

ACADEMIA ROMÂNĂ
STUDII ȘI CERCETĂRI
VII

MEGLENOROMÂNII

I

ISTORIA ȘI GRAIUL LOR

DE

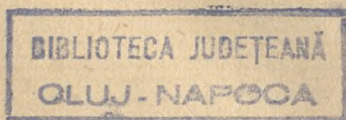
T. H. CAPIDAN

Profesor la Universitatea din Cluj

2259 -

405106G

405.106

CULTURA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI

1925

111-86

ACADEMIA ROMÂNĂ
STUDII ȘI CERCETĂRI

- I. N. IORGA, Istoria poporului francez. 1919
Lei 20
- II. N. IORGA, Scurtă Istorie a Slavilor răsăritene:
Rusia și Polonia. Simple linii de orientare. 1919
Lei 10
- III. DR. GR. ANTIPA, Problemele evoluției popo-
rului român. 1919
Lei 20
- IV. N. IORGA, Istoria literaturilor romanice în des-
voltarea și legăturile lor. 3 volume. 1920
Lei 90
- V. P. PONI, Statistica Răzeșilor 1921
Lei 20
- VI. DR. GR. ANTIPA, Dunărea și problemele ei
științifice, economice și politice. 1921
Lei 12
- VII. TH. CAPIDAN, Meglenoromânii. I, Istoria și
grăiul lor. 1925
Lei 100
- VIII. G. BOGDAN-DUICĂ, Viața și ideile lui Simion
Bărnuțiu. 1924
Lei 65

O sfârșită "care nu se
mai fixează"

P R E F A Ț A

Lucrarea de față a fost prezentată Facultății de Filosofie și Litere de la Universitatea din Cluj, la 1 Noemvrie 1921, ca teză de habilitare pentru docență. Ea cuprinde un studiu asupra dialectului meglenoromân, cu o introducere privitoare la trecutul și starea actuală a Meglenoromânilor. Materialul lingvistic pe care se bazează această lucrare a fost strâns de mine la fața locului. Din cauza cheltuelilor prea mari ce ar fi necesitat tipărirea întregii lucrări, sub forma cum a fost prezentată la docență, o bună parte din ea a fost redusă.

Întreaga serie de studii cuprinde trei volume: vol. I Meglenoromânii, istoria și graiul lor; vol. II Literatura populară meglenoromână și vol. III Dicționarul etimologic meglenoromân. Cele două volume din urmă (II și III) au fost gata de tipar înainte de marele războiu. Lucrarea de față, care alcătuiește vol. I, cuprinde rezultatul cercetărilor mele din punctul de vedere lingvistic, istoric și etnografic.

Nu voi încheia aceste rânduri, fără a spune un cuvânt de mulțumire d-lui *Sextil Pușcariu*, pentru grija ce a purtat ca să se tipărească lucrarea de față.

TH. CAPIDAN

C U P R I N S U L

INTRODUCERE (1—65).

1. *Românii și ținuturile locuite de ei* (5—30). Meglenul propriu zis și regiunea locuită de Români (5—7). — Etnografii Peninsulei Balcanice care au scris despre Meglenoromâni (7—11). — Orașelul Nânta; tipul și portul Nântenilor (11—13). — Ocupațiunea Nântenilor (13—14). — Trecerea la islamism a Românilor din Nânta (14—117). — Obiceiuri creștinești la Nânteni (17—18). — Suferințele Românilor din celelalte comune (18—19). — Comuna Oșani (19—21). — Luptele Românilor din Oșani cu Nântenii (21—23). — Inchinarea comunei Oșani lui Ahmed-Aga (23—24). — Comuna Birislav (24). — Comuna Lugunța (24—25). — Comuna Huma (25). — Comuna Liumnița (25). — Comuna Cupa (25—26). — Comuna Țârnareca (26). — Comuna Barovița (27). — Comuna Livădz (27—30).

2. *Locuința și viața în familie, credințe și obiceiuri* (30—50). Locuința primitivă la Meglenoromâni (30). — Curățenia în casă, hrana și băutura lor (31). — Portul Meglenoromânilor (32). — Infățișarea Meglenoromânilor (34). — Boli și superstiții la Meglenoromâni (34). — Obiceiurile de Crăciun și de Paști (37). — Nunta la Meglenoromâni (39—50).

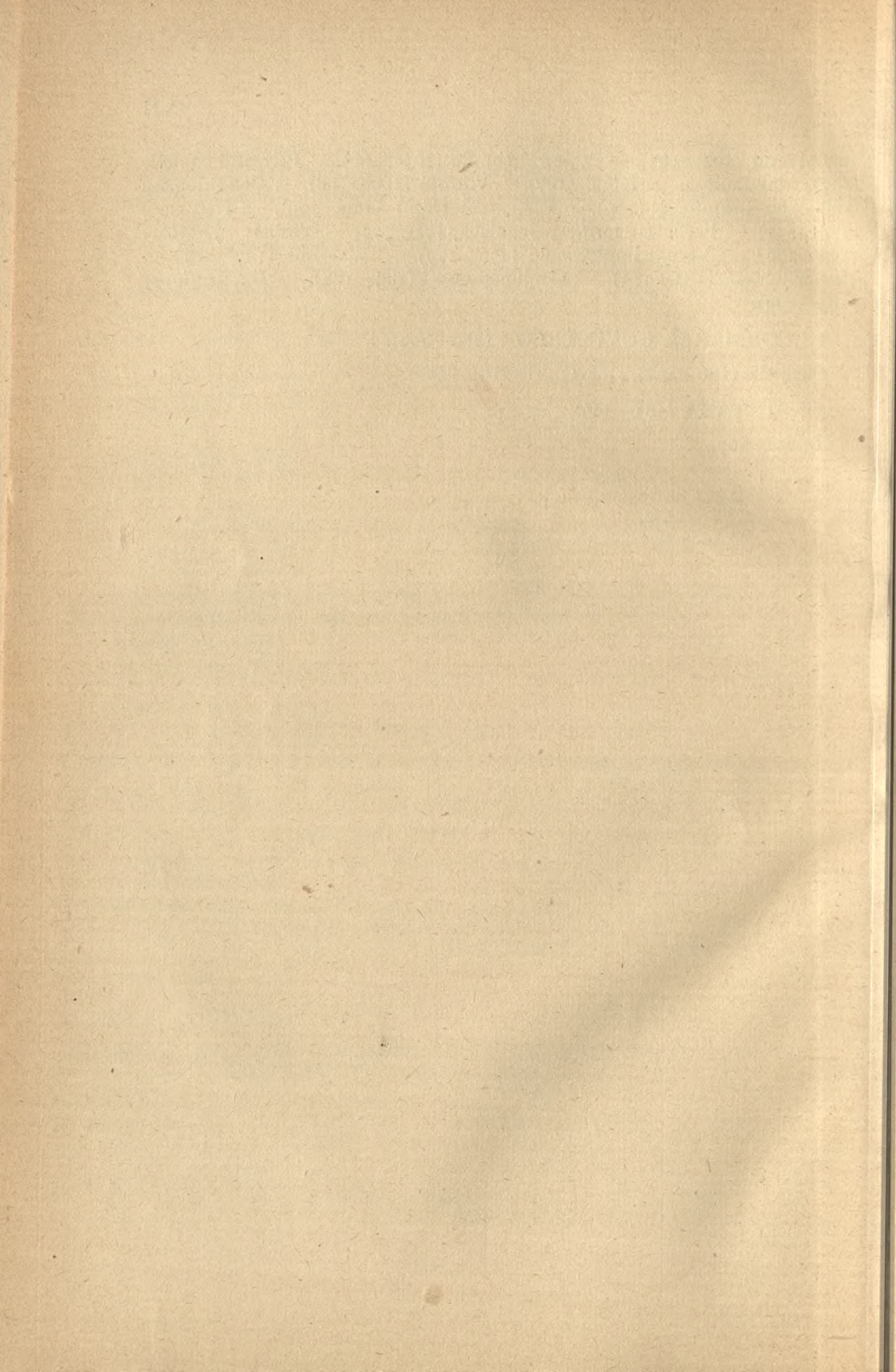
3. *Ocupațiunea locuitorilor* (50—54). Agricultură (51). — Cultura gogoșilor de mătăasă (52). — Meseriile (53).

4. *Originea Meglenoromânilor* (54—65). — Părerii cu privire la amestecul Românilor din Meglen cu Pecenegii (54—56). — Meglenoromânii socotiți ca o rămășiță a Vlahilor care au luptat sub steagul Țarului Samuel (56—57). — Originea Românilor din Meglen studiată din punctul de vedere lingvistic (57—63). — Meglenoromânii țin de ramura românismului sud-dunărean (63—64). — Amestecul lor cu Pecenegii în regiunea Meglenului pare exclusă (65).

DIALECTUL MEGLENOROMÂN (69—206).

1. *Locul dialectului meglenoromân în limba română* (66—75). Originea dialectului meglenoromân (66). — Transformările de graiu propriu dialectului meglenoromân (66—68). — Asemănările cu dialectul aromân (69—70). — Asemănările cu dialectul dacoromân (70—71). — Asemănările cu dialectul istroromân (71). — Dialectul meglenoromân, cu toate asemănările lui aparente cu dialectul aromân, ține de graiul Românilor din sud (72—75).

2. *Elementul latin* (75—81). Elementul latin este același ca în celelalte dialecte (75—78). — Cuvinte comune cu dialectul dacoromân care nu există

BIBLIOGRAFIE

1. *Lucrări folosite la introducere.*

- I. G. v. Hahn*, Reise durch die Gebiete des Drin und Wardar. Wien 1867.
Const. Jireček, Geschichte der Bulgaren. Praga, 1875.
N. Iorga, Istoria Românilor din Peninsula Balcanică (Albania, Macedonia, Epir, Tesalia). București, 1919.
N. Iorga, Brève histoire de l'Albanie et du peuple albanais. Bucarest, 1919.
N. Iorga, Geschichte des rumänische Volkes im Rahmen seiner Staatsbildungen. Gotha, 1905. Vol. I.
N. Iorga, Notele unui istoric cu privire la evenimentele din Balcani. In *Anal. Acad. Rom.* Memoriile secțiunii istorice. Seria III, tomul XXXV (1912—1913), p. 117—153.
G. Weigand, Die Aromunen. Ethnographisch-philologisch-historische Untersuchungen, Vol. I—II, Leipzig, 1895.
George Murnu, Istoria Românilor din Pind. Vlahia-Mare (980—1259). Studiu istoric din izvoare bizantine. București, 1913.
Prof. Dr. M. Arnaudoff, Die Bulgarischen Festbräuche din «Bulgarische Bibliothek» Band IV. Leipzig, 1917.
B. Nicolaidès, Les turcs et la Turquie contemporaine. Paris, 1852. Vol. I—II.
V. Kančev, Makedonien. Sofia, 1900.
N. Popilian, Românii din Peninsula Balcanică. București, 1885.
I. Nenițescu, Dela Românii din Turcia Europeană. București, 1895.
Archiv für slavische Philologie, Band XV.
Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale.
Periodičesko Spisanie, Kniga II.
Convorbiri Literare, VIII anul (1874).
Dacoromania, Buletinul «Muzeului limbei Române», Cluj. Anul I—III.
Anuarul Institutului de istorie națională. Anul II.
Luceafărul. Numărul jubilar 13—16. Anul V (1906).

2. *Lucrări folosite la studiul dialectului meglenit.*

- G. Weigand*, Vlachio-Meglen, eine ethnographisch-philologische Untersuchung. Leipzig, 1892.
G. Weigand, Die Sprache der Olympo-Walachen. Leipzig, 1888.
G. Weigand, Beitrag zur Kenntnis des Meglen, apărut în *Jahresb.* V (145—157).

- Sextil Pușcariu*, Lat. *tî* und *kî* im Rum., It. und Sardischen, in *Jahresb.* XI p. 1—187. (Prescutat: Puș. Lat. *tî* u. *kî*).
- Sextil Pușcariu*, Die rumänischen Diminutivsuffixe, in *Jahresb.* VIII.
- Sextil Pușcariu*, Zur Rekonstruktion des Urrumänischen, Sonderabdruck aus der Festschrift Meyer-Lübke I. Halle a. S. 1910. (Prescutat: Puș. Zur Rekonstr. d. Urrum.)
- I. A. Candrea, Graiul din țara Oașului. București, 1907.
- I. A. Candrea-Hecht, Les éléments latins de la langue roumaine. Paris, 1902 (Prescutat: Candrea *Les élém. lat.*)
- I. A. Candrea, Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI—XVII. Vol. I. București, 1916.
- Wilhelm Meyer-Lübke, Grammatik der romanischen Sprachen. Leipzig. 1890 (Prescutat: Meyer-Lübke, *Gramm. rom. Spr.*)
- Wilhelm Meyer-Lübke, Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft. Ed. III, Heidelberg, 1920.
- Theodor Gartner, Darstellung der rumänischen Sprache. Halle, 1904.
- Ovide Densusianu, Histoire de la langue roumaine. Tome I Paris, 1901, (Prescutat: Dens., *H. l. r. T. I.*)
- Ernst Gamillscheg, Oltenische Mundarten. Wien, 1919.
- Oblak V., Macedonische Studien.
- H. Barić, Albanorumänische Studien. Sarajevo 1919.
- Alexandru Philippide, Istoria limbii române. Vol. I, Iași 1894.
- H. Tiktin, Rumänisches Elementarbuch, Heidelberg, 1905.
- G. Pascu, Elementele romanice din dialectele macedo-și megleno-române în *Anal. Acad. Rom.* Seria II, T. XXXV, 1912.
- Iosif Popovici, Dialectele Române. IX Dialectele române din Istria. Partea I și II Halle a d. S. 1914.
- Iosif Popovici, Rumaenische Dialekte. I Die Dialekte der Munteni und Pădureni im Hunyader Komitat. Halle a. d. S. 1905.
- Arthur Byhan, Die Entwicklung von e vor Nasalen in den lateinischen Elementen des Rumänischen, in *Jahresb.* III p. 1—70.
- Fr. Streller, Das Hilfsverbum im Rumänischen, in *Jahresb.* III p. 1—73.
- Hans Moser, Der Ursprung der rumänischen Präpositionen, in *Jahresb.* X 409—464.
- Richard Kurt, Der Gebrauch der Präpositionen im Rum. in *Jahresb.* X p. 465—639.
- Eugen Neumann, Die Bildung der Personalpronomina, in *Jahresb.* VII, p. 176—250.
- Max Auerbach, Die Verbalpräfixe im Dakorumänischen, in *Jahresb.* XIX—XX, p. 909—264.
- G. Weigand, Banater Dialekt. Leipzig. 1896.
- G. Weigand, Körösch-und Marosch-Dialekte, in *Jahresb.* IV, p. 250—336.
- Arthur Byhan, Istrorumänisches Glossar, in *Jahresb.* VI p. 173—396.
- A. Leskien, Handbuch der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache, Weimar, 1898.

- V. Vondrak, Vergleichende slavische Grammatik I—II Band. Göttingen, 1906.
 G. Weigand, Bulgarische Grammatik. Leipzig, 1907.
 G. Weigand, Albanesische Grammatik im Südgegischen Dialekt. Leipzig, 1913.
 Gustav Meyer, Kurzgefasste albanesische Grammatik. Leipzig, 1888.
 Dr. Pekmezi, Grammatik der albanesischen Sprache (Laut- und Formenlehre). Wien, 1908.
 Dr. Ljubomir Melitič, Südslavische Dialektstudien, II Das Ostbulgarische in Schriften der Balkankommission, Wien 1903.
 Dr. Ljubomir Miletič, Die Rhodopemundarten der bulgarischen Sprache. Wien, 1912.
 A. P. Stoilov, Ostateci ot nazalizama və solunskite sela zarovo i Visoka. (Extras din *Per. Spis.* kniga LXI).
 B. Conev, Dialektni Studii. I Popravki i dopälnenija kām Miletičevata Kniga «Das Ostbulgarische», in *Sbornik* XX p. 1—96.
 D. Mirčev, Bělěžki po kukuško-vodenskija govor in *Sbornik* XVIII p. 426—470.
 Fr. Miklosich, Beiträge zur Lautlehre der Rumunischen Dialekte. Wien, 1881.
 Dr. Ludvig v. Thalloszy, Illyrisch-albanische Forschungen. Vol. I și II 1916.
 Wilhelm Streitberg, Geschichte der indogermanischen Sprachwissenschaft. Vol. III.
 B. Conev, Istoria na bălgarski ezik. Sofia 1921.
 B. Conev, Ezikovni vzaimnosti mēđu Bălgari i Rumăni, Sofia 1921.
 Th. Capidan, Die nominalen Suffixe im Aromunischen. Leipzig, 1908.

3. Lucrări lexicografice.

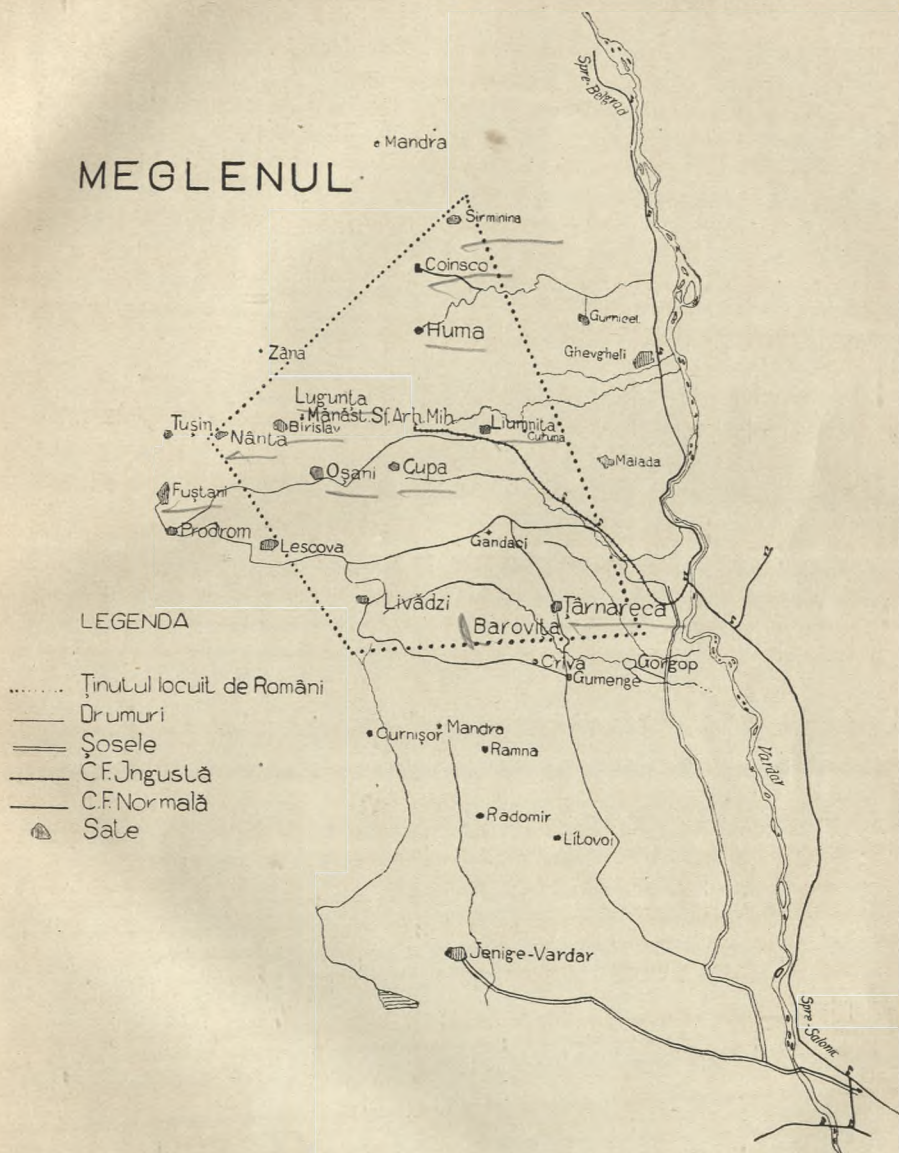
- W. Meyer-Lübke, Romanisches Etymologisches Wörterbuch. Heidelberg, 1911 (Prescurtat: Meyer-Lübke, REW.)
 Dr. Sextil Pușcariu, Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. I Lateinisches Element. Heidelberg. 1905 (Prescurtat: Puș. EW.)
 I. A. Candrea, Ov. Densușianu, Dicționarul etimologic al limbei române. Elementele latine. București 1907. (Prescurtat: CDDE.)
 Sextil Pușcariu, Dicționarul limbei române, publicat de Academia Română (Prescurtat: DLR.)
 Dr. H. Tiktin, Rumänisch-deutsches Wörterbuch. Bukarest, 1896.
 A. de Cihac, Dictionnaire d'étymologie daco-romane. Éléments slaves, magyares, turcs, grecs-moderne et albanais, Francfort s/M. 1879 (Prescurtat: Cihac II).
 G. Meyer, Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache. Strasbourg, 1891. (Prescurtat: G. Meyer, EAW).
 G. Meyer, Albanesische Studien I—III in Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe d. k. Akad. der Wissenschaft in Wien 1883, 1884, 1892. (Prescurtat: G. Meyer SA.)
 G. Meyer, Neugriechische Studien. III. Die lateinischen Lehnworte im Neug. in Stzungsber. d. k. Akad. d. Wiss. (Prescurtat: G. Meyer NS.)
 Pericle Papahagi, Scriitorii Aromăni, București, 1909. (Prescurtat: Pap. SA.)

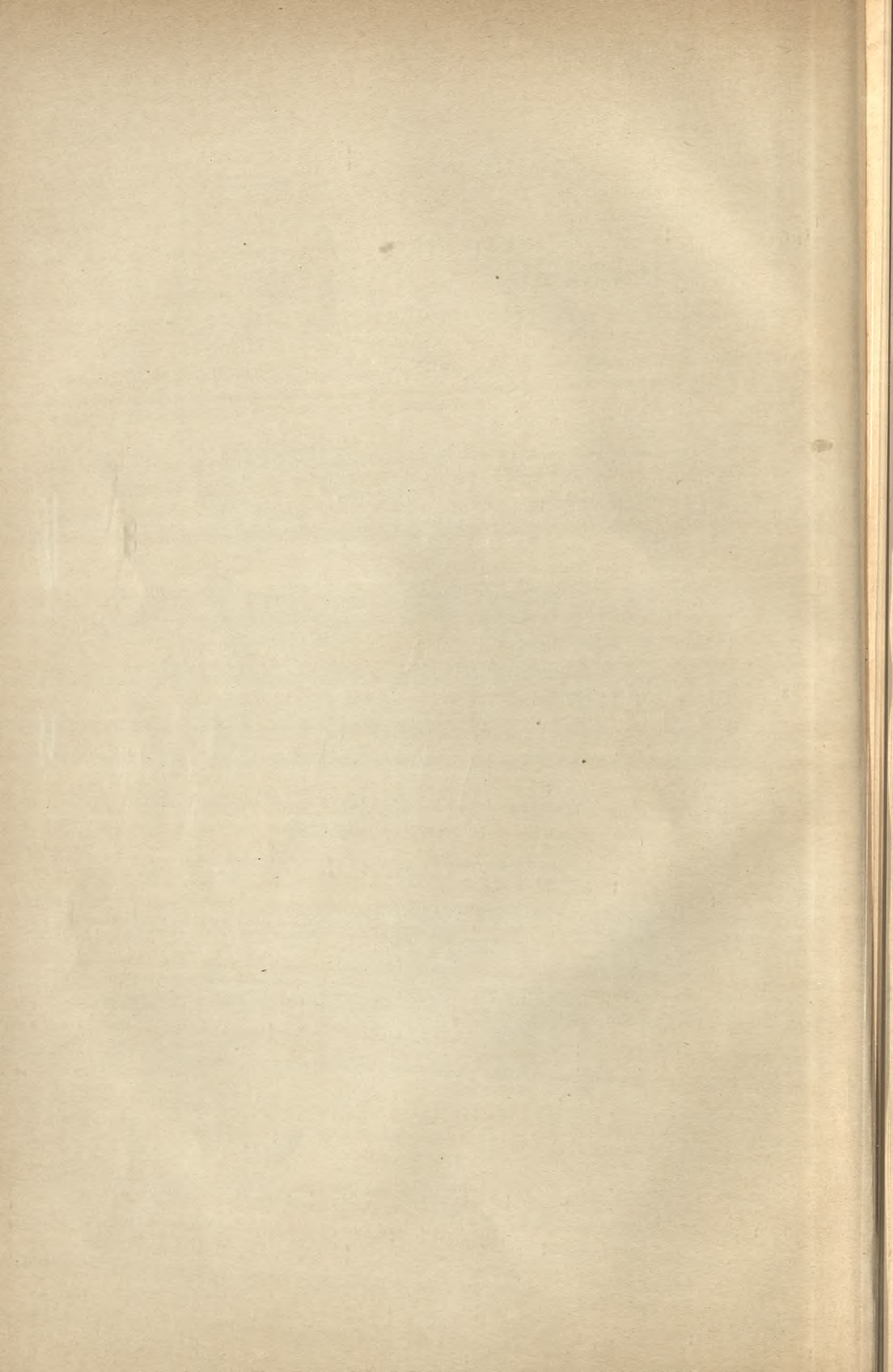
- Const. Nikolaidu*, Etymologikon lexikon tis kutsovlahikis glosis. En Athines. 1909. (Prescurtat: Nicol. *Etym. lex. t. kuts gl.*)
- Fr. Miklosich*, Lexicon palaeoslovenico-graeco latinum auctum edidit. Vin-dobonae. 1862—1865.
- Fr. Miklosich*, Die Slavischen Elemente im Rumunischen. Wien 1861. Pre-scurtat: Miklosich. *Slav. Elem.*)
- Dr. W. Radloff*, Das türkische Sprachmaterial des Codex Cumanicus. St. Petersburg, 1887.
- Dr. W. Radloff*, Versuch eines Wörterbuches der türkischen Dialekte. Vol. I—IV. Petersburg, 1893.
- Comes Géza Kuun*, Codex Cumanicus. Budapesta, 1880.
- James W. Redhouse*, A turkish and english lexicon. Constantinople 1890.
- N. Gerov*, Rečnik na bălgarski ezik, Filipopol 1898 (Prescurtat: Gerov).
- Dr. Erich Berneker*, Slavisches Etymologisches Wörterbuch. Wien 1861. (Prescurtat: Berneker, SEW.)
- D. Daničić*, Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezik. Zagreb, 1880. (Prescurtat: Rječnik).

4. Material folkloristic.

- Pericle Papahagi*, Meglenoromânii I—II. București 1902.
- Pericle Papahagi*, Românii din Meglen. București 1900.
- Th. Capidan*, Meglenoromânii, Vol. II Literatură populară meglenoromână. (Lucrare inedită).

MEGLENUL

INTRODUCERE

1. *Românii și ținuturile locuite de ei.*

În afară de Românii din Peninsula Balcanică, cunoscuți astăzi sub numele de Aromâni, mai există o mică populațiune, cu locuințele așezate într-o regiune situată *la nordul golfului Salonic*, de aceeași origine cu Românii de pretutindeni, cunoscută sub numele de *Meglenoromâni* sau *Români din Meglen*.

Acești Români sunt singurii din marea tulpină a românismului balcano-carpatic care și-au pierdut numele lor de neam, păstrat cu atâta tenacitate de Românii din Dacia, de Aromânii din Pind și, un timp oarecare, de Rumării din Istria. O bună parte dintre ei a fost silită de unele împrejurări să-și părăsească legea strămoșească, îmbrățișând islamismul. Aceștia sunt, iarăși, singurii reprezentanți ai cultului lui Mahomed, nu numai dintre Români, dar dintre toate popoarele de rasă latină. Ei între ei se numesc «Vlași» și cu acest nume sunt cunoscuți de neamurile cu cari stau în apropiere; numele «Rumon», cu care ar fi trebuit să se cheme, s'a pierdut fără urmă.

Se înțelege dar, că noua denumire de Meglenoromâni dată acestor «Vlași», în spre deosebire de Macedoromâni, se întrebuițează numai de către cărturari și servește mai mult ca să arate regiunea în care sunt cuprinse satele locuite de ei. Ei înșiși nu numai că nu cunosc acest nume, dar nu știu nici măcar de numele «meglenit» pe care, iarăși, numai cărturarii îl întrebuițează, în opoziție cu român, aromân și istroromân.

Acești «Vlași» numesc «meglenit» numai pe Bulgarul, Pomacul sau Iurucul, despre care va fi vorba mai jos, din *Caragiova*, ca unii care într'adevăr locuiesc în regiunea cunoscută sub numele de Meglen. De aci dar, iarăși, se înțelege că, dacă și «Vlașii» s'ar numi megleniți, atunci ei s'ar confundă cu celelalte neamuri și, în cazul acesta, mândri din fire cum sunt de originea lor, în nici un caz ei n'ar primi să fie luați de Bulgari, Pomaci sau altcineva.

Dar ca să înțelegem și mai bine întrucât numele de «meglenit» se potrivește sau nu cu locurile pe cari le ocupă Românii, în regiunea despre care este vorba, să căutăm mai întâiu să vedem care sunt ținuturile cari țin, propriu zis, de regiunea cunoscută sub numele de

«Meglen» sau, pe turcește, «Caragiova» și apoi să trecem și în regiunea ocupată de Meglenoromâni, ca să vedem unde sunt așezate satele lor.

Meglenul, așa cum se cunoaște din timpurile cele mai vechi, cuprinde câmpia care se întinde dealungul unui șir de munți care pornește de la muntele *Nidže*. Acest munte se află situat în dreptul curbatăurii de Sud a râului *Țârna* (vechiul *Erigon*, pe turcește *Kara-su* «apă neagră»), care izvorăște în apropiere de *Zeljeznitza* (Demirhissar) și cuprinde în sine întreaga regiune *Murihova*. De la acest munte, în spre direcția Nord-est, până aproape de *Marianska Planina*, se întinde o coamă de munte cu vârfurile mai înalte »*Kožuh*» și »*Zona*», acest din urmă având o înălțime de 2092 m., la poalele căruia se lasă o câmpie dintre cele mai fertile din întreaga Macedonie, străbătută de o mulțime de ape curgătoare. Această câmpie, care în partea de Sud începe de la râul *Široka-reka* (Geniș-dere), vreo 15 km. la Nord de orașul *Vodena*, se întinde în spre Nord-est până la cele două comune românești *Lugunța* și *Birislav*, având, peste tot, o lungime de 40 km. și o lărgime între 5, pe alocuri, 10 km. Toată această câmpie împreună cu munții dealungul cărora se întinde, se cheamă *Meglen* sau *Caragiova*. Ea se împarte în două porțiuni bine țărmurite: o parte, anume cea mai mare, cu o întindere de 25 km. și o lărgime de la 5—10 km., începând la Sud de la râul *Široka-reka* până la comuna bulgărească *Fuštani*, și alta, de la această comună, având o lungime numai de 15 km. și o lărgime de 3 km., până la cele două comune românești *Lugunța* și *Birislav*. Cea dintâi este propriu zis Meglenul sau Caragiova bulgărească. Ea este și cea mai fertilă din întregul cuprins al Macedoniei, ca una care dă trei recolte pe an. Pe această câmpie se află prerie, sărate vreo 50 de sate bulgărești, ocupate mai târziu și de către luruci. Iată acum și descrierea pe care ne-o face I. G. v. Hahn, cel dintâi dintre scriitorii veacului trecut care ne vorbește despre ținutul Meglenului, în capitolul «Die Landschaft Moglena» din lucrarea sa *Reise durch die Gebiete des Drin und Wardar* (1867) p. 260: «Der Name dieser Landschaft stammt von dem bulgarischen Worte mogla, Nebel; die eingebornen sprechen ihn Mëglen aus. Ihr türkischer Name ist Karadschowa d. i. schwärzliche Ebene. Diese Landschaft bildet eine einförmige Mulde von 6 St. west-östliche Länge und 4 St. grösster nordsüdlicher Breite. Sie wird von drei Hauptbergketten eingefasst. Gegen Westen der *Nidsché*, welcher von den Türken *Kaimak-Zolan* genannt wird, dessen steiler Gipfel den grössten Teil des Jahres mit Schnee bedeckt ist. Gegen Norden die Kossufkette, welche einer senkrechten Mauer gleicht und gegen Süden eine andere Kette, die von dem *Kaimak-Zolan* ausläuft und allmählig abfallend sich in die Ebene von Salonik verliert, wo ihr Ende *Bosaktschi-Burnu* genannt wird. După I. G. v. Hahn, acela care completează descrierea ținutului despre care este vorba, este C. Jireček în *Geschichte der Bulgaren* p. 27: «Vom Nidže streicht gegen NO. zu den Vardarengen ein steiler und wie eine Säge gezackter Kamm, an welchem die *Kožuch* (Kožov)

Planina, eine senkrechte Mauer, emporragt; er endigt am hübsch geschnittenen *Pajak*. Dieser Gebirgszug umfasst von N. und O. das interessante Ländchen *Moglena* (man sagt auch Meglinó, türk. Karadžova) das im S. durch eine Hügelkette gegen die Küstenebene abgegrenzt ist. Moglena, ehemals ein gefährlicher Schlupfwinkel für Strassenräuber und Wegelagerer, war noch vor 20 Jahren ebenso wie die Dibra völlig unbekannt und unzugänglich. In 54 Dörfern wohnen hier Bulgaren, Makedo-Rumunen und Türken, sämmtlich grösstenteils fanatische Mahommedaner. Die Fruchtbarkeit des Bodens ist ganz ausserordentlich; viele Äcker geben drei Ernten im Jahre. Zur landschaftlichen Anmuth gesellt sich eine angenehme frische Gebirgsluft. Die zahllosen Wasseradern bilden einen Bachfächer, welcher sich zur Moglenica einigt, die in den Koludej mündet».

Trecând acum la locuințele Românilor, vom vedeă, mai întâiu, că ele se reduc la un orașel și zece comune. Dintre acestea, numai orașelul Nânta se află așezat în a doua porțiune a câmpiei Caragiova, la poalele muntelui Zōna, precum și comunele amintite mai sus: *Lugunța* și *Birislav*, așezate una lângă alta, la extremitatea ei nordică. Toate celelalte comune cu locuitori români, cum sunt: *Huma*, *Oșani*, *Liumnița*, *Cupa*, *Țarnareca*, precum și cele trei comune cu locuitori români bulgarizați: *Barovița*, *Coinsco* și *Sirminina* se găsesc, după cum vom vedeă la descrierea fiecărei comuni în parte, în părțile muntoase din spre răsărit, în afară de ținutul Meglenului sau al Caragiovei, înțeles în limitele fixate mai sus ¹⁾.

Din această situație a comunelor românești, rezultă că majoritatea Românilor nu se găsește în ținutul Meglenului. Cu toate acestea, noi trebuie să ținem la denumirea de *Meglenoromân*, ca una care pare mai pregnantă și chiar mai potrivită pentru deosebirea lor de ceilalți Români din Peninsula Balcanică. În afară de aceasta, întrucât centrul lor Nânta se află situat în Meglen, ar trebui să admitem că, înainte de așezarea Românilor în celelalte sate, mulți dintr'înșii vor fi fost grupați, în apropierea Năntei, mai la Sud, și chiar în Caragiova bulgărească. Numai mai târziu, nevoiți fiind de prigonirile coloniștilor Turci, ei își vor fi mutat locuințele în munți, acolo unde îi găsim astăzi și unde se simțiau mai la adăpost.

* * *

Cel dintăiu dintre etnografii popoarelor balcanice care a scris, în treacăt, asupra ținutului Meglen, vorbindu-ne și despre Români din acest ținut, este scriitorul grec B. Nicolaides, în lucrarea sa *Les Turcs*

¹⁾ *A. Tošev*, într'o descriere a districtului Ghevgheli, publicată în *Periodičesko Spisanie* (anul VII, 1890, p. 754), între comunele românești «vlaški sela» trece și comunele bulgărești *Leskovo* și *Tușin*. Cea dintăiu, *Leascova*, a fost odată comună românească. Astăzi locuitorii ei sunt bulgarizați peste tot. Cea din urmă, este comună curat bulgărească și trecerea ei printre comunele românești dovedește că autorul a scris despre comunele românești numai din auzite (cf. *Archiv für slavische Philologie*, XV, p. 94).

et la Turquie contemporaine (vol. II p. 295) apărută în 1859. În această lucrare, autorul ne vorbește despre ținutul Meglen cuprins în districtul Vodena, cu un număr de 50 de sate locuite de Bulgari și Români, care, cu două sute de ani înainte, au trecut la islamism. După Nicolaides, acela care s'a ocupat mai de aproape de toate rasele cari locuiesc în ținutul Meglen, este I. G. v. Hahn în o. c. p. 261. Iată ce ne spune el: «Trei rase deosebite locuiesc în această regiune. Dintre acestea rassa bulgărească este cea mai numeroasă; ea poate fi privită și ca indigenă. Cea mai mare parte dintr'însa este mahomedană. După ea vin Iurucii emigrați din Asia, care se deosebesc în Fatichani și Iuruci sau Coniari. A treia rassă este cea valahă, dintre care o parte locuiește în cel mai mare sat *Notjie*, ai cărui locuitori au trecut la islamism». Lui Hahn nu i-au scăpat nici particularitățile graiului meglinit, care se aseamănă mai mult cu limba Românilor din nordul Dunării. «Valahii mahomedani care locuiesc numai în localitatea *Notjie* și satele valahe creștine din Moglena vorbesc un dialect care se deosebește atât în pronunțare cât și în cuvinte de limba celorlalți Valahi din Macedonia; graiul lor arată mai multă asemănare cu dialectul vorbit la Nordul Dunării». După Hahn, vine Apostol Mărgărit, fostul inspector general al școalelor românești din întreaga Peninsulă Balcanică. Mărgărit a scris în *Convorbiri Literare* din 1874 (vol. VIII, p. 207) în completă necunoștință de cauză, și în așa fel, încât aceia despre care scria dânsul par'că ar fi trăit peste mări și țări și îi eră cu desăvârșire cu neputință ca să aibă informațiuni, dacă nu precise, dar cel puțin care să se apropie mai mult de adevăr, mai cu seamă că eră vorba de o populațiune românească. După relatările lui Mărgărit, în ținutul Caragiovei, se găsesc cinci comune curat românești, având fiecare peste 400 de familii, toate turcite. Dintre numele acestor comune, Mărgărit își aduce aminte numai de comuna *Megleni* și Nânta. Celorlalte trei comune nu le cunoaște numele. El mai adaogă că graiul acestor Români se apropie mai mult de dialectul dacoromân decât de acela al Aromânilor. După datele culese de Mărgărit, vorbește și M. E. Picot (*Les Roumains de la Macédoine*. Paris 1875 p. 39) despre cele cinci comune din Meglen convertite la islamism. Un alt scriitor român care a scris despre Meglenoromâni este N. Popilian, în lucrarea sa «*Românii din Peninsula Balcanică*» din 1885. Printre grupurile de Români din Peninsula Balcanică, Popilian citează și pe Românii turciți, așezați în mai multe comune situate la poalele muntelui Caragiova. Dintre acestea el amintește numai Nânta și Oșani. Cu privire la dialectul lor, și Popilian recunoaște că el se apropie mai mult de graiul Românilor din Dacia.

Acela care, însă, după I. G. v. Hahn, ne-a vorbit mai pe larg despre Meglenoromâni, ca despre o populațiune românească, dându-ne informațiuni sigure despre locurile pe cari le ocupă și despre limba lor, este G. Weigand. Este drept că Weigand nu i-a descoperit pe Meglenoromâni, căci, din cele ce preced, existența lor ca populațiune românească eră cunoscută cu mult înaintea lui, și despre ei amintește

în treacăt chiar C. Jireček, în *Geschichte der Bulgaren* (p. 28, 113 575), după ce înaintea lui, și chiar înaintea lui H. Hn pomenise, deși cam vag, un alt scriitor grec ¹⁾. Cu toate acestea, acela care ne-a dat informațiuni mai mult sau mai puțin complete, într'un studiu special *Vlacho-Meglen* (eine ethnographisch-philologische Untersuchung, Leipzig, 1892) despre locuințele, numărul lor și mai ales despre particularitățile graiului ce vorbesc, este G. Weigand. Și Weigand, tot ce a scris despre Megleno-români, n'a scris din auzite. Dânsul a făcut două călătorii în ținutul Meglenului: una scurtă fără ca să se oprească, călătorie de recunoaștere, despre care ne vorbește în volumul I din *Die Aromunen* (ethnographisch-philologisch-historische Untersuchungen über das Volk der sogenannten Makedo-Romanen oder Zinzaren. Leipzig 1895), în capitolul «Ausflug nach Vlacho-Meglen und Rückkehr nach Monastir» (p. 22—31); a doua, mai lungă, de la 26 Aprilie până la 15 Maiu, despre care ne vorbește, în parte, tot în opera citată mai sus (p. 241—251) și în introducerea lucrării Vlacho-Meglen. De sigur că și în lucrarea lui G. Weigand se găsesc strecurate unele greșeli, despre care se vorbește, în amănunțit, la locul cuvenit, în cuprinsul lucrării mele. Cu toate acestea, considerată în întregime și mai ales în partea filologică, ea se înfățișază ca o lucrare științifică, cu calități statornice. Tot aici trebuie reamintit că despre Meglenoromâni Weigand a mai scris, în treacăt, și în studiul său *Die Sprache der Olympto-Walachen* (Leipzig 1888), apărută cu doi ani înainte de a fi călătorit în ținutul Meglen. În această lucrare Weigand vorbește aproape la fel ca Mărgărit: «mai reamintesc că în Munții Caragiovei se află situate patru sate (localități) românești, ai căror locuitori au trecut la islamism (!), dar care și-au păstrat limba lor maternă». În fine, în *Enciclopedia Română* de Dr. C. Diaconovici (Tomul III, 1904), sub cuvântul Moglena, Weigand, ocupându-se de Românii din acest ținut, specifică că din cele unsprezece sate, numai Nonte s. Notie, Oșin, Borislavți, Lugunți sunt așezate în Meglenul bulgăresc, celelalte: Liumnița, Huma, Cupa, Coinsco Sirminina, Țárnareca, Barovița sunt situate în Meglenul românesc. La acestea observ că *Oșani* nu intră în Meglenul bulgăresc, fiind așezat nu numai în afară de câmpia Caragiovei, dar chiar pe dealurile ce se lasă la dreapta acestei câmpii. Numele comunei *Birislav* nu este *Borislavți*, aceasta cel puțin în ce privește felul cum pronunță Românii, căci

¹⁾ Este interesant de notat aici, că încă de pe la începutul sec. XIX, Românii din Meglen îi erau cunoscuți și învățatului grec, care nu cu puțin a contribuit la propășirea învățământului în școalele grecești din principalele românești, *Daniel Dimitrie Philippide*. În cartea sa «Geografia României», vorbind despre răspândirea elementului românesc în afară de hotarele Țării, el amintește că, printre centrele din Macedonia locuite de Români, se mai găsește «în jurul Salonicului un sat mare românesc, ai cărui locuitori, din incuria păstorului, sunt mahomedani, deși nu știu boabă turcește, vorbind numai românește». Evident că acest sat, după cum foarte bine observă N. Bănescu, este Nânta, despre care va fi vorba, mai pe larg, în cuprinsul acestei lucrări. (Cf. N. Bănescu, *Vieța și operele lui Daniel (Dimitrie) Philippide*, publicat în *Anuarul Institutului de istorie națională* de Alex. Lapedatu și Ioan Lupăș. Vol. II (1923) p. 161.

satul, deși are nume de origine slavă, astăzi este locuit numai de Români și, transcriindu-l, nu este nevoie ca să-l etimologhizăm, spre a-l face mai slav decât este. Cât am stat la Birislav, n'am auzit pronunțându-se *Borislavți* și nici un elev din câți mi-au trecut prin școala comercială din Salonic, nu s'a înscris ca fiind originar din *Borislavți*.

După Weigand, acela care a scris un capitol în aparență destul de voluminos, însă în fond plin cu nimicuri, este Ioan Nenițescu, în cunoscuta lucrare *Dela Românii din Turcia Europeană* (studiu etnic și statistic asupra Aromânilor, cu aproape una sută de gravuri și cu o hartă etnografică, București 1895). Informațiunile pe cari ni le dă I. Nenițescu (p. 379—400) sunt culese de la «câțiva elevi ai liceului român din Bitule, câțiva Aromâni mahomedani din Nânta, înrolați în oastea regulată turcă și aflători în garnizoana de Monastir, câțiva negustori călători, precum și dela un institutor care sosisă dela Lumnița, anume pentru a-mi aduce notițe statistice». După cum se vede, mulți au fost informatorii lui Nenițescu, până și soldați români din Nânta, însă pentru aceasta, în cuprinsul celor 22 de pagini, autorul nu face nimic alt decât să polemizeze cu Weigand, obiectându-i, între altele, că înainte de dânsul, Șincai descoperise Meglenul, că Weigand slutește limba Megleniților scriind odată *pricâzma* altădată *pricazma*, în fine, și alte multe, din care numai informațiunile elevilor, soldaților și neguțătorilor lipsesc cu desăvârșire.

După acești scriitori, ultimul care a scris asupra Meglenoromânilor, din văzute, nu din spusele unora și altora, este Pericle Papahagi. Lucrările lui Papahagi sunt *Românii din Meglenia* (texte și glosar). București, 1900 și *Megleno-românii*, partea I și II, București 1902, (extras din Analele Academiei Române. Seria II. Tom. XXV. Memoriile secțiunii literare). În aceste lucrări cu caracter folkloristic, mai mult decât în lucrarea lui Weigand, ni se dau un număr de basme redată bine în graiul meglenoromân, din care ne putem forma o idee aproape completă despre particularitățile aceluia dialect. Deasemenea Papahagi, ca unul care a cunoscut mai de aproape pe Meglenoromâni, ne dă cele mai prețioase informațiuni cu privire la viața și ocupațiunea Meglenoromânilor.

În afară de acești autori, toți ceilalți cari au scris asupra Meglenoromânilor s'au mulțumit să utilizeze, în parte, scrierile acestora, neaducând nimic nou pentru cunoașterea lor mai deaproape.

* * *

Cunoscând acum adevărata regiune ocupată de Români, voi încercă să dau o mică descriere a comunelor românești, înșirând tot cece am putut vedea eu și ce mi s'a spus de la bătrâni, în cursul călătoriilor mele făcute în Meglen, înainte de marele războiu, cu privire la starea din urmă a Românilor și la aceea din trecut, când în administrația lor internă, se pare că și Meglenoromânii s'au bucurat de aceeaș

neatârnare, pe care au avut-o și Aromânii în veacurile care au urmat după ocupațiunea turcă.

Încep mai întâiu cu *Nânta*.

Centrul românismului despre care ne ocupăm îl formează orașelul *Nânta*, vechea *Ἐνώτια*. Numele acestui orașel sună cam curios în gura Românilor cari locuiesc într'însul. Eu l-am auzit pronunțându-se mai mult *Nuntea*, iar I. G. v. Hahn, autorul despre care a mai fost vorba, voind să redea adevărata pronunțare a acestui nume, spune: «Die eingebornen benennen das Dorf genau, wie der Zuruf lautet mit welchem die Lastthiere auf dem grössten Theile der Halbinsel (auch auf den griechischen Inseln) angetrieben werden, und welcher Ndē und fast noch öfter Ndā lautet». In afară de oraș am auzit pronunțându-se și *Nonti*.

El se întinde, frumos, pe marginea câmpiei prelungite din spre Caragiova la poalele muntelui Kojuh, în dreptul localității numită *Zona*. Locuitorii orașului sunt în cea mai mare parte Români; în afară de aceștia, mai sunt foarte mulți Pomaci și nu mai puțini Țigani. Numărul locuitorilor nu trece peste cinci mii.

Tradițiunea spune că *Nânta*, ca mai toate comunele românești, eră, pe vremuri, o alcătuire de zece cătune: *Nuntea*, *Țitatea*, *Sâm-Toader*, *Tomarița*, *Vacof*, *Cociște*, *Robova*, *Țerliști*, *Tufca di Tușim* și *Cusața*. Numai după venirea Iurucilor asiatici, ele s'au reunit la un loc, ca să alcătuească orașelul de astăzi. Cu toate acestea, nimic precis nu se poate ști în această privință, întru cât, orașul este vechiu și nici astăzi nu are înfățișarea unei alcătuiți din mai multe comune. Cel mult s'ar putea crede că Românii din *Nânta* au venit din cele zece localități ca să locuească în oraș, formând, cu timpul, elementul dominant.

Astăzi, orașul este alcătuit din opt mahalale: *Mănăstir*, *Punti*, *Prour*, *Al-cule* (turnul roșu), *Băicuș* (bufnița), *Gorniț*, *Boz* și *Beilic* sau *Ambar*, toate pavate cu caldarâm, însă strâmte și strâmbe ca mai toate drumurile din orașele turcești. Dintre aceste mahalale, cea mai populată este *Mănăstir*, cu biserica Sf. Maria, prefăcută în geamie. În această mahala se ținea pe vremuri, când Românii nu trecuseră la islamism, un bălciu mare, despre care astăzi n'a mai rămas decât numai amintirea. Mai sunt încă alte trei biserici, prefăcute toate în geamii, dintre care Sf. Maria, numită acum «*Prour džamisi*» se află în mahalaua *Prour*; Sf. Dumitru sau «*Marea Tichie*» în mahalaua *Beilic* și Sf. Petru în *Gorniț*. În aceasta din urmă se găsiă în timpul stăpânirii turcești și o școală primară cu trei institutori. Elevii obicinuiți a vorbi în limba «vlășească», cu greu se puteau deprinde să învețe turcește.

Intrarea principală în oraș vine în spre miazănoapte; ea este o continuare a drumului ce duce în Lugunța și Birislav. În mijlocul orașului se află o piață numită «*La laur*», după numele unui platan uriaș care se găsește la intrarea în piață.

Portul *Nântenilor* este turcesc; copiii umblă îmbrăcați în anterior de stambă turcească colorată mai mult în roșu, galben și verde, iar

cei mai în vârstă în nădragi de şaiac, mintean de stambă şi o fermeneă brodată cu mătăsă neagră sau în fir. Bărbaţii poartă poturi, un fel de şalvari turceşti de stofă vânăţ brodată cu mătăsă neagră; dar cei mai mulţi poartă benevregi şi un cepchen peste fermeneă. Femeile umblă îmbröbodite într'o feregeă neagră de lână, ce se lasă, drept, de la creştetul capului până la călcăie. Pe cap nu se vede nimic şi nici pe faţa lor nu se lasă un văl, aşă cum poartă, de obicei, turcoaiacele din acele părţi; el este acoperit peste tot de feregeă în aşă fel, încât şi văzul le este acoperit. Când umblă pe drum şi vorsă vadă undecalcă, ele deschid puţin crăpătura feregelei care cade perpendicular, în faţă, şi este ținută pe dinăuntru cu mâna dreaptă. Peste tot, ca port, pe cât de variat este acela al bărbaţilor, pe atât de lugubru pare portul femeesc. De aceea când vezi o Nănteană umblând pe stradă, pe lângă măhnirea adâncă ce simţi în inimă, gândindu-te la nenorocirile prin care au trecut aceşti bieţi Români, până când, de nevoie, au primit portul unui neam cu totul străin de acela care rezultă din graiul lor curat românesc, ai impresia că vezi un stog negru care se mişcă, fără să se desemneze vreo trăsătură a corpului.

Tipul Năntenilor se deosebeşte puţin de acela al celorlalţi Români din Meglen: statura mijlocie, conturul feţii mai mult pătrat, ochii adânci, privirea inteligentă şi coloarea feţii mai mult brună decât deschisă, sunt caracteristica Nănteanului. Înfăţişarea lor m'a uimit. Ştiam că Năntenii sunt amestecaţi cu Bulgarii din Caragiova, întrucât mare parte din ei se însoară cu femei din comunele bulgăreşti; mai ştiam că Bulgarii din acea regiune au coloarea feţii blond-închisă şi, prin urmare, mă aşteptam să-i văd mai blonzi chiar decât ceilalţi Români. Peste tot, impresia sumară ce mi-au făcut Meglenoromânii, ca tip, faţă de Aromânii este următoarea: în Liumniţa şi Cupa predomină mai mult tipul blond cu uitătura stinsă. În restul comunelor: Oşani, Birislav, Lugunţa, Huma şi Țarnareca predomină mai mult tipul obicinuit al celorlalţi Români, însă cu singura deosebire, că unii dintre ei au umerii obrazului mai ridicaţi, şi prin aceasta prezintă ceva particular, care îi deosebeşte de Aromâni. Dealtfel, pentru constatarea acestei particularităţi, pentru mine, nu eră de neapărată nevoie să mă duc în comunele lor; în tot intervalul cât am funcţionat ca profesor şi director la Şcoala Comercială din Salonic, anual aveam prilejul să primesc elevi noi din ținutul Meglenului. Cei mai mulţi îmi îmfăţişau aceleaşi particularităţi, care, dealtfel, se pot observa, în parte, şi la Meglenoromânii aflători în ţară.

În Nânta, pe lângă româneşte, se vorbeşte foarte mult şi bulgăreşte; mai ales în mahalaua Prour n'am auzit vorbindu-se decât în această limbă. Răspândirea limbii bulgare se datoreşte, de sigur, în primul rând, faptului că cei mai mulţi se încuscesc cu Bulgarii pomaci din Caragiova. În al doilea, pentru că ea este socotită printre locuitorii aceluşi ținut ca idiomul cel mai frumos din toate dialectele bulgăreşti câte se vorbesc în Macedonia. De fapt, din câte am putut constată

eu, din convorbirile mele cu Bulgarii megleniți, idiomul lor se apropie foarte mult de acela din Vodena și stă mult mai aproape de limba literară, cel puțin prin accent și lexic, decât dialectele din centrul și Nordul Macedoniei, cum sunt acelea din ținuturile orașelor Ohrida, Perlepe și Scopie. Această preferință pentru limba bulgară a fost observată și de G. I. v. Hahn când spune: «Die Mundart der bulgarischen Mogleniten beider Bekenntnisse (creștini și mahomedani) hat eine eigenthümliche Aussprache, und die Eingebornen sind stolz auf sie, weil sie dieselben für besonders mannhaft ansehen; sie klingt aber für Fremde so komisch, dass sie keinen Mogleniten hören können, ohne zu lachen». (o. c. 261). Dintre Români, în special cei cu stare preferă să vorbească bulgărește. La sosirea mea în Nânta, fusesem primit de fruntașul *Abdulă-bei*. După ce m'a plimbat prin tot orașul și m'a condus să văd bisericile prefăcute în geamii, ne-am oprit la o cafenea din piața orașului. Aci au venit și copiii lui. Cât timp eram amândoi, Abdulă-bei vorbiă cu mine în dialectul meglenoromân; cum au venit copiii, a început să vorbească cu ei bulgărește. La întrebarea mea dacă copiii știu «să pricăjească și vlăsești» mi-a răspuns că da, dar că este bine să învețe și bulgărește. Mai târziu am aflat că limba bulgară la fruntașii Nânteni trece ca o limbă de salon, cum ar fi la noi limba franceză sau engleză.

Cu privire la ocupațiunea Nântenilor se spune că, înainte de trecerea lor la islamism, ei erau oameni foarte muncitori și harnici, ocupându-se cu agricultura, ca și frații lor din celelalte comune românești. Foarte mulți din ei se ocupau încă din timpurile cele mai vechi și cu olăria, o meserie cu care unii dintr'înșii se îndeletnicesc și astăzi. După trecerea lor la islamism, aproape mai toți au devenit «bei». Acești bei, la început, nu erau decât niște ucigași de rând care se îndeletniceau cu prădarea avutului și hrăpirea țărinelor de la Românii așezați în satele cele mai apropiate de Nânta, cum sunt Lugunța și Birislav. Mai târziu, îmbogățindu-se cu avutul străin, au ajuns bei în înțelesul mai nou, cel obișnuit în întreaga Turcie europeană, de trântor, care, fără să lucreze, se mulțumește cu puținul venit ce primește din crâmpetele de țărini ce i-au mai rămas de la părinți.

O caracteristică a beilor mai cu dare de mână din Nânta este și aceea că, întocmai după cum beii aristocrați din Turcia fac lux de un personal de serviciu extraordinar de mare, ales din Turcii mai săraci, ei au pe la casele lor numeroase familii de Țigani ¹⁾. Aceștia toți sunt creștini ortodocși și la hotez, cununie și înmormântare, se slujesc de proștii bulgari din Tușim. Ei nu lucrează decât vara, o singură lună,

¹⁾ Țigani din Nânta sunt, după cum mi-a comunicat Abdulă-bei, împărțiți la următorii bei: Asan-bei di Agoș-aga are 5 familii; Ahmed-bei di Agoș-aga 4; Ibrahim-bei di Gazi 5; Abdul-aga di Mătsatu 6; Suliman-bei di Ali-begce 2; Suliman-bei Ticfinic 6; Bina di Manifs-bei, care a avut și un băiat la Școala Comercială din Salonic, una singură familie.

în timpul secerişului; încolo, tot timpul stau fără lucru, trăind mai mult din cerşit şi, când pot, şi din furat.

Astăzi Nântenii o duc foarte rău. După războiul balcanic, căzând sub stăpânirea grecească, ei şi-au pierdut o bună parte din ţarinile hrăpite de la creştini. În timpul marelui războiu, Nânta, făcând parte din zona de războiu, nu numai că o mică parte din locuinţele Nântenilor a fost distrusă, dar foarte mulţi dintr'înşii au fost depărtaţi împreună cu familiile lor, iar în locurile rămase goale au fost aduşi Greci refugiaţi din insulele greceşti.

Deoarece trecerea la islamism a acestor din urmă fraţi rătăciţi ai neamului nostru a mai rămas încă vie în memoria unor bătrâni pe care i-am întâlnit în călătoria mea în Meglen, nu voiu încheia aceste rânduri privitoare la Nânta şi locuitorii ei, înainte de a da câteva amănunte şi asupra felului cum au fost nevoiţi să treacă la islamism.

Cel dintâiu care pomeneşte despre aceasta este I. G. v. Hahn. Nici el nu ştie să ne spună ceva precis despre epoca când au fost nevoiţi să treacă la islamism şi mai ales despre împrejurările care i-au îndemnat să facă aceasta. De aceea, Hahn, după ce se mulţumeşte să spună că trecerea lor nu s'a putut face înainte de 300—350 de ani, căci în această epocă Turcii din Konia au imigrat în Meglen, adaugă «Der Uebertritt der Notjaner zum Islam soll vor 150 Jahren erfolgt sein»¹⁾.

Această dată, se apropie de aceea pe care am putut-o deduce şi eu din informaţiunile pe care le-am putut culege de la bătrânii cu care am stat de vorbă.

După spusa acestor bătrâni, se zice că Nântenii, înainte de trecerea lor la islamism, erau vestiţi în împrejurimi şi mai ales pe la Pomacii din Caragiova, pentru starea lor economică înfloritoare, şi mai cu seamă pentru vitejia şi cruzimea lor. Erau oameni răi, de care Turcii nu prea uşor se puteau atinge. Ceva mai mult, ei aveau în stăpânire aproape un sfert din câmpia Caragiovei, şi cu toate că cea mai mare parte dintre Bulgarii megleniţi se văzuseră siliţi să îmbrăţişeze islamismul, numai ca să-şi scape avutul din mâna Coniarilor, puţin timp după inundarea acestora în Macedonia, Nântenii, prin vitejia lor, au continuat să-şi apere avutul, fără a se vedea nevoiţi ca să-şi părăsească legea lor strămoşească. La aceasta i-a ajutat foarte mult şi libertatea de care se bucurau, nu numai în administraţia lor internă, dar şi în apărarea lor proprie. În privinţa aceasta se pare că şi ei, ca şi restul Românilor din celelalte sate, trăiau în căpitanate.

Fiecare comună îşi avea câte un căpitan în fruntea unei cete de cel puţin treizeci de inşi. Eră un fel de gardă civilă care se ocupă numai cu siguranţa satului. La împărăţie, la început de tot, nu plăteau nici o dare; mai târziu, li s'a impus o dare anuală de douăzeci de pungi,

¹⁾ Weigand vorbeşte ceva despre trecerea Nântenilor la Islamism, după Sbornik III, p. 198 în *Die Aromunen* I, 27.

aproape 820 de lei vechi — sumă mare pentru acele vremuri, în schimbul căreia li se lăsa libertate deplină în administrația pe care ei o apucaseră de la moșii lor, înainte de venirea Turcilor în acele părți.

Mai târziu, devenind traiul și mai greu, Nântenii nu mai voiau să plătească nici această sumă. Ceva mai mult, ei nu numai că nu plăteau, dar mai omorau și pe cei însărcinați cu strângerea «beilicului».

Coniarii, care de mult așteptau un prilej ca să-și răsbune pe Nânteni, se hotărîră să pornească în contra lor, forțându-i sau să treacă la islamism, sau să părăsească orașul. Însă această încercare a lor nu putea reuși, deoarece ce Nântenii, care știau ce-i așteaptă, luau toate măsurile de pază, ca să prevină orice atac neprevăzut. Atunci Coniarii au recurs la alt mijloc. Având dreptul să se așeze în satele creștine, două trei familii dintre cele mai de seamă s'au așezat cu locuința în Nânta. Mai târziu, după aceste familii au venit și alte, astfel încât, în scurtă vreme, numărul Turcilor stabiliți în Nânta se ridicase aproape la 30 de familii. Scopul Turcilor era ca să facă Nântenilor tot felul de neajunsuri. De fapt, de la așezarea lor, nu trecea zi fără să se întâmple vreun omor.

Episcopul din Nânta, bănuind că scopul Turcilor era ca să facă pe Nânteni să îmbrățișeze islamismul, în prima zi din săptămâna mare a Paștelui s'a consfătuît cu căpitanul orașului și cu apărătorii lui, hotărînd ca să se lupte până la unul, în cazul când Turcii din Nânta ajutați de cei din Caragiova, îi vor sili să treacă de partea lor. Nu trecură decât numai câteva zile după aceasta și în Duminică următoare, în prima zi de Paști, pe când poporul se află adunat în cele patru biserici, orașul a fost înconjurat de Pomaci, reușind o parte din ei să pătrundă înăuntru, spre a se uni cu Turcii Nânteni. După aceasta, au înconjurat biserica cea mare, care nu poate fi decât geamia «Tichia Mare», în care se află și episcopul, amenințând pe acei cari se găseau în interiorul bisericii, că îi vor măcelări pe toți, dacă nu vor primi să îmbrățișeze legea mahomedană. În împrejurările acelea, Românii, în frunte cu episcopul lor, au fost nevoiți să se supună, trecând de partea Turcilor.

Dacă există o oarecare nesiguranță asupra zilei când s'a întâmplat acest eveniment, în schimb, un lucru se știe sigur și anume, că în momentul trecerii lor la islamism, ei se aflau în biserică și că, împreună cu ei, se găsea și episcopul. Despre acest fapt ne vorbește și G. I. v. Hahn, susținând că episcopul a fost acela care i-a îndemnat pe Nânteni să treacă la islamism. «Der Uebertritt der Notjaner zum Islam soll erfolgt sein auf Anlass des Erzbischofs selbst, der damals dort residirte und zugleich mit seiner Heerde übertrat». (o. c. p. 262).

Despre episcop, care, mai târziu, căindu-se de fapta săvârșită, a voit să se reîntoarcă la creștinism și a fost omorît chiar de către Românii Nânteni turciți, se spun multe. Părerea care s'ar apropia mai mult de adevăr ar fi, că el, după ce a trecut la islamism, n'a fost lăsat în

Nânta, ci, ca om cu carte, a fost făcut un fel de egumen turcesc și trimis în satul *Caprinjani*, așezat la o depărtare de patru ceasuri de Nânta. Aci a stat multă vreme, până când tot un Nântean turcit i-ar fi ajutat să se refugieze la Sfântul Munte, în împrejurări pe care, numai ca chestie de tradiție, le expun mai jos.

După câteva luni de la convertirea Nântenilor, unul dintre Românii care, la consfătuirea avută cu episcopul, jurase că mai bine va primi să moară decât să se lase de legea părintească, a și murit imediat după aceasta. Trecuseră trei ani de la moartea lui și, deși copiii lui îl desgropară în două rânduri, ca să vadă dacă i-a putrezit trupul, el continuă să rămână neatins. Mai în urmă, băiatului mai mare îi veni un om în vis, spunându-i că păcatele părintelui său sunt așa de mari, încât numai o rugăciune cetită de episcop în biserica, în care tatăl lor primise islamismul, l-ar putea deslegă. După aceasta el s'a dus la episcop, ca să-i spuie întâmplarea cu visul și să-l roage ca să facă tot ceace trebuie pentru deslegarea păcatelor părintelui său. Episcopul turcit s'a arătat gata la orice serviciu și, într-o noapte, după ce l-au desgropat și l-au adus în biserică, chiar în timpul când episcopul cetia rugăciunea, carnea de pe oasele mortului a dispărut¹⁾.

Din momentul acela episcopul n'a mai avut nici o clipă de liniște sufletească. Minunea eră prea mare și el trebuia neapărat să treacă din nou la creștinism. În acest scop el a rugat pe fiii mortului ca să-i ajute să plece la Bitolia, spre a se duce la Mitropolitul din Ohrida, de care depindea episcopatul din Nânta, ca să-și ceară iertare. Aceștia l-au ajutat, însă episcopul ajungând la Salonic, nu s'a mai dus la Bitolia, ci a luat drumul spre Sf. Munte. Acolo, după ce a stat câțiva ani, făcându-și regulat canonul pocăinții, s'a întors din nou la Nânta, ca să-i facă pe Românii să se lepede de islamism. Se zice că în ziua când el a sosit la Nânta, Românii se aflau în geamie. Episcopul intrând în geamie, a început să le vorbească de păcatul ce au făcut, îndemnându-i să revină la vechea lor credință. Însă abia începuse să vorbească și Nântenii, care acum erau mai fanatici decât Turcii, au sărit să-l omoare. Episcopul n'a putut scăpa decât numai cu fuga, izbutind să iasă în afară de oraș. Cu toate acestea, pe drum, a fost ajuns și ucis în localitatea numită până astăzi «*Săm-Toader*». Câteva pietre grămadite la un loc din această parte poartă încă până azi numele «*doarma popăl' ă*», adică «*lemnul popii*» cum, prin interdicțiune, Nântenii obicinuesc să întrebuițeze acest tabu spre a evita cuvântul «*cruți*», în loc de «*cruțea popăl' ă*», căci, înainte vreme, deasupra

¹⁾ Este o credință la toate popoarele balcanice, după care trupul unui mort, dacă nu putrezește într'un anumit interval după înmormântare, arată că nefericitul dispărut a fost plin de păcate. Deaceea, după trei ani de la moarte, morții se desgropă, citindu-se rugăciuni de deslegare tuturor aceloră cu trupurile rămase neatinsse.

pietrelor se află pusă o cruce de lemn. Trupul episcopului a fost luat de Românii din Oșani și adus în mănăstirea Sfântul Mihail. Aci a fost înmormântat, aproape de zidul din partea despre miazănoapte a mănăstirii vechi, lângă un nuc, unde până la clădirea mănăstirii noi, purtă numele «grobu vlădical'ă».

Din cele expuse până aci, și bazat, bine a înțeles, numai pe tradiția orală, reiese că turcirea Nântenilor s'a făcut în frunte cu episcopul lor. Că acesta, la început, sub amenințări de moarte, nu numai că a primit, dar a îndemnat și pe credincioșii lui să treacă la legea nouă, mai târziu, însă, îmbrățișind din nou creștinismul, ș-a expus chiar vieța pentru reîntoarcerea Nântenilor la legea lor strămoșească.

Tot ca chestiune de tradiție se spune că în geamia «Tichia Mare», care se găsește în centrul orașului, și, ca biserică mai mare și mai frumoasă, se presupune a fi fost catedrala episcopiei, se găsesc ascunse două lăzi pline cu cărți bisericești și cu odăjdii ale episcopului. Din cercetările care s'au făcut după războiul balcanic, nu s'a putut găsi nimic așa ceva.

Nu toți Nântenii au trecut dintr'odată la islamism. La început, au trecut numai aceia care se aflau în mahalaua cu biserica «Tichia Mare». Ceilalți, care alcătuiau majoritatea, au continuat mai multe decenii să rămână creștini. Numai după 40—50 de ani, ne mai putând rezista, de astădată nu numai la atacurile Turcilor, dar mai ales la acelea ale Românilor turciți care ajunseseră mai fanatici decât cei dintâi, ei s'au văzut nevoiți o parte să îmbrățișeze islamismul, o altă parte să plece din Nânta, așezându-se în *Veria*, *Neagușta* și *Resna*. Bătrânul institutor pensionar *Gușu Gaga*, decedat, mi-a povestit că, în timpul șederii sale la Veria, a întâlnit nepoți ai acestor refugiați Nânteni, ocupându-se cu olăria, care i-au spus că moșii lor erau din Nânta, și că meșeria cu care se îndeletnicesc, au moștenit-o de la ei.

Imprejurările în care și ceilalți Români au trecut la islamism, nu se cunosc. Se știe numai că cea din urmă mahală care a îmbrățișat legea nouă a fost «Mănăstir»; că până mai acum optzeci de ani se găseau generații de prin satele vecine Lugunța și Birislav cari erau înrudite de aproape cu Românii mahomedani din Nânta; că chiar cu câțiva ani înainte, bătrânele mai păstrau icoane în casele lor; că și astăzi multe femei, la prepararea pâinii, după un obicei cunoscut și la Aromâni, își fac în mod instinctiv semnul crucii; și că, în fine, nume de persoane ca *Asan di Christu*, *Musa di Christu*, *Asan di Cole*, *Asan di Goga*, *Asan di Seba*, *Ștefu di Matoș*, *Alghoș di Riza*, *Isia di Pavle*, în care partea a doua reprezintă numele vechiu de familie, se mai păstrează încă până astăzi.

Dealtfel, Nântenii mai păstrează și foarte multe obiceiuri care lipsesc la Turcii din satele vecine și sunt aceleași cu obiceiurile ce se observă la toți creștinii din Peninsula Balcanică. Astfel, obiceiul de a pune la poarta casei câte o ramură verde, în ziua de Sfântul Gheorghe, îl au și ei. În această zi Nântenii se duc și înfig în țarinile lor câte o ramură de fag cu frunzele verzi, după cum fac și Românii din celelalte sate.

Bătrânul Gușu Gaga mi-a spus că, în tot intervalul de șase ani cât a funcționat ca institutor bulgar la *Tușim* (Caragiova), în fiecare an, în ziua de joi Mari, înainte de Paști, a văzut venind din Nânta sute de femei cu copii și chiar bărbați care suferiau de vreo boală, la biserica din Tușim, așteptând în tinda bisericii până când se sfârșia serviciul divin. După aceasta, venia preotul și le cetia o rugăciune de vindecare, după care îi atingea pe frunte cu sfânta lance, făcându-le și semnul crucii. Despre acest pelerinaj mi-a vorbit și fostul meu elev, originar din Nânta, *Hasan Ibrahim*.

La Meglenoromâni se continuă încă până astăzi vechiul obicei de a se junghia berbeci sau boi, în ziua hramului bisericii din comună sau în ziua vreunei alte biserici în ruine, care se află în apropierea comunei. Acest obicei se păstrează și la Nânteni: în ziua de Sf. Ilie, după ce au scos grâu nou din țărinile lor, fiecare familie face câte o pâine «gârnată» din grâul nou, și se duce disdedimineată la localitatea ce se cheamă *Cusață*, unde se crede că odată a fost biserica Sf. Ilie. Acolo se junghie berbeci și boi, și după ce petrec toată ziua, seara ei se reîntorc acasă. G. Gaga mi-a mai spus că obiceiul de junghia boi și berbeci, Nântenii îl au și în ziua de Sf. Gheorghe. În această zi se duc la localitatea numită *Prigoriță*. Înainte vreme mergeau și femeile la aceste petreceri; astăzi ele stau acasă și numai bărbații cu copiii se duc să prăznuească hramul bisericii dispărute.

În privința epocii când Nântenii au trecut la islamism, G. Gaga mi-a povestit că la metohul din Oșani se află o evanghelie veche, în care pe ultima pagină stetea însemnat anul 1671, data când Nântenii ar fi trecut la islamism. Tot în această evanghelie se află însemnat că violentarea Nântenilor s'ar fi făcut în a doua zi de Paști, în 24 Aprilie. În anul acela întâmplându-se ca ziua de Sf. Gheorghe să cadă în prima zi de Paști, slujba de Paști s'a făcut a doua zi. În această zi a venit episcopul, ca să ia parte la slujbă. În evanghelie se mai află însemnat că în joia după Paști, prin urmare la 27 Aprilie din acel an, ar fi căzut la Nânta și în împrejurimi grindină de mărime neobișnuită, iar la 20 Iulie, în ziua de Sf. Ilie, ar fi nins așa de mult, încât snopii de grâu au fost acoperiți de zăpadă.

Eu însu-mi n'am putut vedea această evanghelie, metohul fiind în mâinile Grecilor; aceștia, prin dascălul lor grec, au trimis-o la Consulatul grecesc din Salonic, spre a fi expediată la Atena. Deaceia, și în privința aceasta, se știe ceace se spune, lipsind orice dată cari ar putea fi controlată. Totuș, un singur lucru rezultă din toate acestea și anume, că trecerea Nântenilor la islamism s'a făcut înainte de două sute cincizeci de ani, dată care corespunde cu constatările noastre și se apropie de acelea ale lui I. G. v. Hahn, care, după cum am văzut, stabilește această trecere cu una sută cincizeci de ani înainte pentru anul 1867, când scria autorul.

După ce Nânta a fost turcită cu desăvârșire, limba românească a început să fie înlocuită treptat prin limba bulgară, în urma încuscrii Nântenilor cu Pomacii din Caragiova. Pătrunderea limbii bulgare a mers așa de departe, încât, după câte am putut afla de la Nânteni și în special de la fostul meu elev Hasan Ibraim, limba română se vorbește aproape numai în familiile sărace, și, mai rar, la Românii cu stare. Aceștia, după cum am spus, preferă să vorbească în limba Bulgarilor pomaci, introdusă în casă de soțiile lor bulgăroaice.

În afară de aceasta, după trecerea Nântenilor la islamism, prigonirile Turcilor din ținutul Caragiovei, în contra Românilor din celelalte sate au început să devină din ce în ce mai îndârjite. De astădată Românii trebuiau să se apere nu numai de Turci, dar și de frații lor păgâni. Și ar fi împărțășit poate și ei soarta lor, dacă, după cum vom vedea la descrierea comunei Oșani, profitând de faptul că comunele lor erau ceva mai departe de satele turcești, și atacurile Turcilor și Românilor turciți nu-i putea surprinde așa de ușor, ei nu s'ar fi luptat vitejește pentru lege. Când nu mai puteau rezista, atunci, în loc ca să-și părăsească credința, eise refugiau în comunele bulgărești așezate și mai departe de ținutul Caragiovei, unii trecând Vardarul în *Strumița* și *Știp*, alții luând drumul în spre satele *Radomir*, *Ramna*, *Gorgop* etc., lăsând în urma lor pustii case, țărini și tot avutul lor. Așa îmi povestiau bătrânii, singurii care mai puteau vorbi românește, din comuna bulgarizată *Barovița*, că s'ar fi întâmplat cu comunele odată românești, dar astăzi complet bulgarizate: *Coinsco*, *Leascova*, *Cornișor* (pe carta statului major austriac «Gornișor») și *Sirminina*.

Acești Români refugiați rămăneau în comunele bulgărești câte 40 și 50 de ani, și numai după aceasta se reîntorceau la căminurile lor, însă deastădată numai ca iobagi, ca să le lucreze Turcilor țarinile lor hrăpite. În afară de aceasta, acești Români veniau cu feciorii lor însurați cu bulgăroaice, care aduceau, împreună cu limba, și obiceiurile bulgărești. Aceste femei care nu știau și nu voiau să vorbească românește, au introdus limba bulgară, cu timpul, în așa măsură, încât după puțină vreme, satele în chestiune trebuia să se bulgarizeze. Așa s'a întâmplat cu comunele citate mai sus; astăzi doar tipul locuitorilor acelor comune ne mai arată că odată ei au fost Români.

Românii care au rezistat mai mult atacurile turcești, și nu s'au refugiat decât în foarte puțin număr din comunele lor în care se găsesc astăzi, sunt aceia care și-au păstrat încă până în zilele noastre graiul românesc. Dintre comunele românești, singurul centru care a adus lupte în contra prigonitorilor, numai cu o sută de ani și mai bine înainte, până când numai la urmă de tot, în niște împrejurări cu totul grele, a trebuit să se închine, de bună voie, chesegiului bei din Ienige, *Ahmed-Aga*, este comuna, despre care vom vorbi în cele ce urmează, *Oșani*.

Comuna Oșani, face parte din ținutul deluros al Meglenului. Cu toate acestea, întrucât este așezată în partea de Vest a câmpiei

Caragiova, ea iese oarecum în afară din această regiune. Așezată pe un deal brăzdat de mulțime de ape curgătoare, în fața ei se desface o privește dintre cele mai frumoase, mai ales că la o distanță nu prea depărtată se ridică muntele *Zona*, la poalele căruia se întinde orașul Nânta ¹⁾.

Din cele ce am putut afla din gura bătrânilor din această comună, și Oșani eră, pe vremuri, o alcătuire din șapte sate: *Codru-Negru*, *Izvoară*, *Elașnița*, *Bolovan*, *Răsădiști*, *Seliști* și *Cremjat*. La început, locuitorii acestor comune nu cam trăiau în armonie. Mai târziu, după turcirea Nântenilor, temându-se ca să nu fie atacați și ei, au lăsat vrajbele la o parte, și s'au unit cu toții, formând o singură comună. Și deoarece, după reunirea lor la un loc, le-a mers mai bine, s'au gândit să dea comunei un nume, care să pomenească despre acest eveniment. De sigur că pentru aceasta nici nu se găsea cuvânt mai potrivit decât turcescul «hoș», care însemnează «bine». Așadar, din *hoș* au făcut un «Hoșani», din care astăzi a rămas «Oșani». Aceasta, în ce privește origina numelui, după etimologia bătrânilor din această comună.

Întreaga comună este împărțită în unsprezece mahalale, cu 262 de case, în care se adăpostesc 2320 de locuitori.

În comună sunt două biserici: «Sfântul Niculae», în cari se slujă înaintea de războiul balcanic în grecește, și «Sfânta Maria» în care se slujă românește. În prima mea călătorie se află în Oșani numai școală românească; toți copiii învățau carte românească și eră o plăcere să vezi în fundul munților Caragiovei, ieșind copii din școală cu cărți românești și recitând chiar pe drum poezii românești. Astăzi lucrurile s'au schimbat cu desăvârșire. Dascălii greci au alungat limba română din școală, și copiii Oșeniților sunt nevoiți să învețe grecește.

În afară de cele două biserici, în Oșani, se mai găsește și un metoh, dependent de mănăstirea Stavronichita din Sf. Munte. Acest metoh în care se află evanghelia cu datele despre care am vorbit mai sus, înaintea de închinarea comunei chesegiului turc Ahmed-aga din Ienige, eră o casă particulară a unui Român care, rămânând fără copii, a dăruit-o acelei mănăstiri. De atunci și până mai înainte de marele războiu, se găsea în acest metoh un ieromonah din Sf. Munte, care făcea pe duhovnicul pentru toate comunele românești.

În partea nord-estică a comunei, la o depărtare de un sfert de oră, se găsește mănăstirea «Sfântul Arhangel Mihail». Este zidită pe o ridicătură de deal, și în fața ei se lasă o pădure de stejari, care ajunge aproape de comuna *Birislav*. Mănăstirea are o pozițiune dintre cele mai frumoase; iar pădurea legănată de adierea vântului din spre răsărit, este singurul colț în care călătorul își mai uită că se găsește în munții sălbatici și în văile prăpăstioase din Meglen.

La mănăstirea aceasta se ținea pe vremuri, în ziua de 6 Septemvrie, bălciu mare. Toate satele din împrejurimi veniau la acest bălciu care

¹⁾ Numele de munte *Dzâna* apare și la Aromâni în Pind, aproape de satul Ameru. Există și vârful *Tșuca-Dzâna*.

țineă mai multe zile dearândul. Și deși petrecerile se făceau în curtea și cerdacurile mănăstirii, nu de puține ori asistau la ele și Nântenii, obișnuiți încă pe când erau creștini să vină la o astfel de sărbătoare.

De mănăstirea aceasta se leagă foarte multe amintiri din luptele Oșeniților duse în contra Turcilor și Nântenilor, pentru apărarea neatârării lor în administrație, neatârare moștenită încă înainte de venirea Turcilor în Europa. Și fiindcă închinarea comunei nu datează decât de un veac și mai bine, nu voi trece la celelalte comune, până când nu voi arăta, pe scurt și cu caracterul informativ al unei simple tradiții cari nu trebuie să se piardă, tot cece am aflat de la bătrâni care își aduceau aminte de spusele părinților și străbunilor lor, cu privire la felul cum această comună a știut să-și păstreze neatârarea, vreme mai îndelungată decât celelalte comune, și împrejurările în care a trebuit să capituleze, cerând apărarea beifului din Ienige, Ahmed-aga-Chesegei, în schimbul închinării.

După trecerea definitivă a Nântenilor la islamism, comunele românești, ca să scape de prigonirile acestora, au fost nevoite a trece sub protecția unui bei din vremurile acelea. Acesta își luă asupra-și apărarea comunei, care deveniă proprietatea lui; în schimb, locuitorii comunei se obligau să plătească, anual, o dare în natură, constând din cereale, lână, unt, ouă ș. a. Dintre acestea numai comuna Oșani nu s'a închinat prea de timpuriu și a rezistat, după cum am spus, mai multă vreme.

Pe atunci comuna eră apărată de un căpitan a cărui faimă ajunsese până la Salonic. Autoritățile din Ienige, de care depindea Oșani, nu vedeau cu ochi buni rezistența și bravura Oșeniților, de aceea au pus ca premiu o sumă de bani pentru acela care va izbuti să-le aducă capul la Ienige.

A trecut multă vreme și nimeni n'a putut să se învrednicească pentru obținerea acestui premiu. Mai târziu, un Nântean a recurs la o înșelătorie ca să poată pune mâna pe căpitan. El a omorât mai întâiu, cu cunoștința autorităților din Ienige, doi pomaci, vrăjmași de moarte ai Oșeniților. După săvârșirea crimei s'a refugiat la Oșani, rugând pe căpitanul comunei să-l primească sub ocrotirea lui. Acesta, fără să știe ce-l așteaptă și ținând seamă de faptul că Nânteanul ucisese pe doi din vrăjmașii lui, îl primi și cu timpul ajunsese prietenul său nedespărțit. Dar nu trecu multă vreme și, într-o seară, pe când amândoi se întorceau acasă de la o petrecere, Nânteanul profitând de faptul că căpitanul eră amețit de băutură, l-a ucis și în aceeaș noapte i-a dus capul la Ienige. Cu moartea căpitanului, Oșeniții pierdeau pe unul dintre apărătorii lor cei mai aprigi. Deacum înainte atacurile Nântenilor uniți cu Pomacii din Caragiova se repetau mai des, până când, Oșeniții ne mai putând răbdă relele ce le pricinuiău, s'au hotărât să-și răsbune. Momentul cel mai nimerit pentru aceasta eră ziua de Sfântul Mihail din acelaș an.

În această zi, pe lângă familiile Românilor din Oșani și din celelalte comune românești, mai veniseră la mănăstirea Sfântul Arhanghel Mihail încă vreo doisprezece Nânteni. Oșeniții i-au primit bine, dându-le de mâncare și găzduindu-i în camerele cele mai bune. În spre seară, s'a iscat o mică neînțelegere între aceștia și câțiva Oșeniți, neînțelegere care a degenerat în ceartă și în cari Nântenii au omorât un Român. Oșeniții, bănuind că aceasta este numai o cursă, au sărit asupra Nântenilor și, după o luptă de o jumătate de oră, toți Nântenii au fost uciși, parte în curtea mănăstirii, parte, și mai ales aceia cari scăpaseră afară, la localitatea numită *Roșă di Buduv-lachi*, acolo unde începe coborișul în drumul spre Birislav.

După aceasta, toți Românii au plecat prin comunele lor, iar cei din Oșani știind ce-i așteaptă, s'au dus și mai repede ca să ocupe înțăririle în comună.

Nântenii din oraș, cum au luat de veste despre groaznicul măcel de la mănăstire, a doua zi s'au sculat cu mic cu mare înarmați până în dinți și cu Hoge-a-arap în frunte au pornit spre Oșani. Îndată ce au ajuns aproape de comună, s'au îndreptat mai întâiu în partea numită *Valea di umă*. Aci s'a dat prima luptă, în care Nântenii au pierdut aproape jumătate din ai lor. A doua zi, pierzând și pe Hoge-a-arap, au fost puși pe fugă și o bună parte dintr'înșii uciși la *Ceșma-albă*, aproape de Nânta. Când am trecut pe acolo spre a mă duce la Nânta, și am întrebat pe chirigiul meu Trifon din Cupa, ca să-mi spună ce sunt pietrele acelea așezate în formă de morminte turcești, «sa groburli lu nântenil' tăltșoț di ușinețil'» mi-a răspuns băiatul.

Izbânda Oșeniților băgase spaimă în Turcii din împrejurimi. Eră singurul sat din tot ținutul Meglenului către care erau îndreptate zi și noapte privirile Coniarilor, Pomacilor, dar mai ales ale Nântenilor. Și cu toate că în acelaș an s'au făcut mai multe încercări ca să-i surprindă, noaptea, pe nepregătite, Oșeniții nu s'au lăsat și au continuat să înfrângă orice lovitură venită din partea lor. Dacă cu toate acestea, mai târziu, a trebuit să împărtășească și ei soarta celorlalte comune închinete, aceasta au făcut-o siliți de alte împrejurări.

Cu o sută de ani și mai bine înainte, comuna Oșanii ducea lipsă de apă. Apa de astăzi de la cele «șapte fântoș» a fost adusă mai târziu de la «Șoputu popăl'ă» (fântâna popii), un izvor din mijlocul drumului ce duce la Leascova. Fiindcă pe atunci când voiau să aducă apa în sat, le lipsiau banii pentru cheltuelile de transport, Oșeniții se împrumutaseră cu zece pungi (o pungă eră de 500 de piaștri), adică cincizeci de lire turcești, de la un oarecare Nântean Șunia-aga, cu jurământ ca să-i înapoeze banii cu dobânda convenită după un răstimp de cinci ani. Cum însă acest împrumut fusese făcut cu un an înainte de cele întâmplare la mănăstirea Sf. Mihail, după aceasta Șunia-aga împins de Nânteni, n'a mai vroit să aștepte termenul stabilit, și amenința pe Oșeniți cu distrugerea comunei, dacă nu-i vor înapoiă imediat suma împrumutată. În împrejurările acelea, Oșeniții fiind lipsiți de

bani și pândiți la orice moment spre a fi atacați, au preferit să închine comuna unui bei din apropiere, decât să cadă în mâinile vrăjmașilor lor de moarte.

Pe atunci trăia în Ienige-Vardar, în apropierea căruia se găsesc ruinele orașului Pela, un oarecare *Ahmed-aga* din generația faimosului *Gazi Evrenos-bei*. Acest *Ahmed-aga* împreună cu fiul său *Iusuf-pașa* erau pentru Ienige și întregul vilayet Salonic, aproape ceeace *Ali-pașa* eră pentru Albanezi. Mai toate satele din Ienige erau ale lui. Cum i se închină un sat, puneă teleal ca să vestească prin comunele turcești supunerea satului, și nimeni nu mai cuteză să se atingă de locuitorii comunei închinată.

Oșeniții hotărâți să-și închine comuna, au trimis o delegațiune de doisprezece inși la *Ahmed-aga*, supranumit și «chesegiul» pentru cruzimea lui și spaima ce băgase în oameni. La început, el n'a vroit să primească închinarea, din cauză că comuna eră prea muntoasă, și, în afară de aceasta, eră și cam departe de Ienige. Numai după insistențele puse pe lângă soția acestuia, care eră o creștină, ei au reușit să obțină protecția și apărarea lui.

După aceasta, *Ahmed-aga* a pus pe Oșeniți să-și aleagă un conducător mai voinic, care să se ocupe cu siguranța și apărarea comunei. Pe urmă, a pus teleal ca să anunțe în Caragiova supunerea satului, amenințând că oricare se va atinge de Oșani fără știrea lui, va trebui să dea seama înaintea lui. Deasemenea și chestiunea împrumutului făcut la Șunia-aga a fost regulată cât se poate de repede. Pe acesta l-a chemat într'o zi la el acasă și, cinstindu-l cu o cafeă — după obiceiul turcesc — în care însă avusese grijă să pună puțină otravă, s'a achitat repede de datoria comunei.

Obligațiunile unui sat închinat nu erau grele. La început, ele constau dintr'o dare mică în natură, ca un fel de dar adus în ziua de *Bairam*, sau într'o altă zi de sărbătoare mare. Mai târziu, ea s'a schimbat într'o datorie cronică, iar în urmă de tot, ajunsese un fel de tribut anual. După moartea lui *Ahmed-aga*, comuna Oșani fu moștenită de către fiul său *Iusuf-pașa*. Mai târziu, de către fiul acestuia *Haki-bei*, și numai după moartea acestuia, femeia lui o dăruî unui nepot al ei *Ismail-bei*. Acesta, ca să scape de un asemenea dar greu de administrat, vându comuna fostului valiu din Bitolia dinainte de războiul balcanic, *Zihni-pașa*, în a cărui stăpânire se găsește și azi.

Oșeniții, închinând comuna, și-au păstrat pentru ei mănăstirea Sf. Mihail împreună cu pământurile și cu pădurea din apropiere, având o întindere de opt sute de pogoane, cuprinse în hotarele următoare: *Oarur*, *Puntea-popăl'ă*, *Bătoan'ă*, *Puntea-di-padă*, *Rqul Urei*, *Valea-di-n'ari* și *Drumu-di-Urtie*. Mănăstirea a fost zidită din nou în 1857. Vechea mănăstire fusese arsă de Nânteni după ultima ciocnire a Oșeniților cu ei, cam pe la 1790. Se știe cu siguranță că de la arderea mănăstirii până la zidirea ei din nou, au trecut 67 de ani. Cum mănăstirea fusese zidită la 1857, scăzând din aceștia cei 67 ani ce trecuseră

de la arderea mănăstirii vechi până la clădirea celei noi, obținem anul 1790, anul când a fost arsă vechea mănăstire.

După Oșani, comuna care face parte din ținutul Meglenului este *Birislav* (Birislau).

Este un mic cătun așezat la Nord-vest de Oșani, la o depărtare de vreo 4—5 km., situat la poalele nordice ale muntelui Paic, între râurile *Uscai* și *Valea-mari*. El este închinat la mai mulți stăpâni Nânteni, care se poartă foarte neomenos cu bieții Români. În urmă de tot, înainte de războiul balcanic, mulți Birislăveni și-au răscumpărat casele și țarinile lor.

Despre originea acestui cătun, se spune că el este mai nou decât toate celelalte. La început, Românii erau stabiliți în localitatea cunoscută sub numele de *Titati*, care se află situată deasupra cătunului, la o depărtare de două mii de metri. În această localitate, se găsesc, de fapt, ruine și alte rămășițe, din care nu se poate afla cu siguranță, numele orașului care a existat odată.

Întregul cătun nu cuprinde mai mult de 60 de case, cu un număr de cel mult 500 de locuitori.

Ceva mai în spre nord de Birislav și la o depărtare numai de trei km. se găsește a treia comună, afară de Nânta, situată în Caragiova, numită *Lugunța* (sau *Lundzin'*). Ea se află așezată pe coastele muntelui cu același nume, între râurile *Valea-mică* și *Valea-mari*.

Ca și Birislav, tot așa și Lugunța, pe vremuri, eră situată ceva mai sus, formând o alcătuire din trei cătune așezate unul lângă altul: *Lescova*, *Letnița* și *Lugunța*. Mai târziu, unindu-se ele la un loc, probabil tot de teama Turcilor, a fost închinată unui bei, al cărui nume nu se cunoaște. Atâta se știe că, cu câteva decenii înainte, comuna eră moșia unui oarecare *Rifat-bei*, care o moștenise de la părinți. Acesta, mai pe urmă, a vândut-o bancherului ovreiu din Salonic, *Saul Modiano*. În vremea primei mele călătorii (1909), ea se găsea în stăpânirea unui Turc coniar din *Maiadâ* de lângă Ghevgheli, al cărui nume mi-a scăpat. Mai târziu, cea mai mare parte a locuitorilor și-a răscumpărat casele și țarinile lor, așa că, acum, trei sferturi din comună este proprietatea Românilor. Ca mai în toate comunele mai mari, și în Lugunța, se găsesc câteva case turcești ajunse în mâna Românilor, în care locuiau odată Turci coniași, cu scopul ca să îndemne pe Români să treacă la islamism.

În Lugunța sunt două biserici: «Džoasa-băsearică» care este aproape pe jumătate clădită în pământ, din cauza vechimii și mai ales a râului care inundă în fiecare an, și «Sfeti Nicola» mult mai frumoasă decât cea dintâi. În timpul călătoriei mele, în cea dintâi se slujiă în românește, iar în a doua în grecește. După un an, când în toate satele din Meglen, nu existau decât școli și biserici românești, Românii au reușit să officieze slujba bisericească în românește și în «Sfeti Nicola».

Numărul caselor nu trece peste 135, cu 1350 locuitori.

Atât țarinile comunei Birislav cât și acelea ale Lugunței sunt foarte fertile. Numai că în timpul secerișului vântul ce suflă din spre Zona, numit «boari», le pricinuește mari pierderi.

În partea din spre răsărit și mai spre miazănoapte de Lugunța se află *Huma*.

Această comună este relativ nouă, căci după spusa bătrânilor, locuitorii din Huma sunt veniți din *Cătuniști*, o localitate în ruine, situată în valea dintre *Coînsco* și *Huma*.

Întreaga comună se împarte în șase mahalale, purtând numele frunțașilor din comună. Este o biserică frumoasă «Stăvineri» împodobită cu icoane foarte bine zugrăvite.

Comuna este proprietatea locuitorilor. Cu toate acestea, și ea a fost închinată unui bei turc, care a lăsat-o moștenire lui *Hagi-Suleiman-bei*. Acesta a vândut-o la niște Turci din Maiada: *Șotle-Hasan* și *Zadre Ahmed*, de la care apoi și-au răscumpărat-o locuitorii.

În urmă de tot, Românii din Huma și-au clădit și un local de școală în care se învață românește. Din nenorocire, comuna căzând în stăpânirea Sârbilor, limba română a fost exclusă din școală, spre a introduce limba sârbă.

Numărul locuitorilor este de vreo 800—900.

Dintre toate comunele românești, afară de Nânta, cea mai mare este *Liumnița*. Numără aproape 340 de case cu 3000 locuitori. Este așezată în partea de apus a orașului Ghevghel, la o depărtare de 15 km., aproape trei ore drum călare.

Împrejurul acestei comune se ridică dealuri înalte formând un fel de întărituri naturale și acoperite în cea mai mare parte cu păduri de castani, nuci și fagi. O bună parte din aceste dealuri sunt semănate cu vii și cu tot felul de cereale.

Judecând după localitățile în ruine care se găsesc împrejurul comunei, ca *Titati*, *Curuna*, *Ștur*, ea pare a fi fost alcătuită, pe vremuri, din mai multe cătune. Mai târziu, locuitorii acestor cătune s'au unit la un loc, ca să se poată apăra mai bine împotriva Turcilor. Ea n'a fost niciodată moșia unui bei. Abia pe la 1850 un Turc adus de către Liumniceni ca să-i păzească, acesta, după ce a împrumutat cu sume mici pe mai mulți locuitori săraci, care n'au putut să-i înapoeze banii, a ridicat pretenții asupra comunei întregi. După o judecată de zece ani pe la tribunalele turcești, Liumnicienii au avut câștig de cauză și au rămas proprietari comunei.

Românii din Liumnița se deosebesc de ceilalți prin înfățișarea lor. Privirea ochilor stinsă și umerii obrazului ridicați se observă mai ales la o bună parte dintre Liumniceni.

În partea de Sud a acestei comune și la o depărtare numai de 6 km. se află comuna *Cupa*.

Această comună este așezată pe niște dealuri cu ridături foarte ne regulate. În apropierea ei se găsește o localitate numită *Cupa-veac'le*. Se crede că la început comuna a fost în această localitate, și numai mai târziu locuitorii ei au venit în Cupa. Numărul locuitorilor nu este mai mare ca 900.

Ea aveă, în timpul călătoriei mele, o singură biserică de scânduri «Stămăria», care după un an a ars.

Comuna eră pe vremuri proprietatea acelorași bei de care țineă și Oșani. Cu vreo 45 de ani mai înainte, locuitorii s'au încercat să-și răscumpere comuna și astăzi ea este proprietatea lor.

La o depărtare de patru ore călare, vreo 18 până la 20 km. distanță de Liumnița, în spre Sud, se află comuna *Țârnareca*. Inconjurată de dealuri acoperite cu pomi roditori și străbătută de mai multe ape, comuna, pe din afară, prezintă o înfățișare din cele mai atrăgătoare. De altfel, și în interiorul ei, ea se deosebește aproape peste tot de celelalte comune prin casele ei, mai toate cu un cat, prin străzile mai curate și prin înfățișarea locuitorilor mai înaintată. În această comună un străin poate fi găzduit ca în comunele aromânești. În fiecare locuință, chiar și la locuitorii cei mai săraci, am găsit, în afară de încăperile de trebuință pentru familie, și o cameră pentru primirea oaspeților. Deasemenea curățenia, în casă, este mult mai mare decât aiurea. În prima mea călătorie, sosind în comună, într-o zi de sărbătoare, toată lumea eră strânsă în biserica românească, în care părintele Dimitrie Bobescu, un mare patriot aromân din Perlepe, făcea slujba bisericească. Toți sătenii, bărbați cu femei și copii erau curat îmbrăcați. De altfel, această deosebire a Românilor din Țârnareca de ceilalți Meglenoromâni, ajunge până și în graiul lor. După cum se va vedea în partea a doua a acestei lucrări, limba vorbită în această comună se deosebește de aceea din celelalte comune, atât prin unele particularități caracteristice ale ei, cât mai ales printr-o puternică influență venită din partea dialectului aromânesc.

Comuna fiind situată în apropierea localității *Livădz*, despre care se va vorbi mai jos, locuitorii ei sunt singurii dintre Meglenoromâni care vin în contact cu Aromânii grămosteni din Livădz. Din acest contact Românii din Țârnareca s'au ales cu un mare câștig în ce privește gospodăria și viața din casă. Dealtfel, din câte am putut observa, ei sunt singurii dintre Meglenoromâni care se încuscesc cu Aromânii din Livădz, luând fete dela aceștia.

Comuna este proprietatea Românilor. Toți sunt cu stare, ocupându-se cu cultivarea gogoșilor de mătasă.

Numărul locuitorilor este de 800. În prima mea călătorie, cei mai mulți erau pentru școala și biserica românească; mai târziu ei au fost nevoiți să se retragă din cauza prigonirilor din partea autorităților grecești, și astăzi, în Țârnareca, nu există decât școli și biserici grecești.

La o depărtare numai de 4—5 km. de Țârnareca, se află situată comuna aproape bulgarizată *Barovița*. Așezată între niște dealuri, Barovița se înfățișează sub acelaș aspect sălbatic și sărăcăcios ca și Cupa. Mai ales după ce cineva a părăsit Țârnareca, întreaga comună, cu case și locuitori, cu porturi și obiceiuri pare că nici n'a fost vreodată comună românească.

De oarece în călătoria mea prin Huma nu m'am putut duce și în cele două localități românești, astăzi complet bulgarizate *Coinsco* și *Sirminina*, trecând prin Țârnareca, țineam să mă abat în Barovița, mai ales fiindcă mi se spusese că bătrânii mai vorbesc încă românește. Intr'adevăr, în comună n'am auzit decât numai bulgărește, un dialect care se aseamnă cu acela auzit de mine în Gumenge. Numai câțiva bătrâni mai erau cari mai știau românește. Cu doi dintr'înșii, dintre care unul eră în vârstă de 82 de ani, am vorbit și eu împreună cu tovarășul meu de drum G. Cionga, pe atunci revizor al școalelor din vilaetul Salonic. Am observat că graiul din Barovița nu este de loc influențat de dialectul aromân, și se deosebește de acela din Țârnareca, cu toate că comuna se află așezată la o depărtare numai de 4—5 km. de aceasta. Românii din Barovița trebuie să fi vorbit odată aceeaș limbă ca și Românii din Oșani. M'am interesat să văd dacă se găsește vreo femeie bătrână care mai poate vorbi românește, căci speram să descopăr unele particularități proprii acestei comune. Din nenorocire nu s'a putut găsi nici una. De geaba am căutat, vorbind cu unele femei mai în vârstă, ca să prind vreo formă românească în limba bulgară, rămasă în limba română pe care au vorbit-o altădată. Nici o urmă; ele vorbeau o bulgărească ca orice bulgăroaică din acele regiuni.

De oarece în Țârnareca întâlnisem un Aromân grămustean care mi-a povestit multe minunății despre comuna lor Livădz, ajungând la Barovița, am trecut la singura comună aromânească așezată în apropiere de comunele meglenoromâne.

Livădz se află așezată pe înălțimile muntelui *Paic*, la o depărtare de 16 km. de comuna Barovița. Pozițiunea satului este dintre cele mai frumoase. Situată la o înălțime de 1254 m. deasupra nivelului mării, pe o pajiște întinsă, loc bun pentru pășunatul vitelor, ea se întinde frumos, ca un mic orașel, pe o ridicătură în forma unui amfiteatru, având în față un șes întins de o lungime de cel puțin de 3—4 km. La capătul acestui șes, în direcția spre miazăzi, se află așezate *Călivele*, o adunătură de mai multe colibe, cari cu una sută patruzeci sau cincizeci de ani înainte, alcătuiau prima așezare a Românilor grămusteni din Livădz în aceste părți.

Deși comuna are un număr de aproape 450—500 de case, toate clădite în piatră și cele mai multe cu un cat, ea nu este așa de veche, după cum pare la prima vedere. Foarte mulți bătrâni, și mai cu seamă o bătrână în vârstă de 97 de ani, își aduceau aminte de primele vremuri de descălecare în aceste părți. După spusa lor, Aromânii din Livădz

sunt cei din urmă Aromâni fugiți din muntele Gramoste, în urma cunoscutelor prigoniri ale tiranului Ali-Pașa. La început se așezaseră numai 25 de familii sub conducerea unui celnic; mai târziu ele au fost urmate de alte familii, și astăzi Livădz se înfățișează ca singura comună, cea mai mare, dintre toate comunele meglenoromâne din acele părți.

Numărul locuitorilor poate fi socotit la cel puțin trei mii. De oarece trecerea mea prin această comună s'a făcut mai mult de curiozitate decât cu scopul ca să studiez limba Aromânilor, în intervalul de una singură zi cât am stat, nu am avut vreme ca să mă ocup și cu numărătoarea Românilor. De altfel, lucrul acesta eră și foarte greu. Și aici nu poți număra pe Aromâni după numărul caselor, cum foarte greșit a procedat Weigand peste tot în Macedonia, Epir, Tesalia și Albania, căci pretutindeni, la Aromâni, atât la cei de la sate cât și la cei din orașe, cât timp trăesc părinții, copiii lor nu se despart de ei, ci stau toți la olaltă, chiar atunci când printre aceștia se găsesc și unii însurați cu copii. Știind toate acestea, am încercat să fac numărătoarea familiei *Nicola Gheorghi*, la care am fost găzduit. *Nicola Gheorghi* avea 5 fii însurați, locuind toți în casa părintească alcătuită din opt încăperi, și anume: *Cola*, *Dina*, *Iancu*, *Tușu* și *Steriu*. Toți erau însurați. Nevestele se chiamă după numele bărbaților, cum se obișnuiește pretutindeni la Aromâni: *Ț-al Cola*, *Ț-al Dina*, *Ț-al Iancu*, etc., (adică «aceea a lui Cola» etc.). *Cola*, la rândul lui, avea 7 copii: *Steriu*, *Maria*, *Lena*, *Cota* etc. *Dina* avea tot 7: *Gheorghi*, *Cola*, *Tușu*, *Tașcu*, etc. *Iancu* avea numai una singură fată. *Tușu* avea trei fete și *Steriu*, cel mai tânăr, însurat abia de câteva luni și în vârstă numai de 17 ani, eră în așteptarea unui moștenitor. Adunați toți la olaltă, ne dau un număr de 25 de inși, având fiecare câte un locșor sub acelaș acoperiș al casei părintești. După această numărătoare a unei singure familii, m'am încredințat că mi-ar fi trebuit să stau mai multă vreme, ca să fi putut socoti om cu om, câți membri locuiesc într'o casă. Și fiindcă în timpul ce-mi mai rămânea trebuia să mă ocup cu altceva, bătrânul institutor *Dimitrie Canacheu* a fost așa de bun ca să-mi culeagă datele necesare pentru fixarea numărului de locuitori din Livădz. După aceste date, el se ridică la cel indicat mai sus. *Weigand*, care n'a fost niciodată în această comună, dă numai două mii (cf. *Vlach-Meglen* p. XXVIII). *Ion Nenițescu*, care i-a făcut numărătoarea din Bitolia, ridică numărul lor la 4300 (cf. *Dela Români din Turcia Europeană*, p. 410). *P. Papahagi* care, deși n'a fost în această comună, însă s'a interesat, probabil, de la aceiași institutori care mi-au dat informațiuni și mie, dă numai 2500 până la 3000 (cf. *Megleno-Români* I, 44).

Ca limbă, din câte am putut observa în vorbirea curentă, și din materialul strâns în aceia zi (6 basme și câteva cântece, acestea din urmă îmi erau cunoscute de acasă), Aromânii din Livădz nu se deosebesc de aceia răspândiți în orașele din Nordul Macedoniei: sincopa apare în mult mai mică măsură decât la Aromânii din Pind și la acei

răspândiți în Macedonia, însă originari din Pind. Dintre vocale, e neaccentuat nu trece în i, când se află la sfârșitul cuvintelor: *carte*, *frate* (nu carti, frati). După ț și dz apare i ca î: *țin* (teneo), *dzic* (dico), nu însă și după ș: *arșine*, *ași* (nu arșine, ași). Viitorul se formează cu *va să* (*va s- încredz*, nu vai lucredz), deasemenea gen.-dat sg. la substantivele feminine, se declină cu articolul pus în urmă: *featil' ei*, (nu și ali feate) etc.

Ocupațiunea locuitorilor este păstoritul. Livezile întinse care se găsesc împrejurul comunei dau cel mai bun nutreț pentru turmele Aromânilor. Între anii, înainte de războiul balcanic, Românii din Livădz vindeau pe piața Salonicului 100.000 ocale brânză de oaie și 100.000 ocale de cașcaval. Deasemenea untul cel mai bun care se desface pe piața Salonicului este acela din Livădz, pe lângă cantitatea mare de unt care se aduce și din regiunea Veriei. De aceea situația materială a tuturor Românilor din această comună este dintre cele mai bune.

În Livădz există două biserici: una în care se făcea slujba în limba română și alta, care aparține Aromânilor cu sentimente grecești, în care se cetia în grecește. Astăzi, după câte mi s'a spus, toți Românii sunt siliți să învețe numai carte grecească.

În timpul iernii, Aromânii din Livădz pleacă cu turmele în regiuni mai calde; cei mai mulți se așează în satele din împrejurul Salonicului. Fiindcă femeile acestor Aromâni se ocupă cu prelucraturile lânii, la Salonic există o mică piață, pe o stradă lăturalnică al marelui bazar, în care, în fiecare zi de târg, Aromâncele din Livădz vin ca să-și vândă tot produsul lor de muncă din timpul iernii, constând din velințe, flocate, șaiac și ciorapi.

Ca înfățișare, Aromânii din Livădz, așa cum i-am cunoscut vreme îndelungată la Salonic și i-am văzut și la ei acasă, par piperniciți și mai puțin robuști decât restul Aromânilor. Sunt și printre ei oameni voinici, însă dintre aceștia se găsesc mai rar; cei mai mulți sunt scunzi și supți la față. Cauza acestei degenerări nu mi-am putut-o explica decât numai din faptul că ei se însoară prea de timpuriu. În Livădz băieții se însoară de la 14 și 15 ani. Fetele se mărită ceva mai măricele, de la 17 până la 21 de ani, pentru că altminteri n'ar fi bune de lucru. După câte m'am putut informa la fața locului, însurătoarea băieților așa de timpurie se face doar mai mult pentru ca părinții băiatului să aibă, în casă, un om de lucru mai mult. În intervalul de zece ani cât am funcționat ca director și profesor la școala superioară de comerț a României la Salonic, mi-au trecut mulți elevi originari din Livădz. Că aproape toți îmi veniau logodiți încă din clasa întâi comercială, aceasta nu-mi era deloc surprinzător, pentru că știam că logodna celor mai mulți se făcea cu prilejul vreunei petreceri între părinți, la un pahar de vin. Dar că printre ei erau unii însurați, aceasta, la început, îmi părea foarte ciudat. Ca să citez un caz concret despre acest fapt, adaug că elevul Mișu Tașcu, s'a înscris în clasa II-a comercială

însurat, având numai vârsta de 14 ani, atunci când directorul care îl înscria, deși ajunsese la vârsta de 30 de ani, nu apucase încă să se însoare.

2. Locuința și viața în familie, credințe și obiceiuri.

Pentru acela care cunoaște locuințele Aromânilor de la țară și știe că cea mai mică se alcătuește din cel puțin 3—4 încăperi, locuința Meglenoromânilor, așa cum se înfățișază sub forma ei mai veche, apare în starea ei aproape primitivă. O singură încăpere având dimensiunea de 7×5 m. și despărțită la mijloc printr'un simplu șanț, slujește de adăpost pentru oamenii din casă, ca și pentru vitele din curte¹⁾. Intre unii și alții nu este nici o despărțitură. Și nici vreo mare deosebire în ceea ce privește mobilierul casei. La dreapta, partea de obicei rezervată pentru adăpostul familiei, în mijlocul peretelui din dreapta se află un cămin (budžac). Dintr'o parte și alta a căminului fiind locul rezervat pentru bătrânii casei sau pentru oaspeți, se află așternut pe jos câte o rogojină sau o velință; încolo nimic. Pe pereți se văd policioare pe cari se pun oale și alte vase de trebuință în casă, cu două trei ferestre mici și fără geamuri. Oamenii dorm pe jos și mănâncă stând turcește tot pe jos, împrejurul unei mese rotunde alcătuită din mai multe scânduri, fără picioare. Alături de această încăpere se află încă una foarte mică numită *cl'eti*, în care se adună lucrurile din casă și tot ceea ce se strânge pentru timpul iernii²⁾.

Înainte acestor încăperi se află un *tream*, propriu zis spațiul mai larg care se întinde de la ieșirea din casă până la intrarea în curte, sub streșina casei. Acest *tream* slujește în timpul verii ca o a doua cameră, deoarece înăuntru fiind prea cald, oamenii petrec aici în timpul zilei și dorm în timpul nopții. În fața *treamului* se află *triușa*, (cf. arom. *ntră uše* «în fața ușei») curtea dinaintea casei, care la Huma se numește *aric*, (un derivat de la *arie* cu plur. *grur*), în mijlocul căreia se află un *strejur*, parul de care se leagă caii la treerat.

Locuința astfel alcătuită este făcută din pământ și acoperită cu lespezi de piatră.

Se înțelege că cei mai mulți dintre Meglenoromâni au case cu mai multe încăperi, așa cum am avut prilejul să văd în comunele Oșani Liumnița, Huma și Lugunța; iar în Țárnareca nici nu există locuință ca cea descrisă mai sus. Deasemenea cele mai multe case sunt zidite în piatră. Însă locuința veche, așa cum am văzut-o la Liumnița, Cupa, Birislav, etc., este aceea alcătuită din încăperile despre care a fost vorba.

¹⁾ Și la *Morlachi* vitele se adăpostiau sub același acoperiș. Vezi *Omagiu lui Iorga*, pag. 99.

²⁾ Originea cuvintelor meglenoromâne, despre care va fi vorba în Introducere să se caute în partea gramaticală a acestei lucrări, la pagina indicată în indice.

În ce privește curățenia în casă și peste tot, nici ea nu prea este mare; cu toate acestea, ea variază de la o comună la alta. În comunele Liumnița și Cupa oamenii sunt mai puțin curați, în special copiii sunt cu totul părăsiți în această privință. Mult mai curați se arată locuitorii din Oșani, Lugunța și Huma; iar Țârnareca stă mai presus de toate. Legăturile din urmă ale Românilor din această comună cu Aromânii din Livădz a avut ca urmare o puternică înrăurire în viața de familie.

Ca hrană, Meglenoromânii pot trece printre oamenii cei mai sobri. Baza nutrimntului este pâinea făcută de secară sau mălaiu. Printre mâncări, laptele cu derivatele lui: brânză, urdă, iaurt, etc., ocupă locul de frunte. În afară de acestea, Meglenoromânii mănâncă multe legume. Fiecare casă își are câte o grădiniță frumos cultivată cu tot felul de legume: ceapă, usturoiu, spanac, varză, fasole etc. Carnea se obișnuiește mai rar și mai ales în zilele de sărbătoare. Dar și în privința aceasta întrebuintarea cărnii depinde după comună: în satele mai mari se taie vite și peste săptămână; în cele mai mici abia sâmbătă seara sau în ajunul unei sărbători mai mari. Dintre cărnuri se consumă mai mult carnea de oaie, de capră și, în timpul iernii, de porc. Dealtfel, mai toate casele hrănesc porci pentru trebuințele casei și pentru vânzare. Pe lângă porci, mai fiecare casă ține și câte o vacă două pentru lapte. Acestea, de cele mai multe ori, poartă numele zilei în care au fost fătate: *dumi* și *neșcă* (derivat din *duminească*) se chiamă vaca sau boul fătat dumineca; *marta*, *martină* și *tină*, vaca fătată marția, aceasta se mai chiamă și *marțoscă*; *mertși* și *n'ertși* (miercuri); *joică* (joi); *venu* și *vidza*, vaca fătată vinerea ¹⁾.

În afară de mâncări, Meglenoromânii ca și Aromânii, obișnuiesc să prepare și plăcinte. Dintre acestea cea mai obișnuită este *ticuș*, un fel de plăcintă preparată dintr'o singură foaie mai groasă umplută pe deasupra cu lapte și ouă. Este aceeași cu *lăptuca* de la Aromâni. *Codru* este, în genere, plăcinta umplută cu legume (dovleac, urzici, spanac, varză etc.), având la mijloc o gaură pe unde se poate vărsa apa, în timpul când se coace, spre a fierbe legumele. Dintre acest fel de plăcinte se obișnuiesc foarte mult *ticfinca*, plăcintă cu dovleac și *urzinic*, plăcintă cu urzici.

În ce privește băutura, apa, care se întrebuintează așa de puțin la spălatul trupului, ocupă locul de frunte la masă. Nici nu cred să existe vreun colț pe pământ în care băuturile spirtoase să nu aibă nici cea mai mică căutare, ca în comunele românești din Meglen. Deși în cele mai multe comune se cultivă vița de vie, din care se scoate un vin roșu subțire și foarte bun vin de masă, iar din tescuină se prepară și un fel de rachiu ușor, cu toate acestea, atât vinul cât și rachiul se

¹⁾ Aceste numiri se întâlnesc și la Dacoromâni (Damé, *Terminologia Română* p. 29; Iosef Popovici, *Die Dialekte der Muntenen u. Păduren in Hunyader Komitat*, Halle a. d. S. p. 93.

prepară numai spre vânzare. Lumea bea numai apă, așa după cum se obișnuște, în cea mai mare parte, și la Aromâni.

Portul Meglenoromânilor se deosebește de acela al Aromânilor și se aseamănă mai mult cu portul Bulgarilor din Caragiova, fără însă să fie acelaș.

La bărbați portul constă dintr'o cămașă lungă care ajunge până la genunchi. În timpul iernii se poartă sub cămașă și o flanelă groasă de lână lucrată acasă. Peste cămașă se poartă un fel de jiletcă sau pieptar, fără mâneci și desfăcută bine în partea de dinainte, în forma unei *fermene*, brodată pe la margini cu găitan, alb, negru sau roșu. La mijloc se încing cu un brâu de lână de culoare închisă. Peste pieptar se poartă, când este mai răcoare, și o sarică neagră numită *sucardi*; alții mai bătrâni poartă și un fel de dulamă mai lungă, tot de lână, numită *cupăran*. La picioare, în timpul verii, cei mai mulți poartă numai izmene, făcute din aceeaș pânză ca și cămașa. Copiii încep să poarte izmene abia de la vârsta de 5 ani. Prima pereche de izmene o primește copilul de la moașă. Aceasta, după ce i le coase, merge sub un gutui, într'o anumită zi din săptămână (lunia sau joia) și-i trece brăcinarul prin îndoitura de sus a izmenelor, după aceea i le aduce acasă. Alții poartă peste izmene și un fel de nădragi numiți *brivinec* (binivrec, birnivrec, bruvinec, bărnăvrec) răspândiți în tot Balcanul și cunoscuți și sub numele de *betșfi*. Când acestea din urmă sunt împletite din lână, nu din *șaic*, atunci poartă numele de *dzivori*. De la genunchi în jos se poartă cioareci, iar pe picior ciorapi de casă și ghete sau opinci. Descult nu umblă nimeni nici în timpul verii.

Pe cămașă nu se vede nici un fel de broderie pe la mâneci sau în partea de jos, nici măcar când lumea este îmbrăcată în haine de sărbătoare. În cazul acesta, bărbații poartă cel mult un *džibădan* peste cămașă, așa cum am văzut că poartă și Românii din Nânta.

La femei îmbrăcămintea este ceva mai împodobită.

În zile de sărbătoare fetele poartă pe cap un fel de disc mic, potrivit după mărimea capului, care este de cele mai multe ori de argint sau de metal amestecat, numit *tas* sau *tipiloc* și susținut de un *burghic* sau *ac*. La marginea de dinaintea tipilocului se înșiră unul sau două rânduri de bani de argint, așezați bine unul lângă altul, așa încât marginea de jos să ajungă până la frunte. Dedesubtul tepilocului, părul de dinainte se lasă în şuvițe numite *pirușani*, dintr'o parte și alta a frunții, cadrând frumos cu ochii și sprâncenele, apoi se trece după urechi. La spate părul se lasă împletit în cosițe dintre care, împletitura cea mai deasă este în *măsor*; la cele mai tinere părul cade și neîmpletit. Cele mai multe poartă și flori pe cap, pe lângă urechi, iar de urechi atârnă, la unele, *minghiș* «cercei» de *răzint* «argint», legați unul de altul, pe după cap, cu o ață de fir sau de argint numită *minghișarnic*. Cu acestea se completează, la fete, întreaga coafură a capului.

Femeile, și în special cele mai bătrâne, în locul discului, poartă pe cap o bucată de postav, de cele mai multe ori brodată sau chiar înși-

rată cu bani de argint, care se chiamă *chiluvet*. Peste chiluvet se purtă odată un fel de perucă numită *trapnă*. Atât chiluvetul cât și trapnaua se poartă și de către Bulgarii din Meglen, de unde au pătruns la Meglenoromâni. După cele ce mi s'au spus, azi cuvântul trapnă se mai întrebuițează în zicătoarea: «cari poartă trapnă la mul'ari, curon si'mpartă di fraț» din care reiese că *trapnă* a fost odată una dintre podoabele de cap cele mai alese. Acèle dintre femei cari nu poartă chiluvet, se învelesc pe cap cu basmale colorate numite *șămii*. Bătrânele își înfășoară capul într'o broboadă sau ștergar numit *bul'că*.

Pe trup se poartă cămașă. Mânecele precum și marginile de jos ale cămeșii sunt brodate cu fir de lână colorată în galben sau în roșu. Aceste broderii sunt aproape la fel cu acelea care se observă la portul femeiescal Bulgăroaicelor din Nordul Macedoniei. Ele sunt așa de dese și strânse una lângă alta încât, mai deloc nu se vede pânza. Deaceea întreaga lucrătură, atât de pe mâneci cât și de pe marginea cămeșii, pare mai mult o bandă multicoloră cu desenhuri bine distincte aplicate pe cămașă. Desenurile de pe cămașă poartă mai multe numiri, după imaginea ce reprezintă: *tșarcu-cu-runc* este după lămuririle ce mi-a dat o slujnică ce am avut din Liumnița (Sulta), o rotiță cu mai multe rânduri de cusături rari; rotița cu un rând se chiamă *tșarcu cu un urdini*, cu două *cu doț urdin* etc.; *trăcol* «cerculeț», *budimeancă* în felul floarei cunoscută cu acelaș nume; *tșopcă* cusătură în zig-zag; *bobcă* punctulețe mici și mai mari; *tșireășchi* desemn în forma ci-reșii cu cusătură roșie; *steali* figuri în forma stelei; *șiștac* cerculeț de mărimea banului turcesc de zece parale. Sunt unele broderii care poartă numele acelora care le-au făcut pentru întâia dată, sau după comunele de unde au fost împrumutate: *Sultăl'ă* (Sulta), *Menal'ă* (Mena), *Mușal'ă* (Mușa), *Nanăl'ă* (Nana), etc.

Peste cămașă se poartă un pieptar făcut din postav negru, deschis pe dinainte și strâns numai într'un loc pe sub sine, cu un fel de agrafă de forma unei scoici rotunde, numită *coptși-cu-chiustecur*. La fetele îmbrăcate în haine de sărbătoare tot pieptul le este acoperit cu salbe de bani de argint și mai ales cu mai multe șire de mărgelale albe și de toate colorile, între care *chiusteca*, un fel de medalion de formă pătrată nu lipsește. Aceste șire ajung la unele până aproape de paftalele (două sau de obicei trei la număr) care le acopere, pe dinainte, brăul de lână cu care sunt încinse la mijloc. Paftalele se chiamă *plotș* și fiecare cântărește până la jumătate de chilogram. Sunt unele paftale și mai mici care se chiamă *tucoi*. Dedesubtul paftalelor atârână *prigatșu*, un fel de șorț scurt până aproape de genunchi, și tare ca scoarța, din cauza broderiilor care îl acopere peste tot.

Pe picioare se poartă, iarna ca și vara, ciorapi de lână groasă, chendisiiți cu tot felul de figuri, între cari acele cu *crivul'ți*, un fel de cusătură în linie îndoită, cu *uocl'u-pul'cal'ă* «ochiul puichii»; cu *chișur* «cu colțuri», cu *priscurnicu* în felul prescurii, cu *broaști* «broaște» etc.,

sunt cele mai căutate. Peste ciorapi se poartă ghetete numai în zile de sărbătoare; în zile de lucru, vara, se umblă desculț.

Femeile poartă peste cămașă un *antiriu* dintr'un fel de pânză văr-gată, de culoare închisă. Peste antiriu poartă un *zâbun* din șaiac gros, negru. În afară de acestea, se mai îmbracă și cu o haină mai lungă ajungând până la glezne, numită *săghișă* și una alta *ronșă*. Izme-nele sunt necunoscute la fete ca și la femei. În timpul iernii cojocul este nelipsit.

Se înțelege că, întocmai ca și la locuință, portul descris mai sus, este acela pe care îl cunosc toți Meglenoromânii și, în mare parte, îl și poartă. Că în afară de acest port mai sunt bărbați care umblă în mintean și nădragi mai largi, iar pe deasupra mai poartă și un surtuc lung până la genunchi în formă de pardesiu, și dintre femei care se poartă numai în rochie, cu tot felul de năframe albe și colorate legate la cap, aceasta se poate înțelege ușor, dacă ținem seama de faptul că mai de mult moda a început să pătrundă și în Meglen. În privința aceasta Românii din Țarnareca, atât femeile, care poartă numai ro-chii, cât și bărbații, după port, nici nu se cunosc că sunt Megleno-români.

* * *

Ca înfățișare, Meglenoromânii arată oameni bine făcuți, de statură mijlocie și cu culoarea feții mai mult blond-închisă decât brună. Numai privirea le este puțin stinsă și, prin aceasta ca și prin celelalte particu-larități ce am văzut la descrierea Nănteanului, se deosebesc de Aro-mâni, cari par mult mai vioi și cu mișcări mai libere. În schimb, toți sunt oameni mult mai inteligenți decât se arată după înfățișare. Aceasta am putut-o constata și la școala comercială, unde anual aveam un nu-măr de 15—20 de elevi megleniți. Aproape toți erau printre cei mai buni din clasă.

În ce privește sănătatea, mai toți arată bine, deși muncesc prea mult și întreținerea lor nu este dintre cele mai bune. La aceasta contribuie, de sigur, și clima excelentă dintr'o regiune, cum este partea muntoasă ocupată de Români, plină de o vegetațiune exuberantă și străbătută de atâtea ape cari țâșnesc din toate colțurile.

Dintre boli, *frigurile* sunt cele mai răspândite. Dealtfel, lumea se îngrijește prea puțin pentru vindecarea lor. Medicii lipsesc; în schimb babele îi înlocuiesc cum se pricep mai bine. Dacă îl mușcă pe cineva un șarpe, baba îi pune o broască vie pe rană, ținând-o până când îi dispăre umflătura. Dacă se vindecă, bine; de nu, *ș-a-i fu năvăntșătura* (așa îi fu ursita). Tot așa când cineva este mușcat de câine. Baba îi spală mai întâiu rana cu rachie, după aceea îi presară pe deasupra un strat de piper roșu, până când rana nu se mai vede, și gata. Mai greu merge cu turbarea. Leacul turbării constă din lucruri sfinte. Dacă nici acestea nu-i ajută, atunci *ș-a-i fu pisăit si moară* (i-a fost scris să moară). Pentru turbare se ia, «lemn țșistit» (lemn sfințit), adică lemn

din crucea pe care a fost răstignit Christos (bulgărește: *česno-dărvo*) se face o prescură în care s'a pus din acest lemn sfânt și se duce la biserică. Bolnavul se vindecă numai decăt, afară numai dacă omul a fost prea păcătos și *Domnu nu va si jută* (Dumnezeu nu vrea să ajute), sau a fost prea bun și *Domnu la vicăjasti* (Dumnezeu îl chiamă în cer).

Mari ravagii face *deochiul*. Dacă, peste zi, a dormit vreun băiat sau vreo fată afară, în curte, și s'a deșteptat cu dureri de cap sau cu călduri, de sigur că au fost deochiați. Copiii mai mici cari nu știu să spună ce-i doare, chiar atunci când suferă de friguri, de gălbănare, de diaree sau de orice altă boală bine cunoscută, sunt victima deochiului. De aceea pruncii, până când încep să umble, nu prea se scot afară, ca să fie văzuți de ori și cine, pentru că imediat sunt deochiați. Dacă însă, din întâmplare, dă cineva de un prunc, îl scupă ușor, numaidecât, ca să nu fie deochiat. Pruncul poate fi deochiat și în somn. Când se deșteaptă noaptea în țipete, sau nu doarme toată noaptea plângând, din cauză că este strâns ca un maiu în o mulțime de scutece de lână și bietul prunc nu mai poate de căldură, el suferă tot de deochiu. De aceea, la culcare, mama are grija ca să-l scuipe pe obraz, spre a nu fi deochiat. Leacul deochiului sunt descântecele. Din acestea Meglenoromânii cunosc multe.

În familie domnește încă felul de vieță patriarhală. Părintele este mai mare peste toți. Respectul față de părinți este cum nici nu se poate închipui mai mare. De obicei, băieții după ce se însoară, nu se despart de părinți ci stau laolaltă, cât timp trăesc bătrânii, chiar atunci când frații ar fi numeroși. Între băieți și fete, cei dintâi sunt mai menajați. Nevestele tinere trebuie să asculte de bărbăți, dar mai cu deosebire de socru și soacră. Dimineața când se deșteaptă bătrânul, este destul să facă puțin sgomot, sau, în cazul cel mai imperativ, să tușească, și nora mai mică sare numai decăt din așternut, ca să vadă de ce are trebuință socrul: să-i ajute la spălat, la îmbrăcat sau la orice altă trebuință.

Raporturile între rude sunt strânse printr'o iubire reciprocă și mai ales prin respectul ce se arată celor mai în vârstă. Vizitele între rude și prieteni se fac duminicile, după biserică, și în zilele de sărbătoare. În drum lumea se salută cu *bună ziua*, *bună seara*, la care se răspunde, de obicei *bun la Domnu*, adică «bine să găsești de la Dumnezeu». Când ajunge cineva în casa cuiva, salută cu *iriț ghiț* (fiți vii, adică sănătoși) sau, și mai obișnuit, *bini vi flom* (bine v'am găsit), la care i se răspunde *bini viniț* (bine ați venit) sau *să da Domnu* (să dea Dumnezeu). După ce oaspetele, sau, dacă sunt mai mulți, oaspeții se așează, oamenii din casă care îi așteaptă, îi întâmpină din nou cu *bini viniț*. După aceasta fiecare din membrii familiei casei întreabă, pe rând, pe oaspeți, de sănătatea fiecăruia dintre cei de față, precum și de sănătatea celor de acasă. Oaspeții răspund mulțumind la fiecare întrebare, și pentru toți câți întreabă. La plecare, se despart cu *bună privedeari* (revedere bună),

rămâneț cu sănătati sau *cu Domnu* (rămâneți cu sănătate sau cu Dumnezeu).

În cazul când raporturile între membrii familiei, între rude sau prieteni se răcesc și se ajunge chiar la ceartă, Meglenoromânii știu să înjure și să blesteme ca mai toate popoarele balcanice, afară de Greci și de Sârbi cari rămân neîntrecuți. Ca și la Aromâni, la înjurături, sfinții și lucrurile sfinte rămân neatinse. În schimb, se întrebuițează toate expresiunile posibile pentru blesteme. Mama spune copilului: *lîtnicu sub tîni* (să-ți rupi gâtul), sau *fronzi-ț lîtnicu* (să-ți frângi gâtul), sau *fronzi-ț gușa di șa* (să-ți frângi gâtul de aici), adică pleacă de aici, pentru cea mai mică supărare. Când vina este ceva mai mare, atunci urmează altă serie de blesteme: *dalacu s-ti bată* (să te bată dalacul), *tșuma s-ti bată* (bătute-ar ciuma), *strel'a s-ti cură* sau *ustrălu* sau *ustrălu s-ti bată* (trăznetul să te curețe, să te lovească), *di Domnu si afli* (să te bată Dumnezeu), *focu s-ti ardă, da ni-ti ardîri* (focul să te ardă, arde-mi-te-ar); *tșănușă s-ti faț* (să te faci cenușă) ș. a. La străini: *moartea s-ti bată* (să dea moartea în tine), *stiva si nu ți si ștîă* (nimeni să nu știe de urma ta), *si nu zănvărteș fămeal'ă* (să nu apuci să ai copii în casă), *di fămeală s' -nu ti zăbucur* (să nu apuci să te bucuri de copii), *un ai și s-nu l-ai* (un singur copil ai și să nu-l mai ai). Toate expresiunile cu *dalacu*, *ustrălu* și *stiva* se găsesc și la Bulgari.

În ce privește sentimentul religios, Meglenoromânii sunt mult mai aplecați spre lucrurile sfinte decât Aromânii munteni. De aici se explică, în parte, de ce în Meglen avem mai mulți preoți care câteodată trec și în bisericile aromânești. Deasemenea cântăreții cei mai buni se găsesc tot în Meglen. Se înțelege însă că toată religiozitatea lor constă în a se duce duminicile și sărbătorile la biserică și în a ține cu sfințenie posturile de peste an. De altfel, nici nu se găsește cineva care să-i învețe mai mult. Cultura bisericească a preoților constă în cunoștința cântărilor de trebuință la slujba din biserică și la rugăciunile ce trebuie să le rostească la naștere, cununie și moarte. Toate acestea preoții bătrâni le-au învățat la Sfântul Munte; cei mai tineri sunt hirotonisiți din simpli cântăreți.

În condițiunile acestea, se înțelege că poporul înoată în cea mai cumplită ignoranță. Din cauza aceasta, cele mai neînsemnate întâmplări din viață își găsesc explicația în domeniul fantaziei; iar superstiția este cheia care desleagă toate tainele naturii. Dacă ți se pierde o vită și nu o poți găsi, caută o potcoavă și pune-o în foc pentruca vita să nu fie mâncată de lupi. Dacă ieși cu copilul la plimbare și nu vrei ca să ți se îmbolnăvească de deochiu, pune-i un ciorap pe dos; dacă este mai măricel și poartă izmene, pune-i izmenele pe dos, căci atunci poți fi sigur că n'are să i se întâmple nimic. Nu trebuie să ieși în timpul nopții cu copilul în brațe afară. Dacă ieși, bagă de seamă pentru ca copilul «si nu si cată la umbră ă n zid», adică să nu se uite în zidul din față la lumina lunii, pentrucă vede «umbră» care poate să-i aducă moartea. Frica de umbră este răspândită peste tot în Macedonia la

Aromâni, Greci, Bulgari, Sârbi, Albanezi ¹⁾. Când vântul suflă așa de tare încât ridică și strașinile de pe case, e semn că moare cineva. Nu-i bine să scoți plugul la arat în toate zilele de lucru din săptămână. Marțea nu este bine, pentru că este zi fără noroc; miercurea și vinerea nu sunt zile bune; nu rămân decât luna, joia și sâmbăta, singurele zile când poți munci fără frică, și, mai ales, când poți porni pe drum, în călătorie, fără să ți se întâmple vreo nenorocire.

În miezul nopții, dacă auzi ceva sunând prin casă și în curte, și, sculându-te să vezi cine este, nu dai de nimeni, atunci să fii sigur că este *vampiru*. Credința în vampir este răspândită în toată Peninsula Balcanică. La Meglenoromâni vampirii nu se arată numai noaptea, dar chiar și ziua. Sunt mulți care l-au văzut în forma unui cotoiu, cu ochii aprinși ca de foc, coborîndu-se prin coș în ogiacul casei și când au țipat la lume, ca să le vină într'ajutor, el a și fugit. Alții l-au văzut ca un lup sau ca un câine. Cei mai mulți, însă, l-au văzut, noaptea, sburând ca liliacul. Sunt vampiri cari provoacă mare mortalitate printre săteni. Domnul Popatanasi T. din Huma îmi spunea că, în timpurile mai vechi, mulți se mutau dintr'un sat într'altul, din cauza vampirului. Mulți vampiri spintecau oameni și le duceau mațele în pădure; alții veniau noaptea îi ridicau din pat și plecau cu ei prin munți.

Se crede că vampirul iese noaptea din mormântul unui om păcătos. În foarte multe cazuri se întâmplă ca monstrul să nu fi fost păcătos, ci numai din cauza că, atunci când l'au condus oamenii la groapă, întâmplarea a făcut ca să treacă pe deasupra lui vreo viețuitoare. În cazul acesta sfânt să fie și tot se preface în vampir. De aceea acei care conduc la groapă pe câte un mort care, timpul cât a trăit, a făcut multe păcate, se uită cu ochii în toate părțile, ca să nu treacă ceva pe deasupra lui, căci atunci, peste noapte îi și vizitează vampiru pe cei mai superstițioși, sunându-le pe la uși, aruncând vreo piatră prin ogeac în vatră, sau chiar trăgând de colțul plapomei sau al țolului cu care se învelesc.

* * *

Toate obiceiurile sunt legate de sărbătorile mari de peste an. La sărbătorile Crăciunului rolul principal îl joacă *bođnicu*. În ziua de 24 Decemvrie fiecare casă se îngrijește, ca să-și aducă din pădure câte o buturugă, ceva mai mare, pentru că trebuie să ardă, în vatră, din seara de ajun a Crăciunului până la Bobotează. Această buturugă se cheamă *bođnic*. În același timp, femeile prepară masa de post pentru cină și o turtă în care se pune un ban de argint. Cum a început să se însereze, masa se pune gata. Atunci bărbatul ia *bođnicu* în brațe, femeia *siniņa* (masa, turc. *sinî*, bg., sârb *sinija*), care de cele mai multe ori este o tipsie de aramă, cu turta, mâncările și mai multe feluri de fructe puse pe ea, și, împreună cu copiii din casă, ies în *aric* (curte), ca să

¹⁾ C. Jireček, *Geschichte der Serben* p. 163; Hahn, *Alb. Stud.* I 162.

înconjoare *strejuru*. După ce l-au înconjurat de două trei ori, părintele sau bătrânul casei zice câteva cuvinte prin care se invoacă binecuvântarea lui Dumnezeu pentru sănătatea celor din casă și recolta de afară, chemând, în același timp, și pe Dumnezeu la cină: «Doamni vin si ținom». Imediat după aceasta intră în casă, pun mai întâiu *bodnicu* în vatră, ca să ardă câte puțin, observând ca cenușa să nu se răspândească, pentru că ea este bună de pus la rădăcina pomilor roditori, ca să dea plod din belșug, apoi pun masa jos și se așează ca să mănânce. Înainte de a începe, mama împarte turta în atâtea porțiuni, câți inși sunt în casă, neuitând, în același timp, să facă parte și pentru acei cari lipsesc din casă. Copiii, cum pun mâna pe turtă, imediat o frâng în bucățele, ca să caute banul de argint. Acela care l-a găsit, este om norocos. Apoi, tot mama mai dă la fiecare câte un cățel de usturoiu pe care îl mănâncă la moment, pentru ca să fie sănătoși în cursul anului. După aceasta se pun și cinează. După cină, tot ceea ce a rămas din turtă se dă la vite, căci le apără de boale. De boale pot fi vindecați și copiii, dacă mănâncă dintr'o smochină pe care mama, în această seară, izbutește să o pună sub masă, fără a fi văzută de cineva. *Bodnicu* are așa de mare însemnătate la Meglenoromâni încât în multe părți (Birislav), ajunul Crăciunului se numește *bodnic*.

Obiceiul acesta lipsește la cei mai mulți Aromâni și el nu se regăsește decât numai la Bulgari, de unde, probabil, l-au împrumutat Meglenoromânii. În regiunea din Küstendil, Bulgarii obișnuiesc să facă în seara ajunului de Crăciun foc mare în vatră, în care pun o buturugă mare numită *prekladnik*. Cum au adus buturuga acasă, cel mai în vârstă, o duce la vatră spunând mai întâiu câteva cuvinte, prin care se invoacă binecuvântarea lui Dumnezeu. În această seară se pune pe masă o turtă mare pe care Bulgarii din Küstendil o numesc *bădnik*. Turta pe care Bulgarii din toată Bulgaria, Tracia și Macedonia o fac în această seară, poartă diferite numiri: *vetšernik*, *oralnik* (turtă pentru plugari), *of-tšarnik* (pentru păstori), *pogatša*, etc. În aceste turte se pune un ban de argint (ca la Meglenoromâni), ca să aducă bogăție în casă, iar pe deasupra un spic de grâu, pentru recoltă bogată, o mică așchie din plugul de arat, pentru vreme bună la arat, etc. Înainte de a se așeza la masă, cel mai bătrân din casă ridică masa cu toate mâncările și cu turta pusă pe ea, o pune pe cap, după aceea încunjură casa de trei ori; tot așa face împrejurul staulului de vite și împrejurul stupului. La urmă de tot, îngenunchind cu masa pe cap, zice cu glas tare: «vino Doamne să cinăm», după care apoi toți se așează la masă. De sigur că acest obicei cu turta variază după regiuni. Unii nu fac înconjurul casei, ci numai trei mătânii, chemând pe fecioara Maria la masă. Lucru caracteristic este, că aproape mai la toți Bulgarii, în această seară, nu lipsește usturoiul de la masă. Înainte de a începe să mănânce, fiecare ia mai mulți căței de usturoiu, îi freacă bine în palmă, ca să nu fie atinși de nici un rău, după aceea mănâncă fiecare din usturoiu cât poate mai mult, ca să fie sănătoși în cursul anului.

La Bulgarii din Macedonia, cum sunt aceia din satele din împrejurul orașelor Ohrida, Bitolia, Perlepe, în Murihova, după aceea la Bulgarii din Tracia, există *bădnicu*, însă la aceștia ca și la Meglenoromâni prin *bădnic* se înțelege numai buturuga ce se pune în acea seară în vatră, care nu trebuie să se stingă toată noaptea de ajun, nu turta, cum am văzut mai sus. În schimb, la aceștia lipsește turta cu toate obiceiurile ce se leagă de ea. Meglenoromânii au și una și alta, ceea ce probează că le-au împrumutat dintr'o regiune unde există și una și alta și care nu poate fi decât Bulgaria, propriu zis, unde *prekladnik-ul*, în cele mai multe părți, înlocuiește *bădnic-ul*. (Pentru obiceiurile bulgărești cf. Prof. Dr. M. Arnaudoff, *Die Bulgarischen Festbräuche* în «Bulgarische Bibliothek» redactată de G. Weigand. Lipsca 1917, capitolul «Weihnachten (Koleda)» p. 3, 5, 12, 14—15).

Tot în cursul sărbătorilor de Crăciun se țin, din prima zi de Crăciun până la Bobotează, un fel de jocuri cari se aseamănă foarte mult cu acelea ale Bulgarilor din regiunea Ienige-Vardar. Se adună mai mulți tineri îmbrăcați în haine de sărbătoare și, după ce fiecare se înarmează cu câte o sabie de lemn, pleacă întovărășiți de un *caraghios*, umblând din casă în casă spre a strânge daruri în bani sau în natură în folosul bisericii sau școlii. Pe la casele unde se duc, ei joacă fiecare în parte împrejurul săbii de lemn. Acești jucători se numesc *Rusal'ă*. Ei se aseamănă foarte mult cu aceiași jucători bulgari din Ienige-Vardar, cunoscuți sub numele de *eškari*, derivat din *eška*, numele sărbătorii. (Vezi despre aceasta mai pe larg Arnaudoff, o. c. p. 29—30).

De sărbătorile Paștelui nu se leagă nici un obicei mai de seamă. Ziua Sfântului Gheorghe *Săm-Džorx* care este așa de aproape de Paști, le-a strâns pe toate. Dacă moare cineva în prima zi de Paști, sufletul lui se duce drept în paradis, pentru că în această zi arhanghelul Mihail și Sf. Petru nu mai stau ca să păzească la poarta raiului; cine se naște în ziua de *Săm-Džorx* rămâne fericit pentru toată viața lui. În această zi toată lumea se cântărește de un pom înverzit, ținând un ou roșu din ziua de Paști în buzunar. Tot în această zi fetele și flăcăii se leagă cântându-se fiecăruia, pe bulgărește, un cântec cu aluzie la fată, dacă se leagă băiatul, și la băiat dacă se leagă fata pe care ar vrea să o ia în căsătorie. Obiceiul acesta este răspândit peste tot Balcanul.

În afară de acestea, obiceiurile cele mai interesante sunt acelea cari sunt legate de *nuntă*. Așa cum mi s'au povestit despre ele de către soția d-lui Gona Meghia, au ceva specific din partea locului, deaceia le reproduc în întregime.

* * *

În Meglenia tinerii se însoară, de obicei, între 15—18 ani. Cine depășește această vârstă, poate rămâne și neînsurat, căci fetele nu-i mai zic *cupilaș* cum se numesc, de obicei, băieții de la 15 ani în sus,

ci «bichiar» sau, și mai rău, «moș». Prin urmare, tânărul meglenit trebuie să se îngrijească de timpuriu de însurătoare, dacă vrea să nu rămână fără nevastă. Cu toate acestea, acum în urmă, tinerii plecați în America au introdus obiceiul de a se însură la o vârstă mai înaintată. Aceștia vin cu parale multe și fetele sărace își mai calcă pe inimă și primesc să se mărite și cu *cupilași* ceva mai în vârstă.

În ce privește vârsta fetelor, pe câți am întrebat, mi-au spus că, dacă ele nu se mărită până la 20 de ani, rămân nemăritate. De obicei se cere ca atât băiatul cât și fata să fie de aceeași vârstă; totuși, în unele cazuri și foarte rar fata poate fi ceva mai mare decât băiatul.

La Megleniți fetele nu dau nici o zestre. Din contră, băiatul trebuie să dea tatălui fetei o sumă oarecare, ce variază între 3—10 lire (69—230 lei), după cum acesta e mai bogat sau mai sărac. Părinții bogați, de obicei nu cer parale; cei săraci însă pun la logodnă ca primă condițiune banii ce trebuie să dea tânărul și darurile ce trebuie să aducă la frații și surorile miresei. Este un obicei vechiu ce-l au și Bulgarii din Macedonia. Și aceștia cumpără fetele, însă mult mai scump decât Megleniții. Banii se dau la logodnă; în orice caz ei trebuie să fie dați înainte de nuntă, căci altminterlea se poate întâmpla ca să nu se facă nunta.

Când unui băiat i-a plăcut o fată, atunci părinții băiatului trimet, în ascuns, la părinții fetei un *stroinic* (pețitor) ca să întrebe dacă consimt să dea fata după băiatul ce o cere. Stroinicul pornește de obicei luna și miercurea. Dacă părinții fetei nu cunosc pe băiat de aproape, nu se hotărăsc imediat să-i dea un răspuns definitiv. Lasă să treacă câteva zile interesându-se în dreapta și în stânga despre conduita și starea băiatului. Aceasta se întâmplă mai rar și de sigur în satele mai mari. De obicei părinții se decid chiar în prima întâlnire cu pețitorul, iar acesta, care este cunoscut și se știe cu ce scop se duce într-o casă unde se află fete de măritat, nu stă să lungească prea mult vorba, ci începe imediat adresându-se către părinți cu cuvintele următoare: «sinco, (fiule) si-n' daî feata». Dacă părinții se învoesc și găsesc că este bine, chiamă fata înaintea pețitorului și o întreabă dacă primește sau nu. În cazul când și ea primește, atunci «sărută mōna la stroinic» și învoeala aproape s'a făcut.

Când se întâmplă ca părinții fetei să fie mai săraci, atunci se începe discuția asupra sumei de bani ce tânărul trebuie să dea părinților fetei și asupra darurilor ce trebuie să aducă fraților și surorilor fetei care, de obicei, constau din cizme și ghete. Dacă s'au învoit și asupra acestui punct, logodna, în principiu, este făcută și «mines bileagurli» sau «dau bileagurli» adică ei schimbă inelele, deși la Megleniți abia la cununie se «mines nineali». Tot ce se face, se reduce la un simplu schimb de daruri: pețitorul dă fetei din partea băiatului o *furlină* (monedă de aur) sau dacă este sărac, numai un *șiștac*, (cinci bani) iar fata dă tânărului o pereche de *beati* (un fel de bete pentru prins ciorapii) și o *chitcă* (bucet de flori).

După toate acestea se hotărăște logodna. Ea se face, de obicei, după o lună sau cel mai târziu după trei luni, de la schimbarea bileagurilor; sunt cazuri în cari logodna se face chiar în ziua de schimbarea bileagurilor.

Logodna se face fără preot în casa miresii și de obicei seara. După ce toate rudele și prietenii mirelui s'au strâns în casa lui, ei iau un bardac de rachiu și o oală de vin și pornesc cu toții să se ducă acasă la mireasă. Mirele rămâne acasă și petrece cu câțiva prieteni. Dacă fata este din alt cătun, atunci pleacă cu toții călări, împușcând pe drum până ce ajung la fată. Acolo sunt întâmpinați tot cu împușcături venite din partea rudelor miresii.

În timpurile vechi eră obiceiul să se facă câte o *pugatșă* din partea mirelui și a miresii, care se ungea cu miere, ca să fie dulce și peste ea se puneă un ban și mai multe rămurele de măr. Astăzi, după câte mi s'a spus, nu se mai face așa ceva. Pugacia mirelui este purtată la casa miresii de către o fată de 15 sau 17 ani.

Dacă rudele și prietenii mirelui sunt opriți la masă, ceea ce întâmplă foarte rar, atunci înainte ca să înceapă să mănânce, ei cer să li se aducă pugacile, pe care tatăl mirelui și acela al miresii le rup, apucând unul dintr'o parte și altul din cealaltă parte. În momentul acesta toți ceilalți ies afară și trag cu pistoalele până ce aud împușcături venind din partea mirelui și a prietenilor săi care se găsesc în tovărășia lui. Acesta este semnalul ce se dă sătenilor că s'a săvârșit logodna.

După ce se termină obiceiul acesta, tatăl mirelui scoate o băsmă-luță roșie în care se găsește *anșărătura* (o salbă făcută dintr'un fir de mătase pe care sunt înșirați mai mulți bani, de obicei vechi: *țânțic*, *cară-groșă*, (piastru) *furlinchi*, *duglă* (bulg. *dubla*, arom. *dublone*, *dăblone*), *mumudii* (arom. mahmudie) etc., și le dă tatălui fetei. Acesta, după ce le arată la toți cei de față, chiamă pe fată și i-o dă zicându-i «si-u porț cu sănătati». Ea mai întâiu îi sărută mâna și apoi o ia și se duce să aducă darurile pregătite pentru rudele și prietenii mirelui care se alcătuesc din «beati cu tuft, șa cum poartă cupilașil'» și ciorapi. Mirelui, care din momentul acesta se numește *rămasnic*, îi dăruiește un brâu, o pereche de beati și ciorapi umpluți cu *tșudi*, tot felul de zaharicale. Anșărătura mirelui și darurile miresii din seara de logodnă sunt semnele care statornicesc logodna.

La Aromânii «fârșeroți» există unele obiceiuri de logodnă care se aseamănă mult cu ale Megleniților. Și la ei se aduce din partea părinților logodnicului o batistă roșie de mătasă, în care sunt legate într'un colț, câteva monete de aur. Tatăl feciorului, sau dacă nu este în viață, mama lui, scoate din buzunar sau din sân batista cu bani și o dă celui mai bătrân dintre asistenți. Acesta o ia și o pune în farfuria cu poame, o amestecă printre ele și zice: «si 'nchirdăsească» (să fie cu noroc); apoi ia iarăș semnul din farfurie, îl atinge de barbă de o parte și de alta și zice: «haide s'bănează, s'așească» (să trăească să îmbătrânească).

La Aromânii din Epir, cu ocaziunea logodnei se trimite din partea părinților mirelui un colac încărcat de cercei, brățare și câteva bucați de monete de aur. Colacul îl duce pe cap o fată tânără însoțită de alaiu, în cântecele de nuntă obișnuite. Colacul rămâne la mireasă în schimbul altui colac, ce-l trimet părinții miresii, însoțit de diferite obiecte, parte cumpărate, parte lucrate de mâna logodnicei.

Logodna ține la Megleniți între 1—3 ani; cu toate acestea, sunt cazuri când nunta se face numai după câteva luni de la logodnă. Cu cât fata este mai săracă, cu atât și nunta se face mai târziu. Aceasta pentru motivul că, *rămasnicul*, fiind dator să aducă miresii la fiecare sărbătoare de peste an daruri care completează trusoul ei, ea nu se mărită până când el nu-i aduce tot ce-i trebuie.

Fetele odată logodite, nu se ascund ca la Aromâni de logodnicul lor. Din contră, ele se duc la părinții rămasnicului și ajută la munca câmpului, ori de câte ori aceștia au nevoie de ajutorul ei.

Nunta se face, de obicei, duminică. Pe vremuri nunta începea încă de luni. În această zi se ducea *ghiptu* (grâu) la moară, ca să fie măcinat, iar morarului i se aducea de mâncare, cu un bărdac de rachiu și o oală de vin. Toate acestea se făceau din partea tânărului. Cel care era însărcinat să ducă grâul la moară, înainte ca să iasă din casa mirelui, își făcea semnul crucii, după aceea trăgea odată cu pistolul și apoi pornia. Și Albanezii duc luna făina la moară.

Astăzi nu se mai face așa. La Liumnița se mai obișnuiește ca luna o *posestrimă* (fată nemăritată, surată) să «cață lutsolu» (să prindă aluaturile). Obiceiul acesta de a frământa aluatul există și la Aromâni, însă nu luna, ci vineri seara, când se încep pregătirile pentru nuntă și când femeile cântă laolaltă cunoscutul cântec: «Nu va dada s-mi mărită, Ca-n' dzăte că n'-escu n'ică».

Aproape mai în toate satele din Meglenia, astăzi nunta se începe miercuri sau joi.

La *Huma* nunta începe *miercuri*. În ziua aceasta se adună la casa mirelui toate rudele și cunoscuții lui, aducând fiecare câte o tepsie de grâu pentru nuntă. Care vrea, mai aduce și câte o sarcină de lemne din pădure, care trebuie să ardă la coacerea pâinii și la frigerea mieilor și prepararea bucatelor de nuntă. Obiceiul acesta din *Huma* se aseamănă întrucâtva cu «adusul lemnelor» din Țară și cu felul cum se face «flambura» la Aromânii fărșeroți. Cu o săptămână înainte, duminică dimineața, se adună fetele invitate în curtea casei mirelui și câțiva flăcăi iau în traistă de lână roșie și o pânză albă pe care sunt cusuți clopoței sau zurgalăi și cu toții se duc în curie (pădure). Pe drum flăcăii trag din carabine cu cremene și din revolvere; iar fetele cântă obișnuitele cântece de nuntă.

Odată ajunși în pădure, fiecare fată adună câte o sarcină de vreascuri uscate și le scoate în lumină, unde e locul mai șes; iar cel mai voinic dintre flăcăi, taie o rudă de *ghirnură*, lungă ca de doi metri. Pe urmă

fetele își iau pe umeri sarcinile de uscături și întreg cortegiul pleacă spre casa mirelui în detunături de pușcă și în cântece.

Când ajung acasă, descarcă sarcinile și fac din toate o grămadă de lemne, destinate pentru coacerea pâinii, pentru frigerea cărnurilor de nuntă și pentru încălzirea casei, fiindcă la Fârșeroți nunțile se fac toamna, când începe să fie răcoare ¹⁾.

Tot miercuri se răznește la Meglenoromâni grâul din care se face «*bulgur*» (turc.). După amiazi, mama mirelui se culcă pe o velință, iar celelalte femei adunate împrejurul ei, o leagănă cântându-i:

Târno li târno
Biserno zârno;
Loza se vie
Ocolo grada, etc., etc.

La *Liumnița* nunta începe *joi*. De pe la prânz se adună la casa mirelui toate rudele și prietenii lui, aducând câte un *plocon*, care constă dintr'un ciur cu grâu și o oală de vin. Cei mai mulți amestecă în grâul adus și castane. Înainte de sosirea acestora, o fată cu un băiat de vârstă mijlocie și amândoi având părinți, se apucă să facă o cunună de cireș pe care, după ce au terminat-o, o pun pe *breag*, un fel de mindir. În timpul acesta câteva femei și fete strânse în casă, fac buchete de flori, iar o nevestă de curând măritată ai cărei părinți sunt în viață, împletește pe cununa de cireș flori, pe când celelalte femei și fete care fac buchete, cântă cântecul bulgăresc de mai sus:

În momentul când acestea sunt ocupate cu facerea buchetelor, vin și rudele cu ciururile de grâu și, cum intră în casă, le varsă la pământ. Băieții se reped care mai de care mai repede să strângă castanele, iară grâul adunat se încarcă în două «tară» (sarcini) și se duce la moară. La moară pornesc toți din casă: bărbați, femei, copii etc., totuș femeile, nevestele tinere și fetele merg numai până la marginea cătunului și se întorc în cântece la casa mirelui. Cum ajung acasă, câteva fete tinere pregătesc *pucrovu*, așternutul mirelui, în care se culcă mama și surorile lui, dacă are. După ce se culcă, celelalte femei și fete tăbăresc asupra lor și le «tăltșos» adică le bat, până când li se așează oasele la loc. După ce le-au bătut bine, învârtesc o horă împrejurul lor și joacă timp de un ceas. Apoi se scoală mama și surorile copilașului, pun masa ca să mănânce și după ce au mâncat cu toții bine, pleacă fiecare pe acasă.

În *Huma*, în ziua de *joi*, mama mirelui gătește de cu vreme bucate bune și, înainte de prânz, pleacă de acasă ducând cu ea și mâncarea gătită; apoi se duce la mireasă, ca să o invite pentru duminecă, când se va face cununia. Cum ajung acolo, ea este foarte bine primită de către mama miresei. După ce intră în casă și termină de glumit, iată că vine

¹⁾ D. Cosmulei, *Datine, credințe și superstiții aromânești*, p. 35.

mireasa ca să-i sărute mâna; îi ia din mâni mâncarea adusă de acasă și-i sărută din nou mâna. După aceea se pune masa și se așează toți ca să se ospăteze din mâncarea adusă. La plecare, ea primește din partea miresei pentru mire o pereche de ciorapi, beati (bete) și un chimir, pe care trebuie să le poarte mirele în duminica nunții.

A doua zi, *vineri*, se strâng toți fărtații mirelui acasă la el și de aici se duc în pădure ca să strângă «flori di iadiri» și «coață di țsireș». După ce pleacă fărtații de acasă, vin fete și neveste tinere, rude de-ale mirelui cu buchete de flori uscate, ca să iasă întru întâmpinarea fărtaților, când se vor întoarce din pădure. După ce aceștia s'au întors, fetele încep să împletească *vecnițu* (cununa) miresii, iar nevestele tinere împreună cu celelalte femei cântă.

La *Liumnița*, în această zi, tatăl mirelui împreună cu toată familia merg la părinții miresii, ducând cu ei un colac și o pogace. Seara stau la masă și după ce se așează să mănânce, li se pune mai întâiu colacul și pogacia. Tatăl băiatului scoate din pozunar bani de argint și chiar de aur (furlini), dacă este mai cu stare, și *șăruiaști* (împestricează) pe deasupra pogacia. Din banii aceștia dă tatălui miresei numai o piesă de șase piaștri (*altiloc*); restul și-l pune în pungă. După aceasta s'apucă să mănânce bine, iar după masă, când este să plece, vine mireasa și sărută mâna la toți, începând de la viitorii socri, dăruind pe fiecare cu câte o pereche de ciorapi. Mirelui îi dă o *zâniță* și o pereche de ciorapi lucrați cu doi fuști. Tatăl mirelui, la rândul lui, dă câte un *câpic* la toți din casa miresei, apoi luându-și rămas bun, pleacă cu ai săi acasă.

În ziua următoare, *sâmbătă*, se adună fărtații și rudele în casa mirelui. Aici se junghie un bou și se răjnește *tarandă*, o mâncare făcută din cocă, preparată cu ouă și cu lapte, și duminică în fărâmaturi ce se usucă și apoi se fierb.

Din boul junghiat, se trimite un picior la mireasă acasă. După aceea se pun la masă, iar după ce au mâncat, fărtații încep să bărbierească pe *cupilaș*. Întotdeauna *copilașul* trebuie să fie bărbierit înainte de cină, în felul acesta: se pune un scaun pe care se așează mirele. Dinaintea lui țin mai multe fete tinere cărora le trăiesc părinți, un prosop în care se strâng perii rași; apoi începe fiecare dintre fărtați să tragă cu briciul pe obrazul mirelui, până când îl bărbieresc peste tot. În tot timpul acesta, la Oșani, se cântă orațiile obișnuite cu acest prilej. Unul dintre fărtați strânge prosopul cu multă băgare de seamă, ca să nu cadă ceva din legătură și-l pune bine la o parte. Obiceiul acesta de a se strânge perii mirelui se ține cu multă strictețe. Se crede că cu ei se pot face *măghii* (farmece); mulți *cupilași* cari și-au rățacit perii din răzătură au fost fermecați. După ce mirele a fost ras, el se scoală și sărută mâna la toți cei de față, fără deosebire de vârstă. Din clipa aceea mirele nu trebuie să stea singur, căci nu este bine; el trebuie să fie însoțit de fărtați.

Spre seară, după apusul soarelui, toți fărtații numiți *călisari* merg cu un *bardac* (urcior) în mână, umplut cu apă și vin, ca să *călisească*

(să invite) pe cătuneni la nuntă. Bărdacul este împodobit cu flori și iederă din comuna miresei și cu o podoabă a miresei numită podmișnic și *podmișnic*. Înainte de a porni, *călisarii* trag câte odată cu pistoalele, ca să dea de veste sătenilor că pornesc să invite lumea la nuntă. Cum ajung la cineva, intră în casă, și unul din ei, întinzând bărdacul, spune stăpânului casei: «călisiți-vă, si viniți la nuntă». Stăpânul casei ia bardacul și, după ce trage o dușcă, toarnă puțină apă într'însul. Obiceiul acesta de a turna apă în vin este foarte vechiu la Megleniți, după cum mi-a spus o bătrână din Huma. Se crede că apa face să crească înalți băieții și fetele ce vor avea tinerii căsătoriți. După aceasta, urează și el fărtaților, spunându-le: «cinstită-vă nunta, si-anchirdăsească» și fărtații pleacă, ducându-se așa la toți cătunenii.

În Liumnița, după ce mirele a fost bărbierit seara, pe la orele șapte, toți fărtații se duc la *mămuș* (naș) cu tobe și cu surle, spre a-i da de veste că a doua zi are să fie nunta. Nu stau la el decât numai o jumătate de oră și se reîntorc din nou la casa mirelui împreună cu mămușul, unde îi așteaptă masa. După aceea ei se așează să mănânce și, în timpul mesiei, tobele și surlele fac un sgomot asurzitor; după cină fetele și băieții încep să joace.

Vine mai întâiu o *posestrimă* (surată) în fața mesenilor, după dânsa un *cupilaș* și, punându-se față în față, joacă fiecare cu câte o batistă în mână. *Cupilașul* conduce jocul; mișcările *posestrimei* trebuie să fie la fel cu ale *cupilașului*. După ce joacă câțva timp, vine altă pereche și așa se continuă până târziu după miezul nopții. Înainte de «soari ncreaștiri» (răsăritul soarelui) fărtații trebuie să primenească pe *cupilaș*, pentru ca în faptul zilei de duminică el să fie primenit și îmbrăcat gata de nuntă.

Duminică dimineăța, la Huma, mirele ia o ploscă de vin și împreună cu fărtații și cu un locțiitor al părintelui său se duc pe la rudele lui, ca să le invite. Cum ajung la locuința unei rude, mirele intră în casă și se închină la toți din casă de la mic până la mare. La urmă de tot se duc și la *mămușu*. Aici, după ce sărută mâna la toți, fiind ora aproape de prânz, stă împreună cu fărtații la masă. Când încep să mănânce, mirele trebuie să rupă cel dintâiu din pâine.

După masă pornesc cu toții spre casa mirelui. Nunul se suie călare pe un cal frumos și, ca și la Aromâni, înaintea lui merge *furgl'itaru*, un băiat care poartă o *furgl'ită*, un steag făcut dintr'un băț de trestie, având legat la extremitatea de sus o batistă roșie. În vârful steagului se află un buchet de flori, iar deasupra buchetului stă o cruce.

Cum ajung la casa mirelui, acesta iese dinaintea steagului și i se închină. Apoi fărtații aduc un cal alb și, după ce unul dintr'înșii a sărit de trei ori peste cal ca să fie *priscălicat* și tot de atâtea ori a trecut pe dedesubtul lui, mai aduc un scaun pe care se află pusă o pâine și peste pâine sare și vin. Mirele vine plin de smerenie în fața scaunului, se închină lui, și apoi încalecă pe cal. Înainte de a porni, i se leagă cruciș peste umăr și subțioară un fir roșu de mătăasă. Însemnarea acestui

obiceiul n'am putut-o afla. În momentul când pornește, el azvârle o mână de orz și de bomboane. Tot atunci se frânge colacul, în vreme ce femeile cântă:

Loza se vie
Ocolo grada.

La Liumnița, fărtații împreună cu mirele pleacă duminică de dimineață la popa și la *codgabaș* (primar). Pe drum mirele trebuie să se închine la toți câți întâlnește și chiar la copii. După aceea se duce la *mămuș* și rămâne la prânz. După prânz fărtații pun pe *mămuș* călare pe un cal frumos și bine împodobit. *Mămușul* ține în brațe un copil de vreo nouă ani, care poartă *furgl'îța* făcută la fel ca și la Huma, cu singura deosebire că pe lângă buchetul de flori se pune și o *meără* (măr), cum se face și la Oșani. Incalecă și fărtații împreună cu mirele, și fără a se mai întoarce la casa acestuia, se duc să ia mireasa, trăgând pe drum cu pistoalele și cu puștile în semn de bucurie.

Mergând să ia mireasa, o *posestrimă* poartă desagii în care se găsesc ghetele miresii și darurile mirelui pentru frații și surorile miresii. În Liumnița unul dintre fărtați poartă desagii.

Drumul ce se face de la mire sau de la *mămuș* până la mireasă este foarte lung. Toți nuntașii merg călări, alergând înainte; numai mirele merge ceva mai încet *cripît* (ținut) de două fete ca să nu se răstoarne.

Cum ajung la casa miresii, în comunele în cari fărtațul, de obicei, poartă desagii, el trebuie să intre mai întâiu. Însă o fată tânără îi iese în drum și nu-l lasă. Atunci el se roagă cu bani, ca să-l lase și, după ce fata primește un ban, el intră în casă. După dânsul dau năvală toți nuntașii și intră călări în casă în grabă mare, căci intrarea lor se socotește ca o cucerire triumfală.

După aceea li se dă câte o oală de vin pe care o sorb până în fund și apoi se dau jos de pe cal spre a încinge o horă în *triuse* (curte). Joacă ce joacă apoi ei se pun la masă; iar după ce termină, mireasa vine cu daruri și dăruiește pe toți nuntașii cu ciorapi, șervete, zănițe. Apoi mireasa cu *cupilașu* incalecă pe doi cai frumoși și pleacă cu toții la biserică.

În Huma nuntașii, cum ajung la casa miresii, intră cu toții călări în *aric* (curte). Mirele înconjoară de trei ori călare *strejurul*, parul de care se leagă caii la treerat. După aceasta, fărtațul care sărise de trei ori peste calul mirelui, înainte de a porni să vină la mireasă, mai sare încă odată de trei ori și apoi se apucă să cântărească îmbrăcămintea mirelui, însă fără să se uite la cântar. După ce s'a făcut toate aceste obiceiuri, se deschide ușa de la casa miresii. Intră mai întâiu nașul, după ce dă un ban ca să plătească intrarea și după el intră și cealaltă lume. Se așează toți care pe jos care pe scaune și, imediat după aceasta, vin doi *dirvișni* (băeți trimiși din partea mirelui) cu câte un bardac de rachiu și poftesc lumea să bea. Trage fiecare câte o înghițitură și dă câte un bacșiș în bani băiatului ce i-a oferit bardacul.

Se termină cu rachiul și se pune masa. La masă mănâncă, bea, chefuesc; pâinea mirelui trebuie să fie de grâu unsă pe deasupra cu miere. În timpul mesii un om umblă cu plosca de vin de la unul la altul și, după ce le ofere tuturor, lasă plosca și se duce să aducă desagi în care se găesc *veanițu* (cununa) și ghetete miresii. Atunci se scoală o femeie și scoate ghetete din desagi, iar mireasa, care în vremea aceasta stă la o parte acoperită cu o *prigofcă*, batistă roșie (după cum se obișnuiește la Oșani), vine ca să le încălze. În momentul acela vine o altă femeie, ia gheata din piciorul drept, varsă puțin vin într'nsa și pune și câteva zaharicale. Mireasa, la rândul ei, ia gheata cu vin, bea vinul dintr'nsa, scoate și zaharicalele pe care le mănâncă și apoi se încălze. După ce se încălze, ea se retrage împreună cu mirele puțin la o parte, într'un colț al casei.

În vremea aceasta un om aduce o pâine, peste care se pune puțină sare și două pahare de vin și o așează dinaintea mirelui. Apoi un băiat mic, de obicei ruda mirelui, numit *putcumnic*, ia o batistă, se duce la mireasă și, legând-o de brâu, o aduce dinaintea nunului. Împreună cu ea vine și mirele. Ei se închină de trei ori dinaintea lui și nunul, luând un pahar de vin din cele două puse pe pâine, varsă vin într'nsul și-l dă miresii. Ea îi sărută mai întâiu mâna, apoi bea de trei ori dintr'nsul și-l ofere mirelui, după ce mai întâiu îi sărută mâna și poala hainei. După aceasta, începe să i se închine încet și frumos, iar în momentul acesta un fărtat ia celalt pahar de pe pâinea adusă mirelui, toarnă vin într'nsul, bea de trei ori și chiuiind îl aruncă în sus într'o direcție ca să cadă deasupra miresii.

După toate acestea, mirele și mireasa se retrag din nou în colțul de mai înainte. Acum începe adevăratul chin: li se pun dinainte cele două pahare de vin aduse pe pâinea nunului și, sculându-se fiecare de la masă, se duc la ei ca să-i felicite într'un chip foarte curios: fiecare ia câte un pahar de vin din cele puse dinaintea lor, bea de trei ori și restul ce mai rămâne îl varsă pe capul mirelui și al miresii. În tot timpul acesta tânăra pereche face mătănni până la pământ, fără măcar să se uite la aceia cari le varsă vin peste cap. După ce termină toți de felicitat, vine tatăl miresii, o ia de mână și o încredințează mirelui. Acesta o primește și se duce împreună cu ea ca să sărute mâna, pe rând, la toți din casă. Cu aceasta se termină totul, și se pregătesc pentru biserică. Se aduce mai întâiu calul mirelui și, după ce un fărtat a sărit de trei ori deasupra lui și tot de atâtea ori a trecut dedesubtul lui, mirele încalecă. Aduc și pentru mireasă calul pe care încălecaser miresii când venise să ia mireasa. Ea se închină mai întâiu dinaintea calului și după aceea încalecă; de pe cal dă mai întâiu ceva daruri pe la membrii familiei mirelui și pleacă cu toții la biserică. Când iese mireasa din *tream* (strașină), la Oșani, i se dă un ciur plin cu grâu; ea varsă grâul cu amândouă mâinile și pune ciurul pe strașina casei. Infine, se mai încarcă îmbrăcămintea miresii pe un cal pe care îl încalecă un fărtat sau o rudă a miresii și pornesc. Pe drum mirele călărește liber; mireasa, din

contră, este *cripită* (ținută) tot de fete, la fel cum fusese mirele când venise să ia mireasa. Aici trebuie să reamintesc că de multe ori cununia se face și acasă. Așa mi s'a spus că se face aproape de obicei la Oșani. În cazul acesta, după ce se face cununia, vine un băiat și trece prin mijlocul tinerei perechi ca să-i despartă.

Ajunși în curtea bisericii, mireasa începe să se închine de pe cal. După aceea i se dă un ciur plin cu semințe de bumbac sau de grâu și o turtă. Turta o pune pe zidul bisericii, sau, dacă poate să se țină bine pe cal fără să cadă, pe acoperișul bisericii, iar semințele din ciur le seamănă pe jos. Apoi i se dă un ulcior plin de apă și varsă dintr'însul de trei ori împrejurul ei, iar apa ce a mai rămas o varsă pe capul calului. În fine, i se mai aduce și un copil mic pe care îl ia în brațe, dându-i un măr. După ce îl sărută, îl dă înapoi. Apoi începe să-și facă semnul crucii și sărută mâna socrului care stă aproape de ea. Acesta îi dă mai întâiu un mic dar în bani, apoi o ia în brațe de pe cal și o poartă până înăuntrul bisericii. După dânsul intră toată lumea și începe cununia ca de obicei.

După cununie, toți nuntașii, împreună cu tânăra pereche, se întorc la casa mirelui. Aici mireasa se închină de trei ori la pragul casei, și, punând piciorul drept pe un chilim mic întins numai pentru acest scop, intră în casă; după dânsa intră și ceilalți. Acum tânăra pereche sărută mâna la toți, fără deosebire de vârstă.

La *Oșani*, când intră mireasa în casă, i se dă mai întâiu un copil mic pe care îl dăruiește cu ceva; după aceea lasă copilul și vine socrul de o ridică în brațe și o lasă jos în cameră.

La *Liumnița*, mirele și mireasa se opresc dinaintea pragului casei și fiecare dintre nuntași vin pe rând și-i sărută pe frunte, pe nas și pe umăr. Când este pe sfârșite, vine un băiat ca de 14 ani și, retrăgându-se puțin mai la o parte, își ia vânt și dă fuga dintr'odată drept în spre tânăra pereche, despartind pe mire de mireasă.

După ce mirele și mireasa au sărutat mâna la toți nuntașii, după o jumătate de oră sosesc și *pugazeail'*, care aduc zestrea miresii încărcată pe un cal încălecat de un fârtat sau de un băiat, frate al miresii. Acesta simbolizează, după credința poporului, pe neguțătorul care a pierdut drumul și l-a apucat noaptea în drum. El nu se dă jos de pe cal, până ce nu-i aruncă din partea mirelui câțiva bani în căciula ce o ține întinsă către mire.

După ce s'au făcut toate acestea, se încinge o horă care ține până aproape de ora mesei. La masă este obiceiul ca mirele să bea vin din găleată; ceilalți beau din *poatși di țară* (ulcioare) pe care mirele le dă fiecăruia, înainte de a începe să mănânce.

După ce s'a sfârșit masa, începe *pulivnicul*, urările ce se fac tinerei perechi din partea nuntașilor, înainte de plecare. Fiecare ia pe rând câte un pahar și-l bea în sănătatea mirilor, spunându-le toate urările ce se obișnuiesc la aceste ocaziuni. Când este ca să se pună paharul la gură, ceilalți nuntași, bătând din picioare, încep să chiuiască și

să strige cât îi ține gura. În tot timpul cât ține *pulivnicul* mirele și mireasa trebuie să facă mătânii, închinându-se într'una până la pământ și fără să se grăbească. După acest din urmă obicei de Duminecă, fiecare pleacă pe acasă, iar mirele cu mireasa intră în camera de culcare.

A doua zi luni, încă de dimineață, o detunătură de pușcă venind din spre casa mirelui deșteaptă tot satul: *mireasa a fost virgină!*

Fărtații cari așteaptă cu nerăbdare această veste, se scoală cu toții și, venind la casa mirelui, dau năvală în camera lui de culcare. Aici pun mâna pe dânsul și târându-l în ghionturi, îl spânzură cu o funie de grinda casei și-l țin așa spânzurat până când le promite că le va da tot ce-i vor cere. Acelaș lucru se întâmplă și cu tatăl sau frații mirelui, dacă are. În unele părți mai este obiceiul să se spânzure și fărtații, după ce mai întâiu aceștia au spânzurat pe mire și pe ai lui din casă. La *Oșani* spânzurătoarea mirelui se obișnuiește după ce mireasa a fost scoasă la fântână și s'a reîntors din nou acasă: câțiva tineri iau o frânghie și o leagă bine de grindă. Unul din ei spune că mirele ar fi furat mireasa și prin urmare trebuie pedepsit. Atunci toți tăbărăsc pe dânsul și-l spânzură. Mirele, ca să se apere, strigă în gura mare că n'a furat-o și ca dovadă pot să întrebe și pe mireasă. Vine mireasa și declară și ea la fel. Fiindcă fărtații nu-l lasă, atunci mireasa gărantează pentru dânsul, dând din partea mirelui o găină ca *rușfet*. Aceștia nu se lasă până când mirele nu dă mai multe găini. După mire, ei spânzură pe tatăl lui; și pe acesta nu-l lasă până nu dă o găină. În fine, e tot așa continuă spânzurând pe toți membrii din familie. La urmă de tot vine un judecător și cercetează dacă oamenii au fost spânzurați pe drept. El află că acei cari i-au spânzurat, la judecată, au fost mițuiți, deci, ca pedeapsă, judecătorul îi condamnă și pe ei la câte o amendă de câte o găină de fiecare. Și așa se continuă petrecerea până târziu de tot.

După ce se termină și cu aceasta, iese mireasa îmbrăcată frumos cu un ciur plin de *chitchi* (bucete), oferind fiecăruia câte unul. Toți câți iau din aceste *chitchi* aruncă câte un ban în ciur.

În fine «si scoati niveasta la apu» împreună cu mirele și cu toate rudele din casă. Trec mai întâiu pe la părinții fetei și, cum ajung acasă la ea, iese mama miresei la poartă cu o turtă. Mireasa cum o vede, i se închină și merge mai departe fără să se oprească mult. De acolo trec pe dinaintea bisericii, unde mireasa iarăș se închină de trei ori. Din clipa în care mireasa iese de acasă și până când se reîntoarce, ea trebuie să se închine pe drum la oricare îi iese înainte, sărutându-i în acelaș timp și mâna; acesta îi ofere un ban și se depărtează. Dacă cumva, pe drum, se întâlnește cu o altă pereche, atunci se crede că mirele sau mireasa care va fi ridicat mai întâiu ochii ca să se uite la cealaltă pereche, va muri după un an.

Cum ajung la fântână, mirele scoate un ban și-l vâără într'un loc umed. Mireasa trebuie să-l caute; după ce-l găsește, îl vâără și ea într'alt

loc, unde trebuie să-l caute mirele. Acesta, după ce îl găsește, îl ascunde din nou și mireasa, după ce-l găsește și de astădată, îl spală și-l pune în pozunar. Apoi ea umple o oală cu apă și o varsă la pământ și pleacă cu toții acasă. Pe drum trebuie să treacă pe la casele rudelor mirelui; de la fiecare casă ieselumea cu câte o turtă și o dă tinerei perechi. În fine ajunși acasă, mama mirelui dă câte un ban la toate fetele care au însoțit mireasa la fântână și cu aceasta se termină totul și pleacă fiecare pe acasă.

La Liumnița obiceiul acesta de luni după nuntă se deosebește întru atâta numai că, în loc ca mireasa să fie dusă la fântână, ea este dusă «*ăn zur di cătun*» adică împrejurul cătunului. Acolo se opresc la o fântână, de unde mireasa ia un ulcior cu apă și-l aduce acasă. Ajunși aici, mireasa pune ulciorul plin cu apă pe umărul mirelui, după aceea îi toarnă pe mâini ca să se spele. Pe când se spală, vin băieții și aruncă cenușe peste mâinile mirelui, numai ca să nu lase pe mireasă în pace. După ce mirele se spală bine, mireasa se închină de trei ori dinaintea lui; mirele ia ulciorul și apa ce a mai rămas o varsă la dreapta și la stânga miresii. În fine, se pune masa și, după ce se bea și se mănâncă bine, fiecare pleacă pe acasă.

A doua zi, *marți*, nu se face nimic, pentru că este zi fără noroc. Numai *miercură* ce urmează, disdedimineată vine un fârtat la mire acasă și-l ia să meargă în pădure la «*scoatirea zadă*». Mirele ia o turtă în traistă și pornesc în spre pădure, trecând mai întâiu pe la o țarină. Aici se opresc puțin și, după ce mănâncă bine, pornesc din nou în pădure, unde scot cu toporul o bucată de zadă de pin, pe care o aduc la mire acasă.

În prima săptămână după nuntă, de câte ori se pune masa, mirele cu mireasa nu stau împreună cu ceilalți ci, în tot timpul mesii, care de cele mai multe ori ține câte o oră, ei stau în picioare și fac mătăanii înclinându-se încet până la pământ, dinaintea părinților. Obiceiul acesta plăcut și mai ales recreativ, care este și cel din urmă de la nuntă, se ține cu multă strictețe și nimenea nu trebuie să treacă peste el.

3. Ocupațiunea locuitorilor.

Spuneam în primul capitol că ținutul Meglenului este colțul cel mai fertil din întregul cuprins al Macedoniei, ca unul care dă trei recolte pe an. Cu toate acestea, de bogăția acestei regiuni nu se bucură dintre Români decât numai Nântenii. Comunele românești fiind așezate, în cea mai mare parte pe povârnișurile muntelui Paic, nu-și au țările în câmpia Caragiovei propriu zis, care este locuită numai de Bulgari și Turci, ci în văile și luminișurile acelor munți. Dar și în părțile acestea pământul este mănos. Mulțimea apelor care șerpuesc din toate părțile fac ca mai niciodată recolta să nu sufere de secetă. De aceea, dacă Meglenoromânii, harnici la muncă și agricultori pricepuți cum

sunt, nu și-ar fi închinat satele la beii turci, astăzi situația lor materială ar fi fost mult mai bună.

Munca pământului este ocupațiunea lor principală, deși unii din ei se îndeletnicesc și cu păstoritul. Ei cultivă aproape toate cerealele: grâu de toate calitățile, secară, orz, ovăz și meiu. La aratul pământului se slujesc mai mult de plugul de lemn sau de fier pe care îl numesc *raliță* sau *lariță*. Iată și numirile ce dau la părțile plugului, după însemnările ce mi-am luat în Lugunța, cu indicațiunile d-lui Stavri Cristu, institutorul local: *plazul* se numește «cormana», *palișnic* este «fierul mare» sau «brăzdarul»; tot palișnic se chiamă și «cuțitul»; *ureaclă* este «cormana mică» sau «urechia»; *mănușă* se cheamă amândouăle coarne ale plugului; *zăboju* este «bârta» sau «bârșa» ce ține plazul; *cucă*, la plugurile de lemn se chiamă vârful grindeiului, de unde începe curbătura în jos; lemnul în care se prind boii de plug se chiamă *jug*; curelele cu care se leagă jugul se numesc *pârvoi*, iar cuiul de lemn care ține pârvoiul și fixează jugul de grindeiu (*larița*) se chiamă *utref*. Restetul dintr'o parte și alta a jugului, cu care se închide deschizătura pe unde trece capul bouului se numește *jegli*, iar sforile de pe lângă jegli se chiamă *podvârzi*.

Printre sculele de câmp de care se slujesc Meglenoromânii, în afară de plug, mai însemnăm următoarele: *coasa* alcătuită din fierul (*coasa propriu zis*); *dărjaua*, drugul de lemn la capătul căruia se află fixată coasa și *măneru*, dintele de pe dărjauă de care se ține cosașul, la cosit, cu cealaltă mână. Dintre uneltele cari slujesc la strânsul fânului, avem *tșăpărașca* («țăpoiul») și *vila* («furca») cu care se cară snopii de grâu. Instrumentul cu care se sfărâmă bulgării de pământ, după aratul țarinei și se acopere, prin împrăștiare de pământ mărunț, semințele semănate, se chiamă *trană* (grapa). Târâncopul ce se întrebuințează la scosul buturugilor se numește *cupătsolnic*. Pentru ascuțitul coasei se întrebuințează piatra numită *cuti*, iar nicovala pe care se bate coasa cu *tșucanu* se chiamă *cuvalnă*. În afară de acestea, se mai întrebuințează: *seațiri* «seceră»; *cusor* «cosor»; *sicuri*, (la Nânta *dărtoari*) «secur»; *sapă*, *sapă-largă*, *lupată-di-ier*, etc.

La spicul grâului avem următoarele numiri: *spic*, *pal'* «paiu»; *frundză* «frunză» și *corin* (bg. koren) «rădăcină». Țepii sau mustățile spicului se chiamă *tșecălăș*, grăuntele *gărnuț* și spicul de grâu tuns sau golaș se chiamă *șutarcă*. De aci și denumirea grâului *gron tșiclăzat*, grâu al cărui spic are țepi sau mustăți și *gron șutarc* cu spicul tuns.

Porumbul care se cultivă pentru trebuințele casei se numește *gărnișor*. Cotorul porumbului se chiamă *gărnișorcă*, iar foile de pe știulete sau pănuși *l'upitină* și știuletele *tșambaș*.

Meiul este de trei feluri: *mel' barniță* sau numai *barniță*; *mel' urov* sau numai *urov* (acesta din urmă după înțelesul etimologic «măzărice») și *mel' răpes* propriu zis «planta din care se fac mături».

Țarina în care se cultivă cerealele se chiamă *agru*, iar locul unde s'a cultivat odată secară, meu, ovăz, barniță se numește *mil'ină*, *sicdrină*, *uvișonă*, *bărnitșonă*.

În afară de agricultură, Meglenoromânii se mai ocupă și cu *cultura gogoșilor de mătasă*. Această ocupațiune, care este răspândită peste tot în Macedonia, nicăiri n'a ajuns la o dezvoltare așa de mare ca în regiunea care se întinde de la orașul Vodenă, cu împrejurimi, până la Vardar, cuprinzând toată regiunea Meglenului cu ținuturile muntoase ocupate de Români. Fiecare casă din comunele românești cultivă gogoși de mătasă pe care apoi le vând comercianților străini cari vin la Ghevgheli, prin lunile Maiu și Iunie numai pentru ca să-și procure acest articol. În această epocă numită și epoca gogoșilor de mătasă, comerțul atinge maximul vânzării: numai din desfacerea acestui articol, care înainte de războiul balcanic se producea în cantitate până la 900.000 ocale, intrau în Ghevgheli vreo trei milioane și jumătate de franci aur. Din această sumă, o bună parte trecea în comunele românești, întrucât cea mai mare parte a acestui articol venia numai din acele comune.

Calitatea gogoșilor de mătasă din comunele românești este cea mai bună; ea se obține prin cultura lor îngrijită. În privința aceasta toți Românii au instrucțiunile de trebuință. De aceea, în primul rând, «casa ȳndi vrem si rānim bubi tribuāști sa iā curatā și cu havā (aer). Dintru sā dubim (cāstigām) cujureț mul'ț și buni, dintru s-li vigl'om di loșotiili ți li pot cāțari, tribuāști sā-u spāstrim (curāțim) casa». După aceea «nu tribuāști nițcon sā rānim bubi pri rogozinā ili rājāniā, dintru cā rogozinili ȳon vlagā și la sparg havau (turc. aerul). Rogozinili dau muhlizōn', ārā ȳeaști muhlizōn' fac ziān (turc. stricăciune) la bubi. An pīmint ili pri scondur ārā nu-i bun sā rānim bubi, dintru cā havau nu-i dosta (destul). Tribuāști si dārōm leasi di tel' (turc. sârmă) sȳirnuti cu carti. Putem dārari leasi și cu pārdii ili cu virzel' amplititi». Prima primenire a bubelor se chiamă *negru son* (somm negru). «Bubili cōn sa rāniti cu frunzā dunatā di la vrū di veit (vârful ramurilor) tūmȳea, an sonu negru, pȳer mai uneaț». După *sonu negru* vine cealaltă premenire care se numește *sonu siv* sau *sivu son* și așa mai departe, până «la patruli son», până când «bubili» își fac *cujurețil'* (gogoșii de mătasă).

Deasemenea și duzii numiți *tșārnitș*, care dau frunza necesară pentru hrana gândacilor de mătasă sunt cultivați cu îngrijire. «Baftșea di tșārnitș tribuāști sā-u sāpōm antru ȳarnā, dintru cā neaȳa și ploȳli s-la facā locu birichitliā (roditor)». Pentru ca duzii să dea frunze multe, trebuie «s-l'a gnoim». Însă gunoiul nu trebuie pus prea aproape de rădăcini, ci printre brazdele care despart duzii: «gnoȳu tribuāști sā iā turit printru urdinil' di tșārnitș, ārā acu tșārnitșil' sa baȳa (prea) di-parti unu di lantu, gnoȳu la turim un ili doi arșōn' (coți) proapi di tșārnitș». Iarna sau primăvara duzii *si cāstres*, adică li se taie crăcile «dintru cā tșārnitșu si da multā frunzā și bună». La început frunza cea

mai bună nu este aceea mică de la *podol'*, de pe crăcile cari cresc aproape de rădăcină, pentru că «frunza di la podol' nu-i cota rănitouri, că ia ăi tăvălită di țară și di gnoș și poati s-li ănoașă (îmbolnăvească) bubili». Frunza se taie cu un cuțit care se chiamă *sântra* ș.

După agricultura și cultura gogoșilor de mătasă vine *apicultura* care este în mare dezvoltare. Mai fiecare casă își are un număr de stupi. Aceștia sunt făcuți, de obicei, din lemn de salcie. Mierea obișnuită se vinde la Ghevgheli sau la Salonic. În afară de aceasta Meglenoromânii se mai ocupă și cu cultivarea pomilor. Printre aceștia castanii și nucii cresc în cantitate mare. Deasemenea merii, perii, cireșii, vișinii, gutuii, zarzării, caișii și piersicii cresc în toate părțile.

Meglenoromânii se îndeletnicesc nu mai puțin și cu meseriile. Printre acestea olăria ocupă locul de frunte. Cu această meserie se ocupă mai ales Nântenii. Ei își desfac mărfurile lor în întreaga Macedonie și mai departe. Hahn, care relevază această ocupațiune a Nântenilor, spune: «diese treiben vorzugsweise das Töpferhandwerk und sind weit über die Grenze von Makedonien ausgebreitet»; la notă mai adaugă: «auch in Prisrend trafen wir Wlachische Töpfer». În afară de olărie, Românii din Oșani se îndeletnicesc și cu dogăria. Sculele de cari se slujesc la această meserie sunt: *băltac* «toporul» și «secură»; *trăon* «ferestrău»; *bravdă* «bardă»; *măl ugă* «maiu cu mâner mai scurt»; *pirghel* «compas»; *strug* «cuțitoiu», etc. Ei fac *buti* «putină în care se bate laptele»; *butel* «butoiu pentru vin sau rachiu»; *butin* și *butișcă* «butoiaș mai mic»; *croblă* «putină mare în care se pun strugurii la culesul viilor»; *putină*, *curită* albă, un fel de copaie pentru spălătul rufelor; se mai zice și *cupan'ă* pl. *cupon'*; *găvană* «vas de lemn rotund în formă de strachină care se astupă cu un capac de lemn; într'însul se pune mâncare și mai slujește și ca puiă pentru pisat ardeiu, usturoiu etc.»; *bucl' iță* și *buclă*, «vas de lemn în care ciobanii își poartă apa de băut».

În fine, dintre Meglenoromâni se mai găsesc și buni *ierar* «fierari»; *clintșar* «potcovari» și *tirzii* «croitori» (turc.).

Femeile lor cari sunt foarte harnice, lucrează aproape tot așa de mult ca și bărbații la munca câmpului. În timpul iernii ele se ocupă cu împletitul ciorapilor, cu brodatul cămășilor și, mai cu seamă, cu țesutul pânzii. La țesutul pânzeturilor casei slujește *războiu*. Iată și părțile războiului însemnate la Liumnița după figura din «Incercare de Terminologie» de Fr. Damè: *leamni* «lemnele cele groase ce alcătuiesc patul, stratul sau trupul războiului»; *pitșoarili di dinăinti* «picioarele de dinainte»; *pitșoarili di dinăpoiu* «picioarele de dinapoi»; *blon'* sau *scendură* «cele două scânduri, una dinainte și alta dinapoi ce leagă tălpile războiului»; *sul* «sulul de dinainte și cel de dinapoi»; *fusti* «vergelele sau joardele»; *l' iță* «ițele»; *spată* «spată»; *bărđi* «brațe» și brățare; *scripeati* «scripete»; *privărtal' că* s. *privurtal' că* bățul lung numit «slobozitor» cu care se învârtește sulul de dinapoi; *tindecl'i* «tindeche»; *suval' că* «suveică»; *țavi* «țeava»; *lemn* «drugul subțire sau «lemnșorul» care se introduce țeava»; *rost* «partea urzelei din fața ițelor».

Printre uneltele ce slujesc la țesut avem: *idănac* daracul în care se trage *ful'oru* «fuior»; *mutuvilă* «rășchitor»; *vărtești* «vârtelniță»; *rudani* «rodan»; *călămusirea* «letcă»; *urdzorea* «alergătoarea statornică și parii de urzit»; *fus* «fus»; *prășlen* «greutatea ce se atarnă la capătul inferior al fusului spre a-l țineă drept în jos»; *furcă* «furcă»; *tort* «tort»; *jiriaghia* «o măsură anumită de tort lucrat»; *ustură* «urzeală».

4. Originea Meglenoromânilor.

Dacă pentru cunoașterea trecutului Aromânilor avem câteva date istorice, pe baza cărora ne putem face o idee despre locuințele și rostul lor de mai târziu, despre Meglenoromâni nu avem nimic. În cazul acesta, singurul izvor din care se poate ști ceva privitor la originea lor, și la epoca coborîrii și așezării lor într'un ținut situat la apus de munții Rodope, este limba lor. În privința aceasta, Meglenoromânii ar fi mai în drept decât toți ceilalți Români să spună: «limba noastră reprezintă istoria noastră».

Dacă I. G. v. Hahn a fost cel dintâiu care a recunoscut apropierea dintre graiul acestor Români și acele al Dacoromanilor, G. Weigand a fost acela care s'a ocupat cu originea lor.

În ultimul capitol («Schlussbetrachtung» p. 54 și urm.) al lucrării sale asupra Românilor din Meglen, Weigand, ocupându-se cu această chestiune, se exprimă în felul următor: «Dacă întrebăm despre trecutul Megleniților, din toate cele ce preced rezultă că ei nu țin, ca Aromânii, de acei Valahi care în evul-mediu stăpâneau „*Μεγαλοβλαχία*” cu părțile muntoase în Tesalia apuseană și despre care ne raportează *Nikitas*, *Anna Comnina*, jidovul spaniol *Tudela*. Dacă căutăm să vedem alte populațiuni valahe, atunci aflăm că pe la sfârșitul secolului al XII Bulgarii, sub conducerea Valahilor, s'au răscolat și au bătut pe Greci la Seres, după care apare pentru câțeva vreme un imperiu bulgaro-valah. Istoria acestei perioade este cercetată prea puțin, însă un lucru pare sigur și anume, că Valahii nu erau foarte numeroși. Cei mai mulți dintr'înșii vor fi dispărut fără urme printre slavi, alții, în urma luptei sângeroase de pe Câmpia Mierlei se vor fi retras în munți, unde s'au păstrat. Dacă, prin urmare, pun în legătură pe Megleniți cu acei Bulgaro-Vlahi și-i socotesc ca ultima rămășiță a acelor, cred că nu greșesc, chiar dacă pentru aceasta n'aș putea da ca probă directă decât numai tipul; căci toate celelalte care se raportă la influența slavă, le-ar fi putut primi și în vremurile din urmă. Unii dintr'înșii s'ar fi putut uni cu connaționalii lor în Pind și Albania. Anumite puncte de razim pentru aceasta găsesc în satele de miazănoapte ale Aromânilor: Beala-de-sus, Beala-de-jos în partea de miază-noapte a lacului Ohrida, și Moloviște în partea de Nord-est a lacului Prespa. Aici se întrebuințează unele cuvinte *me kulku*, *ntsepū* pe care ceilalți Aromâni nu le cunosc; chiar și gi pentru *ji* din *vi*, după aceea articularea *omul*, toate acestea arată că aici s'a mai adăugat un element,

în afară de Aromâni. Dacă aceste urme nu se găsesc în localitățile nordice Crușova, Bitolia, Târnova, Magarova, aceasta provine din faptul că aceste emigrațiuni s'au făcut mult mai târziu, abia în veacul trecut de către Aromânii din Moscopole, Gramoste, Linotope, etc. Alte urme despre astfel de Valahi se găsesc în Serbia, în care numele Starovlah se întâlnește în unele regiuni. Intr'un sat din apropierea Cumanovei s'ar fi vorbit odată românește.

Cel mai însemnat rest al acelor Bulgaro-Valahi sunt Megleniții care își căutară și găsiră adăpost în munții Caragiovei. Poate numele de localitate «Coruna» despre care a fost vorba în prima parte, este una din acele localități unde ei, adăpostiți de meterezurile de piatră ridicate s'au putut apăra. Este probabil că toată masa Valahilor cari trăiesc acum acolo s'au strâns la un loc, treptat. Satele complet izolate în partea de Vest vor fi cele mai vechi, apoi vin satele din partea de Est. Pământul bun și clima dulce i-au făcut să se lase de viața nomadă.

Din toate acestea rezultă că Meglenoromânii, după Weigand, nu sunt decât un rest din Bulgaro-Valahii, care pe la sfârșitul secolului al XII, au fondat imperiul bulgaro-valah. În sprijinul acestei păreri Weigand nu aduce alt nimic decât înfățișarea lor care se depărtează de tipul caucasic.

C. Jireček, într'o recenzie făcută asupra lucrării lui Weigand (*Archiv für slavische Philologie* XV p. 91—103), bazat pe cele spuse de Weigand asupra tipului lor, îi socotește ca pe niște urmași ai unei cete de Pecenegi aduși în ținutul Meglenului de împăratul bizantin Alexios, după lupta de la *Livunion*, la gurile Mariței (Hebrus), unde fură nimiciți cu desăvârșire în anul 1091.

G. Weigand, revenind din nou asupra acestei chestiuni (*Die Aromunen*, Vol. I p. 249 și urm.), admite părerea lui C. Jireček, adăugând că, dacă într'adevăr Pecenegii au ajuns până în Meglen, atunci aceștia ar fi primit limba română, numai în cazul acela când Românii, cu cari s'au amestecat, ar fi fost tot așa de numeroși ca și ei.

La această părere a lui Weigand și Jireček se asociază și O. Densusianu: «On peut donc admettre avec une certaine vraisemblance que les Meglenites sont les descendants de ces colonies petchénegues qui s'établirent en Macédoine et s'y mêlèrent avec une population roumaine venue du nord et qu'elles trouvèrent là». (*Histoire de la langue roumaine*, Tome I-e, p. 336). Numai că O. Densusianu crede că populațiunea românească pe care Pecenegii o găsiră în Meglen eră de origine daco-română: «Nous avons constaté jusqu'ici une migration roumaine du sud au nord. Mais il y a eu aussi un mouvement inverse qui s'est produit dans la masse de la population roumaine au moyen âge, mouvement qui fut cependant moins intense et qui se réduisit à l'établissement au sud du Danube de quelques colonies daco-roumaines isolées, analogues à celles qui se sont fixées dans les temps modernes sur la rive droite de ce fleuve, en Serbie et en Bulgarie

Une colonie daco-roumaine ancienne sur le territoire macédo-roumaine doit être celle du Meglen» (ib. p. 330).

Din părerile expuse până aici rezultă întâiu, că Meglenoromânii reprezintă resturile unei amestecături de Români cu Pecenegi și al doilea, că acești Români sânt colonii dacoromâne.

Asupra primului punct nu ne putem opri aici prea mult; despre el vom vorbi mai pe larg la sfârșitul acestui capitol. Singurul fapt că regiunea pe care Meglenoromânii o ocupă astăzi coincide cu aceea în care, după scriitorul bizantin Zonaras, cete de Pecenegi au fost colonizate pe la sfârșitul sec. al XI, nu este deajuns ca să dovedească în mod sigur că fizionomia lor mongolică reprezintă urmele acestui amestec. Cu Pecenegii, Cumanii și Slavii vor fi fost amestecați Megleniții și înainte de coborîrea lor în Meglen. Un lucru este sigur și anume, *că atunci când ei s'au coborât în Macedonia, erau Români și că, spre a se păstra și mai departe în această calitate, oricare ar fi fost neamul cu care s'au amestecat, ei trebuie să fi fost destul de numeroși.*

Mult mai important se prezintă chestiunea a ști dacă acești Români făceau parte din tulpina Românilor de la miazănoapte sau din aceea a Românilor sudici, din cari au ieșit și Aromânii. Weigand, care nu s'a ocupat direct cu această chestiune, admitând că ei sunt un rest din Bulgaro-Vlahii care au fondat imperiul bulgaro-vlah, recunoaște indirect că ei nu pot fi aceiași cu Dacoromânii, mai ales că chiar după părerea istoricilor de astăzi, Vlahii din imperiul bulgar în chestiune erau Aromâni (cf. N. Iorga, *Istoria Românilor din Peninsula Balcanică* (Albania, Macedonia, Epir, Tesalia etc.) capitolul: Românii din Pind întemeietori de Stat 1186» p. 21.

O. Densusianu, plecând de la asemănarea mai mare ce există între graiul Meglenoromânilor și acela al Dacoromanilor, ajunge la concluzia pe care am văzut-o mai sus, că ei sunt o colonie dacoromană așezată pe teritoriul macedoromân, iar graiul lor nu reprezintă decât numai un subdialect al dialectului dacoromân.

O părere cu totul nouă asupra originii Meglenoromânilor a emis acum în urmă, însă numai în treacăt, și N. Iorga, cu prilejul unei recenzii întinse asupra lucrării *The nomads of the Balkans* de A. J. B. Wace și M. S. Thompson, Londres 1914, publicată în *Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale*, publication mensuelle dirigée par N. Iorga, C. Murgoci, V. Pârvan, Bucarest, II-ème année, 6 juin 1915.

N. Iorga, ținând seamă de marele aport pe care elementul român și albanez din Peninsula Balcanică la-u adus la înjghebarea celui de al doilea imperiu bulgar sub țarul Samuel, cu centrul în ținuturile Ohridei, de unde Românii s'au răspândit, pentru întâia dată, în Tesalia și Epir, își explică grupul de Români din Meglen ca o colonie de prizonieri dintre acești Români, combatanți sub steagul țarului bulgar, așezată de către împăratul bizantin ucigătorul de Bulgari, Vasilie, în regiunea Rodopei. Iată și cuvintele proprii ale savantului profesor în această privință: «Dans l'étude citée plus haut (este vorba

despre studiul său: *Notele unui istoric cu privire la evenimentele din Balcani* publicat în *Anal. Ac. Rom.*, secția istorică XXXV p. 117—158) nous avons fait ressortir l'apport, indispensable, fourni par les peuples «nouveaux» qu'étaient les Valaques et les Albanais pour arriver à la formation et aux victoires du second Empire bulgare, dont le centre fut dans ces régions d'Okhrida, car elles sont le point de départ primitif des Valaques, et ils n'en rayonnèrent qu'ensuite vers la Thessalie, dont les places ne furent pendant longtemps que leur résidence d'hiver. On s'expliquerait la formation du groupe méglénite dans le Rhodope, avec un dialecte très distinct, isolé depuis longtemps, par la colonisation, due à Basile le Bulgaroctone, empereur de Byzance, des prisonniers faits sur les Valaques combattant sous les drapeaux du «Tzar» Samuel».

Nu știm întrucât această părere s'ar sprijini pe dovezi istorice concrete. Pentru noi însă ea este importantă, pentru că într'însa întâlnim două momente care coincid perfect cu rezultatele la care am ajuns numai pe baza cercetărilor noastre lingvistice.

După cum se va vedea în cele ce urmează în acest capitol, și noi credem că, contrariu părerii lui O. Densusianu, după care Meglenoromânii ar fi o colonie dacoromână în Macedonia, pentru singurul fapt că mici asemănări de graiu se constată între dialectele dacoromân și meglenit, *Meglenoromânii aparțin grupului de Români din sudul Dunării, făcând parte odată din acei Români din cari au ieșit și Aromânii*. La această concluzie ne îndreptătesc, după cum se va vedea, trăsăturile fundamentale, *specifice*, ale dialectului meglenit, care se identifică cu acelea ale dialectului aromân. Dar N. Iorga merge în privința aceasta, și mai departe, socotind pe Meglenoromâni chiar de Aromâni. La această identificare ne împiedecă asemănările gramaticale și lexice ce arată acest dialect cu dialectul dacoromân. Dacă Românii din Meglen ar fi fost o colonie de Aromâni stabilită în Rodope, atunci, asemănările graiului lor cu dialectul dacoromân nu s'ar putea explica decât numai admitând că în Rodope ar fi stat în contact cu o populațiune dacoromână. Însă acest lucru ar fi greu de admis, dat fiindcă Vlahii din Rodope, despre care ne vorbesc cronicarii bizantini, țineau de ramura românismului din sudul Dunării. Aceste asemănări nu s'ar putea explica nici din contactul ce l-ar fi avut elementul românesc din sud cu Vlahii din Serbia, care i-ar fi unit cu Românii din Nordul Dunării, căci atunci ar fi urmat să întâlnim aceleași asemănări, fie în măsură și mai mică, și în graiul Aromânilor. De aceea socotesc că în Rodope Meglenoromânii n'au venit din Sud ca Aromâni, ci dela Nord din Balcani, ca element străromân, rupt din grupul românismului de sud, după ce stătuse în contact o bucată de vreme cu elementul românesc din Nordul Dunării.

Al doilea moment care coincide cu rezultatele cercetărilor noastre este acela că, după unele date lingvistice din dialectul meglenit asemănătoare cu particularitățile graiului Bulgarilor din Rodope,

Meglenoromânii, înainte de coborîrea lor în regiunea ce ocupă azi, a trebuit să stea multă vreme în Rodope.

* * *

Din cercetările amănunțite ce am făcut asupra dialectului meglenit, am reușit să stabilesc, după cum se va vede în capitolul următor (Dialectul meglenoromân și locul lui în limba română), în primul rând, că graiul Megleniților, departe de a forma un simplu subdialect, el ni se înfățișează ca un dialect aparte, pentru priceperea căruia un Dacoromân ca și un Aromân întâmpină aceleași greutăți. Aceste greutăți provin din cauza unui număr prea mare de particularități — aproape 40 de puncte de deosebiri esențiale — proprii numai graiului meglenit, care nu se găsesc nici în aromână și nici în dacoromână. Din acest punct de vedere, oricât de vag am concepe definiția unui dialect, și aceasta bine înțeles, pentru diferențierile de graiu regionale care se învecinează; când este vorba însă de graiul unui ținut care se găsește izolat de veacuri, la o depărtare de sute de km. de teritoriul locuit de Dacoromâni, ea rămâne ceea ce trebuie să fie și anume: *idiomul care constă nu numai din unele particularități lingvistice care lipsesc în limba comună, dar, mai ales, în care se constată existența unor inovațiuni specifice, care, fiecare pentru sine, cuprinde un număr de cuvinte mai mare.* Din acest punct de vedere graiul Meglenoromânilor, așa cum ni se înfățișează azi, reprezintă un dialect deosebit, iar Meglenoromânii trebuie socotiți ca o populațiune deosebită atât de Dacoromâni cât și de Aromâni. Dealtfel, părerea aceasta, că graiul Megleniților reprezintă un subdialect, nu un dialect, astăzi nu mai este susținută decât numai de O. Densusianu. Toți ceilalți filologi români ca și străini (H. Tiktin, *Rumänisches Elementarbuch* p. 7; Sextil Pușcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*; Zur Rekonstruktion des Urrumänischen; Iosef Popovici *Dialectele Române*, IX *Dialectele române din Istria* p. 114—121; Theodor Gartner, *Darstellung der rumänischen Sprache*; G. Mayer-Lübke, *Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft*, ed. III p. 23 etc.), recunosc că graiul Megleniților reprezintă un dialect deosebit.

Însă în afară de acele particularități care ni se înfățișează ca niște inovațiuni ulterioare, dialectul meglenit mai cuprinde încă o serie de particularități, dintre care unele îl apropie de dialectul dacoromân și altele de cel aromân. Cele dintâi se reduc la un număr de 14, iar cele din urmă la 34.

Între punctele de apropiere cu dialectul dacor., acelea care la primul moment îți fac impresia că ai a face cu un subdialect al dialectului dacoromân sunt câteva cuvinte uzuale de origine latină ca: *ampirat*, *dispic*, *frig*, *flamund*, *gaură*, *negru*, *pimint*, *sălbatec*, etc. etc., cari lipsesc din dialectul aromân și un număr mai mare de origine slavă ca: *bivul*, *buluvan*, *clatin*, *corpă*, *cremini*, *cuses*, *dărușes*, *drum*, *gânsac*,

gleznă, gloabă, grămadă, leac, leasă, lariță (dacoromân raliță), *moncă, mōndru*, etc., etc., care deasemenea nu se găsesc în dialectul aromân.

Aceste două particularități, la început, m'au făcut și pe mine să cred că graiul Megleniților se apropie mai mult de cel dacoromân. Însă cu cât am stat mai mult printre ei și am căutat să studiez mai de aproape graiul lor, m'am convins că nu acestea sunt în măsură ca să hotărască apropierea lui mai mare sau mai mică de unul din cele două dialecte. Numărul cuvintelor de origine latină care se găsesc numai în dialectul aromân și dacoromân, lipsind din dialectul megl., se ridică, după cum se poate vedea în capitolul «Elementul latin», la vreo 300 și mai bine, pe când acelea comune dialectului megl. și dacor. abia la 75. Numai cuvintele slave lipsesc din dialectul aromân, având în locul lor elemente grecești. Ele contribuie nu cu puțin la apropierea formală a dialectului megl. de cel dacoromân.

Printre cele 34 de puncte de asemănare ce arată dialectul meglenit cu dialectul aromân, următoarele trei sunt care, din punctul de vedere al vechimii, îl apropie mai mult de dialectul aromân: 1) Prefacerea sunetelor *ce, ci* în *fe, fi*, și a lui *ge gi* în *ze zi* (dze, dzi) numai în elementele latine, ceea ce dovedește că fenomenul este vechiu și s'a produs înainte de despărțirea dialectelor. Nici un element slav nu arată această prefacere; 2) Alterarea labialelor, despre cari vezi mai pe larg la §§ 44—49 și *Observ.* Aici mă mulțumesc să arăt numai că trecerea lui *v + ă, î* în *ghie, ghi* (ghïarmi <vermis -em; ghïaspi> -vespis -em) nu putea fi împrumutată din dialectul aromân, căci ea nu există în acest dialect. Aici avem *yermu, yaspe*. Iar diferența între una și alta este mare ca să credem că această alterare a labialei s'a produs sub influența dialectului aromân; 3) Lipsa completă a cuvintelor rotacizante, precum și a formelor în cari *n* a dispărut prin nazalizare, ca: *o, grâu, frâu, brâu* pentru *ună, grănu, frănu, brănu*. La punctul din urmă s'ar mai putea adăuga și lipsa aceluiaș strat de cuvinte de origine albaneză sau similare cu formele albanezești ca și în dialectul arom., despre care se vorbește mai pe larg în capitolul «Elementul albanez».

Toate aceste particularități, care îl apropie de dialectul aromân, ajung spre a ne dovedi că deși dialectul meglenoromân, așa cum se vorbește astăzi, se deosebește de dialectul aromân, în timpurile mai vechi, atunci când limba română cu toate că arată mici diferențieri regionale, însă încă nu se despărțise în dialectele actuale, dialectul meglenit făcea parte din acea regiune, din care a ieșit dialectul aromân. De aci urmează că și Meglenoromânii, oricând se vor fi coborât ei la locurile unde îi găsim astăzi, și cu oricari popoare vor fi venit în contact, din epoca retragerii Românilor în spre miazăzi, judecând după particularitățile graiului lor, ei trebuie să fi făcut parte odată din regiunea ocupată de *Românii sudici*.

Cine erau acești români sudici?

Din rezultatele obținute până azi în studiul limbii române, două constatări se pot face cu oarecare siguranță: întâiu, că limba română a fost la bază aceeași pentru toate dialectele, și al doilea, că teritoriul pe care s'a format această limbă, a fost unitar, indiferent dacă pentru aceasta vom admite că acest teritoriu s'a mărginit numai la sudul Dunării, cum susțin unii dintre filologi, sau s'a întins și peste partea apuseană a Dunării, cum admit alții și aceasta concordă și cu vederile istoricilor. Din această unitate a limbii și a teritoriului rezultă până la un punct și unitatea etnică a poporului român, oricare ar fi locurile unde se găsesc ei astăzi, în Dacia Traiană, Peninsula Balcanică sau Istria.

Această întreită unitate a poporului românesc nu se dovedește numai din identitatea ce ne arată structura celor trei dialecte, dar chiar și din legăturile pe care străromânii le-au avut cu primele popoare străine cu care au venit în atingere și au trăit mai multă vreme în vecinătate. Astfel de legături au existat mai întâiu între Români și poporul albanez. Numărul de cuvinte albanezești, dintre care unele sunt împrumutate direct, altele sunt identice cu formele albaneze, care se găsesc deopotrivă în dialectele dacor., arom. și megl. ne arată până la evidență că Dacoromânii, Aromânii și Meglenoromânii de astăzi, în decursul epocii romane, au trăit în apropierea poporului albanez. Deasemenea și cuvintele de origine paleoslavă sau mediobulgară, câte am putut stabili pentru cele trei dialecte (vezi capitolul «Elementul slav»), ne mai arată că cele trei tulpini, astăzi despărțite, odată au continuat să trăiască laolaltă mai multe secole și după epoca romană, căci în nici un alt caz, nu ne-am putea explica, cum aceleași cuvinte, purtând urmele acelorași prefaceri, au putut pătrunde în câteși trei dialectele.

⌋ Dar din aceste urme pe care ni le arată limba, mai rezultă o altă constatare care este cea mai importantă pentru chestiunea care ne preocupă. Ea ne indică cu oarecare probabilitate locurile pe unde se găsea elementul românesc, începând din epoca romană, după părăsirea parțială a Daciei, până la fixarea lui definitivă în regiunile în care îl găsim azi. Căci dacă ținem seamă de faptul că pentru epoca ce ne interesează, deși Albanezii apar în istorie abia în 1042, în apropierea orașului Durazzo ¹⁾, însă despre cetatea *Albanopolis* ni se vorbește încă din veacul al II ²⁾, iar Slavii încep să se așeze în Mesia și Tracia pe la începutul veacului al V, și în veacul al VII ocuparea acestor provincii eră completă ³⁾, atunci, aceste locuri trebuie să fi fost între regiunile ocupate de aceste două popoare adică între Montenegro și Serbia, în partea

¹⁾ N. Iorga, *Notele unui istoric cu privire la evenimentele din Balcani*, în *Analele Ac. Rom.* Tomul XXXV, p. 131.

²⁾ Dr. Ludwig Thaloczy, *Illyrisch-albanische Forschungen*, 1916. Vol. I, p. 66.

³⁾ C. Jireček, *Geschichte der Bulgaren* p. 73.

de răsărit, între regiunea apuseană a Țării Românești, în partea de miazănoapte, și între Bulgaria apuseană, în partea de apus. Dealtfel, despre aceste locuri care alcătuiesc primele locuințe ale poporului român după părăsirea Daciei, ne vorbesc, în oarecare măsură, și urmele de nume de localități de origine română.

Nu putem ști cu siguranță întrucât limba acestor Români, care se întindeau pe un teritoriu așa de vast, eră unitară de la început. Părerea că ea arată mici diferențieri regionale a fost exprimată și de Miklosich, care s'a ocupat cel dintâiu cu deosebirile ce există între limba română din nordul Dunării și aceea din sudul Dunării și pe care le atribuia limbii pe cari o vorbeau strămoșii Dacoromânilor și Aromânilor ¹⁾. Deși această părere pornește de la un principiu căruia astăzi nu i se mai atribuie rolul hotărîtor în prefacerile ce a suferit limba latină vulgară, în elementul constitutiv al limbilor romanice de azi, cu toate acestea, unele diferențieri au putut să existe, mai ales dacă ne referim la rezultatele de azi la care a ajuns tratarea sunetului gutural *c, g* urmat de *e, i*, chiar înaintea despărțirii Românilor de la Nord de cei de la Sud.

Oricare ar fi căile prin cari *ce, ci* a ajuns la *țe, ți*, fie că s'a dezvoltat din *ts'e, t'si*, cum susține și Miklosich, sau din *tșe, tși* după cum s'ar putea dovedi până la un punct, judecând după urmele acestui sunet care ni s'au păstrat la unele cuvinte din dialectele sudice (vezi mai pe larg §§ 53—55 și *Observ.*), vechimea lui nu poate fi pusă la îndoială, dacă ținem seama de faptul că el se arată numai în elementele latine. Sextil Pușcariu, singurul, după Miklosich, care s'a ocupat mai pe larg cu chestiunea dacă în străromână existau unele diferențieri regionale, admitând că *țe, ți* s'a dezvoltat din *ts'e, ts'i*, crede că această dezvoltare s'a petrecut, probabil, după despărțirea dialectelor ²⁾.

De sigur că, în ce privește epoca când *ce, ci* a trecut în *țe, ți*, nimic nu se poate ști cu siguranță desăvârșită. Cu toate acestea, ținând seamă de faptul că printre cuvintele slave comune pentru cele trei dialecte, nici unul nu arată această trecere, atunci trebuie să admitem că evoluarea lui *ts'e, ts'i* (*tșe, tși*) în *țe, ți* eră deja isprăvită, când cuvintele slave au început să pătrundă în străromână. Din aceasta rezultă constatarea că limba română din acea epocă, oricât de unitară ar fi fost, ea arată deosebiri regionale, cel puțin, în tratarea acestui sunet. Această deosebire, judecând după rezultatele actuale, a trebuit încă de atunci să despărță graiul românesc în două zone: *una de nord, pentru Românii nordici, din cari au ieșit Dacoromânii și din aceștia mai târziu s'au desprins Istroromânii; și alta de sud, pentru Românii sudici, din cari au ieșit Aromânii și Meglenoromânii*.

Acești Români sudici, oricât de mult vor fi fost amestecați cu Românii nordici, înainte de despărțirea lor, în ce privește locuințele lor,

¹⁾ Fr. Miklosich, *Beiträge zur Lautlehre der rumänischen Dialekte*. Consonantismus II, p. 48.

²⁾ Sextil Pușcariu, *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen*, apărut în extras din *Festschrift Meyer-Lübke I, Halle a, S. 1920, p. 45.*

ei trebuie să le fi avut ceva mai în spre răsărit sau miazăzi, căci numai așa ne putem explica faptul de ce limba lor a fost atinsă mai puțin de influența limbii albaneze.

Când după câteva secole Românii au trebuit să se despartă, fie din cauza năvălirii tot mai crescânde a poporului slav, sau din alte împrejurări, cei dintâi cari au apucat drumul pribegiei coborînd în spre Sud până în munții Pindului și pe câmpiile Tesaliei au fost, probabil, aceia cari se aflau în părțile din miazăzi. După aceștia, și numai după un interval de mai multe veacuri de conviețuire cu Românii nordici și cu Slavii, a urmat coborîrea acelor Români sudici care ocupau părțile răsăritene și pe care astăzi îi găsim așezați în munții Caragiovei. Aceștia nu numai că s'au coborît mai târziu, dar, după cum se va vede mai jos, în drumul lor spre sud, s'au oprit într-o regiune unde graiul lor influențat de limba Slavilor, a căpătat un colorit deosebit. Și întrucât și acești Români ca și Aromânii nu s'au îndreptat în spre locuințele lor actuale decât treptat și în cete singuratic, se poate presupune că *Românii din Gopeși și Moloviște, în al căror graiu, după cum se va arăta în cuprinsul acestei lucrări, se observă unele particularități care țin numai de dialectul meglenit, au fost primii Meglenoromâni-care, în drumul lor spre miazăzi, au ajuns până aproape de centrele aromânești, unde, cu timpul, și mai ales în cursul sec. al XVIII, când Aromânii din Albania au invadat aceste centre, ei s'au contopit cu aceștia, după cum alți Meglenoromâni, poate, care se vor fi coborît și mai departe s'au pierdut printre Aromâni, cu desăvârșire, nerămânând în urma lor decât, poate, felul de articulare în -ul, așa cum se observă la o parte din Românii din Albania.*

Dacă pentru epoca în care s'au despărțit Aromânii de ceilalți Români avem unele indicațiuni din partea istoriografilor bizantini ¹⁾, pe baza cărora s'ar putea presupune că pe la sfârșitul sec. al IX ei se găseau în plină retragere în spre Sud, pentru restul Meglenoromânilor sudici, din cari mai târziu au ieșit Meglenoromânii, nu avem nimic. Din cuvintele de origine bulgară care se găsesc și în dialectul dacor., însă lipsesc din aromână, precum și din alte influențe venite din partea dialectului dacoromân, se poate deduce, că încă multă vreme după despărțirea Aromânilor, Meglenoromânii au rămas aproape de Dacoromâni și chiar de acei Români din care mai târziu eră să iasă Istroromânii, căci numai așa ne putem explica unele asemănări ce prezintă dialectul meglenit cu cel istrian. Este drept că, după căderea imperiului bulgar de apus sub împăratul bizantin Vasile al II-lea Bulgaroctonul, este pomenită și regiunea Meglenului (*τὰ Μόγλανα*); ceva mai mult, se vorbește și de un șef al acestei regiuni *Ἡλντζας ὁ ἄρχων Μογλένων* ²⁾, purtând un nume care, ca terminațiune, se aseamănă cu numele celnicului

¹⁾ În special pasagiul din Kedrenos, ed. Bonn, II p. 435, referitor la uciderea lui David, fratele lui Samuil, de către *Vlahi chervanagii*.

²⁾ C. Jireček, în *Archiv für slavische Philologie*, XV, 97.

aromân *Niculiță* (*Νικολιτσα*), conducătorul mișcării Aromânilor din Pind și Tesalia (1066), cu toate acestea nu se pomenește nimic despre prezența elementului românesc în aceste părți. De bună seamă că Românii nu se coboriseră încă. În privința aceasta, tot limba lor și mai ales elementul siav ne poate da unele indicațiuni. Din lipsa totală a elementelor ungurești putem deduce cu aproximație că ei vor fi părăsit vechile locuințe, după ce cuvintele ungurești începuseră să pătrundă bine în limba română. Însă și în privința aceasta s'ar exagera prea mult, dacă s'ar presupune că coborîrea Megleniților a precedat primul contact al Ungurilor cu Românii. Meglenoromânii, ca unii care se găseau la dreapta Dunării erau prea departe de Unguri, ca să credem că încă de prin sec. XII, când Ungurii veniau în contact abia cu elementul românesc din spre miazănoapte și apus, graiul lor ar fi putut fi influențat de limba ungurească. Aceasta se putea întâmpla după sec. al XII și mai ales în cursul secolului următor, atunci când Meglenoromânii vor fi început să se coboare în spre Sud.

Nu se știe cu siguranță dacă strămoșii Megleniților vor fi fost aceia care au luat parte la fondarea imperiului româno-bulgar. În privința aceasta părerile sunt deosebite: pe când G. Murnu care s'a ocupat în special cu această chestiune în studiile sale publicate cu privire la Românii din dreapta Dunării ¹⁾, este de această părere, din contră, N. Iorga susține că acest imperiu a fost fondat cu ajutorul Aromânilor tesalioți din Marea Valahie și că orașul unde a izbucnit revolta șefilor valahi, «Târnova nu este fără îndoială cea din Bulgaria, care n'a fost poate întemeiată decât mai târziu, după numele unui oraș anonim, ci Tyrnavos din Tesalia» ²⁾. Chestiunea aceasta fiind de competența istoricilor, noi ne mulțumim să înregistrăm numai părerile, adăugând că, dacă într'adevăr Meglenoromânii reprezintă urmașii coloniilor pecenege românzate în ținutul Meglenului, ceea ce, după cum se va vedea mai jos, nu se poate dovedi încă prin nimic, atunci ținând seamă de epoca când Pecenegii au fost înfrânți (1091) și după aceea colonizați în Meglen, ei nu mai puteau fi în Balcani pe la sfârșitul sec. al XII, când izbucnește revoluția Valahilor (1185).

Dacă însă în privința aceasta domină încă nesiguranța, în schimb, avem oarecari indicațiuni asupra direcției în spre care s'au îndreptat Meglenoromânii, atunci când au plecat din sudul Dunării și s'au coborât acolo unde îi găsim așezați astăzi.

După unele particularități ale graiului lor, de proveniență slavă, despre care se vorbește mai pe larg în capitolul «Elementul slav», se pare că Meglenoromânii coborîndu-se din spre Nord, au trecut munții Balcani, oprindu-se vreme îndelungată în partea apuseană a munților

¹⁾ *Luceafărul* anul V Nr. 13—16, p. 283; G. Murnu, *Istoria Românilor din Pind, Valahia Mare* (980—1259) p. 220 și urm.

²⁾ N. Iorga, *Istoria Românilor din Peninsula Balcanică* (Albania, Macedonia, Epir, Tesalia etc.), București 1919, p. 21.

Rodope. În regiunea centrală a acestor munți care se întinde în partea superioară a râului Arda, un afluent al râului Marița, la miazănoapte, ajungând până aproape de orașul Plovdiv, la miazăzi, până aproape de Xanti și Drama, iar, la apus, până la Nevrocop, se păstrează încă până astăzi un dialect bulgar, după slaviști, cel mai apropiat de vechea limbă slavă, cunoscut sub numele de *dialectul din Achârcelebi*. În acest dialect, printre alte particularități, dintre care unele coincid cu acelea din dialectul meglenit, se găsește mai ales și aceea după care ă (ъ) accentuat de orice proveniență se pronunță ea o (o deschis), întocmai ca în dialectul meglenit: *cont*, *frong* (cânt, frâng, pronunțate: coant, froang). Ea n'a putut pătrunde în graiul megl. decât numai din această regiune, căci nu se găsește nicăiri în altă parte din domeniul limbii bulgare. Dealtfel, uitându-ne pe hartă, vom vedea că Meglenoromânii deși sunt așezați la dreapta Vardarului, nu sunt prea departe de Strumitsa, Melnik și Nevrokop, din preajma munților Rodope, pe unde au trecut, până să ajungă în ținutul Caragiovei.

Când s'au coborât Meglenoromânii din Rodope în locurile în care îi găsim astăzi, aceasta o putem afla numai din studiul particularităților slave împrumutate de dialectul meglenoromân din dialectul bulgar din Rodope. Acest studiu va lămurii și chestiunea amestecului etnic al Meglenoromânilor cu Pecenegii, chiar în ținutul Meglenului, amestec sugerat de Jireček, după cum am spus la începutul acestui capitol, și admis de G. Weigand și O. Densusianu.

După Jireček, Pecenegii, după ce fuseseră înfrânți de către Bizantini, au fost colonizați în ținutul Meglenului. Românii, care se aflau deja așezați în acest ținut, fiind mai numeroși, au înghițit pe Pecenegi, romanizându-i. Așa s'au amestecat Românii cu Pecenegii din care a ieșit tipul neacauzic al unora dintre Meglenoromânii de azi. Cu alte cuvinte, la venirea Pecenegilor în ținutul Meglenului, aceștia au găsit pe Români așezați de mai înainte în acel ținut. Reținând acest fapt, care este foarte important pentru concluziunile la care voim să ajungem, trebuie să reamintim că Pecenegii au fost definitiv răpuși în luptele de la *Livunion* și *Chironoi* în anul 1091. Acest an de prăpăd pentru Pecenegi ne duce pe noi la sfârșitul sec. XI. Știind acum că Românii se aflau în Meglen înainte de nimicirea Pecenegilor și colonizarea lor în acelaș ținut, atunci trebuie să admitem că coborîrea lor în Meglen a trebuit să se fi întâmplat în cursul sec. X sau, cel mai târziu, pe la sfârșitul sec. XI. În felul acesta însă, noi ajungem la două date, care se deosebesc între ele cu câteva veacuri, în ce privește epoca în care Meglenoromânii s'au coborât în Meglen: una pe care ne-o procură *Istoria*, pe baza niciunui document, și numai dintr'o simplă presupunere dedusă din coincidența tipului neacauzic a câtorva Meglenoromâni cu Pecenegii; alta, pe care ne-o procură *Linguistica*, bazată pe documentul sigur al graiului viu.

Pe când *Istoria* ne coboară pe Meglenoromâni în ținutul lor în care îi găsim astăzi încă de prin sec. X și XI, *Linguistica* nu vede posibili-

tatea coborîrii lor în acel ținut decât numai după sec. XII și chiar XIII. Criteriul pe care se bazează *Linguistica* pentru fixarea acestei date, îl alcătuiește tocmai particularitatea pronunțării lui *ă*, *â* din dialectul meglenit ca *o* (oa), particularitate, care, după cum am spus mai sus, este împrumutată din dialectele bulgare vorbite în Rodope. În aceste dialecte bulgărești pronunțarea lui *ă* (ѧ) ca *oa* apare cu mult după sec. XII. Aceasta vrea să zică că în dialectul Meglenoromânilor ea a putut pătrunde și mai târziu. Pentru că, în definitiv, trebuie să admitem că Meglenoromânii neavând de unde împrumută această particularitate din altă parte decât numai din dialectele bulgărești din Rodope, ei nu s'au putut coborî în Meglen decât numai după ce au stat laolaltă, mai multă vreme, cu Bulgarii din Rodope. Dar această constatare care rezultă din vechea influență bulgară asupra dialectului meglenit amână cu vreo două-trei secole mai mult decât cum presupune *Istoria* coborîrea Românilor în Meglen. Această amânare exclude cu desăvârșire și amestecul lor cu Pecenegii, căci atunci când se vor fi coborît ei prin sec. XIII și poate ceva și mai târziu, în Meglen, nu vor fi găsit în această regiune decât numai Bulgari. Că Meglenoromânii, în cursul veacurilor, vor fi fost amestecați cu alte neamuri, aceasta s'ar putea admite până la un punct, dacă ținem seama de marea promiscuitate a popoarelor balcanice. Dar că acest amestec s'ar fi făcut chiar cu Pecenegii, cum a presupus Jireček și s'a admis în oarecare măsură și de către O. Densușianu: «*On peut donc admettre avec une certaine vraisemblance que les Meglenites sont les descendants de ces colonies péchenègues qui s'établirent en Macédoine et s'y mêlèrent avec une population roumaine venue du nord et qu'elles trouvèrent là*», numai din cauza tipului necaucasic a unora dintre Meglenoromâni, și din simpla coincidență că în sec. XI, când se credeă până acum peste tot că Meglenoromânii s'au coborît în spre Sud, Pecenegii au fost colonizați în ținutul Meglenului, aceasta, cel puțin, după cele ce ne spune graiul lor, pare exclus.

Incheind acest capitol, am voit să stabilesc următoarele trei puncte, susținute pe baza datelor obținute din studiul graiului lor:

1. Meglenoromânii, ca origine, cu toată asemănarea aparentă ce arată graiul lor cu dialectul dacoromân, țin de ramura românismului sud-dunărean, din care au ieșit, mai târziu, Aromânii. Prin urmare, ei nu sunt Dacoromâni și cu atât mai puțin ei alcătuiau la început, o singură populațiune cu Istroromânii, cum susține Weigand (o. c. p. 53 § 184).

2. Meglenoromânii, cu toate că au întrerupt orice contact cu Dacoromânii mult mai târziu decât Aromânii, ei nu s'au putut coborî în Meglen în sec. X sau XI, cum s'a susținut până acum, ci mult mai târziu după sec. XII și, poate, XIII.

3. Meglenoromânii, așezându-se în ținuturile în care, pe la sfârșitul sec. XI, fuseseră colonizați Pecenegii, prin urmare, cu mult mai târziu decât colonizarea acestora, n'aveau de unde să se amestece cu ei în Meglen. Dacă Pecenegii se vor fi putut păstra ca neam până după coborîrea Românilor în ținutul ocupat de ei, aceasta nu se poate dovedi prin nimic.

DIALECTUL MEGLENOROMÂN

I. LOCUL DIALECTULUI MEGLENO-ROMÂN ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Limba pe care o vorbesc Meglenoromânii este românească. Originea ei comună cu limba română se dovedește nu numai din identitatea elementului constitutiv, cât mai ales din schimbările ce a suferit acest element. Unele din aceste schimbări ale dialectului meglenit reprezintă fazele cele mai vechi prin care a trecut graiul tuturor Românilor până când s'a constituit într'o limbă proprie, deosebită de limba celorlalte neamuri cu care Românii au venit în atingere. Despre aceste faze ne dau mărturie, în primul rând, tratarea elementului latin care, atât ca înțeles cât și ca formă, a suferit prefacerile proprii limbii românești; în al doilea rând, elementele străine.

Printre acestea, locul dintâiu îl ocupă elementul albanez care a pătruns în limbă odată cu elementul latin. Avem o întreagă serie de cuvinte albanezești în graiul Megleniților care se regăsește și în dialectele dacoromân, aromân și istroromân. După elementul albanez vin puținele cuvinte de origine bizantină. Acestea se găsesc numai în dialectele române și cele mai multe lipsind din celelalte limbi balcanice, mai ales din limba bulgară, prin care ar fi putut pătrunde în graiul meglenit. În fine, mai vine un număr de cuvinte de origine paleoslavă, care se găsesc și în dialectele dacoromân și aromân, foarte puține în dialectul istroromân, după aceea un număr și mai mare de elemente bulgărești, care lipsește în celelalte dialecte și se întâlnește numai în dialectul dacoromân.

Existența acestor elemente străine în graiul Megleniților, despre care se va vorbi mai pe larg în capitolele care urmează, ne dau puțința să mai facem următoarele două constatări: întâiu, că, după formarea limbii române, graiul Megleniților a continuat multă vreme să fie același cu graiul celorlalți Români; al doilea, că, după despărțirea dialectului aromân, graiul Megleniților a mai continuat câtăva vreme să stea în legătură cu limba Românilor din care era să iasă Dacoromânii.

Numai mai târziu, când s'a despărțit cu desăvârșire de restul limbii române, el a evoluat pe un drum cu totul deosebit de acela pe care au evoluat celelalte dialecte. Din acest moment, graiul Meglenoromânilor, expus la invazia elementelor slave, a fost supus la prefaceri, care i-au schimbat întrucâtva fizionomia, deosebindu-l de graiul celorlalte regiuni locuite de Români. Din această cauză, limba lor nu poate fi înțeleasă deopotrivă de Aromâni ca și de Dacoromâni, fără un studiu prealabil. În privința aceasta, identitatea mai mare sau mai mică a lexicului cu acela din celelalte dialecte nu joacă aproape nici un rol, față de transformările stabile ce a suferit graiul meglenit, de la despărțire, și pe baza cărora un mare procent de cuvinte au primit o pronunțare cu totul deosebită. Din cauza acestor transformări, unele provenite de la sine, altele, cele mai multe, sub influențe străine, graiul meglenit nu ni se înfățișează numai ca un idiom cu mici diferențieri față de limba unei regiuni învecinate, ci ca un *dialect* propriu, în sensul celor spuse la p. 58, cu deosebiri tot așa de pronunțate, cum se observă și la celelalte dialecte române.

I. Iată acum și transformările cari sunt proprii numai *dialectului meglenit*:

1. Vocalele *ă, ȃ, ȧ, ŭ* se pronunță (ca în bulg.) mai lungi decât de obicei: *ăpu, cămăș, pin, fôc, fūr*.
2. Sunetele *ă și â > o, ȧ: a: comp, lȧnă, mȧnc (cȧmp, lȧnă, mȧnc)*.
3. a inițial neaccentuat cade: *daug (adaog), fără (afară), duc (aduc)*.

4. e accentuat > ie > iă: fîaş < feş pentru fetş (< feci); mîajluc < mejluc (mijloc), etc.
5. o accentuat > ă: bûay < bou (bou); cûarb < corb; duăi < doi; cûala < cola, etc.
6. o accentuat inițial > ȳ: uocl' u < ocl' u (ochiu); ȳom < om; ȳopt < opt, etc.
7. i final cade după anumite consonante; după r: fitşor pl. fitşor; după p: rōpă pl. rōp < rap; după orice consonantă şuerătoare şi palatalizată: sirac pl. sirat; mes pl. meş; tu fuz, tu vez (tu fugi, vezi), mōnă pl. mōn', etc.
8. i flexionar, în anumite cazuri, trece în ă: lanţ (pl. de la lanţ); dorn'ă pentru dorn' i (dormi); uocl'ă pentru uocl' i (ochi); doil'ă pentru doil' i; n'ă, lă' pentru n' i, l' i (îmi, îi), etc.
9. La sfârşitul cuvintelor ie > iă: ampl'ă pentru ampl' e (umple); jungl'ă pentru jungl' e; fitōn'ă pentru fitōn' e (feată-qn' e), etc.
10. ge, gi > ze, zi: ziniri (ginere); sōnzi (sânge); furniz (furnigi); marzini (margine) etc. Se întâlnesc şi cazuri, deşi mult mai rari, când ge, gi > dze, dzi: sōndzi, mardzini, etc.
11. Unele consonante finale sonore devin mute: n' azăt pentru n' azăz (miazăzi); cūorp pentru corb, roc pentru rog, etc.
12. l final > î: caî (cal), căţol (căţel), deal (deal), criel (creir), etc.
13. î în anumite condiţiuni se vocalizează şi ajunge u: caî artic. caîlu pentru calu; iţăî artic. iţăîlu; aţ pentru al, etc.
14. h cade: rănes (hrănesc); streauă (arom. streahă < bg. strēha); vla (vlah), etc.
15. h' (< f) cade: ier (fier), ierb (fierb); ic (< ficus), il' (fiu).
16. v > ghî: ghîarmi (vierme), ghîaspi (viespe), ghîu (viu), etc.
17. v > ghî > y apoi dispare: iţol (viţel), iîu (viu), in, iîn, ini (vin, vini, vine), etc.
18. d final, când urmează după n, nu se pronunţă: cōn, con şi cān (când); cūrōn, cūron şi curān (curând).
19. c de la terminaţiunea verbală sau adj. -esc cade: ămpărţōs, ăncălzōs, ănfluminzōs, ănflures, ămpirătes, dumnes (domnesc), fitşures, etc.
20. s trece, în anumite condiţiuni, în ț: ăntileş însă celelalte persoane: ăntileaptiș, ăntileaptiș, ăntileaptim, etc.; copșu, coaptiș, coapți, etc. rupșu, ruptiș, etc. supșu, supțiș, etc.; an' ți mancă (mi-e foame), an' ți pișă, etc.
21. Nominativul plural articulat de la substantivele masculine se formează cu articolul -l, după ce terminaţiunea pluralului i reapare: cucot pl. cucot, articulat cucot-i-l' (nu cucot'l' i s. cucos'l' i ca în aromână); pul' pl. art. pul'-i-l'; ȳom-ȳamin'-i-l', etc.
22. Formarea genitivului articulat la substantivele masculine cu articolul lu pus înaintea substantivului: lu ămpirātu, (mai rar) ămpirātului. Tot așă la substantivele feminine: lu mul'ari, (mai des) mul'aril'ă. La plural, peste tot, la masculine ca și la feminine numai: lu ămpirāt, lu mul'erli. La nume proprii de genul masculin avem pe lângă genitivul neregulat: lu Prondi, lu Gona și de la Prondi, de la Gona, iar mai vechiu di Prondi, di Gona. La numele proprii terminate în -a, avem și genitivul: lu Mustal'ă. La numele proprii feminine avem: Zlatăl'ă și la Zlata.
23. La adjective, pronume și numerele se întrebuințează numai genitivul cu articolul lu: lu fitșoru țela bun; lu feata țea ūbavă; lu țista, lu țeasta; lu doil' frāt, etc.
24. Dativul se formează cu prepoziţiunea la, pusă înaintea substantivelor, adjectivelor și pronumelor de toate genurile și la amândouă numerile: la ămpirātu, la ămpirāt; la feată, la feati; la Gona; la țista, la țista; la țeasta la țeasti; la doil' frāt, la doili feati, etc.
25. Formele conjuncte ale pronumelui personal, la dativ singular sunt: ăn', ăț, al', iar la plural avem: na, va pentru persoana întâiu și a doua, la dativ și acusativ, și la pentru persoana a treia, la dativ, iar l'a pentru aceeaș persoană la acusativ.
26. Unele verbe primesc terminaţiunea -m la persoana întâiu singular de la indicativ și conjunctiv prezintă: amnum, si amnum; ampl'um, si ampl'um; antrum, si antrum; jungl'um, mutșcum, etc.
27. Aceleaș verbe primesc la persoana a doua sing. de la acelaș mod și timp terminaţiunea -ș: aflîș, antriș, jungl'îș.
28. Persoana a doua plurală de la perfectul simplu face: cāntăț, căzuț, bătuț, dur-miț (arom. cantatū, bātutū, durn'itū).
29. La perfectul simplu cu accentul pe tulpină, se observă o tendință de unificare a verbelor în si: după merg-merș, sparg-spars, avem ăndireg-ăndireș (pentru ăndirepșu ca în arom.); daug-dauș (pentru dapșu); frig-friș (pentru fripșu); leg-leș (pentru lepșu); etc.

29. Pe lângă perfectul compus format cu verbul ajutător *am*, mai există încă unul format cu *sam*, (la Țârnareca, unde lipsește *sam*) *îes*: *sam* vinit, *îes* vinit, *ăi* vinit, etc. *sam* juns, *îes* juns, *ăi* juns (am venit... am ajuns). Tot așa *îes* avdzăt (am auzit).

30. Acelaș lucru există și la mai m. ca perfect; pe lângă *veam* mâncat, *veam* durmit, se mai întrebuințează și *ram* mâncat, *ram* durmit (mâncasem, dormisem).

31. Viitorul se deosebește prin aceea că el este redus la formele: *ăs* cõnt s. *ă* si cõnt, amândouă formele se întrebuințează numai la Țârnareca (cf. arom. *va s'cântu*), și si s. *să* cõnt, întrebuințat peste tot.

32. Infinitivul se întrebuințează în funcțiune verbală, când depinde de verbul pot: *ti* poți duțiri (te poți duce), *ău* putem lari (o putem lua), nu putem fațiri (nu putem face), etc.

34. Există o formă a gerunziului care se apropie de aceea a dialectului aromân, alcătuită din gerunziul propriu zis și terminațiunile: -ura, -ăra și -urlea: *lăgõndura*, *lăgõndăra* (alergând), *stinindurlea* (oftând).

35. În Țârnareca formarea gerunziului se deosebește de cea precedentă prin aceea că se întrebuințează sufixul -gaichi: *nirdzeachi* (mergând), *șideachi* (șezând).

36. O mulțime de verbe cu forme neregulate, în care intră și verbele ajutătoare, ca *dun* (adun) cu perf. s. *dănaș*, *dănaș*, etc. imperat. *donă!* *leay* cu imperf. *lăjam* și *lujam*: *scup* cu pers. a doua singular de la ind. prez. *scupiș* și *scup*, cu perf. s. *scupaș*, *scupii* și *scups*, etc.; *spar* (speriu) cu perf. s. *spăruș*, *spăreaș* și *spăraș*, în fine și alte care se pot vedea la § 120.

37. La adverb avem o mulțime de forme pe care nu le întâlnim în celelalte dialecte ca: *îundi*, *cola*, *untru*, *dințea*, *sprotiva*, *carșî*; *mo*, *moți*, *dirip*, *sabailea*, *napcum*, *napcunta*, *dimineațata* (dimineața), *mojnista*, *pojmojnista*, *searta*; *cătiroș*, *neac*, *unetșcut*, *dăncă*, *scunjos*, *dustur*, *dosta*, *culaș*, *pără*, *ghjua*, *ghjuts-beleă*, *tucu*, *aer*, *baja*, *odvam*, *vichim*, *opacu*, *belchi*, *blazej*, *sadi*, *nafile*, *nițcum*, *aliz*, *pișim*, *slojnic*, *tislim*¹⁾.

38. Deasemenea la conjuncțiune: *acu*, cu s. *icu*, *ami*, *ați*, *demi*, *delmi*, *dermi*, *dirmi*, *dimi*, *delchi*, *dilchi*, *dali*, *em...*, *ili*, *tucu*.

39. Dintre sufixe cari nu se găsesc în celelalte dialecte avem: -tșoc (căltșoc-caț etc.), -incă (ticfincă-ticfă); -iif, -iifcă (rănlif, miruslifcă), -utină (iărbutină).

40. Dialectul meglenit conține o mulțime de prefixe de origine bulgară, dintre care unele se aseamănă cu acelea din dialectul dacoromân, însă se deosebesc de acestea prin productivitatea, înlănțuirea lor cu alte prefixe și însemnarea lor: *du-* (du-ard, du-beay, du-șod); *iz-* (iz-bat, iz-dun, iz-jung); *nă-* (nă-manc, nă-ved, nă-stup); *pru-* (pru-cõnt, pru-dorm, pru-urlu); *pu-* (pu-cat, pu-trec, pu-torn); *pud-* (pud-ardic put-pizliv); *ză-* (ză-cat, ză-leay, ză-ling).

41. În sintaxă sunt deosebiri care nu se întâlnesc în nici unul din celelalte dialecte. Dintre acestea relevez punerea pronumelui posesiv înaintea substantivului: *nostru cõtun* (cõtunul nostru); *noastră casă*, *la noastră fitșor*. Atributul substantival în cazul genitiv stă înaintea substantivului pe care îl determină: *Șidzû strin țarlui stol* (șezû pe scaunul împăratului); *La lu Musta cunac* (la conacul lui Musta); *Lu Mustal'a fitșor* (băiatul lui Musta), etc., etc.

42. În fine, mai sunt o mulțime de particularități măi unte din fonologie, ca: *pueirc*, *pueirc snuep*, *snuejp*, *pojp*, reducerea din *oa* în *o* și chiar *o*: *noș-noș*, *dou-dou* (pentru *noașă*, *doauă*); din morfologie și sintaxă care nu pot fi relevate toate aici și despre care se va vorbi la observațiile fiecărui paragraf în parte.

Toate aceste particularități proprii graiului meglenit împreună cu o mulțime de cuvinte nouă îl deosebesc simțitor de celelalte dialecte. Pe baza acestor particularități graiul Meglenoromânilor nu mai poate fi socotit ca un subdialect al dialectului dacoromân sau ca un dialect intermediar între dialectul aromân și dacoromân, ci ca un dialect propriu cu o nouă dezvoltare de sunete, forme și construcțiuni, deosebită de a celorlalte trei dialecte române.

Trecând acum la chestiunea locului pe care îl ocupă dialectul meglenit în limba română, specificând mai deaproape apropierea sau depărtarea lui de celelalte dialecte,

¹⁾ Despre însemnarea și originea adverbilor a se vedea §§ 127, 128, 129.

trebuie mai întâiu să subliniem care anume din particularitățile lui îl apropie sau îl depărtează de celelalte dialecte:

Incepem cu fiecare dialect în parte.

II. Următoarele particularități îl apropie de *dialectul aromân*:

1. a protetic la cuvintele începătoare cu prefixul *an* (< lat. *in*) *ambet*, *ampart*, *ancalic*, *angrec*, etc. (cf. arom. *ambunedz*, *angrec*, *angutșescu*, *angl'it*, etc.).

2. e precedat de o consonantă labială se păstrează, indiferent de felul vocalei din silaba următoare: *ambet*, *anves*, *anveț*, etc.

4. Diftongul *ea* din e accentuat și precedat de o labială nu trece în *a*, când în silaba următoare se află *ă* sau *a*: *feată*, *peană*, *veară*, etc. Acelaș lucru se constată și la *ea* < *ě* slav: *izmeană*, *niveastă*, etc.

5. Diftongul *ea* din e accentuat trece în *a*, când urmează după *r*: *rați* pentru *reați*, *curayă* pentru *cureayă*; deasemenea și când ea urmează după *ț* (< *t*, nu din *c*): *cățayă* (însă *purțayă*). Acelaș lucru este și în arom. *cățayă*, *yățayă*, etc.

6. Diftongul *ea* provenit din e accentuat urmat în silaba următoare de *e*, rămâne neschimbat: *bisearică*, *fămeal'ă*, *feamin*, etc.

7. în *din en* precedat de o consonantă labială, rămâne neschimbat, ori care ar fi vocala care se găsește în silaba următoare: *frimint*, *simință*, *vină*, etc.

8. e neaccentuat apare pretutindeni ca *i*: *capiti*, *cripătură*, *niveastă*. De la această regulă se abat numai substantivele feminine. La primirea articolului *-a*, terminațiunea *i* din e revine iarăși la *e*: *parti* însă partea, *moarti* însă moartea. Acelaș lucru este și în graiul Aromânilor din Epir.

9. o neaccentuat trece în *u* în elementele latine și aproape în toate elementele din limba bulgară: *cujoc*, *culac*, *cupan*, *gunes*, etc. (arom. *culac*, *cupane*, *agunescu*).

10. *ce*, *ci* apare ca *țe*, *ți*: *țer*, *țiinți*, *țină*. Tot așa și *ge*, *gi* > *dze*, *dzi* și *ze*, *zi*: *ziniri* (ginere) arom. *dziniri*.

11. Grupul *tě*, *ti* a dat numai *țo* (< *ță*, *tâ*) nu și *țe*, *ți* ca într-o parte din domeniul dialectului decor. (cf. Weigand, *Linguist. Atlas*, harta gen. No. 14).

12. Deasemenea *rě*, *ri* > *ro* (< *ră*, *râ*), nu și *re*, *ri*, cum se întâlnește în limba textelor vechi. din dialectul dacoromân.

13. *i* urmat de *ě* și *e* în hiat s'a păstrat palatalizat: *găl'ină*, *l'epuri*, *l'icșor*, etc.

14. *ll* precedat de *e* accentuat și urmat de *a*, dă *eaă*: *măseaă*, *purțeaă*, *steaă*, etc.

15. *n* urmat de *i* flexionar sau *i* în hiat trece în *n'* și se păstrează: *uamin'*, *tătôn'*; *ban'ă*, *răn'ă*.

16. Dintre consonantele labiale, *f* apare alterat peste tot: *ier*, *ir* (*fier*, *fir*); *v* apare în jumătate de cuvinte alterat: *ghjarmi*, *ghipt* (*vierme*, *vipt*); *p* apare în 14 cuvinte alterat și în 11 cuvinte nealterat; *m* apare în două din trei părți de cuvinte alterat.

17. Consonanta *r* nu trece în *n* sub influența unui *n* din silaba următoare: *sirin* (*senin*), *ancurun* (*cunun*).

18. Trecerea lui *n* între două vocale în *r*, ca în dialectele dacoromân și istroromân, lipsește cu desăvârșire.

19. Trecerea lui *a* în *ă* din tulpina substantivelor feminine, când fac pluralul în *i*, este o regulă generală ca și în dialectul aromân. Cazuri cu *a* păstrat ca în dialectul dacor. (și mai ales în limba textelor vechi) nu există.

20. La formarea pluralului avem acelaș suf. grecesc *-az* ca în aromână: *căsăbq-căsăbaz*; *bujadžiia-bujadžaz*, etc.

21. Superlativul absolut se formează cu *mult*, având înțelesul de «foarte»; *mult bună*, *mult ubavă* (arom. *multu bună*, *multu mușată*), etc.

22. Legătura substantivului cu numeralul prin prepoziția *de* se face de la unsprezece, ca în arom., nu de la douăzeci în sus: *unsprăț di zpli* (unsprezece zile, arom. *unsprăzdi di dzăle*).

23. Declinarea numeralelor cardinale în funcțiune de attribute, se face cu articolul pus la sfârșitul numeralului: *doil' fraț* (arom. *doil'i fraț*) cei doi frați.

24. Ora peste zi se arată cu forma feminină a numeralului cardinal, la plural, ca în aromânește: la *dpli* (arom. *tu daule*), la *trepli*, la *patruli* (la două, la trei etc.)

25. Verbele de conj. II și IV cu tulpina în *t*, *d*, *n*, *r* nu apar la pers. 1. sing. de

la ind. prez. sub forma iotacizată ca în unele regiuni din dialectul dacoromân (auz < audio, văz < video, viu < venio, pieiu < përeo). Un singur caz întâlnim numai în comuna Cupa: *s-la arzu*^{18/50}. Cazuri izolate se prezintă și în dialectul aromân: *sămțu* < sentio (Nicolaidi. *Etym. t. Kouts. gl.* 464); *sămțu* (Weigand, *Die Aromunen* II 328 s. *sintu*). În schimb, lipsesc în amândouă dialectele forme iotacizate pentru derivatele verbale în *-tor*, *-tură*.

26. Persoana 1 sing. de la imperfect se termină în *-m*. Nu este nici un caz, în care această terminațiune să lipsească ca în limba textelor vechi din dialectul dacor. ¹⁾.

27. La verbele în *-ari* avem terminațiunea *ă* în loc de *e* pentru persoana a treia singular de la conjunctiv prezinte: si *contă*.

28. Verbele în *-iri*, cu indicativul prezent lung, fac peste tot persoana a doua singular de la imperativ în *-ea*: *sirbeă*, mai ales la verbele de origine străină: *măntreă*, *trăă*, *tureă* (*uită-te*, *rabdă*, *varsă*) arom. *mutreă*, *aricheă*, *sbură*, etc.

29. Infinitivul substantivat se întrebuințează în locul supinului sau participiului în funcțiune de supin din dialectul dacoromân: *Sfârșq di ararea* (sfârși de arat); *pustăni di cvătsirea* (obosi de clocit), etc. Aceeași întrebuințare există și în dialectul aromănesc.

30. Mai m. c. perfectul se formează prin perifrază ca în aromână: *veam cântat* (cântasem).

31. Perfectul simplu cu accentul pe tulpină se formează la fel ca în dialectul aromân, afară de unele particularități secundare proprii dialectului meglinit, despre care a fost vorba mai sus (cf. I 28).

32. Formațiunile pronominale ca: *an'-ți mancă*, *aû-ți bea* (*mi-e foame*, *mi-e sete*) există și în dialectul aromân de nord: *in' -si măcă*, *in' -si bea* etc.

33. Verbul ajutător *sam* face la pers. întâiu și a doua plural de la indicativul prezent *im*, *iț* din *h'im*, *h'iț*. Dacă pe lângă acestea mai adăugăm și formele pentru pers. întâiu și a doua de la singular întrebuințate în Țarnareca: *ies*, *ieștă* (*ieștă*), *am aveă* toate formele din dialectul aromân.

34. În afară de formele imperfectului: *ram*, *rai*, *ra*, etc., în Țarnareca se întrebuințează numai *ăram*, *ărai*, *ăra*, etc. care sunt identice cu formele *jaram*, *jarai*, *jara*, etc. întrebuințate la Aromânii din Zagori, în Epir.

34. În afară de aceste asemănări mai însemnate și cu caracter mai general, mai vin și o mulțime de alte particularități ce se observă numai la unele cuvinte ca: *lant* (arom. *alantu*) *ălalt*, *tor* plur. de la *tari* (arom. *ahtări*) *atari*. După aceea lipsa unui număr de cuvinte de origine albaneză, dintre împrumuturile mai vechi, care se găsesc numai în dialectul dacoromân și lipsesc și din dialectul aromân.

III. Asemănările cu dialectul dacoromân:

1. Pe lângă formele cu *a + n > ɔn*, în cuvintele în cari în silaba următoare se află o vocală deschisă, mai avem *a + n > ɔin* (*oîn*): *pōni* și *pōini*; *mōni* și *mōini*; *cōni* și *cōini* etc.

2. Multe cuvinte primesc un a epitetiv: *țista*, *țela*, *cola*, etc.

3. Diftongul *au*, *eu*, de regulă, se păstrează neschimbat: *gaură*, *ud*, *preot*.

4. e inițial se pronunță *ie*: *ied*, *ies*; în elementele străine: *ieftin*, *iej* (*ariciu*) etc.

5. u final se păstrează numai după o grupă de consonante în care ultima este o lcidă.

6. l' este înlocuit câteodată prin i (i): *iert* pentru l'ert; *boii* pentru boil'; *puil'* pentru pul'il', etc.

7. l dela articol cade: *omu*, *bou*, etc.

8. dz > z: *zac*.

9. dz > ž: *joc*, *juni*, *aņjos*, etc.

10. Dintre labiale, b rămâne nealterat; celelalte apar într'unele cuvinte nealterate într'alte alterate, în măsura arătată mai sus (II, 13), afară de f care apare peste tot alterat.

¹⁾ Pentru 3, 11, 19, 25, 26 vezi mai pe larg Sextil Pușcariu, *Zur Rekonstr. des Urrum.* pp. 28, 30, 31, 32.

11. Vocativul în -li: domnuli, pinuli, deși el există și în arom.: dumnidzale.
12. Gradul comparativ se formează cu *maḡ*.
13. La numeral, pentru numărul «douăzeci» avem *dəuʒəzi*, nu yinyiț ca în dialectul aromânesc.

14. La verb, persoana a treia plur. de la imperfect se termină în -u: cântau, cădeau. băteau, durmeau (arom. cântă, cădeă, etc.). Persoana a treia sing. de la conjunctivul prez. a verbului «a fi», face să iîă (arom. s-hibă); participiul perfect: fost (arom. fută). Perfectul compus se întrebuițează mai des sub forma inversă mîncat-ay (în arom, lipsește). Tot la această formă verbală persoana a treia sing. face mîncat-ay, însă ari mîncat¹⁾.

În afară de aceste asemănări, mai există un număr de particularități de mai puțină însemnătate care îl apropie de dialectul dacoromân; după aceea, se găsesc mai multe cuvinte latine (adverbe: șa, jos; pronumele Țista, etc.) care nu există în dialectul aromân și și mai multe cuvinte de origine slavă. Despre toate acestea se tratează mai pe larg în capitolele următoare.

IV. Asemănările ce prezintă dialectul megl. cu *dialectul istroromân* și care se găsesc numai în aceste două dialecte sunt foarte puține; cele mai multe se găsesc și în celelalte dialecte. Aci vom înșiră întâiu pe cele dintâi:

1. i final dispare după p: ghîspi plur. ghîsp; lup pl. lup, etc.
 2. Genitivul se formează cu articolul lu pus înaintea substantivului: lu âmpirātu.
 3. Verbul «a avea» face la persoana întâiu și a doua plur. de la indic. prezent vem, veț, cu a inițială căzut.
 4. În dialectul megl. întâlnim unele forme care se găsesc numai în dialectul istroromân: scant (scamnum); cul'b, ȋota... ȋota.
- În afară de acestea, mai vin următoarele care se găsesc și în celelalte dialecte:
1. l' palatal se păstrează în dialectul megl. istror. și aromân.
 2. Pluralul analogic de la pronumele posesiv meu, tău se găsește în megl. mel' 'töl' (cf. și greu pl. grel'), în istror. mel', tel' și sël' ²⁾ și în arom. mel', täl'.
 3. a epitetiv în megl., istror. și dacor.
 4. d urmat de ȋ, i > z în megl., istror. și dacor.
 5. Participiul trecut *fost* se găsește numai în megl. istror. și dacor.

Din această expunere a punctelor de asemănare ce există între dialectul meglenit și celelalte dialecte, rezultă că cele mai multe se găsesc în dialectul aromân. Pe când cu acest dialect avem 34 de puncte de asemănare, cu dialectul dacoromân avem numai 14, iar cu cel istroromân numai 4.

Deoarece însă în chestiune de apropiere între două limbi sau două dialecte, nu numărul prea mare al punctelor de asemănare joacă rolul principal, cât mai ales însemnătatea lor, vom căuta, mai întâiu, să facem între ele o deosebire din acest punct de vedere. Astfel, vom despărți, în primul rând, acele puncte de asemănare *dintre dialectul meglenit* și celelalte dialecte, care numai din cauza caracterului arhaic, le mai apropie, pentru care însă trebuie să presupunem că, odată, ele au existat și în dialectele în care astăzi au dispărut. Deasemenea vom face o deosebire și între acele particularități ale dialectului meglenit, care s'au născut sub influențe străine și, prin urmare, sub aceleași influențe s'au putut produce și în alt dialect, de acelea care se dovedesc ca fiind specifice unui dialect, însă se găsesc și la un alt dialect. Acestea din urmă vor fi adevăratele puncte de apropiere între dialectul meglenit și celelalte dialecte; numai pe baza lor putem presupune un raport de dependență.

Revenind acum la particularitățile care apropie dialectul meglenit de cel aromân, constatăm că cele de sub 2, 4, 6, 7, 13, 15 și 31, de oarece mai toate se întâlnesc și în limba

¹⁾ Trecerea accentului de pe tulpină pe terminațiune, în aromână, nu este o regulă generală la pers. întâiu și a doua plur. de la verbele de conj. III (bătém, vindém) pentru bătím, vindím, spre a stabili o deosebire între dialectul megl. și aromân. Deasemenea și perfectul simplu de la «venire» în aromână nu face numai *vin'* ci și *vinii*; cea din urmă se aude în Macedonia, iar cea dintâiu mai mult în Epir (cf. Dens., H. I. r, I, p. 332).

²⁾ Iosif Popovici, *Dialectele Române*, IX. *Dialectele române din Istria*. Halle (1914) p. 72.

scrierilor vechi din dialectul dacoromân, însemnătatea lor pentru apropierea dialectului meglenoromân de cel aromân este relativă. În ele nu putem vedea alt nimic particular acestor dialecte, decât numai o deosebită putere de rezistență, manifestată printr'un conservatism care formează nota comună mai mult a graiului românesc din dreapta Dunării.

Dintre celelalte particularități, avem cele de sub 20, 21, 23, 24, 29, 30 și 32 care, ca unele ce s'au născut sub influența limbilor balcanice cu care Aromânii ca și Meglenoromânii veneau în atingere și anume: 20 și 24, sub influența limbii grecești; 23, 29, 30, 32, sub influența limbii bulgare și 21, cu origine nedeterminată mai deaproape, întrucât există în toate limbile balcanice, au și mai puțină însemnătate pentru chestiunea care ne interesează, întrucât prezența lor în cele două dialecte ne arată numai că amândouă dialectele trebuie să fi stat multe veacuri în apropierea limbilor de unde le-au împrumutat, fără însă ca din aceasta să putem deduce o dependență mai veche între ele.

Ajungem la atreia categorie din punctele de apropiere cu dialectul aromân. Acestea sunt singurele pe baza cărora se poate cunoaște până la un punct dacă, după despărțirea dialectelor, dialectul meglenoromân, care în unele puncte se aseamănă cu dialectul dacoromân iar în altele cu cel aromân și face impresia unui dialect intermediar, arată mai mare dependență de dialectul aromân și apare ca un idiom sudic (transdanubian), puternic influențat, mai ales în partea lexicală, de dialectul dacoromân, sau, în trăsurile lui generale se identifică cu dialectul dacoromân, și el nu reprezintă astăzi decât un subdialect al dialectului dacoromân, așa cum susține d-l O. Densusianu ¹⁾. Chestiunea aceasta își are însemnătatea ei, mai ales dacă ne gândim că de ea depinde și originea nordică sau sudică a Meglenoromânilor.

Și în această din urmă categorie, pentru o mai mare precizie, trebuie să facem o deosebire între punctele de asemănare mai mărunte, adică acelea care pe de o parte se dovedesc ca mai nouă, iar pe de alta nu cuprind un număr de cuvinte prea mare, și între acelea care sunt mai vechi, cuprind un număr de cuvinte mai mare și care, prin nota comună ce dau acestor două dialecte, formează un zid de despărțire între dialectele meglenoromân și aromân, dintr'o parte, și între dialectele dacoromân și istromân, din altă parte.

Dintre cele dintâi avem pe acelea însemnate sub 1, 5, 8, 9, 14, 22, 27, 28, 33, 34. Vom vorbi despre fiecare din ele, ca să se vadă că, deși, în seria de asemănări ce prezintă cu dialectul aromân, ele trec pe planul al doilea, totuși valoarea lor documentară pentru mai marea apropiere cu acest dialect, este incontestabilă.

Apariția lui *a* protetic (*i*) numai în cuvintele compuse cu prefixul *in-* în amândouă dialectele, atunci când în celelalte cazuri, în dialectul megl. cade, iar în cel arom. se adaugă, din cauzele expuse de Sextil Pușcariu (*Dacoromania* I. p. 371) poate fi considerată ca ceva specific graiului românesc sudic, care nu poate suferi sunetul *i* de la începutul cuvintelor. Acest sunet în dialectul aromân, în care nu-i așa de răspândit ca în dialectul dacor., când se găsește la începutul cuvintelor, sau cade, și atunci iavem un fel de *n* silabic în locul lui, sau este înlocuit prin *a*. În dialectul meglenit, tendința de a-l exclude a mers până acolo încât a fost înlocuit printr'un *a* protetic, care, după cum se știe, cade în acest dialect la toate celelalte cuvinte. Trecerea diftongului *ea* în *a*, în elementele latine, când urmează după *r* (5): *raya* (reus, -a, -um), *curayă* (corrigia) etc. se găsește în dialectul arom. și meglenit și numai dialectal și în dacoromână. Reducerea vocalelor neaccentuate *e*, *o* în *i*, *u* (8, 9), peste tot (*o*) *u* chiar în elementele slave mai nouă) este o particularitate a dialectelor sudice. Este drept că în textele mai vechi din dialectul dacor. întâlnim mai des *o* > *u*, totuși reducerea lui precum și a lui *e*, în dialectele arom. și megl. este generală. Trecerea suf. -ella în -eayă (11) se găsește în aceste dialecte, iar în dacoromână numai în Banat. Unirea numeralului cu substantivul prin prepozițiunea *de*, (22) începând de la 11, nu de la 20, este iarăși ceva particular numai dialectelor

¹⁾ «Sa dépendance (adică a dialectului megl.) du dr. est incontestable, de sorte qu'il est plus naturel de le considérer comme une subdivision de celui-ci ou plutôt comme un parler mixte résulté de la fusion du daco-avec le macédo-roumain. (*Histoire de la langue roumaine*. Tome I, p. 337).

sudice. Persoana 3 sing. de la conj. prez. la verbele în -are face în ă pentru e (27) numai în aceste dialecte și dialectul istoromân. Persoana 1 și 2 plur. de la indicativul prezinte la verbul ajutător «a fi» (27) face im, iț pentru sem, seț s. sântem sânteți numai în dialectele arom. și megl. și este o particularitate veche. Tot așa imperfectul (34) de la acelaș verb: ăiram, ăiraț, etc. (arom. ăaram ăarai) s'a păstrat sub forma veche numai în aceste dialecte. Cât pentru imperativul în -eă de la verbele în -ire cu ind. prezinte lung (22), observăm că înseamnăteea lui pentru apropierea acestor dialecte constă în aceea că, pe când în dialectul dacoromân astăzi s'a mai păstrat numai în câteva cuvinte, în dialectele arom. și megl. (ca și în istor.) este singura terminațiune, mai ales pentru cuvintele de origine străină. De o înseamnăte mai mare de cât cele precedente sunt și acelea trecute sub 3. 11, 12, 19, 25, 26. Dacă după cum a arătat Sextil Pușcariu în *Zur Rekonstr. des Urrum*. apariția acelor fenomene în dialectul dacor. este veche, atunci lipsa lor din dialectul megl. este și mai veche. Într'adevăr, în acest dialect ca și în cel aromân n'avem nici un caz în care e + n s. e + m + explos. să nu treacă în i, (3); deasemenea tē, ti a dat pretutindeni numai țo, nu și țe ți ca în dialectul dacor. (11); tot așa re ri > ro (< ră, îă), nu și re, ri (12); a din tulpina subst. fem. cu plur în i, trece pretutindeni în ă; cazuri cu a, ca în dacor. nu avem (19); verbele de conj. II și VI nu apar, de regulă, la pers. 1. ind. prez. sub forma iotacizată (25); pers. 1 sing. de la imperf. se termină în -m, nu și fără -m ca în dialectul dacoromân.

Trecând acum la celelalte puncte de asemănare care se arată mai vechi și cuprind un număr mare de cuvinte, în primul rând trebuie să punem trecerea lui ce, ci în țe, ți și a lui ge, gi în ze, zi și dze dzi. Nu ne vom acupă aici de faptul, dacă țe, ți s'a desvoltat din forme intermediare tșe tși sau din tșe, tși; despre aceasta se va vedea mai pe larg la capitolul despre guturale (§ 53). Aici chestiunea care ne preocupă, în primul rând, este vechimea lui. Dacă pentru începutul palatalizării lui ce, ci latin, în limba română, se presupune a fi secolul al V sau al VI, este evident că evoluarea lui mai departe trebuie să se fi produs după această epocă. Un mijloc direct pentru fixarea acestei epoci nu avem. Avem însă alte mijloace cu ajutorul cărora putem să deducem, cu aproximație, când anume trecerea lui c în ț în cuvintele în care se cuprindau ce, ci, eră terminată. După cum pentru rotacizarea lui-l- latin trebuie să admitem că ea eră sfârșită în epoca când au început să pătrundă primele elemente slave în limba română, tot așa și pentru epoca de palatalizare a lui c în ț trebuie să admitem că ea eră sfârșită, atunci când primele cuvinte slave pătrundeau în limba română. Atât în dialectul megl. cât și în cel aromân nu se găsește nici un cuvânt slav cu c trecut în ț. Aceasta este dovada cea mai sigură că evoluarea acestui fenomen lingvistic eră încheiată, la venirea Românilor în contact cu Slavii care aveau acest sunet și care, judecând după reflexele lui de astăzi în limba bulgară, nu trebuie să se fi deosebit de sunetul românesc. Din această constatare rezultă că fenomenul în chestiune este o inovațiune străveche în limba română. El trebuie să se fi petrecut în cursul secolilor V, VI sau VII. În condițiunile acestea, unitatea, din acest punct de vedere, între dialectul megl. și aromân pentru o epocă așa de îndepărtată apare ca una dintre cele mai evidente. Aici nu poate fi vorba despre o localizare a acestui fenomen lingvistic numai în cuprinsul dialectului aromân, de unde mai târziu, prin contactul Aromânilor cu Meglenoromânii, el ar fi putut să se introducă și la aceștia din urmă. Din studierea amănunțită a întregului material de care dispunem asupra dialectului megl. rezultă că o mică influență aromână s'a exersat asupra acestui dialect, însă aceasta numai în timpul din urmă de tot, adică din momentul așezării Aromânilor grămosteni în unicul sat aromânesc Livădz, așezat în apropierea ținutului locuit de Meglenoromâni. Ceva mai mult, chiar această mică influență se mărginește aproape numai asupra comunei Țarnareca. Înainte de aceasta nu putea avea loc nici o altă influență. Celor ce nu cunosc mai de aproape locurile ocupate de Meglenoromâni și așezările Aromânilor din Macedonia le vine greu ca să nu admită o influență reciprocă între două populațiuni de aceeaș origine, așezate în aceeaș provincie. Cu toate acestea, lucrurile se prezintă altfel: locuințele primitive ale Aromânilor au fost în Pind și în Tesalia, nu în Macedonia. Numai în aceste părți s'au păstrat până azi unele nume de localități de origine română și tot numai în aceste părți aromânismul mai continuă să existe încă până astăzi, în centre cu o populațiune compactă. De aci, din Tesalia și munții Pind, s'au întins Aromânii între secolul XII—XIII în munții Gramoste

și în Albania, și numai mai târziu o parte dintre cei din Albania îi vedem grupați împrejurul Moscopolei, cel mai însemnat centru cultural al lor din sec. XVIII, iar o altă parte pornind din Pind ajunge în spre Nord abia până la poalele muntelui Olimp. Pe vremea aceea, adică cu 3—4 secole înainte de aceste așezări, nu se știa nimic despre centrele mai nouă din Macedonia, propriu zis, ca acele din împrejurul orașelor Bitolia și Veria. Toate acestea datează din urmă de tot și numărul Aromânilor din aceste părți precum și din celelalte orașele și comune din Macedonia a început să se îmmulțască abia după distrugerea Moscopolei. Că în unele din aceste centre se vor fi găsit Aromâni singuratici și înaintea de venirea celor din Albania și Epir, lucrul nu pare cu neputință, dacă ținem seamă de faptul că Aromânii, ca păstori și mai în urmă ca neguțători, s'au găsit din toate timpurile și în toate părțile în Peninsula Balcanică. Cu toate acestea, contactul lor cu Meglenoromânii nu era așa de ușor. Aceștia, așezați în munții Caragiova, au fost despărțiți întotdeauna de Aromâni. Numai Aromânii din Nânta, ca unii care se ocupau cu olăritul, se coborau prin orașele din Macedonia ca să vândă fabricatele lor. Ceilalți n'au avut prilejul să cunoască pe Aromâni decât venind în contact cu acei din Gevgeli și Livădz, mai rar cu cei din Veria. Dar acest contact este nou de tot și nu putea exersa o influență așa de puternică asupra graiului lor, ca să introducă o particularitate care alcătuiește una din punctele distinctive din graiul lor dintre cele mai caracteristice.

O altă particularitate a acestor Români sudici mai eră și alterarea labialelor. Nu voim să discutăm dacă această particularitate, care se întâlnește și în graiul Românilor nordici, a trecut de la cei dintâi. Aici faptul care ne interesează este că la Românii din Sud ea este generală, pe când la ceilalți labialele se păstrează și sub forma nealterată. Sub această dublă formă labialele se prezintă și în dialectul meglinit. Faptul acesta a făcut aproape pe toți să creadă că dialectul meglinit, nu reprezintă, decât graiul Românilor nordici, cu mici modificări provenite de pe urma influențelor străine, și din contactul lui cu dialectul aromân. În fond, lucrurile se prezintă altfel și după cele ce voiu arăta la capitolul despre tratarea labialelor (Observ. ad. § 44—49) se va vedea că și în dialectul meglinit, la început, n'au existat decât cuvinte cu labialele alterate. Aici mă mulțumesc să relevăm numai două puncte: întâiu, că numărul cuvintelor cu labiala alterată este mai mare decât acela cu labiala nealterată; al doilea, că oricât de multă influență venită din partea dialectului aromân s'ar admite în această privință, trecerea unor labiale, cum este aceea a lui *v* în *gh* (ghjarmi < vërmis -em; ghipt < victus, -um etc.) în nici un caz nu se poate explica prin contact cu Aromânii, din singurul motiv că ea nu există în dialectul aromânesc. În acest dialect avem *v* > *y* (yermu, yiptu). Dacă într'adevăr cuvintele cu *v* alterat au trecut din dialectul aromânesc, atunci aceste cuvinte trebuia să se păstreze până astăzi sau sub forma aromână, sau cu *y* căzut, cum sunt unele cazuri în graiul din Țârnareca, mai ales că *h'* și *y* în dialectul meglinit dispar.

La aceste două particularități se mai adaugă și următoarea: în dialectul megl. ca și în cel aromân lipsesc cuvinte cu *n* > *r*. Pe când această particularitate se arată în amândouă dialectele nordice, din contră, în dialectele sudice lipsește. Ceva mai mult, după cum în dialectul arom. nici *-r-* sub influența unui *n* nu se asimilează cu acesta (sirin ancurun, dacor. senin, cunun), tot așa și în dialectul megl. *-r-* rămâne neschimbat. La aceasta se mai adaugă și lipsa unor cuvinte de origine albaneză ca bunget, ceafă viezure, zară, etc. din amândouă dialectele. Despre toate acestea se va vorbi mai pe larg în capitolul asupra elementului albanez. Aci ne mulțumim să arătăm numai că lipsa lor din două dialecte, care de veacuri se găsesc alături de limba albaneză, dovedește că în timpurile străvechi raporturile dintre graiul Românilor nordici și limba albaneză erau mult mai strânse. Însă prin aceasta aflăm din nou apropierea mai mare ce a trebuit să existe odată între dialectele megl. și aromân.

Trecând la asemănările ce prezintă dialectul megl. cu cel dacor., observăm mai întâiu că ele sunt mai puține. În afară de acestea, aproape nici una nu prezintă vechimea și însemnătatea particularităților discutate în urmă, care îl apropie de dialectul aromân. Printre cele mai însemnate relevăm acelea trecute sub 8 și 9. Prefacerile *dz* în *z* (zac) și *d* urmat de *ë*, *i* (zic, zați) în *z*, pentru care în dialectul arom. avem *dz* (dzic, dzați) pot fi explicate în două feluri: sau ca o influență a graiului dacor., sau, și mai probabil,

ele au evoluat în dialectul meglenit, după cum ge, gi latin nu ni s'a păstrat ca dze, dži, cum îl întâlnim în dialectul dacor., nici ca dze, dzi cum se păstrează în dialectul aromân, ci au mers mai departe, ajungând la ze, zi (ziniri, dacor. ginere, arom. dzinire), așa cum nu se întâlnesc în nici un dialect. În afară de acestea, toate celelalte particulelărități se explică prin contactul mai îndelungat ce a existat între dialectul megl. și dacoromân. Din acest contact se explică păstrarea labialei nealterată la unele cuvinte; vocativul în -li la subst. masculine, cari există și în dialectul aromân; formele poini, moini, etc. Tot prin contact se explică și existența unui număr însemnat de cuvinte de origine slavă comune celor două dialecte. În ce privește cuvintele de origine latină cari lipsesc din dialectul aromân și se găsesc în dialectul meglenit și dacor., ele nu prezintă însemnătate mare, dacă ținem seamă de faptul că între dialectele dacor. și aromân există un număr de cuvinte identice cu mult mai mare.

Din cele expuse până aci, cu privire la legăturile mai strânse ce au existat odată între dialectul megl. și celelalte dialecte, rezultă următoarele:

1. *Dialectele aromân și meglenoromân formau încă de la început (înainte de despărțirea dialectelor) un singur idiom sudic, care se deosebiă în unele puncte de graiul Românilor nordici, mai ales prin pronunțarea lui ce, ci, ge, gi ca, fe, fi, dze, dzi și prin lipsa rotașmului.*

2. *După despărțirea acestui idiom de dialectul nordic, prin coborîrea Aromânilor în Epir și Tesalia, o parte din dialectul sudic a rămas încă multă vreme în atingere cu dialectul nordic. Din această epocă avem asemănările acestui idiom cu graiul Românilor nordici, precum și cu acela al Istroromânilor. În acest interval, acest rest din dialectul sudic s'ar fi contopit cu dialectul nordic, dacă puținul număr de Români sudici n'ar fi luat drumul Aromânilor, unii așezându-se în mijlocul lor, cum sunt Români din Gopeș și Moloviște, iar alții oprindu-se acolo unde găsim azi pe Meglenoromâni.*

3. *Graiul acestor Români care a evoluat mai departe, luând înfățișarea unui dialect deosebit, sau s'a contopit cu graiul aromân, așa cum s'a întâmplat cu limba Gopeșenilor și a Moloviștenilor și cum se va fi întâmplat și cu alți Români întârziți, despre a căror urmă astăzi nu știm nimic, sau a reușit să se păstreze și mai departe, sub forma cum ni se înfățișează azi în limba vorbită de Meglenoromâni.*

2. Elementul latin.

Elementul latin din dialectul meglenoromân a suferit multe pierderi, în cursul veacurilor, de la despărțirea lui din sânul limbii străromâne, sub influența elementelor străine și, în special, sub înrăurirea elementului slav. În privința aceasta, cu toate asemănările izbitoare ce arată, ici și colea, în lexic, cu dialectul dacoromân, el vine, în ce privește păstrarea elementului latin, după dialectul aromân. Chiar cuvintele comune care se găsesc numai în dialectul dacoromân și meglenoromân, lipsind în dialectul aromân, sunt mult mai puțin numeroase decât acelea care se găsesc între dialectul dacor. și aromân, lipsind din dialectul meglenoromân. Cu toată această inferioritate față de dialectul aromân, tesaurul latin rămas până astăzi, privit în întregime și din punctul de vedere al rolului de element constitutiv, se arată că unul și același cu elementul latin din celelalte dialecte.

Această identitate nu reese numai din dezvoltarea lui normală, în forma sub care ni se înfățișază astăzi, dar chiar și din toate abaterile de la această dezvoltare ce se observă peste tot în limba română, față de celelalte limbi surori.

Vom urmări această identitate din punctul de vedere I al *lexicului* și II al *transformărilor* lui.

I. *Lexicul este același. Cu toate că în bună parte el a fost înlocuit cu cuvinte de origine slavă, totuși formele pentru exprimarea noțiunilor de prima necesitate sunt de origine latină. Printre acestea, observăm că cuvintele referitoare la corpul omenesc au rămas neatinse. Singura formă referitoare la părțile rușinoase (organul genital la femeie) de origine slavă este aceeași care se găsește în toate dialectele. Dintre părțile externe ale corpului omenesc dialectul meglenoromân a pierdut numai cuvintele *ficat* și *fiere* înlocuindu-le prin forme de origine slavă; în colo toate celelalte sunt de origine*

latină. Dintre cuvintele referitoare la cele cinci simțuri, patru dintre acestea *ved*, *ud* (aud), *gust* și *sint* (simt) sunt de origine latină; al cincilea *miros* este străin ca în toate dialectele; deasemenea și derivatul verbal *miriză* s. f. «miros» (Con antrăm ăm căsă jundi rānim bubi, tribuiaști si nu sințom miriză... «trebuie să nu simțim miros») este ca și în dialectul aromănesc (afluriză) de origine greacă. Acelaș conservatism se poate observa și la cuvintele cari se refere la lumea înconjurătoare. Dintre acestea, toate acelea privitoare la corpurile cerești sunt de origine latină; lipsește numai *lucifer*, iar forma *lumi* «lume» arată aceeaș trecere de înțeles sub influența formei slave *světlo* cu înțelesul de «lumină» și «lume», ca și în celelalte dialecte. Pământul cu părțile lui precum și bogățiile lui în metale și minerale sunt, în afară de *deal* care arată aceeaș origine slavă cu forma dacoromână (în arom. ohtu < *óχτος*) și *breag* (< bg.-brēg), toate latinești. Dintre formele referitoare la numele de metale aflătoare în limba română, dialectul meglenit a pierdut cuvintele pentru *aramă* și *plumb*, fiind înlocuite ca și în dialectul aromân cu cuvintele turcești: *băcor* și *cușum* (arom. băcāre și cușume, alături de *plumbu*, mult mai întrebuițat). Deasemenea cuvântul *rugină* a fost înlocuit prin *roghia* (< mbg. ărgħja bg. răzda). În domeniul arborilor și al plantelor se observă mai multe pierderi în elementul latin. Numele de flori au suferit cele mai multe pierderi, fiind înlocuite cu numiri bulgărești. În privința aceasta, cuvintele referitoare la animalele domestice se păstrează mai bine; în schimb, acelea referitoare la păsări și pești s'au păstrat mai puțin. Aceleași pierderi se constată și la reptile și mai ales la insecte.

În Dintre părțile de cuvânt, *numeralul* s'a păstrat aproape neatins. În afară de *sută* care arată o origine slavă comună pentru toate dialectele, celelalte forme sunt toate latinești. Păstrarea acestei părți de cuvânt își are însemnătatea ei deosebită pentru puterea de rezistență a dialectului meglenit, dacă ținem seamă de marele număr de cuvinte slave pătrunse în acest dialect. În privința aceasta, dialectul aromân se arată mai puțin conservativ: la Sud numeralul se întrebuițează în socotelile zilnice numai până la douăzeci; mai multe pierderi mai mari, în cele mai multe cazuri se aud formele grecești. Numai la Nord, în Macedonia propriu zis — afară de regiunea Veriei — numeralul se păstrează intact. Dintre celelalte părți de cuvânt, numai *adverbul* arată unele pierderi, sub influența limbei slave.

Se înțelege că oricare ar fi pierderile ce se observă în elementul latin, ele par neînsemnate, dacă ținem seama de numărul restrâns al Meglenoromânilor, de situația lor cu totul izolată de restul românismului și, mai ales, de întrebuițarea foarte deasă a formelor de origine latină în vorbirea zilnică.

În afară de aceste coincidențe ce ne înfățișază lexicul din dialectul meglenoromân cu acelaș lexic din celelalte dialecte, identitatea lui se poate urmări și în afară de domeniul limbii române. Toate cuvintele din limba română care nu se găsesc în celelalte limbi române, sau și dacă se găsesc, există, în parte, numai la unele dialecte, sau cu înțeles deosebit de acela din limba română, se întâlnesc, aproape toate, și în dialectul meglenit. Dintre acestea însemnez următoarele:

alb < albus, -a, -um	cola < eccum illoc
alghină < alvina, -am	cōntic < canticum
aflu < aflo, -are	crățșun < calatio, -ōnem
ămpărțos < impartio, -ire	crîștin < christianus, -a, -um
ănsor < *uxōro, -are	cufuri < *čon-forio, -ire
ăntreb < interrogo, -are	cul'b < *čubium
ăntunic < *in-noctico, -are	curat < colatus, -a, -um
astăz < ista dies	curon < currendo
az, as	cuțit < *cotitus, -um
bărbat < barbatus, -a, -um	cuvânt < conventum
biseară < basilica, -am	tșinușă < *cīnusia, -am
bucată < *būccata, -am	dicoț
bureați < *bolētis, -em	dimineața (mane)
carti < charta, -am	diparti
cat < cavito, -are	dispic < de-spico, -are

drac < draco	plăintă < placenta, -am
duc < dūco, -ere	plec < plico, -are
dumnezeu < dom(i)ne deus	priamnu < perambulo, -are
dormitez < dormito, -are	prind < ap-pre(h)endo, -ere
falcă < *falca, -am	puțin < *pūtinus, -a, -um
feată < fēta, -am	putrid < putridus, -a, -um
fitșor < *fetiulus, -um	răcoari
foamiti < fames, -*item	ramură < *ramūla, -am
frimint < fermento, -are	roș < rōseus, -a, -um
frunză < frondia, -am	runc < averunco, -are
ful'or < *fōlīolus, -um	rușine < rosinus, -a, -um
fur < fur, -em	să < se
gură < gula, -am	sănătos < *sanītosus, -a, -um
ied < haedus, -um	sărbătoare
inimă < anima, -am	scurt
joc < *joco, -are	scutur
jutor < adjutorium	și < sic
la	singur < sīngūlus, -a, -um
leau < lēvo, -are	spel
l'ert < liberto, -are	spic < spīcum
ling < lingo, -are	spun < expono, -ere
lingură < līngūla, -am	spin < spinus, -um
lucrez < lūcro, -are	știu < scio, -īre
lumi < lūmen	strig < *strīgo, -are
lumină < *lumina, -am	sud < exsūdo, -are
l'urea < aliūbi	suflet < suflītus
luțol (dim. din*(a)luat)	supțasoară < sub subala
mari	surup < *sub-rūpo, -are
mărdzeauă < margella, -am	țepă < caepa, -am
măseauă < maxilla, -am	totdeauna
measă < mē[n]sa, -am	trec < traicio, -ere
meardzi < mergo, -ere	tunțea < ad-tunc-ce
mic < *mīcus, -a, -um	ud < udo, -are
mintșună < mentio, -onem	unt < unctum
mōnă < manus	licșor < levis, -e + (u)șor
nalt < altus, -a, -um	uspeț < hospītium
nibun	viață < vivitīa
niști	vindic < vīndīco, -are
niscaș	vartos < virtuosus, -a, -um
niscot	vis < vīsum
nucă < nux	vinăt < vēnētus, -a, -um
ușe < ovis, -em	vut (avut)
pitșor < *peciōlus, -um	zbor < *ex-volo, -are

Dintre acestea, următoarele se găsesc numai în limba română sau sunt mai rari în limbile romanice, și ca atare există și în dialectul meglenoromân: alb, alghină, am, părșos, ăntreb, biserică, cōntic, crătșun, criștin, cufuri, dispic, durmites, frimin, ful or, fur, ied, jutor, l'ert, ling, lingură, luțol, mărdzeauă, măsură, niști, niscaș, niscăt, oaie, priamnu, putrid, ramură, știu, sud, supțasoară, surup, țepă, trec, ud, uspeț, vinăt, vis ¹⁾.

Următoarele arată derivațiuni sau formațiuni de cuvinte cari sunt proprii limbii românești; ele sunt importante pentru dovedirea unității dialectelor: ănsor, astăz, az s. as, bureati, cat, cola, cufuri, cul'b, cuțot, tșinușă, dicot, dimineața, diparti, foamiti,

¹⁾ Cf. Sextil Pușcariu, *Locul limbii române între limbile romanice*. Academia Română. 1920, p. 31.

frunză, lumină, l'urea, mic, mintșună, monă, nalt, nucă, sănătos, sărbători, scurt, scutur, spel, spic, spun, strig, suflit, totdeauna, tuntea, l'icșor, viață, vartos, zbor.

De aceeaș însemnătate sunt și următoarele care arată o dezvoltare a înțelesului deosebită de aceea care se întâlnește la celelalte limbi romanice: bărbat, bucată, carte, curat, curon, drac, duc, falcă, feată, fitșor, gură, inimă, joc, la, leau, lucrez, lucru, lumi, mare, măseauă, merg, mic, nibun, -or, pitșor, plec, pușon, roș, runc, rușini, să (si), sănătos, sărbători, și, singur, spun, suflit, totdeauna, unt, vindic, vut (bogat).

Trecând la terminologia creștină, vom vedea că aproape toată se păstrează intactă. Astfel avem:

biserică < basilica, -am	domn < dominus
crățsun < calatio, -onem	picat < peccatum
sărbători	păresin' < qua(d)ra(g)esima
duminică < dominica(dies)	pașt < paschae
altar < altarium	prift < prēbiter, -t(e)rum
bătiz < baptizo, -are	rugătuni < rogatio, -ōnem
crîștin < christianus, -a, -um	rog < rogo, -are
cruci < crux, -ucem	mi ănc'l'in < (in)clino, -are
cuminic < comminico, -are	

Dintre celelalte cuvinte care se găsesc în dialectul dacoromân, lipsesc următoarele: *dumnezeu*, fiind înlocuit prin *domn*. Judecând însă după derivatul *dumnizes* «dumnezeesc», pierderea primitivului trebuie să se fi întâmplat în sânul dialectului; *zău* lipsește atât ca substantiv cât și ca expresie în formule de jurământ. În cazul din urmă, se întrebuintează *pri domnu* și, mai puțin întrebuintat, *pri țista domn* s. *pri un domn*. Cuvântul lipsește și în dialectul aromân. Aci se aude numai *cu dumnidză* și pare a fi, ca alcătuire, acelaș cu grecescul *μὰ τὸν Θεόν*. În afară de acestea, mai lipsesc: *inger* pentru care avem *anghil*, împrumut nou din limba greacă, ca în dialectul arom. (anghely); *martur* pentru care avem atât în megl. cât și în arom. n.-grecescul *martir*; *lege* și *credință* sunt înlocuite prin *veră* (bg. *věra*), în arom. numai la Aromânii din Albania *leadze*, încolo *piste* (< πίστις). Tot printre termenii religioși care lipsesc pot fi socotiți și: *ajun*, *cumând* s. *comând*, ca verb și subst., *îndră* (< (sanct-)Andreas), *priveghiu*, *tâmplă* (< templum s. pl. templa cf. Puș. EW. 1731), *vărgură*, etc.

Dintre termenii latini pentru însemnarea sărbătorilor avem: *crățsun*, *pașt* (paștu), *sămđorș*, *sămăria*, *sămădru*, *sămtođre* și *rusal'*; acesta din urmă, împreună cu forma aromână *arusal'e* derivă direct din forma latină *rosalia* și nici de cum din slav *роусаніа*.

Trecând la cuvintele profane moștenite din limba latină, vom vedea că și dintre acestea cele mai multe s'au păstrat:

ăncont < incanto, -are	murmint < monumentum
discont < *dis-canto, -are	zună < diana, -am (?)
blastim < *blastemo, -are	pimint < pavementum
drac < draco	țară < terra, -am

Dintre acestea, *pimint* lipsește din dialectul aromân, iar *zună* se găsește și în limba albaneză (cf. E. Cozzi, *Credenze e superstizioni nelle Montagne dell' Albania* în «Anthropos» ap. Ind. Jahrb. IV B. 1916, p. 100), ceea ce dovedește că cuvântul a fost răspândit odată în întreaga Peninsulă Balcanică română.

* * *

În ce privește comunitatea elementului latin din dialectul meglinit și celelalte dialecte, observăm că cele mai multe cuvinte comune le are cu dialectul dacoromân, mult mai puține cu dialectul aromân și și mai puține cu cel istroromân.

1. Cuvinte comune cu dialectul dacor. care nu există în dialectele aromân și istror.:

al di	al de	nalbă	nalbă
anfrunzș	înfrunzesc	nas	nas
anțileg	înțeleg	negru	negru
âmpirât	împărat	nigres	înegresc
ascut	ascut	nigreață	negreață
beat	beat	nimea, nimini	nime(ni)
beată	bată	pălăumbră	porumbă
boș, boași	boș, boașe	papără	papură
cat	cat	peati	pată
cărnat	cărnat	piduțol	păducel
conțu s.	cânt s.	pimint	pământ
crieș	creier	rădic, ardic	rădic
cucă	(?) cucă «deal»	ramă, ramură	ramură
cuti	cute	roată	roată
des	des	rost	rost
dispic	despic	rugătsuni	rugăciune
dor	durez	rugămint	rugământ
faric	ferec	șa	asa
frig	frig	sălbatic	sălbatec
flamund	flămând	sărut	sărut
floari	floare	schimb	schimb
frigur	friguri	sirbes	șerbesc
furnigar	furnigar	spurc	spurc
gaură	gaură	țerc	cerc
îundi	unde	tindecl'ă	tindecche
izvint	zvânt	țist	țâst
izvintur	vântur	tântu	atât
jungl'u	junghiu	timp	timp
jur	jur	țista	acesta
jurămint	jurământ	trimet	trimet
laur	laur	tună	tună
maș	mai	ulm	ulm
monic	mânec	untură	untură
mastic	mestec	uțid	ucid
mint	mint	virgat	vărgat
migl'ină	neghină	vită	vită
mucos	mucos	viță	viță

Dintre acestea, forma *ascut* se întrebuițează numai ca adjectiv verbal: *scuțot* «ascuțit». Pentru *des* < de(n)sus nu există în dialectul aromân *ndes*, cum se dă în Puș. EW: 504 și de aici la CDDE, 485. Forma *ndes-ndisare* înseamnă numai «îndes». *Frig* se aude rar în arom., iar *friguri* deloc; tot așa de rar este și *floare*. Pentru *țerc* în arom. se întrebuițează *țercl'u*. Forma *pimint* se aude în arom. numai în expresia *an'urdzeaste a pimintu* «miroase a pământ» (cf. Dalametra). Pentru *timp* avem în arom. numai derivatul *timpuriu* în: *n'el timpuriu*. Forma *untură* nu este cunoscută în arom.; în locul ei se întrebuițează *usândză*; totuși, Weigand o dă pentru Epir și nu este exclus ca ea să existe. Tot Weigand dă și *tsid* pentru ucid.

2. Cuvinte comune cu dialectul aromân, care nu există în dialectele dacor. și istror.:

ya	ar.	aya	aici
apir	„	apir	se face ziua
aură	„	avără	răcoare
căloari	„	căroare	căldură
căprină	„	căprină	lână de capră

căstoñ	ar.	căstăñu	castan
căstoñă	„	căstăñe	castană
căţon	„	căţân	strachină
ic	„	h'ic	smochin
ică	„	h'ică	smochină
mes	„	mes	lună
săriñ	„	săriñe	locul unde se dă sare la vite
spridžur	„	spridžur	mă jur
surin	„	surin	loc expus la soare
turtură	„	turtură	turtură

Dintre acestea *ua*, ar. *aua* se întâlneşte şi în dialectul dacor. sub forma *auace* (cf. arom. *aua*) şi istor. *ats*. Deasemenea *căţon* ar. *căţân* există şi în dacoromâna ca nume de munte: *Căţîn* (Puş. EW. 318).

3. Cuvinte comune cu dialectul istroromân care nu se găsesc în dialectele dacor. şi aromân:

scand istror. scõnd scaun

4. Cuvinte comune cu dialectele istroromân şi dacor. care nu există în dialectul aromân:

altar	altor	altar
añter	țertu	cert
añțileg	añteleg	îñteleg
bitõrn	betâr	bătrân
boş	boş	boş, boaşe
cul'b	cul'b	cuib
domn	domn	domn
măñânc	marancu	măñânc
scand	scõnd	scaun
sătul	sātu	sătul
tşur	tşur	ciur
uñid	utşid	ucid

Dintre aceste, *bitõrn* şi *sătul* există şi în dialectul aromân, însă cu întrebuinţare foarte rară. *Domnu* n'are înţelesul de D-zeu, ca în megl. şi istroromâna.

Din această mică comparaţie a elementului latin în cele patru dialecte, reiese că dialectul meglenit, în ce priveşte comunitatea elementului latin, se apropie în primul rând de dialectul dacoromân; după aceea de cel aromân şi mai puţin de cel istroromân. În schimb, cu acest din urmă dialect, în care, de bună seamă foarte mult din elementul latin comun cu acela din dialectul meglenoromân s'a pierdut, are comun un mic număr de cuvinte care se regăsesc şi în dialectul dacoromân, însă care lipsesc din dialectul aromân.

De sigur, însă, că această apropiere a dialectului meglenor. de cel dacor. este relativă, dacă vom căuta să ţinem seamă de acelaşi raport care există între dialectul aromân şi cel dacoromân. În privinţa aceasta, elementul comun între aceste două dialecte este mult mai numeros, decât acela dintre dialectul megl. şi dacoromân.

Iată cuvintele comune între dialectul aromân şi dacor. care nu există în dialectul meglenoromân. Aci dau numai cuvintele care se cuprind între literele a şi f.:

abure	abure	amurjăscu	amorțesc
acoapir	acopăr	alin	anin
adastu	adast	apăr	apăr
dineavra	adineaori	apătos	apătos
agurliu	agur	apuc	apuc
albastru	albastru	apun	apun
amăreață	amăreață	arină	arină
mănar	amnar	arinos	arinos

armu «ciosvârtă»	arm	cupă	cupă
armă	armă	curte	curte
aşcl'ez	aşchiez	cusătură	cusătură
aestu	ăsta	cutedzu	cutez
asurdzăscu	asurzesc	cutreambur	cutremur
ahăt, (ahântu, ahtântu)	atăta	deadzir (dzeadzir)	deger
auş	auş (auşel)	din'ic	dumic
balţu	balţ	dipărtedz	depărtez
mbişic vb.	băşic vb.	dipun	depun
bătal'e (bătañe)	bătaie	discaľtu	descalţ
birbicar	berbecar	discoapir	descopăr
boaţe	boace	disculţu	desculţ
broatic	broatec	dişertu	deşert
brumar	brumar	disn'erdu	desmierd
bucată	bucată	doamnă	doamnă
călcătură	călcătură	dumnidzău	dumnezeu
căldură	căldură	fărinar	fărinar
cale	cale	fărinos	făinos
canură (cănoară)	canură	fet s.	făt s.
căpăţână	căpăţână	afet vb.	făt vb.
căpăţân (de usturoiu)	căpăţân	favru	faur
caprioară (curşută)	caprioară	flivar	făurar
cărăbuş	cărăbuş	fireastă	fereastră
cărare	cărare	h'ară	fiară
cărbunar	cărbunar	h'il'astru	fiastru
cărnos	cărnos	h'icat	ficat
cănut	cărunt	h'are	fiere
căşar	căşar	h'il'in	fin
ţeară	ceară	h'avră	fior
ţilar	celar	flamură	flamură
ţer (arbore)	cer	floc	floc
căţâl (usturoiu)	căţel	flueară	fluer
ţirţel	cercel	flitură (flutur)	fluture
anternu	cern	flutur vb.	flutur vb.
călpitor, cărp-,crăp-	cărpător	foame	foame
coaţin	coacin	foamită	foamete
curnut	cornut	frăpsinet	frăsinet
crăpătură, cripi-	crăpătură	friptură	friptură
curcubetă	curcubetă	fuldzir vb.	fulger vb.
cucută	cucută	furtu	furt
culeg	culeg	fusar etc. etc.	fusar etc. etc.

Dialectul meglenit, izolat de restul limbii române, a păstrat unele cuvinte de origine latină care s'au pierdut în celelalte dialecte. Dintre acestea însemnăm următoarele:

căldaru < caldarium	pricur < per-colo,-are
corp < corpus	pril' < *Arilius,-um
dărtoari < dolatoria,-am	potet < pottum
muntur < *mūtulus,-a,-um	ramă < *rama-am (?)
nuîb < *in-obvio,-are (şi în istr.)	urdin < ordo,-inēm
piduriţă < pedūlis,-e	

3. Elementul albanez¹⁾.

Elementul albanez din dialectul meglenoromân este relativ redus, față de același element din dialectele dacoromân și aromân. Comparat cu elementul din aceste două dialecte, idiomului meglenit îi lipsesc foarte multe cuvinte din împrumuturile vechi, care mai există astăzi numai în dialectul dacoromân și tot așa de multe din împrumuturile mai nouă, care se găsesc în număr destul de mare în dialectul aromân. Pentru acestea din urmă se poate spune, de la început, că dialectul meglenit nu le-a avut niciodată, din cauza lipsei de contact între Meglenoromâni și Albanezi, fie chiar prin intermediul Aromânilor; iar pentru cele dintâiu trebuie stabilit dacă le-a avut odată și numai pe urmă le-a pierdut, sau nu le-a avut deloc, mai ales că ele nu se găsesc nici în dialectul aromân.

În elementul albanez am trecut nu numai cuvintele a căror derivațiune nu prezintă nici o greutate, dar și pe acelea care se aseamănă cu corespunzătoarele lor din limba albaneză și pentru care, de obicei, se presupune un prototip comun pentru amândouă limbile.

Dintre acestea avem mai întâiu cuvintele care se referă la:

1. Arbori și plante: *brad* (cf. alb. *breð*); *curpân* (cf. alb. *kul'pen* Zfrph. XXXVIII, 393, *kul'per* G. Meyer, AW. 213); **mugur*, numai în derivatul *anmugur* vb = încep să înfloresc, dau în boboci, în muguri: *Ca işpră nafară, çon si pueđtară la viđă, ia-u anmugur* «când ieşiră afară, când se uitară puțin la viđă, uite-o îmbobocită» 9/31 (alb. *mugul* G. Meyer, AW. 288); *somburi* (alb. *Omboŭte*, la Cavallioti *sumbul'* G. Meyer AW. 92). Tot aci aparține și *cupatş* din care avem derivatele *cupătşină*, *cupătşolnic* (alb. *kopatş* «Baumstumpf, Block» G. Meyer AW. 198).

2. Viețuitoare: *monz* (cf. alb. *mës*. «männliches Füllen von Pferd und Esel»). După Pușcariu (*Lateinisches tj u. kj in Iahresb.* XI, p. 51) cuvântul s'ar reduce la un prototip **mandius*, cu înțelesul fundamental «Junge eines kauenden Haustieres» mai ales că extensiunea geografică a cuvântului nu se mărginește numai în Dacia și Iliria, ci trece și în domeniul romanic de vest. Oricare ar fi originea, cuvântul românesc nu poate fi despărțit de forma albaneză (Vezi și Zfrph. XXXVIII, p. 394); *murg* «de culoare neagră» p. ext. despre vite și în special despre câini de culoare închisă; *Murđzi nostru la tăltşgră* «ângărnișoară» pe Murgea (nume de câine) al nostru-l-au ucis în porumbiște» (cf. alb. *murk*). Se pare că cuvântul din limba română a trecut în limba albaneză; *şăprătcă* «șarpe, năpărcă» *Niști fitşor tăltşay ună şăprătcă* «niște băieți omorau o năpărcă» 1/53 cf. 2/53 (cf. alb. *neperke*, la Cavallioti *nepertke*, iar în arom. năpărtică) sub influența lui *şarpi* (cf. § 29); *strepiz* «strepede, vierme de brânză, vierme ce se face în lapte și-l acrește; derivat: *strepizos* vb. îmi strepezesc dinții mâncând fructe acre (cf. alb. *ştrep* «Wurm, made» G. Meyer AW. 137); *căpuşă* (alb. *kepuşe* G. Meyer AW. 188). Tot aci aparțin și împrumuturile mai nouă: *bibă* «carne», la început «carne de rață». Cuvântul este răspândit în toată Peninsula Balcanică (alb. *bibe* Truthenne, junger wasservogel; bg. *biba* Ente, Truthenne etc. cf., G. Meyer AW. 34). Cuvântul există și la Aromâni cu înțelesul de rață; *daş* (arom. mânar) «miel de casă» (alb. *daş* pl. *dësh* Widder, Schafbock. Weigand, Albanesisch-deutsches Wörterbuch, p. 11; G. Meyer, AW. 62).

3. Termeni ciobănești: *bască* «bucata de lână ce rămâne la tunsul unei oi»; *ună bască* *din lână neagră* 5/61 (cf. alb. *baske* «Fliess» G. Meyer AW. 28); *bardză* «nume de capră» ca: neagra, rusa, siva, etc., la început din *capră bardză* cf. arom. *bardzu*, -ă adj.: *mulă bardză* «catâr bălan» (alb. *bard* «alb»); *baligă* cu derivatul *ambalig* vb. (cf. alb. *bag'e* și *bagel'e* din *bal'ege* G. Meyer AW. 23); *sterp* adj.; derivate: *stearpă* oaie *stearpă* care nu dă lapte, în opoziție cu *mlazniđă* oaie care dă lapte: *Du-ti tu cu mlazniđi, ca s-mi duc řo cu sterpi* 10/3; *stirpar* și *stărpar*, *stirpes*, *stirpitşuni* (cf. alb. *şterpe* G. Meyer

¹⁾ Pentru elementul albanez din limba română a se vedea studiul meu *Raporturile Albano-române*, publicat în *Dacoromania* II p. 444—554. Întrucât lucrarea de față mi-a servit ca teză de habilitare, înainte de publicarea studiului asupra elementului albanez, la tipărirea ei, care s'a făcut abia după trei ani de la publicarea aceluia studiu, am fost obligat să nu schimb nimic din expunerile făcute atunci.

AW. 417); *stăpən* (alb. stopan). Cuvântul există în bg. stopan și stopanin (vsl.) sârb. stopanin, însă acestea întâmpină greutăți formale pentru cuvântul românesc; (Vezi Baric' H., *Albanorumänische Studien*, I Teil, Sarajevo, 1919, p. 93 și *Dacoromania*. I, p. 508), de aceea G. Giuglea îl derivă din lat. *stipanus* din *stips*, -is «petite piece. de monnaie, cotisation, tribut». (*Dacoromania* III, p. 610 și urm.); *strungă* «Tărlă» *Si-ñ dar ȳa strunga ăm drum* «o să-mi fac strunga aici în drum» 3 51 (cf. alb. ștrunge). Despre originea acestui cuvânt vezi tot expunerile lui G. Giuglea, *Cuvinte și lucruri în Dacoromania*, II, p. 327 și urm.; *țap* (cf. alb. tsap. G. Meyer AW. 387; Baric' o. c. 104 și Zfrph. XXXVIII, p. 408). Acum în urmă, O. Densusianu vrea să-l derive din iranică (cf. *Grai și Suflet*, I, p. 242), o încercare făcută mai de mult, după cum am arătat în studiul meu *Raporturile albano-române*, p. 551, de Vasmer și Roswadowski; *urđ* (cf. alb. urđe «brânză» care este un împrumut nou din dialectul aromân. Tot aci aparține, ca chestiune de apropiere, și cuvântul *batș*, despre a cărui răspândire vezi Pușcariu, *Dict. Limb. Rom.* a. T. I, p. 409, care se regăsește și în alb. *bats* «alterer Bruder, Gesselle» G. Meyer, AW. 29 cf. Baric' o. c. p. 2 și Zfrph. XXXVIII, p. 390.

4. Corpul omului și părțile lui: *buză*; derivat: *nabuzgs* «mă busumflu» (cf. alb. buze Lippe; Spitze Rand, Schnabel eines Gefässes; Mundart. G. Meyer, AW. 57); *cocă* «cap» numai în batjocură. (Alb. *kokë* G. Meyer, AW. 165); *gușă*, (cf. alb. guš «Hals» G. Meyer, AW. 135). Se pare că forma alb. este de origine română; derivatul meglinit *gușnes* «iau pe cineva de gușă, îmbrățișez» derivă din aor. bulgar *gušnach* de la *guša*-gušam id.

5. Imbrăcămintă: *brən* se aduce în legătură cu alb. bres-brezi, a cărui etimologie nu este clară; *cătsuyăd*. Cuvântul, după cum se știe, este răspândit în toate limbile balcanice. Pușcariu (EW. 248) îl derivă din *catteula, -am de la *cattea «piscică». În cazul acesta, forma albaneză *kesul'e* «Mütze» socotită ca un împrumut din limba română, ar rămâne neexplicată și totuși ea trebuie pusă în legătură cu cuvântul românesc.

6. Nume de înrudire: *cupilaș* (din copil + -aș) «copil» (Ună l'ă turiră tătșunil', și feshiră duļ cupilaș ăm fustani 17/29); «tânăr de la 15 ani în sus, tânăr bun de înșurat, mire». (Cupilașu nu va si culcă cu ia 22/94). In alb. *kopil* înseamnă «slugă» (fem. *kopil'e* slujnică) «om tânăr și bastard». Înțelesul al doilea coincide cu acela din dialectul megl., iar al treilea cu singurul înțeles pe care-l are cuvântul în dialectul aromân *copil* și *cochiu* «copil din flori», înțeles care se întâlnește și în limba bulgară. Este unul dintre cuvintele răspândite în întreaga Peninsulă Balcanică (cf. Berneker SEW. 564), cu originea încă nelămurită; *moș* «om în vârstă, bătrân și moș» nou masculin refăcut din *moașă* «bătrână» și acesta din alb. *moșe* (vezi Observ. ad. § 35—41).

7. Cuvinte cu diferite însemnări: *bucur* vb.; derivate: *bucuros*, -oasă, *bucuril'ă*, *ză-bucur* vb. (cf. alb. *bukurë* «frumos». G. Meyer AW. 52); *codru* «plăcintă preparată cu legume; partea satului unde se strâng sătenii; (rar, în Liumnița) pădure; nume de localități: Codru-nalt (Liumnița), Codru-negru (Oșani)». Se aduce în legătură cu alb. *kodre*. (Hügel) G. Meyer AW. 193. Se pare că cuvântul albanez derivă din limba română. (Vezi mai pe larg *Dacoromania* I, p. 509); *cuyă* «coajă»; *cuyă di pimint* «coaja pământului» 553, cf. și 4/82 (alb. *kua* «Rinde des Brotes» scut. «Schale», etc. G. Meyer, AW. 209); *florcă* («fluărcă < fluercă < fluercă + -că) întrebuințat numai în Țărănareca, *friel* mai rar, *sfruzăli* la Huma. (cf. alb. *fl'oeere*, *fl'ojere*. Vezi mai pe larg despre acest cuvânt Observ. ad. § 35—41); *groapă*, derivate: *gruști*, *angrop*, *dizgrop*, *niduanguropat* adj. «neîngropat peste tot» 14/84 (alb. *gropë* G. Meyer AW. 131); *peatie* «petec» și «scute»: *Anfașo pja ăm peatiți înfașe pruncul* în «scutece» (cf. alb. *petke*). Derivația lui dintr-o formă *pitt-icus dată de Candrea (*Conv.Lit.* 38, 874) nu este admisă de autor în CDDE.; *scrum*. *S-la arzu ăm furnă, di cu scrum treați* «să-l ard în cuptor și cu scrum se vindecă». 16/56 (cf. alb. *škrump*, G. Meyer AW. 409; despre legătura lui cu forma cumană *kurum*, cf. Dens. H. I. r. I 383. Intrucât însă cuvântul există și la Aromâni, prezența lui în limba română și alb. trebuie să fie înainte de influența cumană; *spuză* (și *spruză*), (alb. *špuze* G. Meyer AW. 415); Tot aci aparțin și: *gard* (cf. alb. *garđ*, cu aceeași însemnare din limba română și spre deosebire de formele bulg. sârb. *grad* «cetate, oraș, grădină, cf. Zfrph. XXXVIII, 390); *cătun* «comună, sat» (cf. alb. *katunt-di* «Gebiet, Stadt, Dorf» G. Meyer AW. 183). Despre

originea cuvântului, vezi *Dacoromania* I p. 476; *jumitati* (alb. g'umes cf. Miklosich, *Beiträge*, II, 12); *potș* «ulcior» (alb. potș «irdener Topf, Flaschenkürbis» G. Meyer, AW. 350).

4. Elementul bizantin și neogrec.

Elementul străin cel mai puțin numeros, după cel albanez, care a influențat dialectul meglinit este elementul grec. Cu multă greutate se poate face o deosebire între elementul vechiu grecesc: bizantin sau medio-grec, și între cuvintele mai nouă pătrunse în dialect. Pentru a face această deosebire, drumul cel mai sigur ar fi acela de a grupa dintr-o parte, puținele cuvinte care se găsesc și în dialectul dacoromân, acestea ar fi să reprezinte elementul bizantin sau mediogrec, iar, din altă parte, restul cuvintelor grecești, și acestea, care ar avea aceeași însemnare cu corespunzătoarele lor din limba greacă, ar fi cuvintele nouă intrate în dialect. Cum însă cea mai mare parte din aceste cuvinte se găsesc și în limba bulgară, cu o întrebuintare tot așa de frecventă ca și în limba română, n'ar fi deloc cu neputință ca aceste cuvinte să fi intrat și prin intermediul limbii bulgare, lucru care, de altfel, s'ar putea admite și pentru unele cuvinte din dialectul dacoromân. În cele ce urmează voi da mai întâiu puținele forme care se găsesc în dialectele dacoromân și aromân, lipsind din limba bulgară: *frică* (φρίκη) cu derivatele *anfric* (refl.) mă speriu, mi-e frică și *anfrichez* (jeț turtița și nfrichizō 6/77); cuvântul există și în alb. frike; *nafură* (ἀναφορά), astăzi cu înțelesul de «cerere petiție»; *proaspăt* (πρόσπατος) ar. *proaspit* dacor. *proaspăt*; cuvântul arată aceeași disimilare a lui f sub influența lui p inițial, ceea ce dovedește că a intrat în limbă înainte de despărțirea dialectelor. Forma megl. se apropie mai mult de cea dacor. prin păstrarea lui a neaccentuat din silaba finală. În dialectul aromân avem i pentru â; *scafă* (σκάφη), ca înțeles, cuvântul se apropie de forma aromână. În amândouă dialectele înseamnă numai «pahar», înțeles care lipsește din greaca modernă. Deasemenea și ca întrebuintare cuvântul este răspândit peste tot în aromână și meglenoromână, pe când în dacoromână este cunoscut numai în Moldova, cu înțelesul «strachină de lemn»; *traistur* (τράιστρον) arom. *trastu*, dacor. *traistă*. Forma megl. arată mai mare apropiere de cea dacoromână. În Nordul Macedoniei se aude și *treastu* (ca freate, preaș pentru f rate, praș).

În afară de aceste patru cuvinte vechi, care pot fi considerate ca împrumuturi directe din limba bizantină sau medio-greacă, mai vin următoarele, care, deși se găsesc și în dialectul dacoromân și aromân și, prin urmare, ar putea fi considerate tot ca împrumuturi vechi, însă fiindcă există și în celelalte limbi balcanice, mai ales în limba bulgară, ele ar fi putut pătrunde în dialect și prin aceasta limbă: *argat* (ἀργάτης) arom. *aryat*, dacor. *argat* (bulg. argat, sârb. argatin); *aspră* (ἄσπρον) arom. *aspru*, dacor. *aspră* (bulg. aspra, sârb. aspra, jaspă) cf. G. Meyer AW. 18, N. S. III 13 și Pușcariu, *Dict. Limb. Rom.* T. I 319; *kamila* (καμήλα) arom., dacor. id. (bg. kamila sârbă kamila); *chirămidă* (κεραμίδα) dacor. *cărămidă*. În arom. cuvântul se pronunță *tșur(u)n'idă*. Trecerea lui ks în tșe < tșu a făcut pe Papahagi (*Scr. Arom.*, p. 206) să creadă că «cuvântul este de mai mult intrat în limbă».

De fapt în aromână cuvântul vine din forma sârbă *c'eremida*, care a trecut și la Albanezi în dialectul scutarin *tšeremide*, și de unde l-ar fi putut avea și Aromânii (cf. G. Meyer, AW. 223 și mai ales Densusianu, H. I. r. I 321); *cundil'* (κονδύλι), arom. *cundil' u*, dacor. *condeiu* (în mbg. kondil'); *disagă* (cu plur. regulat disoq ca și în arom. disagă-disădz; cf. dacor. desagi, cu a netrecut în â). din διασάκι m.-gr. διασάκιον. În bulg. și mai ales în mbg. cuvântul există sub două forme: *bisagi* și *disagi* (Despre diferitele forme ale cuvântului și răspândirea lui din prototipul latin *bisaccium*, din care fr. *bissac*, etc., cf. G. Meyer, NS. III, p. 15 și în urmă Berneker SEW. p. 57); *eftin* (εὐθηνός) arom. dacor. *eftin*. Cuvântul există și în bg. *eftin*, sârb. *ieftin*; *guridă* (ἀγορίδα) arom. *ayuridă*, dacor. *aguridă*, cf. bg., sârb; jagoridă; *miruses* (μυρσίωμα) arom. *an'urdzesu* dacor. *miros*. Formele megl. și dacor. derivă mai degrabă din vsl. (миросати); forma aromână din (μυρσίω), influențat, în ce privește palatalizarea lui mi- inițial neaccentuat, de *an'urizimă* «miros» din (μύρισμα), (cf. dacor. mireasmă, bulg. mirizma «miros») care trebuie să fie relativ veche, din cauza lui *mv* > n'u pentru n'i, dacă nu s'ar

găsi și în grecește sub această formă; *timeal'ă* (θεμέλιον), forma plur. de la sing. *timel'* neîntrebuințat; arom. *timel'ă* dacor. *temeiū*, Cuvântul există și în vsl. (тѣмѣ), bg. temel, etc.; *tigan'ă* (τιγανί), arom. *tiyane*, dacor. *tigaie*, cf. vsl. (тигана), bg., sârb. tigan, alb. tigan (G. Meyre, AW. 430); *văpses* (βάπτω), arom. *văpsescu*, dacor. *vopse*, cf. vsl. (вѣпсѣти) și bg. *vapsuvam*.

Restul cuvintelor de origine greacă, vreo optzeci la număr, dintre care unele sunt nouă de tot, altele mai vechi, au intrat prin intermediul limbilor balcanice, în special limba bulgară sau prin dialectul aromânesc; foarte puține direct. Dintre acestea vom lăsa să urmeze mai întâiu cuvintele care se găsesc în aromână și lipsesc în limba bulgară: *acsen* (ξένος), arom. id «străin»; *anghil* (ἄγγελος), cu derivatul *anghîluses* vb. «periu pe cineva pe neașteptate», arom. *angheli* «înger»; *angunises* (ἀγωνίζομαι) și *zângunises* «mă pripece», arom. *ayun'usescu* «mă grăbesc»; *băbuchi* (μπουμπουχί), arom. *bubuche* «mugur, boboc»; *căcărăscă* (κακαράζα < turc. karagaşe > bg. karagačka) arom. *caracască* «caragace, coțofană»; *călis* (καλῶ) «invită»; *cărul'*, la Oșani: căraľuș, cărluș, cărlăuș (καροῦλι), arom. *cărul'* «scripte, mosor»; *cărfiă* (καρφί) arom. *cărfiă* (cf. dacor. cărfiță) «cuiu»; *cati* (κάθε), arom. cãthe «fiecare, orice»; *cupriă* (κοπριά), arom. *cuprie* «gunoiu»; *drămon'* (δορμῶν), arom. *dirmon'ă* «dărmon»; *duchimis* (δοκίμαζω) arom. *duchimădescu* «observ»; *furisit* (de la furises < ἀφορίζω) *afurisescu* dacor. id., *ghiafur* (διάφορο) arom. *diafur* «folos»; *ghiasmă* (ὀψιασμα), arom. *ayazmă* «aghiasmă»; *lăces* (ἀλλάσσω), arom. *alăcescu* «schimb, premenesc»; *lămărină* (λαμαρίνα), arom. *lămărină* «tinicheă neagră»; *măntari* (μανιτάρι), «ciuperci, mănătărci»; *mulă* (μούλα G. Meyer, NS III p. 45), arom. *mulă* și *mulare* (< μυνλάρι) «catâr»; (*Dacoromania* III, 843); *nătimisit* de la *tinuses* (τινώ), arom. *tiñisescu* «cinstesc, ndiples» (δινκλῶνω), arom. *nduplisescu* «îndoes, pun bine»; *para* (πάρα), arom. *para* «prea»; *părnar* (πονρνάρι), arom. *părnare* «arbust spinos» se întrebuințează la aprinderea cuptoarelor; *păspal'* vb. (πασπαλλῶ), arom. *pispilescu* «presar»; *peză* (παίζω), arom. *peză* «bătaie de joc, răs»; *pidipes* (παιδεύομαι), arom. *pidipsescu* «chinescu»; *pipon'* pl. *pipon'ă* (πεπόνι), arom. *pipon'* «pe-pene»; *primătiță* (πραγματεία), arom. *părmătie* «marfă»; *proată* (πρώτα), arom. *protă* «mai întâiu»; *remă* (ρεῦμα), arom. *remă* «guturaiu»; *savin* (σάβανον), derivat: *săvânescu* «îngălbenesc, mă fac galben ca ceara», arom. *savan* «giulgiu»; *scul'o* (σχολέιο), arom. *scul'o* și *sculie* «școală»; *sinfadă* (συννυφάδα), «cumnată»; *sinor* (σύνορον), arom. *sinor* «graniță»; *sistră* (ξύστρα), arom. *esistră* «răzătoare»; *staidă* (σταφίδα), arom. *stăh'idă* «stafidă»; *stăiță* (στοιχειό), arom. *stih'ie* (și *stih'jó*), «stafie»; *stifă* (στίφος), arom. *stifă* «grămadă, adunătură»; *sucardi* (σικάρδι cf. Bogrea DR. I 280) «arică» *tăces* (τάζω), arom. *tăcsescu* «făgăduesc»; *țărui* (ταροῦχι), arom. *țărui'e* «opinci»; *țimbidi* (τοιμιπιδι), arom. *țimbidi* «fureculiță»; *tin'ă* (τιμή) arom. *tin'ie* «cinstesc»; *unuzescu* (ὀμοιάζω), arom. *undzes-cu* «seamăn cuiva», etc.

Următoarele se găsesc și în limba bulgară: *aftăses* (φθάνω), bulg. *ftas(u)vam* (pe lângă *stigam* «ajung, sosesc») «sosesc»; *arises* (ἀρίζω s. ἀρέσκω aor. ἀρεσα), arom. *arisescu* bg. *aresvam* (haresvam) «plac»; *aschitiță* (ἀσκητής), arom. *ascheti*, bg. *aschet* «ascet»; *avliță* (αὐλή), arom. *avlie*, mbg. *avlija* «curte, casă palat»; *călmămar* (καλαμάρι). arom. *călimare*, bg. *kalamar* «călimară»; *bucă* (μπούκα), «deschizătură, gura unui canal» (în bulg. lipsește); *cândises* (κινῶ din turc.), arom. *cândisescu*, bg. *kandisvam* «sunt de aceeași părere, înduplec pe cineva să primească ceva»; *chicăses* (ἀπειράζω), arom. *achicădescu*, mbg. *apikasvam* «pricepe, înțelege»; *chinises* (κινῶ aor. ἐκίνησα), nu de la (κινῶν), cum dă Tiktin, (Rumänisches Elementarbuch p. 225), arom. *închisescu*, bg. *kinisvam* «pornesc, mă pun pe drum»; *cătiță* (κατοί), arom. *cătie*, bg. *katzija*, alb. katsi, katsije «lopăciță de fier, vâtraiu» cf. Puș. EW. 320; *chirată* (χερατά), arom. *cherată* bg., turc. *keratâ* «Schuft»; *chirdises* (χερδίζω), arom. *nchirdisescu*, bg. *kerdosvam* «câștig» (în arom. și bg. înțelesurile se deosebesc puțin); *martir* (μάρτυρας), arom. *martur*, bg. *martir* «martor»; *mistrie* (μυστήρι), arom. *mistrie*, bg. *mistrîja*; *natimă* (ἀνάθημα), arom. *anaθima*, bg. *anatema* «anatemă»; *păndăghir* (πανηγύρι) arom. *păndăghir* bg. pana(gir) «tărg», *picăses* v. *chicăses*; *pirustijă* (πυροστιά), arom. *pirustie*, bg. *pirostija* «pi-rostriu»; *pitruș* (ἐπίτροπος), arom. *ipitrop*, bg. *epitrop*, *pricupțes* (προκοπίτω), arom. *prucupescu*, mbg. *prokopsvam* «pricopsesc»; *psăles* (ψάλλω), arom. *psălțisescu* (< psaltu < ψάλτης), bg. *psalam* și *psaluvam* cânt (despre cântăreții de la biserică); *tălaz* (θάλασσα), arom. bg. «talaz»; *trindafil* (τριαντάφυλλο), arom. *trandafil*, bg. *trandafil*

«trandafir»; *vlăstar* (Βλαστάρι), arom. *vlăstar*, bg. *vlastar*; *cloță* (κλότςος) derivat: cluțăies «dau cu piciorul», arom. *cloță* (și *scloță* din care cluțuesc și scluțuesc), bg. *kl'otza* (și mbg. *sklotza*) «lovitură de picior» (cf. G. Meyer NS. III 36); *cuclă* (κοῦκλα) arom. *cuclă*, bg. *kukla* etc. păpușe (cf. ib. 34); *cuconă* (κοκώνα), arom. *cuconă*, bg. *kokona* (cf. Cihac, II 649) «cocoană»; *cumat* (κομμάτι), arom. *cumată* bg. *komat* «bucată» *dascăl* (δάσκαλος), arom. *dascăl* bg. *dackal*; *diceses* (δέχομαι), arom. *dicesescu*, bg. *deksam* «primesc, accept»; *lambă*, (λάμπα) < it. *lampa*, arom. *lambă*, bg. *lamba* și *lampa* «lampă»; *limon'ă* (λεμόνι), arom. *limon'e*, bg. *limon* «lămâie»; *liturghiă* (λειτουργία), arom. *liturgie* (în bg. numai cu înțelesul de «slujbă bisericească») «prescură» și serviciu divin»; *macar* (μακάρι), Cuvântul este răspândit în toate limbile balcanice. Despre origina. lui orientală cf. G. Meyer AW. 255, etc.

Cu privire la transformările fonetice ce a suferit elementul grecesc din dialectul meglenit, oricare ar fi filiațiunea prin care a pătruns, avem de observat următoarele:

In vocalism:

1. a inițial neaccentuat cade: *guridă*, *chicăses*; însă și: *arises*, *aschitiță*.
2. a protetic în: *acsen*, *aftăses*.
3. a neaccentuat apare ca i în *trindafil*.
4. a > ă în *proaspăt*.
5. e neaccentuat trece în i: *chirămidă*, e inițial cade: *pitrup*.
6. o accentuat urmat în silaba următoare de ă trece în oa: *proaspăt*.
7. o neaccentuat trece în u: *miruses*, *unuzes*, *prucupses*.
8. u neaccentuat apare ca ă: *băbuchi*.

In Consonantism.

1. δ se pronunță ca d: *diceses*.
2. γ se pronunță ca g: *gurida*, *liturghiă* ăngunises.
3. m urmat de i apare palatalizat: *tiñiă*.
4. m apare ca n în: *unuzescu*, *nătinusit*.
5. h (< χ, φ) urmat de i, se palatalizează și după aceea cade: *stăidă*, *țărui*, *stăiță*.
6. h > c numai în *culeră* < χολέρα

In flexiune:

Ca în toate dialectele române (arom. și dacor.) verbele grecești au trecut în dialect prin forma de la aorist: *aftăses*, *chinises*, *duchimăses*, *lăcses*, *pidipses*, *tăcses*, etc.

5. Elementul slav.

Dintre cuvintele străine cari au influențat cel mai mult dialectul meglenoromân, sunt acelea cari au pătruns din vechea limbă slavă și din limba bulgară, mai ales, din dialectul megleno-bulgar vorbit până în Vodenă, pe care noi îl prescurtăm cu mbg. Acestea întrec cuvintele de origine latină și sunt mai numeroase decât cuvintele slave din dialectul dacoromân. În privința aceasta, dialectul meglenoromân se arată mult mai puternic influențat de limba slavă decât chiar dialectul aromân de limba greacă.

Desigur că numărul prea mare al elementelor slave, vechi sau nouă, presupune o conviețuire mai îndelungată a Meglenoromânilor cu Slavii, și mai ales cu Bulgarii, cu care au trăit și trăesc încă până astăzi, de la despărțirea lor de ceilalți Români. Legăturile dintre Meglenoromâni și Bulgari au fost și mai strânse, mai ales de la năvălirea Turcilor și colonizarea Meglenului cu Turci asiatici. După cum trecerea la islamism a Bulgarilor din Caragiova atrăsese după sine și turcirea Românilor din Nânta, tot așa trecerea la islamism a acestora din urmă ar fi silit și pe Români din celelalte sate să aibă aceeași soartă, dacă mulți dintr'ânșii nu s'ar fi refugiat prin satele bulgărești mai îndepărtate, rămânând acolo mai mulți ani de-a rândul, de unde apoi reîntorcându-se în vechile lor căminuri, veneau cu limba bulgară bine învățată și cu copiii cari vorbeau numai bulgărește. Tot din vremea aceea trebuie să dateze și stingerea cântecelor românești și înlocuirea lor cu cântece bulgărești.

Presupunem această intensificare a influenței bulgare, că ar fi o urmare a prigonilor îndreptate pentru convertirea Meglenoromânilor, din singura considerațiune că, după cele ce am putut constata, și Meglenoromânii se arată tot așa de conservativi ca și Aromânii, în ce privește păstrarea și întrebuințarea exclusivă a limbii în viața din familie. Și la ei factorul principal al acestui conservatism este femeia. Dacă bărbaii sunt nevoiți să învețe bulgărește, mai rar turcește, în orașele unde se coboară pentru desfacerea produselor muncii lor, femeia, ocupată cu gospodăria casii și munca câmpului, rămâne acasă și este păstrătoarea limbii și obiceiurilor strămoșești. Numai așa se explică de ce în timpurile din urmă, când prigonirile încetaseră și Meglenoromânii nu mai erau nevoiți să se refugieze în centrele mai mari bulgărești, femeile nu știu aproape deloc bulgărește, iar dintre băieți și fete sunt rari cari cunosc această limbă.

Oricari ar fi cauzele cari au determinat intensificarea sau slăbirea influenței slave asupra dialectului meglenoromân, ținând seama de tot ceea ce graiul lor ne înfățișează astăzi ca element în limbă de proveniență slavă, vom face o expunere a acestui element tratându-l ca și elementul latin, din punctul de vedere: I al *lexicului* și II al *trans-formărilor* lui în dialect.

I. *Lexicul* slav din dialectul meglenit se înfățișează sub o îndoită formă: o parte care derivă din limba veche slavă și se regăsește și în celelalte dialecte; o altă parte, mult mai numeroasă decât cea dintâiu, care derivă din limba bulgară, și există și în dialectul meglenoromân. Toate formele slave la olaltă și cele vechi ca și cele mai nouă au pătruns în graiul meglenit, înlocuind sau existând alături pe lângă formele latine, pentru exprimarea unor noțiuni din toate domeniurile. Astfel, luând corpul omenesc și părțile lui, vom vedea că unele denumiri sunt de origine slavă; *trup*, *ubraz*, *usnă* (buză), *grătlan* (gât), *drob* (ficat), *slăbină* (partea dela buric în jos până la încheietura picioarelor, bg. *slabina*), *pusleadic* (soarta în care se află fătul născut bg. *poslédak*), *cusită* (cosițe), *patiț* (cărarea părului mbg. *patets*). Tot așa la celelalte viețuitoare: *mărsă* (cadăvru), *tărbușonă* (burtă, stomac la animale, bg. *tărбуh*), *jilăndreț* (stomacul păsărilor, pipotă, mbg. *želudets*, bg. *želud* «stomac»), *cupită*, *cupan*, etc. La îmbrăcăminte avem: *cujoc*, *upincă*, *scorn* (cizme), *izmeani*, etc. Dintre mâncări avem: *mandză* (mâncare, bucate; cuvânt italian întrebuințat la Bulgarii din Macedonia pentru *iaștie*), *băcădarnic* (un fel de mămăligă), *gabaniță* (un fel de plăcintă preparată cu mai multe foi, arom. *pituroan'e*, din bg. *guba* «foaie de cocă» și ar fi, ca formațiune, identic cu *pituroane* dela *petură*). Alții cred că *gabanița* ar derivă din Ban, ca *tsarevița* din *tsar*. Cuvântul însă există și în sârbește: *gibanitsa* (de la *gibati* «a îndoi») «un fel de plăcintă răscuită». În cazul acesta el trebuie socotit ca un derivat dela acest verb), *pituliță* (un fel de goșoi), etc. Cuvinte referitoare la termenii de înrudire: *dead* (moș), *babă*, *tetă* (mătușe), *chercă* (rar, fiică din forma mbg. *k'erka*), *niveastă*, *tșitșă* (unchiu, unchiuș), *bebi* (nene), *dodă* (termen ce se dă la o soră mai mare cf. *țață*), *nină* (mătușă din partea tatălui), *pusestrimă* (surată), *dirvișnic* (fărtat din bg. *dever* «fărtat»), *rămasnică* (logodnică mbg. *ramasnic*), etc. Cuvinte referitoare la locuința omului: *sobă* (cameră), *steaună* (piatră mai mare), *prag*, *tream* (tinda casei), *ubor* (curte), *vratnișcă* (ușa mai mică), etc. Pentru termenii religioși avem: *Buguridiță* (pe lângă Stămăria), *câmbană* (clopot), clopot, *crîstinic* (fin, din bg. *krăstnik*, influențat de crîstin?), *dovnic* (duhovnic), *duves* (spovedesc), *maghiță*, (farmece), *maghișeniță* (fermecătoare), *vrăja/că* (id.), *popă*, *veară* (lege, credință), *vlădică*, *vodiță* (bobotează), etc.

Însă cele mai multe împrumuturi se constată în domeniul ocupațiilor omenești. Astfel avem cuvinte cari se referă la diferite instrumente, în special la cele de la arat: *raliță* s. *lariță* (plug bg. *ralisa*), *palișnic* (fierul mare bg. paleșnik «Pflugschar»), *utres* (cuiul de lemn care ține părvoiu), bg. *utriș* «Zapfen am vorderen Pflugbaum»), *jegli* (resteu mbg. *žegli*), *podvărzi* (sforile de pe lângă resteu mbg. *podvārski*), *vila* (bg. *vila*) «furcă» (cf. arom. *yilă*). Alte referitoare la țesut: *război*, *bărđi* (brațe, brățare, mănuși), *scripeati* (scripeț. cf. cărăluș, cărăluș, cărul'), *privărtal/că* (slobozitor), *sual/că* (suveică), *țavi* (țevă), *vărtești* (vârtelniță), *prășlen* (greutatea de la capătul de jos al fusului), *jirăghă* (măsură de tort lucrat cf. bg. *žrěbi*), etc. Foarte multe la diferite scule: *mel'ța* (aparăt pentru curățitul bumbacului, bg. *mēlitză*), *țesală*, *cleaști*, *cl'in*, *cl'utș* (lacăt), *coasă*, *cusor* (cosor), *cua/ălnă* (nicovală), *dichel* (târâncop cu doi dinți), *greblă*, *lupată*, *băltac*

(topor s. secure), *bradvă* (bardă), *pirghet* (compas), *strug* (cuțitoiu), *trăon* (fierăstrău), *sfredel*, etc.

În domeniul plantelor (pomi, fructe, legume, flori) și al animalelor (pasări, pești, insecte) cuvintele de origine slavă sunt și mai numeroase. Dintre cele dintâiu avem: *bujană* (arom. *pirpirună*, bg. *božjanka*), *busil'oc*, *buzea* (bg. *bozei*), *cătsuncă* bg. *katšunka* (șofrănel), *călină* (rodie), *căpină* (mur), *caranfil*, *tșubrică* (bg. *tšubr*, *tșubritsa* cimbriu), *tșărniț* (dud), *tșeclaz* (mustățile spicului), *cucar* (arpagic), *corin* (rădăcină), *crăstăveț*, *cutșan* (cotor), *dud*, *ela* (brad), *făsul'* (fasole), *gădun'* (gutui), *gorniț* (păr sălbatec), *javur* (un fel de platan care crește prin văi), *jir*, *lobudă*, *loznă* (viță sălbatecă), *lubiniță*, *lușnac*, (nucă fără coajă și un fel de pasăre mică: *aușel*), *maslincă* (măslin), *pălămidă*, *plod reapă* (morcov), *șăfran*, *șarlagan*, *slatșcă* (plantă), *smocf* (smochin), *steajăr* (stejar), *știr*, *tăpolă* (pleop), *ticvă* (dovleac), *timinușcă* (floare de câmp cu miros de tămâie), *uov* (măzăriche), *uvez*, etc., etc. Dintre animale avem: *cărtal* (șoim, vultur), *cărtițșoan'a*, *găselniță* și *căș-* (omidă), *coză* (capră), *cucot* (cocos), *cucureați* (id.), *dănac* (vițel de un an), *dănatșcă* (vițel de un an), *ej s. iej* (ariciu), *glis* (limbric), *gloabă*, *goscă* (gâscă), *gănsac*, *găluș* și (gulub), *guvidină* (carne de bou, derivat de *govedo*), *iazuveț* (viezure), *iribiță* (potârniche), *jegaviță* (urechelnită), *jabă* (broască), *jel'că* (broască țestoasă), *lišiță* (vulpe), *mășoc* (pisoiu), *misircă* (curcă), *misircu* (curcan), *metșcă* (ursă), *mșcă* (catâr), *nivistul'că* (nevăstuică), *pișuveați* (lipitoare), *rac*, *scacaleț* (lăcustă), *scovran* (mierlă), *slaveaș* (privighetoare), *soică* (drăpneauă), *som* (somm, pește), *stratșcă* (caragață, coțofană), *zmeu*, etc.

În afară de acestea, mai avem și un număr de cuvinte referitoare la pământul și tot ce-i clădit pe el: *breaș* (înălțătură, ridicătură de pământ), *bară* (lac, mocirlă), *bărlag*, *colibă*, *cușară*, *deal*, *drum*, *dupcă* (gaură), *goră* (pădure), *iașli* (iesle), *pul'ană* (poiană), *țorlă* (târlă), *ugor*, etc.

La acestea se adaugă și un număr destul de mare de verbe, care toate țin de conjugarea IV; mai multe adjective ca: *criv* (șchiop), *crăstiv* (rășos), *croțnic* (domestic, blând), *div* (sălbatec), *glupav* (prost), *itru* (șiret), *junac* (voinic), *lesnic* (ușurel), *loș* (bolnav), *lud* (prost, nebun), *lut* (iute), *mil* (drag), *mândru* (înțelept, cumințe) etc.; tot atâtea adverbe (pentru care cf. § 127, 128, 129); foarte puține conjuncțiuni, și un număr destul de însemnat de sufixe (cf. § 133) și prefixe (pentru care vezi § 134).

* * *

Făcând un studiu comparativ asupra elementului slav din dialectele dacoromân, meglenoromân și aromân, vom vedea că în toate dialectele există câte un strat de cuvinte slave de origine mai veche, și un altul de proveniență mai nouă. Dintre cuvintele vechi găsim un număr destul de mare care există în câteși trei dialectele. Aceste cuvinte sunt aproape toate împrumutate din limba veche slavă, încă pe când Dacoromânia, Meglenoromânia și Aromânia trăiau laolaltă, și graiul lor nu căpătase coloritul dialectal de mai târziu. Este interesant a ne ocupa de aceste cuvinte, introducând întâiu forma meglenoromână și apoi formele dialectale, spre a urmări mai de aproape cele dintâiu împrumuturi pe care Străromânia le-au făcut din limba slavă veche: *amplites* (амплитес); arom. *amplitescu*, dacor. *împletesc*; *avvâles* (аввалес), arom. *nvălesc*, dacor. *învălesc*; *avvârties* (аввартити), arom. *nvărtesc*, dacor. *învărtesc*; *babă* (баба), arom., dacor. *babă*; *ban'ă* (баня), arom. *ban'e*, dacor. *baie*; *beal* (бѣла), arom. *bealiș* (derivat din *beal*) „frumușel” (mai ales pentru copii sau mieii albi), dacor. *bălan* (din băl.); *brazdă* (бразда), arom., dacor. *brazdă*; *cleaști* (клѣште), arom. *cleaște*, dacor. *clește*; *cl'in* (клѣнѣ), arom. *cl'in*, dacor. *cl'in*; *clopot* (клопотъ), arom. *clopot* și *cluputic*, dacor. *clopot*; *coajă* (кожа), arom. dacor. *coajă*; *coasă* (коса), arom., dacor. *coasă*; *colac* (колачъ), arom. *culac*, dacor. *colac*; *coș* (кошъ), arom., dacor. *coș*; *cutșan* (sl. *kočanj*), arom. *cutșan*, dacor. *cocșan*; *tșudă* (чудѣ), arom. *tșudie* (derivat din *tșudă*), dacor. *ciudă*; *cruieș* (кроити), arom. *cruiescu*, dacor. *croiesc*; *cucot* (кукотѣ „cocoș”), arom. *cucot*, dacor. *cocoș* (din *кукошѣ* „găină”), *cusiță* (коса), arom. *cusiță*, dacor. *cosiță*; *dăruies* (даровати) arom. *dăruiescu*, dacor. *dăruiesc*; *gărdină* (градина), arom. *gărdină*, dacor. *grădină*; *gărlită* „boală de gât” (bg. *garlica*), arom. *gurlită*, dacor. *gărlită*; *goi* (голь), arom., dacor. *goi*; *gres* (гранити) arom. *grescu*, dacor. *grăiesc*; *grindă* (грѣда) arom. *grendă*, dacor. *grind*

pl. -uri și grindă; *grîșps* (грѣшнтѣ), arom. agârșescu «uit», dacor. greșesc; *gunes* (гонити) arom. agunescu, dacor. gonesc; *izvor*, *izvoarcă* (изворѣ), arom. izvur, dacor. izvor; *jali* (жалѣ), arom., dacor. jale; *jar* (жарѣ), arom. jer, dacor. jar; *leani* (лѣнѣ), arom. leane, dacor. lene; *lipes* (лѣпнтѣ și *leapcă* < лѣпка «Klebkraut»), arom. alichescu, dacor. lipesc; *lupată* (лопата), arom. lupată, dacor. lopată; *milă* (млѣ), arom. n'ilă, dacor. milă; *mintes* (сѣмѣштѣ, сѣмѣтѣ), arom. mintescu, dacor. smintesc; *niveastă* (нѣвѣстѣ), arom. nveastă, dacor. nevastă; aceleași derivate: *nivistul* 'a arom. nivistul 'e, dacor. nevăstuică (cf. bulg. nevěstulka «Wiesel», gr. νυφίτζα); *nivol* 'a (невола), arom. nivól 'e, dacor. nevoie; *padi*, *padină* (cf. rus. padina), arom. pade, dacor. padină; *pădar* (пѣдарѣ), arom., dacor. pândar; *pizdă* (пизда) arom. chizdă (pe lângă pitșe) megl. pizdă; *plătes* (платити) arom. plătescu, dacor. plătesc; *poală* (пола), arom., dacor. poală; *prag* (прагѣ), arom., dacor. prag; *praști* (пращѣ), arom. proaști, dacor. praști. În megl. mai există și forma *praștilă* din bg. прѣстѣло; *pri* (прѣ), arom., dacor. prea; *pufă* (поуѣ), arom., dacor. puf; *pujangu* (па(н)жѣ), arom. păjangu, dacor. păianjen și variante, *puliță* (полница), arom. puliță, dacor. poliță; *pumean* (ă) (помѣнѣ), arom. pumeană «pomană și pomenire», dacor. pomană; *pupăres* (опарити), arom. upărescu, dacor. opăresc; *rac* (рака), arom., dacor. rac; *piper* (bg. piper), arom., dacor. piper; *pridau* (прѣдѣти), arom. pridau, dacor. predau; *pust* (поуѣтѣ), arom. pustu, dacor. cf. pusta, pustie; *rană* (рана), arom. arână, dacor. rană; *roguz* (рогѣ), arom. arugoz, dacor. rogoz; deasemenea și derivatul: megl. arom. *ruguzină* (рогѣзнѣ), dacor. rogojină; *scump* (сѣжѣ), arom. scumpu, dacor. scump; *sită* (ситѣ), arom., dacor. sită; *slab* (слабѣ), arom., dacor. slab; *șut* (шоуѣтѣ), arom., dacor. șut; *sută* (сѣтѣ), arom., dacor. sută; *sutșos* (bg. sutša), arom. șut, dacor. suceesc; *stog* (стѣгѣ), arom. stogu, dacor. stog; *trap* (трапѣ), arom. trapu, dacor. trap; *trup* (трѣчѣ), arom. trupu, dacor. trup; *tupes* (топнтѣ), arom. tuchescu, dacor. topecsc; *ubor* (убѣрѣ), arom. ubor, dacor. obor; *ubel* ' pl. de la **ubzălă* (убѣнтѣ), arom. bjală, dacor. obială; *vrăstă* (врѣстѣ), arom. vrăstă, dacor. vârstă.

Din toate aceste cuvinte, formele *amplătes*, *anvăles*, *anvârtes* arată în toate dialectele aceeași derivațiune cu prefixul de origine latină *an* (n, în) < in, ceea ce dovedește că derivațiunea s'a făcut în străromână. Tot aci aparține și *anșap* arom. *nșap*, dacor. *inșap* toate derivate dintr'un primitiv comun pentru toate dialectele *țepă* < цѣпѣ, care s'a păstrat numai în dialectul dacoromân. De la forma slavă *коѣ* «păr» avem în toate dialectele numai derivatul cu suf. -iță: cusită, cosiță. Se poate ca cuvântul să fi pătruns în limba română chiar sub această formă, mai ales că înțelese din toate dialectele este acela din bulg. *kositsa* «Zöpfchen». Formele megl. și arom. *cl'in* < клѣнѣ arată l' pentru l; ele trebuie să fie mai nouă înlocuite fiind cu o formă din dialectele bulgare de răsărit, în care, după cum vom vedea, apropiate toate consonantele și în special l, apar palatalizate. Cu toate acestea, după cum arată formele arom. *cl'in*, *sel'intșu*, grupa kl din slavă s'a pronunțat ca cl din elementele latine. De la *гола* în aromână ar fi trebuit să avem, ca și în celelalte dialecte, *grindă*; forma arom. trebuie să fie sau un împrumut relativ mai nou, sau, și mai sigur, o formă veche înlocuită printr'alta dialectală bulgărească *grenda*. Înțelesul cuvântului arom. *agârșescu* a evoluat mai departe de cel etimologic care se păstrează numai în megl. și dacoromână. În formele megl. *miș* și *milă* avem înțelesul nou din limba bulgară. Se poate, cuvântul să derive din limba bulgară. Forma *mintes* este aceeași cu arom. *mintescu* și presupun o formă vsl. **мѣтѣ* spre deosebire de dacor. *smintesc*. Tot așa *pupăres* derivă din bg. *poparja* id.

În afară de aceste cuvinte comune celor trei dialecte, mai vine o alta serie de cuvinte, mult mai numeroase decât cele dintâi, care sunt comune numai pentru dialectul meglenoromân și dacoromân. Aproape mai toate sunt împrumuturi mai vechi și derivă, desigur, încă din vremea când, după despărțirea Aromânilor de restul românismului, Meglenoromânii mai continuau să trăească în apropierea Dacoromânilor.

Iată aceste cuvinte: *bărlog* (бѣрлогѣ), *bivul* (бѣволѣ), dacor. bivol; *bulovan* (бѣлѣванѣ), dacor. bolovan, bg. boluvan; *călit* (клѣнтѣ), dacor. id.; *cărnes* (крѣма), dacor. id.; *tșas* (чѣсѣ), dacor. id.; *clatin* (клѣтити), dacor. id.; *culibă* (колѣба), dacor. colibă; *cuteț* (котѣ), dacor. coteț; *cremini* (крѣмѣ), dacor. cremene; *cujoc* (кожуѣ), dacor. cojoc; *cuses* (коѣнтѣ), dacor. coses; *cusor* (косѣрѣ), dacor. cosor; *cuvălnă* (на-коѣлѣнѣ și на-коѣло), dacor. nicovală și năcovălnă, nicovală. Cuvântul megl. poate să reprezinte o formă bulgară dialectală mai nouă pentru *na kovalnija*, forma bulgară

obișnuită; *dar* (даръ), dacor. id.; *dîra* (*Дира? cf. bg. dyrja, sârb. dira), dacor. dâră; *driim* (дрѣмъ), dacor. id.; *dumbrovi* (Джбравъ), dacor. dumbrovă; *duovnic* (доуѣвникъ), dacor. duhovnic; *gad* (галь), dacor. gadină (< гадина), Amândouă formele pot să derive din limba bulgară în care avem *gad* și *gadina*; *gânsac* (*Гжсакъ cf. sârb. gusak), dacor. gânsac și *gâscan*; *gârbov* (грѣбовъ), dacor. gârbov; *glas* (гласъ), dacor. id.; *gleznă* (глезна), dacor. id.; *gloabă* (глоба) «amendă», dacor. id.; *grădiști* (граднище), dacor. grădiște; *grămadă* (грамада), dacor. id.; *goscă* (гжска), dacor. gâscă; *grăbăes* (гребити), dacor. grăbesc; Forma mgel. poate să derive și direct din bg. *grabam* «grădesc». Înțelesul din dialectul dacor. se apropie mai mult de înțelesul cuvântului sârbesc: *Nema devojke u tselom selu, koja se nebi grabila, da do Tsvetka igra u kolu* «nu-i fată în tot satul, care să nu se fi grăbit, ca să joace lângă Tsvetko la horă»; *greblă* (гребло), dacor. id.; *îasli* (насан), dacor. iesle; *iăves* (навѣти), dacor. ivesc; *îtru* (*Хутръ), dacor. hâtru; *jir* (жиръ) dacor. id.; *larițd* (bg. ralitsa «Pflugsterz»), dacor. raliță; *leac* (лѣкъ), dacor. id.; *leasă* (лѣсъ), dacor. id.; *lobudă* (лобѣда), dacor. lobodă; *lut* (лютъ), dacor. iute. Forma mgel. poate să fie și un împrumut mai nou din limba bulgară, ca și derivatul *lutiță* «șarpe veninos» bg. ljoitisa id.; mai ales că cuvântul dacor. derivă din forma adverbială (лютъкъ loc. ca зълъкъ, добръкъ cf. Leskien, *Handbuch d. altbulg. Spr.* 98); *mart* și *marta* (мартъ) luna Martie, dacor. Mart; *maști* (маштѣха), dacor. maștehă, masteră; *matcă* (* матка), dacor. nevoie; *mășă* (маша), dacor. ochii pe jumătate», dacor. miji; *mreajă* (мръжа), dacor. id.; *mășă* (маша), dacor. muncă; *măndru* (мѣндръ) «cuminte, înțelept», dacor. mândru; *mulțivă* (молатѣва), dacor. molitvă; *nărantșos* dau ordin poruncesc cf. dacor. poruncesc (< нарѣчатъ) bg. narătš-[v]am, id.; *năimes* (нанмѣти), dacor. năimesc; *nivolă* (невола), dacor. nevoie; *nusilă* (носѣло), dacor. năsalie; *opaci* «pe dos, pe dindărăt, invers» (опакоу din care opăciți >), dacor. opăci. În mgel. cuvântul se poate să fie și din limba bulgară; *păles* (палѣти), dacor. pălesc; *peaștiră* (пештера), dacor. peșteră; *perniță* (bg. pernitza), dacor. id.; *plas* «bucată de lână scărmanată» (bg. plasa) dacor. plasă; *plean* (пѣкъ), dacor. id.; *pleavă* (пѣкъ), dacor. id.; *plod* (плодъ), dacor. id.; *plusnes* (плѣснѣти), dacor. pleznesc. Forma mgel. poate derivă și din mbg. pluskam aor. plusnah id.; *pod* (подъ), dacor. id.; *post* (постъ), dacor. id.; *popă* (попъ), dacor. id.; *pojar* (пожаръ), dacor. id.; *prășos* (прашини), dacor. prășesc; *prășos* (пращити), dacor. prășesc; *pra* (у) (прахъ), dacor. praf; *prăbini* (прѣбравѣни), dacor. preobreenie «Schimbarea la față»; *prăițil* (прѣицѣлъ), dacor. prieten. Forma dacor. arată schimbare de terminațiune; *primeajă* (прѣмѣждѣне), dacor. primejdie; *primines* (прѣмѣнѣти), dacor. premenesc; *prizăres* (прѣзѣрѣти), dacor. prizăresc; înțelesul mgel. este același cu bulg. priziram; *prost* (прѣстъ), dacor. prost; *pubărdes* (пубѣрдѣс): *Au flo mumă-sa ăn tream pubărdăită cu ună bul că neagră* «o găsi pe mamă-sa în tindă îmbrobodită cu o năframă neagră» 8/91 (bg. podbraždam aor. podbradih «sich das Kinn unterbinden, im Kopftuch setzen» cf. Weigand, *Źahresb.* XV p. 168), dacor. îmbrobodesc; *pucrov* (пѣкровъ), dacor. procov; *puțaișă* (* погача) dacor. pogatșe; *puives* (пѣвѣти), dacor. ivesc; *pulănă* (полѣна), dacor. poiană; *puvules* (провалѣти), dacor. prăvălesc; *raț* (ран), dacor. id.; *rod* (родъ), dacor. id.; *rușes* (рушѣти), dacor. rodesc; *sădes* (сѣдѣти), și *sădes* (сѣдѣти), dacor. sădesc judec; *șăngav* (шѣга), dacor. șagă (< *șeagă < *șegă). Cuvântul mgel. derivă dintr-o formă bulg. dialectală; *șfârșos* (сѣврѣшѣти), dacor. săvârșesc și sfârșesc; *silă* (сѣла), dacor. id.; *sirac* (bg. sirak), dacor. sărac; *smintes* (сѣмѣсти, сѣмѣтъ), dacor. smintesc; *snop* (снопъ), dacor. id.; *spuvides* (исповѣдати), dacor. spovedesc; *strășos* (стража), dacor. strajă, străjesc; *taligă* (талѣга), dacor. teleagă. Forma mgel. este mai nouă din bg. taliga; *țăpes* (?) dacor. țip; *timniță* (тъмѣница) dacor. temniță; *trășes* (транѣти), dacor. trăiesc. Cuvântul meglent și-a păstrat înțelesul primitiv «rabd»; *trăznes* (трѣзнѣти), dacor. trăznesc; *trebușes* (трѣбуѣти), dacor. trebuie; *țerlă* (țѣрѣла) dacor. țârlă; *tucmes* (тъкъмо), dacor. tocmesc. În dial. mgel. cuvântul are și înțelesul «mă logodesc», după bulg. tăkmja «eine Verlobung zustande bringen»; *ubraz* (убразъ), dacor. obraz; *uglindă* (de la o formă dial. oglendalo cf. arom. grendă), dacor. oglindă (оглѣдати); *ugor* (огорѣти) dacor. ogor; *upincă* (опѣкъ), dacor. opincă; *utroavă* (отрава), dacor. otravă; Forma mgel. din bg. otrova; *uveș* (уѣкъ), dacor. ovăz; *var* (варъ), dacor. id.; *veac* (ѣкъ), dacor. id.; *vearigă* (ѣкрѣга), dacor. verigă; *vlădică* (вѣдѣкъ), dacor. id.; *vlașă* (вѣла), dacor. id.; *vratniță* (вратѣница), dacor. id.; *vraș* (врѣхъ), dacor. vârf; *vreami* (врѣмѣ), dacor. vreme; *vrednic* (врѣдѣкъ), dacor. vrednic; *zăboves* (зѣбѣвѣти) dacor. zăboves; *zid*

(ЗНАѢ), dacor. id.; змеѣ (ЗМѢН)? dacor. id. Mai sunt o mulțime de derivate din aceeași tulpină slavă, însă care au intrat atât în dialectul meglenoromân cât și în cel dacoromân în diferite epoci și pe căi deosebite.

II. *Transformările* ce a suferit lexicul slav din dialectul meglenit sunt aproape aceleași cari se observă și în celelalte dialecte. Cu toate acestea, printre ele se găsesc și unele particularități care lipsesc din celelalte dialecte și care s'au întins și asupra cuvintelor de origine latină. Acestea sunt relativ mai nouă și au pătruns în dialectul meglenit într-o epocă când Meglenoromânii nu mai erau în contact nici cu Aromânii și nici cu Dacoromânii, și dintr-o regiune a limbii bulgare, în apropierea căreia trebuie să fie locuit odată, vreme mai îndelungată, Meglenoromânii, înainte de așezarea lor în locurile unde îi întâlnim astăzi.

Aceste particularități sunt două: 1. Redarea sunetului slav Ѣ, (ă) prin o și 2. Pronunțarea guturală a lui Ѣ, la sfârșitul cuvintelor și, câteodată, și la mijlocul lor.

Și fiindcă, după cum am spus, ele sunt relativ mai nouă venite din medio-bulgara, ca să putem ajunge mai ușor în regiunea pe unde au trecut ele în graiul meglenit, suntem nevoiți să facem o scurtă expunere a dialectelor bulgare.

Limba bulgară se împarte în două mari dialecte: *dialectul răsăritean* care începe de la o linie dusă perpendicular de lângă orașul Nicopole, pe Dunăre, până la gurile râului Bistrița, dincolo de Salonic, cuprinzând toată Bulgaria și Tracia de răsărit între Marea-Neagră și Marea-Egee și *dialectul apusean* care cuprinde restul Bulgariei apusene împreună cu teritoriile de limbă bulgară din Macedonia. Deosebirea principală dintre aceste două mari dialecte constă, în primul loc, în tratarea sunetului Ѣ (ѣ) vechiu slav și, în al doilea, în accentuarea cuvintelor. Pe când în dialectul răsăritean pronunțarea lui Ѣ este mai deschisă, un sunet care se aude între e și a, un fel de e (deschis), însemnat în studiile slave ale lui Miletic (de la care împrumutăm aceste note) cu ä, iar accentul este mobil, arătând un caracter mai vechiu, în dialectul apusean, din contră, pronunțarea lui Ѣ este mijlocie, ca în limba română, iar în privința accentului, se manifestă o împingere către începutul cuvântului, mai ales în dialectul sud-vestic.

În sânul dialectului răsăritean există o mulțime de subdialecte. Dintre acestea dialectul *ruptic* sau *tracic* se întinde de la extremitatea vestică peste toată câmpia Traciei, peste munții Rodope în spre răsărit și sud până la Egee și Marea-Neagră. Din cauza întinderii prea mari a acestui subdialect răsăritean, precum și din cauza unor particularități ivite în sânul lui, el se subîmparte în două părți: una *estică* care se întinde de la mare până la munții Rodope, și alta *vestică* care cuprinde munții Rodope și restul vestic al dialectului tracic sau ruptic. Acest din urmă dialect se mai cunoaște și sub numele de *dialectul din Rodope*; el este cel mai însemnat dialect tracic, pentru că într'ânsul se cuprind subdialecte, din ale căror particularități rezultă că vechea limbă slavă, în care s'au scris textele bisericești, trebuie să-și fi luat naștere într-o regiune din apropierea acestor dialecte. Pentru noi, în special, el este însemnat și pentru faptul că particularitățile dialectului meglenit ce ne interesează, își au obârșia din sediul central al acestui dialect.

Caracteristica generală a dialectului din Rodope, cu toate subdialectele lui, constă în aceea că vocalele Ѣ, ѣ, ѥ și a sunt reduse la Ѣ, care se pronunță ca o deschis, întocmai ca și o din dialectul meglenit. În unele împrejurări această reducere se extinde și asupra lui Ѧ Ѧ ѧ și i. Sunetul Ѣ se aude ca ä mai ales în subdialectul central. În consonantism se observă palatalizarea lui t urmat de e, ê, i, Ѣ care ajunge până la k' și pronunțarea guturală a sunetului Ѣ.

În privința aceasta, dialectul din Rodope se împarte și șase grupe, fiecare reprezentând câte un subdialect cu mici diferențieri de la unul la altul.

Dintre toate aceste subdialecte, cel mai însemnat și în același timp cel mai întins este *dialectul central*, cunoscut și sub numele de *dialectul din Achârcelebi*. El se întinde în regiunea superioară a râului Arda, un afluent al lui Marița, cuprinzând regiunea centrală a munților Rodope, și ajungând la miez-noapte până aproape de orașul Plovdiv, la miezăzi până la Xanti și Drama, iar la apus până la Nevrocop.

În graiul din această regiune propriu zis, orice Ѣ (ă) rezultat din vechile vocale reduse (Ѣ, ѣ), sau din Ѧ, ѧ și a se pronunță ca o deschis având ca bază sunetul a, pe care noi îl însemnăm cu o. Sunetul Ѣ se aude peste tot ca e deschis. Dintre consonante

î se pronunță gutural înaintea vocalelor a, o, u și la sfârșitul cuvintelor, înaintea unui *ʔ* dispărut. În privința acestei din urmă particularități, dialectul din Șiroka și Laka care se găsește între dialectele centrale, merge și mai departe; aici *î* gutural se pronunță peste tot, nu în măsura restrânsă a celorlalte dialecte din Rodope.

Revenind acum la celelalte două particularități ale elementului slav din dialectul meglenit, vedem că ele coincid cu aceleași particularități din dialectele bulgare centrale. Cu alte cuvinte și în dialectul meglenit avem o pentru *ă*, fie că acest *ă* derivă din *ʔ* slav, sau din *ă* latin: *moșcă*: *mʔska* «catâr»; *goșcă*: *gʔska* «gâscă», *lona*: *lana*, -am, *șomt*: *sanctus*. Deasemenea l final se pronunță gutural în elementele slave ca și în elementele latine: *goț*: *goʔ*; *miț*: *miʔ*; *caț*: *caballus*; *cățoț*: *catellus*. Din această coincidență rezultă că aceste două fenomene lingvistice care alcătuiesc două particularități specifice ale dialectului meglenit, mai ales că ele nu se mai găsesc în celelalte dialecte sau subdialecte românești, sunt împrumutate din limba bulgară, și anume din subdialectul central al dialectului din Rodope, într-o epocă când Românii din munții Balcani, în drumul lor spre Macedonia, au trebuit să se oprească mai multă vreme prin ținuturile Rodopei, după care apoi au ajuns în dreapta Vardarului, acolo unde îi găsim așezați astăzi. Trebuie să admitem acest contact al Românilor balcanici cu populațiile bulgare din munții Rodope, mai ales că și din punctul de vedere istoric existența Vlahilor în Rodope este atestată, dacă voim să ne explicăm cele două particularități. Căci dacă pentru guturalizarea lui *l* s'ar putea admite, la rigoare, o influență bulgărească venită și din partea dialectelor vestice, cum este bunăoară graiul din împrejurimile Sofiei în care ori ce *l* urmat de *ș*, se pronunță *î*, pentru trecerea lui *ʔ* în *o* nu putem admite decât numai influența dialectului din Rodope, căci, din studiile făcute asupra dialectelor bulgare, această particularitate nu există în nici un alt dialect estic sau vestic din întregul domeniu al limbii bulgare ¹⁾. Dar chiar pentru introducerea lui *î* gutural, este mai ușor de admis că ea s'a făcut dintr-o regiune unde pronunțarea lui guturală formă o regulă generală, cum am văzut că este cazul pentru subdialectul din Șiroka și Laka, din imediata apropiere a dialectelor centrale, decât dintr'un alt dialect, în care această particularitate este rară.

De altfel, întreaga influență slavă asupra dialectului meglenit derivă din dialectele bulgare răsăritene. În privința aceasta mai avem două cazuri, dintre care mai ales unul este în măsură să confirme proveniența acestei influențe. Se știe că sunetul *ʔ* se pronunță ca *ea* numai în dialectele răsăritene, și aci, astăzi, în anumite condițiuni și anume când *ʔ* accentuat este urmat de vocalele a, o, u, . Înainte de vocalele e, i și în poziție neaccentuată, *ʔ* se aude ca e mijlociu sau ceva mai deschis. De la această regulă face excepție numai dialectul din Rodope și în special subdialectele centrale, în care pronunțarea lui *ʔ* se apropie cel mai mult de aceea a vechii limbi slave. În dialectul meglenit avem cuvinte de origine veche slavă sau bulgară în care *ʔ* urmat de vocalele palatale ca și velare se pronunță ca *ea*: *pugazeaʔ* (bg. *pogazēi*) «tinerii cari duc miresii zestrea»; *veaniʔ*: *вѣнѣи* «cunună»; *cleaști*: *клѣшти*; *jireaghiʔ*: *жѣрѣени*, «măsură de tort lucrat», și tot așa *beaʔ*: *бѣаʔ*, *vreami*: *врѣама* etc. Se înțelege că această pronunțare a lui *ʔ* slav ca *ea* este veche; și întrucât se știe că la început *ʔ* slav se pronunță peste tot în limba bulgară deschis și numai mai târziu în dialectul apusean a fost redus la e, ar urmă că și împrumuturile din dialectul meglenit să dateze dintr-o epocă veche. Cum însă printre acestea sunt și împrumuturi mai nouă, se înțelege că ele n'au putut intra în meglenoromână decât din dialectul răsăritean, unde a fost continuată în pronunțarea deschisă a lui *ʔ*.

O altă particularitate a elementului slav din dialectul meglenit mai este și aceea că în foarte multe cuvinte *l* se pronunță palatal: *gl'eată* (bg. *gletō* din *dletō-dlato*, din care dacor. *daltă*) «mai», *cl'eti* (bg. *klētī*) «cameră de provizii»; *ugol'* (bg. *ogol'*) «me-reu, într'una»; *mel'iță* (bg. *mēlitsa*) «aparăt pentru curățitul bumbacului» *l'ubiniță* (bg. *lubenitza*); *val'aviță* (bg. *valavitsa*) «moară unde se bate postav, șaiac (vezi alte citate

¹⁾ Sandfeld-Jensen, admite influența dialectului bulgar meglenit. cf. *Die nichtlateinischen Bestandteile im Rumänischen* in Grundriss der romanischen Philologie II², p. 532.

la observ. ad § 56—60). Se ştie că în consonantism, ceea ce deosebeşte mai mult dialectul bulgar răsăritean de cel apusean este palatalizarea mai mare a consonantelor. În dialectul apusean se poate spune că, în regulă generală, consonantele urmate de vocale tari, se pronunţă tare; iar cele urmate de vocale moi, se pronunţă ceva mai moale. Dialectul răsăritean, în afară de această categorie de consonante, mai cunoaşte o serie de consonante palatale, care se nasc mai ales în unire cu a din *k*. Cu alte cuvinte, tendinţa de a palataliza consonantele este mult mai răspândită în dialectul bulgar de răsărit decât în cel apusean. Prin urmare nu-i exclus cazul ca formele din dialectul meglenit cu l palatal să fi pătruns din dialectul răsăritean, mai ales că în dialectu bulgar meglenit, după câte am putut constata, ele se pronunţă cu l nealterat. Se înţelege însă că în privinţa aceasta, întrucât nu avem la îndemână un dicţionar dialectal, sau cel puţin material dialectal suficient, nu se poate susţine încă nimic cu siguranţă.

❖ ❖ ❖

În ceea ce privește celelalte transformări ce a suferit lexicul slav din dialectul meglenit, ele sunt aproape aceleași ca în celelalte dialecte și anume:

In *vocalism*:

1. Sunetul *ж* apare numai într'un singur cuvânt ca *un, um: dumbravă* (pl. *dumbrăvi*) < дѣрѣва, încolo pretutindeni *on, om*, din mai vechiu *un, um*, ca în dialectul dacoromân: *scomp* < сѣмѣ; *moncă* < мѣка; *mondru* < мѣдрѣ; *zombă* < зѣмѣ.

În dialectul dacoromân toate aceste cuvinte arată un din *ж*; *muncă scump*, afară de *mândru*, în care, ca și în dialectul megl., avem *ân* pentru *un*. Formele meglenite scump, mōnca, mōndru trebuie să fi existat odată și în dialectul meglenit cu un pentru *on*: **muncă*, **scump*, **māndru*, mai ales că cel din urmă (scumpu) se găsește și în dialectul aromân, însă, cu timpul, au fost înlocuite de formele medio-bulgare *skāmp*, cari vor fi pătruns dintr-o regiune din nordul Salonicului, unde continuă să se păstreze încă până astăzi, în comunele *Sucho*, *Zarovo* și *Vișoka*. În aceste comune avem cuvintele: *māndr* (măndăr) *мандар*; *mānkā* (mănkă) *манка*; *skāmp* (skāmp); *skāpka* *тънга*; (tānga cf. megl. tōngă) *тънга*; *zāmpa* (zāmp) *занпа* etc. Va să zică cu *ж* + *ъ* *ън* (ān) din care în dialectul megl. *on*. Cuvintele *pādar* și *gōșed* sunt împrumuturi mai nouă.

2. Sunetul *u* apare ca în *en*: *уґлада* > grindă (arom. mai nou *grendă*); *уґладало* > ugliedală; *смама* > smintes, etc. Pronunțarea cu *u* > *en* se întâlnește și în comunele bulgărești citate mai sus: *grenda*, *uğlendlu*. (Pentru cuvintele cu *u* > *an* și *u* > *en* în bulgărește (vezi A. P. Stoilov, *Ostatki ot nazalizama v solunskite sela Zarovo i Visoka*, apărută în *Periodičesko Spisanie*, kn, LXI (1901).

3. Sunetele **ъ** și **и** nu se pronunță când se găsește la sfârșitul unui cuvânt sau a unei silabe: izvur < изворъ; rac < ракъ; plean < плеякъ; plod < плодъ; post < постъ; prag < прагъ; scomp < сѣмѣя; slab < слабъ etc. Tot așa: gol < голъ; temnită < тѣмница: cotet < котѣтъ, ovez < овесъ etc.

4. Sunetul **ѣ** își păstrează pronunțarea veche sau actuală bulgărească când se află în grupa **рѣ**: învârtes < вѣртѣти; bărlög < бѣрлогъ; sfârșos < сѣвършити; vrâstă < вѣстъ; vrâu **вѣуѣ**, etc. etc.

5. În unele cuvinte **ъ** din grupa **ръ** apare ca **о**: **сърпă** < **сръпъ**; **търлă** < **търло**.

6. Ț final se pronunță ca ă numai în: milă < милѧ; poră < порѧ; rușă < рушѧ; ru-mea-nă < ромѧнѧ; urincă < уринѧкѧ.

7. Sunetul *ъ* apare ca e în: cremini < кремниъ; leani (< leane) лѣни; temniță < тем-
ница. După aceea, accentuat în: coteț < коѣтъ și ovez < овѣсъ

8. Celelalte vocale arată aceleași schimbări ca în dialectul dacoromân, despre care se vorbește mai pe larg la fonologie. Aci relevăm numai faptul că $\mathbf{\bar{a}} > \mathbf{o}$ din mijlocul cuvintelor se arată numai în *tucmes* (cu $\mathbf{u} < \mathbf{o}$) din $\mathbf{\bar{T}UKAMO}$, din care avem și *tocmă* «logodnă». În schimb, $\mathbf{o}$ neaccentuat apare pretutindeni ca $\mathbf{u}$.

In consonantism:

In afara de schimbările ce a suferit *l*, despre care a fost vorba mai sus, sunetul *h* cade la începutul, mijlocul și sfârșitul cuvintelor: rănes < хранити; pră < прахъ; streacă < стрѣка (cf. § 66).

In flexiune:

1. La declinarea substantivelor, dativul se formează cu prepozițiunea la: *la țar*; *la lup*, după bulg. na tsarăt; na vālkāt; tot așa și la dativul adjectivului pronumelui și numeralului.

3. Numeralul cardinal de la 11—19 precum și zecimile se formează în felul numeralului slav — ca în toate dialectele române.

4. Unele verbe primesc terminațiunea -m la persoana întâiu singulară de la prez. indicativ: *aflum*, *amnum*, *antrum*, *ampl'um*, etc. sub influența verbelor bulgare, care se termină în -m la această persoană. Această influență a mers așa de departe încât și persoana a doua de la unele din aceste verbe face în -iș: *aflîș*, *antrîș*, etc.; întocmai ca verbele bulgărești; iar persoana întâiu de la verbul «a fi» reprezintă peste tot forma bulgărească dialectală: *som* (bg. съм, som cf. Miletič, *Südslavische Dialekte* II, p. 217).

6. Elementul turc.

Mai numeros decât elementul albanez și grec este elementul turc. În privința aceasta, se poate spune că dintre toate dialectele limbii române, cel mai mare număr de cuvinte turcești, proporțional cu celelalte elemente străine, îl are dialectul meglenoromân. În acest dialect sunt foarte multe cuvinte care nu există nici în dialectul aromân. În schimb, aproape toate se găsesc în dialectele bulgare din Macedonia și în special în dialectul bulgar din Meglen. Din această cauză este aproape cu neputință de a putea stabili care cuvinte turcești au intrat direct din limba turcă, și care prin mijlocirea limbii bulgare. Și nici schimbările fonetice ce au suferit cuvintele turcești nu pot fi de folos pentru stabilirea provenienței lor directe sau indirecte. Aceasta pentru faptul că, sau că ele nu există, sau, dacă există, sunt aproape la fel cu acelea din dialectele bulgare. Cu toată această asemănare, un bun număr de cuvinte turcești au intrat direct sub forma lor populară, așa cum au pătruns în toate limbile balcanice. De la colonizarea Meglenului cu Turcii asiatici, Românii fiind în apropierea lor, au fost în continun contact cu ei și din acest contact Românii au fost nevoiți să împrumute, direct, multe din cuvintele pe care la au azi.

Deoarece din stabilirea raportului în elementul turc din dialectele meglenoromân, aromân și dacoromân, nu poate rezultă aproape nimic pentru cunoașterea legăturilor dintre aceste dialecte, nu vom încerca să-l supunem la același studiu, cum am făcut cu celelalte elemente. Cuvintele turcești au intrat prea târziu în dialect, spre a putea avea însemnătatea celorlalte cuvinte străine, chiar atunci când multe din ele sunt identice în câteșitrei dialectele. Cuvintele turcești, care prezintă unele schimbări formale, sânt tratate împreună cu celelalte elemente la Fonologie.

7. Elemente romane.

Prin elemente romane înțelegem acele puține cuvinte de origine italiană sau franceză care au pătruns în dialectul meglenit. Un studiu asupra acestor elemente a făcut G. Pascu (*Elementele romanice din dialectele macedo- și megleno-române* p. 192—195). Autorul dă pentru dialectul meglenit vreo 64 de cuvinte.

Printr'ânsele se găsesc unele care n'au nevoie să fie de origine romană, din momentul ce pot fi derivate din limba latină sau din alte limbi. Astfel *anjur* nu vine din ital. *ingiuriare*, cum dă autorul, (p. 177) ci din lat. **injurio*, -are (= injurior, -ari), așa cum îl dau dicționarele noastre (cf. Puș. EW. 866; CDDE. 868); deasemenea *buțel* cu *buțeauă*, *buțilușcă* nu vin din ital. (ven.) *bozza*, când pot fi derivate foarte bine din *buti* (CDDE. 202). Cuvintele *tșireip* și *snuép* nu pot fi trecute printre elementele romane, pentru singurul motiv că arată ei și ue pentru ea și o. Deasemenea *mires* «viser, mesurer» n'are nici o legătură cu ital. *mira* «viser» gr. *μυράγω* id., ci derivă direct din bulg. *měrja* 1. messen, abmessen, wiegen. 2. mit den Augen abmessen, zielen auf jn, (cf. *Mi duc să li mirim midžiți* «mă duc să măsoar piesele de 20 de piastri 6/93. *Iu mired, colo pugudea* «unde ochea, acolo nemerea» 11/67); *stignes* «tendre un corde» nu se potrivește deloc cu ital. *stringare*. Cuvântul este bulgăresc *stěgam* aor. *stěgnah* din care

stignes, ca jignes de la aor. žegnah-žegam; to aşà: aprăsnes, lăpnes, măînes (surnes, etc.) Înţelesul cuvântului este de «a întinde strângând ceva», ca în bulgăreşte. (Despre celelalte forme vezi vol. III al acestei lucrări).

Există şi cuvinte de origine română. Astfel, ca să citez numai câteva, avem: caş-caval, cumandar (comandant), gaz (petroleum), lamarină (tinichea moale), lampă (şi lambă), martină (puşcă sistem Martini), muzică, rom, ţigară, etc., etc. Dar toate acestea nefiind decât cuvinte culturale, ele au pătruns în întreaga Peninsulă Balcanică, unele în întreaga lume, odată cu obiectul, şi este greu de admis că Meglenoromânii din munţii Caragiovei, au fost cei dintâi care le-au împrumutat. Multe din ele ei trebuie să le fi primit de la Bulgari, după cum Aromânii au primit multe elemente romane de la Greci, Turci sau alţii. Din acest punct de vedere, puţinele cuvinte de origine română n'au decât o valoare relativă.

A. FONOLOGIA

SUNETELE

§ 1. *Vocale.*

a se pronunță ca în dialectul dacoromân; în unele cuvinte se pronunță ceva mai lung, și atunci l-am însemnat cu o liniuță deasupra: *ă*. În acelaș fel au fost înseminate și celelalte vocale lungi: *ē*, *i*, *ō*, *ū*.

ă este ceva mai închis decât a obișnuit, un sunet între a și ă, însă care se apropie mai mult de a. Se întâlnește numai la începutul cuvintelor și în poziție neaccentuată. e se aude mijlociu ca în dialectul dacoromân.

ē este un sunet care se aude între e și a. Se întâlnește numai în graiul din Lugunța în locul diftongului ea.

i se pronunță ceva mai ascuțit decât în dialectul dacoromân.

o se aude mijlociu.

ō reprezintă un sunet între o și a, fără a avea valoarea unui diftong. De aceea el se aude ca un o deschis care dă în a. Se întrebuințează în locul lui ă, â accentuați din dialectul dacoromân. Mai rar, în locul diftongului oa.

u se pronunță ca în dialectul dacoromân.

§ 2. *Diftongi.*

Diftongi coborători: *au*, *eu*, *iu*, *ou*.

„ suitori *ia* *ie* *io* *iu*.

§ 3. *Consonante.*

În afară de semnele obișnuite pentru însemnarea consonantelor din alfabetul român, am mai întrebuințat următoarele:

l' înseamnă l palatalizat.

ġ „ l gutural; se aude mai ales la sfârșitul cuvintelor.

ts ține locul lui ț și atunci când acesta derivă din c urmat de e, i.

tș corespunde sunetului c din limba română, când după el urmează e, i.

dž corespunde lui g din limba română urmat de e, i.

n' înseamnă n palatalizat.

Accentul s'a însemnat numai la cuvintele terminate într'o vocală accentuată, afară de cuvintele sfârșite în ă care rezultă totdeauna dintr'un sunet accentuat, și la proporoxiatoane.

(-) liniuța leagă cuvintele neaccentuate de cele accentuate.

Cifrele arabe în formă de fracție ordinară care urmează după citate, reprezintă numărul și rândul basmului din volumul II: *Literatura populară meglenoromână*; cifrele prevăzute cu asterisc arată că citatul este luat din capitolul cu ghicitori; cifrele fără asterisc arată citatele luate din capitolul cu frazeologie; cifrele romane în formă de fracție arată citatele luate din capitolul cu cântece, iar litera d pusă în paranteză arată că citatul este luat din volumul III: *Dicționarul etimologic meglenoromân*.

VOCALISMUL

A

I. § 4. A *accentuat*. La începutul și la mijlocul cuvintelor, când după el nu urmează n sau m + explos., se aude ca în dialectul dacoromân: *agru* 15/5, *apă* 2/71, *carni* 37/2, *casă* 2/1, etc. La fel și în elementele străine: *baftă* (< turc. s. mbg. baftša) - «grădină» 4/57, *bască* (cf. alb. baske) «bucată de lână ce rămâne la tunsul unei oi»

5/61, *cărtal* (< bg. kartal, din turc.) «șoim, vultur» 19/73, 15/66; *anghil* (< gr. ἄγγελος) 1/62, 2/2 etc.

În aceeaș poziție, fără însă a se putea specifica anume la ce cuvinte și în care silabe (închise sau deschise), *a* se pronunță mai lung ca de obicei, în cea mai mare parte a comunelor din Meglen. Astfel avem: *Liumnița*: *ăpu* 2/73, *ălba* 18/73, *jugăstru* 2/73, *cășili* 11/73, *frăț* 1/73, *frățil'* 6/73. În elementele străine: *surumăș* «săraci» 1/73; *bunăr* «puș» 3/73. — *Cupa*: *văli* 9/55, *picurăr* 1/60, *căldări* 18/55 etc. În elementele străine: *măgăr* 6/60, *capăcu* (turc. kapak), *căsdăbă* «oraș» 10/5. — *Lugunța*, *Birislav* și *Nânta*: *drăcu* 2/9, *căsd* 20/2, *bărbăt* 1/14 etc. În elementele străine: *însănu* «lumea» 24/2, *pări* «paralele» 8/2, *răp* «arap» 37/2 etc. — *Oșani*: *mămă* 6/11, *s-mănănc* 10/78, *s-mănănc* 6/36, *s-mănăncă* 9/78, *ămpirātu* 17/42 etc. În cuvintele străine: *priătili* (bg. priatelj) «prieteni» 93, *mălu* «avutul» 43/3, *cunăcu* etc.

Lungimea lui *a* ca și a tuturor celorlalte vocale lipsește numai în comunele *Huma* și *Țarnareca*. În aceste comune avem: *agru* 4/70, *draclu* 13/68 etc.

§ 5. Orice *a* accentuat trecut în dialectul dacor. în *ă* și *î* precum și *ă* s. *î* din elementele străine (vsl., bg. я. ж. turc. y) se aud *o*. Această trecere este generală în comunele *Cupa*, *Oșani*, *Lugunța*, *Birislav* și *Nânta*; în *Liumnița* o; în celelalte comune. *Huma* și *Țarnareca* se păstrează sub forma lui primitivă de *ă*.

Trecerea lui *ă*, *î* în *o* se întâmpină mai ales: la pluralul substantivelor feminine, cu *a* în tulpină, terminate în *i* (<e>): *corț* (carti) 8/15, *lumișor* (luminari) 5/37, *porț* (parti) 22/41, *țșoț* (țșoțcă) <mbg. tšafka «cioara» 13/25 etc.; — la pers. 3 sg. perf. simplu de la verbele de conj. I: *ămno* (umblă) 19/2, *ăntro* (intră) 16/6, *ănsurō* (însură) 2/11, *dunō* (adună) 10/31, *schimbō* (schimbă) 4/50 etc.; — în cuvintele de origine străină, mai ales în cele bulgărești și turcești, care conțin elementul я resp. y; *ăzor* (turc. azyr) «gata» 5/55, *calop* (turc. kalyp) *di săpun*, «bucată de săpun» 8/38, *corpă* (vsl. крѣпа) 44/40, *fucarloc* (turc. fukaryk) «sărăcie» 9/11, *gorb* (mbg. гѣrb) «spinare, șira spinării» 14/6, *mōscă* (mbg. mъska) «catâr» 7/83, *mōtnița* (mbg. mъtnitsa) «turbure» 9/32, etc.

§ 6. Soarta lui *ă* urmat de *n*, *m* + explos. este aceeaș ca a lui *î* accentuat. Așa dar pentru comunele *Cupa*, *Oșani*, *Lugunța*, *Birislav* și *Nânta* avem *an*, *am* + explos. > *on*, *om*: *lonă* < lana, -am 6/24, *mōnă* < manus, -um 1/1 pl. *mōn'* 24/31, *mōni* < mane 29/51, 8, 9/81, 8/31, *pōni* < panis, -em 8/35, *pōnză* < «pandiam 153, *sōmt* (sanctus) «sfânt» 7/11, *cōmp* < campus, -um etc., iar pentru *Liumnița* *an*, *am* + explos. > *on*, *om*: *con*, < quando 7/93, *căpitoiă* < capitaneum 13/77, *mōnă* 17/73, *plong* < plango 9/73, *plonz* < plangis 5/74; *comp* 2/73, *compū* 15, 16/73.

Când după *a* + *n* urmează în silaba următoare o vocală deschisă, rezultă acelaș fenomen care se observă și în dialectul dacor. și anume, pe lângă forme cu *an* > *on* (*on*), mai apar și cu *an* > *oin* (*oin*). Cele din urmă sunt generale pentru comunele *Lugunța*, *Birislav* și *Nânta*: *pōini* < panem 20, 21, 53/2, *cōini* < canem 12/28, *mōin'* (pl. de la *mōnă* «mână») 10/1, *mōinista* < mane «a doua zi dimineața» 32/2, 25/4. Tot așa și pentru comunele *Liumnița* și *Cupa*, însă aci avem *oin* pentru *oin*: *cōini* 5/55 art. *cōinili*, 5/76, *mōini* 8/56, *mōinista* 17/56, *pōini* 1/73. Ele apar amestecate în graiul din comuna *Oșani*, unde avem foarte des și *mōntiza* pe lângă *mōinista* 9/81, *pōini* 8/35.

În ce privește *an* + *n*, *am* + voc., *am* + *m*, *am* + *n*, dialectul megl. nu prezintă nimic particular, păstrând ca și în dialectul dacor. pe a nealterat: *an* < annum 12/16, pl. *an'* 15/2, 22/16, *ramură* < «ramula, -am (cf. Puș. EW. 1428), pl. *ramur* 3/11, cf. 10/11; *măma* < mamma, -am 22/73. Neregularitățile ce se observă cu privirea lui *am* + voc. în celelalte dialecte, există și în dialectul meglent. Și aci avem pers. 2 sg. de la ind. conj., prez. și perf. simplu -om, -om (< -ām): *cătōm* 6/31, *spilōm* 8/38; (în *Liumnița*) *si dom* 10/77, *s-ti tălțōm* 8/77, etc.

II § 7. A neaccentuat. Una din caracteristica dialectului megl. este căderea lui *a* inițial (< a, e): *casă* «acasă» 8/65; *caț* «prind», *căpō* 8/1, *cățără* 1/25, 9/20; *cola* «acolo» 16/18, 4/11, 24/2, *cūolo* 8/66, 11/67, *cūla* 8/60, 9/55, *culō* 13/64, *clo* 7/70, 21/69, *clopi* 7/71; *cmo* «acum» 3/76, *cmu* 17/73, *cmuă* 11/73, *mo* 18/72, *mōpi* 7/66; *dapă* «adapă» 17/18, *să dapă* 15/64; *dară* (ar. adarā) «face» 23/68, *dără* (Țarnareca) 5/68, *daug* (d.);

duc «aduc» 5/37 (la imperat.) du «adu» 7/10 cu accentul regulat, din *adduc*; *dună* (pentru *dună*) «adună» 3/VI; *fară* «afară» 4/38, 8/80; *flară* (de la *aflu*) 5/68, *flăm* 4/72, *flaş* 8/72, *flă* (în Târnareca, pentru *flom*, *flō*) 3/70, *flat-ay* 2/XII; *flari* (arom. *ahitare*) «atare, astfel» 16/5; *junsi* «ajunse» 26/8; *si dżungă* 9/64, *lăgať* «alergaťi» 9/66, *si lagă* 13/64, *lăgară* 4/29; *lant* «alt» 13/18, *lantă* 23/72, 9/4, *lanť* «alťi» 12/18; *leg* «aleg» 16/4, *leşi* 13/9; *lună* «alună» (d.); *luťol* (dim. lui *lot* 345 «luat»), *mănat* (ar. amănat) «târziu» (d.) *mănrari* «amărire» (d.), *mea* «amea» 12/65; *n'azăť* «amiază(zi)» 9/94, cf. 4, 21, 23/55; *pirit* (ar. apirit) «răvărsatul zorilor» 8/68; *plec* «aplec» (d.), *plicătoari* «doică»; *plicăscă* femeie care are un copil încă neîntărcat (d.); *poja* «apoi» 21/65; *prind* «aprint»; *prinsiră* *lamba* (=lampa) 3/7, *să prindă* *furna* 30/68, *reati* («arietem» (d.), *ruc* «arunc» 9/66, *si runcă* 35/65; *şa* «aşă» 3/4, 26/8; (Lugunța) *şaťi* 12/7, și arom. *ași*, *acși*) 9/66, 5/68, *şıťi* (arom. *aşıťe*) 4/4; *scultă* «ascultă» 13/24, *si scundeă* 8/66, *si scunsiră* 10/64; *stară* (arom. *astară*) «astă seară» 5/68, 11/12; *ştern* «aştern» (d.), *stup* «astup» (d.); *şti-tară* «aşteptară» 12/32; *sudd* «asudă» 737; *supra* «asupra» (d.); *ţel* «acel», *ţăl* 4, 622/69; *ţistu* «aceat» 10/2; *tumfeă* «atunci» 2, 35/65, 20/9; *u* < au < al «il» (cf. § 60); *ua* (arom. *auă*) «aici» 5, 12/1, *uaťi* (arom. *auaťe*) 24/65, 11/72, *uzo*, *uzo* «auzi» 6/28, 36/4; *vem*, *veť* «avem, aveťi» 21/2, *veam*, *veă* 1/55, *veay* 1/57, *vut-am* 12/72.

Dintre elementele străine în care a inițial a căzut, avem următoarele: *cu* (< bg. ako) «dacă» 26; *ma* «însă» alături de forma *ama*, întrebuițată în arom. bulg. și turc. 4/4; *mi* (< bg. *amī*) «însă» 4/5; *picădes* (< gr. *ἀπεικάω* aor. lui *ἀπεικάω*, din care arom. *achicădescu*) «observ, pricep» 7/17; *veridă* (< gr. *ὀυροβία*) 16/56; *lăcsită* part. adj. al lui *lăcses* (gr. *ἀλλάσσω* [pentru mai vechiul *ἀλλάσσω*] aor. *ἀλλάξα* din care și arom. *alăcsescu* «primerită, îmbrăcată» 40/15).

Se menține numai în următoarele forme de origine latină: *răzint* 6/II prin metateză pentru *arzint* <lat. *argentum*. Sextil Pușcariu explică altfel această metateză (*Daco-mania*, III, 394); *răzintar* (d.) poate fi un derivat nou, după arom. *argintar* (dacor.). Formele cu a inițial neaccentuat de la verbul *ară* se păstrează intacte (în Liumnița cu a > â) *ără* 7/10; *arat* <aratum (arom. *vratu*) în *mănușă di arat* 7/10. În Târnareca se aude forma *acolo* 24, 32 65, care nu pare a fi un aromânism, întrucât Aromânii grămosteni din Livăd, singurii cu cari Meglenoromânii din Târnareca pot veni în contact, au forma sincopată *aclo*; *ardic* (în: *ardică* 15/41, *să ardică* 14/16, *ardicat* 7/36) dacă ar fi să derive din *eradico* (cf. Puș. EW. 1424); *albină* 12 5; *albes* «albec»; *altar* (d.). Dintre elementele străine, am avea aici forma *răslan* <turc. *arslan*, în turca pop. și *aslan* (>arom. *aslan* animal, și monedă) mai ales că, supt această formă nu se întâlnește la celelalte popoare balcanice.

În elementele străine se păstrează, a mai cu seamă în cuvintele de origine turcă: *abă* <aba; *aber* <haber; *adet* <adet; *adźamița* <adźami; *adźilōchi* <hadźilyk; *aigor* <aigyr și în bg. *aigor* «orice animal lăsat să umble liber» *air* <hair, *alat* <alat «sculă»; *alişvărōş* <alyşveriş; *amac* <ahmak «naiv, prost»; *ambar* <hambar; *apansōz* <apansyz «fără veste, pe neaşteptate»; *tarană* (turc. *terhana* pop., *tarhana*, *tarana* «espece de conserve făcute de făină et de lăit caillé») id etc. etc. Deasemenea și când se găsește la sfârșitul cuvintelor ca în: *buľadźița*, *cavedźița*, *tufetșița* etc.

§ 8. Cuvintele începătoare cu pref. în primesc un a protetic în locul sunetului i din în- (întocmai ca și în dialectul aromân). Acest a în Liumnița se aude pronunța puțin mai deschis, decât în celelalte comune: *ampirātu* pentru **mpirātu* (<**mpirātu*) 19/73, 8/74, *amuntru* «înăuntru» 4/74, *ancărcară* «încărcară» 19/73, s. *mi antuārñ* «să mă întorc» 1/75; *si anturno* 2/75; *si-antvărť* «se învărťi» 1/76; *s-i antribōm* «să întrebăm» 3/76, etc. Prepos. în > ân: *ân zuuđ* «pe zi» 10/73; *ân marzini* «a margine» 17/73; *ân bunar* «în puť» 6/73, etc. În celelalte comune se aude pronunțat ceva mai închis, în ambele cazuri l-am însemnat cu a: *ampirātu* 20/42; *antuneric* 6, 7/1; *antreg* 1/9; *antribō* 17/2; *angrupat* 14/24; *ampl'ō* «umplū» 7/2; *antvărť* 19/42; *amplin* (arom. *mplin* s. *amplin* din în-*plin*) 7/64; *antirtă* (Târnareca) «certă» 24/65; *antileaptiră* «înțeleseră» 6/64. La unele cuvinte a prot. a căzut: *năfară* (arom. *nafoară* 25/3; *nbalťu* (în Târnarecă poate fi un arom.) 28 68; *naltă* «înaltă» 14 64, *naltı* 1/7. Acest a protetic, la verbe, cum avem *antvărťi*, *amflari*, *ampl'ari* s'a păstrat și la formele verbale cu accentul pe tulpină: *ântru*, *amflu*, *ampl'u*, prin analogie cu formele cu accentul pe terminațiune: *antrom*, *amflom*, *ampl'om*. În ce privește prepos. *antru*, în care a inițial se aude ca a și

a, proteza lui a se explică din poziția lui neaccentuată în frază. (Vezi altfel Sextil Pușcariu în *Dacoromania*, III, 391, nota).

Aceiaș a protetic apare și la formele conjuncte ale pronumelui pers. în cazul dativ: la pers. 3 sg. și la acus. *an'* 11/56, 8/71, 5/68, 6/70 etc.; *aț* 15/55, 7/70, 4/64, 4/22, 6/27, 2/66 etc.; *al'* 15/55, 5/53, 10/71, 20/69; (În Cupa) *aț* 3/55 (cf. § 60). Acus.: *al* 10/71, 15/69, 1/65, 18, 42/65; (În Târnareca cu l vocalizat cf. §): *ay* 4/66, 2/67, 21, 40/65, (cu a protetic căzut) u 18/68. Deasemenea acus. sg. fem. de la pers. 3: *ay* 3/37, 12/55, 5/61, cu a > ă: *ăy* 11/65, 6/67, 17/65 etc., prezintă un a protetic. Ca a protetic trebuie socotit și ă din ăy «este» 17/31, 2/42, 9/65 etc. Acest ă trebuie să se fi pronunțat, la început, a ca la formele conjuncte ale pron. pers., și numai mai târziu, în poziție neaccentuată din frază, a ajuns a > ă.

Câteodată a protetic apare și înaintea unor cuvinte de origine străină: *aftăsescu* (în Târnareca) «ajung, sosesc» din gr. ἔφτασα aor. lui φτάω id.: *aftăsiră* «ajunseră» 8/68. Cuvântul există și în mbg. *ftasuvam* pe lângă *stigam*. *Acsen* «străin» din gr. ξένος. Acesta poate fi și un arom., de și Românii grămustenii zic *csen*, singura formă răspândită la nord; în Epir: *acsen*.

§ 9. La mijlocul și la sfârșitul cuvintelor a > ă, ca în dialectul dacor.: *ață* 2/28, *căldări* 8/55, *cântă* 1/1, *gârnișor* (deriv. din gron după bulg. *ptšeniška*, deriv. din *ptšeniša* grâu) «porumb, păpușoiu» 9/21; *plânzeă* 5/74, *sânzirat* 21/73 etc.

Dintre elementele străine, a > ă numai la cuvintele mai vechi; cele mai nouă păstrează pe a nealterat; *băbă* < баба 1/22; *căstres* < kastrja «curăț un arbore de crăci» *colibă* < колиба 10/40; *dărușes* < даровати (d.) *gloabă* < глоба (d.) (numai cu înțelesul) «amendă»; *jăves* < жарити (d.); *nămes* < намяти (d.); *nivolă* < нивола (d.); *sădes* < садити 9/31; *silă* < сила 23/72; *țanțic* (mbg. *tsantsike* < zwanziger) «monedă, ban, sfânt»; *verigă* < верига (d.); *vlădică* < владика (d.); *zăbovi* < забавити etc. *săghiă* (bg. *saghija* id. din gr.) «haină femească»; *șamiă* < turc. *şami* «basmă, năframă»; *zăbun* (bg. *zabun*. Gerov) «haină» *răsol* < bg. *rasol* «varză» 8/XIV; *ubavă* < bg. *hubava* «frumoasă» 37/2; *bărdac* (tiurc. *bardak*) «urcior» *kăzânmac* < turc. *kazynmak* «căstig» 2/73; *căzani* < turc. *kazan* 2/76 etc. Imprumuturi nouă: *cabatea* < turc. *kabaat* «vină»; *davița* < turc. *davja* «județ, judecată» 18/11; *fucară* < turc. *fucara* «sărac» 1/2; *gabaniță* «plăcintă» 4/68; *sărət* (part. lui *șărqs* < bg. *šaram* «fac ceva pestriț împestrițez». Altfel Pușcariu EW. 1519) «pestriț» 14/3, etc.

§ 10. La adverbii și la pronume demonstrative dialectul megl. arată un a epitet: *ancuola* 15/56; *cuola* 8/60, *cola* 24/2, 16/18; *dițindea* «dincolo» 2/61; *dințea* «din partea această, dincoace» 18/29; *l'umintrea* «almintrelea» (d.); *l'urea* «aiurea» (d.); *poța* 21/65, 35/65, 2/66; *șa* «așa» 6/55; *sabașlea* «disdeditimeata» 1/44; *saldea* «numai» 18/73; *spotrița*, «în față, vis-à-vis» 2/66; *tunțea* «atunci» 22/64; *tunțea* 5/72; *urđinea* «pretutindeni, peste tot» 67, 849; *cota* «atâta» 4/4, 752; *cot...* *cota* «cât... atât» 29/32; *cota și cota* «atâția și atâția» 2/57; *ancă cota* «încă pe atât» 25/41; *niștea* 3/77; *țela* «acela» 4/11, 5/2; *țială* 3/77; *țista* «acesta» 10/2; *țista* «aceștia» 11/9, 13/19; *țiștea* 3/61; *țivagodea* 7/44. Pronumele pers. masc. sg. ac. la «el» 1, 2, 16/55; dat. pl. masc. și fem. pers. 1: *na* «ne» 4/55; dat. pl. masc. și fem. de la pers. 3: *la* «le» 2/55, 5/61; ac. pl. masc. și fem. pers. 1: *na* «ne» 2/73; ac. pl. masc. și fem. pers. 4: *va* «vă» 2/73.

Observațiuni. Pe lângă forma regulată *tăta* 6/21 și *tăti* (< bg. *tate*) 1/1, 10/5, în Târnareca se mai întrebuințează și *tați* 4/64, cu a > ai, întocmai ca și la cojini, moșini etc. O analogie cu *maika* bg. nu este exclusă, deși lipsește cuvântul în dialectul meglenit. — Pe lângă formele turcești terminate în -a final accentuat: *budală* < budala «prost, nebun»; *buiă* < boia; *ihtiță* < ihtiza «nevoie» etc., se mai întâlnește forma *căsbă* 10/5 cu -a final trecut în ă, care în dialectul din Oșani și Nânta se pronunță regulat -o: *căsbă* 13/84. Trecerea lui a accentuat de la sfârșitul cuvintelor turcești în ă este o regulă numai în dialectul aromân, și se pare că, în cazul acesta, avem a face cu un aromânism. — Forma *săt* (cu a lt ng) «ceas, oră» 17/4 pl. *săț* 11/7 stă pentru saat < turc. *saat* < sahat. În Oșani se aud *săti* 21/41 cu terminațiunea -i (< e), întocmai ca în arom. *săhate*, ca și *răti* «liniște» 2/66 < turc. *raat* < rahat. — De la proumele *tari* < eccum s. atque talis (Puș. EW.

159), *htari*, *ftari* avem plur. *tör* 13/1, cu a > ä > o, întocmai ca în arom. *ahtare* pl. *ah tãri oamîn'*, *ah tãri mul'eri* sau ca *mare* pl. *mãri*, pentru amândouă genurile. — În împrumuturile mai nouă din limba bulg. cuvintele cu ä (< a) accentuat, rămân neschimbate: *crãblã* < *krãblo* «putină» 8/13, pe lângă forma obișnuită *crõblã*; *prãtscã* 14, 16/24 pl. *prãtscãhi* «nuele» 20/18, bg. *prãtška* pl. *prãtški* id.; *vrãb* 9/35 pl. de la *vrãbã* < bg. *vrãba* «salcie»; *vrũu* 19/90 «vârful» din bg. *vrãh* + art. ul > vrãu > vrũu, pe lângă forma regulată *vrãu* 19/41. În graiul din comunele Țarnareca și Huma a accentuat nu trece în o: *qntĩrã* «certă» 24/65; *qntĩrcl'ã* 11/69, *dãpã*, «adãpã» 17/68; *scultã* «ascultã», *umpl'ã* 15/65; *durã* 15/69 cu ind. prez. *dor*, *dor*, *doarã* (*Si dusi ãn al Defu curiã ca si doarã* = se duse în pădurea lui Defu ca să taie lemne 21/55) din lat. *dõlo-are*. Tot așa și când ä este urmat de o nazală: *mãni* «mãine» 19/64, 9/69; *mãn'l'ã* «mãinile» 6/67; *mãntiza* «a doua zi dimineața» 10/65; *pãni* 6/65; *pãnea* 1/68; *tãntu* < (eccum) tantum atât 13/65. — Cuvântul *rãn'ã* (< aranea, -am) 11/35 «rãie», care este întrebuințat peste tot în Meglen, nu numai în Țarnareca, arată un ä pentru o, poate, sub influența derivatelor *rãn'os*, *rãn'lif*. — Nu se știe dacă la baza lui o stă un ä sau î, întrucât amândouă sunetele au ajuns la același rezultat, dând o, (Liumnița) o. Totuș, din punct de vedere fiziologic, ținând seama de baza lui ä care este o, și de aceea a lui i care este u, dacă formele *lonã*, *mõnã*, *comp*, *ponzã* ar fi derivat din *linã*, *mĩnã*, *cĩmp*, *pĩnzã*, noi ar fi trebuit să avem: **lunã*, **munã*, **cump*, **punzã* sau cel mult forme cu u deschis redus la valoarea lui o închis, adică *lonã*, *monã*, *comp*, *ponzã*. De fapt, aceste din urmă și există în graiul din Liumnița. Ele n'au rezultat din *lonã*, *mõnã* etc., cum s'ar pãrea la prima vedere, ci reprezintă reflexul formelor cu sunetul velar î. De aci, dar, rezultã cã și în dialectul megl. ca și în cel dacor. și arom. an + voc.; an, am + expl. au dat ãn, ãm și in, im, din care au rezultat *qn*, *qm* și *on*, *om*. În unele forme păstrate până astăzi în dialectul megl. se pare cã sunetul *d* s'a pronunțat mult mai deschis, decât se cunoaște în dialectul dacor., un fel de ä, care s'ar apropiã de sunetul *ã* al Aromânilor din nordul Macedoniei, afarã de regiunea Veriei, în care, dupã cum se poate vedea și din dicționarul lui Dal., predominã sunetul î. În comunele Gopeș și Moloviste avem o, în graiul bătrânilor, ca la Megleniți: (mõcã «mãncã»). În privința aceasta e instructiv verbul *mãncari* care la cele trei pers. sg. ind. prez. se conjugã sub amândouã formele (lungã și scurtã), ca în dialectul dacor., cu trei feluri de pronunțãri a vocalei velare despre care este vorba:

1. { Huma: mãmç, mãmțã 21/69, mãmçã 22/69.
Țarnareca: mãmçu 5/68, mãmțã 6/68, mãmçã 3/65.
2. { Liumnița: mãmç 7/75, mãmț 8/75, mãmçã 11/56
Cupa:
3. { Oșani, Lugunța: mãmãmç 5/28, mãmãmț 4/28, mãmãmçã 9/78.
Birislav, Nãmta: » » »

Din aceste forme se vede cã, pe când în Țarnareca și Huma, a existat numai sunetul ä, în celelalte comune, în cari avem ã, trebuie să fi existat un sunet intermediar între ä și ã, care să fi putut da ã. Chiar când am admite cã acest ã din mãmç resp. mãmãmç, s'ar explicã din *mõnc*, *mãmõnc*, la baza acestui o trebuie să admitem un sunet mai deschis decât ä. — În *schimb* (< *ex-cambiare): *schimbarã* 3, 4/18, *schimbõ* 5/50 și *inimã* (numai în Huma, încolo se întrebuințeazã *buric*) avem și în dial. megl. i pentru o (a, o). Forma a doua poate să fie și un aromãnism, întrucât Huma ca și Țarnareca sunt influențate de dialectul aromãn. Totuș, în Huma, în afarã de *inimã*, se mai întâlnește și *inãmã* 170, în care ä din silaba a doua ar puteã fi considerat ca inițial trecut prin metatezã: *ãmimã* > *inãmã*. — Ca

și în dialectul arom. există și în megl. *angan* (<*in-gannare): *angană răsanil* 'momește lei' 90/18. În Țarnareca se aude și forma *ancănescu* 'softez cu voce de durere, suspin', care pare a fi un aromânism. Observăm numai că un *angănescu-angănire* (ngînire, ngănire) «a geme, a suflă din greu, a găfăi, a clefăi» etc., dată de Papahagi. (Not. Etim. p. 5) nu este forma primară, spre a putea fi derivată din *gannio-ire* ci, după particularitatea cunoscută în graiul Aromânilor din Sud, după care c precedat de un element nazal trece în g, secundară ieșită din *ancănescu-ancănire*, *ncănire*, așa cum se aude în Țarnareca, și peste tot la Aromânii grămos-teni și în Nordul Macedoniei. Prin urmare, plecând numai de la această formă, cuvântul ar trebui derivat dintr'un **in-canesc* (de la *cano*), mai ales că vocea de durere care însoțește oftatul sau suspinul nu-l îndepărtează, ca înțeles, de forma latină și ar corespunde la amândouă formele arom. *ancănescu* și *angănescu*. — În *lânt* 13/8 (arom. alantu) pl. *lan't* 12/18 art. *lanțil* 1/19, avem *ă* înaintea unui n secundar. — În afară de formele *șimindoi* 'șimindoi' 13/58, *șimidoi* 'șimidoi' 15/24, mai avem *șamindoi* 20/69, *șamindoi* 18/69. Aceste din urmă par a fi aromânisme, mai ales că se întâlnesc în Huma. Totuși nu este exclus ca ele să reprezinte formele meglentice mai vechi. Trecerea lui a în e după un element palatal este aceeași ca și în dial. dacor., după grupa cl, gl, și în forme ca *il'd* < filia, *cristin* < christianus, -a-um.

Intr-o serie de cuvinte ă este înlocuit prin u, de cele mai multe ori sub influența unei labiale: *apu* 1/VIII, 9/39, 2, 10/73, pe lângă *apă* 2/71 întrebuințat în Huma și Țarnareca, care a dat **apo* > *apu*; *butijuni* (arom. pătigiuni) 66, pentru *bătijuni* (< bapționem. CDDE), ajuns prin forma intermediară **botijuni*; *clupnes* 'cad, pic în ceva' pentru *clăpnes* (< bg. *klapnah*) *clupni* 14/11; *fumeal'd* (în Țarnareca) pentru *fămeal'd* 1/83 singura formă întrebuințată în celelalte comune; în afară de formele regulate *măntres*, *măntrescu*, *zământres*, *zământrescu* (*măntrescu* 29/65, *măntreă* 32/65, 2/66 *zământri* 16/64 etc.) mai avem și *mutres(cu)* și *zămutes(cu)*, *mutreă* imper. pers. 2: 'uită-te' 15/72; *mî zămutes* 'încep să mă uit' 5/72; *s-ti zămutes* ib., *si mutrească* 5/69 etc.) cu u pentru ă din ă (< ă), din cauza labialei premergătoare. Cuvântul a fost împrumutat dintr-o regiune în care **мжтрѣти* pentru *сѣмжтрѣти* sună măntriti cu ă > ă, el există și în arom. *mutrescu* < **montrescu* < *măntrescu*; *munes* 'dau în cineva s. ceva, arunc cu piatra, asvârl, lovesc' pentru *măines* (și muneș 13/71). Cuvântul, ca multe alte verbe împrumutate din limba bulgară, se întrebuințează sub două forme: *măies* (*Lisița*, cu *ună tujagă*, *cât putea măia la smăreț* '... dedea, lovea în ienuperi' 18/93; *Calu măia la feată*... 'dedea în fată' 40/2 etc.) și *măines* (*Scopi călotșca și firea si măinească la lamn'd*; *măin' și al' tăl' o șapti capiti*... 'vroia să dea în balaur' 12/28) și: *moines* cu a > o după o labială (*Moinecă, bri milu, ancă ună uară* 'mai dă încă odată' 7/34 cf. 13/34). Forme duble ca acestea, împrumutate din l. bulgară, se mai întâlnesc: *tșucăies* și *tșucnes*; *prăscăies* și (a) *prăsnes*; *prizăres* și *priznes*; *trăgăies* și *trăgnies* etc., după cum cuvântul a fost împrumutat de la prezinte sau de la aorist. Forma *munes* vine din *mănes*, iar aceasta din *măines*; deși toate au același înțeles, totuși ele se desibesc în întrebuințare, întrucât, pe când *măies* derivat din forma bulg. de la ind. prez. *maam* (pronunțat în megl. *mām*) < *mavam* (cu căderea lui v, după o particularitate a aceluia dialect ca în *prăies* < *prām* < *praam* < bg. *praviam* 3/42) < bg. *maham* id. se întrebuințează, întocmai ca și în bulg., la ind. prez., imperat. și imperf., adică la toate acele forme verbale, în care acțiunea arată o durată mai lungă (durativă), *munes*, *măines* (*moines*) derivat din aoristul *mavnah* < *mahnah*, din contră, se întrebuințează numai la perf. simplu și conj., când acțiunea nu durează. Foarte rar și la celelalte forme, însă numai cu această nuanță de înțeles, ca în bulgărește. De aceea nu cred că cuvântul ar putea

805.106

să derive din *mōnā* pl. *mōini*, cum dă CDDE, după Archiva, XVI; *mudie* (turc. mahmudië, după numele sultanului Mahmud) «monedă de aur» 328; *smuknes* (< cmaknuvam) pentru *smācnes* (să-l smucnească 18/19); *pulatā* 9/32, 13/19, 30/2 etc., pentru *pālatā*; *vumpīr* 3/55, *vumpīru* 4/55 pentru vâmpir; *murufet* pl. murufetur 12/29 din mărăfet < mārifet < turc. *marifet*.

În altă serie de cuvinte avem i pentru ā sub influența asimilației a vocalei din silaba următoare sau precedentă: *āncl'inišun'* (< inclina-tionem) 12/23 pentru ānclinātšuñ; *bisearicā* 3/61, 10*; biserică 28, 34/18, pe lângă forma normală *bāsearicā* < basilicam; *bluguvišes* «blagoslovesc» 2, 4/25, prin metateză, din *blugusuves* < blugusluves < blagusluves < blagosloves; *blugusov* «binecuvântare» 11/6 cf. 2/41; bg. *blagoslov*; *chi-tip* (turc. k'atip) «scriitor, copist» 13/15 pentru *chiatip*; *pimint* (< *pau-mentum, pavimentum. Puș. EW. 1251) pentru pāmint, 13/39, 4/61, 8/66; *prīmātār* (< πρᾶγματάρχης) «negustor» 9/6, 9/71 pentru prāmātār sau prāmātār, cum se întrebuințează în dialectul aromân. Trecerea lui ā în i, a rezultat, poate, prin analogie cu adverbul prima, sau a pref. pri — care este așa de răspândit în dialectul megl. Tot așa *prīmātiā* (< gr. πρᾶγματ(α) «marfă» 7/6 pentru prāmātie; *trimet* pentru trāmet (< tramitto, -ere Puș. EW. 1763): *trimeț* 4/70; *trimeasi* 5/70, *trimeasirā* 10/38.

În următoarele avem u pentru ā: *jurumint* 2/25 pentru jurāmint (< juramentum); *opucu* (< bg. opaku) pe dos* (cf. dacor. opācesc) pentru opācu 6/67. În *smāreac* (bg. smrēka) «juneapân» avem un a epentetic; tot așa în *māndāros* pentru *māndros* (mōndru); *ūmbārā* (umbră) 7/96.

E

I § 11. *E accentuat*. Rămâne neschimbat ca în dialectul dacor., având aceeași va-loare de e mijlociu: *direct* < directus, -a -um, cu schimbare de pref. pentru directus, -a -um (cf. Puș. EW. 550) 14/36; *ter* < quaero, quaeris 10/72, *terb* < cervus, -um 14/78; *trec* < traicio (cf. Puș. Lat. Tî u. Kî 73) 11/56. Tot așa și în suf. verbal și adjectival -es(c): (a)nflures «înfloresc» 5/1; *mires* (< bg. mērja) «ochesc, nemeresc» 65/39, 11/67; *pisājes* (< mbg. aor. *pisah* dela piša «scriu») 2/68; *tures* (< mbg. turam, bg. turjam) «vârs» 2/69 *tucmes* (< mbg. tokmam bg. tākma) refl. «mă logodesc» 4/94; *āmpirātes* (ampirāt), *bārbātes* (bārbat); *dumnes* (domnesc); *dumnīzes* (dumnizō), etc. Sufixe substantivale: *et* și -eț; *bārdet* (brad) «locul unde a fost odată brazi», păstrat ca nume de loc. lângă Huma. (Vezi la sufixe); *curnet* (corn); *pidureț* (pidure) «fragă»; *vārdāreț* (vântul din Vardar), etc.

Dintre vocalele lungi, e este acela care se întrebuințează mult mai rar decât toate celelalte și anume numai în comunele: Liumnița, Oșani, Cupa, Lugunța, Birislav și Nânta. În Țarnareca și Huma rămâne același: *cāmēș* pl. de la *cāmeașă* 19/31; *cāmētu* 1/56; *izmētu* (turc. hizmet) «serviciu» 4/52; *murufēt* «marafet» 1/31; *trimēt*, *trimēs-au* 11/60.

Cuvintele de origine turcească terminate în e accentuat, se pronunță lung; în dia-lectul arom. din acest e lung au rezultat doi e (ee, eje): *cavinē* «cafeină» 1/86 (arom. cafeinee, cafeineje); *gaile* (< turc. *gaile*) «grije, necaz» 2/86 (arom. găilee, găileie), etc.

§ 12. Precedat de o consonantă labială, e rămâne neschimbat peste tot în dialectul megl., când în silaba următoare se află una din vocalele i, o, u. *āmbet* (< imbibito, -are), *āmbet* «îmbăt, îmbeți» 369; *ānves* (< (in)vestio -ere p. ire Puș. EW. 897); *ānvești* «învăsc, învești» *1; *ānveț* (< (in)vitio -are) pers. 1. 2. sg. și *zānveț* «încep să învăț, mă obișnuiesc», pers. 1. 2. sg. cf. 15/55, 3/3; *bes* (< vissio, -ire p. bisso. Puș. EW. 186) și *bișes*, pers. 2. *beș* 777, 2/70; *mel'* (< mīlūm) «meiu» 9/21; *mer* (< melum p. malum. Puș. EW. 1023) 16/19; *ās mergu* viitorul de la *merg*, (< mergo -ere) întrebuințat numai în Țarnareca «o să merg» 65/2; *meturā* (< mētūla, -am) «mătură 362 pe lângă forma *metlā* (< bg. me-tla) «un fel de floare care miroase ca rosmarinul», *metur*, *izmetur* «mătur, sfârșesc de mă-turat» (d); *per* (< pilus, -um) «păr» 47/40, 19/90; 16/78; *per* (< pīrus, -um) «păr» 26/6; *speț* (< *ex-pellavo, -are cf. Puș. EW. 1613) «spăl» cf. 2/71; *trimes-au* 11/66; *uspeț*

(*hospitium*) «ospăt» 5/30; *ved* (video, -ere) «väd» 3/83, *vez* «vezi» 4/14; *ver* prescurta din *cusurin ver* (< consobrinus *vërus*) «vär» d.

§ 13. De la această regulă se abate graiul din Liumnița. Aci, orice *e* accentuat apare *îă*. Acest *îă* rezultă, de sigur, din *ie* (< *ee*), în care *e* a trecut în *ă* din cauza elementului palatal: *biām* (< bibimus) pentru *biem* < *bem* 3/72; *fiās* (< feci) 2/76, pentru *feș*, forma obișnuită în celelalte comune; *fișiās* (< fecisti) 18/73, pentru *fiseș* sau *făses*, forma cea mai răspândită; *îăl* (illum) 3/74 pentru *ieł*, pl. *îăl'* 2/74 pentru *ieł'*; *si veaū antiliās* «se înțelesese» 5/73; *miāu* «meu» 12/73; *miājłuc* pentru *mejluc* (< **mēdiolus locus* cf. Puș. Tî u. Kî, 54) 7/7; *fiāla* pentru *țela* «acela» 3/77; *urīācl'ili* pentru *urecl'ili* «urechile» 7/75; *viār* (< velis) pentru *ver*: *Sî-ț da miāu tatā țî viār* «tată-l meu o să-ți dea ce-i vrea» 12/73.

În elementele străine avem deasemenea această trecere, ceea ce dovedește că ea este nouă; dealtfel aceasta se vede și din faptul că *ă* din *îă*, deși accentuat, n'a trecut în *o* (< *o*): *cāsmiātu* (< mhg. *kesmet*, turc. *kysmet*, sau chiar direct din turc.) «norocul» 1/74; *fiāslā* (< *reca*) pentru *teslā* 11/77, etc.

Precedat de un element palatal, *i* din *îă* este absorbit: *n'āl* 5/75 pl. *ńāl'* 5/77 pentru *nīāl* din *nīel* (< *agnellus* -um); *tšāsmā* 5/74, 8, 13/73 pentru *tšāsmā* din *tšēsmā* (< mhg. *tšesma* < turc. *tšesma*) «fântână»; *džāp* 13/77 pentru *dziāp* din *dziēp* «buzunar»; *pindžārcā* 15, 16/73 pentru *pindžārcā* din *pindžārcā* (derivat din turc. *pendžere* + suf. -*cā*) «fereastră», etc.

§ 14. Intocmai ca și într-o parte a dialectului aromân, orice *e* care urmează după un element palatal (*i'*, *ń*, *i*) trece în *ă*. Acest *ă* se prefacă în *o*, (în Liumnița). Această trecere se observă mai ales la pers. 3 sg. și 1 pl. de la verbele de conj. întâiu: *jungl' o* pentru *jungl'ă* < *jungl'e* 18/55; *jun' glom* pentru *jungl'ām* < *jungl'em*. Tot așa: *tāl' o* < *tāl'ă* < *tāl'e* 8/74; *tāl' om* < *tāl'ām* < *tāl'em* «tăiarăm» etc. Verbul *ampl'u*, (foarte des și *ampl'ām*, mai rar *ampl'em*) < impleo-*ere*, de oarece la pers. 3. sg. ind. prez. face *ampl'ă* < *ampl'e* (mai ales *că*, după cum se va vedeala § 30, și *e* neacc. > *ă*) la pers. 1 plur. face *ampl'om* < *ampl'ām* < *ampl'em*; și fiindcă terminațiunea -*om* (< *em*) de la acest verb coincide cu -*om* (< *ām*) de la conj. întâiu, nu numai *că* la pers. 2 pl. face în -*aș* în loc -*eș*: *ampl'aș*, dar și întregul perf. simplu face după conj. întâi *ampl'ał*, *ampl'aș*, *ampl'o*, etc.

§ 15. Când *e* derivă din *ē*, *ae* latin, a dat, ca și în dialectul dacor., *ie*: *ied* (< *haedus* -um) 298; *ier* (< *ferrum*) 1/17 (în comuna Țărnareca *h'er* 11/67) pl. *ierur* 39/40; *ier* (< *hērī* (Țărnareca) d.; *ierb* (< *fērvo*, -*ere*) în *si iarbă* 5/55 cf. 5/77 *zāierb* (din *zā-ierb*) «incep să fierb, fierb» cf. 8/16; *iert* «fiert» 619; *ies* (< *exeo* -*ire*) pers. 2. *ieș* (cf. 11/42, 1/70, etc.), în Liumnița (cu *ie* > *îă*) *îās*. Compus: *priiēs* (din *pri-ies*) «răsar din pământ, răsar a doua oară»: *Nu iēs bureati si priiēs* «nu ești burete să răsar» 595; *ieu* (< *ē(g)o*) 12/71; din această formă a rezultat **iāu*, cu trecerea lui *e* > *ă*, din cauza elementului palatal, care a dat *io* 6/2, 5/62, 2/65, etc. (cf. arom. *io*) și acest *io* > *iūă* 12/73, după o particularitate a graiului din Liumnița, în care avem *o* > *uă* (cf. § 36). În forma *ieș* persoana 2. sing. ind. prezinte de la «iri» avem *e* > *ie*, ținând seamă de faptul că *e* din *es* latin în poziție neaccentuată eră deschis (cf. Meyer-Lubhe, *Gram. Rom. Spr.* II p. 249). Dar în afară de aceasta, *e* > *ie* se poate explica și din persoana a 3 sing. iasti, pe care Weigand nu o dă, dar care, de fapt, există, cf. § 121.

În cuvintele străine, precum și în acele de origine latină, în care *e* nu derivă din *ē*, *ae*, această trecere este datorită influenței slave: *îela* (Liumnița) *îălă* 4/74, 8/75 (pentru *ela* 5/37, *elă* 446) cu pluralul *îelati*, *îălati*, *ilati* 1/53 din bulg. *ela* «vino» (plur. *elate*) < gr. *ēla*, imper. de la *ēgχομαι*; *îelă* «un fel de arbore de munte, crește mai ales pe muntele Kojuh» (d.); se pronunță și *elă* < bg. *ela* «brad»; *ieftin*, pe lângă forma mai obișnuită *efiin* < gr. *εὐθιός*, cuvânt răspândit peste tot în Balcani (d.); *iej* «ariciu» pe lângă *ej* (< bg. *ež*), cu derivatul *nāijos* (din *na-iej-es(c)*) «mi se sbârlesc perii capului, mi se face părul măciucă» (d), aceeași formațiune ca fr. *herisser* (< *hericius*); *ier* (turc. *her* id.) «fiecare» întrebuințat în formațiunile *ier-țe* «orice» *ier-cari* oricare. Prescurtat și *ie*, *e* > (neaccentuat) *i*: *La e pașt* și *crătșun dădeā la sirumaș*, (la orice Paște... dădeā la sārarc) 2/46; *I siyā* «în fiecare zi» 1/16. (Pe acest *i* Weigand îl identifică cu *fie* < *fiat*, ceea ce nu cred că mai susține acum. cf. Wl.-Megl. 19).

Dintre elementele latine avem: *ieł* (< *ille* cf. Puș. EW. 764) 2/71, (Liumnița, Huma) *îăl* 22/69, 2/74; plur. *iel'* 6/64, 5/68, *îăl'* 2/74; *ieș* «ești» 2/14, 11/11, 1/19, 7/30, etc.

(în Târnareca) *jeştă* din *eştă* 13/65 şi acesta din *eştă* < *eşti*; *si jeş* «să fii» 10/60, 26/65, 13/68; *jeştu* (< *istus* = *iste* cf. Puş. EW. 147) întrebuinţat numai la Huma: *Daţ-l'a la jeştu om tănti pari* 7/65 pentru forma obișnuită *jeştă*.

§ 16. Ori de câte ori *je* urmează după una din spirantele *ț* (< *t*, *c*) și *z* trece în *ia* > *io* > *o*.

După *ț*: *cățol* (< *catellus*, -um) «câtel» 6/28, 2/24, din *cățal* < *cățel*; *cloputol* din de la *clopot* (*d*); *luțol* (derivat din *loț* < **luat* < **allevatum* din *allēvo* cf. Puş. EW. 63); *piduțol* (< **peducellus*, -um pentru *peduculus* cf. Puş. EW. 1239); *purțol* (< *pōrcellus*, -um); *țos* (< *tēxo*, *tēxunt*); *tost* (< *tēstum*) capac și în special capacul «podniței» (= tavă de pământ) *Ua-i țostu și podnița* 454. Forma «*jeşt* pl. *jeşturi* și *jeştii*» dată de Papahagi, *Megl.-Rom.* II p. 125, cf. și Puş. EW. «*jeşt*» 1728, nu mi s'a putut comunica; *vițol* (< *vītēllus*, -um) 14/79.

După *ș*: *șorș* 15/11, 4/78 pluralul de la *șarpi*; *șod* (< *sēdeo*) 6/42; *șoz ua* «șezi aici» 9/73.

După *z*: *zot* pluralul de la *zapi* < *zeapi* (< *dēcem*) în numerele compuse: *douzoț* 8/42, 27/65, *treizoț* 27/65, *patruzoț* 6/21, etc. *douzoțșun*, *douzoțșint* 10/42, etc. La Huma se aude numai *dayzăt* 10/72.

După *tș* trecerea se arată numai la elementele străine; de sigur că în cazul acesta avem a face cu un *e*: *tșoșmă* (< mbg. *tšešmā* < turc. *tšešme*) 3, 13/56, întrebuinţat însă și sub forma *tšešmā* (pl. *tšešmi* 4/31 art. *tšešmili* 5/31), care a devenit *tšăsmă*, cum se întâlnește în Liumnița (cf. 8, 13/73, 5/74) și din aceasta a rezultat forma de mai sus; *tșouli*, 6/22, întrebuinţat mai mult la plur. cu înțelesul de «ghete» din bg. *tševol* (cu căderea lui -v- în graiul bulg.) > *tšeol* > *tšăul* < *tșouli*, forma de la sing. este întrebuinţată la fem. *tșoală* 6/89; *tșop* (mbg. *tšep*) «un fel de cârlig lung de lemn care se află la fiecare casă, servind pentru prinderea lucrurilor ce nu pot fi ajunse cu mâna» 2/6, 9/13, 12/55, etc.; *rutșoc* (bg. *rutšek*) «prânz» 3, 12/8. Verbele derivate din l. bulg. cu pers. întâiu de la ind. prez. în -*os* (< *es(c)*), vor fi tratate la § 32, fiind derivate de la infinitivul în -*ori* (< *iri*).

§ 17. Când în silaba următoare se află una din vocalele *ă*, *e*, atunci *e* (< *ē*, *ě*) trece în *ea*, *iea* ca în dialectul dacor.

1. *e* urmat în silaba urm. de *ă*: *creastă* (< *crīsta*, -am). *Creastă di cucot* (*d*); *deasă* (< *de(n)sa*) 10/64; *dișteată* fem. de la *dișet* și acesta de la verbul *dișet* < **de-excito*, -are de la *excito*, -are, în dacor. «deștept» după aștept-așteta (cf. Puş. *Lat Tj n Kij* 11.) *d*; *greauă* «greă» și «însărcinată» (cf. mbg. *teška* id.) 5/40 fem. de la *greyu* < **grevis*, -em) Puş. EW. 735; *neagră* (< *nigra*) 8/91; *neayă* (**nix*, *nivem*) «zăpadă, nea» 8/31, *seacă* fem. lui *seac* (< *siccus* -a -um) *55; *seară* (< *sēra*, -am) 1/16; *stearpă* «oaie stearpă care nu dă lapte» (= mlazniță) *d*; *teastă* fem. lu *teșt* (< *ecce iste*) 9/32. Derivate cu sufixe: -*eață*: *albeață* < **albitia*, -am p. *albities* CDDE 38) «albeață, albuș, boală de ochi» 20, 22, 23/18; *bitărneață* și *bătrneață* (*bitōrn*) «bătrânețe» 2/15, 39; *dimineață* (< de mane) 8/56; *dimineața* 10/9, 2/28; *flămundeață* (*flāmund*) 2/76; *greăț* (< **grevitia*, -am de la *grēvis* = *gravis*. Puş. EW. 732); *juneăț* (*juni*) «putere, forță, voinice, vitejie» 26/40; *muleăț* (Oșani), prin schimbare de sufix, pentru *moleț* (< *molets*) «molie»; *nigreață* (< *nigritia*, -am) «partea neagră a ochiului» (*d*); *tinireăț* (*tinir*) «tinerețe» 2/15; *virdeăț* (*veardi*) *d*; -*eață*: *buțeață* (*buti*) «butoiaș» 6/XVII, 87*; *fântăneață* (*fāntonă*) sing. lui *fāntăneală*, nume de loc. la Nânta; *mărdzeayă* (< *margella*, -am) «mărgă» (*d*); *măseayă* (< *maxilla*, -am) «măseă» (*d*); *purțeață* (< *porcella*, -am) «purceă» (*d*); *steayă* (< *stella*, -am) «stea» 627, 729; *virdeayă* (< *virgella*, -am p. *virgula*. Puş. EW. 1875) «vergeă» (*d*); -*eață*: *ămpirătească* (*ămpirātes*) împărătească; *bărbătească* (*bārbātes*); *dumnizească* (*dumnizes*); *fițurească* (*fițures*); *fitească* (*fites*) «de fată»; *ghiupțeață* (*ghiupțes* din *ghiupc* «țigan» 8/5, 13/81, 205, 295, etc. subst. masc. refăcut după *ghiupcă* «țigancă» 15/29, 3/35, 601, etc. din mbg. *ghiupka* și acesta din *ghiupin* «țigan» < gr. *γύπτος* «țigan» < ar. *ghiftu*); *măgărească* (*măgāres*); *mulțrească* (*mulțres*) «femeiesc» și ca subst. «partea s. locul rezervat în biserică pentru femei»; *vlăsească* (*vlāšes*) «românesc», etc) Forme verbale: *si ancăizească* (*ancālzoș*) 2/71 *andeașă* (*andes* «îndop, mănănc mult». III; *si chicăizească* (*achicāses* < gr. *ἀνελκασα*) «să înțeleagă, priceapă, observe» 11/67 *si chiruizească* p. *si chiruească* (*chiruies* din *chiar* < turc. *k'ar* «câștiga» «să câștige» 1/77; *si crîmnizească* (*crîmnises*, derivat din *cremnă* «prăpastie») «să prăvălească, să răstoarne

6/11; *si* *dismărească* (dismărș din dis-umărș > dismărș. *Umărș* înseamnă «mă obosesc» din mbg. *umoram* bg. *umorjavam* (aor. *umorih*) și acesta din vsl. *ѹморити*; *si* *duvească* (duves derivat din *dovnic* < mbg. *dovnik* < *duovnik* bg. *duhovnik*) «să spovedească» 1/57; *si* *gutfească* (gutfes din mbg. *gotvam* bg. *gotvja*) «să gătească» 2/68; *si* *gustească* (gustes > bg. *gostam*, bg. *gostuvam*) «să ospăteze» 9/50; *si* *lăpnească* (lăpnes < mbg. *lapam* bg. id.) «să îmbrace repede, să înghiță» 40/23; *si* *pișmândisească* (pișmândises turc. *pișman*) «să se căiască» 8/2; *si* *stinească* (stines < mbg. *stenam* < gr. *στενάω* «suspino») «să se vaite, să ofteze» 15/72; *si* *tșucnească*, *si* *tșucăiască* (tșucnesc, tșucăies < mbg. și bg. *tșukam*, aor. *tșuknah*) «să sune, să bată în ceva» 25/64; *si* *treadă* (trec) 3/31; *si* *turească* (tures < bg. *turjam*) «să verse, să arunce, să azvârle, să tragă cu pușca, să ridice» 23/41, 3/13, 2/37, etc.; *si* *ubidească* (ubides < mbg. *obiduum* «gust, încerc») «să caut, să cercetez să întreb» 1/2 1/56, etc.

§ 18. În elementele slave trecerea lui *e* în *ea* s'a făcut numai în cuvintele mai vechi în care *e* < *k*, fie că această metafonie s'a făcut prin analogie cu cuvintele de origine latină, fie că, ceeace este și mai sigur, s'a păstrat vechea pronunțare slavă, după cum se dovedește din formele slave cu *k*, care în silaba următoare nu aveau un *ă*:

Cuvinte cu *k* având *a* în silaba următoare:

Dreazgă (< sl. *dręza* sau chiar *дрѣза*, deoarece în bg. există numai derivatul *drjazgak* cf. *Gerof* cu înțelesul de «pădure», iar în sârb. *drežga* nume de loc. cf. Berneker, SEW. 222). În dialectul meglan. se întrebuințează ca subst. cu înțelesul de «pădure deasă» și cu adj. «des»: *curiă* *dreazgă* «pădure deasă». Din acest înțeles apoi s'a dezvoltat acela de «plin»; *jirjaghă* (< žrebija în bg. žrebii id.) «măsură de tort lucrat»; *leică* (< bg. *lěika*) «tigvă de scos apă, căpătână» 5, 12/42, 801; *leasă* (< *лѣка*) în Liumnița, «unealtă de răchită cu care se prinde pește» *leasă* (d); *leavă* (< bg. *lěvā*) «stânga» este mult mai des întrebuințat decât forma *stongă* 18/56 cf. 329; *pleavă* (< *плѣва*) «pleavă» (d); *primeajă* (< bg. *primězda*) «primejdie» 187; *reapă* (< bg. *rěpa*) «morcov» (d) *smăreacă* (bg. *smrěka*) «juneapăn»; *steajăr* (< *стѣжаръ*) în Liumnița «stejar» (d); *steandă* (< bg. *stěna*) «piatră mai mare» (d); *șteavă* (bg. *štěvje*) «plantă» 9/70, 3/69; *streală* (< *стрѣла*) «trăznet» 732; *seandă* (< *сѣно* cu trecerea lui *o* în *ă* în dialectul megl.) «fân»; *țapă* (< *ѣпѣа*) 181; *streaură* (< *стрѣха*) «strașină» 111, etc.

Forma cu *k* având sau nu *ă* în silaba urm.

Beal (< *бѣлъ*) «alb, frumos» 44. Derivat: *baelus* (beal -uș) «un lucru care nu-i bine vopsit în roș sau în alb» *Capră bealușă* (d); *bileag* (< bg. *bělĕg* din mongola *bālgā* cf. Berneker SEW. 55) «semn țință» 12/38 cf. 495. Mai ales la obiceiurile dela nuntă: *Mines s. dau bileagurli* «schimb semnele»; *bileajnic* (< bg. *bělĕznik* derivat din *bělĕg*, *Gerof*.) «semn, minune» 490; derivat (din *bileag*); *bilijos* vb. IV; la țesut se zice: *Deadi domnu di bilijo*, când femeia este pe sfârșite și sulul începe să se întrevadă printre fire (d); *breag* (< bg. *brĕg*) «suiș, deal» 10, 11/1, 857; *breaz* (< *бръза*) adj. «albis maculis sparsus» Mikl. Slav. Elem. 15) «bălțat» 59; *buzeaj* (< bg. *buzĕi*) plantă mare, crește câte odată cât mărimea unui arbore; fructul este un fel de bob negru, rotund și mic (d); *dead* și *ded* (*дѣдъ*) «moș», (la moară) «posadă»; derivat: (Liumnița) *deadă* «bunică» cf. 10/1, 2/2, 2/4, 4/16; *deal* (< *дѣлъ*) *4. și *ndeal* (în deal) «pe colină, în deal» 8/48, în Lugunța nume de localitate; *leac* (*лѣкъ*) «leac» 11/47, 22/31, 2/82, *neac* 6/54; *neacă* și *uneac* (forma cea mai răspândită) din *un-leac* 4/16; *plean* (< *плѣнь*) «jaf plean» 575, (din care s'a derivat verbul) *plines* «jefăuesc» 575; *prea* (< *прѣ*) adv. «prea» 6/56; *pu-gazeaj* (bg. dial. *pogazĕi* id., Cf. Pančev) «tinerii care aduc zestrea miresii încărcată pe un cal»; *pusleadic* (< bg. *poslĕdĕk*) «soarta în care se află fătul născut» (d); *tream* (< bg. *trĕm*) «tinda casei» 4/4, 8/19, 15/56, 7/84;

Derivate cu sufixe:

-*eală* (< -*ĕlo*) *drusteală* și *drișteală* (întrebuințate în Țârnareca) sl. *дрѣшть* d. Cuvântul există la Aromâni: *drișteală*, în ngr. și în alb. cf. G. Meyer, AW. 65-66; *ni-greală* (negru) d.; *puveal'* d. pentru *puveală* (< *povela*) «putere, stăpânire» 16/79; *videală* (< *vidĕlo*) «lumină, lumânare» 5/7. Forma *clipeală* «pleoapă» stă în legătură cu alb. *k'epale* pentru *kl'epale* id., derivate din vsl. *клетати*, din care dacorom. *clipec*, iar din acesta postv. *clipă* și derivatul *clipeală*. Este greu de adus în legătură formele megl. și alb. cu vb. *капало* «toacă», care își păstrează vechea însemnare încă până azi. Mai degrabă

s'ar putea admite o formă * *канѣ* derivat din *канѣтъ*, care a stat la baza formelor bulg. *klepka* «pleoapă», *klepatš* și formelor megl. și albaneze (cf. G. Meyer AW. 223).

-*ean* (< *ѣнѣ*): *cătunean* (cătun) «sătean» 2/8 *năntean* (Nn̄nti) «locuitor din Nânta» (d.) Tot aci aparțin și formele *brășlean* (< bg. *brăsljan*, cu schimbare de sufix) «fel de arbore cu flori vinete și mici ca cireșile, se aseamănă cu liliacul» (d.) cf. dacor. *borošlean* care trebuie să fie o contaminare din *brășlean* și ung. *boroslyan* (cf. Puș. DLR. 621). Pentru răspândirea cuvântului, cf. Berneker SEW. 95; *tșutșulean*, (în Lunguța) *tșutșulean*, care este identic cu gr. *τσοτσογλεάνος* și cu forma bg. *tșutșuliga* id.

§ 19. În Lunguța diftongul ea rezultat din *é*, urmat în silaba următoare de *ă* și *e*, se pronunță monoftonghizat ca *ę*: *fetă* 14/9, 1/11 pentru *feată*; *seră* 2/1 pentru *seară*; *antuneric* 6, 7/1; *biserică* 28/18 p. *bisearică*; și *pierdă* 6/6 p. si *pięardă* > *pijardă*; *fęși* 4/12 p. *fęși*; *pișăești* 15/12 p. *pișăești* etc., etc. Tot așa se pronunță și diftongul ea provenit din *e* + *a*, fie că acest *a* este articol sau altă terminațiune: *moarte* 4/1 pentru *moartea mul'are* 5/14 p. *mul'area*; *puteu* 12/1 p. *puteau*; *sirbe* 10/2 pentru *sirbea* «servește, munceste», etc.

§ 20. În elementele străine intrate în dialect, *e* < *e* a ramas neschimbat, când în silaba următoare se află un *ă*: *capelă* mbg. *kapela*. gr. *καπέλλο* din it. *capello*; *chercă* (întrebuințat mai mult la voc. *chercu*) < mbg. *kerka* «fiică, fată» în bg. *dășterka*) «fiică, fată» 1/67; *culeră* și *huleră* < gr. *χολέρα* d.; *elă* și *jelă* < ela «brad» d. *gazetă* f. «monedă veche» din it. *gazetta* d.; *gleznă* < *глезнь* d.; *greblă* < mbg. *greblo* d.; *jel'că* < bg. *želka* «broască țestoasă» 37, 38, (în Liumnița) *jal'că* d.; *leică* (și *ljaică*) < bg. *leika*; *metșcă* < bg. *metška* «ursoaică» 3/85; *mletșcă* (< bg. *mletška*) «plantă ierboasă, servește ca nutreț la porci» (d.); *pindžercă* și *pindžărcă* < turc. *pendžere* «fereastră» 13/4 și 15/73; *pipercă* < bg. *piperka* «ardeiu» 562; *pustel'ă* < bg. *postelja* «așternut» d.; *tetă* < bg. *teta* și *tetka* «mătușe» d.; *setșcă* (< mbg. *setško*) numele lunii Februarie (cf. arom. *șcurtu*); *teslă*, (Liumnița) *tișlă* (< *тесла* 11/77; *tșetcă* (bg. *tšetka*) «perii porcului de la șira spinării», etc.

§ 21. Precedat de o labială, diftongul ea, provenit din *e* accentuat, nu trece în *a*, ca în dialectul dacor., când în silaba următoare se află *ă* sau *a*:

Beată (< *vitta*, -am. Puș. EW. 193) *Beati cu tușt*, *șu cum poartă cupilașil'* «bete cu ciucuri așa cum poartă mirii»; *Cămeașă* (< *camisia*, -am) «cămașă» 962; *feată* (feta, -am) «fată» 5/84, (Lugunța) *fetă* 14/9, 4, 11/11, etc. *meașă* (< *me(n)sa* -am) «masă» 33/2, 8/50; *peană* (< *pinna*, -am) «pană» 6/66, 525 și «aripă» 15/51 (la Oșani), unde cuvântul *ierip* este cu totul necunoscut. Cu acest înțeles cuvântul s'ar putea deriva și din lat. *penna*, -am «aripă»; *peară* (< **pira*, -am = *pîrum*. Puș. EW. 1264) «pară» 28/63; *veard* întrebunțat mai mult în derivatul *vearta* «vara» 4/41; *veargă* (< *virga*, -am) «vargă» 2/33; *veardză* (< **vîrdia*, -am p. *vîrdia*. Puș. EW. 1863) «varză» 10/41. La verbele de toate conjugările, la pers. 3 sg. și pl. de la conjunctiv și la conjug. întâi la pers. 3. sg. de la ind. prez.: *ambeată* (ambet) și *si ambeată* «îmbată, să îmbete» 369; *anveață* și *anveață* (anveț) «învață» 5/14; *si anvească* (anves și nvesc (< (in)vestio, -**ěre* (= *ire*) Puș. EW. 897) «să îmbrace» cf. 1; *feată* (fet) și *si feată* «fată, să fete» cf. 767, 358; și *peară* (din per < *pêro*, -ire) pentru si *piară* < si *pijeară* cf. si *pijardă* 2/55 «să piară» 11, 51; și *trimeată* (trimet) «să trimeată»; 5/55 si *speală* (spel), «să spele» 2/38; si *veadă* (ved) «să vadă» 6/16.

Deasemenea și în elementele slave:

Clipeală (vezi mai sus); *izmeană* (< sl. *izměnă* de la vsl. *мѣнѣти-мѣнѣ*. La Mikl. Slav. Elem. 23 *измѣнѣ* «femoralia», cf. Dens. H. l. r. I 264) «izmana» 7/35, 19/9, cf. 962; *meară* (< *мѣра* cf. *мѣрѣти*) «măsură» 128; *niveastă* (< *нѣвѣста*) «nevastă» 31/8, 16/77; *pumeană* (< *помянѣ*) «pomană» (d); *puveală* (< bg. *povela*) «putere» stăpânire» 16/79; *veac* (< *вѣкъ*) «veac», (fig.) viciață, tinerețe» 11/83 cf. 908.

§ 22. Diftongul ea (iea) provenit din *e* (< *ě*, *ě*) este redus la *a*, ori de câte ori este precedat de *ț* (< *t*), *tș*, *j*, *z*.

După *ț*: si *amputască* (pentru si amputească) de la amputoș «împut» (d); si *ampărtaşcă* (p. si ampărtească) de la ampărtoș «împarte» (d); *cățayă* (< *catella*, -am) «cățeă» 6/28; si *pățască* (p. si pătească) «pățesc» cf. 12/12, 6/83; *țară* pentru *țieară* > *țeară*, 15/5, 9/62; *țapă* (< vsl. *цѣпа*, din care a rezultat *țepă* ca în dialectul dacor.) 818. Nu se poate ști dacă de la *țapă* derivă verbul *nțap* «întap» 23/4.

După *tș*: *si cvățască* de la *cvățșes* (< mbg. kvatšam «clocesc» pentru *si cvățșească*, cf. 12/84; *si rutșască* de la *rutșos* (< mbg. rutšam «prânzesc» cf. *rutșoc*) p. *si rutșească* 7/30; *să tălțască* de la *tălțșos* (< mbg. taltšam și toltšam «pisez, zdrobesc» cfr. *stălci*) p. *să tălțșească* 3/51, 14/38; *să turtșască* de la *turtșos*, etc.

După *j*: *si pricășască* de la *pricășos* (< bg. prikazvam, în mbg. prikažvam, cu *ž*: pentru *z*: «mi prikaža mnogu raboti») și *si zăpricășasca* «să vorbească, să spună» cf. 33/2, 2/4, 10/73; *si vrășască* și *si zăvrășască* de la *vrășos* (vsl. вражити) pentru *si zăvrăjească* «să vorbească, să strige» 21/90, etc.

După *z*: *si anfrunzăască* de la *anfrunzos* (< *infrondire p. frondere CDDE. 663) «să infrunzească» 4/57; *si anflămânzăască* de la *anflămânzos* (din *flământ* < *flamma-bundus, -a, -um. Candrea, *Les élém. lat.* 3) cf. 20/6, 8/52; *zați* (în Țarnareca «zeafi» 9/9; *zadă* (< daeda, -am pentru taeda. Puș. EW. 1927) 933; *Puntea* de *zadă* nume de loc. în Oșani, etc.

După orice consonantă palatalizată: *l'*, *cl'*, *gl'*, *ch'i* diftongul *ea > a*, chiar dacă în silaba următoare se află și altă vocală, în afară de *ă* și *e*: *chîadin* (< *pēdinus, -um cu înțelesul de «parte inferioară a pânzii» (Candrea, *Conv. Lit.* 38, p. 881—885) «piedin» 286; *chîaja* (< turc. kehaja, kijaia) «chîaja» 1/4, 9/94; *chîarsic* (< pērsicus, -um) «piersec» (d); *chîarsică* (< pērsica, -*am) «persecă» (d); *chîaptin* (< pēcten, -*inem. Puș. EW. 1312) «pieptene» 5/64, 956; *chîaptin* (< pēctino, -are) «piepten» cf. 22/90; *chîatră* (numai în Țarnareca: *Rucă cu chetrlî di la ună marzini la lantă* 3/65. *Si feasi un muntî cu chetrlî tâl' dtoasi* 9/64) < pētra, -am «piatră»; *si angl'ată, si disgl'ată*, de la *anl'et* (< în glacio, -are CDDE 736), *disgl'et* (< disglacio, -are ib. 737) «să înghețe, să desghețe» (d); *vigl'am* p. *vigl'eam* 8/86; *vigl'au* p. *vigl'ea* 6/17; *si dncl'agă și si 'ncl'agă* de la *an-cl'eg* (*clago, -are cf. Puș. EW. 817) «să închege» cf. 18; *si cl'amă* de la *cl'em* (întrebuințat rar, fiind înlocuit cu *vicășes*, *vicnes* bg. vikam aor. viknah) < clamo, -are «să cheme» cf. 290; *l'artă-mi* «iartă-mă» 11/10; *mul'ari* «muieră» 1/9, etc.

După *r*, diftongul *ea > a*:

Rață pentru *reața* (< rea fem. lui reus, -a, -um) «rea» 2/4; *rați* pentru *reați* (< rēce(n)s) «rece» 14/64; *curață* pentru *cureață* (< corrigia cf. CDDE. 455) «curea» (d). În elementele slave și în special în flexiunea verbului, toate formele verbale în -iri (< ire), care fac la infinitiv în -ori, prefac diftongul *ea* în *a*; acelea care nu schimbă -iri (< ire) în -ori (ca *turiri* «a vârsa») îl păstrează neschimbat (cf. *si turească* pentru *si turască* 23/41, 1/69, 3/72) «si buraști; mi buram, ti burai, si bură, etc.» și *si burască*, pentru *si bureaști*, mi buream, etc. și *si burească*, de la *burș-burori* cf. 31/39, 279 «mă lupt» (câte odată, la infinitiv, chiar *burari*: *Cal'il'ca si pl'usmiră la burarea* (caii când se puseră la luptă) 13/80 cu *o < a*) din mbg. *boram* bg. borja; *zburș*: *zburăști* pentru *zbureaști* 13/55; *zburam*, *zburai*, *zbura* etc. p. *zbuream*, etc. 6/81, *si sburască*, etc. 19/80, de la *zburș* (< mbg. zboruvam) «vorbesc», etc.

§ 23. 2. e urmat în silaba următoare de e:

Băsearăică (bisearăică) < basilićă, -am 4/57, 3/61; *birbeatsi* (în Lugunța și *birbec*: leazi un birbec mai bun «alege un berbece» 2/37) < berbex, -ēcem p. vervex Puș. EW. 200, «berbece» 1/39, 2/52; *bureați* (< *bolētis, -em p. bolētus, -um Puș. EW. 240) «burete» *10; *fămeal'ă* din *fămeal'e* (familia, -am); cuvântul se întrebuințează foarte des și sub forma *fămeal'* 1, 2/40 «copii în înțelesul de familie» 1/84, 254 *juneapini* (< junipērus, -um) păstrat numai ca nume de loc. în Oșani, «juneapăn» (d); *feamin'ă* adj. (< *fēmīnus, -a, -um «de sexul bărbătesc și femeesc» cf. 358; *fearăică* (< fēlix, -licem) «ferică, feregă» 9/89; *păreac'ă* (< paric(ū)lus, -a -um) «păreche» (numai în Huma și Țarnareca, încolo *zăghiiă*) d.; *peaști* (< piscis, -em) «pește» cf. 3/13, 2/28, 25/51; *peatic* (< pīttacium? Puș. EW. 1287) «petec» (d.); *reati* (< aries, -etem) «berbece neîntors» (d.); *seati* (< sītis) «sete»; *seățiri* (< sicilis, -em) «seceră», (în Liunnița) *seățără* (d.); *seățir* (< sicilo -are de la sicilis) «secer» cf. 10/41; *ureacl'ă* (< oricla, -am p. auricula Puș. EW. 1829) «ureche» 16/33, 445, 651 etc.; *zeazit* (< dīgītus, -um) «deget» 7/43, 17/82 și *zeast*, etc., etc.

Forme derivate cu sufixe: *clineati* (< vsl. klinъ) poate să fie și un sing. refăcut din pl. *clineț* (< mbg. klinets); *cucureati* «cocoșel, (fig.) băiat» *11, 237; *cufureati* sing. refăcut de la pl. *cufureț* (< mbg. kožurets pl. kožurtsi) «gogoș de mătăasă»; *crăstăveati* (forma mai obișnuită este *căstrăveț*, *crăstăveț* și *crăstrăveț* din bg. krastavitsa) sing.

refăcut de la plur. cf. 155, 156; *liscuveati* «fel de piatră foarte moale» (pentru etimologie cf. bg. *leska* id.) d.; *muleati* (forma cea mai obișnuită *moleț* «un fel de insectă care trăiește prin mori și ori unde se află multă făină» *morar*, (Oșani) *muleață*) sing. refăcut *muleț* (< bg. *molets* «Pelzmotte, Mehlspeisemotte») «molie»; *scăculeati* sing. refăcut după *scăculeț* (< mbg. *skakulets*), forma cea mai răspândită, «lăcustă» cf. 683.

Forme verbale: *ândireasi* de la *ândireg* (< *derigo*, -ere pentru *dirigo* Puș. EW. 548) «conduc, însoțesc, îndreptez pe cineva» 13/69; *ândireasiră* 2/58; *anțileapti* de la *anțileg* (< *intelligo*, -ere) «înțeleg» 5/64; *anțileaptiră* 9/64; *anțileasiră* 4/73; *deadi* de la *dau* (< *dao* pentru *do*, -are Puș. EW. 484) «dau» 2/33; *feasi* de la *fac* (< *facio*, -ere) «fac» 3/70; *feasiră* 4/31; *mearxi* de la *merg* (< *mergo*, -ere) «merg» *24, (în Țarnareca) *nerg*; *nearsi* 4, 5, 15/64, *nearsiră* 16/65; *rudeasti* de la *rudes*; (< vsl. *родити*) «nasc» 6/59; *țeari* de la *țer* (< *quaero*, -ere) «cer» 4/33, 18/72, 17/79s *trimeasiră* de la *trimet* 10/38; *veadi* de la *ved* 9/70; *zățeari* de la *zac* (< *jaceo*, -ere) «zac» 7/69.

Dintre elementele slave cu «k» ea avem: *cleasti* (< *кльсти*) «clește» 657; *jirjaghă* (mbg. *žrebii*) *leani* (< *лѣни*) «lene» (d.); *izmeani*, *pleamniță* (< *плекница*) «staul» (d.); *pusleadic* (< *послѣдикъ*) «soarta în care se află fătul născut» (d.); *veaniț* (< *вѣниці*) cunună; *vreadic* (< *врѣдѣ*) sau din bg. *vrēden*, ca *destoinic* din *dostoen*) «vrednic» 6/19, 931; *vreami* (< *врѣма*) «vreme» 5/38, 8/65. Aici aparține *peaștiră* (bg. *peștera*) cu *ea* < *e* nu *ē*.

§ 24. Difongul *ea*, când urmează după *ț* (t) *tș*, *j*, *f*, *z*, ajunge *a*.

După *ț*: Pers. 3 sg. de la ind. prez.: *ampuțasti* pentru *ampuțeasti* de la *ampuțos*; *ampărțasti* p. *ampărțeasti* de la *ampărțos*, etc., etc.

După *tș*: *cvățșasti* pentru *cvățșeasti* de la *cvățșos*; *rutșasti* p. *rutșeasti* de la *rutșos*; *tăltșasti* p. *tăltșeasti* de la *tăltșos*; *turtșasti* p. *turtșeasti* de la *turtșos*, etc.

După *ș*: *grîșasti* pentru *grîșeasti* de la *grîșos* 724; *șadi* 12/16, 3/60, 17/73 pentru *șadi* de la *șod*; *șapti* (septem) pentru *șepti* 12/28; *șasi* (< **sēsse* din **sēss* pentru *sēx*. Puș. EW. 1529); *șarpi* (< *serpis*, -em) pentru *șearpi* 4/78, *șarpili* 1/76.

După *j*: *pricășasti* pentru *pricășeasti* de la *pricășos*; *zăpricășasti*; *șlujaști* p. *șlujești* de la *șlujos*; *vrăjaști* și *zăvrăjaști* p. *vrăjești* de *vrăjos*, *zăvrăjos*.

După *z*: *anfrunzaști* pentru *anfrunzești* de la *anfrunzos*; *anflămânzaști* p. *anflămânzești* de la *anflămânzos*; *zați* (< *dēcem*) pentru *zeati* «zece» 9/9.

Dealtfel, această reducere a lui *ea* la *a*, după *ț*, *tș*, *ș*, *j*, *z*, se poate constata ori de câte ori ea este accentuată. De aceea la imperf. indic. avem: *cvățșam* pentru *cvățșeam*, *tușam* pentru *tușeam*, *șam* p. *șeam*, *pricășam* p. *pricășeam*; *grîșam* p. *grîșeam*, etc.

§ 25. Soarta lui *e* (< *ē*, *ē*, *ī*) urmat de *n*, *m* + explos. este aceeași ca și în dialectul dacor., dând în, im:

Bini (< *bēne*) «bine» 2/1, 39/65; *cuminic* (< *commūnīco*, -are pentru *communīco* Puș. EW. 441) cf. 174, 410; *dinti* (< *dens dēntem*) «dinte» 13/1; *duminică* (< *domīnica* (dies), în Țarnareca *dumănică* (d); *lindină* (< *lëndīnem* p. *lens*, *lendem*, Puș. EW. 977) 6/11; *linti* (< *lens*, *lentem*) «linte» 9/4; *minti* (< *mens mēntem*) «minte» 4/26; *mirindi* (< *merēnda* -am) pentru **amirindi* (cf. Puș. EW. 1059) «vremea de gustare de după masă, între 4—5, p. ext. gustarea de după masă. Se poate ca înțelesul al doilea să se fi dezvoltat din cel dintâiu și atunci să nu fie nevoie de **amirindi*) 6/91; *mirindu* (< *merēndo* -are) «gust, mănânc în vremea de «mirindi» 3/63; *plăcintă* (d.) «plăcintă» (d.); *plin* (< *plenus*, -a, -um) «plin» 8/35; *prind* (< *ap-prehendo*, -ere) «aprinde» 12/71; *răzint* (< *argentum*) «argint» 6/11; *splindă* (< *splen* -enem) 720; *tind* (< *tēndo*, -ere, *48, 870; *tinir* (< *tēnērus*, -a -um pentru *tener*, -a, -um. Puș. EW. 1734) «tânăr» 5/14-17/15, 17/73; *țină* (< *cena*, -am) «cină» 17/73; *vin* (< *venio*, -ire) 5/37, 8/84; *vinir* (< *vēnēris* (dies)) «vineri» d.; *vinăt* (< *vīnētus*, -a, -um); *virin* (< *venenū*, -um) «venin» 921 și derivatul *qveirin* (nvirin) mă supăr, mă mahnesc, mă întristez 15/6.

În elementele slave en (< *a*) > in: *grindă* arom. *grendă* (< *грѣда*) 7/74 plur. *grindii* 3/30; *mintes* (< *мѣтъкѣ*) mestec, amestec «(d); *smntes* (< *смѣтъкѣ*) «amestec, în-curc» (d); *uglindală* (< *оглѣдѣла*) «oglinďă». Din re cuvintele mai nouă, avem *nind* (< mbg. sârb. *nena*) «titlu ce se dă de către biei și fete femeilor mai în vârstă, p. ext. foarte des «mătușe din partea tatălui: *Și samuila al zisi*. «tu... ai la fășeș țista bun?»—*jo, ninu*. 15/94 cf. 9/29 Derivat: *nineastă* «mătușe» (după niveasta) 23/29;

§ 26. Precedat de o labială, *i* < *e* rămâne neschimbat, oricare ar fi vocala care se găsește în silaba următoare: *frimint* (< *fragmento*, -are Puș. Z. f. r. Ph. 33, 233) «frământ

(d.); *pîmint* (< *paumentum pentru pavimentum. Puș. EW. 1251) «pămînt» 8/66; *si-mîntă* (< semētia, -am) «sămîntă» 6/2; *spînzur* (< *ex-pendio + suf.-ur (?) Puș. Tj und kī 51) «spînzur» 2/30; *vină* (< vēna, -am) «vănă»; *vinăt* arom. *vinit* (vēnētus, -a, -um) «vănăt» 32/65; *vint* (< vēntus, -um) «vânt» 7/7, 13/51, 24/78; *vind* (< vendo, -ere) «vînd» 3/18, 3/24. etc. etc.

§ 27. În ce privește e + n urmat de n, sau e + m urmat de o vocală sau de n, rezultatul este acelaș ca și în dialectul dacor., adică e rămîne neschimbat și tratat ca și când după el nu urmează o nazală: *zeană* (< gēna, -am) «princeană, deal» *8; *peană* (< pinna, -am) «pană, aripă» 6/66, 15/51; *feamin* (< femīnus) 358; *leamni* plur. de la lemn (< lignum) «lemne» 41/16; *seamni* plur. de la semn, (Liumnița) *șămn* (< signum) 14/77.

În câteva cuvinte avem *i* + *m*, *i* + *n* (> *em*, *en* > *im*, *in*) **ām*, **ân* > *qm*, *qn* > *am*, *an*: *împleo* > **āmpl'u* > *qmpl'u* > *ampl'u* sau *ampl'um* (pentru diferitele forme de la ind. prez. cf. obs. ad § 106); celelalte persoane: *ampl'i*, s. *ampl'iș* *ampl'ă*. Imperat. *ampl'ă*. Tot așa: *întro* > **āntru* > **ōntru* > *antru* s. *antrum* 13/40; *s'antru* s. *s'antrum*, *s'antri* *s'antră* 4/1; imperat. *antră* 9/36; *întro* (prep.) > **āntru* > **ōntru* > *antru* «între» (Ca si *antră* *antru* *munț*, si *pijară* «dacă va intră între munți, va pieri» 13/40); *înter* > **āntre* > **ōntre* *antri* «între» (Un birbeași *antri* doi *munț* *61); *ante* + *întro* > *āntru* > **ōntru* > *antru* «înainte». (Fitsoril' sa ca *rața* *antru* *soari* «... ca *roua* *înainte* *soarelui*» 630. *Blugsluvită* si *ieș* di *domnu* și *antru* *tini* și *dupu* *tini* «... *înainte* *ta* și *după* *tine*» 6/11). Compus: *pri-antru* > *printru* «înainte» (Vezi citatele la § 127). Forma *qns*, -ă care arată q < i pentru a, cum am văzut mai sus, reprezintă etapa intermediară între **āns* și **ans*. Menținerea lui *ă* la q dovedește că nu trebuie să plecăm de la o formă latină **insu* (pentru *issu* și acesta p. *ipsus*, -a, -um = *ipse*) cum cer și celelalte forme romanice (Puș. EW. 870), căci atunci, dacă aceasta ar fi fost o formă veche, ar fi trebuit să ne dea *ans*, ca *ampl'u*, *antru*, etc., ci mai de grabă de la o formațiune românească, provenită din legătura lui **issum* cu **cun* (< cum): cum *issu* > *cun* *ās* > *cun* *āns*, din care apoi despărțindu-se, am avut *qns* pentru megl. și *ins* pentru arom. (aceasta din urmă refăcută de la forma pluralului *inși*). Cf. Candra, *Les élēm. lat.* p. 50, CDDE 869. În nici una din formele slave care au intrat mai târziu în dialect, nu avem *an* am < *qn* < *qm*.

II § 28. *E neaccentuat*. Ca în toate dialectele e inițial a trecut în a. Acest a în dialectul megl. împreună cu a primar, a căzut, după cum s'a arătat la § 7. Sunt prea puține formele în care a < e s'a păstrat: *acmuă* 10/73 pe lângă *cmo*, *cmu*, *cmuă*, etc. *acolo* 24/65 pe lângă *cola*, *cuola*, *culo*, *culo*, etc.; *arits* (< ericius, -um) d. Cele trei persoane sing. de la imperf. ind. de la verbul *iri* «a fi»: *ram*, *rai*, *ra* derivă din *drām*, *drai*, *dra*, iar acestea regulat din *eram*, *eras*, *erat*. Aceste forme cu accentul normal pe a inițial se mai păstrează în dialectul meglenit, despre care vezi mai pe larg Obs. ad § 121.

§ 29. În mijlocul cuvintelor, înainte sau după accent, în orice poziție, și la afărșitul cuvintelor, e trece în i: *capiti* «capete» 12/28; *cripătură* «crepătură» 4/10; *dirip* «dirept» 14/55; *niveastă* «nevestă» 4/56; *tinir* «tânăr» 2/61 *tipiloc* (turc. tepelyk «ornement de perle et d'or qu'on portait au sommet de la tete») «un fel de disc mic de argint sau de alt metal ce poartă fetele pe cap». Se mai numește și *tas* (< turc. *tas*); *cripes* (bg. *krepja*) «susțin, sprijin». Deasemenea când e urmează după o consonantă labială și în silaba următoare se găsește o vocală guturală: *ampirātu* «împăratul» 17/42; *bitârneață* «bătrânețe» 2/15; *misur* (< me(n)sura, -am) «strachină» 16/26; *picati* «păcate» 11/38; artic. *picatili* «păcatele» 4/57; *pitrūsi* «pătrunse» 12/68; *virgat* fem. *virgată* «vîrgat, vîrgată» 153. Înainte de lui *n*: si *si qnviring* (se învenină) «se supără, se mâhni, se întristă» 2/57; *linoasă* «lenevoasă» 2/11; *luminor* «luminări» 5/37; *primini* «premeni» 3/9, 19/31; *dispriminirea* 19/31. După s: *sicară* «săcară» 3/9, 1/13; *sicuri* «săcure» d. *simință* «sămîntă» 5/81, 10/5; *siminari* «sămănare»; *siminqm* «sămănăm» 3/40; *sirbes* «serbesc». Numai substantivele feminine, care se sfîrșesc în e, în forma lor articulată de la singular, se abat de la această regulă și anume: pe când substantivele masculine în e: *frate* > *frati*, la primirea articolului -le (li) păstrează pe e final trecut în i: *frati-li* (nu *frate-li*, cum da Weigand, o. c. p. 26), substantivele feminine, din contră, la primirea articolului -a, nu lasă să treacă e final în i: *carti* din *carte*, însă articulat *cartea* 4/68, nu *cartia*; *noapti* din *noapte*, articulat *noaptea* 9/31, etc., etc. Trecerea lui e în i este generală și pentru elementele străine mai vechi.

În afară de trecerea *e > i* din mijlocul cuvintelor și de abaterile însemnate, mai există o serie de cuvinte în care *e > ă*: *bunătati* (< bonitas, -itate) «bunătate» 9/2; *sănătati* (< sanitas, -itate) «sănătate» 3/25, 14/94. Aici trecerea lui *e* (< *i*) > *ă* s'a făcut din cauza suf. -tati (cf. § 133); tot din cauza schimbării de sufux avem *pirătsumi* «descreșterea lunii» pe lângă forma regulată *pirătsumi* cf. d. sub per; imperfectul verbului *dari* face *dă, deam* 6/65, *dădea, dăde, 9/48, dădeam, dădeai* 6/65; *dădeau* 5/61 pentru *dideam, dideai, dideă* (ca în arom.); tot așa de la *stari* face *stăteam* 9/78, *stăteai, stăteă*, etc. pentru *stiteam, stiteai, stiteă*, etc., în care, de sigur, înlocuirea lui *i* (< *e*) prin *ă* se explică sub influența formelor de la ind. prez. sau chiar de la imperfectul organic, încă pe când există ca în dialectul arom. (dam, dai, da, dam, dați, da, etc.); *rămön* (< remaneo -ere) «rămân» 6/43 pentru *rimön*, arată *e > ă*, din cauza lui *ă* din silaba următoare, la toate formele verbale: *rămăneă* 15/31, 6/65, *rămăsi* 3/41, 31/65. Toate formele verbale cu *ö* (< *e*) în tulpină, prefac acest *ö* în *ă* în formele neaccentuate: *şöd* 6/42 însă *şădeam* 6/42; *şădeai, şădeă*, etc. pentru *şideam, şideai, şideă* (ca în dial. arom.); *şăzu, şăzură* 5/31 p. *şizui, şizură*; de la *şon* imperf. *şăneam, şăneai, şăneă* 3/35, etc. perf. s. *şănuş, şănuş, şănuş* 23/73, etc., pentru *ţineam, ţinu, etc.* Pe lângă *dişört, dişartă* (< *dēsertus*, -a, -um) «deșert, deșertă» 8/11, la derivatul verbal avem *dăşört* pe lângă *dişört* 11/60 (forma cea mai în-trebuințată) și *dăşärtat-au* «deșertat-au» 11/60, cu *ă < e* și *ă < ö*, cel dintâi explicându-se sub influența celui de al doilea. Pentru *şităşes* (mbg. *šetam*) «mă plimb», care se întrebuințează, avem *şătăşes* 8/28, 15/24, 8, 14/3, 17/68 și tot așa derivatul *zăşătăşes* «mă plimb puțin, încep să mă plimb» 6/47, 1/85. Tot aici aparține și *şărătură*, deși *ă* din prima silabă vine din *e*, nu din *ö* (< *e*). Cuvântul are, după cum se știe, două înțelesuri: 1. «fel de broderie» și cu acest înțeles se identifică cu *şară* «broderie» din mbg. *şarā* id. derivat din mbg. *šaram* bg. *šarja* «împetritez, chendisesc», din care apoi în megl. *šārps* id. (cf. *pul'că šārptă* «puică împetrită» 609) 2. «șiră de deal, creastă de munte». Cu acest al doilea înțeles cuvântul nu mai poate fi derivat din *şară* «broderie» sau «şaros», ci *şarā* (< *serra*, -am). Altfel Puș. EW. 1519. În afară de *tşinuşă* (< **cīnusia*, -am Puș. EW. 332) «cenușe» 19/9, mai avem *tşănuşă* 5/55 și derivatul *tşănuşar* «unul care nu lucrează, care stă pe lângă foc» 8/31. În forma *şăprăcă* «năpărcă» «şarpe» 1, 2/53 pentru *şiprăcă*, avem *ă* pentru *i* din cauza lui *ă* următor. Cuvântul pare a fi același cu arom. *năpărtică* (< alb. *neperke* și la Cavallioti *neperke*) G. Meyer, AW. 303, ajuns *năpărtică* după aceea *năprăcă* și, cu întrușurarea lui *şarpi*, a dat forma actuală *şăprăcă*. Tot sub influența lui *ş* trebuie explicată și trecerea lui *e* în *ă* din *dăşclid* «deșchid» pentru forma regulată *dişclid*: *dăşcl'idi* «deșchideți» 15/73; *dăşcl'isi* dişchise 11, 16/67, *dăşcl'isiră* «deșchiseră» 16/73. În forma *zănucl'i* și *zănucă* 18/69 pentru *zinucl'i*, trecerea lui *e* în *ă* se explică din *dzinucl'u* > *džanucl'u* (ca în arom.) > *zănucul'i*, «*genuchis*». În afară de acestea mai avem *e > ă* în *ămbătrănes*, *ămbătrănit* «îmbătrănesc, îmbătrănit» 7, 8/36, însă *bitörn* «bătrân»; tot așa *bătărnea* 2, 3/15 (foarte des și) *bitărnea* «bătrânețe» 408; *pătăriță* (< bg. *pateritsa* din ngr.) «pateriță, toiag» pentru *pătiriță* 158; *tămön'ă* «tămâie» pentru *timön'ă* 9/6. Cuvântul, după cum se vede, este identic cu forma dacor., în care n' a căzut și se deosebește de arom. *đimjama*, care vine direct din gr. *θυμία* 1). În *vinăt* (< *vēnētus*, a, -um) «vănăt» 8/40 avem *ă < e* după n, ca în forma dacor. *tânăr* pentru *tiner*, așa cum există în megl. și arom. (*tiner, tinir*); ea nu poate fi pusă alături de *bonitate* > *unăitate*, *sanitate* > *sănătate*, numai pentru faptul că *ă < e* urmează după n (cf. Dens. H. I. r. II p.)

Deasemenea: *săptămönă* (< săptămăna, -am) «săptămână» (arom. *siptămână*, *stă-mână*) 1/43 plur. *săptămön* «săptămâni» 9/9; *sărbătoari* «sărbătoare» 4/57, arată un *ă* pentru *i* și se identifică cu aceleași forme din toate dialectele. Pers. 3 pl. la perf. s. de la verbul *pun*: *pusără* 7/71 pentru *puseră*, arată un *ă* după s, din cauza lui *ă* din silaba următoare; în celelalte persoane avem *i*: *pusi, pusim, pusiș, puse, puserăm, puserăți*. Tot așa *junsără* 7/77 de la *juni*, pentru *junsiră*.

Foarte rari sunt cazurile când avem *e > u*, sub influența unei labiale: *trubușăști* (Nu *trubușăști* cl'in) 138, pentru *tribușăști*, forma cea mai răspândită; *si-nțșupără* (cf.

1) A. Candrea dă ca etimologie pentru forma dacor. lat. **thymaneam* de la *thymia-ma*, cf. *Grăul din Țara Oașului* p. 13).

mbg. *se vteșpia* id) pentru si-ntșipără, «s'au luat de păr, la ceartă» 168, în care e > u se poate explica și din cauza lui tș; *suminqm* pentru *siminqm* «sămănăm» 5/15; *după* (< de post > depo > depu > dupu cf. H. Moser în *Jahresb.* X, 425) 1/II și *după* 7/66; în *dustur* (derivat din *sătul* Puș. EW. 1535) «destul» 6/91 avem e > u din cauza lui u următor.

§ 30. La sfârșitul cuvintelor, sau chiar la mijloc, când există câte un caz, e > â când urmează după un element palatal:

ampl'ă pers. 3 sg. de la ind. prez. de la *ampl'u*; tot așa și *ampl'ă* pers. 3 sg. de la conj. prez. pentru *ampl'e* și *ampl'e* 19/9 «umple, să umplă»; *anmoal'ă*, și *anmoal'ă* de la *anmol'ă* «moi» (Si-n'-ți *anmoal'ă* coastili «să mi se moaie coastele» 9/33) și pentru *anmoal'e*; *fămeal'ă* 1/48 și *fumeal'ă* pentru *fumeal'e* (< familia, -am) 1/65; *jungl'ă*: și *junglă* de la *jungl'u*, pentru *jungl'e*, și *jungl'e* «junghie, să junghie» 10/38, 13/61; *s'îi* de la *îri* «a fi, fire» pentru *îje* < h'îje < fiije < fiat «să fie» 8/56; *pal'ă* (< palea) pentru *pal'e* «paie» 11/81; *ploăiă* (< «ploja, -am pentru pluvia. Puș. EW. 1340) pentru *ploaie* 8/7, 10/64; *tal'ă*, și *tal'ă* de la *tal'*, pentru *tal'e*, și *tal'e* «taie să taie» 15/65, *umpl'ă*, pe lângă *ampl'ă*, pentru *umpl'e* «umple» 15/65. Acelaș lucru se întâmplă și cu *e* de la articolul hotărât la genitivul substantivelor feminine: *-l'ă* din *-l'ei*, așa cum se aude în dialectul aromân, din *illaei*: *featăl'ă* 15/73 pentru *featăl'ei*; *lisițăl'ă* 17/72 pentru *lisițăl'ei*. În Țârnareca: *featel'ei* 20/64 și *featelei* 32/65. Tot în Țârnareca avem *mănl'ă* 6/67 pentru *mănl'e*. De asemenea toate derivatele în suf. *-oaiă* pentru *-oan'e* (< *-oniș* *-onia*) ca: *fitoan'ă* (feată) pentru *fitoan'e* «fetișcană» 16/85; *lupoan'ă* p. *lupoan'e* «lupoaie» 12/24. (Vezi despre Sufixe).

În elementele străine: *curiă* «pădure» 24/68, *cunachiă* (Țârnareca, încolo *cunac*) «conac» 4/65, *cutiă*, *dșamiă*, *roșpiă*, «curvă» (turc.) *răchiă*, *tipșiă*, etc. avem aface cu forme terminate în suf. *-ie*, după cum se poate vedea din dialectul arom. (*curișe*, *arichișe*, *cunachișe*, *cutișe*, *dșamișe*, etc., etc.) în care a < e din cauza aceluiaș element palatal. Când i < e este precedat de un cuvânt care se termină cu o consonantă palatală sau șuierătoare, atunci el trece în u. Aceasta se întâmplă la pers. 3 sing. ind. prez. de la *sam*, care face: *iasți*, iar forma conjunctă i și u: *Iundi l'-u capu* (unde-i este capul) 10/34. *Pri drumu lu Ristos dș-u* (pe drumul lui Cristos își este) 648, etc.

Observațiuni. Pe lângă forma *uspeș*, se mai întrebuițează și *uaspiț* (Si dusi *ân uaspiț* 2/26. Si *pugudi* (= se nemeri) si *vină tunțea ân uaspiț* 5/72) care, după cum se vede din cele două citate, are acelaș înțeles ca și *uspeș*. Desigur că forma a doua nu poate reprezenta decât pluralul lui **uaspite* pentru *uaspiti* (< *hospitem*), din care s'a derivat singularul *uaspiț*; iar expresiunea *ân uaspiț* este pentru *ân uspeș*, așa cum continuă să se mai întrebuițeze (Si dusi la *lisiță ân uspeș* 5/30) și ar putea traduce bulg. *na gosti* (comp. traducerea frazelor de mai sus: «Otide na gosti. Se pogodi da doide na gosti»). — Trecerea lui e accentuat în *îă*, în graiul din comuna Liumnița, n'a fost observată de Weigand în studiul său Vlach-Meglen, deși toate însemnările lui asupra dialectului megl. și le-a luat în această comună. Pe mine m'a izbit de la început această particularitate și, ca să nu mă înșel, am pus pe un elev al școlii comerciale, I. Meghia, originar din Liumnița, ca să-mi scrie un basm, cu pronunțarea lui de acasă. În acest basm e accentuat a fost redat pretutindeni prin *îă*. Mai târziu, venind mai des în contact cu mai mulți Români din Liumnița, m'am încredințat că urechea nu mă înșelase. Prefacerea lui e în *îă* este relativ nouă, căci, altminteri, ar fi trebuit să avem *îă > îo* sau *jo*. — Forma *trîămură* «tremură» 9/77, nu trebuie confundată cu arom. *trîămură*; în cea dintâi avem e > îă, în a doua ea > îă. Ca în toate dialectele și în megl. e accentuat după r inițial sau după rr trece în *ă*, i și acestea în *o*, o: reus, -a -um > *rou* și *rou* cf. 6/12, *cătirqu* 8/30; *currendo* > *curon*, *curon* cf. 17/18, 18/40 (în Țârnareca), *curun*, *curundu* 9/66, 17/64, 18/68; *o* pentru e se arată după r la pers. 1 sg. și 3 plur. de la ind. prez., pers. 1 sg. de la conj. prez. la verbele de conj. IV. cu ind. prezinte în -esc de origine slavă care la infinitiv fac în -ori pentru -iri: *burș*, *mă lupt*, *mă iau la trântă*; inf. *burșri* articulat *burșarea* cf. 29, 31/39, 18/80; *zburș* «vorbesco» inf. *zburșri*, etc., etc. Pe lân-

gă *zați* se mai întâlnește și *zeți* 6/40; deasemenea si *ancălzească* 2/71, pe lângă si *anfrunzască*. În *tufec* (< turc. tüfek) «pușcă» 8/57 pl. *tufeați* 3/57, cf. 2, 13/32, 2/54, 8/56, ea pentru *e* se explică, poate, sub influența suf. -ac.— Cu privire la trecerea lui *e* neaccentuat în *ă*, observ că în afară de forma *bunătăți*, nu există alta. O formă ca *bunitati*, cu *i* în loc de *ă*, cum a dat pentru întâia dată Candrea (Les élém. lat. I), după aceea a fost introdusă și în CDDE. 196 n'am putut-o întâlni. Este drept că Pap. (MR. p. 61 din glosar) dă, se vede din eroare, *bunitati*, pe lângă *bunătăți*, citată din Weigand și trecută între formele normale; totuși, controlând textul la paginile indicate sub forma *bunitati*, n'am găsit decât *bunătăți* (Ampiratița Maria feși bunătoși pri la sirumași. p. 143/2. Și ca s-mi întreabă: țe ari, țe nū-ari, Țo si zic, că bunătăti... 158/2. «Bunătăți șuchiur la Domn» 158/11. Tot bunătăti 158/22).— În afară de pluralul *moinili* s. *moinili*, în Țarnareca se aude *mân'ă* 6/67, cu e final > ă, din cauza lui l'; iar acesta din l prin asimilație cu n' precedent.

I

I § 31. I accentuat. Este acelaș ca în dialectul dacoromân: *anving* «înving» 14/39, 115; *ardic* «ridic» 18/6, 4/61; *frig* 2/77, *frig* «a frige» 4/50; *ghipt* «cereale» 9/4, 22/51; *ghiu* «viu» 10/40; 17/65 *limbă* 15/28, etc.

În unele cuvinte se pronunță ceva mai lung: *dumînica* 7/57; *mîcu* 1/55; *pînu* 8/75; *sîn* «sân» 6/55; *vîn* 4/35.

§ 32. Când urmează după r, rr și după consonante șuerătoare i > ɔ, o (< ă î).

După r inițial și după rr:

Ropă (< rîpa, -am) «răpă, piatră» 1/12, 3/79 la plur. *rpp* 9/1 și *rap* (ninelu cu doi-sprați rap «inelul cu douăsprezece pietre prețioase») 4/1; *rpd* (< rîdeo, -îre) «răd» 20/8; tot așa *zărpd* (za-rpd) «încep să răd» (de pe bulg. «zasnivam-se») 8/62 cf. 5/62; *zăpu-drpd* (za-pod-rpd) «încep puțin să răd» 7/62; *rpdiri*, *zarpdiri* «răs» 109; *zărps* (part. lui *zărpd*) «vesel», se zice mai ales despre persoanele cu zămbetul pe buze. cf. 943 (Pascu (Suf. 72) îl derivă din turc. *zar* «dé à jouer»!); *rpm* (< rîmo, -are) «răm, rod, scurm pe sub pământ» 678; *zărpm* (za. rpm) cf. 17/68; *rpu* (< ri (v)us, -um) rău, pierdut cu desăvârșire din limbă; astăzi se întrebuințează *vali*; iar *rpu* se mai întâlnește în *Rpu-mari*, nume de răuleț care trece prin Oșani și Nânta (d). După dublu r avem ɔ din i numai în *urp* (part. lui *urps* (< horrēscō) care nu mai există) «urî», dar mai ales «rău» (Te mult urp treați il'i-mea «ce rău o duce fie-mea») d. și derivatul *mî urătps* «mă înrăiesc, mă fac rău» d.

După ț (< t): *cățon* (< catinus, -um) «strachină, blid» (d); *cuțot* (< cotitus, -um din cos, cotem. Puș. EW. 471) «cuțit» 16/a, 17/40, 187; *puțon* (< *pūtīnus; a, -um de la pūtus. Puș. EW. 1418) «puțin», aproape neîntrebuințat, în locu! lui se aude *neac*, *uneac* (d); dintre formele verbale avem: *ampărțos* «împart» cu perf. s. *ampărțoi*, *ampărțos*, *ampărțu*, *ampărțoră* 1/6, 12/18 cf. 1/85; *ampărțori* și *ampărțot*, -ă. Tot așa și: *prinpărțos* (pri-ampărțos) (cf. mbg. predelim); *putos* și *amputos* (< puteo «ire pentru -ere») cu perf. s. *puțoi*, *ampuțoi*, etc.; *puțot*, *ampuțot*, -ă. (d) și *țep* «țip». După cum se vede din forma dacor. avem a face cu ɔ < i. Ind. prez. *țep*, *țep*, *țopă*, *țăpom* *țăpaț*, *țopă*. cf. 4/45, 3/45, 9/13, 18, 21/16, etc. Compuse: *pruțop* (pru-țop cf. bg. pro-vikam) «încep să țip» cf. 8/3, 4/22, 23/32, 14, 15/43, etc. *rășțop* (ras-țop cf. bg. raz-vikam) «fac gură mare, țip mult cf. 15/35, 14/42.

După țș: *bătsq'ă* (< bg. batšilo) «stână» 2/56, 587, 822; *buimătsq* (< бѣмѣтъ ?) «buiăcit» (d); *futsq* *futsqș*, *futsq*, etc. perf. s. de la *futsqș* (< mbg. futšam) «sforăiu» 7/48. Și: *fărtșqș*, *frărtșqș* id. nărăntșq, nărăntșqș, nărăntșq, etc. perf. s. de la *nărăntșqș* (< bg. naratš(v)am) «dau ordin», poruncesc» 17/73; *tăltșq*, *tăltșqș*, *tăltșq*, etc. de la *tăltșqș* «omor» cf. 3/57, 4/76, etc.; *tărtșq*, *tărtșqș*, *tărtșq*, etc. de la *tărtșqș* (< bg. tratšim) «mi se pare, socotesc, cred»; *zăcătșq*, *zăcătșqș*, *zăcătșq*, etc. de la *zăcătșqș* (/< mbg. zakatšvam) «agaț, prind» refl. «mă prind, mă opresc» cf. *89; *zmutsq*, *zmutsqș*, *zmutsq*, etc. de la *zmutsqș* (< смѣчатъ s. bg. smutša) «mă smucesc, mă opintesc» cf. 576, 708. Infinitivul și part. p. fac regulat în -qri, -qț.

După ș: așor, așor, așară (de la șor «șir» care s'a pierdut) «așir» 499 bișoi, bișoș, bișo de la *bișes* (< vissio, -ire p. bissio); *bișpri*; *bișcă* (< vesica, -am) «băsică»; *bișnă* (<*vissina, -am de la vissio) cf. 959; ișoi, ișoș, ișo, etc. de la *ies* (< exeo, -ire) cf. 12/11, 9/31, 6, 10/74; dintre elementele slave: *anlușoi*, *anlușoș*, *anlușo*, etc. de la *anlușos* refl. «mă îmbolnăvesc» (< bg. loș «rău») cf. 4/58; *grîșoi*, *grîșoș*, *grîșo* de la *grîșos* (< грѣшнѣ) «greși» 10/11; *prîpășoită* pentru *prîpășit* din *prîpas*, păstrat numai ca nume de capră; sfârșoi, sfârșoș, sfârșo de la *sfârșos* (< сѣрѣшнѣ) 40/40 *sfârșot* «sfârșit» 18/81; *uvișnă* (< uves + ină, ca *mil'ină*, *sicarină*, etc.) «locul semănat cu ovăz» (d); *zăușoi*, *zăușoș*, *zăușo*, etc. de la *zăușos* (< mbg. zaușam) «ascult». Infinitivul și part. p. de la verbe face regulat în -ori, -ot.

După z: *ancălzoî*, *ancălzoș*, *ancălzo*, etc. de la *ancălzos* (<*incalidescu, -ire din in-calesco + caldus. Puș. EW. 808) «încălesc». Tot așa *zâncălzoî*, etc. de la *zâncălzos* (za-ancălzos) «mă încălesc puțin» 6/33; *anflămânzoî*, *anflămânzoș*, *anflămânzo*, etc. din *anflămânzos* (flămund) «înlămânzesc» cf. 20/6, 28/6, 8/52; *anfrunzoî*, *anfrunzoș*, *anfrunzo*, etc. de la *anfrunzos* (/ frondescu, -ire) «înfrunzesc» cf. 9/56, 9/57; *anluzoi*, *anluzoș*, *anluzo*, etc. de la *anluzos* «a se prosti, înnebuni» cf. 11/93; Tot așa: *asurdzoî* și *asurdzoș* de la *asurdzos*; *anvirzoî* de la *anvirzos*, etc. Deasemenea *uzoi*, *uzoș*, *uzo*, etc. 8/55, 3/40, *uzoră* 15/73 de la *ud* (< audio, -ire) «aud». Infinitivul și part. p. face regulat în -ori, -ot.

După j: *mijoi*, *mijoș*, *mijo*, etc. de la *mijos* (< мижити s. bg. mižam); «deschid ochii pe jumătate»; *năjoi* (bg. nožitsa) *prăjoi*, *prăjoș*, *prăjo*, etc. de la *prăjos* (< прѣжити) «prăjește» *pricăjoi*, *pricăjoș*, *pricăjo*, etc. de la *pricăjos* (vezi mai sus); *strujoi*, *strujoș*, *strujo*, etc. de la *strujos* (< стружити s. bg. strujam) «dau la strung, strujesc»; *vrajoj*, *vrajoș*, *vrajo*, etc. de la *vrajos* (vezi mai sus). Infinitivul și part. p. face în -ori, -ot.

II § 33. *I neaccentuat*. La începutul cuvintelor se păstrează neschimbat ca în toate dialectele, pronunțându-se ceva mai scurt: *iftibar* (< turc. ihtibar. mbg. iftibar) «considerație, vază, cinste», 300 cf. 299; *ihțiză* (< turc. ihtiză) «nevoie» 301; *iman'ă* (< mbg. iman'e bg. imanje) «avere, stare» 1/60; *iruși* (< turc. juruș) «măvală» 17/4; *izmeani*, *izmei* (< turc. izmet) 4/56, *izvor*, etc.

Urmat de n (m), în prepoziția în, i după ce a trecut în e din cauza consonantei nazale a ajuns i: *in*; acest *in* prin afereză, a fost redus la n pentru toate dialectele, păstrându-se încă până astăzi, în această calitate, mai ales în dialectul aromân: n-casă, n-tălar, n-afoară, n-inte (cf. Hans Moser, *Der Ursprung der rumänischen Präpositionen*, în *Jahresb.* X, p. 430; I.-A. Candrea în CDDE. 833). În dialectul meglenit această prepoziție apare sub forma *ân* din *an*, cu a protetic, (cf. 58) trecut în â, în poziție neaccentuată *ân gaură* 8/13; *ân țel' vea un ascher* (între ei era un soldat) 16/39; *ân comp* 2/29; *ân iarnă* (iarna) 7/3, etc. Acest a protetic se păstrează mai bine în prefixul *an-*, în care a se pronunță ceva mai închis decât a, însă în nici un caz ca â. (Pentru citate cf. § 134 pref-an-). În unele cuvinte prefixul *an-* se păstrează și sub forma primitivă n-: *nărășes* (Țăr-nareca) *Tunțea fitșoru*, *țărescu si nărăi* (= se supără) 18/64, alături de *anărășes* 7/37; *nălbes* (niciodată *anălbes*) «înălbesc» 531; *nalt* (<*inalțio, -are); *nalt*, *nălțimi* «înalt, înălțime» cf. 1/XI, 17/69, 136, 290, etc.

§ 34. La sfârșitul cuvintelor i a căzut după anumite consonante: După r (aproape nu se aude și ca atare nu l-am însemnat în textele mele) *fitșor* plural de la *fitșor* 6/55; *grobur* pl. de la *grob* (< grob) «mormânt» 11/58; *lingur* pl. de la *lingură* 7/37; *magar* pl. de la *magar* 1/60; *picurar* pl. de la *picurar* 1/60; *vin'ur* pl. de la *vin'ă* (< vinea, am) 1/27, La verbe: *tu fur* «furi» 7/48; *tu per* «pieri» 12/40; *tu ver* «tu vrei» 12/40 etc. După p: *ghîșp* pl. de la *ghîșpi* «viespe» 22/4; *rop* și *rap* pl. de la *ropă* «piatră» 9/1; *tu si rup* «tu să rupi» 26/40; *tu si scap* «tu să scapi» 11/79; *tu stup* «tu astupi», etc. După m: *lacrăm* pl. de la *lacrămă* 9/1, *pom* pl. de la *pom* 27, 28/9, etc. După orice consonantă șuerătoare și palatalizată: *siraț* pl. de la *sirac* 1/68; *argaț* pl. de la *argat* 2/65; *tu fuz* 18/2, *tu vez* 12/1 *meș* pl. de la *mes* «lună» 9/65; *môn'* și *mân'* pl. de la *mônă* 12/68; *pul'* pl. de la *pul'* «puie» 14/65; *vuțîș* 2/89 pl. de la *vuica*, etc.

§ 35. În Țăr-nareca i flexionar când urmează după o grupă de consonante dintre care ultima e dentală (d, t) se preface în â. Este același fenomen care se observă și în dialectul aromân din Nordul Macedoniei și în special în limba în care este scris Codex Dimonie. Nu se știe dacă este o influență venită din partea Aromânilor grămosteni

din Livădz, sau este o particularitate a dialectului megl. care s'a păstrat numai în Țăr-nareca: *ardzā* pers. 2. de la ardu pentru ardzi 19/68; *caftā* pers. 2 de la *caftu* «caut, cer» 11/65; *dorn'ā* pentru *dorn'i* pers. 2. de la *dorm* 16/68; *munțā* pl. de la munti 7, 13, 14/64 art. *munțāl'* 9/64; *porțā* 4/64 pl. de la porcu; *uoel'ā* 23/68 pl. de la *uoel'u*; *alțā* «alți» 13/66, *lanțā* «ceilalți» 2/64, etc.

Această guturalizare a lui *i* se întâmplă când urmează și după un element palatal precedat sau nu de consonantă: *argațl'ā* pentru *argațl'i* 4/65; *doil'ā* pentru *doil'i* (doi + art-l'i) «cei doi» 6/64; *frațl'ā* pentru *frațl'i* 8/67; *fițșorlā* pentru *fițșorl'i* 8, 10/64; *frațl'ā* pentru *frațl'i* 8/68; *moșl'ā* pentru *moșl'i* «bătrânii» 26/64; *șchin'l'ā* pentru *șchin'l'i* «spini» 8/64; *soțl'ā* pentru *soțl'i* 28/65; *tătān'l'ā* pentru *tătān'l'i* 9/64, etc. La pronume: *n'ā*, *l'ā* pentru *n'i*, *l'i* «îmi, îi» 3/68, etc.

Observațiuni. La trecerea lui *i* în *o* se abate graiul din Liumnița dintr-o parte, în care, după cele spuse la § 5 avem *o*, și acela din Huma și Țăr-nareca din altă parte, în care avem *ă*. Astfel, pentru forma *ropdā*, în Liumnița vom avea *ropdā* 1/76, 3/77, iar în Huma și Țăr-nareca *răpdā* 6/71. Și tot așa *rād* 11/65, *urāt* 10/76 pentru *rođ*, *uroť*, etc. — De la *dico*, -ere ne-am fi așteptat să avem **zoc*; de fapt nu avem decât *zic* 14/7, 20/18, 10/58, 4/83, etc. atunci când în Țăr-nareca avem *dzăc* 12/66, 26/68, ca în dialectul aromân. Această abatere pare cu atât mai curioasă, cu cât este singurul caz în care *i* după o șuerătoare se păstrează nealterat, și în nici un caz nu poate fi explicată din dialectul meglenoromân. Se pare că avem aface cu o particularitate veche dintr-o regiune în care *i* încă până azi a rămas nealterat. Nu tot așa se înfățișează cazul cu forma *zuuā* 15/64, 6/65, 10/83, în Țăr-nareca, ca în dialectul arom. *dzuā* 2/66 (mai rar), și *dzuuā* mai des. De la *dies* ar fi trebuit să avem **zoqā*, după cum se poate vedeă și din forma pluralului *zoli* 7/2, 8/83, pe alocuri și *zāli* 14/72, iar în Țăr-nareca și *zili* 6/65, pe lângă *dzāli*, forma normală. Desigur că în *zuuā* avem a face cu un caz de prefacere a lui *i* în *u* încă: pe când *zuuā* se pronunță *dzāuā*, din cauza lui *dz*, în cazurile oblice: *dzāul'ei* > *dzoul'ei* > *dzuul'ei*. — De la *aņșor* «înșir» avem pers. 3 sg., ind. prez. *aņșarā* pentru *aņșorā*, cu *a* < *o* cf. 499.

La tratarea lui *i* neaccentuat avem de observat că toate formele verbale cu *o* (< *i*) accentuat pe tulpină, slăbesc acest *o* în *ă* la formele verbale cu accentul pe terminațiune: *aņșor*, *aņșor*, *aņșarā*, însă *aņșorom* *aņșarať*. Tot așa *aņșarat*, -ă «înșirat, ornăt» 3/35; *aņșāraturā* «colan»; De la *țop* «țip» pl. face *țăpōm* «țapať», etc. Imperf. *țăpam*, perf. s. *țăpai*, etc. În forma *tătšuni* (< *titionem*) 4/57 pl. *tătšunil'* 9/57, *ă* pentru *i* s'ar putea explica sub influența suf. -*ătšune*. Cu toate acestea, se întâlnește și forma *titšuni* 9/57 (în același basm de mai multe ori), care ar putea veni tot așa de bine de la *titionem*, cum dă Georges Wb., cu *e* (< *i*) neaccentuat trecut în *i*, sau chiar din *titionem* cu disimilarea lui *i* neaccentuat urmat în silaba următoare de *i*, e (cf. M. Lübke, *Gram. Rom. Spr.* I, p. 285), cum susține Candrea (Les élém lat. 20). În *trăon* «fierăstrău de mână» din bg. *trion*, avem *i* < *ă*, poate din meglenobulgară. Cuvântul îmi este necunoscut în acest dialect bulgar. Un *i* epentetic arată *jirāghidā* (< bg. *žrēbii*) «măsură de tort lucrat» cf. § 18.

O

I § 35. *O accentuat.* La începutul cuvintelor orice *o* < *uo*: *uoel'u* (< oculus, -um pentru oculus. Puș. EW. 1217) 5/30, 35/4, 840. 842, etc.; *uol'* pentru *uoi* pl. de la *uoiā* (< *ōvis*, ovem) 2/56; *uom* (< *hōmo*) «om» 8/2 cf. 846; *uopt* (< *ōcto*) «opt» 9/4; *uor* (< bg. oro) «horă» 847 (și *or* 6/54); *uorb* (< *ōrbus*, -a, -um) «orb» cf. 8/2, 846; *uorz* (< *hōrdeum*) «orz» 9/4; *uos* (< *ōssum*) «os» cf. 2/34; *uou* (< ovum); *uou* (< *ovo, -are) «a ouă» și

pruuyou (pruuyou) încep să ou, să fac ouă (*Al' pruyuyō gāl'ina* 'găina a început să-i ouă') 600¹⁾.

Foarte rare sunt cazurile când o inițial se păstrează. Aceasta mai cu deosebire în unele interjecțiuni, în care accentul expiratoric este mai tare: *ora* 'hei' *Ora mamu!* 2/54; *ors* (Și ie! că-l feși 'ors') 12/7; *ohl* 2/21; *oi* 'hei'; *Oi deaduli* 12/56; *oli* 'ehei' *Oli feati multi ari* 6/VII. În cuvintele de origine străină, bulg. și turcă: *odrină* 'vîită de vie agățată de arbori' 9, 24/32; *odžă* 'hogeă' 7/24; *oftică*; *or* pentru *yor* 6/56.

În mijlocul cuvintelor, în afară de graiul din Liumnița, o se pronunță la fel ca în celelalte dialecte: *bol' că* (< mbg. bolka) 'suferință, durere, necaz' (d); *boș* (în *boșu-cucutului* 'strugure razachie' 249; pentru etim. cf. Puș. DLR I 585); *bou* (*bōvus p. bos) 14/3; *boz* (< bg. boz) 'soc' 4/18; *coc* (< cōco, ăre) cf. 16/5; *cocar* (< turc. kokar) 'ar-pagic'; *codru* (în nume de loc. Codru-nalt, Codru-negru); *foc* (< fōcus, -um) 19/6; *fortumă* (< bg. fortuma) 'funie' 9/7; *popă* și *pop* (< bg. pop) 5/84; *porc* 16/8, etc.

În unele cuvinte o se pronunță mai lung: *dōmnu* 9/43; *fōc* 2/60; *lōc* 11/55; *mōșu* 17/43; *pucrōvu* 21/43; *nōră* 1/62; *sōră* 1/57, etc.

§ 50. Paralel cu trecerea lui *e* accentuat în *ă* (cf. § 13) în graiul din Liumnița, se arată și o > *uă*: *budū* 'bou' 6/75; *cyārē* (< cōrvus, -um) 'corb' 8/74 art. *cyārēu* 9/74 *cmuă* (cmo) 11/73; *acmuă* 10/7 'acum'; *cyāla* 'colo' 7/77; *dyūā* 'doi' cf. 5/73; *dyūāzōf* 'douăzeci' 17/73; *fițuār* 'fecior' 16/73; *fyūc* 'foc' 4/75; *lyūc* 'loc'; *lyūr* 'lor' 5/73; *mijlūc* 7/77; *năpuāt* 'înăpoi' 6/77; *tyūt* 'tot' 16/73; *vyūā* 'voi' 3/73. La formele verbale avem: *s- mi qntuārēn* 'o să mă întorc' 1/75; *s- la cunuāst* 'să-l cunoști' 20/4; *mī ruāg* 'mă rog' 9/7; *puāt* 'pot', *puāt* 'poți' 16/73; *vyūr* (vor) 'vreau ei' 8/74, etc. Cuvintele străine fac această trecere: *cyūvū* 'cofă' 3/73; *tyūārbā* 'ciorbă' 5/76; *fyūārdmā* (bg. fortoma) 'funie' 3, 6/73, 21/74; *rutsūc* din *rutšoc* 'prânz' 5/74, etc.

§ 37. Când în silaba următoare se află una din vocalele *ă*, *e*, atunci o > *oa*.

1. o urmat în silaba următoare de *ă*:

Broască (< *brōsca, -am cf. alb. *breške*. Puș. EW. 221) 'broască țestoasă' *37; *broatic* și *broatāc* (< *brōtāchus, -um Puș. ib.) 'brotac' (d.); *coadă* (< cōda, -am) 48/40; *coardă* (< chorda, -am Puș. EW. 387) 'staul de iarnă pentru oi și pentru capre' (d.); *coastă* (< costa, -am) 'coastă' 24, 'deal' 18/4 cf. 4/77; *moară* (< mōla, -am) 9/35; *nipoată* (< nepōta, -am) 'nepoată' 1/32; *poarcă* (< pōrca, -am) 'scroafă' 4/48; *poartă* (< porta, -am) 4/38; *roată* (< rōta, -am) (d.); *soață* (< socia, -am) 'tovarășe' 3/43; *toamnă* (< *a[lu]tmnia, -am Puș. EW. 1743). Formațiuni românești: *coarnă* 'fructul cornului' 3/79; *soacră* de la *socru* (s. < sōcra, -am) (d.). Derivate ca sufixe: *-oasă* (fem. lui *-os*): *băloasă* de la *bălos* (d.); *bărboasă* (de la *bărbos*); *bucuroasă* (bucuros); *căcătoasă* (căcatos); *călincoasă* (călincoș de la bulg. *kalinka* 'rodie') 'în felul rodiei, ca rodia'; *căpinoasă* (căpinoș de la *căpină* 'mură') (< bg. *kapina* 'Brombeergesträuch; Brombeere' vsl. *капина* din care dr. *Câmpina* nume de loc. Pascu (Suf. 207) derivă *căpina* din *cap* 'tête'! Pentru bg. *kapina* cf. Berneker SEW. 600 sub *kopa*, *kopina* 'ca mura, în felul murei' (d.); *ihitbăroasă* (ihitbăros; pentru înțeles vezi m. sus); *lănoasă* (lănos); *linoasă* (linos) 'lenevoasă'; *măncoasă* (măncos din moncă *мѣнка* 'anevoios'; *măndăroasă* (măndăros din *mōndru*); *păloasă* (pălos de la *păles* < bg. *palja* 'ard') care arde; *piducl'oasă*, *săndătoasă*; *upăcoasă* 'sucită', etc., etc. Forme verbale: *ânsoară*, *si ânsoară* de la *ânșor* 'ânșor' 3/81, 21/94; *si s'ântoarnă* de la *ântorn* 'mă întorc' 85/17; *si cunoască*, *cunoaștiri* de la *cunos* 'cunosc' 16/73; *si doară* de la *dor* 'taiu lemne, dau în ceva' 21/55; *si doarmă* de la *dorm* 18/65; *si joacă*, *džoacă* de la *joc* (*džoc*) 25/4, 2/66; *si moară* de la *mor* 750; *si scoată* de la *scot* cf. 3/73, etc.

Dintre elementele străine și în special slave fac această metafonie numai cele mai vechi: *coajă* (< *кожа*) 'pielă' 139, 477; *coapă* (< *копа* cf. bg. *kopā* Haufen, Schober Berneker SEW. 562) 'stog de lemne aranjate, grămadă, cup' 1/82; *coasă* (*коса*) 4/14, 3/72; *gloabă* (*глоба*) numai în Liumnița cu același înțeles ca în dacor.; *ploașă* (< bg.

¹⁾ Trecerea lui o în uo a fost observată și în dialectul dacoromân de I. A. Candrea, *Graiul din țara Oașului* (1907) p. 9, după aceea de Ernst Gamillscheg, *Oltenische Mundarten*, Wien (1919) p. 51. Acest fenomen se întâlnește și în limba bulgară (cf. Oblak, *Macedonische Studien* 33).

3/54; *uaspiș* pentru *oaspiș* «oaspe, prieten» 3/72; *uară* p. oară în *ună uară* «odată» 5/70; *uauă* pentru *oauă* «ouă» 7/83. În Liumnița și Cupa oa > uă și în mijlocul cuvintelor, *puartă* pentru *poartă* 16/73; *puală* p. *poală* 11/74; *pluatșă* p. ploașă 4/77, etc.

§ 39. Când o este urmat de n sau m + explosivă, trece în u, ca în toate dialectele: *encurun* (< corôno, -are) «cunun» 39/4, 2/83; *bun*, -ă (< bonus-a, -um) «bun» și «bine» cf. 43/2, 1/14, 19/7; *cărbuni* (< carbo, -onem) «cărbune» 110, 932; *cumpăr* (< compāro, -are) 10/43, 2/73; *frunti* (< frons, frontem) «frunte» 18/19, 270; *frunză* (< frōndia, -am) 14/5, 706; *juni* (< jūvenis) «tânăr» 7/56, 3/73, 3/86, etc. «mire, tânăr însurat» 8/38, 6/83; *munti* (< mons, mōntem) 9, 24/64; *nu* (< non) 12/40, etc.; *pun* (< pōno, -ere) 16/94; *punti* (< pons pontem) «punte» 8/52; *săpun*. (Țârnareca) *săpune* (< sapo, -onem) «săpun» 8/38; *scund* (< abscondo, -ere) «ascund» 7/36, 8/80; *spun* (< expono, -ere) 16/55, 7/59; *sun* (< sono, -are) 744; *tună* (numai la pers. 3 sg. ind. pers.) < tonat (d.); *tund* (< tondeo, -ere) d.; *umbră* pentru *umbră* (< ombra -am). Elementele străine nu arată această trecere.

Când după o + m urmează o vocală sau m, n, rezultatul este același ca și în celelalte dialecte, o rămâne neschimbat: *yom* (< homo) 8/2; *pom* (< pōmum) 7/6, etc. *domn* (< dōmnus, -um p. dōmīnus) «Dumnezeu» 13/60, 19/56. Abaterile de la această regulă sunt aceleași: *cum* (< quomc[do]) 11/81, în care trecerea lui o în u se explică în poziție neaccentuată în frază; *numi* (< nōmen) «nume» 2/21, 7/44, 6/86, etc. pentru «noami» care s'a păstrat mai de grabă printr'o contaminare cu *numerus* (Puș. EW. 1206) decât prin analogie cu verbul *numi* (Dens. H. I. r. II 25); *nun* (în Țârnareca, încolo *mănuș*) < nonnus, um (cf. Puș. 1207). Forma *drum* 4/1 derivă din sl. *дромъ*.

§ 40. II O neaccentuat. Trece în u: *bureati* «burete» *10; *culastră* (< *colastra) cf. Puș. EW. «curaștră: si culcă »se culcă», *culcă*, *mă culcău*, *si culcară* 1/1, 7/69, 9/56; *cuminic* *cuminicari* (*commīnco, -are p. communīco, -are) 177; *cumnăt* (< cognatus, -um) 3/29; *cunos* (< *cunosco -ere) 20/40; *cunoaștiri* 23/4; *cușți* «cușit» 17/40, *durmiri* «dormire» 11/39; *cutru* (< contra) 6/55; cf. 19/33, 11/77, etc., care se explică din *cotra, *cutră, *cutru (altfel Moser H. Jahresbericht X. 416); *murar* (< molarius, um) «moraș» 9/35, etc., etc.

Dintre elementele străine aproape toate fac această trecere: *buzel* (bg. бозел. Pančev) «soc»; *chiluwet* (în bg. kilovet) «bucată de postav brodată ce purtau odată femeile bătrâne pe cap»; *cucot* (< кокотъ) «cocoș» (arom. cucot id.) 3, 7, 10/60, 358; *cucureati* «cocoșei» *11, 237; *cucușoan'ă* «păduche de găină» (d.); *cudžabașă* (< turc. kodža «bărbat» baș «cap» primar (d.); *cujureati* (< mbg. kožurets) «gogoși de mătășă»; *cujoc* (< кожоукъ) «cojoc» 3/30; *culac* (< колакъ) «colac» (arom. culac) 10/94; *culaj* (< turc. kolaj) «ușor» 16/4, 3/38; *cultșac* (< turc. koltșak) «bucată de catifea ce se pune dealungul coatelor minteanului» (d.); *culeră* (gr. χολέρα) «holeră» (d.); *cumat* (< gr. κομμάτι) «bucată, felie» (cuvântul există și în bg. komat id.) 7/41, 272; *cumit* (< bg. komit) «comitagiu» 2/24, 11/29; *cumșijă* (turc. komşy) «vecin» (bg. komšija) 5/17, 3/44; *cunac* (turc. konak) 1/15, 2/4, 7/VI; *cupan* (< копанъ) 12/56; *cupilaș* cf. bg. și sârb. kopile, alb. kopil' «Junger Mensch, Bastard» cf. G. Meyer, AW. 198; Z. f. r. Ph. 38, 396) «copil, prunc» (Si fesișă doi cupilaș an fustani 17/29) «tânăr de la 15 ani în sus, tânăr bun de însurat» 22, 23, 29/94; *cuproia* (gr.) 16/68; *curiă* (< turc. koru mbg. korija, pe lângă *gora*) «pădure» 8/21, 13/71; *curiță* (mbg. corito) «albăie, copaie» (d.); *curjută* (< bg. košuta) «căprioară» 13/38; *curobl'i* pl. (копалка) «corăbii» 184; *dumachincă* (mbg. domakinka) «stăpâna casei» 2, 16/68; *duves* refl. (derivat din dovnic < duhovnik) «mă spovedesc» 1, 3/57; *furtumrar* (< bg. fortomar) «vânzător de funii» (d.); *grușiști* (groapă) «locul unde se găsesc groape» (d.); «boboc de floare» (d.); *gunes* (< гонити) «gonesc, izgonesc» 3/29, 2/35, 11/67; *gutfes* (mbg. gotfam, bg. gotvja) «gătesc, fac de mâncare» 2, 5/68; *gutuvan* (< bg. gotovan) «unul care așteaptă totul de-a gata, parazit» 294; *guvidină* (< bg. govedina) «carne de bou» (d.); *guvidarnică* (< bg. govedarnik) «nume de loc. în Cupa»; *chjstec* (turc.) «lanț de ceasornic, medalion»; *mușturac* (< bg. mošturak, Sbornik I (1901); cu ântul există și în alb. mușterak din turc. mușterak, pentru care vezi G. Meyer, AW. 293. «privată» 457; *mutuvilă* (bg. motovila) «rășchitor» (se mai zice și *dișcl'itor*) 366; *nușilă* (< bg. nosilo) «năsalie» 28/18; *pruses* (< bg. proșja) «cersesc» 601; *pruvudes* (< bg. provodih aor. de la provoždam) «însoțesc, conduc» 4/64; *pruvules* (< bg. provaljam) «găuresc» (d.); *pubărdes* și *prubărdes* (< bg. potbraždam) «îmbrobodesc, mă îmbrobodesc din nou» 8/91; *pucrov* (< bg. pokrov) «învelitoare de lână, velință groasă»

20/43. Se mai zice și *pucroavă* prin metat. *cuproavă* cf. 11, 13/68; *pudlog* (< bg. podloga) «bucată de piele ce se pune în opincă, când se rupe» 604; *pudmișcă* (bg. podmiška) «funie cu care se leagă sămarul de picioarele dinainte ale calului». (La Oșani *mațscă*) d.; *pudul'* (mbg. podole) «frunză de dud care se culege de pe crăcile de jos»; *pudmișnic* (mbg. rodmisnile). Cf. Indrod.; *pudnoașcă* (< bg. podnoška) ipele de la răsoiu (d.); *pugazea* (bg. pogazēi), cf. § 18. *pugatșă* (< bg. pogatša) «pâine m. mare făcută în tepsie» 4/68; *pugudes* (< bg. pogodih aor. de la *pogoždā*) «nemeresc» 11/67, 2/88, 13/85, etc.; *puțată* (< bg. pojata); *pul'ană* (< полана) «poiană» 22/32, 11/94. (Nume de loc.: Pul'ana-furului (Huma), Pul'ana-lungă, (ib.). Pul'ana-bealăl'ă, Pul'ana-cu-pinu (Nânta); *pulies* (< bg. poleih aor. de la polivam) «vârs apă ca să se spele cineva» (d.); *puliță* (bg. politsa) «policioară» 1/3, 13/48; *pulivnic* (mbg. polivnik) «urări de nuntă ce se face tinerei perechi»; *puloc* (< bg. polog) «oul pus în cotețul de găini, ca să știe unde trebuie să ouă găinile; locul unde se ascunde vulpea; orice bucată de pământ» 5/14. În acest din urmă înțeles pare a fi același cu *pudlog*; *pumeană* (помѣна) «pomelnic» (d.); *pupăres* (< bg. poparjam) «opăresc» 13/11; *pupădiță* (< bg. popadija) «preoteasă» 11/84; *puparnic* (< bg. poparnik și puparnik) «făină pentru plăcintă» *52; *pupăretcă* (< bg. popretka sinon. cu *seděnka*; la Oșani: *pupretcă*) «șezătoare»; *purtucală* (cf. bg. portokal, protokol gr. πορτοκάλι arom. portucale, etc.) «portocală» 13/85; *puleadic* (< bg. proslédak) «soarta fătului» (d.); *pustănesc* (< bg. postanah aor. de la postavjam) «mă obosesc» 12/84, 7/36; *pustav* (< postav) «ghiaib, pustavă» 2, 17/32; *pustel'ă* (< bg. postelja) «așternut» (d); *pustes* (постѣти sau deriv. din постъ) «postesc» 2/9; *putcumnie* și *potcumic* (mbg. potcumnik, să fie în legătură cu kum?) «băiat mic, rudă a mirelui. Cf. Indrod. *putires* (< mbg. poteram bg. potirvam) «gonesc» 1/36, 98, 772; *puvel'ă* (< bg. povelā) «putere, stăpânire» 16/79; *puviles* (< bg. povelam) «stăpânesc, poruncesc» 10/40, 20/42; *rudani* (< bg. rodan) «rodan» (d.); *rudes* (родѣти) «nasc, fă» (despre pomi) «dau rod» 2/63, 22/29, 4, 6/59; *ruguzină* (< bg. rogozina) «rogojină» 17/69, 38/51, 829; *runes* (< mbg. ronam) «fărămițez, scot boabele unui fruct» cf. roncă 9/56, 9/31; *sămuvilă* (< bg. samovirla) «zână rea, zâna din pădure, care se arată ca pasăre» 1/90, 8/94; *sucac* (< turc. sokak < arom. *sucache*) «drum, stradă» 6/4; *suval'că* (< bg. sovalka) «suveică» (d); *trupnes* (< bg. tropnah aor. de la tropam) «sun» 17/43; *tutșos* (< bg. totša) «dau la tociță, ascute» 24/90 și *zătutșos* «încep să-mi ascute dinții» (< bg. zatotša) 22/28, 18/9; *tucmes* (< mbg. tokmams bg. takmja) «mă tocmesc, mă măsoar cu cineva» 809; «mă logodesc» 4/94; *tuiag[ă]* (< туйаг) toiaș «băț mai gros» 147; *tupes* (< топути) «topesc» (arom. tuchescu) 908; *răstupes* (bg. raztopiti); *tupilă* (numai în expresia *tupilă-i* «este ud până în piele» 237; *tupold* (bg. topola) «pleop» 18/64; *ugol'* (< bg. ogol «tot») «tot, mereu» 17/68; derivat: *ugol'că* (< bg. ogolka) «nume de plantă»; *upăcot*, -ă derivat din *opaco* (< bg. opaku) «sucit, anapoda» 856; *upăcos*, -oasă «sucit»; *upăcloș* «adversitate» (d. sub opacu); *upincă* (< опинка) «opincă» *19, 862, 860; *upnes* (< bg. opnah aor. de la opinam) «opintesc» 23/55; *upupes* (< mbg. opopam) «preotesc, popesc» 992; *urată* (< bg. oratš) «plugar» 1/36; *urman* (turc. orman) «pădure» 14, 16/16, 2/48, 10/64 o (Țârnareca) *urmani* (arom. urmane); *urușes* (< руш?) După înțeles, cuvântul pare a fi același cu «roiesc» *Țela ra linoș și urușă prin sucac* (acela eră lenevos și hoinăreă (alergă) pe stradă» 6/44; *urușos* (< bg. oražavam) «mă înarmez» 3/61; *utăcișes* (mbg. otkavam) «deștes» și *disutăcișes* (dis-utăcișes) fig. «cercetez ceva cu deamănuntul, socotesc, răstorn, spre a găsi ceea ce caut» 563; *utpăses* (< bg. otpasvam «desleg, descing») «distrug, nimicesc pe cineva» (d.); *utroavă* (< otrova) «otravă» 7/81; *utruves* «otrăvesc» 4/68; *utrușes* (forma cea mai răspândită din mbg. otrujam) 14/46, 14/81, 1084; *utfor* (< bg. otvor «deschizătură») «cheie» (d); *uvex* (< оуѣхъ) «ovăz» 9/4; *uvionă* «locul rămas după secerișul ovăzului» (d); *zburșos* (< bg. zboruvam) «vorbesc» 5; *zăzburșos* «încep să vorbesc» 2/35, 3/44; *zăpruved* (za-pru-ved) «încep puțin să văd» 2/7.

§ 41. La unele cuvinte o > ă:

În afară de formele *cătră* (numai în Țârnareca, încolo *cutru*) 3/69, *fără* (cu formele prescurtate *făr, for*) 3/54, *lângă* 8/73 care se explică din întrebuintarea lor în poziție neaccentuată, și *fântână* (< fontana, -am) 41/65, în care o > ă, din cauza lui ă din silaba următoare, o mai apare ca ă în *cufăres* pentru *cufures* cf. 298 și în următoarele elemente străine: *căcot* pentru *cucot* 21/90; *mozăc* (< mbg. mozok < мозок) pe lângă forma *mozuc* «măduvă» 16/72 cf. 6/13, 7/30; *năjotă* (bg. nožitsa); *năjotă* (bg. noga)

«picioroange»; *păcrov* pentru forma normală *pucrov* 7, 10/69; *prătuca* pentru *pur-tucală* «portocală» 15/85; *părnes* (arom. *apărnescu*) pentru **purnes*, 18/49; *părsiri* (<bg. prosja) «cerşire» pentru **prusiri* 15/29; *tăpolă* pe lângă forma regulată *tupolă* (d) şi *scărnes* (mbg. *skorivam* aor. *skornah*) pentru *scurnes* «deştept din somn» 7/32, acelaş cu dacor. «scornesc».

La sfârşitul cuvintelor şi numai în elementele slave vechi o >ă, ca în dial. dacor. şi aromân: *tşudă* (<чудъ) «minune» la pl. *tşudi* «zaharicale şi orice lucru plăcut la mâncare pentru copii» 10/81 (în Oşani şi *tşudbă* <bg. *tşudbă*); *cuvălnă* acelaşi cu «ni-covală» (mbg. *kovalno*); *gl'eată* (la rota) «mai» (bg. *glecto* <*dlecto*) d.; *greblă* (bg. *greblo*); *nusilă* (<*nosilo*); *prepilă* (mbg. *prépilo*) «fusul de fier de la moară pe care stă reze-mată piatră»; *sită* (<сито) d.; *sută* (<сѣто) 212; *uglindală* (<*оглѣдѣло) «oglină» (d); *videală* (cf. § 18, *setă* cf. § 20).

Observaţiuni. Nici trecerea lui o accentuat în ă, care merge paralel cu aceea a lui e în ă, nu a fost relevată de Weigand. Această diftongare a trecut mai întâiu prin *uo*, care s'a păstrat numai în două forme, în graiul din Cupa ¹⁾: *cūlo* «colo» 9, 14/55, 8/60 şi *ancuola* 13, 15/56. Dialectul din această comună se aseamănă foarte mult cu acela din Liumniţa, aceasta de sigur, din cauza vecinătăţii prea apropiate; Cupa se află situată la o distanţă de 6 km. departe de Liumniţa. Trecerea lui ă în *uo* trebuie să fie relativ nouă, căci ca şi la e < iă, nu avem o sau o pentru ă. — În afară de forma *mejluc*, care este cea obişnuită, în Liumniţa, avem şi *miđluc* 7/77, cu e < ă şi o < ă, ca şi când cuvântul ar fi avut două accente, pe lângă forma regulată *miđluc* 3/73, cu accentul pe prima silabă din *mejluc*. Aceasta dovedeşte sau că cuvântul a avut la început două accente, ca în dialectul dacor. (cf. Puş. Ți und Kî 55), sau că partea din urmă a fost influenţată de *luc* (loc). — În Cupa, pe lângă forma regulată *dorm* se mai aude şi *đorm*, o formă care am putut-o constata şi în graiul elevului Stavri Papadumitru, originar din Cupa. Tot în această comună se aude *poip* pentru *popă*. Dacă pentru cea dintâi s'ar putea admite o derivaţiune din *dormio*, cu i trecut în prima silabă ca în *roib*, etc., pentru cea din urmă nu s'ar putea găsi nici o explicaţiune, întrucât nici dialectul mbg. nu cunoaşte altă formă decât *pop* cu voc. *pope*, din care avem în megl. *popi*. Paralele cu aceste forme avem la Nânta pe lângă *porc* şi *snop*, formele *puerc*, *puerc* şi *snueip*, confirmate şi de elevul Hasan Ibrahim, român originar din Nânta. Explicaţia lor este tot aşa de grea ca şi a lui *poip*, deşi pentru *puerc*, la primul moment, s'ar părea că avem a face cu o influenţă spaniolă venită din partea Ovreilor spanioli din Salonic. Poate să fie şi o influenţă dalmată, cum crede Pascu (Elementele romanice din dialectele macedo-şi megleno-române, 194), dar de unde şi cum numai la Nânteni? — Trecerea lui o accentuat în u se arată numai la *urđin* (<ordo, -inem) sub influenţa lui *urđin* (<ordino, -ari) cf. Puş. EW. 1826. Şi: *urđină* (Si n' vină urđina si-n' conţâ şi meu cucot o să-mi vie rândul, când o să-mi cânte cocoşul meu» 167); e final păstrat numai în *urđinea* adv. pretutindeni, peste tot* *Urdinea la căco lucru* 76. cf. 849. — Dintre formele de origine latină care nu arată metafora lui o, avem, ca în toate dialectele, *noră* şi *soră*, din cauza lui ă care a fost adăugat mai târziu, pe lângă *nor*, şi *sor* păstrate în unire cu pronumele personal. — Tot aci apar ţine, deşi originea cuvântului rămâne încă obscură, şi *florcă* «fluer» (Un fitşor ăzră picurar, ăş vea ună florcă şu ăş, şuiră 1/66) întrebuinţat numai în Țărnareca. Acest *florcă* pare ar fi un deminutiv al lui *fluer* + că > fluercă > fluărcă > florcă şi atunci ar fi singurul care reprezintă, regulat, forma dacor. *fluier*. De altfel şi forma *friel* (întrebuinţat mai rar) revine, prin metateză,

¹⁾ Această trecere a lui o în *uo* a relevat-o Emil Gamillscheg, *Oltenische Mundarten* şi pentru dialectul dacoromân: *puot* (pot), *cupăr*, etc. Cf nota la p. 120.

tot la *fluier*. În Huma se întrebuințează forma *sfruiali* 13/712, în care, dacă am face abstracție de *s* inițial provenit din cauza contaminării cu *sfires* (< mbg. *sfram*, bg. *svirjam*) cf. 16/6, 12/24, se identifică cu arom. *fluia* — Reducerea diftongului *oa* la *a* se arată în cuvântul *rauă* (< *ros*, *rorem*) «rouă» 630, pentru **roaă* și în *năfară* (< ad-fōras) 25/3 *năfară* 8/31, 19/31 pentru **nafoară*, ca în arom. Dintre elementele străine avem numai *tar* «sarcină» 4/84 care nu poate fi derivat din ung. *ta'r* (cf. decor. *tar*) ci din mbg. *toar*, iar acesta din *tovar* (cu-v-căzut) < *товаръ* «onus». Cu acest cuvânt stă în legătură și arom. *tar* «măgar», care nu poate veni din gr. *ταύρος* «taur», cum dă Nicolaidi, Etim. lex. t. kouts. gl. 525, ci tot din *tovar*. Înțelesul arom. care se explică prin extensiune de la «sarcină» la «purătorul sarcinei», trebuie să fi existat și în limba bulgară, căci în vsl. avem *товаринъ* «asinus». Astăzi, în dialectul bulgar din Macedonia, cuvântul *tovar*, *toar* însemnează numai sarcină. El există și în l. turcă, ca element străin, *tavâr*, *tovar* «animal et marchandise» (cf. Cihac, II 283). — În formele *noă*, *noy* și chiar *noy* (< novem și nova de la novus) avem o reducere a lui *oa* la *o* și *o*. Aceasta se observă, la numeral, mai ales la numerile compuse: *noyzoștiun*, *noyzoștidou*, etc. *Lă noy'ă an'* (în anul al noulea) 2/65 cf. 6, 8/17, 885. În Țarnareca avem *naud* ca în arom. Acelaș lucru se observă și la femininul lui doi: *două*, forma obișnuită este *dou*: *douzoștiun* 10/42. În Liumnița *o* din *dou* este tratat ca *o* primar, căci aci avem *duău* 17/73 (< *dou* < *dou* < *două* < *doauă*). Cu toate acestea, în celelalte comune se întâlnește și *dau* 13/81. — Cu privire la *moș*, este de observat că, pe când în arom. se păstrează numai ca subst. feminin *moașă* sau ca adj. fem., în megl. ca și în dacor. cuvântul se întrebuințează la amândouă genurile *moș*, *moașă*. Se pare că *moașă* este prima formă care a rezultat din alb. *moșe*, iar *moș* nu-i decât un nou masculin refăcut din *moașă*. Așa dar, Aromânii păstrează forma cea veche. Un *moș* refăcut din *moașă* n'avea ce căuta în arom., deoarece aci se păstră *auș* (< *avus* + *-uș*); numai în megl. și dacor., în care *auș* se pierduse de timpuriu, s'a simțit nevoia de a se reface un *moș* din *moașă*. (Vezi despre aceasta mai pe larg studiul meu *Raporturile Albano-române*, publicat în *Dacoromania* II, p. 456).

U

I § 42. *U accentuat*. Atât la începutul cât și la mijlocul cuvintelor se pronunță ca în celelalte cuvinte.

În unele cuvinte *u* se pronunță mai lung: *fūr* 6/48, *gārniŭt* «grăunțe» 2/47; *lūcru* 2/42; *mūscă* 3/1; *sūflit* 2/1; *tambūră* 20/90.

În grupa de consonante *clu* și *glu* *u* a trecut în *i*, ca în toate dialectele: *ancl'id* (< (in) cludo) «închid» 8/18, cf. 9/3, 10/8 și *cl'id* 8/36; *anglit* (< imgluttio) «înghit» 15/94, 496, etc.

II § 43. *U neaccentuat*. Rămâne neschimbat la începutul și mijlocul cuvintelor, afară de următoarele cazuri, în care *u*, sub influența altor forme, a trecut în *ă*: de la *dun* «adun» avem perf. *s. dunaș* și, foarte des, *dănaș* *dănaș* *dăno* 10/7 *dănoș*, *dănaș*, *dănară* 22/94; tot așa și *pidun* perf. *s. pridănaș* 10/5, etc. La imperativ, pe lângă forma regulată *dună*, avem și *dună* (Nu *dună* gailă «nu-mi duce grija» 24/4 cf. 3/VI, 6/VI). Tot așa și la conj. *si dună* (Aș trimeasi si *dună* ramur 3/11). Se pare deci, că trecerea lui *u* > *o* s'a făcut mai întâiu la forma accentuată și după aceea a ajuns la *ă* (< *o*) la cea neaccentuată. În *bărbat-su* 21/31 pentru *bărbatu-su*, avem *ă* pentru *u* ca în *tată-su*. Tot așa în *zănîță* (< bg. *zunica*). În Țarnareca prep. *sub* se pronunță *săbtă* 34/66 din sub-subtă (prin analogie cu după, fără, lângă, până, etc.) > *săbtă*, în poziție neaccentuată. În următoarele cuvinte avem *u* > *i*, *jimitati* pentru *jumătati* 7/4, 3/19 din cauza lui *i* (< *e*) următor; *bil'uc* pentru *bul'uc* 17/7, 7/25; *iu* > *i* *iruși* pentru *iuruși* 17/4 *urin* < *vriun* < 4/35

La sfârșitul cuvintelor *u* se păstrează numai după o grupă de consonante, în care ultima este o lăcidă, ca în dialectul dacoromân.

Observațiuni. Tratarea lui u din ũ sau ū latin este aceeași, afară de cazul lui *rumig* (< *rumigo*, -are) pentru *roamig* din *roameg* (arom. *aroameg*, *aroamig*), cu u din o, ca în dialectul dacor. din forma cu accentul pe terminațiune. În *văltur* (< *vültür*, em) avem ă pentru u: *Viză un ăslan și un văltur* 1/49 cf. 4/49 (cf. și în arom. *văltur* Nicolaidi, Etym. lex. t. kouts. gl. p. 110). Vocala u din au urmat de o consonantă, n'a trecut în v sau f, ca în dialectul aromân: *ud*, *uz*, *udi* 9/70, *uzoî*, *uzoră* 5/24; *uzot*, -ă 9/47; cu toate acestea, în Țârnareca se aude numai *avdu*, *avză*, *avdi*, *avzăm*, etc. 2/65. În privința aceasta graiul din Huma, care în multe privinți merge paralel cu acela din Țârnareca, se arată mai conservativ; aci avem *ud*, *uz*, *udi*, etc. perf. s. *uzăi*, etc. 22/69; *auzitură* 'vorbă de clacă' 955; *daug* (< *adaügeo*) păstrat numai în Liumnița sub această formă, încolo *davg* și mai ales la Oșani; *gaură* (< **cavula*, -am de la *cavus*, -a -um. Puș. EW. 701) păstrat pretutindeni numai sub această formă cf. 10/5, 8/13, 9/79, 275. — În foarte multe cuvinte u se întrebuințează pentru evitarea hiatului: *cătsușă* 'căciulă' 4/44, 3/35; *ușă* (< *uva*, -ma) 'struguri' 7/31; *zușă* 10/83, 21/38. În multe comune forma *ușă* se aude *uvă* 4/93, cu u labralizat în v.

CONSONANTISMUL

Labialele.

§ 44. Consonantele labiale f, v, p, b, m apar, în regulă generală, alterate, când după ele urmează ă, i sau î. Dintre acestea f (ca unul care se găsește mai apropiat de sunetul ce se produce între labiala și vocala ce urmează) a fost alterat complet; celelalte prezintă forme nealterate, despre care se va vorbi mai pe larg la observații.

F

§ 45. Acest sunet nu numai că a fost alterat, prin interpunerea sunetului h', dar, cu timpul și după asimilarea lui completă, a dispărut, nelăsând în urma lui decât o ușoară aspirațiune, care de cele mai multe ori nu se observă și pe care n'am mai redat-o prin nici un semn diacritic.

Dintre cuvintele cu f alterat avem următoarele:

ier (< *ferrum*) 'fier' 1/17, 1/48, 14/69 plur. *ierurili* 'fiarale' 39/40.

ierar (< *ferrarius*, -um) 'fierar' (d.).

ir (< *filum*) 'fir' pl. *iri* 302.

iri (< *fieri*) 'a fi' 4/59. Alte forme: *im* (< h'im < *fimu*) 15/15, 18/29, 19/42; *if* (< h'if < *fitis*) 2/11, 20/29; etc. *s'ia* (< h'ia < h'ie < *fie* < *fiă* < *fiat*) 4/56, 3/25; *s'ia* (*fiant*) 12/7; *s'ibă* (*ia* + *ajbă*). (Mikl. Beitr. Cons. II, 27) 4/83 (cf. § 121).

ierb (< *fërvo* s. *fërbo*) 'fierbe': *iarbi* 'fierbe' 10/41; *siarba* 'să fiarbă', *irbeau* 'fierbeau' 5/77; *iert*, *iertă* 'fiert, fiartă' 8/16.

ic (< *ficus* -um) 'smochin' 20/38.

ică (*fica*, -am) 'smochină' 20/38.

il' (< *filius*, -um) 'fiu' 1/62, cf. 3/43, 12/58, etc.

il'ă (< *filia*, -am) 'fie, fiică' 12/58.

În graiul din comuna Țârnareca avem: h'er, h'irar, h'ir, h'erb, h'ic, h'ică, cu h' păstrat, ca în dialectul aromân, însă și *il'* 27/65, *il'ă* 1/67.

V

§ 46. Cuvintele începătoare cu v urmat de ă, i, î se prezintă sub trei forme: unele cu labiala alterată, însă păstrată; altele în care labiala, după ce a fost alterată, a dispărut ca la 'f' și o parte în care labiala a rămas neatinsă.

ghiarmă (< *vermīs*, -em) 'vierme' 7/22.

ghipt < victus, -um «cereale, grâu» 9/4, 21/51, 23/4.
ghiaspi (< *vespis, -em, după *apis*. Puş. EW. 1883) «viespe» 22/4 plur. *ghiesp* 25/4.
ghioară (< viola, -am) «vioară, viorea» (d.).
ghiş (< vivus, -a um) «viu» 10/40, 17/65, 15/69; *ghîşes* «vieţuesc» 16/69, 10/40; *ghî-
 ăşti* 7/22, 13/38; *ghîia* «vieţuia» 20/38; tot aşa *anghîşes* «înviez» 22/28, 6/58, *anghî* «învie»
 34/51, *anghîră* «înviară» 21/28, etc.
ghîiaţă (< vivus + itia. Puş. EW. 1910) «vieată» 7/59, 17/81, plur. *ghîieş* «vieţi» 11/11.
 La Târnareca v < gh > y (ca în dialectul arom.) şi apoi dispăre. Aici înşir numai
 formele întâlnite în materialul cules de mine:
iniri (< venire): ind. pres. *in*, *in'*, *ini* «vin, vii vine» 25/64. Imperf. *ineam*, *ineă*,
ineă «veneam, etc.» 17/68, cf. 13/64. (Perf. s. *vin'* 30/65, *vinîş*, *vinî*, 25/64).
îţel (< vitellus, -um) «viţel» 11/67.
îiu (< vivus) «viu» 17/65.
 În comuna Cupa, am întâlnit o singură dată forma *îiu*, «viu» 8/56.
 În afară de aceste forme alterate, se mai întâlnesc şi următoarele cu v rămas ne-
 schimbă în toate comunele, afară de Târnareca:
vin (< vĕnio -ire) 18/31, 15/56: *si vin* 6/55, *si vinî* 18/31, 5/30; *si vină* 6/55; *vineă*
 1/72; *vinîi* 19/56; *vinîş*, *vinî* 4/55; *vinîţ-am* etc.
vin (< vĭnum) 3/56.
vin'ă (< vinea, -am) «vie» 1/16; plur. *vin'ur*: *vin'urli* «viile» 7 cf. 1/27.
vis (< visum) 2/15, 21/93.
vită (< vita, -am) plur. *vitili* 5/24.
viţă (< *vitea, -am de la vitis) 8, 9/31, 8/56.
viţel (vitellus, -um) «viţel» 15/41, 14/79.

P

§ 47. Dintre cuvintele cu p alterat întâlnim numai următoarele:
chiadin (< *pĕdinus, -um) «fir de tort» piedin cf. § 22.
chiarsic (< pĕrsicus, -um) «piersică».
chiarsică (< pĕrsica, -am) «piersecă».
chiaptin (< pĕctino, -are) «piepten»: *să chiaptind* «să pieptene» 2/71, *si chiaptina*
 «se pieptănă» 22/90.
chiaptin (< pĕcten, -am, cf. § 22) «pieptene» 965; *chiăptinit* «pieptene mai mic» (d.).
chiept (< pĕctus) «piept» (d.).
chiăli (< pellis, -em) «piele» 12/81, 16/81.
prochiş (< appropio, -are de la prōpe cf. Puş. EW. 102) «aprociu pe cineva, îl ajung;
 îl primesc». 12/7, 20/16, 9/35.

Toate aceste forme sunt comune pentru întreg domeniul dialectului meglenoromân.
 În ce priveşte graiul din Târnareca, el se deosebeşte şi în această privinţă de restul dia-
 lectului, prin aceea că p este alterat pretutindeni, în elementele latine ca şi în cele stră-
 ine; după aceea nu numai când el este accentuat, dar şi atunci când îi lipseşte accentul,
 deaceia şi chiar după orice i flexionar de la declinări sau conjugări. Aci vom da numai
 câteva citate:

chiătră (< pĕtra, -am) «piatră», plur. *chetri* «pietre» (în arom. *chetri* şi *cheţări*) 9/64,
 4/65.

şchin «spin»: *şchin'l'ă* «spinii» 8/64.
dişchic (< de-spico, -are cf. Dens. H. I. r. 169) «despic» 20/68.
prochiş «aprociu»: *pruăară* 7/64, *pruăă* 20/10.
scarchin (< scarpino, -are) «scarpin» 16/68.
chicăsescu «pricep, observ»: *si chicăsească* 11/67.
guluchî (porumbel) plur. de la *guluş* 4/67, cf. 8/67.

Dintre cuvintele cu p nealterat avem următoarele:

dişpic «despic»: *dişpic* «despică» 18/19 cf. 135, 818.
pedică (< pĕdica, -am) «pedecă» (d.).
ampeadic (< impĕdico, -are) «împiedec»: *ti ampeadiş* «te împiedici» 14/81.

per (< pĕreo, -ire) **pieri*: *Si la per tu* 'tu să-l pieri' 12/40; *si peară* 'să piară' 11/51; *să peră* 7/23; (în graiul din Liumnița) *si piară* 5/75; *piri* **pieri* 17/39; *pîritșuni* și *pî-răitșuni* 'descrășterea lunii' (Si rudi pri pîritșuni = se născu când se găseă luna în descreștere) (d.).

perd (< pĕrdo, -ĕre) **pierd*, s- *la piardă* 'să-l piardă' 2/55; *pîrduș* **pierdui* 10/5; *pîrdură* **pierdură* 5/35 cf. 12/83, *pîrdut* **pierdut* 22/73.

pic (< picco-are cf. Puș. EW. 1304; Zur Rekonstr. d. Urrum. p. 33): *picaș* 3/51; *picară* 6/74; *picătură* f. = picătură, orice lucru draguț: *ca picătură* (d.) cf. 12/94; *pică* (cf. arom. *chică*, *chicută*) *Curcubeș* bei, *pân s-ti pleș și beaș ună pică di apu* (d.) cf. 34/51.

pin (< pinus, -um): *pinuli* 1/75.

piș (< *pissio, -are cf. Puș. EW. 1324): *ân' ți pișă* 'imi vine să mă piș' (constr. bulg. **moțša mi se*) 8/71; *si pișo* 'se pișe', 566 cf. 565.

răpes (< rapio, -*ire (= ĕre cf. arom. *arap*, *arachiș* și *arichescu* 'răpesc': *răpi* 19/31).

spic (< spĭcum) **spic* și (la porumb) **moș* (d.).

spin (< spĭnus, -um): *spinuli* 4/1.

B

§ 48. Este singura labială care rămâne nealterată în puținele forme ce întâlnim în dialectul megl.

albină (< alvĭna, -am) 14/5 plur. *albin* 11, 13/5.

albi-ri-albes (< albĕsco, -*ire, p. -ĕscere) întrebuințat mai des sub forma *nălbî*: Peru n'-la nălbî 531 cf. 960.

bini (< bĕne) **bine* 39/65, 5/72, 5/85, etc.

sirbes (< servio, -ire) șerbesc, slujesc, muncesc, lucrez: *sirbeă* 'muncește' 699; *sirbiș* 'muncă' 4/25; *sirbeaști* 'muncește' 700; *sirbi* 'sluji' 2/7 cf. 8/11, 1/85 *sirbitșos* 'lucrător, muncitor, harnic'; *sirbimint* 'lucru' muncă, treabă, serviciu' (d).

zbiș (< verro, -are, de la verres Puș. EW. 1923) **zbier*, *zbișă* 'zbiera' 5/23.

Graiul din Țarnareca arată b alterat peste tot și atunci când este urmat de i flexionar: *ntregh* pers. 2 sg. ind. prez. de la *ntreb* 'întreb' 5/66 cf. 24/68.

M

§ 49. Apare alterat și nealterat. Dintre formele cu m alterat avem următoarele: *durn'iri* (< dormire): *Țe greș son durn'î* 35/51, *durn'îș* ib.

n'ari (< mel, *melem) **miere* *13.

n'ez (< medius, -a -um) **miez* 4/81 cf. *57.

n'azăf (< media dies) **miază*-zi, *amiază* 25/4 cf. 21/55, 14/94; *ghiun'azăf* 'imediat la amiază, în căldura cea mai mare' 806 *trășun'azăf* 'imediat după amiază' 806.

n'erlă (< mĕrŭla, -am) **mierlă* (d).

n'ercur (< Mercurii (dies) **miercuri*: *n'ercă* f. nume de vacă fătată mercuria. *n'ertși* 'nume de bou fătat miercurea' (d).

n'il'ă (< milia) **mie*, ună *n'il'ă* 'una mie' 10/42. (Vezi mai jos și *mie*).

n'ir (< miro, -are) refl. 'mă mir' *si nu ti nîr* 'să nu te miri' 110; *si n'iră* 'se miră' 22/64 *n'irat* 'pe gânduri' (Țare, Țe eștă tântu n'irat?) 13/65.

n'icură (< mĭcŭla, -am) **fărămă* (arom. sârma) plur. *n'icur* 11/4.

aî (< mĭ, mĭi < mihi) 'imi' forma conjunctă de la. sg. al pron. pers. de pers. întâiu, cea mai răspândită în tot dialectul (cf. mai pe larg § 96). Pe alocuri se întrebuințează și *mî*, însă foarte rar (Nu-mi da mâncari... suflitu s-mi iasă, etc. 7/36). În Huma și Țarnareca regulat *n'i* 1/71, 35/65, *n'ă* 18/68, *n'* 1/63, etc.

n'el (< agnĕllus, -um) **mîel* (în Liumnița) *năt* 7/75 plur. *năl* 5/77.

Următoarele păstrează m nealterat:

mîc (< mĭcus, -a -um) cf. Puș. EW. 1067) 9/49 cf. 9/80; *mîcșel* **mititel* 13/4; *mîtș-cul* id.

mîl'ă (< milia) **mie* 2/16, 10/29, etc.

mĕjluc, (Liumnița) *măđluc* 7/7.

durmiri (< dormire): *durmiră* 15/39; *zădurmiră* 10/31, 19/14; *zădurmit* «adormit» 5/34 *prudurmî* și *pridurmî* cf. 12/51.

meș (< mēus) *Liumniță mîșu* 12/73 cf. 8/71.

În Țârnarea *m* este alterat pretutindeni. Unele cazuri particulare vor fi discutate mai jos.

Observațiuni. Chestiunea labialelor din dialectul megl. este una dintre cele mai complicate. A admite pur și simplu că acest dialect a păstrat labialele nealterate, socotind cuvintele cu labialele alterate ca elemente nouă intrate din dialectul aromân, pentru că acesta este singurul dialect românesc care se află în apropierea lui, și o înrăurire de felul acesta ar fi foarte explicabilă, ar însemna ca să trecem peste una din particularitățile lui cele mai caracteristice, fără a discuta chestiunea în detaliu, care, după mine, ar putea să ne dovedească tocmai contrariul. Căci dacă până acum s'a constatat că în dialectul megl., alături de formele cu labialele nealterate, există și forme cu labialele alterate, în schimb, nu s'a căutat să se ia în considerație nici numărul elementelor cu labiala alterată, față de acela al formelor rămase intacte, și nici chiar caracterul unor labiale cum este *f*, care nu numai că nu arată nici o formă cu labiala păstrată, dar chiar și aceluia cu *f* alterat se depărtează de corespunzătoarele lor din dialectul aromân. Acelaș lucru se poate spune și despre formele în care se cuprinde labiala *v*. Acestea toate, pretutindeni unde *v* apare alterat, arată *ghî*, atunci când în dialectul aromân avem *y*. A admite că odată acest *ghî* < *vî* a existat și în dialectul aromân, și că numai mai târziu a ajuns *y* (*věrmem* > *ghjearme* > *ghjarme* > megl. *ghjarmi* > forma arom. actuală *yarmi-yermu*) aceasta ar fi cu neputință, pentru singurul motiv că din *vî* nu se putea desvoltă decât un *y*, iar în ce privește *ghî*, acesta, de fapt, există în dialectul arom., dar nu s'a desvoltat din *vî* ci din *bî* (*běne* < *bjene* < *bjine* < *ghine*). De aci urmează dar, că chiar dacă pentru toate formele cu labialele alterate s'ar putea primi o influență venită din partea dialectului aromân, aceasta în nici un caz nu s'ar putea admite pentru acelea în care avem *ghî* pentru *vî*, pentru singurul motiv că ea nu a existat și nu există în dialectul aromân și, prin urmare, n'avea de unde să vină. De altfel, chiar graiul din comunele aromânești Moloviște și Gopeși, așezate în partea de Apus a orașului Bitolia și în apropiere de comunele românești Magarova, Țârnova, etc., care reprezintă un rest dintr-o mică frântură a dialectului meglenit, ne vorbește lămurit despre particularitatea și valoarea lui *ghî* din punctul nostru de vedere. În acest graiu, astăzi, se mai observă două particularități care îl deosebesc de dialectul arom. și-l țin legat de dialectul meglenit: *q* din *ă*, *i* (*moc, moț, mōcă* pentru *măc, măți, măcă* = *mânc, mânçi, mîncă*) auzit de mine nu numai la bătrâni, dar și la mai tineri, și *ghî* din *vî*, în *ghin* «vin» *ghipt* «vîpt», etc. Dacă acest *ghî* ar fi fost tot una cu *y* aromânesc, atunci el trebuia să dispară, odată cu celelalte particularități care ar fi trebuit să existe în graiul lor, fiind înlocuit cu *y* aromânesc. Aceasta însă nu s'a întâmplat. Și dacă aceasta nu s'a putut întâmpla pentru graiul celor două comune, care erau ca două picături de apă în masa mare a aromânismului din acele părți, cu atât mai puțin trebuie să admitem aceasta pentru dialectul meglenit, care, prin pozițiunea ce ocupă Meglenoromânia, el a fost izolat de dialectul Aromânilor.

Astăzi, dialectul megl. așa cum se prezintă cu labialele sub o îndoită formă, pus alături de celelalte dialecte, se depărtează de dialectul aromân și istoromân, apropiindu-se mai mult de dialectul dacoromân. Dar această apropiere este numai aparentă.

Înainte de a arăta care sunt părțile care deosebesc dialectul megl. în tratarea labialelor, de dialectul dacor., să vedem mai întâiu, pe scurt, cum se prezintă labialele în celelalte dialecte.

Dialectul aromân arată pretutindeni labialele alterate în elementele latine ca și în cele străine, în poziție accentuată și, foarte des, și în poziție neaccentuată. (Comp. *h'icat* «ficat» care nu s'ar putea explica din poziția accentuată *f'icatum*, pentru că cuvântul există și într-o parte din celelalte limbi romanice cu accentul pe silaba penultimă: *chisedz* «pisez»; *scarchin* «scarpin», *yiṭāl* «viṭel», etc.). Elementele străine, cele mai vechi, și în special elementele slave fac această trecere (cf. *anchizmusescu* (gr.) «pizmusesc», *chianiță* (< bg. pijanitză «ebriacus» pentru forma obișnuită în bg. bljavitsa cf. fr. *ivrate*) «neghină»; *achicdăscu* (gr.) «pricep» *n'ild* «milă», *tuchescu* «topesc», *alichescu* «lipecs», etc.).

Dialectul istroromân, în afară de cele trei cazuri: *cl'ept*, *tsoptir*, *mn'ie*, în care O. Densusianu (H. l. r. I 340) vede niște dacoromânisme din valea Mureșului, Crișului și a Someșului, iar după S. Pușcariu (*Zur Rekonstr. des Urrum.* 34) sunt forme istror., mai are, după I. Popovici (o. c. p. 116), și alte cazuri cu labiala palatalizată.

Dialectul dacoromân, ca și dialectul megl., arată labialele alterate și nealterate, nu numai în elementele latine, dar și în cele străine. (Vezi despre aceasta mai pe larg, Pușcariu, o. c. p. 36—37).

Revenind acum la dialectul meglenit, de la început trebuie să facem o deosebire, între graiul din Țârnareca și între acela din restul comunei românești. Dintre acestea numai Huma se apropie în unele privințe de dialectul din Țârnarecă (tratarea lui *ă* și *î*); însă, în ce privește labialele, el trece din partea celorlalte dialecte. Așadar, în Țârnareca, avem toată seria labialelor alterată. Ceva mai mult, pe când în graiul celorlalte comune alterarea se mărginește numai la elementele latinești, nu însă și înaintea lui *i* flexionar, iar în elementele străine lipsește cu desăvârșire, în Țârnareca ea se întinde peste tot, ca și în dialectul aromânesc. În special, labiala *v* este așa de mult alterată încât, pe când în celelalte comune ea trece, după cum am spus mai sus, în *gh*, aici dispare cu desăvârșire, nelăsând în urma ei decât un *i*. Această din urmă particularitate nu există nici în dialectul aromân. Așa fiind, se pune întrebarea: graiul acestei comune, care în multe privinți se depărtează de acela al dialectului megl. propriu zis, și se aseamănă cu dialectul aromân, însă păstrând și unele particularități care sunt ale lui, a fost el oare așa de mult influențat de dialectul aromân, încât cu timpul, pe urma acestei influențe a ajuns să-și piardă toate formele cu labiala nealterată care se găsesc în graiul celorlalte comune și a trebuit să existe și în Țârnareca, sau formele cu labialele palatalizate sunt în mare parte cele vechi, susținute și generalizate sub influența venită din partea dialectului aromân? Am spus la introducere că dintre toate comunele din Meglen, Țârnareca este aceea care este cea mai aproape situată de marea comună aromânească *Livădz*. Aromânii din această comună vin mai des în atingere cu Meglenoromânii din Țârnareca, decât cu ceilalți din celelalte comune. În condițiunile acestea, o influență asupra graiului lor din partea dialectului aromânesc nu este exclusă. Aceștia se vedea din alterarea labialelor și mai ales la declinări și conjugări. Cu toate acestea, ținând seamă de faptul că Grămostenii din *Livădz* nu se găsesc prin acele părți decât de pe la sfârșitul veacului al optsprezecelea, va să zică numău vreo 120—150 de ani înainte, în afară de aceasta, ținând seamă și de celălalt fapt că graiul Aromânilor din Gopeși și Moloviște, care se găsește sub directă influență a dialectului arom. de cinci veacuri și mai bine, tot nu și-a pierdut particularitatea, în ce privește labialele, cu pronunțarea lui *gh* pentru *y*, deși pentru acest fapt sunt luați în răs de către Aromânii celorlalte comune, socotesc că influența dialectului arom. asupra celui meglenit chiar pentru Românii din Țârnareca nu poate să fie așa de mare cum ne-am putea-o închipui la primul moment. Fiindcă ar fi lucru inadmisibil ca să credem că

Moloviștenii și Gopeșenii, care nu vin în contact deloc cu Meglenoromânii și, după graiu, astăzi sunt socotiți ca Aromâni, au putut ca să-și păstreze particularitatea labialei despre care am vorbit, iar Meglenoromânii din Țárnareca, care abia de câteva decenii au venit în contact cu Aromânii Grămosteni și-au putut pierde orice particularitate a lor proprie din tratarea labialelor. Dimpotrivă, eu cred că Țárnareca, care întâmplător se află așezată în apropierea comunei aromânești, ar putea păstra, în ceea ce privește tratarea labialelor, adevărata caracteristică a dialectului megl. de a palataliza labialele cu mult mai mare efect decât se poate vedea în celelalte dialecte. Această caracteristică în graiul celorlalte comune din Meglen se arată prin reducerea lui *f* la un simplu *i*, atunci când în dialectele dacor. și arom. s'a oprit la stadiul *h'*, iar în graiul din Țárnareca prin aceeași reducere lui *vi* la *i*, atunci când în graiul Aromânilor din Gopeș și Moloviște s'a menținut la *ghi*, așa cum nu se cunoaște în dialectul arom. și se aude numai în celelalte comune din dialectul meglent.

Trecând acum la celelalte comune și căutând să ne dăm seama mai întâiu de situația numerică a formelor cu labiala alterată și nealterată, vom vedea că numărul celor alterate este mai mare față de cele nealterate. Acest număr pentru cele dintâi se ridică la 34 și anume: pentru *f < i*, 9: (ier, ierar, ir, iri cu toate formele verbale, ierb cu toate formele verbale; ic, ică, il', il'ă): pentru *v > ghi*, 7: (ghiarmi, ghipt, ghiapi, ghiu, ghiță, ghies cu toate formele verbale: ghioară); pentru *p > chi*, 8: (chiadin, chiaptin, chiarsic, chiarsică, chiaptin cu toate formele verbale); chiept, chiali, prochiu cu toate formele verbale); pentru *b* nici una; pentru *m < n'*, 10 (durn'iri cu toate formele verbale; n'ari, n'ez, n'azăț cu ghiuțazăț și trășuțazăț; n'erlă, n'ercur, n'ir, n'icură, an' cu n'i și n'ă, n'; nel. Pentru cele din urmă la 26 și anume: pentru *f* nici una; pentru *v > v* 6: (vin cu toate formele verbale; vin, vin'ă, vis, vită, viță); pentru *p > p* 10: (dispic cu toate formele verbale; peadică, ampeadic cu toate formele verbale; per cu toate formele verbale și cu derivatele: piritșuni, pirătșuni; pierd, pic, amândouă cu toate formele lor verbale; pin, piș cu toate formele verbale; răpes cu toate formele verbale; spic, spin; pentru *b > b* 5: (albină, albes și nălbesc cu formele verbale: bini, sirbes cu formele verbale și cu derivatele sirbitșos, sirbimint; zbjer cu formele verbale).

Din această simplă comparație reiese că cuvintele cu labiala alterată sunt cu 6 forme mai numeroase decât celelalte; dacă pe lângă aceasta mai adăugăm și acelea din Țárnareca, atunci numărul lor crește în mod covârșitor. Tot aici trebuie relevată și forma *tșitșor* pe lângă *pitșor*, care pare a fi cea mai veche. Această formă întâlnită în materialul străns de mine (cf. 8/30, 23/72) se întrebuințează numai sub forma diminutivă și în unire cu diminutivul lui *pitșor*: *tșitșurus-pitșurus*. Oricare ar fi originea acestui cuvânt **peciolus*, -um sau *petiolus* (cf. Puș. EW. 1305), pentru ca el să fi ajuns la *tșitșor*, cum avem azi în arom. și trebuie să fi existat și în megl., ar fi trebuit mai întâiu să avem *k'itșor* din care, prin asimilație regresivă, ar fi putut să rezulte forma actuală *tșitșorus*.

Admițând că labialele, la origine, au fost alterate, se pune în mod firesc întrebarea despre proveniența celor nealterate. Aceasta, de sigur, cu atât mai mult cu cât, după cum pentru unele labiale avem numai forme cu labiala alterată, cum este cazul cu *f > i*, pentru altele, cum este *b > b*, avem numai cuvinte cu labiala păstrată. În afară de aceasta, pe când pentru formele alterate avem în apropiere dialectul arom., și, admițând influența acestui dialect, chestiunea s'ar limpezi dintr'o singură dată, pentru cele nealterate nu avem nimic prin apropierea dialectului meglenoromân. În cazul acesta, pentru explicarea acestui dublu

tratament al labialelor, trebuie oare să admitem că și dialectul megl. s'a dezvoltat pe un teritoriu unde din vremurile cele mai vechi au fost două tendințe, una pentru alterarea și alta pentru menținerea lor intactă, așa cum s'a întâmplat cu dialectul dacoromân? Lucrul acesta n'ar fi cu neputință. Greutatea constă numai în reducerea prea mare a teritoriului locuit astăzi de Meglenoromâni. În sânul acestui dialect, așa cum ni se înfățișează astăzi, nu întâlnim nici un centru, fie alcătuit măcar și dintr'o singură comună, în graiul căruia să avem toate labialele intacte. Aceasta n'ar fi fost cu neputință pentru vremea când Meglenoromânii ocupau un teritoriu mult mai întins decât cel actual; despre aceasta nu ne vorbesc numai numele de localități din Meglen de origine românească, precum și comunele românești de curând bulgarizate, dar și graiul lor amestecat în interiorul unora și aceleași comune și deosebit de la una la alta, care totuș se află învecinate. De sigur că în privința aceasta se poate numai presupune, fără ca din această presupunere să putem obține un rezultat sigur.

Deaceia, drumul cel mai sigur ar fi ca să admitem că formele cu labiala nealterată se datoresc influenței dialectului dacoromân, din vremea când Megleniții nu întrerupseseră contactul cu Românii nordici: (Vezi și Meyer-Lübke în *Dacoromania* II, 16, care admite că «Meglena aparține dialectelor care palatalizează»).

* * *

Trecând la particularitățile fiecărei labiale, observ că la tratarea labialei *m*, Weigand dă, pe lângă *n'êrlă*, *n'ercuri*, *n'erg* și *mjerlă*, *mjercure*, *mjerg*. Atât din textele strânse de mine cât și din constatările mele, formele din urmă cu labialele nealterate nu mi s'au putut confirma.

În elementele slave *v*, când urmează după o consonantă mută, se preface în *f*: *betšfi* < *betšvi* «nădragi» (care se mai numesc și *dzivri*, tot din bg.) *gotvam* > *gufes* (și *gutfească* 24/68, *gutfiș* 8/68, *vea gutfită*, etc.) «gătesc»; *tikva* > *ticfă* 10/5, etc. Trecerea lui *v* final în *f* se întâmplă și în mbulgară: *lof* din *lov-lof* «vânat». — În cuvântul *măstegară* «prăjină, băț lung» 5/69 din bg. *vastegarka*, avem *m* pentru *v* prin disimilare. În elemente slave ca *utrușes* «otrăvesc» (însă utroavă < otrava) 11/84 *mășes* (< *maam* < *mavam* < *maham*) cf. Obs. ad. 4—10. *tșouli* «ghete» 6/22 din bg. *tșevol* (cf. § 16) *v* intervocalic căzuse deja în formele mbulgare. — În *ubduvef*, *ubduviță*, *văduv*, *văduvă* din bg. *vdoetz*, *vdoitza*, sub influența verbului *obdovëvam* (cu pref. *o-*) avem trecerea lui *v* > *b*, din cauza lui *d* următor. Pentru forma obișnuită megl. *merg* («ei merg») 1/IX, să merz 24/4, mearzi *24. *Ploaiă mearzi* plouă 11/28, etc.) în Țarnareca avem ca și în arom. *n'ergu* 2/65, după aceea forme cu *n* pentru *n'*: *si nergu* «să merg» 13/66, *si neargă* 5, 7/66, 15/68, *nearsi* «merse» 15/66, *nîrdzeat* «mergeai» 34/65, *nîrdzeatchi casă* «mergând acasă» 4/68 cf. 4, 5/64, 2, 3/65. La pers. 2 sg. ind. prez. și *ner* (Câte nu *ner* la siiri: de ce nu mergi la petrecere? 5/66). Această din urmă există și în dialectul aromân: *neg*, *nedz*, *neadze*, pe lângă *nergu*, *nerdzi*, *neardze* și *n'ergu*, *nerdzi*, *neardze*. Mai întâiu, în ce privește formele cu *n* < *m* trebuie presupus un *mêrgo* «-ere pentru *mergo*, «-ere. Cât pentru formele cu *n* < *n'* în dialectul arom. din nord, unde sunt foarte întrebuințate, ele se explică prin asimilație din *mine nîrgu* > *mine nergu*, mai ales că în aceste părți pron. *jo* «eu» nu se aude aproape mai deloc, fiind înlocuit cu forma de acusativ *mine*. — În *furnigă* (< formica, -am) în Țarnareca *furnică* 1/39, 22/51, 285, trecerea lui *m* > *n* trebuie să se fi făcut înainte de alterarea labialelor, căci alminteri ar fi trebuit să avem *furnică*, mai ales în dialectul arom. în care avem tot *furnică*. — În *zilimcă* «nume de arbore» din bg. *zelenka* avem *m* pentru *n*.

Dentalele.

§ 50. Dintre dentale avem d și t. Urmate de vocalele a, o, u, rămân neschimbate ca în toate dialectele; când însă după ele urmează ă, i, j, atunci suferă schimbările cunoscute în dialectele române și anume:

§ 51. *dă, dî, dî* > *ze zi*, ca într-o parte din dialectul dacoromân: *zezi* < *zezi* < *dzeace* < *djece* < *decem* «zece» 9/9, 5/81 plur. *zezi* (în *ținzezi* 18/7, etc.) *uzzi* < *audivi*, *uzze*, *uzze*... cf. 3/40, 8/55, 17/73; *zic* < *dico* 13/8, *zuză* < *dies*; *ponză* < **pandia*, -am 153, *frunză* < *frondia*, -am 14/5, 706; *yorze* < *hordeum* 1/4, etc. În derivatele de la infinitiv: *ancălzos* *anflămânzos*, *anfrunzos*, *anluzos*, *asurzoz* și *asurdzos*, *anvirzos*, etc. cf. § 32. Când este urmat de i flexionar: *zed* pl. *iez* 15/19, *ved*, *vez*; *ud*, *uz*; *uțid*, *uțiz*, etc., etc.

§ 52. *tă, ti* < *te, ți*, ca în toate dialectele: *țară* < *terra*, -am 15/5; *țos* < *texo* (d); *țost* < *těstum* «capacul podniței» 454 (cf. § 16); *cățol*, (catellus) 2/24, *cățuă* < *catella* 6/28; *vițol* < *vitellus* 14/41; *cuțot* < *cotitus* «cuțit» 17/40; *țoță* < (?) *țăță* (cuvântul există în alb. și bulg.).

ți > *t* și *tă*, după cum accentul este înainte sau după: *simiță* < **sēmēntia*, -am (de la *sementis*) «sămânță» 10/5; *ancl'initșuni* < *inclinationem* pl. *ancl'initșun'* «închinăciune, salutări» 12/23; *rugătșuni* și toate derivatele în -tșuni (cf. § 133).

Observațiuni. În cuvintele *con* 18/2, 17/15, *con* 19/73, *cân* 3/70 (cf. § 128) și *curon* 17/18, 18/40, *curun* 9/66, *niscu* 18/64 dentala a căzut ¹⁾. În Cupa, pe lângă forma obișnuită *ard* se mai aude și *arzu*, care se poate explica mai ușor prin analogie cu pers. 2 sg. *arz*, decât din *ardeo*: *S-la arzu an furnă* «să-l ard în cuptor» 16/56. — În Țarnareca avem *dz* pentru *z* ca în dialectul aromân: *dzăli* pl. de la *dzua* 10, 11/65 pentru *zoli*; *pândză* pentru *ponză* 7/6; și *mirindză* pentru și *mirinz* «să merindezi» 3/63; și *ardză* pentru și *arz* «să arzi» 19/68; și *avdă* pentru și *uz* «să auzi» 22/6. — În graiul din Huma, care se apropie de acela din Țarnareca, avem *uză*, *uză*, *uză* 28/69 «auzii, auziși, auzi». — Pe lângă *scunjos* (derivat de la scund «ascund»), mai avem și *scundșos* cu *dj* > *dž* înainte de accent și cu *ș* pentru *s* sub influența lui *dž* precedent. Acest *scundșos* poate să fie și *scunjos* + *scundșos* (derivat din part. p. *scunt* «ascuns») cf. 14/47, deoarece pretutindeni în dialectul megl. *dj* — *j*: *dijos* < *di* + *jos* < *deo(r)sum* 21/8, 43/4, etc. (Liumnița, Cupa) *dijuș* și *dinjuș* 1/76. (Vezi mai pe larg § 127); *mejuc* 5/70, 1/72, etc., *măjuc* 7/77. *mijlucan* 4/6, 7/8. În graiul din Huma și Țarnareca, pe lângă formele obișnuite *dijos* și *anjos* 37/65, se mai întâlnesc și *dighjos* 19/69 și *anghjos* 21/64, care sunt, desigur, aromânisme. În aceste forme *ghj* — pentru *džj* — se explică din cauza nazalei. Un alt caz avem în expresia arom. *corbanghieu* (corba-n'-di-eu) «vai de mine, nenorocita de mine» întrebuințată la Aromâni. Tot așa arom. *yinyiț-yinghiț* < lat. *vingiti* pentru *vinginti*.

Forma *zeazit* 30/40 cu variantele *zeajst* (Lugunța) *zejst*, 4/3 și *zejst* (cu metateza lui i și trecerea lui *z* < *gj* în *s*, din cauza lui *t* următor; cu reducerea diftongului ea > e > e) plur. *zeazit* 8/50, *zeajsti*, *zejsti* 17, 20/9, (comp. arom. *dzeadzit*, pentru *deadzit* se explică prin asimilația lui *d* inițial cu *z* următor. — În *n'azăț* < *ad mediam diem* (Puș. EW. 1075) 9/94, etc. pentru *n'azăz* avem *z* pentru *ț* final provenit mai întâiu din amuțirea lui *z* în *s* (unele cons. finale sonore devin mute, comp. *tu ves* 22/55 din *tu vez*) și din asimilarea acestora sub influența lui *z* precedent. — În forma *gădun'*, *gădun'ă* «gutuii, gutuie», (cf. arom. *gutun*, *gutun'ă*) avem *d* pentru *t* sub influența formei bulg. *dun'a* id. — Verbul *mintșun* (< *mentiono*, -are), *mintșun'*, *mintșună* cf. 1/63, are accentul pe tulpină,

¹⁾ Acelaș fenomen se întâlnește, în parte, la Istroromâni: *cân* «când; *gân* «gând (cf. *Dacoromânia*, I, 573) și în dacoromână (cf. Gamillscheg, *Oltenische Mundarten*, p. 74).

în loc de mintşún, mintşún', mintşúnă, prin analogie cu celelalte verbe: anflu, antru, amplu, cumpăr, de apir, etc.; comp. şi *batis*, pentru *bătéz* din *bătéz* «botez» 5/86. — După cum pentru *z* final avem *ţ*, (cf. § 55), tot aşa şi pentru *ţ* primar avem *s*: *dimineasta* pentru forma normală *dimineasta* şi aceasta pentru *dimineata*. După acest *dimineasta* s'a format şi un *mşinista* şi *poşmşinista*, din *mşini*, *poimşini*, simţindu-se în-*sta* un sufix, ca în *ta* (comp. bulg. *denta* de la *den*, «ziua», *vetşerta* «seara», *săbotata* «sâmbătă», *nedělata* «dumineca» *godinata* «anul şi anual», etc.) Din *mşinista* care, din cauza lui *i* următor, se aude şi *mşinista* (cu o pentru *o*) s'a născut şi forma *montiza* cu *poimontiza*. (Pentru citatele tuturor acestor forme vezi § 128). Acest *-tiza* care nu-i decât *-tisa* din *-ista*, arată un *z* pentru *s*, pentru care eu nu găsesc nici o formă analoagă în româneşte, — căci suf. diminutiv -*ză* n'ar putea fi luat în considerare — şi nici în bulgăreşte, ca să mi-l pot explica. Acelaşi *s* pentru *ţ* se întâlneşte des şi la verbe, mai ales la pers. 2 ind. prez. *faţis*, *duţis*, pentru *faţiţ* *duţiţ*, etc. (Vezi despre aceasta şi § 53). — În forma *nărăşniţi* «ursitoare» 3/23, care vine din bulg. *naretşnitsi* id. şi stă în legătură cu *nărăntşos*, *nărăntşătură*, etc., avem *ş* pentru *tş* înainte de accent, ca în dacor. *măşcat* din *mătşcat*. În legătură cu aceasta amintesc că un *mătşoc*, cum dă Pap. MR., pentru *mătşucă* nu mi s'a putut comunica. Din contră, forma *mătşucă* există, pe lângă alte trei, cu însemnare aproape identică: *tşămugă*, *tăpuză* şi *colidă*, despre care vezi în d. Forma *matşoc* există în dialectul megl. însă cu înţelesul de «pisoiu» din bg. *matşok* id. (*Al' puni un mătşoc ân locu lu măcsomu...*, îi pune un pisoiu în locul pruncului... *ta mul'ari căţol' şi mătşoc faţi* «muerea ta naşte căţei şi pisoi» cf. 3/29). — La pers. 2 sg. ind. prez. la verbele de conj. IV-a, terminaţiunea *-eşti* se reduce la *-eş*, în urma căderii lui *-i* şi a reducerii lui *t* (cf. *Dacoromania* I 330) din cauza accentului. Tot aşa şi la pers. 2 sg. ind. prez. de la verbul *iri*: *ieş* pentru *ieşti*.

Guturalele.

§ 53. La tratarea guturalilor observăm două tendinţe: una care o apropie de dialectul aromănesc, iar alta care o depărtează, deosebindu-se şi de celelalte două dialecte şi alcătuind ceva specific graiului meglenoromân. Ne vom ocupa de fiecare în parte.

§ 54. *ce*, *ci* > *te*, *ţi*: *birbeaţi* < *berbex*, —*ecem* «berbece» 1/39, 2/52; *di ţindea* < *decce*-*inde* «dincolo, de cealaltă parte» 2/61, 21/55; *maşin* < **machino*, —*are* (= *machinari* cf. Dens. H. I. r. 192) «macin» 3/5; *nişi* < *neque* «nici» 14/16, 15/41; *nişi-un* < *neque-unus* «nimeni» 4/55; *purţol* < *porcellus*, —*um* «purcel»; *piduţol* < *peducellus*, —*um* (cf. § 16) «păducel»; *purţeaşă* < *porcella*, —*am* «purcea»; *seaşir* < **sicilo*, —*are* (din *sicilis*) «secer» 10/40; *seaşiri* < *sicilis*, —*em* «seceră» (d.); *surtol* < *sūrcellus*, —*um* (sūrculus) «surcel» 8/72; *ţeaşă* < *caepa*, —*am* «ceapă» 4/68; *ţer* < *caelum* «cer» 9/62; *ţer* < *qaero*, —*ere* «cer» 2/65; *ţerb* < *cervus*, —*um* «cerb» 14/78; *ţerc* < *circus*, —*um* «cerc» (d); *ţert* < *certo*, —*are*, mai ales în: *anţert* 29/65, 1/68, *răşert* (raz-*ţert*) «încep să mă cert» 17/15, 26, 31/18; *ţeară* < *ceartă* 8/19; *ţela* < *eccum* (sau. adque) **illum* (Puş. EW. 9) «acela» 5/16, 2/21, etc.; *ţin* < *cēno*, —*are* «cinez» 18/6 mai ales în: *zăţin* (za-*ţin*) «încep să cinez» 8/68; *duşin* (do-*ţin*) «sfârşesc de cinat» ib; *ţin* < *cinque* «cinci» 10/42; *ţista* < *eccum* (sau. adque) *istum* (Puş. EW. 11), «acesta» 8/77; *ţitati* < *civitas*, —*tatem* (d); *uşid* < *occido*, —*ere* *lovesc*, *fac rană*, *rănesc* (cuvântul este foarte rar întrebuinţat, fiind înlocuit prin *tăişos* «ucid»); *zaşi* < *dēcem* «zece» 5/81, etc.

Grupele *ct* a fost supusă la aceleaşi prefaceri, ca şi în celelalte dialecte, după cum se găseşte înainte sau după accent:

ct —> *ft*, *t*: *eccum-talis* > *acutare*, a dat, pe de o parte, (a)*cutari* «cutare» 17/93, pe de altă parte, cu sincoparea lui *u*, ca în *eccum-tantum* (vezi mai jos), > **actare* > arom. *ahtare* (*ahtari*) > *aftare* (*aftari*) > megl. *ftari* şi *tari* «atare, astfel, aşă» 5/21, 12/4,

11/55, 4/56, (pentru *ftari*) 16/5. ¹⁾ Tot așa *ecum-tantum* < **acutântu* > **actântu* a dat pe de o parte în arom. *ahântu* (< **ahântu*) la sud, *ahātu* la nord, iar în megl. (și în special în graiul din Țârnareca) *tântu* plur. *tânti* (din *ahântu*). (Forma *atântu* dată în CDDR. 110, n'am putut-o găsi: *S-u feasi ancă tântu ma groasă* 19/64 *Sinu, țe ieș tântu sfârșit?* 2/66; *Daț-l'a la estu yom tânti pari, căti q'l' deadiț la țel ma mari* 7/65, etc., etc.).

— *ct* > *pt* regulat ca în toate dialectele: *chiaptin* < pecten, -**inem* pieptene 965, *chiaptin* < pectino, -are cf. 2/71, 22/90; *chiapt* < pectus; *drept* < **derectus*, -a, -um, pentru *directus*, -a, -um (Puș. EW. 550) 19, 29/39, (Țârnareca) *dreptu* 14/69; *direp* 11/58, 4/25, (în poziție neaccentuată) *dirip* 1/61; 9/55; *diriptati* < **directas*, -atem din **directitas* (cf. Puș. EW. 551) *dreptate* 17/77; *lapti* < lacte 6/32, 322; *noapti* < nox noctem 10/7 cf. 21/8; *ghipt* < victus, -um «cereale, grâu» 9/4, 21/51, 23/4; *uopt* < octo «opt» 9/4. *nct* > *npt* > *nmt* > *mt* și *nt*: *somt* < santus, -a, -um (pentru sanctus, Dens. H. I. r. 121) păstrat mai cu seamă în înțelesul de «icoană» 711 și în legătură cu anumite nume de sfinți ca *săm-dzorz* «Sângiorgiu», *sămmedru* «Sâmedru», *săm-todre* «Sântoader» etc.; *strimt* < **strictus*, -a, -um (p. *strictus*) «strâmt» (d); *front* (Huma 22/69) < *frânt* < *fractum* (cu m de la frango) «frânt» 16/8, 1/2, derivat: *frântură* «spărtură»; *unt* < *unctum* part. de la ungo. (d) etc.

În ce privește grupa *cs*, formele ce întâlnim în dialectul megl. ne prezintă cazuri numai când *cs* se află după accent:

— *cs* > *ps*: *anțilepsu* < întellexi «înțelesei» (întrebuițat numai în Țârnareca, încolo *anțileș*); la celelalte persoane: *anțileapșis*, *anțileapți* (cu ț pentru s, despre care vezi mai jos la observații) 5, 6/64; *copș* < *coxi* «copsei»: *coapșis*, *coapți*, etc.; *suptșu* < *suxi* «supșei»: *suptșis*, *suptși* 9/3 etc.

nec < *ns*: *junș* (< *junxi*), *junșis*, *junși* 6/70 cf. 10/71; *linș* (< *linxi*) *linșis*, *linși* cf. 22/73; *plonș* (< *planxi*) *plonșis*, *plonși* cf. 3/22, 22/39; *stinș* (< *stinxi*), *stinșis*, *stinși* cf. 5/75; *strinș* (< *strinxi*), *strinșis*, *strinși* 47/70; *unș* (< *unxi*), *unșis*, *unși* cf. 7/30, 28/29 etc.

§ 55. *ge* > *ze*, *zi*: *zănuch* pl. de la *zănucl'u* și *zinuclu* < *genūc(u)lum* p. *geniculum* 18/69; *ziniri* < *gēner*, -rum 16/28, 19/81; *marzină* < *margo*, -inēm «margine» 5/70, 6, 7/77; *șonzi* < *sanguis*, -em «sânge» 11/32, *șonzili* 9/3, *sân:irāt* 21/73 *furniz* pl. de la *furnigă* < *formica*, -am 6/4. La verbe *g* urmat de *i* flexionar: *andirez* pers. 2. ind. prez. de la *andireg* 20/74; *anțilez* pers. 2. ind. prez. de la *anțileg* 3/21; *frits* (din *friz*) pers. 2. ind. prez. de la *frig* 20/68 cf. 28/85; *fronz* pers. 2. ind. prez. de la *frong*; *junziri* inf. de la *jung*: *Nu pută junziri* 13/69; *leazi* pers. 3. ind. prez. de la *leg* «aleg» 2/37; *linz*, *linzi* pers. 2, 3 ind. prez. de la *ling* (d); *meazzi*, *să merz* de la *merg* cf. 24/4, 34/65, 16/68; *mulz* pers. 2 ind. prez. de la *mulg*. 6/32 cf. 376; *plânzeă* 5/74, 15/94, *plonzim* 18/3 cf. 3/22, 22/39 de la *plong*; *sparzi* pers. 3 ind. prez. de la *sparg* 12/3, cf. 18/7, 25/54; *strinzi* pers. 3 ind. prez. de la *string* 1/1; *suzea* de la *sug* 13/38; *traz* (tu) 8/30 si *traz* 2/15 *trazi* 803 de la *trag*, etc.

După cum foarte bine a observat și Wiegand (o. c. p. 18) trecerea lui *ge*, *gi* în *ze*, *zi* din *dze*, *dzi* nu este completă. Se întâlnesc și astăzi forme duble cu *dz* și cu *z*. Însă se înțelege că formele cu *z* sunt cele mai numeroase. Astfel avem: *jundzi* 3/50 pe lângă *junziri*; *meardzi* 11/28 pe lângă *meazzi* *24; *mardzini* 20/38, *mardzinea* 10/48 pe lângă *marzină*; *șondzi* 20/70 pe lângă *șonzi*. Deasemenea și în materialul strâns de mine se observă, după cum a arătat Wiegand, că *dz* pentru *z* se arată numai în cuvintele în care acesta urmează după *n* sau *r*.

La sfârșitul unui cuvânt, indiferent dacă urmează după o voc. sau o consonantă, *g* > *c*: *ruăc* (rog) 9173 *unc* (ung) 23/31, etc. Deasemenea și *z* (< *g*) > ț *frit* (< *friz* < *frigi*) 20/68.

Observațiuni. Chestiunea privitoare la originea sunetului ț din c încă nu este pe deplin lămurită. Părerile, în această privință sunt, împărțite în două: pe când unii susțin că el derivă din țș, alții, din contră, nu admit că are aface cu acest sunet și cred, mai degrabă, că atât ț cât și țș s'au dezvoltat, independent unul de altul, dintr'un sunet comun ts',

¹⁾ Vezi despre aceasta expunerile mai nouă din studiul lui A. Procopovici, în *Dacoromania*, II, 174—214.

care ar fi exponentul cel mai înaintat al lui *k'* (palatal). De această ultimă părere sunt Meyer-Lübke (*Gram. Rom. Spr.* I 318), S. Pușcariu, singurul care s'a ocupat mai pe larg cu această chestiune (cf. *Lat. ti u. ki* p. 168) și Weingand care, atât în prelegerile sale cât și în studiile dialectale, a deosebit, ca chestiune de derivațiune, sunetul *te* de *tș*.

Cu toate acestea, dovezi sigure pentru susținerea fiecărei din aceste păreri nu avem. Și unii și alții pleacă de la presupunerea dezvoltării unui sunet *care*, de cele mai multe ori, nu se poate urmări în amănunt. Din existența celor doi *ț* în dialectul megl. și aromân, unul din *c* și altul din *t*, un lucru se poate ști cu siguranță și anume, că *ț < c* este mai nou decât *ț < t*. Din compararea formelor *cena > țină* și *têneo < țin*, *țon* rezultă că *ț* din cea dintâi, având o pronunțare mai ascuțită, este relativ mai nou decât *ț < t*, a cărui vechime, de altfel, se poate constata și din răspândirea lui în întreg domeniu al limbii române. Dar această deosebire în tratarea celor doi *ț* nu ne ajută mult la stabilirea epocii când s'a putut dezvoltă *ț < c*, de oarece oricum am admite, ori că *ț < t'* sau *ț < tș*, întrucât și unul și altul au urmat după *ț < t*, nu ne spun nimic privitor la raportul ce va fi trebuit să existe odată între *ț < tș'* și *ț < tș*.

În privința aceasta nici graiul Aromânilor din Olimp nu ne poate ajuta mult. Este drept că el arată *tș* pentru *ț* și s'ar putea crede că reprezintă sunetul intermediar între *tș* și *ț*. Ținând seamă însă că în acest graiul mai avem și *ș* pentru *s*, atunci când Aromânii din Epir, de unde își trag obârșia, au până astăzi *ț* și *ș*, trebuie să admitem că această pronunțare este mai nouă. Poate numai forma *șoaric* care a fost relevată așa de des, precum și formele verbale *fetșu* și *fredșu* din dialectul aromân, ar mai fi în stare să ne dovedească că existența lui *tș < c* în dialectul arom. și megl. n'ar fi cu desăvârșire imposibilă. Într'adevăr, ar fi lucru de neînțeles de ce pentru *tșinușă* 19/9, *tșănușă* 5/55 ar trebui să admitem influența asimilatoare a lui *ș* din silaba finală, pentru explicarea trecerii lui *ț* în *tș* inițial, iar pentru forma *șoaric* să nu admitem aceeași influență venită din partea lui *tșe* final din **soaritșe*, formă comună pentru toate dialectele, pentru explicarea trecerii lui *s* inițial în *ș*. Lucrul acesta este așa de evident, încât și Meyer-Lübke care, deși pe de o parte, după cum am văzut mai sus, nu admite dezvoltarea lui *ț* din *tș*, pe de altă parte însă recunoaște că *ș* inițial din *șoaric* nu se poate explica decât prin asimilare cu *tș* final (cf. *Gram. Rom. Spr.* p. 341). Dar admitând aceasta, trebuie să recunoaștem și existența sunetului *tș* pentru dialectul arom. și megl., din care, mai târziu, s'a dezvoltat *ț*.

De altfel, pentru existența sunetului *tș* în aceste dialecte ar putea să ne dea unele lămuriri și formele verbale *fetșu* și *fredșu* pentru **fetsj* și **fredzj*, așa cum ar fi trebuit să se pronunțe în dialectul aromânesc. Aceste din urmă forme n'au putut exista niciodată în dialect, deoarece, dacă într'adevăr ele ar fi existat odată, ar fi trebuit să se păstreze încă până astăzi, ca unele care erau puternic susținute și de celelalte persoane de la sg. și pl.: *fișeș, feați, feașim, feașit, feașiră; fridzeș, freedzi, freedzim, freedzit, freedziră*, în care *ț, dz*, s'au păstrat până azi. Păstrarea lui *tș, dz* din *fetșu, fredșu* s'ar putea atribui influenței covârșitoare venită din partea sunetului șuerător, în care se sfârșea pers. întâiul la perf. simplu sigmatic de la restul verbelor de conj. a treia ca: *armaș, dipuș, scoș, spuș; mulșu, n'erșu, sparuș, fripuș, supșu, trapșu; adžumșu, azvimșu, frâmșu*, etc. Din toate aceste perfecte sigmatice, cu pers. întâiul în *-șu* numai *feci* și *fregi* trebuia să dea **fetșu* și **fredșu*. Acestea s'ar fi putut menține și mai departe, dacă ar mai fi fost și alte forme de pers. întâiul terminate în *-țu* și *-dzū*. Cum însă ele lipseau, ușor se putea produce analogia cu celelalte, urmând o schimbare în caracterul consonantei finale.

Dealtfel, presupunerile noastre se confirmă, până la un punct, și de forma meglenită *feș*. Este evident că acest *feș* derivă din **fetș*; iar pentru

ca **fetș* să ajungă *feș*, trebuie să admitem analogia perfectelor: *duș*, *puș*, *scoș*, *spuș*, etc. Va să zică, în cazul acesta, influența persoanei întâiu de la aceste perfecte asupra lui *fetș*, singurul terminat în *tș*, față de celelalte în *ț*, este evidentă. Aceeasă influență trebuie să presupunem că a existat odată și pentru forma **fetsu* și **fredzu*, din partea perfectelor citate mai sus ca: *armaș*, *dipuș*, etc.

Și cât de puternică a fost influența exersată asupra lui *fetș* meglénit prin analogia lui *duș*, *spuș*, etc., aceasta se poate vedea și de acolo, că celelalte persoane de la sg. și pl. în loc să facă: *fițeș*, *feăți*, *feățim*, *feățit*, *feățiră* (ca în arom., cu excepția pers. 2. pl.) fac: *fiseș*, *feasi*, *feasim*, *feasiț*, *feasiră*, cu s pentru *ț* (< c), după *dusiș*, *dusi*, *dusim*, *dusiț*, *dusiră*; *spusiș*, *spusi*, etc., etc.

O altă formă care n'a fost relevantă până acum pentru neregularitatea ce prezintă în prefacerile fonetice pentru dialectul meglénit, și care, socotesc, ar putea contribui la dovedirea pentru existența sunetului *tș* în acest dialect, este *tșur*. Din lat. *cibrum* pentru *cribrum*, trebuia să avem forma **tștur* în dialectul dacor. cu accentul pe i, ca *fabrum* < *făur*, etc. iar în dialectul megl. **țtur*, cum ne arată dialectul aromân, în care avem regulat, în ce privește prefacerea lui *tș* în *ț*: *țir*. Cum s'ar putea explica aici păstrarea lui *tș*, mai ales că lipsește cu desăvârșire vreo analogie venită de la alte forme, așa cum am văzut că s'a întâmplat cu *fetș*? Că *tș* din *tșur* este organic, nu încapă nici o îndoială. În cazul acesta, cuvântul trebuie explicat sau ca unul din acele cuvinte rămase în graiul meglénit din ultimul contact al Meglenoromânilor cu Dacoromânii pe care noi îl numim dacoromânism, sau, și mai probabil, îl reprezintă singura rămășiță a formei originare *tștur* < *cibrum*, care a trebuit să existe în dialectul megl. ca și în cel aromân, ajuns până la noi sub forma dacoromână, din următoarele motive: forma **ctur* s'a păstrat la început cu accentul pe i, de aceea în arom. avem *țir*. Cevă mai târziu, acolo unde există *ciurar* (**cibrarius*), **ctur* a ajuns *ciur* (*tșur*). Această

trecere trebuie să se fi întâmplat încă pe când ci — > *tși*, căci numai așa se poate explica menținerea lui *tș* în dialectul meglénit.

Încă un cuvânt care probează păstrarea unui *tș* < c în dialectul megl., este și *mutșcu*, cf. 2/19, 15/41, 5/78, așa cum există și în limba veche din dialectul dacor. (Cod. Vor. 16/5 *mutșc*). Acest cuvânt, care vine de la un derivat al lui *muccus*, cu înțelesul de «bot» **muccico*, -are, a trebuit să dea *mucicăre* > *mutșcare*, iar astăzi, în dialectul arom. și dacor., *mușcare*. Forma megl. a păstrat vechea pronunțare a lui *tș*, din cauza accentului pe tulpină. Presupunerea aceasta se evidențiază din existența formei *mușcare*, în care avem și pentru *tș* din aceeași cauză, ca în *mă cat* din *mătșcat* (cf. Obs. ad. § 50 până la 52), cum mai târziu am avut în *nărășniți* (ib.) pentru *nărățniți* < bg. *naretšnitsi*; *lișnică* pentru *lițnică* din bg. *lițnen* fem. *lițna* «frumos» cf. 8/73; *kloșnic* și *cloașnic* «pisălog» din bg. *klătšnjak* (cf. suf. -*nic*), *împroșcă* din sârb. *protškati* (cf. Dens. H. I. r. I 368), dacă nu cumva acesta din urmă derivă din rus. *proškati* «durchstechen»¹⁾. Acest *mutșcu* a influențat și forma *baș* (< *basio*, -are) care a dat *batșcu*, auzită de mine și notată în caetul meu de însemnări la Nânta, în fraza: *Nu pot bățșcări mōna* (nu pot să sărut mâna). În celelalte comune se aude numai sărut.

* * *

Pentru *pulex*, -icem avem în dialectul megl. *purit* 6/54, nou singular refăcut după pl. *purit*(i), care, la rândul lui, ar fi de la *purite*, așa cum se găsește în dialectul dacor. (purece), sau de la *puric*, forma obișnuită în

¹⁾ A. Leskien, *Grammatik der serbo-kroatischen Sprache*, p. 45 (§ 71).

Țârnareca cf. 3/67. — Pe lângă forma *ancă* (< unquam cf. Puș. EW. 804 și CDDE 834) *incă* 14/39, 25/41, 15/42, 18/64, în Țârnareca și Huma mai avem și *incă* 33/65, 13/66, 5, 14/69, care ar reprezenta primitivul lui *nica* și *ninca* din dialectul aromânesc. Și după cum în acest dialect (la Sud) mai avem și forma *ninga* (cu c > g din cauza lui n), tot așa și în dialectul megl. întâlnim foarte des *angă* 14, 22/29, 1/55, 8/60, 7/59. Aceeasă trecere a lui c în g se arată și la *qvinc* (< vîncu, -ère) *qvingu*: *qvincîndi* 115, *si tî qvingă* 42/2, etc. în care c final de la pers. întâiu sg. ind. prez. este secundar, din g; la *furnigă* (< formîca, -am) 1/39 pl. *furniz* 14/51 cf. 13/4, 22/51, 285 avem și în dialectul megl. ca și în arom. și istoric g pentru c neexplicabil nici sub influența sufixului -igă, care mai că nu există în l. română, afară de două trei formațiuni nouă din dialectul dacoromân. Pentru Țârnareca am găsit însemnat *furnică*. Această formă există, pe alocuri, și în dialectul arom., mai ales derivatul *furnicami* (cf. Nicolaidi, Etym. lex. t. kouts. gl.) pe lângă *furnigami* (Dal.). — Căderea lui c se observă la terminațiunea adj. și verbală -esc, pronunțat -es: *qmpîrâtesc*, *bărbătesc*, *dumnes* pentru *qmpârâtesc*, etc. (cf. § 133); *măntîșes* «muncesc» 16/15, *vlișqes* «tărlisc» 6/31, etc.; încolo se păstrează: *pasc* 11/5 *casc*, etc. ¹⁾ — Pe lângă forma regulată *dișcl'id* (< discludo, -ère) cf. 11/1, 11/12 și *dășclid* 16/73, se întâlnește foarte des și *dișl'id*, cu c căzut sau absorbit, care se poate explica numai din formele verbale accentuate pe terminațiune: *dișcl'ideam* > *dișcl'i'deam* > *dișl'ideam*. Astfel avem: *dișl'id* 6/51, *dișl'iz* 22/55, 2/42, *dișl'idi* 10, 11/24, *dișl'ideă* 14/49, *dișl'isi* 7/51, etc.

Tratarea lui *ge*, *gi* prezintă un interes întru atâta numai, întrucât, în privința aceasta dialectul megl., nu numai că se depărtează de dialectul dacor., dar, în tratarea guturalilor, care este caracteristică graiului la Români sudici, merge și mai departe decât dialectul arom. dându-ne, după cum am văzut, nu numai *fe*, *fi* pentru *ce*, *ci* dar și *ze*, *zi* pentru *dze*, *dzi*. Deși fenomenul, în sine, trebuie privit ca ceva deosebit de trecerea lui *ce*, *ci* în *fe*, *fi*, cu toate acestea, noul stadiu de dezvoltare a lui *dze*, *dzi* ne arată până la un punct că, după cum *ge*, *gi* a ajuns până la *ze*, *zi* trecând prin *dze*, *dzi*, tot așa a trebuit să ajungă și *ce*, *ci* la *fe*, *fi* trecând prin *tse*, *tși*. Dealtfel, prezența formelor cu *dze*, *dzi*, după anumite consoanțe, arată că trecerea este relativ nouă. Lucrul acesta se poate observa și din forme ca *zănucl'u* 18/69 pentru *zinucl'u*, care a ieșit din *dzănucl'u* (cu *e* > *ă* după *dz*), ca în dialectul aromân. — Tot aci aparține și *jur*, întâlnit de mine numai în *prîjur* «împrejur» 22/32 pentru **dzur* sau, și mai corect, **dzir* (< gyrus, -um). Însă forma cea mai răspândită nu este aceasta, ci *dinzur*, derivat dintr'un *zur* (Ra și ună feată cu mult draț *dinzur* di ja... «împrejurul ei» 9/79 cf. 33/40). Deasemenea și verbul *dinzurari* (Loc *dinzurat* «înconjurat, împrejmuit» 17/69) tot așa *zădnizurari* (za-dinzur), etc. Lăsând la o parte neregularitatea ce prezintă cuvântul în privința lui u pentru i (pentru care cf. Dens. H. 1. r. I 80), forma din urmă (*zur*) este interesantă și pentru faptul că ea singură arată dezvoltarea normală a consoanței guturale g, dând dz și din acesta regulat z. Cealaltă (*jur*), cu j din g, trebuie pusă alături de forma dacoromână și considerată sau ca o formă lăturalnică din *giur* > *jur*, poate ca în *junere* (Iorga, S. D. XIII, 90) < ginere + june cf. Pușcariu DLR., sub *ginere*), cecace este greu de admis, mai ales că forma specifică megl. *zur* există, sau ca un *dacoromânism* vechiu, în felul celor discutate la obs. ad. § 44 — 49. — În afară de *zeazit* (< digitus, -um) 36, *95, 7/43, 17/82 pl. *zeaziti* 8/50 cu derivatele: *zizitić*, *zizitš*, în care avem cunoscuta asimilare (cf. ar. *dzeadzit* forma cea mai obișnuită, *dzeadit*, mai puțin în-trebuințată și *dedzit* foarte rară), și care se întrebuințează foarte rar, se

¹⁾ Pentru căderea lui c în terminațiunea verbală -esc în dialectul dacoromân, vezi și E. Gamillscheg, *Oltenische Mundarten*, Wien (1919), p. 97.

mai întâlnesc și formele sincopate care sunt și cele mai frecvente *zeajst*, *zejst* 4/3, 15/44 cu pl. art. *zeastili zeistili* 17, 20/9, 8/50, etc., în care avem s pentru z din cauza exploziei mute următoare. — De la verbul *fuziri* (< fugio, -ire) avem imperat. regulat *fuî* pentru *fuz* (*Fuî di ȳa* «fugi de aici» 4/3. *Fuî-ți* «du-mi-te» 75 cf. 9/25, 7, 9/35, 11/44, 5/74, 8/82, etc.). Acest i pentru z n'ar putea veni dintr'un s (< z final), deoarece la pers. 2 de la ind. prez. avem regulat *fuz* (*Fuî, cum si fuz* «fugi, cum vei putea fugi» 7/35). El se datorește, de sigur, analogiei cu imperativul verbului *stai* care face *stoi* (< bg. stoi) și (foarte des) *toi*, mai ales că de cele mai multe ori se întrebuintează, în aceeași frază, în opoziție cu acest verb: *Stoi, tșitșu*, nu *fuî*! «stai, unchiașule, nu fugi!» 25/41¹⁾. — Pe lângă forma regulată *gârnaț*, -ă din *grânaț*, -ă (ca în arom.) < *granaceus, -a, -um (CDDE. 767) *Turtă gârnaț* 20/6, se întâlnește, deși foarte rar, și *zârnaț*, -ă, cu z inițial pentru g, pe care eu mi-explic numai sub influența cuvântului bulgar *zărno* (< зрно), același cu *granum* (cf. Walde, LEW. 274), mai ales că în bulg. are înțelesul de «grâu» și «bob de grâu» (*Turtă zârnaț* 12, 15/72).

Licidele.

§ 56. Dintre licide avem *r* și *l*, dintre care *r* nu prezintă nici o particularitate deosebită de celelalte dialecte, iar tratarea lui *l* se deosebește în următoarele cazuri:

Urmat de *ë*, *i*, *î* < *l* și se păstrează ca în dialectul arom. și istroromân: *găl'ină* (< gallina, -am) 12/12, 7/18; *l'ert* (< liberto, -are) 9/80 cf. 11/10, 14/24, 1/68, etc.; *l'epuri* (< lëpus, -orem) 7/21; *l'icșor* (< lëvis -e și suf. -ușor) 135; *l'in* (< linum) d.; *l'îă* (< *licia, -um plur. de la liciu cf. Puș. EW. 906) d.; *pril'* (< *Aprilius, -um pentru Aprilis, după Ianuarius, etc. cf. Puș. EW. 1383) «April»; *ampl'u* (< impleo) 2/56; *fămeal'a* (< familia, -am) 1/83; *il'* (< filius, -um) 12/58; *il'ă* (< filia, -am) 2/27; *pal'ă* (< palea) 2/40; *tal'* (< talio) cf. 14/3, 5/61; *ul't* (< *oblito) în *ul'taș* 24/99; *ul'tară* 3/48, etc. Deasemenea când se găsește și în grupa *cl* și *gl*: *qnc'l'eg* s. *ncl'eg* (< *clago, -are cf. Puș. EW. 817) «încheg» 18; *qnc'l'id* și *cl'id* 8/36 (< (in)clūdo, -ere) «închid» 9/3, 10/9, 25/18, etc. *qnc'l'in* s. *ncl'in* (în mi-nclin) (< (in)clino, -are; *qnc'l'inățsun'* pl. de la *qnc'l'inățsuni* (< inclinatio, -onem) «închinăciuni, salutări» 12/23; *angleț* (< inglacio, -are) «înghet»; *gl'eț* (< *glacium postv. lui glacio, -are cf. Puș. EW. 709) «ghiață» 981; *jungl'u* și *jungl'um* (< jūg(ū)lo, -are) «înjunghiu» 12/43, 8/84; *mucl'ă* (< mut(ū)lus, -um) «muche» 14/43; *piducl'u* (< peduc(u)lus, -um pentru pediculus) «păduche» 2/64 pl. *piducl'i* 11/11; *uocl'u* (< oclus, -um p. oculus) «ochiu» 5/30, 35/40, 840, 842, 843, etc.; *ure'cl'ă* (< oricla, -am) «ureche» 13/33; *vegl'u* (< vīg(ī)lo, -are) «păzesc» 6/12, 6/17, 8/36; *zinucl'u* (< genūc(ū)lum pentru geniculūm cf. Puș. EW. 706) «genuchiu» (d).

La pluralul articulat *al* substantivelor masculine -l' (< illi) se păstrează: *boi* pl. art. *boil'* 6/45; *cat* pl. art. *cal'il'* 22/4, 11/11, 2/19, 2/39, etc., *cucot* pl. art. *cuco'il'* «cocoșii» 358; *frati* pl. art. *frațil'* 9/55 *peștil'* 3/13, *pul'il'* 3/13, *tățonil'* 3/53, etc.

§ 57. Cu toate acestea, de cele mai multe ori *l'* cade și este înlocuit prin *i*, ca în dialectul dacor.: *iert* 4/57 pentru *l'ert*; *iertă* 4/57 pentru *l'artă*; *boii* 5, 7/54 pentru *boil'*, *cucoți* 3/60 pentru *cucoțil'*; *pul'* 8/57 pentru *pul'il'*; *yaminil'* 20/94 pentru *yaminil'*, etc. Această cădere este mai ales foarte frecventă la dativul sg. al pron. pers. de pe rs. 3: *aî* 12/9, 9/38, 18/55, 12/58, 2, 3, 9/68 pentru *al'*.

În elementele străine (vechi slave sau bulgare) *l'* s'a păstrat *jal'* (< жалъ) necaz, durere, mânie. Nu se știe dacă cuvântul vine din vsl. sau din dialectul bulg. răsăritean în care se păstrează *l'*; în mbg. îmi este cunoscută numai forma *žal'*; *lut'* (< bg. lȳot pronunțat l'ut și lut). *Lută puscă* «oțet tare, iute» 615, cf. 640; *lutiță* (< mbg. lȳotitsa zmiĳa «șarpe veninos») id.; *cl'utș* (< mbg. kljotš) «cheie, lacăt» pronunțat de multe

¹⁾ În dialectul istror. avem tot *fui*.

ori și *clutș*; *nivol'ă* (< *неволя*) nevoie (d); *pul'ană* (< *поiana*) poiană 22/32, 11/94; *pustel'ă* (< bg. *postelja*) «așternut» (d).

§ 58. Soarta lui *l* între două vocale este aceeași ca în toate dialectele; deasemenea și dublu *l* care a dat *l*, afară de cazul *-ella* care a dat *-eauă*, ca în dialectul aromân: *că-țaya* din *cățeauă* (< *catella*); *măseauă* (< *maxilla*); *mărdzeauă* (< *margella*); *purțeauă* (< *parcella*); *steauă* (< *stella*), etc. cf. § 17 și 133.

§ 59. La sfârșitul cuvintelor, după cum a observat și Weigand (o. c. § 74) *l* > *l*: *cal* (< *caballus*) 22/4, *cărtaț* «șoim» 19/73; *cățoț* «cățel» 2/24, 6/28; *criel* «creier» 5/10 și *criilat* «cuminte, inteligent» 9/57; *deal* (< *дѣла*) *4; *iel* 2/71, *iăl* 22/69, etc. *el*; *iel* «vino» 7/57; *luțoț* dimin. de la *lot* «luat» (cf. § 16); *n'ăl* «miel» 5/75; *vițoț* «vițel» 14/79; *purțoț* «purcel», etc. La multe cuvinte acest *l* se aude chiar și când după el urmează artic. -u(l): *caļu*, *crielu*, etc.

§ 60. În Țărnareca, acest *l* trece în *u*, când după el urmează o consonantă, sau când se găsește la sfârșitul unui cuvânt și după el urmează un alt cuvânt care începe cu o consonantă: *cal* 35/65, însă articulat *caļu* 38/65, 15/66 din *caļu* < *cahulu*; *cărtaț* însă art. *cărtaļu* 15/66; *ițăl*, însă art. *ițăļu* «vițelul» 11/67; *aș* pentru *al* art. pronominal: *Vea murită aș țarlu fitor* (murise fiul împăratului) 10/66. *Tricură pri l-au țarlu poartă* (trecură pe la poarta împăratului) 9/68; *aș* pentru *al* acus. sg. de la pron. pers. de pers. 3. *Caļu f-aș vîndu* (calul ce îl vîndu) 21/65, etc.¹⁾

§ 61. Când *l* de la sfârșitul substantivelor reprezintă articolul hotărît -l, atunci cade ca în dialectul dacoromân: *ămpirătu* 13/39 pentru *ămpirătul*; *buău* 6/75 pentru *buăul*; *butșumu* 9/16 pentru *butșumul*; *crietu* 17/41 pentru *crielul*; *domnu* 6/56 pentru *domnul*; *fumu* 10/6, *ninelu* 24/51, *zmeu* 1/68, etc., etc.

În Țărnareca acest *l* se păstrează, când urmează după o grupă de consonante, întocmai ca în dialectul arom. Dealtfel, în graiul acestei comune articularea substantivelor se face ca și în arom.: *țerbul* «cerbul» 19/64, 20, 25/64, *lucrul* 26/64; *cornul* 25/64; *lemnul* 21/68. Rar de tot și *zlătaru* 10/65 pentru *zlătarul* 6/65 care, de fapt, este forma articulată obișnuită.

Observațiuni. În forma pronominală *lant* 11/1, 13/18 art. *lantu* 9/4, *lântu* 18/56, fem. *lantă* 23/72 art. *lanta* 3/65, plur. *lan't* 18/56, 12/18 *lanti* 3/54 avem *n* pentru *l* prin disimilare. Pe lângă *lalant*, *lalantă* (< *ălalant* < *ălalant*) mai avem și *lanat*, *lanată* (și *culcară*; *popa* la ună *marzini*, lude *lanata* *marzini* 28/6) din *lanant* (cf. arom. *anantu* pentru *alantu*). Tot prin disimilare avem și *căloari* pentru *căroari* (cf. arom. *crodre*, mai rar *căroare*) < *calorem*, 2/73; *culastra* s: *gulastră* pentru *curastră* < **colastram* (d). Cazuri de asimilare avem în *lucriri* 1, 2, 3/20 pentru *lucrili* plur. art. de la *lucru* (lucrurile), și *lucrulili* (cu disimilarea lui *r* următor 21/47); *riri* 1/9 pentru *liri* (pl. lui *liră* = monedă turcească) și *lili* 10/29 același cuvânt, prin asimilație progresivă. În *luric* (< *lûbrico*, -are) *r* n'a trecut în *n*, prin disimilare, ca în celelalte dialecte (alunec).

În foarte multe cuvinte de origine slavă avem *l'* pentru *l*. Probabil că toate aceste cuvinte vin din dial. bulgar răsăritean: *puvel'ă* 16/79; *cl'efi* (< bg. *klěta*) «cameră de provizii» *gl'eată* (< bg. *gleto*, cf. § 41); *l'upes* (< bg. *lupja*) cojesc, scot coaja de pe arbore; tot așa *sl'upcā* (mbg. *slupka*) «coaja, scoarța» (d); *l'ubiniță* (< mbg. *lubenitsa*) «pepene verde» (se aude și *lubiniță*); *mel'itā* (< bg. *mělitsa*), aparat pentru curățit *bumbacul* (d); *pl'uscăt* (< bg. *plescatš*) «lovitură», poate fi și formațiune onomatopeică de la *pl'uscl*; *prisol'* și *prasol'* (< bg. *prěsol*) salamură; *privărtal'că* și *prăvărtal'că* (mbg. *prěvartalka* din *prěvartam*) bățul lung numit slobozitor de lar războiu. *val'aviță* (< bg. *valevitsa*) «moară unde se bate postav, saiac, în special velințe și bățanii»; nume de loc. la Lugun-ța (d); pentru *streacl'ă* vezi etimologia lui G. Giuglea (*Dacoromania*, II,

¹⁾ În dialectul dacoromân numai graiul din Țara Oașului arată vocalizarea lui *l*, Vezi I. A. Candrea, *Graiul din Țara Oașului* (1907) p. 14.

824) din lat. *oestriculus* din *oestrus*, care pare mai acceptabilă decât forma slavă admisă până acum; *ugol'* (< bg. ogol «tot») «mereu, într'una» 17/68; *ugol'că* (< bg. ogolka) «nume de plantă» (d); unele terminate în -ul'că: *țuțul'că* și *tșuțul'că* (cf. bg. tsutsulca, tșuțul ka), «moț, vârf», *bul'că* (< bg. bulka) din *bulo* «văl» broboadă, ștergar, vâl, 4, 5, 9/91, după cele terminate în suf. -ul'că ca: *crivul'că* (mbg. *krivulka* id. din *kriv*) fel de brodărie; *gărgul'că* urciur mic (cf. bg. gărgule id) *nivitul'că* (cf. bg. nevestulka) în Târnareca și *nivistul'd*.

Deasemenea și *suval'că* (< bg. sovalka) suveică (d). Câteva terminate în -el': *brântșel'* sinon. cu dăngăraș și tăcărăș «clopoțel», *crândzei'* (la răsboiu) «polița priselului» (d).

În pluralul *mul'ț* pentru *mulț* de la *mult* avem l' pentru l, care nu se poate explica decât, poate, prin analogie cu *lan'ț* pentru lanț pl. de la lant, care nu-i mai puțin ușor de explicat. Deasemenea *al'bi* pentru alb pl. de la alb *41, *420 ofere aceleași greutate, afară numai dacă am admite, că labiala a fost odată palatală *algi* și că prin asimilație am avut *al'ghî*, ceea ce iarăși este greu de admis, întâiu pentru că forma cu l' palatal ar fi păstrat și pe aceea cu g' (< b), și al doilea că în dialectul arom. nu există așa ceva, mai cu seamă că este și foarte greu de pronunțat. Forma plurală *aîlb* de la *alb*, dată de Weigand (o. c. p. 16), după cele ce mi s'au comunicat, nu există în nici o comună. Probabil că Weigand n'a auzit bine pentru *al'bi*. Prezența unui l' epentetic se arată în cunoscuta formă *cul'b* 15/94 (< *cubium cf. Puș. EW. 432) ca și în dialectul istror. *cul'b*. Pentru dialectul megl. și istror. care sunt așa de influențate de elementul slav, acest l' s'ar putea explica prin metateză din *cubl'u < *cubiu < *cubium, dacă, de sigur, n'ar fi să admitem că deja în străromâna, după cum ne arată dialectul aromân, cel mai de timpuriu despărțit de celelalte, a trebuit să existe un *cuib*. Tot un l epentetic ne arată forma *mălnes* perf. s. *mălnă* 14/67, care este același cu *măjnes* și despre care vezi *obs.* ad 4—10.

S

§ 62. Schimbările ce a suferit s în dialectul megl. sunt aceleași ca și în celelalte dialecte și anume: urmat de a, o, u s'a păstrat nemodificat, iar când se află înaintea lui ă și i > ș: *șarpi* (< sērpis, -em); 4/18 *șapti* (< sēptem) 18/56; *șod* (< sēdeo) 17/3; *șșori* (< exīre) 2, 3/9, 9/31, 10/74; *rușeni* 14/46 și (rar) rușini (< *rosina, -am) 4/71, etc., etc. Tot așa în grupele scē, sci și stē, stī în care s'a ajuns la aceleași rezultate și pentru care nu vom cită exemple.

§ 63. Aici vom releva o singură particularitate și anume trecerea lui s în ț când urmează după o consonantă și în special după p: de la *anșileg* perf. simplu face regulat, însă rar întrebuințat: *anșileș*, *anșiliseș* 11/79, *anșileasi*, etc. cf. 9/64; forma cea mai obișnuită este: *anșileș* *anșileaptiș*, *anșileapti* 5/64 *anșileaptim*, *anșileaptiș*, *anșileaptiră* 6/64 pentru *anșileapsiș*, *anșileapsi*, etc. Tot așa de la *coc* perf. s. *coșpu* *coaptiș* *coapti* 16/5, etc.; de la *rup*: *rupșu*, *rupțiș* *rupți*... *rupțiră* 13/19; de la *sug*: *supșu* *suptiș*, *supti* 93, etc. Pentru forma pricipsită se întâlnește *pricuștită* «pricopsită» 4/14. Mai cu deosebire la pronumele refl. si (< sibi), forma cu ț este mai întrebuințată decât aceea cu s: *Ca -l' ți umpl'ă* (după ce i se umplu) 13/72. *Al' ți distupă* (i se destupă) 8/69. *Du-ț-ti cu sănătati* (du-te cu sănătate, reflexivul întrebuințat prin anal. cu du-n'ți...) 15/69. *Nu-l'-ți mănă pșni* (nu-i e foame, după bulg. *ne mu se jādī hlēb*), tot așa *an' ți mănă*, mi-e foame, *an' ți bea apu*, mi-e sete, 10/64; *an-ți pișă*, etc. *Al' ți curdisi* (i se tolăni) 7/4 cf. 5/13, 8, 9/71, etc.

Observațiuni. Când după s urmează o explosivă sonoră, acesta trece în z: *z-dunără* «se adunară» 7/73; *z-va la dau* «să vi-l dau» 7/66 *z-va ișă* «să va fie» 15/56, etc., etc.—În *curjută* «căprioară» (< bg. košta id.) avem j

pentru § cf. 13/38; cu toate acestea, se întâlnește și *cușută*, *cărșută*, vezi d.; nu se știe dacă cuvântul chiar în mbg. prezintă j pentru ș. La pronumele demonstr. *țișta* pl. *tișta* avem pl. feminin *țești* 2/56, cu ș pentru s (țești) prin analogie cu forma masc. de la plural. — În *șchin* (< spinus, -um) 7/64 pl. *șchinl'ă* 8/64 (întrebuintate numai în Țârnareca, încolo *spin* pl. *spin'*) avem ș pentru s, ca în ar. *șcl'ifur* (< *sclufur, -em pentru slufur < sūflur cf. Puș. EW. 1554), și *șcl'ifur* (singura formă care se aude la nord). Observ că pe când în dialectul megl. *spin'* este una din acele forme în care labiala se păstrează nealterată, forma *șchin* arată o alterare mult mai pronunțată, mai ales că ea nu se întâlnește nici în dialectul ar., de unde ar fi putut veni; aci avem numai *schin*. — În *scundžos* pentru *scundžos* 14/47 ca și în *scunjoș* avem ș final pentru s, poate, sub influența lui dž resp. j. — O particularitate a dialectului megl. este și aceea că terminațiunea verbală de la pers. 2. sg. ind. pres. de la verbele de conj. IV în -es(c) este redusă la -eș pentru -ești: *viruieș* (din *viruiești* tu) de la *viruies* < cred 5/68; *miruseș* de la *miruses* < miroș 10/52; *zănvärteș* de la *zănvärtes* (za + anvärtes) încep să învârtesc 18/2 etc. și tot așa pers. 2 sg. ind. prez. de la săm face ieș 14/2 pentru *iești* ¹⁾. Această particularitate se observă chiar la verbele de conj. III deși în mai mică măsură: *cunoș* pentru *cunoști* 20/4, etc. În graiul din Țârnareca avem șt < șțș în *eștișă* pentru *ești*, după o particularitate din dialectul aromân vorbit la nord, explicată de Weigand din dialectul bulgar din Macedonia nordică, în care orice *ște* se pronunță *șțe*. În forma *șiștac* pentru *șistac* (< bg. šestak) avem ș pentru s sub influența lui ș inițial (cf. suf. -ac).

N

§ 64. Tratarea lui n este aceeaș ca în dialectul aromânesc. Se păstrează înaintea, vocalelor accentuate a, o, u, e, (ë), i, însă se alterează, în felul labialelor, când după ei urmează j sau i flexionar și prin această ultimă particularitate (alterarea lui n de i flexionar) se deosebește de dialectul dacoromân: *bană* (< sl. banja, ban'a, acesta din forma romană *banjo, balnjo (> it. bagno, fr. bain, etc.) < lat. *bal(i)neum*, gr. *Βαλανείον* «baie» cf. Berneker, SEW. 42—43) «baie»; cf. Puș. EW. 177, care preferă forma slavă (altfel Dens. H. I. r. I 271) decât *balneum*, din cauza greutăților fonetice, chiar când s'ar admite o formă **bannea* (Dens. H. I. r. I, 119), care n'ar da decât dacor. *băiu*, arom. *băny*, megl. *bqn'*; vezi și Meyer-Lübke REW. 916; *rân'ă* (< aranea, -am) «râie» 11/35 (pentru păstrarea lui ă pentru o cf. *Obs.* ad. 4—10); *tămghă* (< lat. *thymaneam* de la *thymiama*, pentru care cf. § 29) tămâie; *vin'ă* vinea, -am) «vie» 917, plur. *vin'ur* 1/27. Deasemenea la toate derivatele în suf. -oan'ă: *butșoană* (de la butșos cf. § 38), *fitoan'ă* (feată) «fetișcană» 16/35; *cucușoan'ă* (de la cocoș cf. § 40), *lupoană* (lup) 12/24 etc. (Vezi la suf.)

După i flexionar avem: *anvirin'* (de la anvirin) «te superi» 15/6; *bun'* (pl. de la bun) 7/2; *dun'* (de la dun) «aduni» *spun'* (de la spun) 16/73; *uamin'* (de la uam) «oameni» 2/57. Tot așa și pluralul substantivelor în -oŭ (-ăŭ): *lălăn'* (de la lălă < alb. l'al'ă cf. G. Meyer, AW. 236, și AS. IV 597); *păpân'* (de la pap < pappus, -um cf. Puș. EW. 1256); *tătôn'* (< tatani cf. Dens. H. I. r. 139), etc. Dintre acestea *lălăn'* și *păpân'*, din cauza lui ă par a fi aromânisme, mai ales că se aud numai în comuna Țârnareca.

Observațiuni. În afară de forma *funi* (< funis -em), mai avem și *fun'ă* 18/55, care se poate explica sau ca un nou singular refăcut după pluralul *fun'i*, sau, mai puțin probabil, din *funje*, cum se găsește în dialectul

¹⁾ Această particularitate se observă, în parte, și în dacoromână. Vezi E. Gamillscheg *Oltenische Mandarten* p. 97.

dacoromân. Trecerea lui *n* în *r*, prin disimilație, se arată numai la *virin* (< venenum) cu derivatele *anvirinari* (ti anvin' ? 15/6; si anvirino 4/3, 10/40); *anvirinos* (sam anvirinos «sunt măhnit 6/54 cf. 7/83); *disvirin* (nvirinea ari și disvirini 998); *zdrumirari* pentru *zdruminari*, prin asimilație, cf. 6/13. — În *nărășniți* 3/23 care ca derivațiune etimologică, stă în legătură cu *nărășșos*, *n* a căzut în limba bulgară; tot așa avem *isan* pentru *isan* (turc.) «lume» (cf. mbg. isan). — Prezența unui *n* epentetic se arată în formă comună pentru toate dialectele *jungl'u(m)* 12/43, 3/84 (< jū- g(ū)lo, -are) sub influența lui *jungo*, încă din latina vulg. cf. Dens. în CDDE 918. Un *n* rezultat din fonetică sintactică arată formele relevante și de Weigand (o. c. § 76) *numir* (cu pernița pri numir 9/XIII) și *ninel* (nu-n'-mi strinzi di mōnă, s-nu-n'-la frōnzi ninelu 1/I cf. 24/51 etc.). Trecerea lui *n* în *m* se arată la *migl'ind* (< *nig(e)llina, -am din nigēlla «negru» cf. Puș. EW. 1163, după explicația lui Pușcariu (cf. Conv. Lit. XXXIX, 71). Tot așa la adverbul *tumțea* 15/55, 9/64, 3/76, 17/73 pentru *tunțea* «tunci», acest din urmă foarte puțin răspândit cf. 16/56, 16, 22/64, în care *m* cu greu s'ar putea explica sub influența lui *l'umin-trea* (în Țarnareca și *l'umtrea*). Pentru *nuntă* forma normală, am în tîlnit o singură dată și *numtă* 5/56, cum se aude și în dialectul arom. unde avem și *luntă*. În *tamam* 8/84, pentru *taman* (turc.) avem *m* pentru *n*, prin asimilație; în *pișim* (< turc. peșin) 7/11, 2/68 avem *m* pentru *n* prin asim. cu *p* inițial; un *n* epentetic avem în *mirindzu* (< meridio, -are). Tot așa în *ronză* (mbg. rzya, bg. riza, ca rzya > riba, dacă nu cumva avem aface cu o formă bulg. dialectală *rânza*) «haină femeiească».

J.

§ 65. Se identifică cu *j* din dialectul dacoromân. Înainte de *a j > z* în singura formă ce avem pentru toate dialectele: *zac* (< *jaco, pentru jaceo): *Si zacă la umbărd* 10/69 *zac* pers. 3 pl. 932; *zățē* (= zățea) (cu înțeles trans.) «zăcea» 2/3; *zățeari* 7/69.

Înainte de *o* și *u* se pronunță *j*, numai în Țarnareca și *dž*, ca în dialectul arom.: *joc*, (Liumnița) *juac*, compus. *răzjoc* (din raz-joc) < joco, -are cf. 25/4, 72, 313, 513 11/6, etc.; *joc* (< jocus, -um); *joț* (jōvis(dies)); derivat *joțcă* nume de vacă care a fătat *joi*; *județ* (< iudicium) «judecată, tribunal», *judic* (< iudico, -are) 12/65, 15/77; derivat: *judicată* 318; *jug* (< iugum) 13/5, 319; *jugastru* (< jugaster, -astrum, derivat din *jugum*, formațiune paralelă cu *čvyla* cf. Meyer-Lübke. *Gram. Rom. Spr.* II § 523) 2/73; *junc* (< iuvencus, -um) bou tânăr între 3 și 4 ani; derivat *juncatș*; *jung* (< adjungo, -ere) «ajung» 10/71, 13/69; *prijung* (pri-jung) «ajung pe cineva» 10/55; *jumi* (< iuvenis) tânăr 7/56, 3/86, 3/73, etc., mire 8/38, 26/4, 6/83, etc.; *jungl'u(m)*, etc. *jur* (< iuro, -are), derivat, jurămint, jurumint, jurimint (< iuramentum) «jurământ» 8/25.

În Țarnareca se aude foarte des și *dž*: *džug* «înjug» *Ca-l džugă boil'* (după ce înjugă boii) 8/70; *si džungă* (să ajungă) 9/64, etc.

Observațiuni. Pentru forma *juneapin* (< junipērus, -um) astăzi se întrebuințează *smăreacă* (< sl.) Ea se mai păstrează sub această formă ca nume de loc. la Oșani.

H

§ 66. Sunetul *h* (gutural sau palatal) nu există în dialectul meglenit. Se întâlnește rar în interjecțiuni ca *hai!* *hei!* etc. sau în cuvinte de origine turcească *hadžilq*, *hazq*, dar și pentru acestea mai des se întrebuințează *adžilq*, *azq*.

În cuvintele de origine slavă *h* sau cade sau că cuvintele au intrat cu *h* căzut, mai ales că în dialectul mgb., la multe cuvinte, *h* nu se pronunță: *itru* (mbg. itro) «șiret» 4/13, *itră* (hitra) 22/72; *rănes* (< mgb. ranam < hraniti) «hrănesc» 4/8, 6/36; *pră* (< prah) «praf» 7/41; *or* (< mgb. or, oro) «horă» 6/56, 7/58; *sirumă* (< bg. siromah) «sărac» 1/25, 9/27

și *surumă* 1/53 plur. *sirumaș* 1/64, 1/73; *streașă* (< bg. *strěha* cf. arom. *strehă*) «strășină» 111; *tărbușon'ă* (< mbg. *tărbuh*) 9, 10/71; *ubav*, -ă ((h)ubav, -a -o) «frumos» 5/73; *vla* (< vlah) pl. *vlaș*, *vră* art. *vrău* (< bg. *vräh*) «vârf» 19/41. Tot așa și în cuvintele de origine turcă, h dispăre: *air* (hair) «pricopseală» în Țărnașca *airi* 26/64, cf. arom. *hăire*; *an* (han) cf. arom. *hane*; *aber* (haber) «habar, veste» 7/60; *ardžescu* (din ardž < hardž) cheltuesc 26/65; *atör* (hatyr) «hatâr, plac» 28, etc. În elementele grecești: *țărui* (< *τοαροῦχι*) cf. arom. *țăruh'e*) «opinci» 9/66.

Cu privire la h' palatal provenit din f urmat de ă, i cf. § 45 și *Obs.*

Z

§ 67. Nu suferă nici o schimbare, afară de cazul când după el urmează i de la plural; atunci se schimbă, ca în dialectul dacor. în j: *chirchez* 4, 5/16 plur. *chirchej* 14/16 «cerchez, cerchezi»; *cavaz* pl. *cavaj* 12/43 etc.

B. MORFOLOGIA

Substantivul.

§ 68. Toate substantivele din dialectul megenit se împart în următoarele trei clase, după gen și formarea pluralului:

A. Masculine:

1.	Singular în	cons.	cu plur.	în i	absorbit.
2.	»	»	u	»	» i menținut.
3.	»	»	e	»	» i absorbit.
4.	»	»	i	»	» i păstrat
5.	»	»	ă	»	» i
6.	»	»	i(a)	»	» az

B. Feminine:

1.	Singular în	ă	cu plur.	în e(i)
2.	»	ă	»	» ă(e)
3.	»	ă	»	» i
4.	»	ă	»	» le(li)
5.	»	ă	»	» ur
6.	»	e	»	» i

C. Ambigene:

1.	Singular în	cons.	cu plur.	în ur
2.	»	»	u	» ur
3.	»	»	i(<e)	» ur
4.	»	»	cons.	» i(<e)

§ 69. A. *Masculine*. În grupa 1 intră foarte multe cuvinte de origine latină: ăm-pirăt 6/10, bărbat 19/3, birbec 1/37 (și birbeați 1/39), cal. 12/25, corb 2/74, crieț 1/80, drac 2/9, fag 12/2, fur 18/68, ied 19/35, il' 12/58, lup 1/72, mes 4/81, pin 1/75, pul' 17/32, puric 3/67, săcul', șoarc 3/70, vâltur 4/49, zînr 19/81 etc., etc. Tot așa de multe cuvinte de origine slavă: dead 4/56, dovnîc 9/54, hgiupe 10/4, jar 15/7, iunac 26/68, pădar 2/93, ubraz 7/34, zlătar 11/65, etc. etc. Câteva cuvinte turcești: ascher 8/50, birber 1/38, chirchez 14/16, chitip 13/15, rap 10/74, etc. Și mai puține de origine greacă: argat 7/41, anghîl 1/62 (anghil 11/71), cumat 7/41; dascăl 1/III, primătar 9/71, etc. De altă origine: moș 26/64, mōnz (< ?) 5/28, stăpōn (< ?) 6/12, etc.

Tot în această clasă intră și toate substantivele terminate în sufixele: -ac, -atș, -ar, -atic, -el (-oș), -eș.

Dintre acestea, cele terminate în r rămân la plur. neschimbate, din cauza căderii lui i, potrivit cu cele spuse la § 34. Astfel avem: fur -pl. fur 2/45, fișor pl. fișor 2/64, măgar pl. măgar 1/60, picurar pl. picurar 1/3, vumpir pl. vumpir 4/55, zăgar pl. zăgar 33/39. La fel fac și cele terminate în -ar și -tor: cărbunar pl. cărbunar, căprar, gâl'inar furnigar, murar, etc.; cântător pl. cântător, dunător, păltor, lucrător, etc. (Vezi suf. în -ar și -tor). Deasemenea și cele terminate în labialele b și p. corb pl. corb 1/39, țerb pl. țerb 64, lup pl. lup 10/15, rap pl. rap 37/2, etc.

Toate celelalte terminate în dentalele t, d, în guturalele c, g, în șuerătoarele s, ș, tș, în lica 1 și nazala n, fac pluralul finală alterată, fără ca sunetul lui i să se audă decât numai șoptit: ied pl. iez 15/19, ȳaspit pl. ȳaspiț 26/2; cucot pl.

cucoț 167, drac pl. draț 25/78, sac pl. saț 11/7, fag pl. faz 11/87, mes pl. meș 4/81, cupilaș pl. cupilaș 17/29, džângăraș pl. džângăraș 2/75, uratș pl. uratș 4/26, spuvidatș pl. spuvidatș, caț pl. cal' 5/10, cartal pl. cartal', bivul pl. bivul' 14/66, il' pl' il' 12/58, pul' pl. pul' 4/32, an pl. an' 15/2, răslan pl. răslan' 21/40, ūom pl. ūamiñ 18/64, etc., etc. Cele terminate în *z*, potrivit cu cele spuse la § 67, fac la pl. în *j*: cavaz pl. cavaj 12/43, chirchez pl. chirchej 14/16.

Observațiuni. Cuvântul ghiupec «țigan», în loc ca să facă la plural ghiupț, face *ghiupți* 4/44, cu *i* plenison, ca în bulgărește, de unde a pătruns. Deasemenea forma *guluș* are pluralul *guluș* 27/39, regulat, și (în Țărnaresa) *gulușchi* 4/67.

În grupa 2 intră foarte puține cuvinte de origine latină terminate într-o grupă de consonante, dintre care ultima este o ligidă (ca în dialectul dacoromân) și câteva terminate în *u* semison precedat de o vocală: codru pl. codri 5/70, cuscru pl. cuscru (d), jugastru pl. jugastri 2/7, piducl'u pl. piducl'i 11/11, socru pl. socri (d) zinucl'u pl. zinucl'i (d) ūocl'u pl. ūocl'i, etc. boș pl. boș, 6/45 zmeș pl. zmeș 1/68, etc.

În Țărnaresa în această grupă intră orice cuvânt masculin terminat în două consonante, ca în dialectul aromân, cu pluralul în *ă* din *i*, potrivit cu cele spuse la § 35. Așadar avem: mortu pl. morță 15/69, porcu pl. porță 4/64; ūocl'u pl. ūocl'ă 28/68, etc.

În grupa 3 intră substantivele masculine terminate în *e*, toate de origine latină din declinarea a treia: cōni pl. cōñi 4/33, dinti pl. dinț 1/13, frati pl. fraț 4/6, munti pl. munț 1/58, peaști pl. peșt 15/15, juni pl. juñ 45/2, tătsuni pl. tătsuñ 7/77, l'epur pr. l'epur 3/54.

Observațiuni. În această subdiviziune intră și birbeați pl. birbeț 1/39 care există. și sub forma birbec 1/37. Deasemenea și puriți pl. puriț, cu toate că forma obișnuită este puriț (cf. cbs. ad 53—55): *Tăltșoră un puriț* 6/54. *Aș la ari purițu' n coastă* (se știe cu musca pe căciulă) 611. În Țărnaresa trebuie menționat același lucru la subst. terminate într-o grupă de consonante, ca la grupa 2. Aci avem munte pl. munță (pentru munți) 4/64, etc.

În grupa 4 intră numai câteva cuvinte de origine străină terminate în suf. *-achi*: buturachi 15/64 și izvurachi 19/40, cu plur. buturachi, izvurachi, în care *i* abia se aude.

De grupa 5 țin iarăși câteva cuvinte de origine străină: pară pl. pari 6/4, popă pl. pop 39/40, vuică pl. vuitș 2/89 etc.

Pluralul acestor cuvinte ar trebui să facă toate în *i*; abaterile ca *pop*, *vuitș* se explică potrivit cu cele spuse la § 34.

Observațiuni. În afară de *vuiică* se mai întrebuintează și forma *vuitș* 1/89 care nu este decât vocativul bulgăresc *vuițse* de la *vuiko*. Tot așa, în afară de *tată* care face la plur. *tăton* (cf. § 64), avem foarte des și *tati* 2/1, 10/5, etc. care derivă din bulg. *tate*. Forma articulată de la aceste două cuvinte este *tatu* (Tatu drobu ș- la da di fămeal'ă «părintele își dă și sufletul (ficatul) pentru copii) 254. În afară de acestea și paralel cu *tati* se mai întâlnește foarte des și *tatcu* (< bg. tatko): *șundi si treacă tatcu, si la veadă*, «oriunde va trece tata, îl va vedea» 18/82.

În grupa 6 intră toate cuvintele de origine turcească terminate în *a* (numai unul singur) și *i(a)* (mai multe), cu pluralul în *-az* (< gr. *adēs*): casabă 10/5 și căsăbă: (ca în arom.) plur. căsăbaz 3/4; avliă «curte»; așchitiia (bg. așketija gr. *ἀσκητήριον*) «pustnic»; bujadzii(a) pl. bujadžaz; (vopsitor); cavedžii(a) pl. cavedžaz 14/46, samardžii(a), pl. samardžaz, tufectșii(a), taluptcii(a) etc., etc.

Observațiuni. Punând aceste forme alături de: curiă, cutiă, džamijă, rospijă, etc. toate de origine turcească, discutate la § 30, care se regăsesc și în dialectul aromân (curie, cutie, džamie) pare că ele au intrat în dialectul megl. prin mbulgara, în cari numitele forme se pronunță: *bojadžija*, *cavedžija*, *samardžija*, etc. Dacă ar fi intrat direct din limba turcă atunci, ținând seamă de formele de mai sus în -iă, trebuia să avem b: ujadži, căvedži s. cafedži, etc. cum, avem și în dialectul arom.: boiadži, căfedži, etc. De altfel și faptul că a final neaccentuat n'a trecut în ă (cf. § 7) arată că ele sunt nouă de tot. Aci aparține și forma *sirumă* care este pentru *sirumah* (cf. § 66) și face la plur. *sirumaș*; ea putea fi trecută și în grupa 1, mai ales că plur. face cu i absorbit, iar forma de la singular trebuie să se fi pronunțat odată și *sirumah*. De observat este că ea trebuie să fie veche, deoarece, în dialectul meglénobulgar din care va fi fost împrumutată se pronunță *siromaf* cu h > f.

§ 70. B. *Feminine*. În grupa 1 din această clasă intră toate substantivele feminine terminate în ă cu pluralul în e (i). Dintre acestea mai puțin ca jumătate sunt de origine latină, provenind cele mai multe din formele latine în a și din alte refăcute după acestea: apu pl. api 10/73; ață pl. ați 2/28, capră pl. capri 1/76, casă pl. casi 2/7, coastă pl. coasti 9/33, culastră pl. culastri (d), frunză pl. frunzi 14/5, feată pl. feati 2/66, il'ă pl. il'i 35/2, mucl'ă pl. mucl'i 14/43, măsură pl. measi 22/73, nuntă pl. nunti 4/28, urală pl. urali 3/54, urară pl. urali 1/2, peară pl. pears 28/52, ponză pl. ponzi 153, peană pl. peani 3/66, scafă pl. scafi 28/65, simință pl. siminți 10/5, umbără pl. umbări 7/69, viñă pl. viñi 6/3, vită pl. viti 9/31. Restul se alcătuiește din elemente străine, dintre cari formele slave și bulgare formează majoritatea: babă pl. babi 2/32, bură pl. buri 8/27, coasă pl. coasi 4/14, croblă pl. crobli 8/VIII, cuprovă pl. cuproavi 1/66, cutlă pl. cutli 4/10, fortumă pl. fortumi 9/7; iman'ă pl. imafi 1/60, izmeană pl. izmeani 9/9, nină pl. nini 4/24, niveastă pl. niveasti 3/8, poală pl. poali 11/74, pricazmă pl. pricazmi 26/8, rubă pl. rubi 7/81, steană pl. steani 83, ticfă pl. ticfi 10/5, utroavă pl. utroavi 2/68, etc. Foarte puține cuvinte grecești: guridă pl. guridi 10/56, sinfadă pl. sinfadi 2/29, etc. și mai puține turcești: tșoșmă sau tșășmă pl. tșoșmi, tșășmi 5/74, tșuărbă pl. tșuărbi 5/76 etc.

La acestea se mai adaugă cuvintele derivate cu suf. -ariță și -arniță: izmichiariță pl. izmichiariți, chirămidarniță, pădarniță, etc.; -iță: dăscăliță pl. dăscăliți, drăchiță, țăriță, etc. -easă: ampirăteasă pl. ampirăteasi, picurăreasă, etc.; -l'iță băbl'iță pl. băbl'iți, furl'iță pl. furl'iți, etc.; -onă: bărnitșonă pl. bărnitșoani, lisitșonă, uvișonă, etc. -oan'ă fitoană pl. fitoani, lupoană, ursoană, etc.

Observațiuni. Tot aci aparține și cuvântul *ropă* 1/76, 3/77 cu pl. *rop* și *rap* 1/1, cu i căzut după labiale, ca și i primar. Deasemenea *muşă* pl. *mușt* 2/16 pentru *muști*. De la forma *ocă* avem pluralul *ochi* 10/72 cu i plenison, ca în bulgărește, de unde, poate, va fi intrat.

În grupa 2 intră cuvinte care aparțin propriu zis subdiviziunii precedente, dar care, din cauza prefacerilor fonetice, rămân la plural neschimbate. Astfel avem uăă (< uva) pl. uăă (< uve < uvae) 7/31; neaă (< nivem) pl. neaă (< neave) 8/31, miduăă (< medulla, -am) pl. miduăă 18/33, cuăă (< alb. kupa) «coajă de pâine» pl. cuăă 10/81.

În grupa 3 intră cele mai multe substantive feminine în a cu pluralul în i. Dintre acestea o treime sunt de origine latină; restul de origine bulgară și turcă. Ca și la substantivele masculine din grupa 1, i de la plural este absorbit de consonanta finală, după cum este o dentală, labială, guturală, ligidă sau nazală. Așa dar, dintre elementele latine avem în dentală: muțscată pl. muțscoti 34/51, 15/42, nuntă pl. nunț 4/81, poartă pl. porț 9/47, etc., dimineață pl. dimineț 7/33, ghiață pl. ghiț 11/11, mustață pl. mustăț 17/86, coadă pl. coz; în labială: limbă pl. limb 12/28, în guturală: biserică pl. biseariț 4/57, duminică pl. dumiñț 4/57 vacă pl. văt 11/67 furnigă pl. furniz 16/4; în ligidă: gaură pl. găur 81, moară pl. mor 9/35, scândură pl. scândur 23/68, seară

pl. ser 13/81, seafiră pl. seafir 18/5, subsăsoară pl. subsăsor 20/73, țară pl. țor 9/62; în nazală: fuñă pl. fuñ 18/55, gâl'ină pl. gâl'in 7/18, mōnă pl. mōñ 18/32 și mojn 10/1, (Țârnareca) măn 6/67, marzină pl. marziñ 5/70, mintșună pl. mintșuñ, săptămōnă pl. săptămōñ 9/9. Dintre elementele slave și bulgare: tșafcă pl. tșofț 2/56, tșămugă pl. tșămuz 12/12, cremnă pl. cremni 8/85, tșouă pl. tșouli 6/22, disagă pl. disqz 8/44, mōncă pl. mōñț 1/70 rană pl. rōñ 3/12, ravnină pl. ravnini 20/4, tăligă pl. tăliz 31/40, tăpolă pl. tăpoli 4/29, smăreacă pl. smăreț 9/10. Elemente turcești: curiă pl. curji 13/71, cutiă pl. cutiji 16/4, daviă pl. dăvi 17/8, pară pl. pari, rachiă pl. rachii 13/56, tipsiă pl. tipsii 10/56, udaia pl. uđoi 12/71, și udăi zăghia pl. zăghii 6/62.

Derivate în sufixe: *atșcă*: divatșcă pl. divatșchi, dănatșcă, custandinatșcă, etc., *arcă*: criminarcă pl. criminarchi, minghiușarcă, pistarcă, etc., *așcă*: sirumașcă pl. sirumașchi, trisupașcă, gurgașcă, *-că*: bobcă pl. bobchi, tșirească, crușcă, gărgul'că, gărnișorcă, etc.; *-eală* (*-eal'ă*): puveal'ă, pl. puvel', râteală, videală, etc., *-eal'că*: jucăreal'că pl. jucărel'chi; *-eancă*: lăzăreancă pl. lăzărenchi, pliteancă pl. plitenchi; *-eață*: albeață pl. albeț, bitărneață, juneață, virdeață, etc., *-ură* cripitură pl. cripitur, fîcură pl. fîcur, *-ină*: divutiñă pl. divutiñ, ierbutină, etc.

Observațiuni. În această grupă intră și cuvintele cu pluralul neregulat: soră pl. suror 1/59, noră pl. nuror 9/61. Unele dintre cuvintele de origine bulgară care au intrat mai târziu în dialect, fac pluralul bulgăresc: dechică pl. dechichi 17/65 bil'că pl. bil'chi, însă și bil'ț 6/49, rōncă pl. rōnchi 19/80, etc. În felul acesta fac și pluralul derivatelor în suf. *-arcă*, *-așcă*, *-că*, *-ealcă*, *-eancă*.

În grupa 4 intră toate substantivele terminate în suf. *-eauă* (*-aună*): andreaună pl. andreali, buțeaună pl. buțeali 6/XVIII, cățauă pl. cățali 5/28, dărdzeună pl. dărdzeali 8/71, fântăneună pl. fântăneali, greaună pl. greali (femei însărcinate) 5/40, ițauă pl. ițali 5/28, măseună pl. măseali, mărdzeună, steaună, virdzeună, etc.

Observațiuni. Tot aci aparține și singularul subst. zuună 4/54, 2/73, 4/86, (în Huma) zuă 2/7 și dzuună 1/10, (în Țârnareca) dzuună 26/65 și ziună, cu pluralul regulat zoli 7/2, 21/38, 10/58, 15/93, (Huma) zăli 14/72 (Țârnareca) dzăli 8/65 și zili 4/65.

În grupa 5 se cuprinde cuvinte cu pluralul în *-ur*, dintre care unele se termină la singular în *ă*, altele în *e* (i). Substantive în *ă*: lōnă, lōnur 11/61, iarbă pl. ierbur 3/14, vin'ă pl. vin'ur 1/27. Cuvinte străine: bañă pl. băñur 6/38, baftșă pl. băftșur, lipsă pl. lipsur 15/6, mandžă pl. mândžur 2/63. Substantive în *e* (i): cali pl. căl'ur 10/65, vali pl. vâl'ur 23/72. Cuvinte străine: mătasi pl. mătăsur 26/40, vreami pl. vremur 4/60.

Observațiuni. Cuvântul *foali* 10/69 face la plural fol'ur 8/17 și fol' 14/66. Tot așa *nari* pl. nōrur și nōră 919. Forma *tar* 9/2 face la plural tărur 1, 7/91, și tară 4/84 (cf. *Obs.* ad 35—41).

În grupa 6 intră cuvintele terminate în *e* (i) cu pl. în *i*. Toate sunt de origine latină: buti pl. buț 39/40, căldari pl. căldor 5/55, căloari pl. călor 2/73, carti pl. cōrț 18/56, luminari pl. luminor, mari pl. mōr 37/2, mul'ari pl. mul'er, noapti pl. nopt 21/8, strămulari pl. strămulor, etc.

De această grupă țin și toate derivatele în suf. *-imi*: acrimi pl. acrim, nălțimi pl. nălțim, sătulimi, sucrimi etc.; *-tșuni* (*-ătșuni*, *-itșuni*); diștitătșuni pl. diștitătșun', l'irlătșuni pl. l'irtătșun', piritșuni, spăigătșuni, rugătșuni etc., etc.

Observațiuni. Tot aci aparține și cuvântul *fămeal'ă* (pentru *fămeal'e* cf. § 30) 1/84 și *fumeal'ă* 1/65 plur. *fămel'*, cu înțelesul de «copii». Acelaș înțeles de la plural îl are cuvântul și la singular. La plur. cuvântul mai face *fămeal'*. (Un cusur vea că nu vea *fămeal'*; vea lat ăñ loc di *fămeal'* ună feată și un fițsor, bun ma iel' vreaș si aibă lor *fămeal'* 1, 2/40.) Se

pare că avem aceeași formă de la singular, mai ales că înțelesul este același, cu i final șoptit din cauza lui l': fămeal' i. În Târnareca se aude și *fumel'*, nou singular refăcut de la pluralul lui fumeal'ă, cu înțelesul de «copil», ca în dialectul aromănesc.

§ 71. C. *Ambigene*. Grupa 1 cuprinde o seamă de cuvinte dintre care o treime sunt de origine latină, ținând de declinarea I, III și a IV, iar restul de origine străină. Cuvinte latine: antuneric pl. antunericur 1/7, buric pl. buricur 66, comp pl. compur 2/73, cul'b pl. cul'bur 15/94, chept pl. cheptur 18/33, foc pl. focur 4/37, frig pl. frigur 2/77, fund pl. fundur 7/37, fum pl. fumur 10/6, ghipt pl. ghiptur 23/41, jug pl. jugur 13/5, loc pl. locur 10/38, pimint pl. pimintur 7/37, ruăst și rost pl. rostur 20/73, 7/8, timp pl. timpur 5/40, țer pl. țerur 12/1, vin pl. vinur 2/93, vis pl. visur 2/15, etc., etc. Cuvinte slave: breast pl. breastur 17/41, breg pl. bregur 1/10, drum pl. drumur 1/4, grob pl. grobur 11/58, 3/6, leac pl. leacur 16/56, or pl. orur 6/56, son pl. sonur 8/69, sfârșit pl. sfârșitur 2/66, tream pl. treamur 15/56, zid pl. zidur 2/68. Cuvinte turcești: an pl. anur 2/4, căsmet pl. căsmetur, chjustec pl. chjustecur 8/IV, chjucur pl. chjucur 16/38, laf pl. lafur 5/43, murufet pl. murufetur 12/79, vâcöt pl. vâcötur; zanaiaj pl. zinaiajur 7/9, sidžim sidžimur 2/63.

Observațiuni. Cuvântul *țer* 11/67 face la plural ierur 39/40, în loc de *iară*, cum se aude numai în Târnareca, și, prin urmare, aparține tot aici. Forma *vrău* face la plural regulat vrăur 19/41. În Târnareca, pentru sonor și vint-vintur, avem somnu pl. somnur 17/68 și vimtu pl. vimtur 6/67 ca în aromânește.

În grupa 2 intră un singur cuvânt în u cu pluralul în i, în loc de -ur: lucr 2/42, lucru 39/40 pl. lucr 31/2, lucr 20/31. În Huma se întrebuințează cu pluralul în ă: lucră 9/71.

În grupa 3 intră tot un singur cuvânt terminat în e (i) pluralul în -ur: lapti pl. lăptur 18/40.

În grupa 4 se cuprind cele mai multe cuvinte de origine latină terminate într-o consonantă cu pluralul în e (i) și foarte puține de origine străină. Cuvinte de origine latină: altar pl. altari 29/18, ac pl. ați 5/20, cōctic pl. cōctiți 1/1, căpitoñ pl. căpitoñi 13/77, cuțot pl. cuțoti 17/40, braț pl. brați 11/41, tșitșuruș pl. tșitșuruși 8/30, fus pl. fusi 7/71, grōn pl. grōni 9/29, jurumint pl. juruminti 8/25, lemn pl. leamni 35/65, maț pl. mați 9/70, misur pl. misuri 2/47, ninel pl. nineali 24/51, scand pl. scandi 3/48, sjamn pl. sjamni 14/77, sin pl. sini 6/55, suflit pl. sufliti 2/61, urdin pl. urdini 3/7, zeazit pl. zeaziti 8/50, (pentru celelalte forme de la pl. cf. *Obs.* ad 53—55). Cuvinte străine: brōn pl. brōni 4/85, cătun pl. cătuni, vanghel' pl. vangheal'ă 24/31.

Observațiuni. Cuvântul *picat* face la plural regulat picati 4/57 și picotș 53/6; *dușec* «saltea» face pl. dușeață 8/69. Următoarele cuvinte fac pluralul în ă pentru e (i) din cauza elementului palatal de care este precedat e final (cf. § 30): *mal'* pl. mal'ă 12/50, *pal'* pl. pal'ă 40/2, *coș* pl. coșă 3/22. Cuvântul *mer* face la plural regulat meari 17/69, 22/32. Cu toate acestea, forma de la singular aproape nu există și în locul ei se întrebuințează *meară* 2/9, 6/68, care a fost refăcută prin analogie cu peară pl. pears. După pluralul lui cap-capiti 12/28 a făcut și cuvântul de origine bulgară cup-cupiti 9/4, în loc de cupur.

În grupa 5 intră două cuvinte de origine latină, dintre care unul face pluralul regulat în e: agru-agri 5/55; celălalt în ă: uou-uașă pentru uage.

DECLINAREA

1. Substantivele masculine și ambigene.

§ 72. Substantivele masculine și ambigene din dialectul meglenit se declină la *singular* cu articolul hotărît și nehotărît. În cazul din urmă, substantivul este precedat de articolul nehotărît *un*, care rămâne neschimbat, la genitiv fiind precedat de art. *lu*, iar la dativ de prepoz. *la*.

Nom.-Ac. un ămpirăt
Gen. lu un ămpirăt
Dat. la un ămpirăt.

Astfel avem: casa lu un birber 3/38... lu un pașă 15, etc.

Declinarea cu articolul hotărît se face ca în toate dialectele, după cum urmează:

Singular:

§ 73. *Nominativ*. Substantivele masculine și ambigene care se sfârșesc într'o consonantă sau în u, primesc articolul -l, care nu se mai pronunță, ca în dialectul dacoromân. Astfel avem: ămpirăt art. ămpirātu 13/39, pentru ămpirātu-l, butșum art. butșumu 9/16, criel-crielu 17/41, domn-domnu 6/56; (ambigene): fum art. fumu 10/6, căsmēt-casmētu 1/56, ninel-ninelu 24/56, etc.

Substantivele masculine terminate în ă (grupa 5) primesc articolul feminin a, ca în dialectul dacor.: popă art. popa 5/84, pară-para, vuică-vuica, sau forma bulgară *vuĩtși* (S- mi duc cu vuĩtși si fac furloc 1/89).

Dintre substantivele masculine cu accentul pe vocala finală, cele în i (tși și dži, vezi grupa 6) primesc articolul -l, cu ajutorul vocalei de legătură -u-, care rămâne în locul articolului: bujadži art. bujadžiu, tufectși — tufectșiu, etc.; cele în -ia rămân neschimbate: cavedžiia art. cavedžiia, samardžiia art. samardžiia, etc.

Substantivele masculine și ambigene terminate în e (i) primesc articolul le (li), ca în toate dialectele: cōĩni art. cōĩnili 5/75, șarpi-șarpili 1/12, sōnzi-sōnzili 6/3, (ambigen) lapti-laptili, etc.

Observațiuni. În Țárnareca se articulează mai des ca în dialectul aromânesc. Astfel, cele terminate într'o grupă de consunante, primesc articolul -l: cornu art. cornul 25/46, lucru-lucrul 26/64, țerb-țerbul 19/64; cele terminate într'o consonantă primesc articolul -lu, care se adaugă la substantiv, după ce u de la afârșitul substantivului cade: țar art. țarlu (din țarulu) 14/64, zlătar-zlătarlu (din zlătarulu) 6/65 (însă și zlătaru 10/65), tot așa fitșor-fitsorlu 9/64, drac-draclu 13/67, etc. Când consonanta finală este l, atunci potrivit cu cele spuse la § 60, avem caț art. cațlu 21/65, ițăř art. ițăřlu 11/67, etc. Tot așa și substantivele de origine străină în ă și à, primesc articolul -lu, după ce între substantiv și articol se pune vocala de legătură -u-: căsăbă art. căsăbă-u-lu 26-65 sirumă art. siruma-u-lu 2/65.

§ 74. *Genitiv*. Se formează cu articolul -lui pus la sfârșitul substantivului. Acest fel de articulare se întrebuințează rar. Forma cea mai obișnuită, după cum se poate constata aceasta și din textele culese, este cu articolul *lu*, pus înaintea substantivului. Prin urmare, avem: ămpirătului 5/74, domnului 13/60; (ambigene) focului 16/56, locului 28/65, însă și lu ămpirātu 6/46, lu bărbatu 20, lu cărbunaru 6/42, lu cōĩnli 12/38, etc.

În special cuvintele străine terminate în i sau ia, fac genitivul numai cu articolul pus înainte: lu cavedžiia 16/46, lu chĩaia 6/40, etc.

Observațiuni. În Țárnareca se articulează numai cu articolul pus la sfârșitul cuvântului *țarlui* (căn ău vizũ feata țarlui 23/64). Când atributul substantival în genitiv este pus înaintea substantivului și, în cazul acesta, trebuie să fie precedat de articolul pronominal aț, l final de la

acest articol trece în u (cf. § 60) și atunci avem *ay: ay țarlui casă* 10/66 pentru al țarlui casă; *ay zmeului curiță* 24/68; *ay țarlui fițșor* 10/66; *ay Mișmet fântână* (fântâna lui Mehmet) 14/66.

§ 75. *Dativ*. Este un caz prepozițional în dialectul meglinit. Se formează pretutindeni, la fel, cu prepozițiunea *la*, pusă înaintea substantivului: *la țar* (cătuneanu al' gri la țar 8/65); *la lup* (lup un chiup la pusi la lup di gușă 5/13); *la cōini* (al' scoasi uocli' la cōini 12/38) etc. Foarte rar când subst. apare articulat: *la lupu*.

Observațiuni. Originea acestui caz trebuie căutată, poate, în limba bulgară. Aci avem pentru gen.-dat. prep. *na* (cu înțelesul de «pe» și, «la»): *na tsarkat*, *na valkzi*, *na cutșeto* (la țar, la lup, la cōini).

§ 76. *Acuzativ*. Este acelaș cu nominativul.

§ 77. *Vocativ*. Terminațiunea vocativului este, ca în toate dialectele și în special în cel arom., -e: *doami*, 2/83, pentru doamne, *ămpirăti* 3/10 pentru ămpirăte, *lupi* 11/72, *zlătari* 11/65, etc. În afară de aceasta există și terminațiunea -le, cu o întrebuintare mult mai deasă decât aceea în -e. Din acest punct de vedere dialectul megl. se aseamănă cu cel dacor., deosebindu-se de dialectul aromân, în care nu avem decât un singur cuvânt cu vocativul în -le. Așa dar, avem: *ămpirătuli* 6/10 pe lângă ămpirăti, *domnuli* 3/50 pe lângă doamni, *dușmanuli* 44/40, *pinuli* 1/75, *uomuli* 17/38, etc., etc.

Această întrebuintare a vocativului în -le merge așa de departe în acest dialect, în cât ea se întâlnește și atunci când substantivul la vocativ este precedat de pronomul posesiv: *izmichjaruli meu* 8/24, pentru izmichjaru meu (servitorul meu). De altfel, un alt vocativ care se aude tot așa de des ca și acela în -le este și cel precedat de interjecțiunea *bra*, fără nici o terminațiune: *bra pul'* (nu bra pul'uli, cum ar fi în dialectul dacor. *bre omule*) 4/32, pe lângă pul'uli 4/56, *bra milu* 13/31 pe lângă miluli 2/31, *bra deadu* 4/16 pe lângă deaduli 17/16, *bra cal* 17/68, etc. etc.

La fel se întrebuintează și vocativul cu interjecțiunea *mara* (mări, moari) pusă înaintea sau în urma substantivului. *Nu știi, mări babu, iundi sa căsmetili* 2/85. *Mări mila* 6/11. *Mamu moari* 12/VII. *Mări luduli*, etc. Acesta se întâlnește foarte des și în limba bulgară: *mări majkal* *mări ženal* (cf. Prof. Dr. Lj. Miletič, *Das Ostbulgarische* II, în *Schriften der Balkankommission*. Wien, 1909, p. 110).

Observațiuni. În afară de aceste trei feluri, în care se exprimă vocativul în dialectul megl., se mai întâlnesc forme la vocativ care sunt intrate direct din limba bulgară: *țari* 8, 13/65 de la țar, *popi* 18/6 de la pop. Mai sunt și formele *sinu* «fiule» 2/66, și *sincu* id. 12/65 din mbg. *sino*, *sinko*, pe lângă formele bulgare regulate *sine*, *sintșe*. Aceste două din urmă se întâlnesc numai la vocativ. Forma *misirculi* se întrebuintează ca nume de persoană, în funcțiune de subiect: *Vea un fițșor la cari ra numea misirculi* (avea un băiat care se numea misirculi) 3/35. *Misirculi si dusi la sor-sa* 5/33. Cuvântul vine din bulg. *misirka* și se găsește în dialect ca apelativ misircă: *Al' pisaiă să-u tal'a misirca* (ii scriă să taie curca) 4/68. Formațiunea este românească, de oarece în bulgărește nu putem avea decât *misirko* sau *misirtșe* ¹⁾.

Plural:

§ 78. *Nominativ*. Toate substantivele masculine primesc articolul -l', care se adaogă la tulpină, după ce *i* de la plural, absorbit de consonanta finală, reappare: Astfel avem: cucoț pl. cucoț articulat *cucoț-i-l'* 358; pul' pl. pul' articulat *pul'-i-l'* 6/11; uom pl. uamin, articulat *uamin'-i-l'* 7/56, pești pl. peșt, articulat *peșt-i-l'* 3/13. Tot așa fac și cuvintele terminate într-o vocală ca: boi pl. boi, articulat *boi-l'* 6/45. Deasemenea și cele în *i* sau *ia*: *chiradzi*(a) pl. *chiradzi*, articulat *chiradzi-l'*, etc.

¹⁾ Despre originea vocativului în *le*, vezi studiul meu în *Dacoromania* I, p. 185.

La foarte multe cuvinte articulate 'l' este redus la -i, ca în dialectul dacoromân. Pe lângă ȕaminil', citat mai sus, avem și ȕamini-i 20/94, tot așă cucoți-i 6, 10/60, boi-i 13/41, etc.

În special la substantivele care se sfârșesc în l (l), la adăugirea articolului -l', cade l (l) de la tulpină care, din cauza terminațiunii i de la plural, trece în l', lăsând în locul lui un i: ca! pl. cal' articulat *cail'* 3/9 din cal'il'; tot așă: pul' pl. pul' articulat *puil'* 8/58, pentru pul'il'; mi! pl. mil' articulat *miil'* 12/29 (drăguții) pentru mil'il'.

Observațiuni. Ca și la nominativ de la singular, în graiul din Țarnareca se obișnuiește felul de articulare ca în dialectul aromân. Aci se adaugă articolul -li, după ce i de la plural a căzut. Astfel, de la cucot avem pl. cucot articulat *cucoț-l'i*, în loc de *cucoț-i-l'*, cum am văzut mai sus. În afară de aceasta, în virtutea celor spuse la § 35, articolul -l'i trece în -l'd: *frațl'd* pentru frațl'i 8/68, *moșl'd* pentru moșl'i 26/64, etc.

§ 79. *Genitiv.* Se formează cu articolul *lu* pus înaintea substantivului la plural, întocmai ca la genitiv singular: draț genitiv *lu draț* 25/78. Sunt cazuri când substantivul se întrebuițează și articulat, însă asta foarte rar: fițșor genitiv *la fițșoril'* 13/8, în loc de la fițșor. Un genitiv în -lor, ca în celelalte dialecte și așă cum dă Weigand (o. c. p. 26) nu există; în materialul strâns de mine nu se întâlnește și tot așă în acela publicat de Weigand. Numai în Țarnareca, dar aci aproape toată flexiunea substantivului se identifică cu aceea din dialectul aromânesc. Tot în Țarnareca am întâlnit o singură dată și forma *aș drațl'di* (dracilor) 7/67, din *aș drațl'di* pentru *a drațlor*, forma corespunzătoare în dialectul aromân.

§ 80. *Dativ.* Se formează la fel ca și dativul singular cu prepoziția *la* pusă înaintea substantivului la plural: *la frațil'* 8/55. În Țarnareca, ca în dialectul arom. *a frațlor*

§ 81. *Acusativ și Vocativ.* La fel ca nominativ. Un vocativ în -lor, ca în dialectul dacoromân, nu există.

§ 82. Din cele expuse până aci, avem următoarele tipuri de declinare a substantivelor masculine și omogene.

MASCULIN

1. Sing. N.	ămpirătu	Plur. N.	ămpirătil'
G. lu	ămpărătu, ămpirătulu	G. lu	ămpirăț, (-il')
G. la	ămpirăț (-u)	D. la	ămpirătil'
A.	ămpirătu	A.	ămpirătil'
V.	ămpiratuli, ămpirati	V.	ămpirătil'
2. Sing. N.	cavedžiia	Plur. N.	cavedžazil'
G. lu	cavedžiia	G. lu	cavedžaz, (-il')
D. la	cavedžiia	D. la	cavedžazil'
A.	cavedžiia	A.	cavedžazil'
V.	cavedžiia	V.	cavedžazil'
3. Sing. N.	coșnili	Plur. N.	coșn'il'
G. lu	coșni, coșnilu	G. lu	coșn'i(-l)
D. la	coșni	D. la	coșn'il'
A.	coșnili	A.	coșn'il'
V.	coșni	V.	coșn'il'

AMBIGEN

1. Sing. N.	locu	Plur. N.	locurli
G. lu	locu, loculu	G. lu	locur, (-li)
D. la	loc(u)	D. la	locurli
A.	locu	A.	locurli
V.	loculi	V.	locurli

2. Substantivele Feminine.

§ 83. Declinarea substantivelor feminine cu articolul nehotărît *ună*, urmează ca la substantivele masculine.

- N. A. *ună feată*
G. *lu ună feată*
D. *la ună feată*.

Din această cauză, nici nu se poate ști dacă la dativul singular s'a păstrat terminațiunea în *e* (< *ae*), cum aceasta se vede, în parte, la substantivele feminine din dialectul aromân: *a unei feate* și dacoromân: *unei fete*.

§ 84. Declinarea cu articolul hotărît se face în modul următor:

Singular:

Nominativ. și *Acuzativ.* Substantivele feminine primesc, la acest caz, articolul *-a*, ca în toate celelalte dialecte: *feată* articulat *feata* 23/64, limbă articulat *limba* 10/31, poartă *poarta* 9/32, etc.

Substantivele terminate în *e* se articulează la fel: *mari*, articulat *marea* 3/33; *mul'ari*, articulat *mul'area* 7/84. În Lugunța, terminațiunea *e* cu articolul *a* formează un diftong mai închis *ę*: *mul'ari*, articulat *mularę* 5/14 pentru *mul'area*; *moarti*, articulat *moarte* 1/4 pentru *moartea*, etc. (cf. § 19).

Observațiuni. Potrivit cu cele spuse la § 29, substantivele în *e*, la primirea articolului *-a*, nu lasă să treacă *e* neaccentuat în *i*: *mari* însă *marea*; cu toate acestea avem și cazuri, deși foarte rari, când *i* din *e* neaccentuat să păstrează: *lumi* pentru *lume*, articulat *lumiș* 10/73 pentru *lumea*.

§ 85. *Genitiv.* Ca și la substantivele masculine, genitivul de la feminine se formează în două feluri: cu articolul hotărît (*-l'ă*) în urma substantivului și cu articolul hotărît, (*lu*), forma masculină, înaintea substantivului. Astfel avem: *feată*, articulat *featăl'ă* 15/73, 12/77, lisiță, articulat *lisițăl'ă* 17/72 alături de forme tot așa de frecvente: *lu lisița* 8/13, *lu tșeșma* 8/13. Foarte rar și *luș popadija* 23/7.

Observațiuni. Asupra articolului *-l'ă* < illaei cf. § 30. În Târnareca avem regulat ca în dialectul aromân *-l'ei*: *featel'ei* 20/64 și *featilei* 32/65. Și după cum la dativul nearticulat nu s'a păstrat nici o urmă din terminațiunea dativului latin (*-ae*), tot așa și la forma articulată. În privința aceasta numai forma din Târnareca *featel'ei* ar arăta terminațiunea *e* a dativului, din care s'ar putea deduce că și forma dacoromână veche *feateiei* reprezintă dativul latin *fetae illaei*. Th. Gartner (*Darstellung der rumänischen Sprache* p. 158) susține tocmai contrariul, adică că ea ar fi rezultatul unei asimilări a lui *ă* de la sfârșitul cuvântului (*feată*) cu articolul următor *-iei*, care trebuia să dea *e*: *feată-iei* > *fea-teiei* > *featei*.

Un altfel de genitiv care se întrebuițează destul de des în dialectul meglinit este și acela format cu prepoziția *la*, pus înaintea substantivului nearticulat: *capu la lamm'ă* (capul balaurului) 9/34; *pul' la babă* (puiul mamei) 11/32, etc. Din funcțiunea lui sintactică, îndeplinind rolul de atribut substantival, reese clar, că, deși ca formă, el se identifică cu dativul, totuși n'are aface nimic cu acesta. Acest genitiv nu-i decât o traducere a genitivului din limba bulgară. În această limbă avem, după cum se știe, *na* (la) pentru genitiv și dativ. Citatele de mai sus s'ar traduce în bulgărește *glavata na lammjata*; *pile* sau *pilentse na baba* (cf. Weigand, *Bulgarische Grammatik* § 29).

§ 86. *Dativ.* Este identic cu acela de la substantivele masculine și ambigene: *la feată* 6/74, *la mul'ari* 7/32, 2/65, *la mamă* 1/VII, etc.

§ 87. *Vocativ*. Acest caz se termină în u (o) *mamu* (mamo) 1/III *suăru* (soro) 5/74. Foarte des se întrebuițează și forma de la nominativ: *soră* (soră, soră, și unde s- mi culc 5/33) *il'ă* (cari aț la feasi țista bun il ă? 16/73).

Observațiuni. Intocmai ca la vocativul substantivelor masculine, avem și aci unele forme la vocativ care au pătruns direct din limba bulgară: *maicu!* 2/66, *pupadii* (bulgărește: *popadie*), 18/6 *ninu* 15/94, *lisiu* 8/30.

Plural:

§ 88. *Nominativ, Acuzativ și Vocativ*. Se formează cu articolul -*li*: casă pl. *casli* articulat *casili* 11/73; coastă pl. *coasti* art. *coastili* 9/33, *uqli* 10/56, *vituli* 5/24, etc. Substantivele terminate în r, lasă să cadă i, terminațiunea pluralului, la primirea articolului, care, de altfel, nu se aude nici la forma pluralului nearticulat: mul'ari plural articulat *mul'erli* (pentru mul'erili) 5/61, *nicură* pl. art. *nicurli* 11/4; *viă* pl. art. *vin'urli* 1/27, etc.

Observațiuni. În graiul din Țarnareca avem *măhl'ă* 6/67, pluralul articulat de la mână, pentru *măh-le* (cf. § 30), întocmai ca la subst. masculine: *drațl'ă*, *frațl'ă* pentru *drațl'i*, *frațl'i* (cf. § 35).

§ 89. *Genitiv*. Se formează ca la substantivele masculine cu articolul -*lu*, pus înaintea substantivului articulat, (la masculine substantivul este nearticulat); furnigă pl. furniz, genitivul *lu furnizli* (Ampirătu lu furnizli 12/4); feată pl. feati, genitivul *lu featili* (Tată-su lu featili 27/51). Un genitiv în -*lor*, după cum am arătat la genitivul plural al substantivelor masculine, nu se găsește nici pentru substantivele feminine, deși Weigand dă *steților*, *mul'erilor* (o. c. § 112).

§ 90. *Dativ*. Este același cu dativul de la substantivele masculine.

§ 91. Din cele expuse avem următoarele tipuri de declinare la substantivele feminine.

Feminine în -ă

1. Sing. N. feata	Plur. N. featili
G. featăl'ă, lu feata	G. lu featili
D. la feată	D. la featili
A. feata	A. featili
V. feată	V. featili

Feminine în e (i)

1. Sing. N. mul'area	Plur. N. mul'erli
G. mul'aril'ă, lu mul'area	G. lu mul'erli
D. la mul'ari	D. la mul'erli
A. mul'area	A. mul'erli
V. mul'ari	V. mul'erli

3. Declinarea numelor proprii de persoană.

§ 92. Numele de persoană de genul masculin se declină ca și substantivele comune. La nominativ ele rămân neschimbate. La genitiv primesc articolul *lu* înainte: *lu Piștol* 1/II, *lu Gona* 2/III, *lu Prondi* 6/IV, *lu Dreana* 10/IV.

Un altfel de genitiv este și acela format cu articolul enclitic -*l'ă* (< illaei), de la substantivele feminine. El se obișnuiește la substantivele terminate în -ă: *Tșesma popăl'ă* (fântâna popii). Acest genitiv se întrebuițează precedat și de articolul *lu*: *lu Mustal'ă* (Mi litșă ăn cunacu lu Mustal'ă fițșor ămi ședea bine în conacul băiatului lui Musta).

În fine, încă un fel de genitiv este și acela format cu articolul *al* pus înaintea numelui, ca în dialectul aromânesc, care însă este foarte rar. De la *Chita*, avem gen. *al Chita* (Petra al Chita 6/VII). Acest genitiv se întâlnește și sub forma lui mai veche *a lu* (din al lui): *Io să-n' la leș mamu mori*, *Pul'u a lu popa* 4/XIII.

Dativul este acelaș ca la substantivele comune, cu prepoziția *la*, pusă înaintea numelui: *la Lazi* 3/VII, *la Gona*, *la Prondî*, etc.

Acuzativul este ca și nominativul.

Vocativul deasemenea rămâne neschimbat, afară de numele terminate în *ă* care, rare ori, fac și în *o*: Traia voc. *Traiu* 3/VII.

Numele de persoană de genul feminin rămâne la nominativ și acuzativ neschimbate. La genitiv primesc articolul *-l'ă*: *Zlata* gen. *Zlatăl'ă*. Ceva mai rar se întâlnește și cu articolul pus înaintea numelui *ali Zlati* 5/6, ca în dialectul aromân, și *lu Zlata*.

La vocativ primesc terminațiunea *u* (*o*): *Zlatu*, *Venu*, de la *Zlata*, *Vena*, etc.

§ 93. Din cele expuse până aci, avem următoarele tipuri de declinare a numelor proprii:

Masculin

N. Gona
G. di Gona, lu Gona, di lu Gona, Gonal'ă
D. la Gona
A. Gona
V. Gona

Feminin

N. Zlata
G. Zlatăl'ă, lu Zlata ali Zlata,
G. la Zlata
A. Zlata
V. Zlatu

Observațiuni. În legătură cu numele proprii există și articolul invariabil ajuns ca un fel de particulă: *al-di* «al-de». Întrebunțarea lui în dialectul megl. este întocmai ca în dialectul dacoromân. Mai întâiu se pune la numele proprii, după aceea, foarte des, la numele de rude mai apropiate: *Ca dușinard al-di ampirātu...* (după ce sfârșită de cinat al-de împăratul) 3/48. *Cen vizură l-al-di mama* (când îl văzură l-al-de mama) 22/73. *L-al-di tată-su* 10/38, etc.

ADJECTIVUL

§ 94. Are aceleași terminațiuni ca în toate dialectele: una pentru genul masculin și ambigen și alta pentru genul feminin. Terminațiunea formei masculine este *-u* sau consonantă, iar pentru cea feminină este *-ă*: bun, *-ă* 7/31, itru *-ă* «șiret» 4/13, roșu, *rayă* 2/4. Adjectivele terminate în *e* sunt invariabile: mari, juni 3/86, etc.

Iată o parte din adjectivele cele mai obișnuite pe care le-am întâlnit în textele mele: alb-albă 16/73, bitorn-bitornă 3/15, bucuș, *-oasă* 22/73, bun, *-ă* 7/2, chipru-ă, (bg. kipro) «bine făcut, mândru chipos» des, *-ă*, 10/69, drept, *-ă* 19/39, div, *-ă* «sălbatec» 4/85, dulți 824, flamund, *-ă* 2/76, ghig, *-ă* 17/65, glupav, *-ă* «prost»; gârbov, *-ă*; gol, *-ă* 16/38; gras, *-ă*; greș-greașă 6/61. Această formă face la nom. plur. masculin *grel'*, prin analogie cu forma feminină *greauă* plur. *greali*. (Vezi mai departe pluralul de la pron. pos. *meu*, *țoi*, etc. *Observ.* ad. § 97); gros, *-ă* 468; galbin, *-ă* 2/XI, efin, *-ă*, itru, *-ă* 4/13, lev-leavă «stâng» 18/56, juni 7/50, lesnic, *-ă* 8/73, lișnic, *-lișnică* «frumoasă» 8/73, lud, *-ă* 4/14, mari 3/86, mătscat, *-ă* 27/90, mic, *-ă* 9/49, minut, *-ă*, moali, mult *-ă* 11/56, moș, *-ă*, nalt, *-ă* 14/64, negru, *-ă* 5/61, nibun, *-ă* 19/87, rați 14/64, roș, *-ă* 9/32, scomp, *-ă* 691, selnic, *-ă* 9/13, sătul, *-ă*, subțori, singur, *-ă* 2/18, slab, *-ă* 7/3, tinir, *-ă* 2/61, ubav, *-ă* 8/37, veardi, vecl'u, *-ă* 536, vinăt, *-ă* 32/65, etc. etc.

Unirea adjectivului cu substantivul se face cu ajutorul pronumelui țela, țea: *Fitșoru țela juni*, fem.: *feata țeă juni*: ambigen: *ninelu țela di răsnit*, întocmai ca și în dialectul aromân. Declinarea este aceeaș ca și la numele comune:

Masculin

Sing. N. fitșoru țela bun
G. lu fitșoru țela bun
D. la fitșoru țela bun
A. fitșoru țela bun
Plur. N. fitșoril' țel'a bun'
G. lu fitșoril' țel'a bui
D. la fitșoril' țel'a bun'
A. fitșoril' țel'a bun'

Feminin

Sing. N. feata țeă ubavă
G. lu feata țeă ubavă
D. la feata țeă ubavă
A. feata țeă ubavă
Plur. N. featili țeali ubăvi
G. lu featili țeali ubăvi
D. la featili țeali ubăvi
A. featili țeali ubăvi

§ 95. Comparativul se formează cu *mai*, ca și în dialectul dacoromân: *mai bun* 2/15, *mai moș* 3/57, *mai mari* 1/29, *mai mățșat* 1/55, *mai úbavă* 5/73, etc. Particula care leagă cei doi termeni de comparație este *di*: *mai mic di mini* 16/15; *șela dî mai jumi di tini* 6/25.

PRONUMELE

§ 96. Avem aceleași pronume ca în dialectul dacoromân.

Pronumele personal:

Persoana I.

Nominativ (sing.) avem forma obișnuită *io* 6/2, 2/65, 5/62; în afară de aceasta, în Liumnița, potrivit cu cele spuse la § 13, avem *iyă* 17/23. La Huma se obișnuiește foarte des *iey* 12/71.

Dativ avem două forme: absolută și conjunctă. Pentru forma absolută avem: *la mini* 112, 15/31, 11/56, 1/63, 11, 16/73, 6/77. Forma conjunctă cea mai răspândită este *an'* 11/56, 8/71, 5/68, 6/70 (Mi guni, nu ăi da mănări) 7/36; după aceea: *n'i* 1/71 35/65; *n'ă* 18/68 și *n'* 1/63, 5/67.

Acuzativ: absolut: *mini* 10/69, 16/68, 39/65; conjunct: *mi* 35/65, 14/55.

La/ plural avem: Nom. *noi* 3/65; Dat. *la noi* (absolut), *na* (conjunct) 6/36, 25/68; acuzativ' *noi* (absolut), *na* (conjunct) 8/58, 2/73.

Persoana II.

Nominativ (sing.) *tu* 12/66, 5/72.

Dativ (absolut): *la tini* 14/69, etc., (conjunct) *aț* 15/55, 7/70, 4/64, 4/22, 6/27, 2/66; -ț 6/35, 11/60, 1/63, 2/70. (În Țârnareca) *țu* (Mul'area ăș *țu* ău l'au) 11/65 și *ță* 5/66, 11/65, etc.

Acuzativ (absolut) *tini* 12/35; (conjunct) *ti* 8/58, 39/65, etc.

La plural avem: Nom. *voi* 1/56, 13/66; dativ (absolut) *la voi* (conjunct) *va* 4/55, 1/53, 18/72, *vă* 14/65, 9/66, etc.; acuzativ: *voi* (conjunct) *va* 8/31, 29/32, 14/65.

Persoana III.

Nominativ (sing.) *iel* 2/71 (Liumnița) *iaț* 22/69.

Dativ: (absolut) *la iel*; (conjunct) *al'* 15/55, 5/53, 10/71, 20/69; *ăl'* 19/68, 4/64 (în Cupa) *aț* 3/55; -l' 11/55, 2/62, 1/70, 19/65; (Țârnareca) *l'ă* 7/65, 3/67.

Acuzativ. (Absolut) *iel*; (conjunct) *la* 12/55, al 16/74, 15/69, 1/65, 18, 42/65; -l 4/70, 15/64, (în Țârnareca) *ău* 11/66, 2/67, 21, 40/65, *u* 18/68.

La plural Nom. *iel'* 6/64, 5/68, (Liumnița) *ial'*; dativ (absolut) *la iel'* (Liumnița) *la ial'* 2/74, (conjunct) *la* 3/53, 2/56, 5/61; *lă* 2/66 (în Țârnareca) *l'ă* 4, 12/67, 6/68; acuzativ *iel'* (absolut), *l'a* (conjunct) 4/55, 14/65, 5/68; -l' 5/64; *l'ă* 5/68; *al'* 7/71.

Pentru forma feminină de la persoana III singular avem la *nominativ* sing. *ia* 14/64, 36/65. La *dativ* avem pentru forma absolută *la ia*, iar pentru cea conjunctă aceleași forme ca și la genul masculin. La acuzativ avem (absolut) *ia*, (conjunct) *ău* 3/37, 12/55, 5/61; *ău* 11/65, 6/67, 17/65; *u* 11/55 pentru o. Acest *o* putea să deă, în poziție neaccentuată, numai *u*, ca în dialectul arom., nu însă *ău* sau *ăy*, pentru care cf. § 8.

La plural avem pentru *nominativ* *iali* (< ieali); dativ *la iali* (absolut); *li* (conjunct) 9/65, 5/6, 2/66; *l'ă* 3, 2, 6/66 pentru *l'ă* (cul l'alterat) și întrebuintă numai în Țârnareca (Țe dăraș di l'ă li dideș peanili 6/66.) Acuzativ pl. ca și *nominativ* *iali* (absolut), *i* (conjunct).

Declinarea pronumelui personal;

I. Sing.	N. iey, io, iyă D. la mini, mi, ăn', n', n'ă A. mini, mi	plur. N. noi D. la noi, na A. noi, na
II. Sing.	N. tu D. la tini, aț, -ț, țu, ță A. tini, ti	Plur. N. voi D. la voi, va A. voi, va
III. Sing.	N. iel, iaț D. la iel, al', ăi, -l', l'ă A. iel, la, ăi, ăi, ău, ăy, u	Plur. N. iel' D. la iel', la iaț, la, lă, l'ă A. iel', iaț, l'a, l'ă, ăi, l'

Persoana III feminină

Sing. N. ja

D. la ja (restul ca la masc.)

A. ja, aju, ău, u

Plur. N. jali

D. la jali, l'ă, li

A. jali, li

Observațiuni. Dativul absolut la toate persoanele este format după bulgărește: *na mene* (la mine), *na nas* (la noi); *na tebe* (la tine), *na vas* (la voi); *na nego* (la ie), *na tēh* (la ie), întocmai ca și la dativul substantivelor cf. § 75.

§ 97. Pronumele posesiv.

Pentru persoana întâiu singular avem la masculin *meu*: *Meu fitșor tari ăi* (băiatul meu așa este) 5/21. *Meu măl 4/23* (In Liumnița) *mău*: Si-ț da mău tată ți vjăr 12/73. Pentru forma conjuncă avem *n'u* (< mju < mjo < mjeu): *Ni tată-n'u, ni mama 6/76*.

La plural avem *mel'* pentru mei (în Liumnița) *mjāl'*: *Dq-n' l'a tql' cōn astăz, 20 si-ț l'a dau mel' la tini* (dă-mi-i câinii tăi astăzi, eu o să ți-i dau pe ai mei) 14/33. *Ni tată-n'u... ni tšitšāl' mjāl' nu ray spuvidatš* (nici tată-meu... nici moșii mei nu erau duhovnici) 6/76 cf. 30/65.

La feminin avem pentru singular *mea* plural *meali*: *Cari ieș-tu tru mea curiță* (care ești tu în pădurea mea) 24/68, cf. 23/68. *Mea feată 12/73*, etc.

Pentru persoana a doua avem la masculin *țou*, (Țărnareca) *atău 26/65*: *Siriim șa la țou agru* (muncim aici la ogorul tău) 4/55. Forma conjunctă *tu*: *Scoati mumă-ta și ta-tu 9/20*.

La plural face *tql'* pentru țoi: *Doil' tql' il' sa loș* (amândoi tăi fii sunt bolnavi) 13/8. *Dq-n'-l'a tql' cōn'* 14/33.

La feminin singular avem forma absolută și conjunctă *ta*: *mumă-ta 9/20*, etc. La plural *tali*.

Pentru persoana a treia avem *luț*: *Luț mul'ari 12/12*. Forma *su*, feminin *sa* se întrebă numai în mod conjunct: *Și la qntrib sor-sa frati-su* (și întreabă sor-sa pe frate-său) 9/68. *Tată-su lu featili 27/51*; *bărbat-su 16/56*, *nor-sa 12/29*, *nor-su 3/29*, *mă-sa 6/64*. În afară de *su* de la masculin se mai întâlnește și *sa*: *tat-sa 7/67*, *Fitșoru si dusi și vujă-sa ăi zisi* (băiatul se duse și unchiu-său îi zise) 3/89. La plural avem *lor*.

Când subiectul este la plural, pronumele posesiv pentru persoana întâiu este *nostru*, fem. *noastră*, plural *noștri* fem. *noastre*: *An nostru cătun* (în cătunul nostru) 22/43. *Noastră casă cu cocă di chirchej ă cupirită* (casa noastră este acoperită cu piele de cerchezi) 20/16. *La noștri fitșor* (la copiii noștri) 7/75. Pentru persoana a doua: *vostru*, feminin *voastră*, plural *voștri*, feminin *voastre*: *Vostru fitșor s-la ardīm* (o să ardem pe băiatul vostru) 16/56. Pentru pers. a treia *lor*: *El' vreaș si aibă lor fămeal'* 2/40.

Așa dar, avem:

Pers. I. masc. *meu*, *mău*, *n'u*
fem. *mea*

» II. masc. *țou*, *tu*
fem. *ta*

Pers. III. masc. *luț*, *su*, *sa*
fem. *sa*

Pers. I. *nostru*, *noastră*

» II. *vostru*, *voastră*

Plur. *mel'*, *mjāl'*

» *meali*

» *tql'*

» *tali*

» *lor*

» *lor*

» *noștri*, *noastri*

» *voștri*, *voastri*.

Cu privire la forma pluralului masculin de la *meu*, *țou*: *mel'*, *tql'*, cu *l'* pentru *i*, observăm că ea este identică cu aceea din dialectul aromân și istroromân. În dialectul aromân, ceva mai mult, avem și pentru forma de la masculin singular un *mel* pentru *meu* (care există) cu genitiv-dativ: *a mlui*. Desigur că *l'* din aceste forme pentru *i* se

explică prin analogie cu pluralul feminin de la mea: *meali*. După *mea* plural *meali*, s'a format și un *meu* plural *mel'*. În istor. avem și *sey* pl. *sel'*¹⁾.

§ 98. Pronumele demonstrativ.

Pronumele demonstrativ de apropiere este pentru masculin și ambigen singular *țista*: Tu la fiseș *țista* bun 18/73. *Țista* Țom 7/91 cf. 10/2 etc. La plural *țișta*: *țișta* cal' 11/9. *Țișta* doil' fraț ray... cu inat. 1/44 cf. 16/29, 7/36, 3/49, 9/55. La feminin singular *țastă*: Să lă-u daș *țastă* carti 9/39 cf. 5/55. La plural, regulat *țeasti*, (Lugunța) *țesti*: Țesti țșoștli să ija să si facă Țoi 6/25 cf. 7/28, etc. În Țârnareca se întrebuițează pentru masculin singular numai *estu*: Daș la *estu* om tânti pari (daș-i acestui om atâtea parale) 7/65 cf. 6/65, 5/68 etc. La feminin *țastă*: *Etu, tru țastă* casă șadi mușata locluș 28/65. În afară de aceasta, se mai întâlnește și forma *aistu*, feminin *aistă* plural *aiști, aiste*, ca în dialectul aromân.

Pronumele de depărtare este pentru masculin și ambigen singular *țela*: *Antribo țela chirchezu* 5/16. *La zisi țela* laf. 2/21 cf. 2/7, 2/12. La plural avem *țel'a*: *Al' flo țel'a* doil' fraț. 18/19 cf. 7/56, 5/26, etc. Feminin singular *țea*: *Tricură la țea* valea 9/55. Plural *țeali*: *L-anc'l isiră țeali di țșătie*. 352 cf. 4/37.

În afară de acestea mai avem: *lant*, masculin singular: *Vină lant rap cari aș ra* numea 3/80. Plural *lanț*: Doi lanț yamiu la țăneay 18/56. Feminin singular *lantă*: *Lantă ură* 23/72. *Lantă parti* 22/41. Compus cu *țela, țea* avem: *țelalant*, feminin *țealantă* plural *țel'alanț* și *țel'lanț*, feminin *țealilanti*. *Țel'lanț argaț nu-l dădeay păm* 3/65. Una ra albă, *țealantă* ra neagră 3/16. *Țealilanti* suror 1/59.

Așa dar, avem următoarele pronume demonstrative:

Singular				Plural			
Masculin	țista	Femenin	țastă	Masculin	țișta	Femenin	țeasti
»	(i)estu	»	țastă	»	(i)ești	»	țasti
»	aistu	»	aistă	»	aiști	»	aiste
»	țela	»	țea	»	țel'a	»	țeali
»	lant	»	lantă	»	lanț (lar. ț)	»	lanti
»	țelalant	»	țealantă	»	țel'alanț	»	țealilanti

Dintre toate acestea, numai pronumele *lant* și *țelalant* se articulează la nominativ: *lantu*, fem. *lanta*, plur. *lanțil'*, fem. *lantili*. Tot așa *țelalantu* fem. *țealanta* pl. *țel'alanțil'* fem. *țealilanti*.

Declinarea pronumelui demonstrativ:

Masculin

Sing. N. țista
G. lu țista
D. la țista
A. țista

Plur. N. țista
G. lu țista
D. la țista
A. țista

Feminin

Sing. N. țastă
G. lu țastă
D. la țastă
A. țastă

Plur. N. țeasti
G. lu țeasti
D. la țeasti
A. țeasti

În funcțiune de atribut, pronumele demonstrativ se pune, în regulă generală, înaintea substantivului. Cu toate acestea, sunt cazuri, deși foarte rari, când pronumele se pune și în urma lui: *Cu chîustecu țista* 8/IV cf. 8/37.

Observațiuni. În privința pluralului masculin de la *lant*, forma cea mai obișnuită este *lanț* (cu n palatalizat) pentru *lanț*. *Să na dușim în lant cătun să mințunem și lan'ț* (... să mințim și pe alții) 12/18.

¹⁾ I. Popovici, o. c. p. 72.

Deasemenea pluralul feminin de la *țesta* face și *țeaști*, pe lângă forma regulată *țeaști*, probabil sub influența pluralului masculin *țișta*. Weigand (o. c. § 132) mai dă și *noaștri*, *voaștri*, pluralul feminin de la *nostru*, *vostru*, pentru *noaștri*, *voaștri*, după cum am dat la pronumele posesiv. Aceste forme nu mi-au fost confirmate și nici le-am putut întâlni în textele strânse de mine. Deasemenea tot Weigand (§ 134) dă la declinarea pronumelui demonstrativ, pentru cazurile oblice de la singular și plural, niște forme care ar corespunde acelora din dialectul dacoromân: G.-D. *țistuța* plur. *țistora* de la *țista* și *țeluia* plur. *țelora* de la *țela*. Nici aceste forme nu mi-au putut fi confirmate. Declinarea pronumelui se face numai cum am arătat mai sus, ca la toate substantivele. În Târnareca am întâlnit o singură dată *țeluț*, dativul de la *țela*: *Curuț lucru ăș îi mai mușat, țeluț ăș jască mul'area* 14/65.

§ 99. Pronumele relativ și interogativ.

Pronumele relativ este *cari* și *ți*: *Viză un uoim cari vindeă* 2/78. *Mul'area ți ti ănsuraș* (muierii cu care te-ai însurat) 11/65. *Chirchezu ți ra la apu* (cerchezul care eră la apă) 6/10.

Pronumele interogativ: *cari* și *ți (țe)*: *Cari ăi cola bra?* 21/55 *Ți țer, ăn' fə* (fă-mi, ce vrei) 27/40.

Dintre aceste două forme, se declină numai *cari* și anume: la gen.-dat. singular sau rămâne invariabil, însă în cazul acesta se întrebuițează mai rar: *Vină lant rap cari ăl' ra numea...* (venl un alt arap al cărui nume eră) 3/80; sau este precedat de prepoziția *la* și sub această formă îl găsim foarte des: *Vea un frati la cari l'i ra numea misirculi* (avea un frate al cărui nume era) ... 3/33; sau, în fine, se declină ca în dialectul dacoromân și atunci avem: *curuț*: *Dăraț un lucru mușat și curuț lucru ăș id ma mușat, țeluț...* (faceți un lucru frumos și al cărui lucru va fi mai frumos...) 14/65. În cazul din urmă, care este rar, înaintea formei *curuț* se pune și articolul *lu*: *Să videm lu curuț* (calotșcă) *poți ăș la tal'ă mortu* (să vedem al cărui paloș poate să taie pe mort) 31/18. *Lu curuț ăi ăș iță* 6/23.

Așa dar, avem:

Nom. cari
Gen. *curuț*, la *curuț*, cari, la cari
Dat. la cari
Ac. cari

§ 100. Pronumele nehotărât.

Dintre pronumele nehotărâte întâlnite în texte și întrebuițate în vorbire, avem următoarele:

Tari (< eccum s. atque-talis) «atare, cutare, astfel». *Meu fițșor tari ăi* (băiatul meu așa este) 5/21. *Nu si vind țor castraveț la noi* (minciuni d'astea nu trec la noi) 156. cf. 12/7, 19/29, 6/42. Se mai zice și *ftari*: *Si feși ftari gron* (se făcu un astfel de grâu) 16/5.

Tari-și-tari «astfel, așa și pe dincolo». *An fil'an loc ari un tari și tari uoim* (în cutare loc are un astfel de om) 11/55.

Cutari «cutare». *Ți zuyă să-u fațim nunta?* — *zuyă cutari* 17/93.

Țiva (din *ți-va*) «nimic». *Țe mi ver, bre fărtati?* — *Nu, țiva, țiva* (ce mă vrei... — Nu, nimic, nimic) 4/79 cf. 5/2, 2/4, 9/70, 17/55.

Țiva-godea (după bulgărescul *što-gode*) «ceva, orice». *El nu vea lant țiva-godea, ni mumă ni tată* 1/93 (nu avea alt nimic, nici mama nici tată). *Țela si duțea si spargă țiva-godea* (se ducea să strice s. să ucidă ceva) 9/57 cf. 3/49, 821.

Cot (< quantum) «Cât». *Cot si țeară... tu să-l dăi* 15/42. *Na-ț pârili cot ăț fac* 8/2 cf. 10/5 etc.

Cotțva, fem. *cotțiva* «câtivă, câteavă». *Cotțiva buț di apu* 8/74. *Tăl'ară cotțiva smăreț* 9/10.

Cota «ată». *Țela ți s- nu poată cota să mănăncă, capu ăi la leu* (aceluia care nu va putea să mănânce atâta...) 4/4 *Ieș cota șătăit* (ești așa de umblat) 752. *Di cota măi bun nu si poate* (mai bine decât atâta nu se poate) 7/69, etc.

Cot... cota «cât... atât». *Pricazma va spuș, cot putuș, cota va mintșunaș (... cât putui atâta vă minții)* 29/32.

Cota și cota «atâți». *Cota și cota uamin' am tâltșot* (atâți oameni am ucis) 2/57.

Cotiva «câteva». *Cotiva buș di apu* 8/74 cf. 9/10.

Vrin, vrină «vreun, vreo». *Glo ân țal loc vut-ay și vrină guvâ* 22/69 cf. 4/36, 3/58.

Niști («nescio quid») «niște». *Amnară, bătură di niști tșoft* (umblară, întâlniră niște ciori) 19/31 *Un țar dără niști cunăchș* 2/65 cf. 9/10, 16/15.

Niști... niști «unii... alții». *Niști cu sapa, niști cu cartea* (unii cu sapa, alții cu cartea) 675.

Niștea (în Liumnița) «niște». *Vizû diparti niștea iscri di fuăc* (văzû departe niște scânteie de foc) 3/77.

Niscân («nescio quantum» arom. *niscântu*) «ceva, câțva, puțin, nițel». *Tâl' ară* (di tupola) *ună zuuă, rămăsi ancă niscân (... mai rămase încă ceva)* 18/64. *An' ți bea apu... zăstă si beaș niscân* (mi-e sete, stai să beau puțin) 10/64.

Tântu, tănti «atât, atâți». *Daț-l'a la estu yom tănti pari* (dați acestui om atâtea parale) 7/65 cf. 19/64, 2/66.

Tot, toată («totus, -a -um) tot. *Toati casili luș sa*. 112 cf. 7/16, 1/20. *Și: tut. Tot cunacu arsi cu tut pări cu tut tot*. 5/15; (în Liumnița) *tuăt* 16/73.

Cati («gr. καθῆς») întrebuințat numai la Țarnareca (arom. *cathî*) «fiecare». *Cati seară și duțel la feata* (în fiecare seară...) 31/65, cf. 34/65.

Secuș («bg. (v)sekoi») «fiecare». *Țăruili ăș vi li ruc la secuș pristi un munti* (opincile vi le voi aruncă la fiecare peste un munte) 9/66.

Sfaca («mbg. sfaka bg. vsêka fem. lui vsêkoi»). *Sfaca dzuuă si duțel la ună vin'ă* 1/10.

Ier («turc. her») «fiecare, orice». *Ier zuuă vineă la noș*. Compuse: *Ier-ți* «orice»; *țer-cari* «oricare». Prescurtat: *e* «fiecare, orice». *E săptămônă vineă casă* 1/42. *E ți om* (orice om) 41/65. În poziție neaccentuată și i id. *I zuuă la duchian șideă* (în fiecare zi ședeă la prăvălie) 1/16.

Cafcu («bg. kakvo») «Ce fel». *Cafcu tșquli țer tu Teghuș, Dali nalti ili slojni* (bg. složen)? (ce fel de ghetete vrei tu Teghiu, înalte sau scurte?) 1/XI.

NUMERALUL

§ 101. În dialectul meglénoromân numeralul se păstrează mult mai bine decât în dialectul aromân. În acest dialect, în graiul Aromânilor din Sud, numerile compuse sunt înlocuite din ce în ce cu numeralul grecesc. Numai la Nord se numără curat în românește ca în dialectul meglénit.

§ 101. *Numerale cardinale*: un 21/38, una 23/94, doi 1/62, două 6/74, 13/77, trei 1/31, patru 22/78, ținț 10/42, șasi 11/67, șapți 18/56, uopt 9/4, nou 12/58, 9/61, zați 27/65, 5/81, unspreț 10/49 (și unsprăt 11/7), douspreț (și dousprăt 10/42), treispreț, paispreț, ținspreț 10/72, etc. douășt 8/42, 27/65; treișt 27/65, patrușt 6/21, ținșt 18/7, etc. douăștșiu, douăștșiduș, douăștșitrei, douăștșipatru, douăștșitșinț 10/41, etc. una sută 8/24, 10/42, două suti 5/4, trei suti 3/63, etc. ună mil'ă, două mil', trei mil' 2/4, etc. un milion 17/4, etc.

Dintre acestea, femininul de la doi face forma obișnuită *dou*. În afară de aceasta, mai avem *duay* 17/73 și *day* 13/81. Deasemenea și *noy* face regulat, însă mai rar, *noyă* 2/65, (Țarnareca) *nașă*. Pentru «cinci» numai în dial. megl. se aude *ținț*, nu și în dialectul aromân cum se dă ținț s. ținț(i) (cf. Puș. EW. 363, CDDE 343). În acest dialect *i* final se aude plenison: *ținți*.

Pentru *zați* se mai aude și *zeati* 5/81, iar în Țarnareca numai *dzați* 26/68, ca în dialectul aromân. Pluralul lui *zați* face *zot* din *zăt* < zet și *zăt*: *douzăt* 10/72.

De la zece în sus, numeralele cardinale se formează, ca și în toate dialectele, cu prepoziția *spre*. Pentru douăzeci avem *douzot*, nu *yinyiș* ca în dialectul aromânesc. Tot așa de la douăzeci în sus unitățile se adaogă cu ajutorul conjuncției *și*, ca în dialectul dacor., *douzot-și-un*, nu cu *spre*, ca în arom. și unitățile puse înainte (ună-spră-yinyiș). Conjunția *și*, împreunându-se cu terminațiunea *șs* din *douzot*, dă naștere la sunetul *tș* și atunci avem *douzotșitșinț* pentru *douzot-și-ținț*. cf. *nouzotșisapți* 2/57, *nouzotșiuopt* ib. *nouzotșinșou* 3/57.

Pentru *sută* am auzit zicându-se și *stu* (< bg. sto). *Una stu di liri* (o sută de lire).

Pentru «amândoi» avem: *șimidoi*, *șimidoi* (*ă*) plural *șimidoi*' fem. *șimidoi*li. *Di inat si șitără șimidoi*' 15/24 cf. 3/18. *Tucu prucurără șimidoi*li *apu* (numai că începură să curgă amândouă apă) 13/56, cf. 3/18, 84/19. În Huma: *șamindo*i, *șamindo*li 18/69 cf. 20, 23/69.

Declinarea numeralului cardinal articulat sau nearticulat este aceeași ca și la pronumele demonstrativ. După cum se va vedea la partea sintactică, el se declină singu și ca element determinativ pus înaintea unui substantiv, însă în amândouă cazuri articulat cu articolul hotărât: doi: *doi*'.

Nom. doi' frăț

Gen. lu doi' frăț

Dat. la doi' frăț

Ac. doi' frăț.

Câteva citate: *Pricazma lu doi*' frăț (povestea celor doi frați) 6. *Tșiflicu lu ună lam'nă* (moșia unui balaor) 23/94. *Casa lu un birber* (casa unui bărbier) 8/32. De multe ori se întâmplă ca dativul să țină locul genitivului, aceasta mai ales atunci când numeralul nu primește articolul: *Pricazma la doi* *uamin'* *mintșunoș* 18.

§ 102. Numerales ordinale.

Pentru «întăiu» se aude forma *prima*, care se întrebuințează mai rar ca atribut și foarte des ca adverb. Cuvântul este de origine latină (primus, -a, -um), după cum a relevat și Weigand, deoarece ca neologism n'avea de unde pătrunde în dialectul meglenoromân, lipsind din graiul Bulgarilor cu care Megleniții vin în atingere. De altfel, și existența lui în dialectul dacoromân (cf. Puș. EW. 1384) vorbește în deajuns pentru originea lui latină: *Ca întrq iel la di prima ușă, ișq lupu*; *la doi*li *uș, ișq un răslan* (când intră el la ușa întâiu ieși lupul; la a două ușe ieși un urs) 14/86. *Prima uară con al' la dusi caveu* (prima dată...) 8/81, cf. 8/46. Ca adverb: *Si dus-ay lăngă domnu și prima la qntribat-a* (... și mai întâiu l-au întrebat) 6/59. *Di prima* = mai întâiu 30/51. *Ma*i *di prima* = înainte de toate. *S-mi duc ma*i *di prima la lov.* 4/94.

Celelalte numere se formează adăugându-se articolul feminin de la plural -li (-le) la numeralul cardinal, precedat de prepoziția *la*: *la doi*li *or* (a doua oară) 2/11; *la trei*li *or* (a treia oară) 4, 5/9. *Con qntriș ari un lup, la trei*li *uș ari șerp* (când intri este un lup, la a treia ușe sunt șerpi) 12/86. *Ca vini la trei*li *ca*l (când ajunse la calul al treilea) 17/94: *la noi*' *ă an'* (în anul al noulea) 2/65. Felul acesta de a forma numeralul este același pentru amândouă genurile; numai în Târnareca se deosebește și anume, la forma feminină se adăogă terminațiunea -a: *La trei*a *dehică la flară la un caviné* (în minutul al treilea îl găsiră la o cafenea) 19/65. *La trei*a *dzuu* gri (a treia zi grăi) 29/65. Tot în Târnareca pentru *prima* se zice *prot* fem. *proată* (< πρωτος).

Ora peste zi se arată cu forma feminină a numeralului cardinal articulat la plural: la doili, la treili, la patruli, ca în aromânește: tu *day*le, tu *trei*le, etc. (la două, la trei, la patru).

§ 103. Numerales distributive.

Se formează cu *căti* pus înaintea numeralului ordinal, ca în toate dialectele: *căti* unu, *căti* una 5/61, *căti* trei 7/20, etc.

§ 104. Numerales multiplicative.

Sunt aceleași ca în toate dialectele: *ună-uară* (arom. *ună uară*) 5/70, *doi*-or 7/34, *trei*-or 13/81; *uor-di-căti-uor* 13/65.

VERBUL

§ 105. Toate verbele de origine latină se reduc la un număr de aproape 222. Flexiunea lor se face după cele patru conjugări în: -*ari*, -*eari*, -*iri* (-ere) și -*iri*. Cele mai multe intră la conjugarea întâiu (140); mai puține la a treia (54) și mai puține la a patra (21) și numai 8 la a doua.

Iată aceste verbe, după conjugări:

Conjugarea I: *aflu* < afflo, -are; *qmbet* < *imbibito, -are; *amnu* < amb(u)lo, -are; *qmpedac* < impēdico, -are; *ampl'u* < impleo, -ere; *qncalic* < caballico, -are; *qncalc*

calceo, -are; *discalt* < dis-calcio, -ere; *ancarc* < (in)carrico, -are; *anc'ag* (s. *chl'eg* < clago, -are; *ancurun* < corôno, -are; *anfaș* < infascio, -are; *anflu* < inflo, -are; *angan* inganno, -are; *angl'it* (si *ngl'it*) < ingluttio, -ire; *angrec* ingrêvico, -are; *anjur* < injurio, are; *anjug* < jugo, -are; *dijug* < dis-jugo, -are; *ansor* < in*uxoro, -are; *antreb* < interrogo, -are; *antru* < intro, -are; *antunic*, -are; *anturb* < turbo, -are; *anveț* < (in)vîtio, -are; *ar* < aro, -are; *ardic* < *ba'tiz* < baptizo, -are; *blastim* < *blastemo, -are (= blasphemo); *cac* < caco, -are; *cat* (caft) < *cavito, -are; *calc* < calco, -are; *casc* < casco, -are (< *χάσω*); *cur* < colo, -are; *chîaptin* < pectino, -are; *caț* < adcaptio, -are; *cl'em* < clamo, -are; *cont* < canto, -are, *crep* < crepo, -are; *culc* < colloco, -are; *cuminic* < comminico, -are; *cumpâr* < comparo, -are *cuntin* *cunctino, -are (< cunctare, Pușariu în *Dacoromania* 226 ¹); *dap* < adquo, -are; *dar* (ro.n. *adar*); *day* < do, dare; *deapin*, < depăno, -are; *deapir* < depîlo, -are; *dinzur* (derivat din *dinzur* (prep.) < gyrus; *dipărtez*, < *de-quartare; *discarc* < descarr(i)co -are; *discont* < dis-canto, -are; *dișort* < *desêrto, -are; *despic* (dișchic) < despico, -are; *dispol'* < de-spôlio, -are; *diștet* < deexcito, -are; *dor* < dolo, -are; *dum'artă* (domnu-iartă); *dun* < aduno, -are; *durmitez* < dormito, -are; *faric* < fabrico, -are; *fet* < feto, -are; *frec* < frico, -are; *frimint* < *fragmento, -are; *fum* < fumo, -are; *fur* < furo, -are; *gust* < gusto, -are; *joc* < joco, -are; *judic* < judico, -are; *jungl'u* < jugulo, -are; *jur* < juro, -are; *jut* < adjuto, -are; *lag* < allargo, -are; *las* < laxo, -are; *latru* < latro, -are; *leay* < levo, -are; *leg* < ligo, -are; *vert* < liberto, -are; *lurec* < lubrico, -are; *mânânc* < manduco, -are; *mânicat* < manico, -are; *mărit* < marito, -are; *mastic* < mastico, -are; *mațin* < machino, -are; *meastic* < mixtico, -are; *mintșun* < mentiono, -are; *mir* < miro, -are; *mirindz* < meridio, -are; *mutșcu* < *muccico, -are; *mut* < muto, -are; *mbalț* < in-balteo, -are; *ncl'in* < inclino, -are; *nec* < neco, -are; *nujb* < *inobvio, -are; *numir* < numero, -are; *piș* < pissio, -are; *plântu* < planto, -are; *plec* < plico, -are; *port* < porto, -are; *răpas* < repauso, -are; *rog* < rogo, -are; *rim* < rimo, -are; *runc* < averrunco, -are; *sap* < sappo, -are; *sărup* < sub-rupo, -are; *sărut* < saluto, -are; *satur* < saturo, -are; *scapir* (arom. *ascapir*); *scapit* (arom. *ascapit*); *scap* < *ex cappo, -are; *scarpin* < scarpino, -are; *schimb* < *ex-cambio, -are; *scul* < ascolto, -are; *scup* (arom. *ascuchiu*); *seamin* < sêmino, -are; *seațir* < șicilo, -are; *sânzirari* < sanguinare; *spar* (arom. *aspar*); *spel* < ex-pellavo, -are; *spinzur* < *pendio, -are; *spurc* < spurco, -are; *stay* < sto, -are; *ștern* < astêrno, -are; *ștet* < excepto, -are; *ștup* < stuppo, -are; *sud* < sudo, -are; *sufu* < sufflo, -are; *sugl'it* < subgluttio, -are; *șuir* < siubilo, -are; *sun* < sono, -are; *tal'* < taleo, -are; *țert* < certo, -are; *torn* < torno, -are; *treamur*, *zătremur* < tremulo, -are; *ul't* < oblito, -are; *uoy* < ovo, -are; *urdin* < ordino, -are; *urlu* < ululo, -are; *usc* < exsūco, -are; *vatâm* (arom. id.); *vegl'u* < vîg(i)lo, -are; *visez* (rar) < *viso, -are; *zbițer* < verro, -are; *zgair* < excario, -are.

Conjugarea II: *ancaș* < capio, -ere (-êre); *beay* < bibo, -ere; *cad* < cado, -ere; *doari* < doleo, -ere; *pot* < poto, -ere; *șpd* < sedeo, -ere; *ved* < video, -ere; *voț* < volo, -ere.

Conjugarea III: 1. Verbele cu perfectul simplu, având accentul pe terminațiune (în -ui): *ampl'u* < impleo, -ere; *ancres* < cresco, -ere; *bat* < batto, -ere; *cres* (v. *ancres*); *cunosc* < conosco, -ere; *fut* < futuo, -ere; *pasc* < pasco, -ere; *perd* < pêrdo, -ere; *ștern* < astêrno, -ere; *șon* < teneo, -ere; *șer* < quaero, -ere; *trec* < traicio, -ere; *vind* < vendo, -ere; *vom* < vomo, -ere; *zac* < jaceo, -ere.

2. Verbe cu perfectul simplu, având accentul pe tulpină: *anc'ld* < (in)cludo, -ere; *andireg* < derigo, -ere; *anșileg* < intêllo, -igere; *anșing* < (in)cingo, -ere; *anșing* < vinco, -ere; *ard* < ardeo, -ere; *coc* < coco, -ere; *dipun* < depôno, -ere; *dișcl'id* < disclûdo, -ere; *duc* < dûco, -ere; *fac* < facio, -ere; *frong* < frango, -ere; *frig* < frigo, -ere; *șerb* < fêrvo, -ere; *jung* < adjungo, -ere; *leg* < allego, -ere; *ling* < lingo, -ere; *merg* < mergo, -ere; *mulg* < mulgeo, -ere; *ping* < impingo, -ere; *pitund* < pertundo, -ere; *pun* < pono, -ere; *râmôn* < remaneo, -ere; *rod* < rodo, -ere; *rod* < rideo, -re; *rup* < rumpo, -ere; *scot*, *scund* < abscondo, -ere; *sparg* < spargo, -ere; *șpun* < expôno, -re; *șterg* < extêrgo, -ere;

(¹) În privința lui *cuntin* vezi și expunerea lui Leca Morar («Glasul Bucovinei» din Cernăuți, VI (1923) No. 1247 din 31 August), care pleacă de la *conținere* pentru *continere*, cu schimb de sufix. Cf. și O. Densusianu în H. I. r. II, p. 42: «*cuntin* < **conținere* suppose l'existence d'un ancien ind. pres. *cuntin*, à la place du plus récent *cuntenesc*».

sting < *stinguo*, -ëre; *string* < *stringo*, -ere; *sug* < *sugo*, -ëre; *trag* < **trago*, *-gere; *trimet* < *tramitto*, -ëre; *tund* < *tondeo*, -ere; *zic* < *dico*, -ëre.

Conjugarea IV: *ândăprȝos* < *impartio*, -ire; *ancădzȝos* < **incalidēscō*, -ire; *anfluminȝos* (flamund); *anflures* < *inflorēscō*, *-ire; *apir* (arom. id.); *bes* < *bissio*, -ire; *bitârnes* (bitorn); *coaпіr* < *coperio*, -ire; *cufăres* < *con-forio*, -ire; *discoaпіr* < *disco(o)perio*, -ire; *dispart* < *dispărtȝos*; *dorm* < *dormio*, -ire; *ndulȝes* (dulȝi); *ies* < *exeo*, -ire; *per* < *pĕreo*, -ire; *puȝos* < *puteo*, -ire; *răpes* < *rapio*, -ire (-ëre); *ruȝos* (roȝ); *sirbes* < *servio*, -ire; *urdȝos* < *ordio*, -ire; *urȝet*, adjectivul verbal de la *urȝos* < *horresco*, -ire; *zic* < *dico*, -ere.

Trecerile mai vechi de la o conjugare la alta sunt aceleași cari se observă la toate dialectele: *daug* — *davziri* pentru **dăvzeari* (< *adaugēre*); *ard* — *ardiri* pentru **ardeari* (< *ardēre*); *mulg* — *mulziri* pentru **mulzeari* (< *mulgēre*); *roȝ* — *roȝiri* pentru **rădeari* (< *ridēre*); *tund* — *tundiri* pentru **tundeari* (< *tondēre*); *torc* — *toartiri* pentru **turȝeari* (< *torquēre*); *ierb* — *iarbiri* pentru **irbeari* (< *fervēre*); etc., etc. (cf. Dens. H. I. r. I 147).

Treceri mai nouă, în sânul dialectului meglenoromân observăm foarte puține și acelea provenite din cauza prefacerilor fonetice. Astfel avem *ampl'u* — *ampl'ari* pentru *ampl'eare*; *suju* — *suĵari* (în Țarnareca) pentru *suiri*, amândouă având la persoana a doua plural de la indicativ prezintă *ampl'aȝ* pentru *ampl'eȝ* și *suĵaȝ* pentru *suit* (cf. § 14). În vorbirea curentă verbele *ȝon* și *fac* se aud la persoana a doua plural de la ind. prez. *ȝineȝ* sau *ȝaneȝ* pentru *ȝoniȝ* și *făȝeȝ* pentru *faȝiȝ*, etc. (Vezi și alte exemple la Obs. ad § 106). Cu toate acestea, formele cu accentul pe tulpină sunt cele mai întrebuițate și numai ele se întâlnesc în textele strănse de mine.

PREZINTELE INDICATIV

§ 106. În afară de unele schimbări fonetice la care sunt supuse atât radicalul cât și terminațiunile verbale, flexiunea acestei forme verbale este identică cu aceea a celorlalte dialecte.

Deasemenea și în dialectul meglenoromân avem la verbele de la conjugarea întâiu și a patra, pentru prezintele indicativ forme verbale scurte, cu accentul pe tulpină, și lungi, cu accentul pe terminațiune.

I	I-a	II	III	IV	IV-a
1. cȝnt	lucrez	cad	bat	dorm	sirbes
2. cȝnȝ	lucrez	caz	baȝ	dorm	sirbeȝ
3. cȝntă	lucrează	cadi	bati	doarmi	sirbeaȝti
1. cȝntȝm	lucreȝm	cădem	batim	durmim	sirbim
2. cȝntaȝ	lucreaȝ	cădeȝ	batiȝ	durmiȝ	sirbiȝ
3. cȝntă	lucrează	cad	bat	dorm	sirbes

La persoana 1 sing. terminațiunea -u nu se aude, ca în dialectul dacoromân, în spre deosebire de cel aromân. El apare numai când verbul se termină într'o grupă de consonante în cari ultima este o ligidă: *urlu* însă *ul't*. Verbele de conjugarea IV-a se termină în -es în loc de -esc, după cele spuse la obs. ad § 53-55.

La persoana 2 sing. terminațiunea -i dispăre, potrivit cu cele spuse la § 34, iar la verbele de conjugarea IV-a terminațiunea -eȝti este redusă la -eȝ pentru care vezi obs. ad. § 50-52.

La persoana 3 sing. pentru verbele de conjugarea II, III, IV și IV-a avem terminațiunea -i pentru -e, din cauza lipsei de accent (cf. § 29). Din aceeași cauză și la persoana 1, 2 plural de la conjugarea III avem terminațiunea -im, -iȝ pentru -em, -eȝ.

La persoana 1 plural, la verbele de conjugarea I și I-a avem terminațiunea -ȝm pentru -ăm, potrivit cu cele spuse la § 5.

Observațiuni. Următoarele verbe de conjugarea I: *aflu* — *flari*, *amnu* — *amnari*, *ampl'u* — *ampl'ari*, *antru* — *antrari*, *jungl'u* — *jungl'ari*, *mutȝcu* — *mutȝcari* și *vegl'u* — *vigl'ari*, în afară de forma regulată de la

persoana 1 singular, mai arată și o altă formă care se termină în -m. Astfel avem: *aflum* 6/79, *amnum* 6/13, 7/30, *ampl'um* 4/16, *antrum* 18/39, cf. 11/3, 3/36, 15/40, *jungl'um* 4/52, 12/43, 4/85, *mutšcum* 2/12, *știpcum* «pișc» (d.) *vegl'um* 3/7, 29/18. Acestea sunt așa de fregvente încât sunt aproape singurele întrebuintate în dialectul vorbit. Ele se explică prin analogie cu persoana întâiu sing. de la ind. prez. de la verbele bulgare. În bulgărește toate verbele se împart în trei clase: clasa I cuprinde verbe cu persoana 1 de la ind. prez. în -a, II în -ja și III în -am care sunt și cele mai numeroase, de oarece în această clasă intră și o mulțime de verbe derivate. În dialectele din Macedonia, socotind între acestea și pe dialectul megleno-bulgar, persoana întâiu în -am de la clasa III este, aproape, generalizată. Astfel, aci, pentru *pletă* «mpletesc» *bodă* «junghiu», *rastă* «cresc», toate făcând parte din clasa I, se zice *pletam*, *bodam*, *restam*, în-tocmai ca *digam* «ridic» *maham* «fac semn», etc. din clasa III. Această generalizare care a făcut ca orice verb la pers. 1 ind. prez. să se termine în -am, a avut o influență și asupra verbului meglenit, făcând ca unele dintre acestea, ca acele arătate mai sus, să primească la persoana 1 -m. Și deoarece toate verbele bulgare la aceasta persoană se termină propriu zis în -am, unele din aceste verbe arată -ăm. Astfel, pe lângă *aflum* avem și *aflăm* 7/31, 5/35, 9, 10/50, pe lângă *antrum* avem *antrăm* 5/51 și tot așa *jungl'ăm* 4, 19/32, 8/48. Dar influența verbului bulgar nu s'a mărginit numai asupra persoanei întâiu, ci a trecut și asupra persoanei a doua singular. De la verbele de mai sus avem la această persoană: *aflîș* 2/11, 4/35, 39; *antriș* 12/86, *jungl'iș* 6, 5/5, 15/55, 1/94, pe lângă formele regulate *aflî*, *antri*, *junglî*. Aci se vede clar că terminațiunea -ș pentru -i se datorește analogiei cu persoana a doua sing. de la verbul bulgar. După *pletam*, *pleteș* sau *pletîș*, s'a zis și *aflăm*, *aflîș*, etc. Dar la persoana a doua singular, în afară de formele citate mai sus, se mai întâlnesc unele terminate în -ăș: *aflăș* 2/31, 17/32, 24/51, *amnăș* (d); *jungl'ăș* 11/81, 10/84, cari trebuiesc socotite ca formațiuni analoage cu persoana întâiu *aflăm*, etc., în ce privește ă pentru i din -ăș. Un caz invers observăm în forma *mutšchim* 9/12 pentru *mutšcum* sau *mutšcu* refăcut, probabil, după persoana a doua, *mutšchiș* în ce privește i din -im pentru u. Tot așa se întâlnește și forma *spunim* pentru spun: *Ai delmi că ȣer să-ȣ spunim* (hai dacă vrei să-ȣi spun) 5/16. Dar aceasta nu mi-a putut fi confirmată și probabil că vorbitorul din basm a întrebuintat persoana întâiu plural pentru aceeași persoană de la singular. În afară de aceasta, verbul *antrari*, la persoana a doua, pe lângă *antri* și *antriș*, mai face și *antri'n*: *S-la anvieș dreptu pitșor an ȣer să lei tșămuȣu și să antri'n* (să în-fășori piciorul drept în fier, să iei ciomagu și să intri) 13/86. Deasemenea și de la *spun*, persoana a doua sing., în afară de *spu'n*, care este forma normală, se mai întâlnește și *spunî'n*: *Ti rog si nu spunî'n* (te rog să nu spui) 11/47. Desigur că toate acestea nu se pot explica decât prin analogie cu verbele ca: *deapin-deapiu*, *seamin-seamiu*, etc. Verbul *ampl'u* de conjugarea a II, din cauza prefacerilor fonetice, se conjugă după conjugarea I. Mai întâiu, în ceeace privește persoana întâiu cu l palatalizat (l'), ea reprezintă sau forma organică, derivând direct din *impleo* sau, și mai probabil, s'a născut prin analogie cu persoana a doua *implis (= imples) > impl'i > ȣmpl'i > ampl'i. În orice caz, acest l' este generalizat la toate persoanele de la singular și plural; din cauza aceasta, la răspândirea lui n'ar fi cu neputință ca să fi contribuit și persoana întâiu. În privința aceasta vezi și forma arom. din limba Aromânilor din Albania de nord: *umpl'u* «umplu» *Mini va si-l' umpl'u mintea* «eu o să-i umplu mintea» (Weigand, Jahresb. XVI p. 204, II/3). La persoana a treia, potrivit cu cele spuse la § 30, face *ampl'ă* < ampl'e, cu ă pentru -e, terminațiunea verbelor de conjugarea a doua. Această schimbare în terminațiune a persoanei a treia a dat naștere la o confuzie de conjugare,

făcând să se creadă că verbul este de conjugarea întâiu. Și după cum la *tal'*, *qnmol'* cu persoana treia: *tal'ă*, *qnmol'ă* avem la persoana întâiu plural *tăl'qm*, *qnmul'qm*, tot așa și de la *ampl'u* cu persoana a treia *ampl'ă*, avem la persoana întâiu plural *ampl'qm* pentru *amblem*. De aci ușor eră ca să facă la persoana a doua plural *ampl'at* pentru *ampl'et* și cu aceasta verbul să fie considerat ca făcând parte de conjugarea întâiu, pentru ca la perfectul simplu să avem *ampl'at* pentru *ampl'ut*, iar la participiul trecut *ampl'at* pentru *ampl'ut*. La Țârnareca, după o comunicare verbală, verbul se conjugă în felul următor: *umpl'u*, *umpl'ă*, *umpl'ă*, *umpl'ăm*, *umpl'at*, *umpl'ă*. Desigur că în acestea avem o încrucișare între formele aromâne, cu u inițial, și formele meglenite cu l' palatal. La persoana a doua avem ă pentru i din cauza elementului palatal, pentru care vezi § 35. — Un alt verb care tot din cauza prefacerilor fonetice de la prezintele indicativ își schimbă conjugarea, este și *sui*. La persoana a treia face *suică* pentru *suie*, cu trecerea lui e în ă din cauza lui i precedent. De aci apoi persoana întâiu plural a făcut *suicăm* pentru *suim*, iar a doua *suiaț* pentru *suiț*. Așa dar, tot după o comunicare verbală din Țârnareca, avem *sui*, *sui*, *suică*, *suicăm*, *suiaț*, *suică*. Verbul *leau*-*lari* se conjugă la cele trei persoane singular cu l rămas intact: *leau* 8/38, *leai* 6/37, *lea* 17/68, *lqm* 12/40, *laț* 21/16, *leau* 6/22, pentru *l'au, *l'ai, *l'a, cum se aud până astăzi în dialectul aromân. Ele s'au format, desigur, prin analogie cu restul formelor verbale cu accentul pe terminațiune. Imprumutul acesta trebuie să se fi făcut de timpuriu, încă pe când persoana a treia de la singular și plural *l'evat-l'evant*, trecând prin formele intermediare *liēja-liěa* ajunsese la *l'ea*, pentru ca mai pe urmă, prin înlocuirea lui l' prin l, să fi putut da *leau*, *leai*, *lea*, cu păstrarea diftongului ea, care, în orice alt caz, ar fi trebuit să fie redus la a, din cauza lui l' palatal. De altfel, păstrarea diftongului *ea* s'ar putea explica, deși cu mai puțină probabilitate, și din contaminarea formelor organice de la persoana întâiu și a doua singular *l'eu, *l'ei cu aceea de la persoana a treia singular *l'a*. În Lunguța, potrivit cu cele spuse la § 19 se aude *leu* 3/38, *lei*, *le*; iar în Țârnareca, pe lângă formele curat meglenite *leau*, *leai*, etc., se mai întâlnesc și *l'au*, *l'ai*, etc., aceste din urmă sunt, desigur, aromânisme. — În graiul din Cupa verbul dorm-durmiri, după o comunicare făcută de un elev de ai mei G. Papatanase, se conjugă la cele două persoane de la singular și la a treia de la plural cu o din tulpină trecut în ö: *dörm*, *dörm*, *doarmi*, *durmim*, *durniț*, *dörm*. În textele culese din Cupa nu se întâlnesc aceste forme, din care lipsește chiar verbul dormiri. Trecerea lui o în ö este greu de explicat. Doar numai dacă ar fi să admitem o metateză a lui i în hiat: *dormio*, mai ales că urmează după o labială, și atunci am avea ca în formele rubeus > roib, *habeat* > aibă, etc. și *dormio* > *djorm* > *dörm*, dar și în cazul acesta, dacă trecerea ar fi fost veche, ar fi trebuit să ne dea **jorm* ca din *deosum* > *jos*. Tot în Cupa am întâlnit forma *arzu* 16/56 despre care a mai fost vorba.

După informațiunile ce mi s'au dat, ea se întrebuințează des. Desigur că și această formă trebuie socotită sau ca un derivat direct din *ardeo* sau ca uua rezultat sub influența persoanei a doua *arz*. Dar partea și mai curioasă la această formă este menținerea lui -u, atunci când se știe că el dispare și nu se păstrează decât numai după o grupă de consonante, în care ultima este o ligidă. — Verbul *mintșunari* se conjugă cu accentul pe tulpină nu în -ez ca în dialectul aromân: *mintșun* 1/68, *mintșun'* 15/32, 3/38, 1/63, 1/68, *mintșună* 1/5, 2/63, *mintșunqm*, *mintșunaț*, *mintșund*. O schimbare de accent ca în *mintșun* pentru *mintș'ün* avem și în verbul *bătizari*, care la cele trei persoane de la singular face: *bătiz*, *bătiz*, *bătiză* (Lăgò odža să la batiză și zisi... toj să la batiz 5/86) pentru *bătez*, *bătez*, *bătează* (arom. *pătedzy*, *pătedzi*, etc.). — De la verbul *șpar* 'esperiu', avem

cele două persoane de la plural *spărom, spăraț și spărim, spăriț*. — Verbul *țer* arată trecere de conjugare la cele două persoane de la plural pentru care avem *țirem* 21/16, *țireț*, pe lângă *țearim țeariț*. Tot așa și de la *scot* avem *scutem, scuteț* 9/66, pentru *scoatim, scoatiț*. — De la *bea*, pluralul, pe lângă *bem, beț*, în Liumnița mai face *biăm, biț*, aceasta din cauza lui *e*, pentru care vezi § 13. În ce privește deosebitele forme, la prezintele indicativ, de la verbul *măncari*, să se vadă Obs. ad. § 4—10.

PREZINTELE CONJUNCTIV

§ 107. Ca în toate dialectele, prezintele conjunctiv se deosebește, puțin, de prezintele indicativ:

I	I-a	II	III	IV	IV-a
să cõt	să lucrez	să cad	să bat	să dorm	să sirbes
» cõtț	» lucrez	» caz	» baț	» dorm	» sirbeș
» cõtă	» lucrează	» cadă	» bată	» doarmă	» sirbească
» cã tòm	» lucròm	» cădem	» bătem	» durmim	» sirbim
» cãntaț	» lucraț	» cădeț	» băteț	» durmiț	» sirbiț
» cõtă	» lucrează	» cada	» bată	» doarmă	» sirbească

Conjuncțiunea *să* se întrebuițează și sub forma *sî*, sincopată *s*: *să antrum* 3/4 *să mi duc* 1/58, și: *si antrum* 18/39 și *ancalic* 39/65; *s-na ubidim* 2/31; *s-na duțim* 2/73, etc. Despre trecerea lui *s* în *z* când după el urmează un cuvânt care începe cu o consonantă sonoră: *z-va daș* 7/66, pentru *să vă daș*, *s-vă daș*, *z-vin* 7/75, *z-dunară* 7/73 cf. Obs. ad § 62—63.

În ce privește terminațiunile acestui mod ele se păstrează, ca și în dialectul aromân numai sub forma indicativului. Singura rămasă de la conjunctiv păstrată până azi la persoana a treia singular de la verbele de conj. I în dialectul dacoromân, s'a pierdut în dialectul meglenit, prin analogie cu persoana a treia de la indicativ.

Verbele de conjugarea IV-a cu tulpina în *ț* (< *t*) *tș, ș, j, z*, potrivit cu cele spuse la § 24, arată la persoana a treia singular terminațiunea *-ască* pentru *-ească*.

Formele verbale cu persoana întâiu și a doua singular neregulată și discutate la obs. capitolului precedent sunt aceleași pentru acest mod, mai ales că ele se întâlnesc aproape numai la conjunctiv. Așa dar avem:

1. *să aflu, să aflum, să aflăm*
2. *să afl'i, să aflîș, să aflăș*
1. *să antru, să antrum, să antrăm*
2. *să antri, să antrăș, să antri'n*
1. *să ampl'u, să apl'um, să ampl'ăm*
2. *să ampl'i, să ampl'iș*

PREZINTELE IMPERATIV

§ 108. În afară de verbele de conjugarea IV-a, imperativul din dialectul meglenoromân este la fel cu acela din celelalte dialecte. La persoana 2-a, pentru conjugarea I și I-a avem *-ă*; pentru II, III, IV -i, care, ca și la indicativ, se menține sau dispăre, după natura consonantei după care urmează. Verbele de conjugarea IV-a au persoana a doua în *-eă*, întocmai ca și în dialectul aromân istoric. și, în parte, și în cel dacoromân, în formele *păzeă, fereă*, pentru *păzește, ferește*.

Prin urmare, avem:

	I	II	III	IV
Sing.	2. cõtă	cadi	bati	dorm
	2. lucrează			sirbeă
Plur.	2. cãntaț	cădeț	batiț	durmiț
	2. lucraț			sirbiț

Iată acum și unele forme întâlnite în textele culese, după conjugări: I. *analică* 32, *ancarcă* 3/40, *antră* 18/39, 22/55, *intră* 12/71, *disjugă* 13/41, *jungl'ă* 5/85, *măncă* 22/69, *mănancă* 10/36, *toarnă-ti* 14/31, *uță* 15/55 II. *bea* 10/32, *vez* 23/55, etc. III. *dășcl'idi* 15/73, *dipuni* (numai în Țarnareca) 16/64, *paști* 13/41, *tindi* 39, *țoni* 6/22. IV-a *găzeă* (calcă) 12/81, *măineă* 7/34, 14/86, 17/43, *măntreă* 32/65, *sirbeă* 10/2, *trăjă* (rabdă) 8/29, *tureă* 8/52.

La verbele de conjugarea IV-a cu terminațiunea tulpinei în Ț, țș, ș, j, z, după cum am văzut și la § 107, avem la persoana a doua singular -a pentru -ea: *tăltșă-mi* (ucide-mă) 16/64 pentru *tăltșea-mi*, și tot așa de la verbele: *butșos*, *futșos*, *rutșos*; *grișos*, *tușos*, *năstrășos*; *bilijșos*, *prăjșos*, *pricăjșos*, etc. etc.

Imperativul monosilabic de la verbele: *dari*, *duțiri*, *fațiri*, *stari* s'a păstrat și în dialectul meglinit, ca și în restul limbii române: *də* (nu *də* 13/31); *du* (du-ti 12/2, 18/32); *fə* (fə-ti mai *ancoa* 18/33; *dispfə-ti di pri cal* «dă-te jos» 7/57; *fə-ti azor* «pregătește-te» 8/58); *zastoț* (*zastoț* uneac «oprește-te puțin» 8/85, 2/20). În Țarnareca, de la *dari* și *fațiri* avem și *dă*, *fă* (pe lângă *də*, *fə*), care nu sunt decât aromânisme.

Observațiuni. Cu privire la terminațiunea persoanei a doua de la verbele de conjugarea IV-a -ea, observ că după părerea lui S. Pușcariu avem aface cu o prescurtare a terminațiunii de la persoana a treia: -*eastē*. În dialectul aromân toate formele verbale nouă intrate în conjugarea IV-a fac imperativul la persoana a doua în -ea. Această prescurtare trebuie să fie veche, deoarece, după cum se știe, ea există, la unele verbe, și în dialectul dacoromân. — Verbul *lăsari* își pierde terminațiunea -a de la persoana a doua singular, când este urmat de forma conjunctă a pronumelui personal: *las-mi* 5/36, *las-ti* 8/69, pentru *lasă-mi*, *lasă-ti*. — În afară de forma normală *țoni-ti* sau *țon-ti*, se mai întâlnește și *țon'-ti* 11/85, care pare a fi rezultat sub influența persoanei a doua de la indicativ prezinte *țon'*. — De la *spăreari*, în afară de forma obișnuită de la persoana 2 sing. *spari* (Nu ti *spari* 3/53, 10/28), mai avem și *speară* (Nu ti *speară* feată 5/VIII), care poate fi și cea normală, cu e în tulpină pentru a, ca în *spel-spăală*, *ștet-șteată*, *vegl'u-veagl'ă*, etc. (In arom. avem *aspară*). — Verbul *lari* face la persoana 2 singular *leă* 2/66, 13/71, 3/72, etc. pentru *l'a*; este aceeași neregularitate care s'a observat și la formele de la indicativ prezinte, despre care vezi mai sus. — O particularitate deosebită prezintă la persoana 2 sing. verbul *fuziri*. Acesta, în loc de forma regulată *fuz*, arată pretutindeni *fuț*, cu z intervocalic căzut (Fuț tu dușmanuli, că *piriș* 44/40; *fuț di ȳa* 4/14; *fuț cum si fuz* 7/35 cf. 4/11, etc.) Când este urmat de pronumele de dativ, atunci primește terminațiunea -ă: *fuță-ț* 75. — De la verbul *viniri*, avem regulat persoana 2 sing. *ieł* 7/75; *iełă* 5/69, 12/56, *ieła* 4/75 (< gr. *Ēla* imperativul de la *ἐρχομαι*). Forma *vinu* aproape a dispărut; în textele mele nu se întâlnește și nici în vorbirea zilnică n'am putut-o auzi. — De la *stari*, în afară de *stoț*, mai avem și *toț*, (Toț să la batiz, să-l' pun numea 5/86; *toț*, să videm 6/85, etc.) Că *stoț* nu este numai influențat de verbul bulgăresc (cf. Weigand, o. c. 38), dar chiar reprezintă forma bulgară, aceasta se poate vedea și de acolo, că o se pronunță închis ca în bulgărește, nu ȳ (<ă), dacă ar trebui să admitem o încrucișare cu forma bulgară.

IMPERFECTUL

§ 109. Flexiunea imperfectului la câteși patru conjugările coincide cu aceea din dialectul dacoromân. Formele vechi de la persoana întâiu sing. fără -m, așa cum se păstrează în scrierile vechi și chiar astăzi în regiunea Bistriței, nu există. Deasemenea și persoana 3 plural se sfârșește în -ȳ, în spre deosebire de dialectul aromânesc care nu arată această terminațiune; *dădeȳ* 12/69, 1/31, 2/58, etc.; *imnaȳ* 19/72, *țipaȳ* 14/11, *țirtaȳ* 1/39, *vătămȳ* 12/65, etc., etc.

I	II	III	IV
cânt-am	căd-eam	băt-eam	durm-eam
cânt-ai	căd-eai	băt-eai	durm-eai
cânt-ă	căd-eă	băt-eă	durm-eă
cânt-am	căd-eam	băt-eam	durm-eam
cânt-aț	căd-eaț	băt-eaț	durm-eaț
cânt-au	căd-eau	băt-eau	durm-eau

La verbele cu tulpina terminată în țș, ș, j, dz, terminațiunea -eam trece în -am: rutșam, tărtșam; năstrășam, prăcăjam (și pricăjam) pentru rutș-eam, tărtș-eam, etc. (cf. § 22).

Observațiuni. Verbul *lari* «luare» face la imperfect *lăjam, lăjai, lăja, lăjam, lăjaț, lăjau* (citatele se pot vedea la capitolul verbelor neregulate). Desigur că aici avem aface cu o formațiune analoagă după ded-dedeam: laj-lăjam. La Târnareca avem *lujam, lujaț, luja, lujam, lujaț, lujaț, lujaț*, care nu se explică decât numai printr'o încrucișare a formei aromâne *lu-am* (pronunțat loam) cu *lăjam*. — Prin analogie cu *lăjam* sau *lujam* avem și *flăjam* de la *flari* «aflare» alături de forma regulată *flam*. — De la beari avem imperfectul *beam* și *bijam*. — Verbul *dari* face la imperfect *dideam* și (foarte des) *dădeam* 13/31, 11/56, *dădeai, dădeă* 13/31, *dădeam* 21/73, *dădeat, dădeau* 2/58 cu e din tulpină trecut în ă, așa cum se aude, pe alocuri, și în dialectul aromânesc. Desigur că și aici avem a face cu un fenomen de analogie cu formele de la prezintele indicativ *day, daț*, etc. sau chiar cu rezultatul unei încrucișări cu vechiul imperfect *dam* (< *dabam*) pe care l-am întâlnit numai o singură dată: *Tucu si dam la toț* (dacă dedeam s. aș fi dat tuturoa) 15/31 (cf. § 116) și care, după cum se știe, la Aromâni, este forma oticinuită: *dam, daț, da, dam, daț, da*.

PERFECTUL SIMPLU

§ 110. Se înfățișează sub o formă mai arhaică decât acela din dialectul dacoromân de astăzi, asemănându-se, în privința aceasta, foarte mult cu dialectul aromân, cu limba vechilor texte literare și cu dialectul bănățean (cf. Weigand, *Der Banater Dialekt* în *Iahresb.* III p. 242 în care se dă lista tuturor verbelor cu perfectul sigmatic).

La tratarea perfectului simplu vom deosebi: 1) perfectul cu accentul pe terminațiune și 2) perfectul cu accentul pe tulpină (sigmatic).

§ 111. I. *Perfectul simplu cu accentul pe terminațiune* se formează regulat cu aceleași terminațiuni ca în toate dialectele.

I	II	III	IV
cânt-ai	căz-ui	băt-ui	durm-ii
cânt-aș	căz-uș	băt-uș	durm-iș
cânt-o	căz-ù	băt-ù	durm-ì
cân-om	căz-um	băt-um	durm-im
cânt-aț	căz-uț	băt-uț	durm-iț
cânt-ară	căz-ură	băt-ură	durm-iră

La persoana 3 sing. de la conjugarea I avem terminațiunea -o pentru -ă, din cauza prefacerilor fonetice. La persoana 1 plur. avem -om (< am), -um, -im pentru -arăm, -urăm, -irăm din dialectul dacoromân de astăzi, păstrând formele organice ca în literatura veche și dialectul aromân de astăzi. La persoana 2 plur. avem -aț, -uț, -iț pentru at, -ut, -it din celelalte dialecte, care, probabil, s'au născut prin analogie cu aceeași persoană de la formele prezintelui indicativ. Punctul de plecare trebuie căutat în persoana 1 plural: cântom, căzum, bătum, durmim, care este la fel pentru perfectul simplu ca și pentru prezintele indicativ. De aci apoi ușor eră să se formeze și pentru persoana 2 plural mai întâiu de la perfectul simplu de conjugarea I: cântaț (pentru cântat), și după aceea să

se generalizeze și la celelalte conjugări: căzuț, bătuț, durmiț (pentru căzut, bătut, durmit). În Țărnareca sunt foarte obicinuie și terminațiunile din dialectul aromân: -ai, -aș, -ă, etc. afară de persoana 2 plural, care arată mereu, chiar la formele de origine aromână, *aț*, nu *-at*.

Observațiuni. Verbul *ampl'u* «umplu» care, după cum am arătat mai sus (cf. obs. ad. § 106), din cauza prefacerilor fonetice a trecut la conjugarea I, la perfectul simplu face *ampl'ai*, *ampl'aș*, *ampl'o* 2/7, 7/35, *ampl'om*, *ampl'aț*, *ampl'ară* 10. În Țărnareca, după cum s'a arătat și la prezintele indicativ, avem *umpl'ai*, *umpl'aș*, *umpl'ă* 13/72, *umpl'am*, *umpl'aț*, *umpl'ară*. Mai rar: *ampl'ui*, *ampl'uș*, *ampl'u* 7/55, etc. după conjugarea II. Tot așa și *sui*ri (Țărnareca) cu perfectul simplu: *suiaj*, *suijaș*, *suijă*, *suijăm*, *suijaț*, *suijară*, pentru *suij*, *suiș*, etc. Verbul *leay* «iau» are: *laj* 4/22, *laș* 5/22, *lō* 4/VI, 13/9, 4/24, 8/28, etc. *lōm*, *laț*, *lară* 16/15, 21/16, 14/38, formate, de sigur de la infinitivul *lari*, ca cântari: *cantaț*. Pe când persoana 3 sing. *lō* arată un *ō* pronunțat deschis și bine distinct, la persoana 1 plural *lōm* se pronunță când cu *ō* când cu *o*, ceea ce dovedește că forma veche *lom* (< *luām* < *lūāmu* < *levamus*), care se întâlnește în dialectul aromân, încă n'a dispărut de tot. Pentru persoana 3 singular *lō*, în Huma se aude numai *lă* 8/69, 13/71, iar în Țărnareca numai *lo* 25/64, însă aceasta poate fi aromânească (*lo* < *luā*), decât forma veche. De la *spăreari* avem *spăruj* 4/87, *spăruș*, *spărū* 4/87, cf. 10/4, 20/73, *spărūm* *spărūț*, *spărură*, după verbele de conjugarea III.

La Huma se conjugă și după conj. I: *spăreai*, *spăreaș*, *spără*, *spărăm*, *spăraț*, *spărară*; de aci și participiul trecut, pe lângă *spărut* face și *spăreat* 10/40. De la *dari* avem regulat cu accentul pe tulpină *dad*, *deadîș* 8/35 (numai în Țărnareca forma normală *dideș* 6/66), *deadî* 13/39, 5/6, etc., *deadim*, *deadîț* 7/65, *daedără* 7/71 (în Țărnareca) *daediră* 3/68. La verbele de conjugarea II n'avem nimic de observat. Pentru *biu*j și *căzu*j din bibit și cecidit avem în latina vulgară **bibuit*, **caduit* (Dens. H. I. r. I, 152).

§ 121. 2. *Perfectul simplu cu accentul pe tulpină.* Pentru o mai mare înlesnire în tratarea acestei forme verbale, vom împărți toate verbele în 5 grupe: 1. verbe cu tulpina terminată într'o dentală simplă, 2. cu dentala precedată de o nazală, 3. verbe cu tulpina într'o guturală, 4. cu guturala precedată de o nazală, 5. verbe cu tulpina într'o nazală și 6. verbe cari se sfârșesc într'o labială.

1. *Verbe care se sfârșesc într'o dentală:*

ancl'id	— ancl'iș	— ancl'is
ard	— arș	— ars
rod	— roș	— ros
rođ	— roș	— rōș
scot	— scoș	— scos
trimet	— trimeș	— trimes
uțid	— uțiș	— uțis

2. *Verbe care se sfârșesc într'o dentală precedată de o nazală:*

pitrund	— pitrunș	— pitruns
prind	— prinș	— prins
scund	— scunș	— scuns
tund	— tunș	— tuns

3. *Verbe care se sfârșesc într'o guturală:*

andireg	— andireș	— andires
aņileg	— aņilepșu	— aņiles

coc	— copș	— copt
daug	— dauș	— dauș
duc	— duș	— dus
fac	— feș	— fat
frig	— friș	— fris
leg	— leș	— les
merg	— merș	— mers
mulg	— mulș	— muls
sparg	— sparș	— spars
sug	— suptșu	— supt
torc	— torș	— tors
trag	— traș	— tras
zic	— ziș	— zis

4. Verbe care se sfârșesc într'o guturală precedată de o nazală:

anțing	— anținș	— anțins
anving	— anvinș	— anvins
frong	— fronș	— frons
jung	— junș	— juns
ling	— linș	— lins
ping	— pinș	— pins
plong	— plonș	— plons
sting	— stinș	— stins
string	— strinș	— strins
ung	— unș	— uns

5. Verbe care se sfârșesc într'o nazală:

dipun	— dipuș	— dipus
pun	— puș	— pus
rămön	— rămaș	— rămas
spun	— spuș	— spus

6. Verbe care se termină într'o labială:

ierb	— ierș	— iert
rup	— rupșu	— rupt

Observațiuni. Dintre aceste grupe, perfectul verbelor cu tulpina într'o dentală arată dezvoltarea cea mai regulată. De la formele latine (in)clusi, arși, roși, risi, tramisi (= transmisii), occisi (= occidi) avem regulat: ancliș, arș, roș, rșș, trimeș, ușiș. Iată acum și câteva forme dintre cele întâlnite în texte; ancliș 9/3, anclisi 10/9, 9/38; arși 38/65, arsiră 17/56; dășclisi 14/77, dișl'isi 7/5; trimeș 24/31, trimeasi 6/IV, 5/70, trimeasiră 10/38; scoasi 12/38, 8/59, 4/68, scoasiră 6/33; zărășeș (za-rôd) 8/62.

În ce privește grupa 2, cu dentala precedată de o nazală, observăm că încă în l. latină am avut absco(n)sit (= ndit) după modelul lui clausit (cf. Dens. H. l. r. I, 152) care a dat regulat *ascunș > scunș. Acesta, susținut și de perfecte verbelor terminate într'o guturală precedată de n, ca: anținș < (in)cinxi, junș < junxi, plonș < planxi, stinș < stinxi, etc. (vezi mai jos la 4) a atras după sine și restul formelor de la perfect, mai ales că erau prea puține, care se terminau într'o dentală, ca prinș (pre(h)endi), pîtrunș (pertudi) și tunș (totondi). Se înțelege că trecerea aceasta s'a putut efectua și chiar numai sub influența perfectelor cu dentala precedată de o nazală. Iată și câteva forme spicuite din texte: pîtrunsi 12/68, prinșeș 12/71, prinși 594; scunș 7/36, și 1/38. În Țârna-

reca avem: scunș (arom. ascunșu), scumsiră 10/64, pe lângă scunș, scunșis, etc.

În grupa 3 se observă o tendință de unificare a verbelor în *-si*, susținute în bună parte și de perfecte verbale cu tulpina într-o dentală (grupa 1). Astfel, după merg-merș < mersi, mulg-mulș < mulsi, sparg-sparș < sparsi, torc-torș < torsi, au făcut și *ândireg-ândireș* < *derexi* (pentru **derepș* cf. arom. **derepșu* < *drepsu*), *daug-dauș* < *adauxi* (pentru **daupș*, arom. *adapșu*), *duc-duș* < *duxu* (pentru **dupș*, arom. *duș*), *frig-friș* < *frixi* (pentru **fripș*, arom. *fripșu*), *trag-traș* < *traxi* (pentru **trapș*, arom. *trapșu*), *zic-ziș* < *dixi* (pentru **zipș*, arom. *dziș*), *leg-leș* < **lexi* (= legi cf. Dens. H. I. r. I, 153) pentru **lepș*, arom. *alepșu*. Singura formă meglenită care face perfectul regulat este *coc-copș* < *coxi* susținut, probabil, de participiul trecut copt (< coctum) și tot așa *sug-suptșu* < *suxi* (pentru **supș*, arom. *supșu*) susținut, și chiar influențat prin introducerea unui *t* în tulpină, de participiul *supt* < *suctum* (arom. *suptu*). Această din urmă (*suptșu*) a influențat, la rândul ei, forma **anțilepșu* < *intellexi*, făcând-o să se pronunțe *anțileptșu*, pe lângă *anțiles*, fiecare conjugându-se separat la celelalte persoane din sing. și plural: *anțileaptiș*, *anțileapti* 5/64, *anțileaptim*, *anțileaptiș*, *anțileaptiră* 6/64 și *anțileasiș* (și: *anțiles* 11/79) *anțileasi*, *anțileasim*, *anțileasiș*, *anțileasiră* 19/56, 4/73, 1/77. Iată și câteva forme din texte: *ândireasi* 10/56, 3/69, *dusiș* 12/38, 5/78, *dusi* 8/39, 12/55; *dusiră* 4/55; *frisi* 4/52; *leasi* 4/37, *leasiră* 17/4, *mearsi*, (Țărnareca) *nearsi* 3/65, 5/66, *nearsiră* 6/67, 1/68; *traș* 5/13, *trasi* 17/4, *trasiră* 5/34; *ziseș* 19/72, *zisi* 2/2, 3/21, etc.

În ce privește forma *fetș* < feci pentru **feț* vezi explicațiunile date la Obs. ad § 53—55. Aci dau numai câteva forme: *feș* 12/4, 3/12, 23/55, 2/63, 7/69, etc. *fiăș* 2/76, *fiseș* 12/71, *fisiăș* 18/73, *făseș* 10/6, 10/33, 9/57, *feși* 12/4, *disfeși* 4/17, *feasim*, *feasiș*, *feasiră* 4/31, 23/38, etc. În Țărnareca avem *fetș* 19/55, *fișeș*, *feaiș* 4/65 însă și *feasi* 7/64, *feasiră* 8/64, etc.

În grupa 4, dintre verbele terminate într-o guturală precedată de *n*, cele mai multe fac perfectul simplu regulat: *anțing-anținș* < (in)cinxi; *jung-junș* < junxi; *ling-linș* < linxi; *plong-plonș* < planxi; *sting-stinș* < stinxi; *string-strinș* < strinxi; *ung-unș* < unxi. Prin analogie cu acestea au trebuit să facă și *frong-fronș* pentru **fredz* < fregi (arom. *fredžu* pentru care vezi Obs. ad. § 53—55), *anving-anvinș* pentru **anviț* < vici (arom. *azvimșu*) și *ping-pinș* pentru *pedz* > impegî (arom. *pimșu*), dacă cumva, după cum arată și formele aromâne, n'ar fi existat în latina vulgară, pentru aceste două forme din urmă, **impinxi* pentru *impegî* și **vinsi* pentru *vici* (cf. Dens. H. I. r. 153). Iată și unele forme din texte: *fronși* și *frânsi* 14/72, *frânsiră* 18/69; *junși* 6/5, 5/15, etc. *junsiră* 2/73, *junsără* 2/77, 20/73; *zălinși* 22/73; *plonși* 7/34, 5/58; *strinși* 47/40, *strinșeș* 649; *unși* 7/30, *unsără* 23/29, etc.

În grupa 5, după modelul verbelor rămon-rămaș (< rema(n)si și a tuturor formelor cu o dentală în tulpină, mai ales că participiul perfect se termină în aceeași consonantă: *ard-arș*, *rod-roș*, *rođ-roș* cu part. *ars*, *roș*, *roș*, au făcut și *pun-puș*, *dipun-dipuș*, și *spun-spuș*, cu participiile *pus*, *dipus*, *spus*.

În fine, în grupa 6, sub influența participiilor *supt*, *copt* de la verbele *sug*, *coc*, care erau aceleași ca terminațiune cu *rupt*, *ierț*, s'au născut formele *ierș* de la *ierb* (cf. 20/32) și *rupșu* de la *rup* (860). Și după cum *suptșu* la celelalte persoane face *suptiș*, *supti*, tot așa și *rupșu* face *ruptiș*, *rupti* 23/72 cf. 16/19, 286, *ruptim*, *ruptiș*, *ruptiră* 13/19, alături de *rupsiș*, *rupsi* 7/57, etc. (Cu privire la trecerea lui *s* în *ț* cf. § 63).

PERFECTUL COMPUS

§ 113. Se formează ca în toate dialectele cu prezintele indicativ de la verbul ajutător *veari* și participiul trecut de la verbul de conjugat.

I	II	III	IV
cântat-am	căzut-am	bătut-am	durmit-am
cântat-ai	căzut-ai	bătut-ai	durmit-ai
cântat-au	căzut-au	bătut-au	durmit-au
cântat-am	căutat-am	bătut-am	durmit-am
cântat-aț	căzut-aț	bătut-aț	durmit-aț
cântat-au	căzut-au	bătut-au	durmit-au

Despre perfectul compus construit cu «a fi», vezi la sintaxă § 154.

MAI MULT CA PERFECTUL

§ 114. Ca și în dialectul aromân, vechiul mai m. ca perfect, așa cum se întrebuințează în dialectul dacoromân, a dispărut. Numai într'un singur basm am întâlnit forma *ziseasi*, care se reduce la forma latină *dixisset* (*Searta, fițoru chinisi dupu boi și feasi șa cum l'd ziseasi stăpnu*, «seara, porni băiatul după boi și făcu așa cum îi ziseze stăpânul» 14/41). Din cercetările ce am făcut ca să aflu dacă ea se întrebuințează și în graiul viu, nimeni n'a putut să-mi spună ceva lămurit. Cei mai mulți nu o cunosc, ceea ce vrea să zică că ea nu mai are întrebuințare în dialect. Însă în locul acestei forme verbale dispărute, astăzi, pentru exprimarea ei s'a recurs, ca și în dialectul aromân, la o formațiune perifrastică alcătuită din imperfectul verbului ajutător *veari* și participiul verbului de conjugat.

I	II	III	IV
veam cântat	veam căzut	veam bătut	veam durmit
veai cântat	veai căzut	veai bătut	veai durmit
vea cântat	vea căzut	vea bătut	vea durmit
veam cântat	veam căzut	veam bătut	veam durmit
veaț cântat	veaț căzut	veaț bătut	veaț durmit
veau cântat	veau căzut	veau bătut	veau durmit

Originea acestei forme verbale trebuie căutată în limbile balcanice și în special pentru dialectul meglenit, în limba bulgară, care își formează m. m. ca perfectul cu *bēh* (beach), imperfectul verbului «a fi». Dealtfel, influența limbii bulgare la formarea mai m. ca perfectului se vede și deacolo că, după cum la perfectul compus pe lângă forma românească, mai există și una tradusă din bulgărește cu verbul ajutător «a fi», tot așa și aici, în afară de formațiunea cu verbul *veari*, mai există una, care se întrebuințează ceva mai rar, alcătuită din imperfectul verbului «a fi» și care, prin urmare, nu-i decât o traducere a imperfectului bulgar *bēh*:

ram mâncat, -ă	ram durmit, -ă
rai mâncat, -ă	rai durmit, -ă
ra mâncat, -ă	ra durmit, -ă
ram mâncat, -ti	ram durmit, -ti
raț mâncat, -ti	raț durmit, -ti
rau mâncat, -ti	rau durmit, -ti

VIITORUL

§ 115. Dacă în dialectul aromân se mai păstrează o urmă de viitor alcătuit din prezintele conjunctivului, precedat de persoana 3 singular de la indicativul verbului «vrea» *va*, în dialectul meglenit s'a pierdut și această ultimă rămășiță de viitor construit cu «volo», și astăzi, această formă verbală se exprimă prin prezintele conjunctiv:

I	II	III	IV
si cont	si cad	si bat	si dorm
si cõt	si caz	si baț	si dorm
si cõtă	si cadă	si bată	si doarmă
si cãntom	si cãdem	si batim	si durmim
si cãntaț	si cãdeț	si batiț	si durmiț
si cõtă	si cadă	si bată	si doarmă

De sigur că, sub această formă, funcțiunea viitorului deși este deosebită de aceea a conjunctivului, de multe ori ea se confundă și nu se poate pricepe bine decât numai din contextul frazei: *Io si va 'ncurun, ca napcum si fațiț fãmeal'* (eu vă voi cunună, pentru ca iarăș să nașteți copiii) 39/40 *Taț mul'ari, ca si ti tures ă n vali* (taci muiere, că o să te arunc în vale) 6/14. *S-ti duț?* — *s-mi duc.* (o să te duci? — o să mă duc 7/44. *Si-ți leg* (o să-ți leg) 38/40, etc., etc.

Un altfel de viitor care se întrebuințează numai în Țarnareca și se deosebește și de viitorul din dialectul aromân este următorul:

ăs cõt	sau ă si cõt
ăs cõt	» ă si cõt
ăs cõtă	» ă si cõtă
ăs cãntom	» ă si cãntom
ăs cãntaț	» ă si cãntaț
ăs cõtă	» ă si cõtă

Se înțelege că ăs nu-i decât o formă contopită din *ă si* sau *ă să* (cf. arom. *vas cântu* din *va* și *cântu*), iar ă nu reprezintă decât persoana 3 sing. de la ind. prez. a verbului *vreari*, adică *va > ȳa > uă > ă*. Iată și câteva citate din texte: ăs l'au 11/65; ăs dau 26/65; ăs mănco 19/68; ăs ținăm 5/68; ăs nergu 11/65; ăs scundu 5/65; ăs mântrescu 29/65, etc. Cu *ă si* avem: *ă si facă țerbu* (o să se facă cerb) 13/64; *ă si nă gustim* (o să ne ospătam) 19/68; *ă si ner la biserică* (o să merg la biserică) ib. etc. Din toate aceste citate, se vede clar că ăs n'are a face cu *as* din dialectul aromân, întrebuințat la imperativ: *as hibă* (fie), *as n'earđim*, etc., după gr. *ἄς εἴς*, *ἄς ὁπάγομεν* etc.

CONDIȚIONALUL

§ 116. El nu există propriu zis. Ceeace am auzit din viul graiu și am întâlnit în texte nu este decât o alcătuire din conjuncțiunea de origine bulgară: *acu*, pe de o parte, cu prezintele indicativ pentru exprimarea prezentului, iar pe de alta, cu imperfectul, pentru exprimarea trecutului. Așa dar, avem:

(a)cu cõt «dacă aș cântă»	(a)cu cãntam «dacă aș fi cântat»
(a)cu cõt	(a)cu cãntaț
(a)cu cõtă	(a)cu cãnta
(a)cu cãntom	(a)cu cãntam
(a)cu cãntaț	(a)cu cãncăț
(a)cu cõtă	(a)cu cãntau

Tot așa se exprimă condiționalul și cu ajutorul conjuncțiunii *tucu*, urmată de prezintele sau imperfectul conjunctiv:

tucu si cõt	tucu si cãntam
tucu si cõt	tucu si cãntaț
tucu si cõtă	tucu si cãnta
tucu si cãntom	tucu si cãntam
tucu si cãntaț	tucu si cãntăț
tucu si cõtă	tucu si cãntau

Iată și câteva citate: *Tucu si-n' li facă țeasti tșoști dōmnu ȳoi, cari si treacă pri ȳa, nu la las nīdat.* (dacă mi le-ar face Dumnezeu pe aceste ciori oi, ori care ar trece pe aici, nu-l las fără să nu-i dau ceva). 3/31. *Tucu si dam la toț,... la minī nu rămāneă țivă* (dacă aș fi dat la toți, mie nu mi-ar fi rămas nimic). 15/31.

INFINITIVUL

§ 117. Terminațiunile infinitivului, după conjugări, sunt: I-*ari*, II-*e-ari*, III-*iri* și IV-*iri*.

cânt-ari, căd-e-ari, bat-iri, durm-iri.

În spre deosebire de dialectul aromân, în care n'a mai rămas nici o urmă de întrebuințare verbală a infinitivului, infinitivul din dialectul meglinit continuă să se mai întrebuințeze, în funcțiune verbală, deși nu în prea mare măsură și în privința aceasta el se apropie mai mult de limba textelor vechi din dialectul dacoromân. Astfel, după verbul *puteari*, precedat sau nu de o negațiune, urmează aproape întotdeauna infinitivul lung: 1. fără negațiune: *Ti poț duțiri* 9/78; *si-u poată duțiri* 4/34; *ȳu poț sfârșiri* 18/4; *u poț dărrari* 15/47; *ȳu putem lari* 5/84. *Acu putem lari ȳu di cola, si putem fațiri lucru, ară cu nu putem lari, nu putem fațiri țiva*, (dacă putem lua apă de acolo, vom putea face treabă, iar dacă nu putem lua, nu putem face nimic) 10/85 2. după o negațiune: *Cu țel nu poț sādiri căstraveț* (nu poți semăna castraveți) 155; *nu ȳu putū cățari* (nu o putu prinde) 3/59; *nu la poț flari* 7/32 cf. 5/42; *nu la poț māncari* 19/12; *nu putū trāiri* (răbdă) 6/72; *nu ȳu putū cunoaștiri* 23/4; *nu ti pot scundiri* 8/80; *nu u putū junziri* (nu o putu ajunge) 13/99, etc., etc.

PARTICIPIUL TRECUT

§ 118. Ca și la tratarea perfectului simplu, și aici trebuie să facem o deosebire în: 1. participiul cu accentul pe terminațiune și 2. participiul cu accentul pe tulpină.

1. Participiul cu accentul pe terminațiune este același ca în dialectul dacoromân, deosebindu-se de cel aromân prin aceea că nu se sfârșește în -ă. Așa dar, avem pentru conj. I-*at*, II, III-*ut* și IV-*it*.

cânt-at căz-ut băt-ut durm-it

De observat este că la verbele de conjugarea III și IV-a, care se sfârșesc în r, ș, j, z, ț, potrivit cu cele spuse la § 32, i din terminațiune trece în ȳ: *umārș-umarșt* 15/31, *ies-ișot* 5/61, *urujș-urujot* 3/61, *ud-uzot* 6/61, etc., etc.

2. La verbele cu accentul pe tulpină avem participiul terminat la cele mai multe în -s și numai la vreo cinci forme în -t (copt, fat, țert «fiert», rupt și supt-sug).

Dintre acestea, verbele cu tulpina într-o dentală (t, d) fac participiul regulat: *ancl'id-ancl'is* (< (in)clusum); *ard-ars* (< arsum); *rod-ros* (< rosum); *rođ-rșs* (< risum); *trimet-trimes* (< tramissum); *uțid-uțis* (< occisum), după care a făcut și *scot-scos*.

La cele terminate în dentală precedată de n, observăm că acest n, susținut de formele de la prezintele indicativ, s'a păstrat ca în toate dialectele: *prind-prins* (< pre(h)ensum); *scund-scuns* (< absconsum); *tund-tuns* (< tonsum). Prin analogie cu acestea a făcut și *pătrund-pătruns* (< pertusum) pentru **pătrus*, singurul verb care mai intră în această categorie.

Mai neregulat se formează participiul la verbele terminate într-o guturală. În privința aceasta dialectul meglinit se aseamănă mai mult cu dialectul dacoromân, decât cu cel aromân. După participiile: *merg-mers* (< mersum); *mulg-muls* (< mulsum); *sparg-spars* (< sparsum); *torc-tors* (< torsum) și sub influența participiilor de mai sus, au făcut și *ândireg-ândires* (< directum) pentru **ândirept* (cf. *drept*, *dirip* și mai cu seamă participiul arom. *andrepțu*); *anțileg-anțiles* (< intellectum) pentru **anțilept* (în acest dialect s'a pierdut chiar și adjectivul înțelept, -ă, întrebuințând pentru aceasta forma *anțiles*,

arom. *adzeptu*); duc-*duş* (< ductum) pentru *dupt (şi în arom. *duş*); frig-*fris* (frictum): pentru fript (arom. *friptu*); daug-*daus* (< adauctum) pentru *daupt s. *dapt (cf. d. p. aŋşiles ūom «om înţelept»), leg-*les* (< allēctum) pentru *lept (arom. *aleptu*) şi trag-*tras* (< tractum) pentru *trapt (arom. *traptu*).

Cu participiile organice au rămas numai formele: coc-*copt* (< coctum) şi sug-*supi* (< suctum), care se regăsesc în toate dialectele.

În ce priveşte fac-*fat* (< factum) care, sub forma lui primitivă, nu există nici măcar ca substantiv (fapt), ea rămâne neexplicată, dacă n'ar fi să admitem o influenţă din partea lui dau-*dat*¹⁾.

Verbe cu tulpina într-o guturală precedată de n, şi-au refăcut, toate, participiul după modelul celor terminate într-o dentală precedată de un n. Astfel, după prind-prins, scund-scuns, etc. au făcut şi aŋşing-aŋşins (< (in)cinctum) pentru aŋşint (cf. arom. *fintu*); aŋving-aŋvins (< victum) pentru *aŋvint sau *aŋvipt (arom. *asvintu*); frong-frons (< fractum) pentru *front, păstrat numai ca adjectiv *front*, -ă (arom. *frămtu*, -ă); jung-juns (< junctum) pentru *junt (arom. *adşuntu*); ling-lins (< linctum) pentru *lint (arom. *limtu*); ping-pins, pentru care trebuie admis un part. *impictum (= impactum), trebuia să dea *ampint sau, fără prefix ca în dialectul aromân, *pint (arom. *pintu*); plong-plons (< planctum) pentru *plont (arom. *plămtu*); sting-stins (< stinctum) pentru *stint (arom. *stimtu*); string-strins (< strictum) pentru strimt, aşă cum s'a păstrat ca adjectiv (arom. *strimtu*); ung-uns (< unctum), păstrat numai ca substantiv: unt (arom. *umtu* verb şi subst).

Tot aşă fac şi verbele terminate în n: pun-*pus*; spun-*şpus*, afară de rămon-rămas (< rema(n)sum) care face regulat. Deasemenea regulat fac şi cele două verbe cu tulpina în labială: rup-*rupt* şi ȧerb-ȧert.

GERUNZIUL

§ 119. După cum în dialectul aromân există o formă verbală pentru exprimarea gerunziului, compusă din gerunziul, propriu zis, şi terminaţiunea -lui (cântândalui), tot aşă şi în dialectul meglinit avem una alcătuită din gerunziu şi terminaţiunea -ăra, care apare şi sub forma -ura, şi -urlea. Iată unele forme întâlnite în texte: lăgondăra de la lag «alerg». (Lamăia vinl lagondăra «smeul venl alergând 11, 14/51); lăgondura (Ca la vizură... cum venl lăgondura «când îl văzură cum venia alergând» 21/32); budăindăra de la budăies (bg. bodam) «impung» (La dăro calu şi ca 'ncălicu pri jeŋ, fuzi budăindăra 6/80); plăngondăra de la plong 1/14; stinindurlea de la stines «oftez» (la-l şi lupu vinl di ghijos stinindurlea «uită-l şi lupul venind de jos oftând» 15/72).

Originea sufixului îmi este necunoscută. Poate că ea stă în legătură cu sufixul-ură din conjuncţiia cindură-că din dialectul dacoromân: Cindură-că pomeniui de diochiu, trebuie să va spun boieri d-voastră, că mă pricep la discântice. Alexandri, Teatru, I 10. În «Şezătoarea», II, p. 187 găsim şi cindri-că, cindrileă-că. (Despre acestea cf. Puşcariu, *Dict. Acad. Rom.* sub *findcă*). Se înţelege că în tulpina acestei conjuncţiii avem forma fiind cu pronunţare dialectală. Despre rest nu se poate şti nimic cu siguranţă. Tiktin (Dicţionar Româno-German) presupune că ar fi rezultat din fiind-dară, ceea ce este foarte greu de admis. Plecând de la formele meglenoromâne, cum ar fi d. p. lăgondăra, s'ar putea admite o formă progresivă a participiului prezent lăgond cu imperfectul verbului «a fi» de la persoana 3, ară, forma mai veche din eră. Cu alte cuvinte la început, trebuie să fi avut lăgond + ara > lăgondara, cu înţelesul de «pe când se află lergând» şi tot aşă plăngond-ara pe când se află plângând, etc. Elementul final a fost simţit, mai târziu ca sufix, şi, în această calitate, putea fi înlocuit cu -ură, cum avem în lăgondură alături de lăgondăra. În dialectul dacoromân n'a rămas din această construcţie decât numai când se află în unire cu fiind > ciind > cind, celelalte pierzându-se²⁾.

În graiul din Târnareca, se mai întâlneşte o formă a gerunziului în -eajchi, care este de origine bulgară: nirdzeajchi «mergând» (bulg. odeichi): Nirdzeajchi casă, au

¹⁾ Vezi explicaţia pe care o dă S. Puşcariu în *Zeitschr. f. rom. Phil.* XXXIX pag. 632.

²⁾ Despre aceasta vezi şi *Dacoromania* II p. 661.

scoasi cartea și au cântă, (mergând acasă, o scoase scrisoarea și o ceti) 4/68, șideaiichi.

În fine, o altă formă, pe care am găsit-o în text și ține locul de gerunziu, este și *qndăr* cu înțelesul «mergând». *Lisița ca si sculș di cola, qndar, qndăr, si dusi la ampirātu* (vulpea după ce se sculă deacolo umblând, umblând, se duse la împăratul) 18/79. Ni-meni, din câți megleniți am întrebat, n'a știut să-mi explice adevăratul înțeles al acestui *qndăr*. Cei mai mulți îl interpretează ca o expresiune onomatopeică, pentru a exprima mersul încet. Cuvântul fiind rar, și-a pierdut și înțelesul. La început am crezut că este același cu *-qndără* din lăgondăra, ceea ce n'ar putea fi exclus cu desăvârșire; dar chiar admitând acest lucru, *qndăr* tot rămâne neexplicat.

VERBE CU FORME NEREGULATE

§ 120. Aci vreau să dau, după conjugare, unele verbe care au forme neregulate sau duble.

Conjugarea I.

Amnari: Prezintele ind. amnu s. amnum, amn'i, amnă, amnom, amnaț, amnă, (Țărnareca) imnu, imn'i, imnă, imnām, imnaț, imnă. Imperfectul amnam și (Țărnareca) imnam, etc. Perfectul simplu amnai, imnai. Imperativ: amnă, imnă.

Antrari. Prezintele ind. antru, antrum s. antrām, antri, antriș s. antrin', antră, antrōm, antraț, antră. Perf. simplu antrai, antraș, etc. Restul regulat.

Dari. Prezintele ind. dau, da, dōm, daț, dau. Imperfectul dădeam, (una singură dată) dam (cf. Obs. ad. § 109), dădea, dădea, dădeam, dădeaț, dădeau. Perf. simplu ded, deadiș, (Țărnareca) dideș (6/66), deadi, deadim, deadiț, deadiră s. (foarte des) deadără. Imperativ: dō, daț, (Țărnareca) dă daț.

Dunari. Prezintele ind. dun, dun', dună, dunom, dunaț, dună. Prezintele conj. pers. 3 plur. si dună, și si dōnă (3/11). Perf. simplu: dunaș și dānaș, dunaș, dānaș, dunō, dānō, etc. Imperativ dună și dōnă.

Flari. Prezintele ind. aflu, aflum s. aflām, afl'i, aflis s. aflăș, află, flōm, flaț, află. Imperfectul: flam, flai, fla, etc. s. flāiam, flāiai, flāia, etc.

Jungl'ari. Prezintele ind. jungl'u, jungl'um s. jungl'ām, jungl'i, jungl'iș s. jungl'ăș jungl'ă, jungl'om, jungl'aț, jungl'ă. Prezintele conj. la fel ca indicativ. Incolo regulat.

Lari. Prezintele ind. leau, leu, lea, lei, lea, le, lom, laț, leau; (Țărnareca) l'au, l'ai l'a. Imperfectul lăiam, lăiai, lăia, lăiam, lăiaț, lăiau; (Țărnareca) luam, luai, luia, luiaț, luiau. Perf. simplu lai, laș, lo, (Huma) lă, lom, laț, lară. (Țărnareca) loai, loas, luă, lo, lom, loat, loară. Imperativ lea, le, (Țărnareca) l'a, laț. Infin. lari. Part. trecut lat.

Mutșcari. Prezintele ind. mutșcu, mutșcum s. mutșchim, mutșchi, mutșchiș, mutșcă, mutșcōm, mutșcaț, mutșcă. Imperfectul mutșcam, etc.

Scupari. Prezintele ind. scup, scup și scupiș (38) scupă, etc. Imperfectul scupear, scupiam, scupei s. scupiai, scupei s. scupia, etc. Perf. simplu scupei s. scupi s. scupș, scupei s. scupiș, s. scupsiș, scupō, scupi s. scupsi, etc. Part. trecut scupt, (scupeat) întrebuințat numai ca substantiv.

Stari. Prezintele ind. staț, stai, sta, stōm, staț, staț. Imperfectul stăteam, stătea, stătea, stăteam, stăteaț, stăteau. Perf. simplu stătu, stătuș, stătū, stătum, stătuț, stătură. Imperativ stoț și toț. Participiul trecut stat și stătut.

Conjugarea II.

Beari. Prezintele ind. beau, beai, bea, bem, beț, beau și biau, biai, bia, biam, biăț, biau. Imperfectul beam, beai, bea și biam, biai, bia, etc. Perf. simplu biui, biuș, biu și biui, biuș, biu, etc. Infinitiv beari și beri. Part. biut, biut.

Spăreari. Prezintele ind. spar, spar, spară, spărom și spărim, spăroț și spăriț, spar. Imperfectul spăram, sparaș, spără, etc. Perf. simplu spăru, sparuș, sparū, spărūm) sparuț, spărură (Huma) spăreaș, spăreaș, spără, spărem, spăreț, spăreară (Țărnareca, spărai, spăraș, spără, spăram, spăraț spărară. Imperativ (negativ) nu ti spari (3/53), nu ti speară (5/VIII). Infinitiv spăreari și spărari. Part. trecut spăreat și spărat.

Șadeari. Prezintele ind. șod, șoz, șadi, șadem, șadeț, șod. (Huma și Țărnareca) șed, șez, șadi, șidem, șideț, șed. Imperfectul șădeam, șădea, șădea, șădeam, șădeat,

șădeau, (Huma, Țârnareca) șideam, șideai, șideă, etc. Perf. simplu șazu și șizu. Imperativ șoz. Infinitiv șădeari și șăderi. Part. trecut șăzut.

Puteari. Prezintele ind. pot, poți, poati, putem, puteți, pot. (Liumnița) puăt, puăt, puati, etc. Imperfectul puteam, etc. Perf. simplu putui și puătui, etc.

Conjugarea III.

Iarbiri. Prezintele ind. ierb, ierbi, iarbim, iarbiți, ierb, (Țârnareca) ierbu, ierghă, iarbe, iarbim, iarbiți, ierbu. Imperfectul irbeam, irbeai, irbea, etc. Perf. simplu ierș și ierșu, iarsiș, iarsi, iarsim, iarsiți, iarsiră.

Meardziri. Prezintele ind. merg, merdz, meardzi, meardzim, meardziți, merg, (Țârnareca) mergu, nergu și ner, nerdzi, nerdză, neardzi, etc. Imperfectul nirdzeam, etc. Perf. simplu merș și nerșu. Gerunziu nirdzeajchi.

Conjugarea IV.

Litiri. (numai în Țârnareca, încolo necunoscut; cuvântul se întrebuințează și la Aromânii din Epir). Prezintele ind. let, leți, leati, litim, litiți, let. Imperfectul liteam liteai, litea, liteam, liteai, liteau. Perf. simplu: liti, litiș, liti, etc.

Suiri. (Țârnareca) sui, sui, suiă, sujam, sujați, suja. Imperfectul sujam, sujai, suja, etc. Perf. simplu sujai, sujaș, suja, sujam, sujați, sujară, etc.

Viniri. Prezintele ind. vin, vin', vini, vinim, viniți, vin, (Țârnareca) in, in', ini, inim iniți, in. Pretutindenii (în Țârnareca) cu v inițial căzut. Imperfectul ineam, ineară, inea, etc. Perf. simplu iniți, iniș, ini, etc.

VERBELE AJUTĂTOARE

§ 121. Dintre verbele ajutătoare avem: 1. *iri*, 2. *veari* și 3. *vreari*.

Prezintele indicativ.

1. sam 9/3, 25/6, 9/12, 2/16, 17/31, 4/37, etc. sunt 42/65, escu 25/65, ies 12/66 ieș 2/14, 1/19, 11/11, 7/30, 20/60, 34/65, etc. eștșă 13/65 și ieștșă iasti 6/74, aș 17/31, 2/42, 9/65, 5/74 -i 5/37, 17/73 și 11/68 u 10/34, 27/33 im 15/15, 12/29, 19/42 18/80, etc.
iș 2/11, 20/29, 6/19, etc.
sa 16/6, 9/9, 6/14, 5/36, etc. sãn 10; 28/68, etc.

Prezintele conjunctiv.

si sòm 4/51 s'iu, s'ies, (Țârnareca) să escu 26/65.
si ieș 10/66, 13/68, 26/65; si iș.
si ișă 4/56, 3/25, 3/27, 8/56 s'ibă 4/83, si iască.
s'im
s'iș
s'ișă 12/7.

Imperfectul.

ram și ăram
rai ărai 3/65, 17/68
ra aia
ram ăram
raș ăraș
rau aia 1/66

Vitorul.

si ies, iu; ăș iu
si ieș, iș; ăș iș
si ișă ăș, iș, ișă, iască
si im ăș im
si iș ăș iș
si ișă ăș ișă

Perf. simplu Perf. compus Condiționalul

fui fost-am (a)cu ram
fuș fost-aș (a)cu rai
fu fost-a (a)cu ra
fum fost-am (a)cu ram
fuț fost-aș (a)cu raș
fură fost-au (a)cu rau

Infinitivul iri	Imperativul iri ireț	Participiul trecut fost
--------------------	----------------------------	----------------------------

Observațiuni. La prezintele ind. persoana 1 sing. forma cea mai răspândită este *sam* (< bulg. *săm* < сѣмъ). Weigand (o. c. 43) pe lângă aceasta formă mai dă și una *sām* (cu ă), pe care eu n'am putut-o auzi. După cercetările mele, a din *sam* se aude deschis, cu toate acestea nu este exclus ca în Liumnița, unde Weigand a stat mai multă vreme, ea să se pronunțe și cu ă pentru a. Presupunând că există și această formă, se întreabă care din ele reprezintă forma imediată slavă. Un *sām* bulgăresc trebuie să dea cu trecerea lui ă în ȳ, *sȳm*, o formă care, după cum vom vedea, mai jos, există la conjunctiv. Acest *sȳm* având un ȳ prea deschis a ajuns la forma de astăzi *sam*. Acest reflex al formei bulgare ne dovedește din nou, ceace am susținut la tratarea lui a (obs. ad. § 4—10) că a secundar din dialectul meglenit trebuie derivat din ȳ și nu din o secundar. În cazul acesta, forma a doua citată de Weigand *sām* nu poate reprezenta pe (< сѣмъ) bulgăresc, căci atunci ar fi trebuit să avem **sȳm*, ci este o formă laterală a lui *sam* în poziție neaccentuată din frază. În afară de aceste două forme, în Țârnareca se mai aude și *sunt* ceva mai rar, iar *escu* (a perf. compus *îes*) foarte des. Se înțelege că amândouă sunt aromânisme. În special cea din urmă, este singura care se întrebuințează la Aromânii grămosteni din comuna Livădz, cu care Românii din Țârnareca vin în atingere. Ea este o formă nouă refăcută după persoana 2 *estî*, susținută și de persoana 1 a verbelor de conjugarea IV a (cf. Meyer-Lübke Gram. Rom. Spr. II, § 208). Persoana 2 avem *îes* pentru *jești* care este generală pentru toate dialectele. (Pentru e < îe inițial cf. § 15); pentru dispariția lui -ti final, vezi Obs. ad § 50—52). În Țârnareca avem *estî* și *jeștî*, cu e inițial netrecut în îe, așa cum se aude în dialectul aromân și cu șt > ștș, pentru care vezi cele spuse la Obs. ad. § 62—63. La persoana 3 forma cea mai răspândită este *ăi* alcătuită din i < e, în poziție neaccentuată și ă protetic, pentru care vezi § 8; după aceea i și, u din i când acesta eră precedat de un cuvânt care se sfârșea într-o consonantă palatală sau șuerătoare (cf. § 30). Weigand, în afară de *ăi* și i, mai dă și *ăie*, pe care eu n'am putut-o întâlni. Pentru persoana 1 și 2 plural avem *im* (< h'im < h'imu < fimus) și *îț* (< h'it < fitis), împrumutate de la conjunctiv, ca în dialectul aromănesc. La persoana 3 avem forma cea mai răspândită *sa* (la Țârnareca) *sân*. Cea dintâiu este din bulg. *să* (сѣ), a doua prescurtată din *sânt* (< sint). Weigand (c. p. 43) mai dă pentru această persoană și *să*, o formă pe care eu n'am putut-o auzi, și pe care Arthur Byhan (*Die Entwicklung von n vor Nasalen in lat. elem. im Rum. in Iahresb.* III, p. 43) o socotește ca fiind aceeași cu formele aro n. *sân*. sun. D-s gur că, dacă ea într-adevăr există, paralel cu *săm* pe lângă *sam* de la persoana 1 sing., trebuie socotită ca aceeași formă cu *sa* în poziție neaccentuată și nici de cum ca o prescurtată din *sânt* > *sân* > *să*, cum admite Fr. Streller (*Das Hilfsverbum im Rumänischen in Iahresb.* IX p. 16).

La conjunctiv pentru persoana 1 sing. avem *si sȳm*, forma cea mai răspândită (nu mi ver si vin cu tini si-ț sȳm ca izmichjar? 4/51), *si îes*, *s'îu* și (în Țârnareca) *si escu*. Cea dintâiu reprezintă forma intermediară între bulg. *sām* și forma de la prezintele ind. pers. 1 *sam*; a doua este refăcută după persoana 2 *si îes*, iar *să escu* este aceeași cu *escu* de la prezinte, despre care s'a vorbit mai sus. Forma *s'îu* se întrebuințează mai mult la Huma și ea singură reprezintă vechea formă de la persoana întâiu, judecând după celelalte persoane, afară de a doua. Ea este aceeași cu *să h'iu* din arom. și *să fiu* din dacoromână. Persoana 2 *si îes* este pentru *si jeșt*. Pentru persoana 3 sing. avem: *si îă*, *s'ibă* și *îască*. Dintre aces-

tea singura organică este *si iă* (< fiat); a doua s'a născut prin analogie cu *si aibă* și pare a fi un aromânism;¹⁾ a treia (și *iăscă*) este refăcută după *si escu*, *si ișes* de la persoana întâiu și a doua. Pluralul este același ca în toate dialectele, derivând din *fimuş*, *fitis*, *fiant*.

Paralel cu conjunctivul merge și viitorul, întrucât acesta a fost redus la formele conjunctivului. Forma cea mai obișnuită este *si iș* (mai rar *si ișes*, *si ișes*), refăcut din *fiam*, prin analogie cu persoana 2 *iș* (< fiis pentru fias). Persoana 3 *si iă* este aceeași de la această persoană *ăș iș* și *ăș iăscă*, cea dintâiu este o formă mai veche a lui *fiat* < h'ia < h'ie < ie, iar cea din urmă este identică cu forma de la conjunctiv care mi-a fost comunicată și pe care am întâlnit-o într'un singur basm, în următorul pasaj: *Curuș lucru ăș iș maș mușat, țiluș ăș iăscă mul'area* (aceluia va fi muierea, al cărui lucru (făcut de mână) va fi mai frumos) 17/65.

Imperfectul latin s'a păstrat ca în toate dialectele. Căderea lui e inițial ne arată că lat. eram, eras, erat trebuia să ne dea în româna ăra, ărai, ăra. Acestea lăsând, mai târziu, accentul să treacă pe ultima silabă, sub influența formelor lungi de la plural, au ajuns la forma actuală. Dar în afară de ram, raj, ra, mai avem în Târnareca și ăjram, ăjrai, ăjra, etc. în care trebuie să vedem sau vechile forme eăram, eărai, eăra, așa cum se aud și astăzi în dialectul arom. (Zagori în Epir; deasemenea la Aromânii din Albania, în Durazzo: *aream areai, areă*, cf. Weigand, Iahresb. XVI, p. 212. Vezi și Ucuta 29: *Că s-eara vreaș curbane, mine vrea se z-dau* «dacă ai fi vroit jertvă, eu ți-aș fi dat»), ajunse ăram, ărai, ăra și prin metateză ăjram, ăjrai, ăjra, sau o contaminare între vechile forme *aram, *araj, *ară, cu e neaccentuat trecut în a, însă necăzut, și formele aromâne iram, iraj, iră, cu e inițial trecut în i. În fine, ele ar mai putea deriva, prin metateză, și din ăram, ăraj, ăra pentru ieram, ieraj, ieră, cum se aud în dialectul dacoromân.

Formele de la perfectul simplu sunt aceleași ca în dialectul aromân, cu deosebire de persoana 2 plur. *fuș* (< fustis) care se xeplică în felul persoanei 2 plur. de la verbele celor patru conjugări, pentru care vezi § III.

La imperativ avem persoana 2 sing. *iri* și persoana 2 plur. *iriș*. Mai întâiu, în ceea ce privește întrebuintarea lui, el este redus numai la formele de urare *iri ghiș* «fii sănătos», *iriș ghiș* «să fiți sănătoși». Dacă în acest *iri* trebuie văzut infinitivul sau o altă formă verbală, este greu de stabilit. Interesant este că acest fel de imperativ nu se întrebuintează numai cu negațiune și la plural, ca în limba veche din dialectul dacoromân (cf. Cod. Vor. 122/6—7, Psalt. Sch. ap. Candrea 55), dar și fără negațiune și la singular.

La participiul trecut avem de observat că el este același ca participiul din dialectul dacoromân: *fost*, deosebindu-se în acest punct, de dialectul aromân, în care avem *futd*.

Prezintele indicativ

- § 122. 2. am 21/2, 35/65, etc.
aș 20/2, 15/68, etc.
ari 18/65, 11/81; au 1, 3/60, 7/61, 21/84
vem 21/2, etc.
veș 21/2, etc.
auș 3/25, etc.

Prezintele conjunctiv

- si am
si aș
si aibă 14/90, 32/49
si vem
si veș
si aibă

(¹⁾ Leca Moraru semnalează forma *să hibă* (să fibă) și pentru unele regiuni din dialectul dacoromân (*Junimea Literară*, anul XIII (1924) p. 68, 187 și 270.

<i>Imperfectul</i>	<i>Perfectul simplu</i>	
veam	vem	vui
veai	vei	vuș
vea 23/43, 2/45, etc.	ve	vu
veam	vem	vum
veaț	veț	vuț
veau 1/59, 7/66	veu	vură
<i>Perfectul compus</i>	<i>Participiul trecut</i>	
vut-am	vut	
vut-ai		
vut-au		
vut-am		
vut-aț		
vut-au		

Observațiuni. Pentru explicarea lui *-m* de la persoana 1 sing. ind. prez. nu este nevoie de analogia cu verbul albanez *kam* (Meyer. Lubke, Gram. Rom. Spr. II p. 271), aceasta, desigur, cel puțin pentru dialectul meglenoromân în care, după cum am văzut la tratarea prezintelui indicativ (§ 106), a suferit influențe din partea limbei bulgare, nu numai la persoana 1 sing., dar chiar și la persoana 2. Se înțelege că această influență este mult mai nouă decât aceea care se vede la *am*, atestată deopotrivă în toate dialectele; cu toate acestea, ținând seamă de faptul că verbele de clasa II în *-m* din limba bulgară, începuseră de timpuriu să înlocuiască pe acelea din cl. I și II, nu poate fi exclusă posibilitatea unei influențe venite din partea acestei limbi pentru toate dialectele, mai ales că și în bulgărește verbul *имамъ* «a avea» a făcut la pers. 1 singular de la prezintele ind. din toate vremurile și până astăzi *имамъ*, va să zică o formă verbală terminată tot în *-m*, iar *săm* (vol. *исамъ*) a reușit chiar să înlocuiască forma românească din dialectul meglenit, dându-ne în locul ei pe *șm*. La pers. 3 singular avem: *ari* forma absolută și *au* forma conjunctă. În privința aceasta este de observat că, în regulă generală, cea dintâi servește la formarea persoanei a 3 sing. de la perfectul compus, în forma directă (ari cântat, ari căzut, etc.), dar întrebuițarea acesteia, după cum s'a spus mai sus, este foarte rară, iar forma a doua, care este aceeași cu persoana 3 de la plural, se întrebuițează la formarea aceleiași persoane, însă numai în forma inversă (cătat-au, căzut-au, etc.), care este singura întrebuițată în vorbirea curentă. Și în privința aceasta dialectul meglenoromân se apropie de limba textelor vechi din dialectul dacoromân (cf. *au fostu* pentru a fost în I. A. Candrea, *Psalt. Sch.* II 26/38, 36/38, etc.) și aceea a dialectelor din Transilvania de astăzi (cf. Weigand, *Der Banater Dialekt* în *Iahresb.* III, p. 244; *Körösch- und Marosch- Dialekte* în *Iahresb.* IV p. 297; *Samosch- und Theiss-Dialekte*, în *Iahresb.* VI, p. 37. S. Pușcariu, *Der Dialekt des oberen Olithales* în *Iahresb.* V, p. 178) în care pentru persoana 3 sing. avem numai o (< au, în poziție neaccentuată:) *s'o măritat* 250, *o luat* 252, etc.). Persoana 2 plur. de la perf. simplu avem *vuț* pentru **vut*, întocmai ca și *fuț* de la fui, fuș, fu.

*Prezintele indicativ**Prezintele conjunctiv*

§ 123. 1. voi 4/2, 20/38, 13/4, vuai 18/73, 8/74	si voi, si vuai
ver 4/2, 12/40, vjâr 18/73, 2/76, vreî 47/65, 13/71	si ver, si vjâr
va 3/2, 4/11, 4/47	si va
vrem	si vrem
vreț 35/65	si vreț
vor 4/64, vjâr 3/76	si vor, si vjâr

<i>Imperfectul</i>	<i>Perfectul simplu</i>	<i>Perfectul compus</i>
vream 2/38	vruî	vrut-am
vreaî	vruş	vrut-aî
vrea 17/64, I/III, 2/58	vru 21/65, 42/65	vrut-a
vream	vrum	vrut-am
vreaţ	vruţ	vrut-aţ
vreau 2/40, 6/57, 1/55	vrură 9/64	vrut-au

Observaţiuni. Intrebuiţarea acestui verb este foarte restrânsă şi mărginită aproape în graiul din comuna Liumniţa. În celelalte comune se aude mai mult *ter*. În Târnareca, *ter* înseamnă «cerşesc» ca în dialectul aromân. Pentru persoana 1 avem aceeaşi formă grea de explicat din *vleo* pentru toate dialectele, din consideraţiunile expuse mai întâiu de Meyer-Lübke (*Gram. Rom. Spr.* II, p. 278) şi apoi reluate de Fr. Streller (o. c. p. 53—55), fără însă ca acesta să fi putut ajunge la un rezultat, deoarece forma *vor* din dialectul aromân pentru pers. 1 sing. în locul lui *voi* nu există, iar citatul din textele lui Weigand (*Die Aromunen*, II, 15, 13) «mine vor s. mi fac pi inate» este reprodus greşit. S'ar putea însă să avem pentru lat-vulg. un **voio*, după cum explică Bartoli în *Das Dalmatische*, cerut şi de forma vegliotă. Persoana 2 sing. *ver* s'a păstrat sub această formă arhaică ca în scrierile vechi din dialectul dacoromân şi, pe alocuri, şi în graiul Aromânilor din sud. Forma *viâr* se aude în Liumniţa şi este pentru ver (cf. § 13).

FORMA REFLEXIVĂ

§ 124. Este aceeaşi ca în toate dialectele; ea se formează cu pronumele reflexiv: mi, ti, si, na, va, si: *si ti culţă* 2/70; *si si cuminică* 1/61; *si ansuru* 2/11; *si na măritom* 8/38; *si nuibară* 12, 13/46, etc., etc.

Se întâmplă de multe ori ca pronumele *si* să cadă, atunci când verbul este la conjunctiv şi este precedat de conjuncţia *si* sau *să*: *si ducă* 2/55, 1/49, 5/55, etc. pentru *si si ducă*: *si facă pişman* (să se căiască) 3/78; *si speală* (să se spele) 38/2; *si bată* (să se bată) 12/2, etc.

FORMA PASIVĂ

§ 125. Se întâlneşte foarte rar. Atunci când se simte nevoia de a se exprima acţiunea verbului la pasiv, în loc de a se întrebuiţă verbul precedat de pronumele mi, ti, si, ca în toate dialectele, se recurge, mai de grabă la forma perifrastică: *u spel' lona* (o speli lâna) pentru *lona si speală*; *u aprinz furna* pentru *furna si aprindî*, etc., etc.

VERBE IMPERSONALE

§ 126. Dintre acestea avem următoarele:

Mearzi neao «ninge»

» *ploaţă* «plouă»

» *grindină* «cade grindină»

Trizneşti «trăzneşte»

Strel'ufă dōmnu «fulgeră Dumnezeu» Se mai zice şi: *da streal'a* (cf. *L'u-deadi streal'a* (a fulgerat, trăznit) 732

Triscuteaşti «fulgeră»

trăzneşti «scapără»

Tună «tună»

Iasti frig «este frig»

Iasti căloari «este cald»

Tribuiaşti «trebuie»

Ţeari «trebuie».

Observațiuni. Weigand mai dă și: *fați frig, fați căloari*. Ele ar putea să existe, cum de altfel există și în dialectul aromân: *iarna, la noi, fațe mare arcoare* (acelaș lucru în grecește τὸν χειμῶνα κάμνει πολὺ κρύο), totuș forma cea mai obișnuită este aceea construită cu verbul *iasti*: *Si feasi noaptea și dintru că ra frig...* (... și fiindcă eră frig) 2/77, etc.: — Expresiunea: *mearzi neao, ploaia, grindină* și figurat: *mearzi cărnaț, turtă*, etc. (cf. zicătoarea auzită în Liumnița: *con si meargă turtă cu cărnaț* (când va plouă turte cu cărnați, adică la paștele cailor) nu există, pe cât știu, în limbile balcanice. În schimb, ea se găsește în limba rusă (cf. Kr. Sandfeld-Jensen, *Die Sprachwissenschaft in «Aus Natur und Geisteswelt»* p. 40, § 61), ceea ce probează că ea nu va fi un decal din această limbă, dar că trebuie să existe în vreunul din dialectele slave (bulgare) din Peninsula Balcanică, de unde o vor fi împrumutat-o Meglenoromânii.

ADVERBUL

Are trei feluri de întrebuintări: de loc, de timp și de mod.

§ 127, 1. *Adverbe de loc.*

iundi (< iu + undi. Puș. EW. 1812) «unde». *Viză iundi li paști uoili* 30/39. În Târnareca se mai întrebuintează și *iu*: *Află ună răpă di moară iu si ânvrtețe* 6/71. Derivatul acestuia: *iuva* «nicăieri» 4/55.

ua (< ad-hoc CDDE. 16) «aici» *S-na duț ua feata mpiratulu* 1/77 cf. 4, 20/55. Compus: *di-ua-ncola* «de aici încolo» *Di ua ncola si chiruș multi pari* (de aici înainte voi câștiga multe parale) 17/79. (În Târnareca) *di-ua ncolă* 20/68.

uați (< *ad-hacce) «auace, aici» (întrebuintat numai în Huma și Târnareca). *Sideț voț uați* 24/65, cf. 11/72 (arom. *auațe*).

ncoa și *ancoa* (<eccum-hac) «înceace», *Fo-ti ma ancoa* 18/33, cf. 20/69, etc. Și: *anco*: *Lară drumu un anco, lant ancolo* 4/18. Compus: *di-cola-ncoa* «de atunci încoace» 17/48.

Cola (< accum-illōc) «acolo». *Toț cola si ved io curu mul'ari qu lēi* 7/80, cf. 16/18, 2/24. Variante: (Cupa) *culo* 9/55; *colō*: *Colo țe lucră* 3/65. (Liumnița) *cuăla* 2/73 cf. 22/73, (Târnareca) *culō*: *Antrară tru ună urmani multu deasă și culo si scunsiră* 16/64; *culo* 8/66, 11/67, *acolo* 24/65 (Huma), *clo, ncolo, cloți*: *Clo ăn țal loc vut-au* 22/69. Dea-dără di un gorniș și cloți ai stimn 7/71. Compuse: *âncola, ancūla; anculō și lanculō*: Și chinisul cu doil' âncola 4/31. Deadu tricū mai ancūla 4/56 cf. 2/63. Di tunțea lanculō fitșorlu... si duțē la feata 31/65.

năinti (în < abante) «înainte». *Cari si la flom la poartă mai năinti* 14/85; *ănainti* 41/2, 5/65, 12/77.

antru (< ante) «înainte» a. cu înțeles local: *Blugushviti și ieș di domnu și antru tiri și dupu tiri* 6/11. *Ișo antru iel* (înaintea lui) 20/9. *Antru țar* 12/65. Cu un braț di cōț *antru iel* 18/56, cf. 630, b. Cu înțeles temporal: *Antru pirit* (înainte de revărsatul zorilor) 6/68. *Antru ca să-l iasă sufletu, zalumuti* (înainte ca să-i iasă sufletul, bolborosi) 350. Compus: *printru* (< pri + antru) «înainte» *Si ti lea tiri pri dupu tiri, Ili printru tiri* (după cină sau înainte de cină) 5/XI.

napoș (în-apoi) «napoi, îndărăt». *Nu pot s-mi torn vichi napoș* (nu pot să mă întorc îndărăt) 16/79 cf. 9/64; *napuș*: *Si turno napuș s- fugă* 7/77.

dinapoș (di napoi) «în urmă, la urmă» *Ca vin la dinapoș uară, al' zisi* (pentru ultima dată) 10/81. Și: *dănapoș* id. 15/43.

dijos (di-jos) «sos». *Dijos rau doș primatar* 9/71. *Si dusi di jos* 43/40 cf. 21/8, (Liumnița, Cupa) *dijuș, dinjuș*: Șarpili ișo dinjuș 1/76 (Târnareca și Huma) *dighios*. Căz căz dighios al' si frânsiră șamindoașli pitșoari 18/69. În afară de *dijos* se întrebuintează și *ânjos* cu acelaș înțeles, fără nici o nuanță de deosebire: *Ligaț-mi mini di fuărtămă și daț-mi ânjos* 2/74. Compus: *lânjos* = jos. *Gosca căz lânjos pri apu* 38/2. (Târnareca) *ânghios și lânghios* = jos. *Feata căz lânghios*. 14/67; pentru *ânghios* cf. 21/64.

ânsus s. *nsus* (în-sus) «sus». *Si pucatō ânsus* (se uită în sus) 6/30. pentru *nsus* cf. 7/72.

dinzur (din-zur) 'împrejur'. Ra și ună feată cu mult draț dinzur di ȧ 9/79.

prijur (împrijur) 'împrejur'. *Ca la 19 țela măgaru di coadă di la zăfărfă 22/32.*

Casă (acasă). Du-ti casă acu țer (du-te acasă dacă vrei) 2/12. Țer si fug casă (vreau să plec acasă) 2/7, 2/39, etc.

untru (< intro) 'înăuntru'. Si dusi colo la poartă și untru vigl'ă (... și înăuntru păzeă) 18/42. Forma cea mai întrebuițată este *anuntru* id. Antrară cu niveasta anuntru 22/93. *Scocni anuntru* (sări înăuntru) 8/30 cf. 2/38, 14/42, 3/73; *năuntru* id. *Pri disupra coajă, năuntru n'ez* (= nuca) *57. Cum pisăia năuntru, mul'area și dără (cum scria înăuntru, așa făcea...) 5/68, *dinuntru* 'dinăuntru'. Nu veaș si scoată apu din, untru 8/7, 17/32.

fară (< ad-foras) 'afară'. Feata nu ișo fără (fata nu ieși afară) 4/38. *Fară țsucni la poartă* (afară, sună la poartă) 8/80, *năfară* id. Ișoră năfară 9/31, cf. 19/18, 9/71, 10/74, 19/78.

proapi (< ad propo) și *prepi* 'aproape'. Vizū tupola proapi di cădeari 19/64. *Prepi* ra di dudărari 19/6.

diparti 'departe'. Turnaț-vă ca n-ăj diparti (întoarceți-vă că ne este departe) 5/67, cf. 8/12, 6/25; *zădiparti* (pref. za-diparti) id. Ca fuzi mai zădiparti 31/14.

dințea (< de-hince) 'din partea această, dincoace. Adîț dințea (haideți dincoace) 18/29.

dîșindea (< de-ecce-înde) 'dincolo, din cealaltă parte, *decinde*.' Mănăstiru fost-au dîșindea di ună vali (... dincolo de o vale) 2/61 cf. 4, 5/33, 21/55, etc.

dindi (< de-inde) numai la Țărnareca 'dincolo'. *Vizură dindi di vali un foc* (... dincolo de rău) 37/65.

sprotiva (< bulg. sprotiv), 'în față, dincolo'. Vizut-au ăn sprotiva di el un foc 2/60. *l'urea* (< aliubi) 'aiurea, în altă parte' (d).

carși (< turc, karşı), 'în față, vis-a-vis'. *Casa lor ra carși cu casa la un birber* 3/38. § 128. 2. *Adverbe de timp*.

côn (< quando) 'când' *Côn tăl'a leamni* 17/55 cf. 18/2, 2/34, 2, 7/73. (In Liumnița) *con* id 7, 14, 19/73, (Huma și Țărnareca) *cân* id. Căni si sculă dimineasta 3/70, 18/64, 25/65, 10/60, (Țărnareca) *cându* (aromânism) 5/64.

cmo (< eccum-modo) 'acum'. *Cmo si ni află uăă la cărtșun* 7/31 cf. 8/36, 1/37, etc. (Liumnița) *cmuă* id. Până *cmuă* măncō di la toati căsili 11/73; *acmuă* id. 10/73, 10/77 *cmu* id. Nu vez ți iasi *cmu*? (nu vezi ce iese acum?) 13/79 cf. 15/73; *mo* (după *cmo*, forma cea mai răspândită) *Mo s-ti biles* (acum o să te beleșc) 25/8 cf. 6/38, 15/55, 8/69, 10/12, etc. *moți* id. 7/66.

tunțea (< ad-tunc-ce) 'atunci'. Di tunțea nțileasiră că ra binli domnu (... că eră bunul Dumnezeu) 16/56 cf. 16, 22/64. Forma cea mai răspândită este *tunțea* id. *Si pugudr si vină tunțea ăn uaspiț lupu* (se nemeră să vină atunci la ospăț lupul) 5/72 cf. 29/9, 15/55, 9, 16/64, 17/73, 3/76.

dirip (< dirēctō) 'tocmai'. Vinl dirip dimineățata (venl tocmai dimineățata) 9/55. Mul'area dirip rudiri si'nlușō (mul'area tocmai la naștere se 'mbolnăvî) *Si dusi dirip cătun* (se duse tocmai s. drept în cătun) 21/90 *Dirip paști* (de Paști) 1/61, etc.

stară (iastă-seară) de seară. *Ca si vină ludē stară* (când o să vină... de seară) 17/6, cf. 10/9, 8/85, etc.

ualtar (cf. arom. aoaltari, aoaltadzi) 'alaltăieri'. *Ualtar vea mult calabalēc la bisearică* (alaltăieri eră multă lume...) (d).

sabașilea (< turc. sabaile) 'dimineățata, dis de dimineățată, de cu vreme'. Dimineățata văcaru sabașilea ișă (dimineățata văcarul de cu vreme ieșea).

napcum (< mbg. napkun bg. napokon) 'iarăși, din nou'. *Napcum la trimeasi si ară* (din nou îl trimese să are); *dinapcum* din nou 12/81; *napcunta* și *napcumta* id. *Napcunta să rudîți* (iarăș o să nașteți) 4/9 cf. 7/20.

La afară de acestea mai sunt câteva formate cu sufixul -ta, despre care vezi Obs. ad § 50—52.

dimineățata 'dimineățata'. Vini dirip dimineățata, l'a scurnl frațil' (venl tocmai dimineățata, deșteptă pe frați) 9/55, cf. 17/7, 8/42, 10/85; *dimineățta* 1/44 cf. 24/8, 10/9, 2/28; *dimineasta*. *Căni si sculă dimineasta* 3/70,

monca 'înainte, altă dată', (din mai ainte (CDDE 882), acelaș cu istror. *maçe*.

mojnista «a doua zi, ziua următoare.» *Mojnista* încă di la providearea 2/88. *Ca isoră mojnista* 17/56, cf. 4/25, 16/55. *Mojnista dimineața* (a doua zi dimineața) 17/56. Și: *montiza* cu același înțeles și mult mai des întrebuițat. *Montiza dimineața* (a doua zi dimineața) 17/41, cf. 10/69, 3/74, 9/82, 13/85.

poimojnista «în ziua de poimăine». *Zisi* si vină *poimojnista* să li lē lucrili 4, 5/20; *poimontiza* id. *Ier l'-u deadi și poimontiza si l'-u lea.*

searta «seara» *Ca vini di cătră searta* (în spre seară) 3/69, cf. 5/8, 5/33, etc.

§ 129. 3. *Adverbe de mod.*

cum (< quomo(do)) «cum». *Cum, mul'ari, si fac?* 11/81, cf. 25/31, 16/38, 5/68. *Compus: cacum* (ca-cum) 12/6; *niți-cum* «nici-de-cum, de loc.» *Nu si poate niți-cum* 14/77.

șa (< a + sic) «așa». *Cum putui, șa vă mintșunai* 7/37, cf. 1/III, 6/10, 6/55, etc. (*Huma* și *Țarnareca*) și id. *Delmi că și, mări s-nă li răzminim lucrili* (dacă-i așa, mâine să ne schimbăm lucrurile) 9/69, cf. 5/68, 9/66, 4/31 etc. și id. *Cum aș imnai iel' șiți* (cum umblau așa) 20/72, cf. 4/71. Sub influența acestor din urmă forme și: *șați* (în loc de *șa*) *Ai delmi șați cu noi și tu* (hai dacă-i așa) 12/7.

bini (întrebuițat foarte rar; în locul lui se întâlnește *bun*). *Bini ma moartea nu ubidești că-i bun ili nibun* (bine însă moartea nu căuta dacă este bine sau rău) 2/1, cf. 39/65, 5/72, 5/85

priună (împreună). *Și io si vin priună cu voi* 1/56, cf. 3/8, 6/27, 25/68, 23/78, 11/79, etc.; *dipriună* «dîmpreună» *Vineă si doarmă dipriună cu sor-sa* 13/64

dinăyară (di-ună-yară) «de-odată, dintr'odată, imediat, la moment». (Se întrebuițează aproape totdeauna precedat de prepoziția «din». *Iel din dinăyară lăgo cola* (el imediat alergă acolo) 11/7, cf. 2/16, 14/28 (*Huma* și *Țarnareca*) *diunăyară* id. *Dîunăyară si feasi un munti* 7/64, (*Liumnița*) *duună-yară* id. *Bucuruș dășcl'isi dîunăyară puarta* 16/73.

cătîlin (căti-lin), «încet, încetinel» *Cătîlin, cătîlin, uneae-căti-uneac la ridico* (încet, încet, puțin câte puțin îl ridică) 9/77, cf. 6/16, 3, 31/39, 18/86, etc. Și: *cătîlin*, id. 5/11. *cătîroș* (căti-rôș) «repede, tare, sănătos». *Ca trăgnă lupu mai cătîroș, căzū ân vir* (când trase lupul mai tare, căzū în baltă) 8/30.

l'umintrea (< alia mente) «altfel, almintrea». *L'umintrea nu putem fațiri* (altfel nu putem face) d.

curon (< currendo) «curând». *Fu anțăpată di cuțot și curon si răslăbi* 18/40. (*Țarnareca*) *curun* id. *Curun si mi friș* 20/68, cf. 9/66. Și: *curundu* (aromânism) 17/64.

uneac (un-leac) «puțin». Să ampl'um *uneac* apu 4/16, cf. 15/31, 2/39, 2/55. *Compus: uneac-căti-uneac* «puțin câte puțin», 6/81, cf. 4/39, etc. Diminutiv: *unetșcut*. Și: *neac* (precedat de «ni»). La mini nu-n' deadiră ni neac carni (mie nu-mi dădură nici puțină carne) 6/54, din care apoi și *nineac* «puțin».

nu (< non) «nu». *Vizură și nu vizură* 6/53, etc., etc.

dăncă (< adancus, -a, -um. Puș. EW. 25) «adânc» (întrebuițat numai în *Țarnareca*, încolo în toate celelalte comune *zlămboc* (< mbg. *zlaboko* bulg. *dlăbok*). *Prizneă și vez căt sân dăncă* (uită-te și vezi cât sunt de adânc) 28/68. (Despre a final cf. § 133). În dialectul aromân, cuvântul există ca adj. *adâncos* și ca substantiv *adâncare*: *Adâncarea* și n'îlurir al Dumnidză. *Cod. Dim. in Iahresb. IV* 26, 6/9.

scunjos «în ascuns, pe ascuns». *Scunjos si dusi după ia* 11/94.

ancă și *âncă* (< unquam. Puș. EW. 304) «încă» *Lă încă nou ascher* (luă încă nouă soldați) 14/79, cf. 2/12. Foarte des și *angă* id. *Trăit-am mult, angă unec si trăim* (răbdat-am mult, să mai răbdăm încă puțin) 14/29, cf. 2/29, 1/55, 4/58, 7/59, etc. (În *Cupa* și *Țarnareca*) *încă* id. *Ari încă un moș* 13/66, cf. 33/65, 5, 14/69, 5/70. (Mai rar) *înga* id. *Si trăim inga unec* 8/29.

dustur «destul». *Dg-n' dustur beři pân la mirindi* (dă-mi destulă băutură până la merinde) 6/91. *Și șa-l' deadi dustur* 7/91.

dosta (< bg. *dosta*) «destul». *Nu va dosta ți poarca pîrdură. tucu...* (nu eră destul că pierduseră poarca. dar...) 12/84. *Dosta durmîș* 16/7, cf. 12/57, 694, 789, etc.

culaj (turk, kolaj) «ușor». *Di țista lucru ăș culaj ca să ti scap* (ușor este ca să te scap de lucrul acesta) 3/38. *Nu ari culaj* (nu e ușor) 12/66.

pără (gr. *πάρα*) «prea, cam». *Nu pără l'i si duși bun* (nu-i prea merge bine) d.

ghîya (< turc. *gîya*, bg. *ghîoia*) «adică, parcă, ca și cum». *Tata-su si ănturno ghîya s-la scapă* (tată-său se întoarce parcă să-l scape) 10/15, cf. 821. Foarte des și *ghîyamiti* id. *Ghîyamiti nu știă* (se faceă ca și cum n'ar fi știut) d.

ghîutș-beleă (< turc. *güdž-beleä* «grea întâmplare sau nenorocire») «în fine, în cele din urmă, la urma urmei». *Ghîutș-beleă și chîupu si frânsi di curtulisi lupu* (în cele din urmă se sparse și vasul de pământ, de scăpă teafăr lupul) 14/72.

tucu (< bulg. *tuku*) a), «numai». *Ray ună-ură noud fraș și veay tucu ună soră* (... și aveau numai o soră) 1/51, cf. 6/37; b) numai că, îndată, dintr'odată. *Și tucu prucurără ară apă* (și numai că începuseră să curgă apă) 36/31, cf. 4/31, etc..., c) mereu, tot mereu, într'una. *Unu stăteă tucu casă* (unul mereu stăteă acasă) 1/71, cf. 8/36.

aer (turcism întrebuințat după negațiunea «nu», ca să o întărească și mai mult). *Tu nu laș vrină șărvetă...!* — nu aer, *șo nu știu* (nu luași vre-o șervetă...! — nu, deloc, eu nu știu) 4/42.

barim (< turc. *bari*) «cel puțin, barem». *(Du-nă) până casă barim* (du-ne, cel puțin, până acasă) 4/58. Și: *bari* 33/65, 13/66; *berim*, *beri* id. *Nu putuș beri si-n' la trimeț* 9/51, cf. 2/50, etc.

bașa (turcism) «cam mult, aproape mult». *Bașa vacot am, no-am mâncat* (este cam multă vreme de când n'am mâncat) 5/91, cf. 2/63. Compus: *zăbașa* (za-baia) id.

odvam (< bg. *odvai*, influențat de *edvam* cu același înțeles, sau chiar direct din bg. *odvam*) «abiă» *Șo odvam ti purtam* 8/13. Și: *udvaș* (< *odvai*). *Udvaș un ȳom jungl' ȳ 35/2*. Și foarte des: *idvaș* id. cf. 11/7, cf. 11/29.

vichim (< mbg. *veke*) «în fine». *S-nu s- facă vichim mai mult* (nici nu se poate, în fine, mai mult) 8/73, cf. 2/5. Și: *vichi* 16/79, cf. 12/39.

opacu (< bg. *opako*) «pe dos, pe dindărăt». *Ai li ligă mȳnili opacu* (ii legă mâinile pe dindărăt) 9/7. Și: *opucu* 6/67.

belchi (turcism belki mbg. belki) «poate» *Belchi si-u tăltșos lamn'a* (poate o să ucid...) 2/74, cf. 7/19. Foarte des și *beșchi* id. *Să ti muțșcă beșchi* (poate să te muște) 2/12, cf. 14/9.

blazeș (< bulg. *blaze*) «ferice». *Blazeș-l' la fișta ȳom* (ferice de omul acesta). Și: *blazeșniș* întrebuințat și ca adjectiv id. *Blazeșniș sa tătȳn'l'i cu fișor pricupsit* (fericiți sunt părinții cu copii pricopsiți) 473.

sadi (< turc. *sade*, *salt*) «numai». *Aș lă sadi ună băltitșcă* (iși luă numai o secure) 9/71. Forma cea mai întrebuințată este: *saldi* id. *Saldi cân d'l' rămâneă, tunșea al' dădeay* (numai când îi rămâneă) 3/65, cf. *43, 17/19, 24/31, 16/56. Foarte des și *saldea* 18/73; *sal* id. *Sal țel sirumașlu* (numai săracul acela) 4/65, cf. 6, 26/65.

nașilē (turcism) «degeaba», «în zadar». *Nafile viniș până ȳa* (de geaba veniș până aci) d. *nițșcum* (< bg. *nițškum*) «cu fața la pământ, pe burtă». *Fȳ-ti nițșcum* (pune-te pe burtă, etc.) d.

aliz (turcism) «la fel, întocmai». *Aliz ca capra zbiră* (zbieară întocmai ca capra) 5/23, cf. 4/11. Și: *anliz* id. *Vea un ascher anliz ca fișȳoru* (eră un soldat întocmai ca băiatul) 16/39; *asli*, *iliz* id. *Iliz ca țel* (întocmai ca el) 13/79.

pișim (< turc. *peșin*) «mai întâiu». *Mai bini păzări pișim di coț cavgă dăndȳoș* (mai bine întâiu să ne tărguim decât la urmă ceartă) 121, cf. 7/11, 2/68.

slojnic (din *slojnu* < bulg. *složen*) «ȳos, apus» d.

ițș (< turc. *ițș*) «deloc». *Unu ițș nu la ari locu* (unul nu se găsește deloc) 2/54, cf. 4/54, etc.

Șichirē (turcism *aşikjare*) «pe față». *Si l'a utruēs că cu jungl'area mai ai șichirē* (să-i otrăvesc căci cu înjungherea este prea pe față) 10/85.

tislim (turcism *teslim*) în expresia: *la feasiră tislim* = îl predară, îl dădură gata. d. *tamam* (turcism *tamam*) «tocmai, just». *Tamam ăntȳo ăn peastiri* 3/45, cf. 1/6, 8/3. Și: *tam*, id. *Nu ra tam la criel* (nu eră în toate minșile) 2/6, cf. 1/6, 3/14, etc.

Observașium. Dintre adverbele de loc forma **ȳos* nu se întrebuințează decât numai în unire cu *dî* sau *ăn*: *dijos*, *ănjos*. În privința aceasta, dialectul meglenit se aseamănă cu dialectul aromân. Și aci lipsește un **ghȳos*; avem numai *dighȳos* construit mai mult cu verbele care arată o stare, și *ăngȳos* (mișcare). Deși la *cătrȳou* există amândouăle compo-

nente, la *cătil' in* lipsește cuvântul din urmă (lin). Forma *dustur* pare a fi aceeași cu «destul»; n final pentru l s'ar putea explica sub influența verbului *satur*.

PREPOZIȚIUNEA

§ 130. Avem următoarele prepoziții:

ân (< in) «în». Cu înțeles local. *Chiniș să si ducă ân vrin cătun* (porni să se ducă în un cătun) 1/13, cf. 7/3, 2/23, 2/28, etc. Cu această întrebuintare are și înțelesul de «între». *Ân iel' vea un ascher ănliz ca fișoru* (între ei eră un soldat întocmai...) 16/39, Cu înțeles temporal: *Iezl'i si joacă ân iarnă* (iezie se joacă iarna) 9/19. Acu-i ân iarnă (cu toate că-i iarnă) 7/3.

antri (< inter) «între». *Un birbeați antri doț munț* (un berbece între doi munți) *61. Și (mult mai des): *antru id. Ca si antră antru munț, si ărară* (când va intra între munți, va pieri) 18/40.

cutru (< contra) «către, la, spre». *Si pucătō țela cutru boi* (se uită acela la boi) 6/55. *Si feasi maț cutru iel* (se dete mai în spre el) 19/33. *Di cutru seară* (din spre seară) 11/77, cf. 5/1, 8/20, 12/81 (Huma) *cătră* 3/69.

cu (< cum) «cu». *Cu oili* 3/8. Cu ghiață 279.

di (< de) «de» (arată proveniența). *Al' vini carti di la ămpiratu* 8/48; (materia): *Cumat di furlină* (bucată de aur) 272. *Fustan di mătasi* 3/XI. (In unire cu infinitivul arată scopul sau destinația). *Ți lucru am di fațiri* (= de făcut) 4/85. *Di mărtarea* (de măritat) 9/49, cf. §. (Pus înaintea unui nume propriu servește pentru exprimarea genitivului). *Asan di Cole* (= Asan al lui Nicolae) Tot așa și înaintea pronumelui: *Țista urman ăi di toț* (pădurea aceasta este a tuturor) 16/6. Din această funcțiune s'a desvoltat înțelesul «pentru». *Are loc țeastă seară di mini* (este loc, astă seară, și pentru mine) 7/47. *Sam vinit di un lucru* (am venit pentru un lucru) 10/43, cf. 3/25. La compararea adjectivelor înlocuiește particola de legătură «decât» din dialectul dacoromân. *Ari maț milnic di il'* (există ceva mai drag decât un fiu).

di (din). *Pisocu di vali* (nisipul din vale) 4/XVII. Și: *din* întrebuintat mai des când după el urmează un cuvânt care începe cu o vocală. *Unu din iel' al' zisi* 2/69. Dar și înainte de un cuvânt care începe cu o consonantă. *In din păzăriști* (vin din târg). În Țarnareca *ditru* (ca în arom.). *Ugol' mi scorniș ditru somn?* (Mereu mă deștepți din somn) 17/68.

dintru (< de-inter) «dintre, din» (numai în Țarnareca). *Țerbu cându chicăsi dintru munță că sor-sa si mărită* (cerbul când auzi din munți că...) 24/64. Pentru compusele lui *dintru* cf. § 131.

disupră (< de supra) «deasupra». *Calu la lășq disupra di cătun* 12/82, cf. 15/75. Și *disupru* 14/82.

dupu (< de-post) «după». *Nu ti dau dupu umineț și ti dau dupu ușineț* 6/V. Și: *după id.* După uneac vacot (după puțină vreme) 5/40; (în Țarnareca) *dăpă id.* *Dăpă nouă an'* 4/65 cf. 16/64.

fără (< foras) «fără». *Am treț ăali, sa fără cur* (am trei oale, sunt fără fund) 3/54. Și: *făr, fgr.*

la (< illac ad) «la». *Lapti țer di la tini* 15/9. Servește pentru formarea dativului la subst. și pronume: *La pădar al' ra frică* (îi eră frică pândarului) 11/10. *Să-n' spună la mini* (să-mi spună mie) 11/19. Ține locul lui «a» din dialectul dacor. în expresia «miroase a ceva». *La țet miruseaști la bătizat yom* (lui îi miroase a om botezat) 8/80. *Miruseaști lă scrum* (miroase a scrum), etc., cf. 4/III.

lângă (< longum ad) «lângă». *Ia ra șăzută lângă ună tșășmă* 8/73, cf. 16/9, 4/13. *mădă* (mbg.) «afară de» (Numai în expresia) *Di mini s. di tini mădă* = afară de mine s. de tine 13/69.

mighiu (mbg. meghiu, bg. meždu) «între» (întrebuintat numai în Țarnareca). *Am ună sădiri mighiu doț uamn'i* (am o judecată între doi oameni) 13/65.

până (< paene-ad) «până». *Până cmua mancă di la toate casili* 11/73. Și: *pân id.* *Pân la marea* 3/30. Compus: *pândi* (până di) 10/24.

pri (< per) «pe, în». *Fîșoru ca si pusi pri per, strigă* 6/26. (In Țarnareca) *Prit(u)* «pe la» *As treacă pritu răscărniță* 41/65. *Prițe* (pri-țe). *Prițe iel țireă s-ti mănâncă* (pentru că voiă să te mănânce) 10/36, cf. 6/78. În afară de înțelesul de mai sus, se întrebuințează și în locul lui «la». *Si dusiră pri pulată* (se duseră la palat) 13/19. *Vinî pri rutșoc* (veni la s. pe la prânz) 3/8. Și: *pră* id. *Si dusi pră la toati agrili* 1/91.

pristi «peste». Are aceleași două întrebuințări ca în dialectul dacor., local și temporal. *Al' trasi undă pristi cap și aș jungl' o* 14/73, cf. 6/7, 7/70, 15/72, etc. Cu înțeles temporal: *Si scule pristi nopți* (fîșoru) 23/8, cf. 7/55, 21/68.

Stri și *stră* (< exter, -a, -un) se întrebuințează numai în Țarnareca cu aceste două înțelesuri: a. «pe». *Feata si suia stră undă tupolă multu naltă* (fata se suiă pe un plop foarte înalt) 14/64. *Feata di stri tupolă* (fata de pe pleop) 23/64. *Sui-ti stri scamnu* (suiete-te pe scaun). *Ancalică stri cal* (... pe cal) 35/65, b. «peste». *Imnă și deadi stri trei f aș* (umblă și dădă peste trei frați) 7/6. Și. *strin* (stri-ăn) id. *Poia nearsi șidzū strin țarlui stol* (șeză pe scaunul împăratului) 28/68.

sub (< subtus) «sub». *Vizū un șarpi iș si tricleă sub undă ropă* (... sub o piatră) 1/76. (In Țarnareca) *săptă* id. *Sinu, săptă direc li bagă* (fiule, bagă-le sub stâlp) 3/66. Prescurtat și: *su* în numele de loc. din Lugunța: *Su-deal*.

tri (< intra). Are două întrebuințări 1. Prepos. «pentru». *Duț leamni tri țarița si speală?* (duci lemne pentru împărăteasa) 11/65. 2. Conjunctiune: *An' duț leamni tri si spel?* (imi aduci lemne ca să spal) 11/65, cf. 11/69. Și: *tră, tă* (ca în arom.).

tru (< întrō) «în» (întrebuințat în Țarnareca). *Si angrupu tru cuprōiă* (se îngroapă în gunoi) 16/68. *Tru aș țarlui casă* (în casa țarului) 10/66, 18/64. Și: *tu* cf. 2/38. Compuse: *ditru* «din». *Toș yammul' ditru țărūștimea* 18/64; *pitru* «prin, pe». *Pitru cāl'ur* (pe drumuri) 10/65, cf. 18/64.

Observațiuni. Întrebuințarea lui *ăn* cu înțeles temporal: *ăn iarnă* în loc de *iarna*, se găsește și în limba bulgară. Aci avem aceeași construcție: *vă lētoto dnitē să dālzi* (vara zilele sunt lungi) în loc *lētoto* (fără *vă=sn*); *vă zimata* (iarna), etc. — Formele *delchi* și *dilchi* pentru *delmi* trebuie să se fi născut sub influența sau cu încrucișarea formei *belchi* «poate» sau *beichi* cu același înțeles. — Prepoziția *pri* cu înțelesul de «la» trebuie să fi fost influențată de aceeași prepoziție din limba bulgară *na*, având amândouă înțelesuri ca în dialectul meglenit. — Cu privire la originea formelor *stră, stri* care sunt întrebuințate în Țarnareca, prin urmare pot fi considerate și ca aromânisme, *Richard Kurt* (Der Gebrauch der Präpositionen im Rum. in Jahresb. X, p. 569), discutând originea lui *peste, prespre* din dialectul dacor. și voind să arate că un *prespre* ar fi existat odată și în dialectul aromân, îl derivă din *super*; acest *super* ar fi dat **spri, *spi* care ar fi ajuns — fără să spună însă cum — *stri, sti*, așa cum se aude azi în dialectul dacoromân. Acest *sti* a înlocuit, mai târziu, forma mai veche **spri*, după cum *pisti* a înlocuit odată *prispri*. Pentru dovedirea existenței formei *spri* aduce ca dovadă prepoziția *sprima*, pe care o coinsideră ca o formațiune din *spri + ma*, fără însă să ne spună ceva despre originea părții din urmă, *ma*. Originea lui *stră-stri* a fost arătată de Meyer-Lübke în Zeitschrift f. O. G. p. 769 din 1891, iar existența unui *spri(spi)* presupusă de autor pe baza formei actuale *sprima*, n'a putut să existe, deoarece aceasta din urmă este un bulgărisim în dialect, cu o întrebuințare foarte, foarte restrânsă, aceeași cu *sprēma* din limba bulgară și sinonim cu *sproti* din aceeași limbă, însemnând «în față, vis-a-vis». Intrucât însă *stră* în Țarnareca ca și în dialectul arom. se identifică, ca înțeles, cu *pisti* (peste), deoarece se poate spune *stră cali* ca și *pisti cali* cu același înțeles de «peste drum», amândouă trebuie să plece de la același cuvânt fundamental *extra*, care a putut căpăta chiar în limba latină înțelesul de «dincolo de ceva» și, de aci apoi, acela de «deasupra, peste». Acest *extra* care, singur, a dat pe de o parte *stră, stri*, păstrat numai în Țarnareca și dialectul aromân, cu înțelesul de «peste, pe», atunci când era întărit de prepoziția *per* în *per + extra*, putea, pe de altă parte, să de

preste > *peste* > *pisti* cu înțelesul lui *stră*, așa cum există în toate dialectele. Așa dar, evoluarea înțelesului «afară» până la «peste, pe» s'a întâmplat deja în forma simplă *extra* și reflexul *stră*, *stri* este o dovadă despre aceasta. Forma *tri* întrebuițată la Târnareca este pentru *tră* din dialectul aromân. Acest *tră* care se aude și în Târnareca, însă mult mai rar, a ajuns la *tri* (cu i pentru *ă*) sub influența lui *di*, cu același înțeles, și a altor prepoziții terminate în i. Forma *tră* nu poate fi derivată din *trans* (Pap., Scr. Arom. p. 253), căci la aceasta s'ar împotrivi și înțelesul. Mult mai nemerit ar fi *intra* (Richard Kurt, o. a. 576), căci atunci am vedea în forma *tră* aceeași vechime și aceeași formațiune față de forma dacor. *pentru* < per intro, ca în *stră* arom. față de *peste* < per extra dacoromân.

CONJUNCȚIUNEA

§ 131. Avem următoarele conjuncțiuni:

acu (<bulg. ako). Se întrebuițează ca adverb și conjuncțiune: «dacă». *Țer si sirbes acu ari loc* (vreau să muncesc dacă este loc) 11/15. «Cu toate că, deș». *Acu -i ăn iarnă* (cu toate că este iarna) 7/31. *Acu că nă leaș* (cu toate că ne iai) 4/58. *Și acu* «chiar dacă» *Tu și acu ăntilez, să ziț «nu știu»* (tu chiar dacă înțelegi...) 3/21. *Și: cu id. Io cu sam za-durmūt, tu... s-mi dișteț* (eu dacă voiui fi adormit...) 5/34, cf. 8/31, 2/32; *icu id. Icu tușșș, cață un lil'ic di-l scup trei ȳor ăn rost* (dacă tușești, prinde un lileac și scupă-i de trei ori în gură).

ama (< turc. amma) «însă, dar». *Un ȳom mult jūni vea, ama nu știȳ cum feșiră di la tăltșqră* (eră un om foarte voinic, însă nu știu...) 45/2. *Și: ămă id. ămă țarul ăl' gri* (însă țarul...) 23/65, cf. 2/28.

ami (< bg. ami) «însă, dar». *Ami cari si si ducă si lea pōini* (dar cine să se ducă...) 4/55, cf. 10/19, 6/22. *Și: mi id. Mi cari va zisi?* 4/55, cf. 2/3, 6/36, 3/38.

ară Se întrebuițează neaccentuat cu a inițial de multe ori trecut în *ă*, sau cu *ă* final căzut, și accentuat. 1. «iar». *Sirbi un an și ăș vină, ară țela dedu ăi zisi* 13/2. *Și: ar id. Pul'u țe-i pul' și domnu-l' da, ar la ȳom* (puiului care este puiu Dumnezeu îi dă, dar omului) 392. 2. «iarăș, din nou». *Din timp ăn țista vacoț ȳo ară să vin* (la anul pe vremea asta eu iarăș am să viu) 13/2. În Târnareca pe lângă *iară* 5/64, 35/65, 6/68, se mai aude și *eră id. Tumțea eră vea murită ăȳ țarlu fītșor* (iar atunci murise fiul țarului) 10, 11/66, cf. 13/66.

ăți particulă în funcțiune de conjuncțiune pentru introducerea parataxelor. Se aude mai des la Huma în locul lui *di*, care se întrebuițează în toate celelalte comune: *Ăți si dusi, ăți la ruțti... căti ună meară... ăți si dusi și țel*, etc. 16/19, cf. 1/69, etc.

ca și că (< quam). Are mai multe înțelesuri, după funcțiunile ce ocupă, 1. «ca, întocmai, la fel ca». *Să ni fațim ca zadurmūt* (să ne prefacem ca adormiți) 4/24. *Ca'n cotșină rănit* 148. 2. «Când». *Ca vini bura, la sārł fītșoru la marzini* (când veni un val de apă, îl împinse pe băiat la margine) 5/23, cf. 7/6, 1/17, 2/32, 2/35, 2/36, etc. 3. «după ce». Cu acest înțeles înlocuiește construcția participiului prezinte. *Ca amnară, amnară drumu, bătură pri un coșni* (umblând pe drum, întâlniră un câine) 6/12, 26/32, etc. 4. (mai rar) «câte». *Fītșoril' ruțtiră ca ună meară* (băieții rupseră câte un măr) 13/19. Compus: *cacum* «întocmai ca, la fel ca». *Cacum ăi țeastă chjoșă* 12/6 *ca-cum-ca* «cum că». *Dăȳo ună carti ca cum ca cōta sufliti tăltșq* (făcu o scrisoare, în care spunea, cum că atâtea suflute ucise) 3/16. *Cacōn* «ca și cum, ca și când». *Cacōn mo la ved* (ca și cum îl văd acum) 15/4.

că (< *qua p. quia) «că, căci, pentrucă, fiindcă, deoarece». *Nu ti pot scundiri că la țel miruseaști la bătizat ȳom* (... fiindcă lui îi miroase...) 8/80. *Să nu ti pucaț ăn sus, că să-ț cadă spīn* (... fiindcă o să-ți cadă spini) 5/30.

cari și cări. Întrebuițat numai în Huma și Târnareca în locul lui *ca, că*, cu următoarele însemnări: 1. «când». *Searta cări si ti cultă, si beș trei ȳor ăn ună ticfă* (seara când o să te culci...) 2/70. *Țea tipsișă cari ăȳ ăncălică* (când o încăleacă) 8/66, cf. 5/67, 5/68. 2. «dacă» *Cari si țer si fudș, poț*, (dacă vrei să pleci, poți) 6/39.

cu (< con) «cu» *Tșair cu ȳarbă* (câmp cu iarbă) 7/69. *Cu oȳli* 3/8. *Cu urdin* (cu rândul) 10/84, etc., etc.

demi (mbg. *demi*) «fiindcă, deoarece, în cazul când, dacă». *Demi că țor monț ari, ma bun la sta ȳa* (fiindcă sunt astfel de chinuri...) 13/1, cf. 6/8, 6/10, 5/66, etc. Și: *delmi, dermi, ðimi, ðirmi, delchi, ðilchi. Ei ðilchi n'-aȳ traz, nalet si ȳeș* 13/68. *ðilchi mi 'ntregheș si aȳ spun* 2/66.

dî Servește la introducerea parataxei ca în dialectele dacor. și aromân: *Na țeasti carpulin', ȳa-li dî li speală* (... ia-le de le spală) 18/82. *Ișo anghelu din țer dî-l' zisi* 1/12. *Ți dăraș dî li deadiș* (ce făcuș de le dăduși) 6/60, cf. 2/3, 2/13, 6/19, 2/22, 2/31, etc.

dali (< bg. *dali*) «sau». Mai ales în *dali...* ili, sau... sau. *Cafcu țșrop țer tu ȳta, dali roșii ili morchi* (ce fel de ciorapi vrei tu Itu, sau roșii sau) 4/XI.

dișe (de ce). *Dișe nu la știȳ ȳo țȳu bărbat* 10/49. *Dișe nu ziț țivă* 9/49. Și: *diți id. Diți conț șa lisițu?* 8/30;

dișea (di-șea) «deaceea». *Lisița ȳl vea mîntșunat, dișea feasi năet si-ș scoată inatu vulpea il mîntșe, deaceea se hotărî să-și scoată necazul* 21/27.

dintri «pentru, din cauză». *Fitșoril' n'ă-l' măncaș dintri tini* (mi-am mâncat copii din cauza ta). Compuse: *dintri că și dintru că*, pentrucă, fiindcă. *Nu băgaȳ tru mînti, dintri că vreaȳ să-l' dșungă fitșoril'* (... fiindcă voiau să ajungă) 8/64. *Stăpȳnu dintru ca si spună lu fitșor agrili, l' lȳ* (stăpânul pentru ca să arate...) 1/41 *dintri ți dece*, pentru ce. *Dintruți si mi ȳncl'idit, ȳo si fac daviȳa* 17/18, cf. 25/18.

Dupu ția «după ce». *Dupu ția si ȳnțileasiră, la zȳrȳiră anuntru* 4/73, cf. 6/73.

en (turcism, și în mbg.) «și» mai ales în *em... em «și... și»*. *ȳața mȳuvinită, em prugălbinită* 1/VI.

ȳa... ȳa... (turc. *ja... ja*) «sau... sau...». *Ia cățșuȳa si u aflș, ȳa țoc si ti faț* (sau găsești căciula, sau să pleci deaici) 4/75. *Ia mor, ȳa l'-u răsplȳng* (sau mor, sau îmi scot necazul, îmi răzbun) 629.

ili (< bg. *ili*) «sau». *Nu rudeă vrin fitșor ili vrindă feată* (nu nășteă vreun băiat ori vreo față. *ili... ili «sau... sau»*. *Ili si u șparșim, ili nu si fați* 11/29.

niți (< neque) «nici». *Iel amu niți un fag nu puteă să ardică* 14/16, cf. 5/4, 1/15, 15/41.

prîșe (pri-șe) «fiindcă». *Mănancă-la tu cmo, prîșe iel țirea s-ti mănăncă* (mănăncă-l tu acum, fiindcă el voia să te mănânce) 16/36.

tră țea «deaceea». *Veȳu mari mirac să rânească un porc... tră țea griră* (aveau mare plăcere să hrănească un porc, de acea...) 2/64.

tucu (< bg. *tuku*) «dacă, numai dacă». *Tucu si -n' li facă țeasti țșoști dȳmnu ȳoi, cari si treacă nu la las nidat* (dacă Dumnezeu mi le va face...) 3/31, cf. 4, 15/31, 2/56.

Observațiuni. Particula *ați* pare a fi adverbul *aci* (< *ecum hic*), care s'a păstrat în dialectul meglenit numai în această funcțiune, din întrebuintărea obișnuită și în dialectul dacoromân în fraze ca: *aci se joacă, aci rade, aci plânge*, etc. Forma *cari* întrebuintată în Târnăreca și Huma este aceeaș cu arom. *cara*. Vocala finală i pentru a în poziție neaccentuată, se datorește prin analogie, cu celelalte conjuncțiuni ca *dî, dali, dintri*, etc. În ce privește originea lui *cara*, ea nu trebuie căutată în *ca + are* (Pap. S. R. 199), căci, din punctul de vedere sintactic, n'ar avea nici un înțeles,¹⁾ ci mai de grabă din *că + eră*. Aceasta se dovedește și prin expresiile conjuncționale *seastică* (si + easte + că), *șfurcă* (si + fure + că) toate cu înțelesul de «dacă», în care elementul verbal component nu este de la verbul *a avea*, ci de la *a fi*. Dealtfel, această derivațiune nu întâmpină dificultăți nici din punctul de vedere formal, de oarece un *ca + ara* (< *era*) pentru dialectul arom. și un *ca + ra* pentru cel meglenit ne-ar fi dat forma actuală *cara*.

INTERJEȚIUNEA

§ 132. Mai toate interjecțiunile, afară de una două, sunt aceleași care se întrebuintează la toate popoarele balcanice. Dintre acestea, în dialectul meglenit avem următoarele:

aman (turcism). *Aman, țe bun țer si-ț fac?* 4/85.

¹⁾ Vezi expunerea amănunțită a lui N. Drăganu despre *cara* în *Dacoromania*, III, p. 275.

anasana (turcism: *anna-sana... mama-ta*). *Anasana, țista si-n' la spargă lucru la min' și bam... cu tufeacu* (mama lui, istsă să-mi strice mie treaba...) 8/57.

ah! Feata tucum stricn' la buric, «ah», zisi, «țe mi mintșunaș» 32/51.

aferon (turcism) «aferim». *Ampiratu q' zisi: «aferon la tini!»* 6/77.

așcosum (turcism *așkolsyn* < *aşik-olsyn*) «bravo». *Așcosum il' lu ampirātu* 6/34.

aș strigăt ce se întrebuințează când vrea cineva să oprească catării. (La Oșani) *mutși*, (d).

bra «bre» (cf. bg. serb. *bre, be*, alb. *bre* gr. *Bpē* și *μπpē* toate din turc. *bre*). *Bre țista vrin chitp pōti si iță* 13/15, cf. 11/65. Și: *bri* id. *Traqu bri, milu la mamu* 1/VII, cf. 2/20, 2/25; *bra* id. *S-la anclidim bra că na mintșună* 2/13; *abra* id. *abra deadu* 12/66.

ba (<bulg. *ba*). Se întrebuințează înaintea negațiunii *nu*, pentru mai mare întărire.

Ba, nu virușes, si ducă.

biru. Se spune tinerilor făcuți bine și voinici, ca semn de admirare. *De biru, de!* 47.

căvaș (ca-vai) «vai». *Căvaș di el fachiru*. Derivat: *căvașnic* «sărman, biet». *Las-la căvașnicu că-i duscăpat* 246.

chirata (din ngr.) încornoratule, păcătosome. Se întrebuințează și ca nume. *A chiratăuli ți fășes.*

hei «hei». *E hei, țe daș, țea leaș* 194.

idi... dei... Idi deaduli, dei (hei, moșule, hei!) 11/56.

jimito (bg. *jimito* din *živ-mi-to*) «zău». *Nu voș pari, jimito, zisi fitșoru* 6/78. Și: *jimitu* id.

mara «măre» (ca și *bra* în toate limbile balcanice). *Mara Grăpiț-la curon* 17/18, cf. 26/6, 15/16, 7/24, 10/50. Și: *mări* id. *Nu știu, mări babu, jundi sa cășmetili* 2/85, cf. 6/11; 25/6, *mari* id. 12/VII, *mer* 167.

na «na». *Na țeasti cărpulin' șa-l di li speală* 18/82. cf. 16/4, 3/9.

oh. Țela bărbatu stini oh! oh! 2/21.

oș «hei». *Oș deaduli, bra* 12/56.

oli. *Nu-n' dōnă găilē Traqu, oli feati multu ari* (nu-mi duce grija Traiu vai, fete multe sunt) 6/VII.

ora «hei». *Ora mamu, nu-ari un-dōu-treș tufeăș* 2/54.

ors. Și *țel că-l' fēși «ors» djundoară la ardico* 12/7.

ptu «pfui». *Ptu, căcat, ptu...* 9/21.

ulandžam (turcism: *ulun-džam* «băiețelul meu») «dragul meu». *Bra, ulandžam no-ari țeastă seară loc șa an tream si dorm?* 15/56.

C. FORMAREA CUVINTELOR

SUFIXELE ¹⁾

§ 133. -d (gr. á cf. *κρυπά* adv. derivat de la *κρυπός* «în ascuns, pe furiș» arom. *ascumtă* de la *ascumtu* «ascuns»). În megl. avem numai un singur derivat: *dăncă* «adânc».

Prizneă și vedz cât sâdn dăncă (uită-te să vezi cât de adânc sunt) 28/68. (Pascu, Suf. 406).
-ac (< lat. -acus, influențat în ce privește înțelesul și de -ak din limba bulgară).
Servește pentru a deriva diminutive a. din substantive: *cățlac* (cățol); *piștolac* (piștol); *drumac* (drum), b. din adjective: *mulac* (moali).

Dintre elementele străine în -ac avem: *șiștac* «orice monedă veche de argint ce purtau atârnată de gât, pe vremuri, fetele logodite» din mbg. *șestak* din șes «șase» (ca *petak* «monedă de cinci bani» de la *pet* «cinci»); *blîznac* < bg. *bliznak* «geamăn»; *brusnac* și *brusac* «pădure mică de pini s. locul în care a fost odată pădure de pini din bg. *brusnik* id., cu schimbare de sufix; *danac* (< bg. *danak* < turc. *dana*) «vișel de un an»; *mușturak* (< bg. *mošturak*) «privată», *amac* (< turc. *ahmak*) «naiv, prost»; *căzânmac* (< turc. *kazy-mak*).

Dintre sufixele compuse cu -ac avem -*tșac* (tșe-ac): *bivultșac* și *luptșac*.

-atș (< bg. -atș) formează diminutive de la substantive: *ghîumatș* (ghîum) «urcior mic de aramă»; *juncatș* (june).

Derivate de la adjective avem numai: *stângatș* (stong), iar de la verbe: *spuvidatș* (spuvides).

Cuvinte bulgărești intrate în dialect avem: *cărpătș*, *drăpatș* (< *drapam* «scarpin») *uratș* (oratș) «plugar»; *luvatș* (lovatș) «vânător».

-atșcă (< bg. -atška) derivă feminine: *divatșcă* (div. «sălbatic») «animal sălbatic»; *plicatșcă* (plec «aplec») «femeie care continuă să dea lapte copilului, pe care nu l-a înțăr-cat». *Teastă mul'ari âi ancă plicatșcă* cf. *plicătoari*; *dănatșcă* (danac) «vișea de un an».

Din bulgărește avem *custandinatșcă* (kostandinatška și kostandinka) «orice ban vechiu, ban galben, furlină».

-achi (< gr. -ἀχι) derivă diminutive: *izvurachi* «izvor» «izvor» 14/64; *buturachi* (butură < bg. *butur*) «bubă rea». *Răslanița vea un buturachi și buturachi fu anțăpat* 18/40.

-an (< -анъ) derivă ca și în limba slavă, a. substantive purtătoare unei calități: *mijlucan*, -ă «fratele mijlociu» (cf. sl. *părv-anъ*) 3/7, 3/56; b. augmentative: *vrăptșan* (< bg. *vrabtše*) «vrăbie».

Cuvinte bulgărești în -an avem: *gutuvan* (gotovan) «unul care așteaptă totul de-a gata» 294; *grătlan*, gătlan din sl. *grđtan* și *grđklan*.

-ar (< lat. -arius, -arium). În acest sufix avem derivațiuni latinești: *cărbunar* (< carbonarius); *căprar* (< caprarius); *țerar* (< ferrarius); *găl'inar* (< gallinarius); *murar* (< molaris); *purcar* (< porcarius); *ular* (ollarius); *văcar* (vacarius); *furnigar* (< formicarium).

Derivațiunile românești sunt de două feluri: 1. denominative și 2. deverbative.

1. *câmlar* (câmilă); *cândil'ar* (cândil') «cela care stinge candilele, țârcovnic», *tșîfli-car* (tșîfli-chi) «moșier»; *tșînușar* (tșînuși); *tșîrișar* (tșîreășă) «luna în care se coc cireșile, Iunie»; *tșoular* (tșouli) «cismar»; *fun'ar* (fun'ă) «vânător de funii»; *furgl'itar* (furgl'ită) «băiatul care poartă *furgl'ită*» (cuvântul există și în limba bulgară); *lupătar* (lupată) «lopătar»; *mlăznișar* (mlăzniță) «păstor de oi sau de capre mătřițe care au fătat și dau lapte»; *piștar* (peaști); *stirpar* (sterp) «păstor de oi sterpe»; *tămpănar* (tămpănă) «to-

¹⁾ Deoarece o bună parte dintre cuvintele formate cu sufixe mi-au fost comunicate de fostul meu elev *George Demetru*, din Oșani, în prezent, director la sucursala Băncii Franco-Române din Timișoara, citatele din texte nu vor fi date decât foarte rar și anume acolo unde se va simți nevoia. Restul poate fi controlat în vol. III al acestei lucrări, în care, după fiecare cuvânt neatestat în textele strânse de mine, stă numele persoanei care mi l-a comunicat.

boşar»; *ugnar* (bg. ogăn «foc») «omul care stă pe lângă foc»; *vişinar* (vişină) «pasăre care mănâncă vişine»; *vişdâr* (vişol) «păstor de viţei»; *vitul'ar* (vitul') «păstor de vitul'».

Imprumuturi din limba bulgară: *clintşar* (klintşar) «potcovar»; *crăblar* (krăblar) «cel care face putine»; *furtumar* (fortomar) «vânzător de funii»; *gărdinar* (gradinar); *grăntşar* (grăntşar) «olar»; *mlekar* (mb. mlekar) «berbec de trei ani» *pădar* (rar), *păndar* (пандар) «păzitor de ogoare».

Imprumuturi din limba greacă: *părnar* (πουνάρι) «arbust spinos care dă flacără multă la arş». Se întrebuiţează foarte mult ca combustibil la cuptoare.

Imprumuturi din limba turcă. *uzmichşar* «servitor».

Imprumuturi din alb.: *părmătar* (părmătie) şi *primătar* «negustor»; El însuşi derivat din *pramati* < πρᾶματεια «marchandise, denree, article de commerce», ca *arghi-andar* «argintar», *l'opar* «văcar», *potşar* «vânzător» sau fabricant de ulcioare (cf. arom. *potş* «ulciore»). Pascu (Suf. p. 92) îl derivă direct din greceşte, ceea ce nu este cu putinţă, deoarece o formă *pragmataris* nu există ⁽¹⁾.

2. *călisar* (călises, cf. «Elementul bizantin şi neogrec») «fărtatul sau alt cineva însărcinat să invite la nuntă», arom. *călisar*; *sugar* (sug) «copil neîntărcat; miel care suge încă». Cu înţelesul din urmă există şi la Meglenobulgari ⁽²⁾.

Cuvinte cu origine neclară sunt: *tşeştinar* «poreclă la ţigani» *tşintşinar* «pasăre cântăreaţă, piţigoiu».

-*ari* (din -are < -aria). Avem numai un singur derivat: *gălbinari* (galbin) «boală»; restul sunt forme latine: *căldari* (< caldaria), *luminari* (luminare sau pl. luminaria Puş. EW. 992); *strămulari* (*stimularia, Puş. EW. 152). *Ca boii cu strămularea si la'nşap* 674.

-*arcă* (< gr. ἀρκος) derivă denominative: *criminarcă* (cremini) «puşcă cu cremene»; *minghiuşarcă* (minghiş «cercel») «nume de capră»; *pişarcă* (peaşti) «pasăre care se hrăneşte cu peşte»; *puđnişarcă* (podniţă s. bg. podnitşe) «om de nimic»; *şutarcă* (şut «fără coarne») «spic de grâu tuns şi golaş».

Alte forme în -*arcă*, cu origine obscură avem:

cumarcă «arbore care stă verde şi iarna şi vara şi fructul lui»; *ţăţarcă* «pepene». Forma *pindşarcă* este pentru pindşercă (de la *pindşere* «fereastră»); *livetşarcă* pentru *livitşercă* plantă care creşte între grâne.

-*ăres* (vezi -es, -ească).

-*arnic* (< ar-nic < bg. -nik). Avem numai un singur derivat: *minghiuşarnic* (minghiş) «lanţ de cercei». Forma *gavidarnică* nume de loc. este din bulg. *govedarnik*.

-*aş* (-аш). Derivă diminutive: *cucutaş* (cucot) «cocoşel»; *cupilaş* (copil, pierdut din dialectul megl.) *cuţitaş* şi *cuţutaş* (cuţot); *gurgul'aş* (gurgul') «orice pietricică rotundă şi netedă». Tot aci aparţin şi derivaţiunile din forme anatopeice: *tăcărăş* «clopoţel» şi *dşângdrăş* id.

-*aşcă* (< bg. -aşka). Cu acest sufix avem derivate din limba bulgară: *sirumaşcă* fem. de la *sirumă* (bg. siromaška) «săracă»; *tşăpăraşcă* (cu schimbare de suf. din bulg. *tşăporeška* id.) «ţăpoiul de la unelte de plug» *trisuşaşcă* (bg. tresi-opaška «scutură coada») «codobatură» pentru care se zice şi *codărăbadără* acelaşi cu *codobatură* de pe bulg. *tresi-opaška*; *gurgaşcă* «arbore noduros» 10/2.

-*at*, -*ată* (< lat. -atus, -ata). Derivă adjective şi substantive: *ancrielat*, *crielat* s. *criulat* (criel) «cu minte, înţelept»; *fărinat* (fărină) «făinos»; *gurgul'at* (gurgul') «rotund şi neted»; *tşiclăzat* (tşiclăz < bg. tşeklas) «fel de grâu în al cărui spic se găsesc boabe negre» (tşeklăz); *uric'at* (ureac'ă) «măgar»; *mătşcat* pentru *mătşucat (mătşucă) «mare».

Dintre substantive avem: *fărtat*, *pişat*, *scupeat*, etc. În -*ată* avem numai: *mănată* (mână) şi *mutşcată* (mutşcu) «îmbucătură».

-*ătati* (< lat. -tas, -tatem). Derivă foarte puţine abstracte de la adjective: *iftin'ătati* (eftin); *pustin'ătati* şi *pustin'ătati* (mbg. pustin'e) «pustie».

¹⁾ Vezi N. Drăganu în *Dacoromania*, I, 302, pentru forma dacoromână *prematariu*, precum şi studiul meu *Raporturile albano-române în Dacoromania*, II, 544.

²⁾ Vezi despre răspândirea acestui cuvânt românesc la Slavi şi peste tot la popoarele balcanice studiul meu *Raporturile slavo-române* publicat în *Dacoromania*, III 178 şi 213.

Imprumuturi directe avem: *bundatati* (bonitatem); *Ńitate* (civitem); *criftnatati* (cristianitatem); *diriptati* (directitatem > dreptitate > dreptate sau din forma contractat: **directatem* din **directas* pentru *directitas*); *sandatati* (sanitatem).

-atic, -atică (< lat. -aticus, -aticum) derivă substantive și adjective: *ancurunatic* (ancurun) «plata cuvenită preotului pentru serviciul cununiei»; *džunatic* (džun) «ajunatic»; *iernatic* (iarnă). Adjective: *tumnatic*, -ă (toamnă) «tomnăresc».

În -atcă din -atică avem numai un singur derivat *saratcă* cu înțelesul de «zăr».

-atură (vezi suf. -ură).

-că (< sl. -ka). Este unul dintre sufixele cele mai productive; derivă diminutive și substantive feminine.

Diminutive: *tširească* (tšireasă, însă și în mbg. există *tšireška* pl. *tšireški* întocmai ca în dialectul megl. și s'ar putea să derive direct din bulg.); *gargul'că* (poate derivă dintr'un **gurgul'* (cf. arom. *gurgul'at*), dacor. *gurguiu*; nu-i deloc exclus ca să stea în legătură cu bulgărescul *gargule*, care are aceeași însemnare ca în meglr.) «ulcior cu gâtul lung și cu o țafă de supt apă pentru copii» (cf. Puș. EW. 746); *gărnișoră* (gărnișor); *izvorcă* (izvor); *floră* «fluer» pentru care vezi Obs. ad. § 35—41; *pindșercă*; *tšopă* (de la tšop «cărlig lung de lemn s. de fier pentru prinderea obiectelor ce nu pot fi prinse cu mâna») cioc, plisc de păsări) *Tšopă di pul'* (cioc de pasare); *ugol'că* (ugol' < bg. ogol însă și în bulg. ugolka) «nume de plantă etc.».

Substantive feminine: *belcă* (beal) nume de cățeă; *tšăfută* (tšăfut) «ovreică»; *tšăncoră* (tšăncor) «femeie rea, păcătoasă»; *fachircă* (turc. *fachir* «șarmană»; *joică* (Joi) «nume de vacă»; *pul'că* (pul') *răslancă* (raslan pentru arslan din turc., cf. § 7) «leoaică».

Imprumuturi directe: *bufcă* (< bg. *bufka*) «moț»; *borcă* (< bg. *borka* de la *bor* «brad» «locul unde a fost pădure de brazi»; *bul'că* (bg. *bulka*) «broboadă, vâl»; *chitcă* (bg. *kitka*) «bucet de flori»; *dumachincă* (bg. *domakinka*) «gospodină, stăpână»; *ghiupeă* (ghiupea) «țigancă»; *leacă* (bg. *leika*); *leapcă* (bg. *lepka*) «persoană care se lipește ușor de cineva»; *mamcă* (bg. *mamka*) «pipotă»; *mreancă* (< bg. *mrénka* din *mréna*) «mreană»; *muțcă* (bg. *mutska*) «bot»; *prigofcă* (bg. *prigotvka*) «batistă roșie de mătăsă cu care stă acoperită mireasa în timpul nunții»; *pupăreică* (popretka) «șezătoare»; *rapcă* (bg. *arapka*) «arăpoaică»; *șarcă* (bg. *šarka*) «nume de cățeă»; *slatșcă* (bg. *slatška*) «nume de plantă»; *ștupancă* (bg. *stopanka* sau o formațiune românească); *vletșcă* (bg. *vletška*) «târâie brâu».

-tše (bg. -tše). Derivă foarte puține: *luntși* (luni) «numele boului fătăt luna»; *n'ertși* (mercur, n'ercur) «numele boului fătăt miercurea».

Compuse cu -tše:

-tšic (-tše-ic) și -tšică. Derivă diminutive: *pirtšic* și *pertšic* (per < pîlum); *răptšică* (ropă) «piatră mică»;

-tšoc (< -tše-oc). Derivă diminutive: *mirtšoc* (mer) «măr mic»; *căltšoc* (cal) «căluț»; *căptšoc* (cap) «cap mic»; *pirtšoc* (per < pîrus) «păr mic».

-tși (< turc. -dži precedat de o consonantă mută -tși). Cuvintele în -tși sunt împrumutate sau direct din turc. sau din bulgărește, aceleași cuvinte existând și la Bulgari: *tufectși* «neguțator de puști»; *taluptși* «bumbăcar», etc. În -dži avem: *aramdžija* (< turc. *haram* «choses illicite» același cu arom. *hărămit* «hoț», cf. turc. *harami* «voleur, brigand», *bujadžija*, etc.

-tšuni (-ătšuni, -itšuni < lat. -tionem) derivă abstracte de la verbe și adjective: *diștitășuni* (diștită) «deștepăciune»; *gălitšuni* (găli) «dezmiereare»; *gulitšuni* (guli s. adj. gol) «golicieune»; *l'irtăltšuni* (l'irtă) «iertare», *măratšuni* (mar) «amărăciune»; *pirtitšuni* s. *pirăltšuni* (piri) «descreșterea lunii»; *șpurcăltšuni* (șpurcă); *șpărgăltšuni* (șpărg); *ștricăltšuni* (ștrică); *știrpitšuni* (știrpi) «stărpiciune», etc.

Forme moștenite din limba latină: *ancl'înătšuni* (< inclinationem) «închinăciuni, salutări»; *rugătšuni* (< rogationem) «rugăciune», etc.

-cu (bg. -ko). Derivate cu acest sufix, în afară de *misircu* «curcan» refăcut după *misircă* (curcă) bulg. *misirka*, ca și *miscu* după *miscă* id., mai avem și două împrumuturi directe din bulgărește: *talcu* (tatco) «tată», *partalcu* (partalko) despre originea căruia, vezi mai departe forma *părtalos* la suf. -os), «rupt, zdrențăros».

-eală (bg. -ěla, -ėlo, -alo). Derivă abstracte de la adjective: *rățeală* (rați) «răceală»; *nigreală* (negru). Imprumuturi directe din limba bulgară: *puveal'ă* (povėla) «stăpânire,

putere» 16/79; *streal'd* (< strēla) «trăznet». *L'-u deadi streal'a* (l-a trăsnit) 732; *videal'd* (vidēlo) «lumină». Forma *clipeal'd* «pleoapă» nu poate veni de la *klepalo* «toacă» nici de la *klepka* «pleoapă» sau *klepatš*; în alb. avem *klepale* și *kepal* «pleoapă» cf. G. Meyer. AW. 223.

-*eał'că* (-eala-că). Numai un singur derivat: *jucăreal'că* (pl. *jucăreal'chi*) jucărie.

-*ean* (-kwa). După consonante palatale se schimbă, ca și în limba slavă, în -*an*. Derivă substantive care arată originea de unde se trage o persoană: *cătunean* (cătun) «țaran, sătean»; *l'umnišan* (L'umnița) «locuitor din Liumnița»; *năntean* (Nontii).

Cuvinte străine în -*ean* sunt: *brășlean* (brășlijan) «arbore cu flori vinete și mici ca cireșul» mbg. *brešlën*; *tșutșulean* cf. gr. *τσουτσονλεύος*, bg. *tșutșuliga* «ciocărlie».

-*eancă* (-ean-ca). Un singur derivat: *lăzăreancă* (Lazăr) «fată împodobită cu flori care joacă pe la curțile oamenilor în ziua de sfântul Lazăr» și împrumuturi: *pleteancă* (bg. *pletënka*) «un fel de împletitură vârgată»; *budimeancă* (mbg. *budimenka*) n. de floare.

-*eașă* (lat.-issa). Derivă substantive feminine: *ămpirăteasă* (ampirat); *picurăreasă* (picurar) «păstorită» etc.

-*eastă* (-kwa). Există numai un singur derivat *nineastă* (nină) «mătușe din partea tatălui» «mătușe» care pare a fi refăcut apoi după *niveastă*.

-*eaști* (vezi suf. -ea, -ească).

-*eașcă* (bg. -eška). Derivă diminutive: *jireășcă* (jir < bg. žir «ghindă») «semn pe obraz, negel»; *neșcă* (duminecă) «vaca fătăță duminică». Privitor la derivațiune cf. *tinđ* din mărțină (marți) «vaca fătăță în ziua de marți».

-*eață* (lat. -itia) derivă abstracte de la adjective: *bitărneață* 3/15 și *bătrăneață* (bi-törn) «bătrânețe»; *flămundeață* (flamund) «foame»; *juneață* (juni) «vitejie» cf. *junil'ă*; *virdeață* (veardi) «virdeață», etc.

Forme moștenite: *albeață* (lat. *albitia, -am) «albeață, albuș, boală de ochi»; *Albeață di porc* «grăsimi de porc, slănină cf. și *albeț*; *ghiață* (vivus *itia, cf. Puș. EW. 1910); *greață* (*grevitia).

Forma *muleață*, întrebuițată la Oșani este pentru moleț (bg. *molets*) «molie»; *piuveață* pentru *piaviță* (cf. -iță).

-*el*, -*eață* (< lat. -ellus, -ella). Derivă diminutive din substantive. În privința lui *e > ȳ* (din *el*) cf. § 16; *buzel* (boz «soc») *Sum buzelu mari* 2/X; *cumățol* (cumat) «bucătică» *fitșurel* (fitșor); *luțol* (lȳt < allēvatum: *Cătară lȳturli* 345).

Forme moștenite: *cățol* (catellus); *ninel* (anellus) «inel»; *piduțol* (peducellus, pentru peduculus. Puș. EW. 1239) «buba care provoacă mâncărime între degetele picioarelor, păducel»; *purțol* (purcellus); *surțol* și *surțel* (872) din *surcellus*; *virđzel* și *virzel* refăcut din *virđzeauă* (virgella) «verigă»; *vițol* (vitellus).

-*eață* (-ață): *buteață* (buti) «butoiaș»; *fântăneață* sg. lui «fântăneali» nume de loc la Nânta; *buțață* (buiă) «vopsea». *Sădeă țarlū și măntreă cari ăț maț mărghit di buțața vinăță* (ședeă țarul și se uită cine este mai mânjit de vopseaua vânăță) 32/65. Forma *dărjață* și *dărdzață* 8/75, «toporiștea securei» reprezintă un nou singular de la *dărjeali* pluralul lui **dărdjală* (*bg. *dăržalo*, *dăržalka* id.), care nu mai există.

Forme directe din limba latină avem: *mărdzeauă* (margella), *măseauă* (maxilla), *cătață* (catella), *curață* (corigia) și *virđzeaua* (virgella), *purțeață* (porcella), *șața* (sella).

-*ea*, -*ească* (În Țarnareca: -escu, -ească). Derivă adj. de la substantive: *ămpirătes* (ampirat), *bărbătes* (bărbat), *dumnes* (domn), *fitșures* (fitșor), *frățes* (frati), *ghiuptes* (ghiupe) «țigănesc», *măgăres* (măgar), *mulăres* (mulari), *primăvăres* și (Huma), *prîmuvires* (prîmuveară), *vlășes* (vla pl. *vlaș*). În -escu fac în -*eaști*: *ămpirătești* (ampirătes) «ca împărat», *bărbătești* (bărbătes); *bugărești* (bugăres) «bulgărește»; *dușmănești* (dușmănes); *frățești*, etc.

Adverbe derivate de la adj. în -escu fac în -*eaști*: *ămpirătești* (ampirătes) «ca împărat», *bărbătești* (bărbătes); *bugărești* (bugăres) «bulgărește»; *dușmănești* (dușmănes); *frățești*, etc.

-*et* (< lat. -etum). Derivă colective de la substantive; *bărdet* (brad) «locul unde au fost brazi» păstrat numai în numele de loc. lângă Huma. (Cf. și *Curu-di-brad* nume de loc.); *curnet* (corn) «nume de loc, lângă Huma».

Din limba latină avem numai *pumet* (pomelum). *Țe pumet veț în gărdină* (ce pomet aveți în grădină) d.

-eș (sl. -ets). Avem prea puține derivate: *pidureș* (pidure); *pătăroș pidureș* «fragă» întrebuițat și numai *pidureș*; *vărdăreș* (Vardar) «vânt duduleș» (mbg. dodole «paparudă») «paparudă sau unul care este ud până în piele».

Cuvinte din limba lat. avem; *potetș* («pottum?» «ulcior»); din limba bulgară: *jelândreș* și *jilindreș* «stomacul păsărilor, pipota».

-iă (sl.-ia). Derivă substantive de la adjective: *vuțiă* (avut) «avuție» *uțiă* (uil'i) «cu nărav, nărvit», *cânliă* (turc. kan-le) «rău, crunt, sângeros»; *tșorbadșîia*, (Liumnița) *tșorbadșîia* (turc. tșorbadži bulg. tșorbadžija) «notabil, fruntaș».

De oarece cuvintele de origine turcească în iă se găsesc și în limba bulgară, nu se poate specifica care anume au derivat direct din tulpina turcească și care au intrat din bulgărește. Pentru celelalte derivate vezi § 68, grupa 6.

-ic (sl. -ik). Derivă diminutive: *aric* (ariă < area, -am) «curte»; *bărdilic* (bărdilă < bg. bārdilo) «prăjină lungă, beldie»; *burghic* (turc. burgi > burghii); *tșucutic* (tșocut s. tșucut) «ciocan»; *fișuric* (fișor); *jimilitic* (jimitati cf. și arom. dżumitic din dżumitate); *bădșinic* (badșă) «coșul casei pe unde iese fumul». Forma *pusleadic* soartă este (bg. poslědāk).

-ică (sl. -ika). Diminutive: *băltiică* (băltiia); *fiică* (feată); *tșubrică* (bg. tșubor cf. tșubritza) «cimbru». Imprumuturi bulgărești avem: *pupadiică* «stiglete» și *vărtică* (pentru vrătiga) «nume de floare».

-ițș (sărb. -ic'). Derivă diminutive: *arșanitș* (arșon) «arșin, cot»; *ămpirătițș* (ăm-pirat) *bărbătițș* (bărbat); *chiăptănițș* (chiaptin) «pieptene mic»; *cumătițș* (cumată) «bucătică»; *gărdinițș* (gărdină) «grădiniță»; *ghiumitș* (turc. ghium) «vas mic de aramă pentru apă»; *lingurițș* (lingură) «linguriță»; *ziniritș* (ziniri) «ginerel». De la adjective avem numai *bilițș* (beal) nume de câine; *divițș* (div) «fiară sălbatecă». Forma *tșărnitș* stă pentru mbulg. *tșernitsa* și *tșărnitsa*.

-ițșcă (bg. -itška). Ca și -ițș derivă diminutive: *băltițșcă* (băltiia) «secur»; *cămișșcițșcă* (cămeașă) «cămășuță»; *căsițșcă* (casă) «căsuță»; *fiițițșcă* (feată); *găurițșcă* (gaură) «găurică»; *n'icurițșcă* (n'icură) «fărămăturice, fărămiță»; *nuvițșcițșcă* (novițška) «nou»; *Noi nuvițșcițșcă* (nou nou) 885; *spritițșcă* (aspru) «ban»; *uddăițșcă* (udă, odă) «odaie mică, cămăruță».

Imprumuturi directe din bulgărește: *tșănițșcă* (întrebuițat numai la Nânta, din bg. *ptšenitška* derivat din *ptšenitsa* «grâu» cf. *gărnișor* «porumb» de la gron) «porumb, păpușoiu»; *stumnitșcă* (stumnitška) «urcior de pământ pentru apă»; *vrătnițșcă* (vrat-nitška) «poartă, portiță».

-ițșos (vezi suf. -os).

-igă (sl. -iga). În acest sufix avem un singur derivat: *butșumigă* (alb. butșin «un fel de iarbă») «plantă care miroase frumos și crește prin măracini». Forma *piperigă* «fluture» este, prin schimbare de sufix, pentru *pipirugă* (< bg. peperuga, id.)

-il'ă (< lat. -ilia). Ca și în dialectul aromân derivă abstracte a) de la adjective, b) de la verbe. a) *bunil'ă* (bun) «bunătate»; *bugătil'ă* (bogat) «bogăție»; *nibunil'ă* (nibun) «răutate»; *vinil'ă* (vinăt) «boia vânăta»; *ubăvil'ă* (ubav) «frumusețe». b) *bucuril'ă* (bucur). Multă *bucuril'ă* 14/51, cf. 566; *tșudil'ă* (tșudes sau de la subst *tșudă* «minune») «minune» 19/65; *umăröl'ă* (umărșos) «oboseală».

Forma *mărsöl'ă* «muci» este pentru *mărsul'i* din bulg. *mărsuli* id.

-imi (< lat. -imen). Derivă a) abstracte de la adjective: *acrimi* (acru) «acreală»; *dulțimi* (dulți) «dulceață»; *nălțimi* (nalt) «înălțime»; *rățimi* (rați) «răceală»; *sătulimi* (sătul) «sațiu». Nu are *sătulimi* (nu are sațiu) 684. b) colective: *arburimi* (arbur) *bărbătimi* (bărbat), *cuscrimi* (cuscru), *sucrimi* (socru), etc.

-in (< lat. -inus). În acest sufix avem numai un singur derivat: *surin* (soari) «locul expus la soare». Se mai aude și *sirin* (cu u > i) ca nume de loc. Pluralul *sirin* întrebuițat ca nume de loc. Prin analogie cu această din urmă formă avem și *bătsil'in* (batșöl'ă) nume de loc. la Huma, același cu *bătsiliști*.

-ină (< lat. -ina și sl. -ina). Derivă substantive cu înțeles local: *bărnitșon'ă* pentru *bărnitșonă* (cu schimbare de sufix) «locul unde se cultivă *barnița* (un soi de meu); *bumbătină* (bumbac) «nume de loc, după locul în care s'a semănat odată bumbac»; *cupătină* (cupatș) «locul unde au existat odată copaci»; *mil'ină* «locul rămas după secerișul meiului»; *sicărină* (sicară) «locul care a rămas după secerișul secarei»; se întrebuițează și ca adjectiv, *uvișonă* (uvez) «locul rămas după secerișul ovăzului».

Din limba latină avem numai *căprină* (< caprina) «lână de capră».

Imprumuturi străine avem: *flurină* (bg. florin, fr. florin, it. fiorino < lat. florinus; arom. flurie < gr. φλοῦρ. cf. G. Meyer, N. S. IV 97); *govedină* (bg. govedina de la govedo) «carne de bou»; *căpină* (bg. *kapina* Brombeergesträuch, Brombeere din *кжнина* din care în dacor. Câmpina nume de loc.) «un fel de spin care face mure»; *guribină* (mgb. gurabina id.) «față urâtă»; *lisitșină* (mbg. lisitșina de la *lisitșă* id.) «strugure negru cu boabele mărunte»; *răpînă* (arapina) «arăpoaică» (*slăbină*) «solduri»; *streb-rina* (bg. strebrena fem. lui strebren id.) «de argint»; *ghjubrină* (mbg. ghjubrina, cu înțeles colectiv din *ghjubre* «gunoiu» turc.) nume de loc. la Huma; *mândzōnă* «nume de plantă cu origine necunoscută».

-*incă* (< bg. -inka) derivă un singur adj. de la substantiv: *ticfincă* (ticfă) «de dovleac» în *plătintă ticfincă* «plăcintă de dovleac». Astăzi se întrebuițează și ca substantiv: *tic-fincă* cf. în bulg. *tikvenik* «Kürbiskuchen». Imprumut bulgar este *dumachincă* (doma-kinka) «gospodină, stăpână».

-*ineț* (bg. -inetz) corespunde lui -*ean* și derivă subst. care arată originea de unde se trage purtătorul numelui *cupineț* (Cupa) «locuitor din Cupa»; *umineț* (uma) locuitor din Huma; *ușineț* (Oșani) «locuitor din Oșani».

-*iș* (sl. -iš). Cu acest sufix avem numai un singur derivat de la verb: *mășiniș* (mașin) «grâul, porumbul pregătit, spre a fi măcinat, măciniș».

-*ișcă* (bg. -iška) derivă un singur diminutiv: *fițișcă* (feată) «fetiță».

-*ișan* (-iș-an). Numai un singur derivat gulișan (gol) «gol, goluș».

-*iști* (sl. -ište). Derivă substantive care arată locul unde a fost sau este ceva: *bă-n-iști* (nume de loc. în Lugunța unde au fost băi altădată); *bătsiliști* (batșol'ă) nume de loc. cf. *bătsil'in*; *bumbăchiști* (bumbac) id. în Huma cf. *bumbătină*; *cătuniști* (cătun) «loc unde a fost odată un cătun» (sat); *gărnișuriști* (gărnișor) «locul unde s'a semănat grâu» (cf. *gărnișurină*) *grupiști* (groapă) «loc plin de gropi»; *livădiști* (livadă) «loc cu livezi»; *surupiști* (surup) «stâncă abruptă»; *păzăriști* (păzari) «locul unde se ține târg, târg».

Imprumuturi din limba bulgară avem: *grădiști* (gradiste) «nume de loc»; *siliști* (seliște) nume de loc. Cu originea obscură avem: *stărniști* «miriște», dacă nu cumva ar fi un derivat din bg. *tărn* «spin»; *străviliști* (bg. stavilo?) 16/94; *tulăriști* «loc de întâlnire pentru săteni».

-*ișor* (-iș-or). Numai un singur derivat diminutiv: *gărnișor* (gron-gron) «porumb».

-*ișorcă* (-ișor-că). Derivă un diminutiv: *gărnișorcă* «cotorul porumbului».

-*ișurină* (-ișor-ină). Un singur derivat: *gărnișurină* (gărnișor) «locul de unde s'a strâns recolta de porumb».

-*ișuriști* (-ișor-iști): *gărnișuriști* = gărnișurină.

-*iță* (-ица). Servește spre a derivă a) diminutive de la substantive: *bucl'iță* (buclă) «vas de lemn de formă rotundă în cari ciobanii poartă apă de băut»; *cudiță* (coadă); *cutliță* (cutlă) «șinic mai mic și cutlă de la moară în care trec grăunțele din coș, înainte de a cădea între pietrele morii»; *găuriță* (gaură); *linguriță* (lingură); *purțiță* (poartă); *pulchiță* (pul'că), etc. b) substantive feminine de la masculine: *ămpirătiță* (ămpirăt) «împărăteasă»; *bighiță* (beg) «boiereasă»; *caisturiță* (caistur) «soție»; *cotniță* (bg. kot și kotenze «puu de pisică») «puu de pisică»; *drăchiță* (drac) «drăcoaică»; *izmichiariță* (izmichiar) «slujnică»; *nălbantiță* (nălbanti) «soția potcovarului» 14/47; *răslaniță* (răslan) «leoaică»; *zăgarăiță* (zăgar) «femeiușca ogarului» *zăniță* (bg. zuna, zunitza «Gürtel»).

Imprumuturi din limba bulgară: *bivoliță* (bivolița) «bivoliță»; *dăscăliță* (daskalitza) «învățătoare»; *gărlăiță* (garlitza) «boală de gât»; *iribiță* și *iribiță* (erebitza și jarebitza) «păturniche»; *lăstuvăiță* *lăstuvăiță* și (Oșani) *listovăiță* (lastovitza) «rândunică»; *măgăroviță* (magaritzza) «măgăriță»; *mol'iță* pentru moleață din moleț (cf. -*eață*); *pijuveiță*, *pejuviță*, și prin schimbare de sufix, *pijuveață* și *pijuveati* (*pijavitza*) «lipitoare»; *puliță* (politza).

În afară de acestea, cu accentul pe sufix, mai există câteva cu accentul pe tulpină: *barniță* (branitza) «un fel de meu»; *berberniță* (berbernitzza) «bărbier»; *beliță* (bē-litza) «nume de rău care se varsă în Meglenița»; *bilbiță* și *bilbită* (belvitza) «pește»; *bufniță* (bufnitza); *l'ubiniță* (ljubenitza și lubeniță) «pepene verde»; *l'utiță* (mbg. ljutitza (zmija) «șarpe veninos»; *lariță* și *rariță* (ralitza) «plug»; *meliță* (melitza) «aparat pentru curățitul bumbacului»; *văli'aviță* (valevitza) «moară în care se bate postav (șaiac) și în special

velințe, bățanii» arom. *drăstal'ă*; nume de localitate lângă Lugunța; *vodiță* (voditzi, bogojavlenie s. bogkrăstiti) «bobotează».

-*lija* (< turc. -ly, mbg. -lija). Derivă adjective de la substantive: *bordžlija* (bordžli bg. bordžlija) «dator, datornic»; *cabatlija* (kabatly < kabataty; bg. kabatlija) «vinovat»; *ihizalija* (ihizaly bg. ihtizalija) «nevoias»; *nišanlija* (nišanly bg. nišanlija) «care are un semn, care face minuni, minunat, miraculos»: *Nišanlija cal* 6/68.

-*lqc* (< turc. -lyk) Derivă abstracte de la substantive: *argatlcq* (argat) «lucrul, munca, câștigul unui argat»; *Din argatlcq ghijaști* (trăiește din munca de argat) 25; *budalqc* (budalâ sau chiar direct din turc. budalyk) «prostie, nerozie»; *cuscurlqc* (cuscru) «cuscrie»; *drăclqc* (drac) «drăcie»; *furlqc* (fur) «hoție»; *măgărlqc* (măgar) «măgărie»; *prijatilqc* (prijatil) «prietenie»; *țigarlcq* (țigară sau direct din turc. tzigaralyk bg. tzigaralâk) «ciubuc»; *uspitlcq* (uaspiț) «prietenie».

Un singur derivat de la adverb: *upăclqc* (opacu) «adversitate».

Împrumuturi directe din turcește sau bulgărește: *aralqc* (aralyk) «timp disponibil»; *adžilqc* (hadžilyk bg. adžilâk) și *adžilâche* 8/38; *altilqc* altilyk, de la *alti* «șase»; *bacalqc* (bakalyk bg. id.) «băcănie»; *carșilqc* (karșilyk mbg. id.) «răspuns»; *tșorbadžilqc* (tșorbadžilyk, bg. tșorbadžiloc) «stare, situație de frunțas, notabil, bogătaș»; *curbitlcq* (kurbitlyk, bg. id. «străinătate»); *fucarlcq* «sărăcie»; *țarbalqc* «destoinicie, ibândlcq «străinătate»; *irmilqc* «monedă de zece parale, icusar»; *maisturlqc* «meșteșug»; *țigarlcq* «cibuc»; *tipilqc* (tepelyk) «acoperemânt brodat ce poartă femeile, când se îmbracă în haine de sărbătoare»; *tamacharlcq* «sgărcenie»; *tudžarlcq* «neguțătorie, comerț», etc., etc.

-*lif* (bg. -liv) derivă adjective din substantive: *gurgașlif* (gurgașcă) «noduros» (despre un arbore) 2/19; *rânilif* (rană) «plin de rane» 15/56; *putpizlif* (putpizes din put - și pizues îmi bat joc de» cineva) «batjocoritor».

Împrumut direct din bulgărește: *bigorli* (bigor) nume de loc. la Cupa. Cu origine neclară este *tșămpărliv*.

-*lifcă* (-livka). Se găsește numai într'un singur derivat care este un împrumut bulg. *miruslifcă* mbg. (miroslivka) «mirositoare».

-*nic* (bg. -nik). Avem numai două derivate sigure în acest sufix: *căvașnic* din (cavai interj. «vai») «sărman, biet»: *Las la căvașnicu că-i duscăpat* 246, și *litșnic* (litșasti «stă bine, prinde bine, stă frumos» din bg. *litši* vb. cf. *litšen* adj. «frumos»). Forma *crotnic* «blând» poate fi pentru mbg. krotâk și krotok, cu schimbare de sufix, având acelaș înțeles ca în megl.

Împrumuturi directe din bulg. avem: *bodnic* (bōdnic) din bulg. *bādnic* «butuc adus din pădure în ajunul Crăciunului, ca să ardă în vatră, câte puțin și în fiecare seară, începând din seara de ajun până la Bobotează prin ext. și ajunul Crăciunului» Pascu (Suf. 339) îl derivă din *bod* «surcel», bulg. *bod*, point etc. fără să spună un cuvânt asupra lui o > oa. *Bādnic-ul* la Bulgarii din Macedonia și din Tracia joacă un mare rol. (Vezi prof. dr. M. Arnaudoff, *Die bulgarischen Festbräuche* p. 12 și 13 și introducerea din acest studiu); *bilșajnic* (bēlēžnik) «semn, minune»; *l'utnic* (mbg. ljutnik) «ceafă»; *niqnic* (nehainik nachlässiger Mensch, der sich nicht kümmert, etc.) neglijent, nevrednic; *puđmšnic* cf. § 40, *šlapnic* (šljapam «pălmuesc» din interj. šljap s'ar putea să fie și o formațiune anomatopeică în dialectul megl., întru cât šljapnik nu există nici în megl.; acl avem *šlapaniță*) «palma»; *pališnic* (bg. palešnik) «brăzdarul, fierul mare la plug»; *cloșnic* și *cloașnic* «pisălog» pentru care în bg. avem *klătšnjak* = tșok za tlătšenie luk (pisălog de pisat usturoiu).

Forma *glubnic* «păine răscopăță» este întrebuințată în mbg. *glubnic*, id.; *maghešnic* (maghesnik) «vrăjitor» (fem. maghesniță); *pipelnic* (pepelnik de la pepel) «locul unde se strânge cenușa»; *trapeznic* (bg. trapeznik, gr. τραπεζί) «masă de lemn mai mare». Tot acl aparține și *cupățșolnic* «tărnăcop» (mbg. kopatšalnik de la kopatš și acesta de la kopam «sap», din care și «tărnăcop»); *dirvišnic* «băeții care poftesc din partea mirelui să bea lumea la nuntă», un derivat bulg. din *dever* «Brautführer», pe care eu nu l-am putut găsi în mbg.; *stroqnic* (bg. stroinik id.) «pețitor»; *rămasnik* (mbg. și în special în regiunea din Vodena ramasnik) «logodnic».

-*mint* (< lat. -mentum). Derivă abstracte de la infinitivele verbelor: *ancălzimint* (ancălzis) «încălzire»; *anveșămint* (anvet) «învățămintă, morală»; *anveștimint*, *anveșmint*, *anvescămint* (anves(c)-anveștiri) «îmbrăcăminte»; *cupirimint* (coapir) «acoperământ»;

jurămînt, *jurimînt*, *jurumînt* (jur-jurari) «jurămînt»; *rugămînt* (rog) «rugăminte»; *ră-fimînt* (rătes) «răceală».

-*nîță* (bg. -nîțza). Derivă substantive: *pădărniță* (pădar) «cula pădarului coliba de unde păzește viile»; *vălturniță* (văltur) «locul unde se găsesc cuiburi de vulturi, și nume de loc. la Nânta». O însemnare deo: ebită are *căpușniță* pl. (căpușă) «fragi și căpșune».

Imprumuturi din limba bulgară: *varniță* (varnitza); *chirămidarniță* și *chirimidarniță* (keramidarnitza) «cărămidărie»; *pleamniță* (plevnitza) «grajd, fânărie, șură în care se păstrează fânul»; *curișniță* (kureșnitza) «găinaș».

-*oan'ă* -*on'ă* (<lat.-oneus, -onius). Derivă a) feminine de la nume de animale: *lupoan'ă* (lup) «lupoaică» 12/24; *ursoan'ă* (urs) «ursoaică»; *cărtișoan'ă* (bg. kărtitše din kărtitza) «cărtiță» b) nume comune: *bărnișoan'ă* (barniță) «paiul barniței ce se dă ca nutreț la oi; locul unde se cultivă barnița»; *cucușoan'ă* (cucos), pentru care azi numai *cucot* și *căcot* ca în arom.) «păduche de găini» *Găl'îni dintru ca s nu căță cucușoi si ung cu... buzeai d.*; *grăbtsoan'ă* pentru *grăbtsoan'ă* (bg. grăb pronunțat găr, din care megl. *gorb* «spinare, șira spinării» dimin. gărbtše) «gropiță la ceafă» (Pascu, *Suf.* 390, de la groapă, gropce l); *măndăloan'ă* (mandalu) «zăvor»; *butșoan'ă* (butșos) «bucium și în special țeava cimpoiului care bătăie, ținând ison» cf. *butșală*; *tărbusoan'ă* și *trubusoan'ă* (bg. tărbut) «burtă la animale».

Un singur derivat cu înțeles augmentativ: *fitoan'ă* (feată) «fetișcană». Și din *prātu-cală iso* una *fitoan'ă* mult bună (și din portocală ieși o fetișcană foarte frumoasă) 16/85.

În -*oi* avem derivate: *putrizon'ă* (putrid) «putreziciune»; și *lătărōi* (<later, -teris sau derivat din lature, ca decor. *lătunoii*, pentru care cf. *Dacoromania*, I, 561,

-*on'ă* (<lat. -ani). Acest sufix n'a ajuns productiv ca în dialectul arom., în care, pe lângă *tătân'ă*, mai avem și *lălân'ă* (lălă «unchiu») *păpân'ă* (papu), etc. Aci avem numai *tătōn'ă* (tatāni).

-*oc* (lat.-ocus s. bg.-ok). În acest sufix avem un singur derivat diminutiv: *mănzoc* (moņz) «mânz» și câteva imprumuturi din bulgărește: *mătsok* (matšok, matšăk) «pi-soi»; *pisoc* (pesok) «nisip»; *rutšoc* (rutšek) «prânză».

-*os* (<lat. -osus). Derivă adjective de la substantive: *bălos* (bali); *bărbos* (barbă); *bucuros* și *bucurușos* (bucurie), *căcătos* (căcat); *călincoș* (calincă bg. kalinka) «în felul rodiei sau ca rodia»; *căpinoș* (căpina) «ca căpșuna»; *fricoș* (frică); *ihitbăros* (ihtibar < turc. ihtibar) «cu vază, cu considerațiune, cinstit»; *lăpoș* (lăpu «plantă de nutreț») din bg. lapuh¹⁾ loc unde crește în cantitate mare această plantă, nume de loc, în Cupa; *lănoș* (lōnă); *linos* (leani); *măncos* (moņcă) «greu, anevoios»; *melișos* (meliță); *măndăros* pentru «măndros» (moņdru) «frumos»; *mintșunos* (mintșună); *păcătos* (picat); *părtalos* (partal) «rupt, zdrențaros»²⁾; *rân'os* (rōnă) «răios»; *tăngos* (tōngă) jalnic, dureros, se zice și despre mîncarea care este prea grasă și este greu de mistuit»; *rupos* (ropă), etc.

Derivate de la verbe: *ardos* (ard) «iute», care ustură»; *anvirinos* (anvirin) «trist, care se întristează, se supără, se mânie»; *luricos* (luric) «alunecos»; *pălos* (păles) «care arde, care ustură».

(¹) Cu originea slavă a formei dacor. s'a ocupat N. Drăganu într-o comunicare făcută la Muzeul I. r. (cf. *Dacoromania*, II, 900). Cuvântul există și în aromână, ceea ce dovedește că nu poate fi de origine ung. cum susținea Tiktin. Vezi despre aceasta și Pușcariu în *Dacoromania*, III, 832.

(²) Originea acestui cuvânt a fost tratată și de V. Bogrea (*Dacoromania*, I, 266), derivându-l din ngr. *παρδαλός* «peștiș baltat» sau din ngr. dial. *παρδαλάς* «rufos, felegos», de sigur, din cauza înțelesului greșit dat în glosarul lui Papahagi. Cuvântul vine din bulgărește. Mai ntăiu, forma megl. este un derivat din *părtal* s. *părtali* și nu poate fi un împrumut direct din *παρδαλός* sau *παρδαλάς*. Iată și câteva citate: *Na-ț-ay mea părtali și dă-n-ay ta* (na-ți zdreața mea și dă-mi-o pe a ta ^{23/88}; cf. ^{15/82}, ^{6/8}) *Aș dunș părtalili* (și-a luat catrafusele 515). După aceea, el nu însemnează «peștiș, baltat, cum se dă în Pap. MR. 103, ci pur și simplu «rupt, zdrențaros». Așa-i atestat în textele străne de mine de mai multe ori, și cu acest înțeles cuvântul vine din bg. *partal*, *partalav* «zerlumpt», cum îl cunosc din graiul viu și este dat și în dicționare.

Derivate de la adjective: *diriptos* (dirept) «drept»; *flămundoș* (flămund) «flămând»; *măros* (mar) «amar»; *upăcos* (opacu) «sucit».

Forme directe din limba latină: *lănos* (lanosus); *mucos* (mucosus); *piducl'os* (pediculosus) «păduchios»; *piros* (pilosus) «păros»; *umbros* (umbrosus). *pluiros* («pluorosos, contaminat cu ploaie sau chiar cu pluioș, care va fi existat și în acest dialect. Cuvântul există și în arom. *pluiros* și *pluios*) «ploios». Vezi despre aceasta N. Drăganu, care dă și pentru dialectul dacor. *plouros* «ploios», în «Cea mai veche carte Rakoczyană» publicată în *Anuarul instit. de ist. naț.* I (1921—22), p. 224; *săndătos* (sanitosus); *umbros* (umbrosus).

În *-iosus* avem un singur derivat: *scundășos* (scund «ascund») «în ascuns, pe ascuns». *Pi sub pîmint scundășos* (pe sub pământ în ascuns) 14/47; *Feata scunjoș si dusi dupu iel* 18/94. (Despre și final cf. Obs. ad. § 62—63).

Sufixe compuse cu *-os* avem: *-itșos* (*-tșos*), derivate de la adjective: *bătărnițșos* (bi-torņ) *Vămpir bătărnițșos, tu la fășeș fista lucru* 14/85; *nigrițșos* (negru); *gălbinițșos* (galbin).

-oșcă (bg. *-oška*). Derivă diminutive: *baroșcă* (bară «lac, mocirlă») «mocirlă mai mică»; *marfoșcă* (din marți) nume de vacă fătată în ziua de marți.

-tor, -toari (*-ător* și *-itor* < lat. *-torius*). Derivă substantive de la verbe: *cântător* (cņt); *cumpărător* (cumpăr); *cunăscător* (cunos); *dunător* (dun) «adunător»; *dijugătoare* (dijug) «dejugătoare»; *dișcl'itor* (cu schimbare de prefix, pentru *rășcl'itor* din rasc'l'u, cf. Puș. EW. 1441); *fălițor* (făles); *jucător* (joc); *licuitor* (licuies); *lucrător* (lucrez) *pli-cătoari* (plec) «doică» cf. *plicățșă*; *tăl'ător*, etc.

Un singur derivat de la substantiv: *drumător* (și *drumtor* (drum) «drumet, călător».

Imprumuturi directe din limba latină avem: *jutor* (adjutorium) «ajutor» și *dărtoari* (< *dărătoari *durătoare < lat. *dolatoria* cf. fr. *doloire*, prov. *doladoira*, venet. v. *doladora*. Meyer-Lübke REW. No. 2719) «secure mai mică». Cuvântul se aude în Nântă.

-toarcă (tor-că). Avem un singur derivat: *tșuplitoarcă* (tșuples) «ciocănitoare». *-ug, -ă* (< *-uc*?) Un singur derivat avem în acest sufix: *măl'ugă* (mal'u «malleus, -um) «mai cu mâner mai scurt».

-ul'. În acest sufix, probabil, de origină latină, avem numai un singur derivat: *săcul'* și *sicul'* (din *sac*) «sac mic, săculeț». (Forma *săcul'* mi-a fost comunicată de I. H.) Cuvântul există și în grecește *σακκουλί* pe lângă *σακκουλί* cu acelaș înțeles. Tot aci aparține și *vitul'* «ied care nu mai suge lapte, ied înfărcat» care ar fi acelaș cu alb. *vetul'* Cuvântul există în toate dialectele și ar putea fi o formă românească trecută la Albanezi și Greci. (Despre originea și literatura cuvântului cf. G. Meyer, AW. 113, și Puș EW. 1867).

-ul'că (bg. *-ul'ka*). În acest sufix avem numai forme împrumutate din limba bulgară: *crivul'că* «fel de broderie în forma literii m mai deschis» din mbg. *krivulka* (criv «strâmb»); *nivistul'că* (bg. *nevestulka*) «nevăstuică»; *sfitul'că* (mbg. *sfetulka*) «licuriciu»; *tșutșul'că* (bg. *tșutșulka*) «vârf». (Se întrebuințează și sub forma simplă: *tșutșulă* id. cu verbul derivat *năitșutșulca* «mă suiu pe vârful unui arbore»); *vrătșul'că* (*vrătșulka*) *Că-n' ligaj di coadă ună vrătșul'că* 10/76.

-utș (sl. *-utš*) derivă diminutive: *frătutș* (frate) «frățior» (d).

-ură (< lat. *-ura*). Derivă abstracte de la verbe (participiu): *ancărcătură* (ancărcat); *anșărdătură* (anșărat) «colan»; *anvițdătură* (anvițat); *arsdătură* (ars); *auzitură* (auzit) «vorba de clacă, poveste» 955; *bijutură* și *bijatură* (bijut) «băutură»; *cântătură* (cântat) «cântare»; *cripătură* (cripat) «crepătură»; *cuminicătură* (cuminicat); *dărdătură* (dărat) «făcătură»; *jucătură* (jucat); *măncătură* (măncat) «măncare»; *mărdătură* («mărat, de la mări» «amărăciune»; *mutșcătură* (mutșcat) «îmbucătură»; *nărăntșătură* (nărăntșot, de la nărăntșos) «ordin, poruncă, destin, ursită». Dintru *că anghialu qu călce nărăntșătura domnului* (fiindcă ingerul călca porunca lui Dumnezeu) 4/62. *Șa-i fu nărăntșătura* (așa îi fu destinul) 461; *pădătură* (pățot) «pățanie, belea»; *pisdătură* (pisăit) scris, scrisoare; se întrebuințează mai mult fig. cu înțelesul de «ceea ce i-a fost scris cuiva, ursită, destin»; *picătură* (picat); *puturnitură* (puturnat de la putorņ) «răspuns obraznic, nesupunere, lipsă de bunăcuviință și respect» cf. 621; *rămătură* (rămat); *răstăl'ătură* (răstăl'at); *siminătură* (siminat); *spildătură* (spilat); *tăl'ătură* (tal'at); *urđătură* (urđot) «urzeală».

-uș (sl. *-uš*). Derivă diminutive: *bealuș* (beal) «un lucru care nu-i bine colorat». *Capră bealușă*; *căldărăș* (caldari) «căldare mică»; *cărluș*, *cărluș*, *cărluș* (cărul' < gr.

καροῦλι) «scripete, mosor»; *cățâluș* (cățol); *gălbînus* (galbin) «gălbenuș»; *lăpuș* (lapu) «fel de plantă cu flori galbene». Vezi mai sus suf. -os: *lăpos*; *măgăruș* (măgar); *păl'uș* (pal') «paiu mic»; *purțîluș* (purțol), *vițîluș*, *vițâluș* (vițol).

-ușă: *cădănușă* (cădônă) «cadână cf. -ușcă; *mănușă* (mônă) «măner»; *uric'lușă* (ureacl'i).

Forma *căpușă* (care există în toate dialectele) «fel de insectă care se încoubează, primăvara, în pielea oilor *«păduchele-de-viiă»* există și în alb *kepuše* «Zecke» (cf. G. Meyer, AW. 188), bg. *kapuș* «kărleș» (Gerov). Vezi despre acest cuvânt Dacoromania II p. 523, 593.

-ușan. Numai un singur derivat: *pirușan* (per) «părul lăsat pe frunte în formă de breton și perciunii de pe lângă urechi». Cuvântul există și în bulgărește *perușina*¹⁾.

-ușcă (uș-că): *buțîlușcă* (buteayă pl. buțel'), «butoiaș, fuciu»; *cădănușcă* (cădônă) «pasăre cu o «tufcă» la gât; nume de insectă, musculiță». Cu această din urmă însemnare și *cădănușă*; *cățâlușcă* (cățol) «cățelușcă»; *gărdușcă* (gard): *Am ună babă după un muntî neș mearzi, după ună gărdușcă* *9; *izm nușcă* (zmeani); *pătpălușcă* (pătpălog) «pitpălac»; *străl'ușcă* (streal'ă) «puu de viperă, viperă mică». Imprumuturi din bulgărește avem *temenușcă* (temenuška) «nume de floare cu miros plăcut».

-uștimî (-uște -ime) derivă un singur abstract: *țărîștimî* (țar) «împărăție» 32/65. -uș, -uță (-lat. -uceus). Derivă diminutive: *drăcuț* (drac); *pălmuță* (palmă): *Cot per an pălmuță, cota bun si vez* (câți peri sunt în palmă, atâta bine să vezi) d.

Derivat din limba latină avem *gărnuț* (gărnuț) < *granuceum (de la granum).

-uțișă (bg. -otija). Derivă abstracte din adjective. Avem numai două derivate: *cri-vuțișă* (criv, mbg. krivotija) «nedreptate, strâmbătate»: *Cu crivutișă nu si jasi an cap* 156; *guluțișă* (gol mbg. golotija) «golicieune» mai mult fig. «lipsă, sărăcie». *Iundî-i feata, cola-i guluțișă* 984, care vin direct din bulgărește.

-utină (bg. -otina) derivă substantive având înțelesul de o colectivitate: *țărbutină* și *erbutină* (iarbă) «loc sau întindere mai mare acoperită cu iarbă»; *răputină* (ropă) «loc pietros». Forma *divutișă* «fiară salbatică sau sălbătecime (în înțelesul colectiv). *Ari șorș și alti multi divutin'* (sunt șerpi și alte multe fiare sălbatice) 12/86; vine din mbg. divotina, bg. divotija id.

PREFIXELE

§ 134. *an-* (<lat. in-). Este unul din prefixele de origine latină cele mai productive. În dialectul megl. se găsește: a. în derivate latinești; b. în derivate românești cu tulpina de origine latină; c. în derivate cu tulpină românească.

Dintre derivatele latinești avem:

a) *ambet* < *imbibito, -are; *ampart* < impartio, -ire; *ampeadic* < împedico, -are; *ancalc* < incalcio, -are; *anclin* < inclino, -are; *anflures* < infloresco, -*ire; *angl'it* < (*in) glütto, -ire; *angrec* < *ingrevico, -are; *angraș* < *in-grassio, -are; *anjur* < injurio, -are; *anțileg* < intēllo, -ere; *antreb* < interrogo, -are, etc., etc.

b) Dintre derivatele românești cu tulpină de origine latină, următoarele sunt care se găsesc în toate dialectele: *ancalic* < caballico, -are; *ancap* < capio, -ire; *ancl'eg* < *clago, -are; *anjug* < jugo, -are; etc. Următoarele se întâlnesc numai în dialectul megl. și aromân: *ancălar* < caballarius, -a, -um; *amplin* < plenus, -a, -um; *ancurun* < corono, -are, *andireg* < derigo, -igere. Forma *anturb* < turbo, -are există numai în dialectul meglenit.

c) Derivate cu tulpină românească: *nălbis* (albes), *Peru-n'* *nălbî* (îmi albi părul) 54; *ambalig* (baligă) *Al'-fi anbaligo an chesi* (i s'a c... în pungă) 15; *anfluminzôs* (flamund) *anfric* (refl., frică) «mă speriu» *Mi anfricaș di un lup țe vizuș* (d) și *anfrichez* id. *Iel tumeșă si 'nfrichizô* (atunci el se sperie) 10/77; *anfrigur* (refl. întrebuintat la pers. a treia) *Mi anfrigură* «sunt bolnav de friguri». *Feastă seară mi anfriguro* 478; *anfrigurat*, -ă cuprins de friguri (cf. arom. *k'ivrit*, -ă de la *k'ivrescu*); *angălbines* (galbin); *angrop* (groapă); *anmugur* (mugur) cf. 9/31; *anșor* (șor < șir) «înșir»; *anșurșos* (surd); *antorn* și *antărn*

¹⁾ Vezi despre acest cuvânt, care a pătruns din limba română și în albaneză, studiul meu *Raporturile albano-române*, publicat în *Dacoromania*, II, 475 și 804.

(torn); *Pimintu si si antoarnă și nu ti viruies* (pământul să se răstoarne și nu te cred) 554 cf. 17/85; *antăres* (tari) *Țela fitșoru si antări la țâneari* 4/85; *anturtșos* (turtșos) «turcesc»; *anvirin*, *anvirșos*, etc., etc.

Dintre formațiunile cu tulpină de origine slavă avem: *anvăles* (валити); *anvdrtes* (врътети); *anvișes* (bg. vija.) «înfășur». Din grecește: *angunises* (ἀγωνίζω) pentru agunises.

di- (< lat. de-). Se întâlnește numai în derivatele latine: *dijug* (< dejugo, -are Thesaurus ap. Jahresb. XIX—XX, 219); *dispic* și *dișchic* (de-spico, are); *dispol'* (< despolio, -are) și în formațiunile românești *dipărtez* și *dijules* (arom. julescu «jupoiu, belesc»; *jul'u* «pieliță la vite») cojesc, jupoiu. *Tot grăbu la dijuli* 14/72.

§ 135 *dis-* *diz-* (< lat. dis-) este productiv și se arată a) în formațiuni latinești, și b) în derivate cu cuvinte românești.

a) *discaț* (< dis-calcio, -are); *discarc* (< dis-carrico, -are); *discoapir* (< discoperio, -ire); *discont* (< *dis-canto, -are); *dișcl'id* (< discludo, -ere); *disfac* (< dis-facio, -ere); (la refl.) «mă cobor, mă dau jos de pe ceva». *Domnu si disfeasi din țer și-l' zisi* (... se coborî din cer și-i zise) 4/33.

b) *dizgol'* și *dizgulescu* (gol) «dezbrac în pielea goală»; *dizgrop* (groapă); *dismărșos* (umărșos); *displites* (amplites); *disprimines* (primines); *distorn* (torn) «răstorn». *Pimintu s-la distorn' și no-ari faida* (pământul să răstorni și tot nu e nici un folos) 532; *distup* (astup); *disutcăjes* (utcăjes bg.) «desșes, cercetez ceva cu deamănuntul» 563; *dizvăles* (anvăles); *dizvișes* (anvișes) «mă desfac, mă descolăcesc»: *Disvișă-ti di pri cărlig* 4/76.

§ 136 *du-* (< bg. do-). Este foarte productiv în dialectul meglent, și, ca și în limba bulgară, arată că lucrarea exprimată prin verb este dusă până la sfârșit: *duângrop* (angrop) îngrop peste tot, înmormăntez. Negativul: *niduângrupat* «neîngropat bine» 14/84; *duantru* (antru): *Niți nu duântro an casa lu stăpnu* (nici nu intră bine în casa stăpânului) 15/41; *duard* (ard). *Mo până nu duardî luminărea, io nu mor* (acum până nu sfârșește de ars lumânarea, eu nu mor) 6/37; *dubeau* (beau) *Mini mi ari dubiut* (pe mine m'a băut peste tot, a. m'a supt) 3/10; *dudar* (dar. arom. adar) *Stoi si dudărqm* (stai să sfârșim ce avem de făcut) 3/XIV; *Propi ra di dudărari* [băcădarnicu] 6/19. Negativ: *nidudarat* «neisprăvit» (d). *dumanănc* (mănănc). *Noi si-ți dqm ca s-li dumanănt' peștil'* (o să-ți dăm ca să mănânci până la sfârșit peștii) 18/51; *duscap* (scap) «scap peste tot» 246, cf. 689, 703; *dușqd* (șqd) «sed până la sfârșit. Negativ: *nidușdzut* «nestătut, necopt» *Uom nidușdzut* «necopt la minte, prost» 245 *dutal'* (tal) «taiu peste tot»: *Breastu fu dutal'at* 20/41; *duțin* (țin) cinez, termin de mâncat. *Duținaș pupadi?* — *Duținaș* (ai terminat de mâncat preoteasă?) 3/48, cf. 6/12.

Dintre celelalte părți de cuvânt avem numai *dutot* «(tot) tot, complet, în întregime» mai ales în înțeles fig. «sănătos la minte» *Nu-i dutot* (nu este sănătos, zdravăn) 666. În dacor. avem negativul: *netot*.

Dintre formele bulgare avem: *dubișes* (dobivam) «câștig»; *dudrșos* (dokarvam) «găsesc pe cineva în dispozițiuni bune» cf. 233; *duđies* bg. dodevam-se «mi se urîște» «mă plictisesc, mi se urîște» cf. 236. Cuvântul poate fi și vechiu, deoarece, după cum se știe, există și în literatura veche (cf. I. A. Candrea, *Psalt. Sch.* 46/14, 133/12). *dupdrșos* (dopiram, razăm (refl.) mă razăm) id. este același, cu arom. *ndoapir* id., care nu poate veni din limba latină (cf. Pap. *Scrit.* Arom., vocabular); *duplătes* (doplaștam) «plătesc peste tot»; *duviles* (dovăljam) «mi se urîște». *La țel' la si duvil' vechim* (li se urî) 12/16, cf. 2/25.

§ 137 *iz-* (bg. iz-). În bulgărește are două înțelesuri: «în afară» și înțelesul pref. *du-* (cf. Weigand, *Bulg. Gramm.* p. 82). În dialectul megl. are acest din urmă înțeles și se identifică cu *du-*, cu singura deosebire, că, pe când *du-* arată că lucrarea este dusă până la sfârșit, *iz-* mai arată că ea s'a făcut de tot, în întregime: *izbat* (bat) «bat peste tot» (bg. izbivam) *Țila purcaru la izbătū* (îl bătū bine) 8/20; *izdun* (dun «adun») *Al' li izdănară lucrili* (îi adunară toate lucrurile) 5/24; *izprimines* (primines) «mă îmbrăc peste tot cu haine nouă»; *izung* (ung) «ung peste tot» *Cu căigană ți vea rămas si izunsi pristi frunti* (se unse peste tot pe frunte) 15/72; *izved* (ved) «văd peste tot» *Li izvizut-au toati udqli* 7/IV.

Imprumuturi directe din mbg. avem: *izdișnes* (izdijam bg. diham, izdiham) «răsuflu» *Fitșoru di mult că ra umurqt, izdișni* (băiatul de mult ce eră obosit, răsuflă) 3/79.

În dialectul meglinit există și verbul simplu *dijes* «respir» *Țom u până dijaști, tucu lă umut dî* (omul cât respiră, tot cu nădejdea trăiește) 884 cf. *zădișnes; izgustes* (izgostu-vam) «ospătez pe cineva bine» (refl.) «mă ospătez» *Na izgustim cu turtă caldă* (ne ospă-țarăm cu turtă caldă) 8/69. Există și verbul simplu: *gustes* «ospătez pe cineva, mă-ospătez» cf. 9/50, 19/68.

§ 138 *nă-* (bg. *na-*). Ca și în bulgărește servește ca să întărească mai bine ideea cu-vântului la care se adaugă; de cele mai multe ori, și în special la verbele reflexive, ca și du-, arată că lucrarea este făcută peste tot: *nămănc* (mănc), *nămănănc* (mănănc) «mă-nănc bine, mă satur» (cu acest înțeles cf. bg. *najaždam*) *Si nămăncară* (se săturară) 10/56 cf. 29/39, etc. Și deoarece în bulg. se întrebuințează și ca verb transitiv, avem și înțelesul a sătura pe cineva: *Ve un izmichar ți nu poți să la nămănăncă dî pojni* (avea o slugă pe care nu o putea sătura cu pâine) 9/4; *năved* (ved) «văd bine, refl. mă satur uitându-mă la ceva»: *Tela fitșoru si năvizu, qu vizu bun* (băiatul acela se sătura uitându-se (la fată)), o văzu bine) 16/43 (cf. bg. *navidam*); *năstup* (stup «astup») astup bine, refl. și fig. «mă îndop bine mâncând sau bând ceva» *Si nastupe, foali si dăro* (se îndopă, se făcu bur-duf) 466; *năpicăjes* (picașes, se poate să reprezinte și mbg. *mapikam*) «intru bine, mă vâr bine» *Lisița dă si năpică dă gura* (vulpea se vâră bine în gaură) 20/72. Derivate din substantive: *năijos* (ej s. iež) refl. «mi se zbărllesc perii capului» *Te sa ți naijoră perii* ce ți s'a zbărlit așa perii) d.; *năungl'u* (ungl'ă) «gust din ceva cu vârful degetului, spre a încerca s. a proba ceva»; *năvir* (năvires din *vir* «baltă») care este ud. *Uocl'il' al' ți-a năvir* (ochii îi sunt uzi) 844 cf. 347.

Derivate intrate din limba bulgară: *nămignes* (bg. *namig(nu)vam*) «fac cu ochiul» 459; *năprășos* (mbg. *naprašam*) «umplu de praf» *nu metură, că mi năprășos (... mă umpli de praf)*; *năstărvos* (mbg. *nastărvam* bg. *nastărvjam*) «mă năstăresc, mă obiș-nuesc rău la ceva» *Lisița cum ra nastărvit, vin si mănăncă uva* 4/93 (vulpea, cum era nărvită, veni să mănânce srușuri); *năstrășos* (bg. *nastraša(v)am*) «irit, întărit, speriu» *Nu la angărjă cunili ca s- nu si năstrășasc* (nu ațâță căinele ca să nu se irite) 491; *năvides* (bg. *naveždam*) «mă aplec, Nu ti năvidea șă (nu te aplecă așa): năvișes (navija) «adun pe sul firele de ustură» (d.).

§ 139 *ni-* (н-). Ca în toate dialectele române această particulă ține locul lui *in-* latinesc, în aceeași calitate de particulă privativă. Se adaugă mai ales la participiile verbale în funcțiune de adjective, foarte rar la infinitive, și în privința aceasta se deosi-bește de dialectul arom., în care acestea sunt foarte numeroase (niputeare, nivreare, nișideare, nimăcare, etc.) și la puține substantive sau adjective: *niăntribat* (ăntreb); *niăngrupat* (ăngrop); *nidudărat* (dudar); *nidurat* (dor < dolo, -are «taiu lemne, cioplesc») «necioplit». *Lemn nidurat* «lemn necioplit» 55; *nișot* (ies) «neieșit»; *nipăscut* (pasc); *ni-stupat* (stup), etc., etc. De la adjective: *nibun* (bun) rău, din care: *nibumil'ă*; substantiv: *niciăsmet* (căsmet) «nenoroc».

Forma *niăinic* (nainic) «om care nu se îngrijește de nimic; neglijent, nevrednic» vine din bulg. *nehainik* (pronunțat în mbg. *neainik*) id.

§ 140 *pri-* Prefixul per- din limba latină n'a ajuns productiv în limbile romanice (cf. Meyer-Lübke, *Gramm. Rom. Spr.* II 631). De aceea și în dialectul meglinit, abia dacă mai există în următoarele două forme: *prifac* (nu prufac) *Ampirātu și il'u lui prifat izmichar* (= prefăcut, străvestit ca slugă) 51; *si vea prifat* 38/51, etc. și *pricur* (< per-colo, -are. Puș. EW. 1380). «încep să curg», *Și tucu pricurară șimindouli (tsoșmi)apu* (și numai că începură să curgă amândouă fântănele apă) 13/56, cf. 3/56, în care, în cel-dintău am putea vedea și o formațiune nouă după bulgărescul *prăpravjam*, cu înțelesul de «iznovo se napravjam», iar în al doilea, după *protišam* (tetșa «curg») cu același înțeles și cu schimbarea prefixului *pri-* pentru *pro-*, schimbare, care, după cum vom vedea, se întâmplă foarte des între aceste două prefixe și îl întâlnim chiar în locul lui *pricur*: *Tumșea prucuro șonzi din uos* (atunci începă să curgă sânge din os) 13/34.

În ce privește restul formațiunilor, ținând seamă de funcțiunea prefixului, el der-ivă din limba bulgară *prě-*. În bulgărește, printre însemnările acestui prefix când se adaugă la un verb mai este și aceea de a repetă acțiunea exprimată prin verb. Cu această însemnare îl întâlnim și în dialectul meglinit, în următoarele derivate: *priafum* (aflu) «aflu găsesc din nou» *Nu la pot priflari* (d); *pridar* (dar) «fac din nou» *prefac* *Căto, qu pridăro cartea* (se apucă să făcu scrisoarea din nou) 6/55; *primănc* (mănc) mai mănănc,

mai mănânc odată. *Ca si feasi trei or, patru, nu primanco* (... nu mai mănca) 10/81; *primărit* (mărit, cf. bulg. *preməzvam*) «mă mărit din nou». *Di trei or ăi primăritată* (d); *prinuib* (nuib) refl. «mă întănesc» *Iel l'a trimes-ay* (magării) *s- li toarnă uoili*; *ca si primuibat-ay, si fat-ay ara isan* (... cum s'au întălnit, iarăși s'au făcut oameni) 12/60; *pritor* (torn, cf. bulg. «mă înapoiez». *Fitșoru nu si pritorno* (băiatul nu se mai înapoi) 6/94. *An Lunzin' nu mi pritor* (în Lunzin' nu mă mai întorc) 2/11; *pruțop* cf. *pruțop*; *pruibides* (ubides) «caut din nou, caut, cercetez» *Con si pruibidiră, nu-i measa uă* (când căutară să vadă, masa nu este aici) 18/50. *Și: pribides id.* *Con mi pribidiț dn dșep, flaț un sidșim* (când căutai prin pozunar, aflai o sfoară) 2/63; *Ca si pribidit-ay* 1/60 (cu schimbare de prefix:) *pruibides* 4/2, 8/20, 12/25, etc. *pruibides id.* *Mai micu frati si pruibidi dn dșep* 3/7, cf. 8/20; *prived* cf. *privin* (vin) «vin din nou, mai vin încă odată» *Aber nu-n' trimeati dali si privină* (nu-mi trimete veste, dacă va mai reveni) 2/IV, cf. 3/IV.

În următoarele derivate *pri-* are înțelesul lui *prea* (cf. preamări): *pricoc* (coc. cf. bg. *prēpitšam*, id.) «coc prea mult, răscoc». *Poinea va pricoaptă* (tot așa și în arom.); *prifăles* (făles) ref. «mă umflu în pene, mă laud peste măsură»; și: *prufălit* = «laudat renumit».

Foarte multe dintre derivatele cu *pri-* sunt refăcute după verbele corespunzătoare din limba bulgară, având același înțeles: *pribeay* (mai ales sub forma pronominală), *qn' si pribea* «începe să mi se facă sete» (cf. mbg. «*pri-ivam*» în «mi se pripi») *Al' si pribiū apu la fitșor* (băiatului încep să i se facă sete, adică îi veni pofta ca să bea apă) 10/64; *pricat* (după bg. *pregleždām*) «mă uit la ceva ca să copieș s. să imit, fac sau lucrez după un model» *Pricăto după niști tșărop cu crivul'ți* (d); *pricaț* (după bg. *prihvaštām*) «cu-prind ceva îmbrățișând cu ambele mâini». *Pomu ra gros și nu putuș di-la pricaț* (... nu putu să-l cuprindă în brațe); *pridau* (după bg. *prēdavam*) «trădez» *Di soră sam pridať*. (De soră sunt trădat) 27/40; *pricufăres* (întrebuințat mai mult sub forma adjectivală) *pricufărit-ă* (după bg. *prēsran* de la *prēsera*) «cufuresc». *Ied pricufărit* 298; *pridun* (după bg. *pribiram*) «adun, strâng; primesc pe cineva în casă, găzduiesc» *Li priduno uoili dirept la tșair* (strânse oile...) 29/39. *Țe si fac mo, mul'area nu mi pridună căsă, până nu aflum cășuaya* (... muierea nu mă primește în casă...) 5/35, cf. 10/5; *prifrōng* (după bg. *prēkāršam*) «frâng în două, mai ales fig. îndoesc pe cineva s. ceva în bătai». *La prifrōnsi fachimru di măgar* (il îndoii în bătai pe bietul măgar); *prijăles* (după mbg. *prēžaljam*) «jelesc pe cineva, sfârșesc de jelit». *Niți căti un (mort) nu putem să prijălīm, nu căti doț* (pe câte unul singur nu-l putem jelii...) 6/20; *pristet* (după bg. *prištākvam*) «întâmpin pe cineva, aștept pe cineva ca să-l primesc, primesc în casă» *Si dusi cola la pristito* (se duse acolo și-l întâmpină) 22/90. *Țaspitu nu si pristetă cu beari și cu mncării, ma cu dultji zbor* (mosafirul nu se primește numai cu băutură, ci cu vorbă dulce 824 cf. 22/94. Cu schimbare de prefix și: *pruștet* id. *Ampirātu ișo să la prușteat* (împăratul ieși într-un întâmpinare) 20/94; *prijung* (după bg. *pristigam*) «ajung pe cineva». *Ia si zgărpi si la prijungă țela fitșoru* (ca dete fuga ca să ajungă pe băiat) 27/90; *pritor* (după bg. *prēvrāštām*) «întorc din nou», (refl. «mă reîntorc» (vezi mai sus); *prizuțot* de la *prind* (după bg. *protșut*) «vestit, faimos» *Cola vut-ay vrin chisădșija prizuțot* (acolo a fost un chesegiu vestit) 2/61, cf. 597.

Imprumuturi directe din limba bulgară avem: *priblijeni* (preobrazenie) «schimbarea la față, preobreenie», *pricajēs* (prikazvam) «vorbesc, convorbesc, spun» *Con pricajay ampirātu cu deadu* (pe când vorbeau împăratul cu moșul) 11/50. *Și: prăcājos id.* *Căto să-l' prăcājască* (încep să-i spună) 10/73; *pārcajos id.* cf. 9/58; *pricazmă* (mbg. *prikazna* bg. *prikazka*) «basam, poveste» cf. 14/23, 29/32, etc.; *priclutșot* (part. lui *priclutșos* de la bg. *prēkljutšam*) «cu membrele trupului țepene, prinse din cauza unei răceli prea mari, înțepenite» (d); *prigofcă* (mbg. *prigofka* din **prigotvka* de la *prigotvam* «gătesc, pregătesc») «batistă roșie de mătasă cu care stă acoperită mireasa în timpul nunții, după ce a fost dusă acasă la mire»; *primines* (прѣмѣнѣти) «priminesc (și cu înțelesul bulg.) îmbrac, (refl.) mă îmbrac». *Am un ampirāt, ascherii toț cu roși rubă sa priminiț, iel cu veardi rubă* (... soldații sunt îmbrăcați toți în costume roșii...) *21, cf. *disprimines, isprimines*; *prirudes* (prēraždām) «mă nasc din nou». *Ca con prirudij* (ca și când m'am renăscut) 569; *prislăgăjes* (prēslagam) «mă răsgândesc». *Ca innară, innară, si prislăgdără* (după ce umblară, umblară, se răsgândiră) 6/51, cf. și *răslăgăjes*; *pristānes* (prēstavam

aor. pręstanah) mă iau după cineva, îmi bag mintea cu cineva. *După crielu lu fițșor pri- stăneș* (te iai după mintea copiilor) 616; *privesis* și *pruvises* (provisnucam) «atâr» *An' ți pruvisit ca bărsoghır* (s'a lipit de mine ca un prost) 34; *prizăres* (priziram «mă uit cu ochii în toate părțile, observ, văd totul») «mă uit» *Prizneă și vez căt san dăncă* (uită-te și vezi...) 28/68. Tot aci aparține și *prizorcă* (mbg. prizirka cf. bg. *prozorets*) «crăpătură prin care se poate zări, vedea ceva, gaură în zid, în formă de ochiu de fereastră. *Cătă prin prizorcă* (se uită prin gaură).

În următoarele cuvinte pri- apare în legătură cu un alt prefix, în special cu *ăn-* și *za*: *pringhies* (pri-ăn-ghies) «înviez din nou» *Acu mor și si pringhies, tunțea...* (dacă mo', și reînviez...) 7/51; *printorn* (pri-ăn-torn cf. bg. *pręvartam*) «întorc, într'o parte și al.a». *Piștaru... ău printurno ancoa, ău printurno ancolo* (pescarul întoarce [vulpea] dintr-o parte, o întoarce din altă parte) 8/72; *prinpărțos* și *primpărțos* (pri-ampărțos) «împart, distribui». *Aș la prinpărțo malu* (și-a împărțit pe la oameni avutul); *prizăzburș* (priza-zburș) «încep din nou să vorbesc» *Tăcū, nu putū si prizăzburască* (tăcū, nu mai putū să începă vorba) 22/84.

§ 141 *pris-* în acest prefix avem numai un singur derivat: *priscalic* (pris-ancalic) construit probabil, după bulgărescul *preskatšam* în mbg. *pręskakam* și mai des *pręskokam* din aor. *pręskokna*, cu înțelesul de «sar peste ceva, fac o săritură». În dialectul megl. are acelaș înțeles: *Priscălico pristi un, priscălico pristi lant și con țired si priscalică pristi țiala di la mărzind...* (sări peste unul, sări peste celălalt și când vintū să sară...) 7/77. *Cal priscălicat* este calul alb pe care încăleacă mirele, după ce mai întâiu un fărnat a sărit de trei ori deasupra calului și tot de atâtea ori a trecut dedesuptul lui. Vezi la Introducere descrierea obiceiurilor de la nuntă.

§ 142. *pru-* (<bg. *pro-*). Este foarte productiv și, ca înțeles, se apropie de *za-*, arătând începutul acțiunii cuprinsă în verb. Cu acest înțeles prefixul se întrebuințează și în bulgărește: *propęvam* (despre pasările mici) «încep să cânt» (cf. Weigand, *Bulg. Gramm.* 85); tot așa și în dialectul megl. *prucnt* (cņnt) «încep să cânt». *Cucureati prucntat* (cocoș mic care a început să cânte) 237; *prungrec* (ăngrec) «încep să devin greu, să îngreunez». *Ca-l' ți umpl'ă chiupu di ăpu, ăți că-l' prungrică, (lupu) nu putu si ășă* (după ce i se umplū chiupul cu apă, când începū să-i vie mai greu...) 13/72; *prudorm* (dorm), «îmi vine să dorm, încep să dorm, m'apucă somnul». *Al'-ți prudormi ăn drum* (îi veni somn în drum) 12/51; *prugălbines* (galbin) mai ales sub forma adjectivală *prugălbinit*, -ă «care a îngălbinit, galben». *Fața'mpuvinită. Em prugălbinită* (fața vestejită și îngălbinită) 1/VI; *pruou* (ou) «încep să ou» *Al' prucă găll'ina* (găina începū să-i ouă) 600; *pruțop* (țop) «încep să țip» *Și prutăpară la mumă-sa «mămu, mămu, un uom vinī!»* (și începū să țipe către mama lor...) 9/31 cf. 4/22, 8/30, 2/56, 22/72, 2/73. Prin schimbare de prefix și *prițop* id. Tșoftili.. tucu prităpară «cra! cra!» (ciorile numai că începū să țipe...) 11/56; *pruurlu* (urlu) «încep să strig» *Șu al' pruurlă la mul'ari-sa* (și îi strigă muierii sale) 18/68, cf. 24/68; *pruved* (ved) «încep să văd» *Al' pusiră uoc'il' și al' ți pruvizū* (îi puseră ochelari și începū să i se vadă) 34/40; *pruideari* «revărsatul zozilor». *Moņista la pruidearea* (a doua zi disdedimineață) 2/88; Cu schimbare de prefix și: *prived*, *pruideari*. *Si sculară pi la pruidearea* 10/56 cf. 35/25, 10/55; *pruvom* (vom) «încep să vărs» *An' si pruvom* (îmi veni să vom) 602.

Formațiuni directe din limba bulgară avem: *prusfites* (prosvętjavam) «luminez» *Peru si dusi ăn mari și si prusfīt* (părul se duse în mare și se lumineă) 16/78; *prusmucnes* (prosmukam) mai ales sub forma adjectivală *prusmucnit*, -ă, «slab, prăpădit, supt; boșorog, beteag» *Nu la voț Trața prusmucnitū* 3/VII; *pruvudes* (provoždān) «conduc, pe-trec» *Tunțea țarlū l'ău deadi feata, ău pruvudi...* 4/67.

§ 143. *pu-* (<bg. *po-*). Are aproape aceeaș însemnare ca și *pru-*, cu singura deosebire că de cele mai multe ori acțiunea verbului care începe nu este dusă până la sfârșit: *putrec* (trec) «trec puțin, mă depărtez» *Di ca putricū piștaru, șa cățo si-l' dună* (după ce se depărță puțin vânzătorul de pești, ea începū să adune peștii) 4/72; *pucat* (cat) «mă uit puțin». *Si pucătō, luț fițșor ray măncaș* (se uită puțin, copiii lui erau mâncați) 10/55 cf. 10/34; *putorn* (torn, după bg. povraštam) «întorc, fig, răspund obraznic», de aci și derivatul *puturnătura* răspuns necuviincios, lipsă de respect. *Cot gadu ăn uoc'l' u li poati trăă muma puturnăturil di la fămeal'ă* (cât paiul în ochi poate suferi mama necuviințele sau maltratările copiilor) 621.

Imprumuturi directe din limba bulgară avem: *putşudes* (potşudjam) refl. «mă mir, mă uimesc, rămân în uimire» *Vinî mijlucănu frăti la mijlucăna soră şi tşucni la poartă; soră-sa işo şi si putşudi (... sor-sa ieşî şi se uimî)* 11/80; *puturtşos* (poturtşam) «mă fac turc, turcesc», propriu zis «trec la islamism» *Vlaşil' di Nenti sa toţ puturtşoş* (Români din Nânta sunt toţi turci) cf. *anturtşos*.

§ 144. *puđ-* (dinaintea unei consonante mute *put-*, din bg. *pod-*). Există numai două derivate cu acest prefix, dintre care *puđardic* (ardic, după bg. *podkreva* «ridic, mă ridic puţin») acelaşi înţeles şi în dialectul megl.: *Con si vind tati si-u turim meara şi s-na puđardicom ca dupu meară* (când va veni tata, să lăsăm să cadă mărul jos şi noi să ne ridicăm puţin de pe scaune...) 19/84 cf. 20/84 şi *putpizliv* om batjocoritor, care râde de toată lumea cf. *şangav* 749. În această formă avem tulpina *piz-liv* dela *peză* «batjocură» care există şi în expresia *bat peză* «mi bat joc».

Imprumut direct din bulgăreşte avem numai: *putpăros* (potpiram) reazim, propesc» cf. *dupăros*.

§ 145. *răz-* (dinaintea unei consonante mute *răs-*, din sl. *raz-*). Toate derivatele cu acest prefix sunt sau formaţiuni după forme bulgăreşti, sau imprumuturi directe din această limbă: *răzbat* (разбѣти) cu acelaşi înţeles de despărţire s. separaţiune ca în dacoromână, deosebindu-se de însemnarea formeii bulgare de astăzi *razbivam* «zdrobesc, nimicesc, etc.»; *răscrep* (crep, după bg. *razpukvam*) «crăp în două» *Vizî cunătili răscripati* 12/58; *răzdaş* (dau, după bg. *razdavam*) «împart, împart pe la săraci, dau de pomană» *Răzdeadi două plăţini* (împărţi pe la săraci două plăcinte); *răzdruşes* (drubes, după bg. *razdrobjavam*) «fac ceva în bucăţele mici, îmbucătăţesc»: *Aş răzdruşî [turta] an ugnişti* (făcu turta în bucăţele...) 22/6; *răzjoc* (joc, după bg. *razigravam*) «încep să joc, mă pun pe joc» *Con si răzjoces, toată lumea să răzjoacă* (când o să începi să cânti, toată lumea o să înceapă să joace) 10/6; Reflexiv: *Si răzjuço popa* (încep să popa să joace) 16/6; *răspleng* (plong, după bg. *razplakvam*) «fac pe cineva să plângă» *Ia mor, ia l'-u răspleng* (sau mor, sau mă răzbun) 629; *răslăgăşes* (slăgăşes de pe mbg. *raslagam*) «mă răsgândesc» (d); *răşfert* (fert, după mbg. *razkaram*) «mă apuc de ceartă, încep să mă cert» *Ca si răşfirtară, la spinzuro paşa* (după ce se apucară de ceartă...) 17/15, cf. 26, 31/98; *răştop* (top, după bg. *razvikam*) «încep să tip» *Ca antrō an nuntru, si răştopo frătili* (după ce intră înăuntru, fraţele încep să tipe) 15/32, cf. 14/42; *răstupes* (tupes, după bg. *raztopjavam*) «topesc».

Imprumuturi din limba bulgară avem: *răzmines* (razmējam; întru cât există în dialect şi forma simplă *mines*, ar putea fi socotită şi ca o formaţiune meglenită) «schimb, iau şi dau un lucru pentru altul». Măni s-nă li răzmenim lucrăli (măine să ne schimbăm lucrurile) 9/69; *răstrucules* (raztārkaljam) «răstogolesc» *Ca si răstruculi până n'oli si află* (dacă se rostogoli până în vale...) 23/72; *răzburuş* (mbg. *razboruvam* pentru bg. *razgovarjam*) «încep să vorbesc». *Cari să răzburasce, ţela si la gunească [dănaca]* (cine va începe să vorbească, acela să măne...) 2/35 cf. 3/44; *răzlăbes* (mbg. *razlabavam* bg. *razhlabaj va/m* id.) «mă liniştesc, mă astămpăr» *Răslăniţa vea un buturachi, buturachi fu anţăpat di cuţot şi curon si răzlăbi* (... şi curând se linişti) 18/40.

§ 146. *u-* (bg. *o-*). Aproape toate derivatele cu acest prefix sunt imprumuturi din bulgăreşte: *ubides* (mbg. *obiduavam* bg. *obiždam*) «caut, cercetez, întreb» *Io'n ter ti ubideam, pri piment ti flai* (în cer te căutam, pe pământ de găsi) 826, cf. *priubides* şi *pribides*; *ugudes* (otgadavam) «ghicesc» *Mic sam mari sam, toată lumea u anves. Ugudea te-i?* (... ghici, ce este?) *1, *2, *5, *6, etc.; *upupes* (opopjam) «popesc, preoteşc, hiron-tonisesco» *S-ti upupes* (o să te popesc) 992; *urujos* (orăzavam) «înarmez» *Ţista si urujot-au şi şat-au căti un cal* (acesta s'a înarmat...) 3/61; *umrăznes* «mă fac, devin cuiva neplăcut, anost, urît; îi ies din inima cuiva, îi devin odios, nu-i mai plac» Se între buinţează mai ales în expresia: *i, umrăznituli, dosta vichi* (uf, ce mai om anost, destul...). La Pap. MR. este trecut cuvântul sub *răzint*, ca «uom răzintuli» pentru *umrăznituli*. Se înţelege că această din urmă formă n'are nimic aface cu *uom* şi cu *răzint*, ci derivă din bg. *omrazjavam* «verhasst machen, Feindschaft erregen, sich verhasst machen, sich verfeinden». Cuvântul se găseşte şi în limba veche din dialectul dacor. (*Răsipiră şi se omrăziră întru începutul lor*. Căndrea *Psalt. Sch.* 19/5) şi vine din sl. *омразити*. Există şi în istror. cf. Popovici glosar. Forma meglenită, este mai nouă căci vine de a aoristul bulgar analog cu n, în loc de fără n.; *utcăşes* (otkaja mbg., olka[v]am)

«desteș» cf. și *disutcășes* id. Tot aici aparține și forma *ubduviță* (bg. *vdovitza* id. influențat de *ovdovēvam* «învăduvesc, devin văduv» «văduvă» masc. *ubduveț* (*vdovetv*).

Ca formațiuni românești pot fi socotite: *udărvit* prost, natâng dintr'un *udărvēs* derivat din *dărvo* «lemn», propriu zis «înlemnit» cf. 830; *ugules* (gol, deși avem și în bg. *ogolvam* și ar putea deriva direct din acesta) «golesc de tot, peste tot»; *uludes* («lud?») «stric ceva, incurc» *La uludiș lucru* (stricași treaba) 834; *uruiēs* (ruies, «roiesc») «alerg, hoinăresc». *Țela ra linoș și uruiă prin sucac* (acela eră leneș și hoinărea pe drumuri) 6/44.

§ 147. *ză-* (bg. *za-*). Este unul dintre prefixele cele mai productive de origine slavă. Se adaugă la verbe, adjective și chiar adverbe. În ce privește înțelesul, la verbe, arată în totdeauna un început al acțiunii; la celelalte părți de cuvânt determină mai deaproape înțelesul.

Printre derivatele cu acest prefix avem unele care sunt formațiuni românești, fără derivate corespunzătoare în limba bulgară; altele derivate după formațiunile bulgărești și un număr oarecare de împrumuturi directe din limba bulgară.

Dintre formațiunile românești avem: *zammu* (amnu) «încep să umblu, umblu, merg» *Ca zămnară, zămnară ăncola, bătură di dōu tșeșmi* (după ce umblară, umblară, dadură de două fântâni) 4/31, cf. 8/34; *zantru* (antru) «încep să intru, încep» *Ca zăntro, ăncă dōi boi si vea, l'i mănă* (când începui [să mănânce] încă doi boi de ar mai fi avut, îi mănă) 20/32; *zăbucur* (bucur) «încep să mă bucur» *Lupu si zăbucuro* (lupul începui să se bucare) 7/36; *zăburș* (burș) «încep să mă lupt, mă iau la luptă»; *zăcat* (cat) «mă uit puțin» *Nu ver mări mila, să-n' zăcaț ăncap?* (nu vrei tu, draga mea, să te mai uiți puțin în capul meu, ca să mă cureți de păduchi?) 11/11 cf. 5/34, 14/65; *zăclatin* (clatin) «încep să mă clatin» *Si pusi fișoru pri un fag și țela fagu si zăclătino* 20/28, cf. 9/16, 6/73; *zăclumbures* (clumbures) «sun la poartă, bat la ușă» *Țela cațo si zăclumburească la ușă*; *zădiines* (dișes < bg. *diham*; la formațiunile cu prefixe apare sub forma de la aorist *dihnah* cf. *izdiines*) mai mult despre animale și în special despre câini «miros, aduimec, ating cu botul»; *zădinzur* (dinzur) «împresor»; *zălatru* (latru) «încep să latru» *Cōimili zălatro* 4/6; *zăleau* (leau) «iau puțin, iau». *S-mi zăleau uneac... s-mi porță* (să mă iau puțin ca să mă porți) 18/72; *zăling* (ling) «încep să ling, ling puțin». *La zălinși cu limba cyāla jundi si vea tāl'at* 22/73; *zămițșu* (mițșu) «mișc puțin» *Io nu pot s-mi zămițșu din loc* (nu pot să mă mișc puțin din loc) 18/72; *zămumes* (mumes) «încep să momesc». *Zămumea-la dașu, du-la la păștirea (d); zămutres* (mutres) «mă uit puțin» *Ti zămutriș tu* (tu te uitași puțin) 7/72, cf. 5/69; *zăplec* (plec) «plec puțin» *Nu știu cum mi zăplicai* (Nu știu cum mă plecai puțin) 8/72; *zăplong* (plong) *Zăplonzi să cadă lacrimili tali la mini* (începe să plângi s. plângi puțin ca să cadă...) 8/1; *zăport* (port) «port puțin» *Zăportă unecă ăncă io nu pot să amnum până căsă* (ajută-mi puțin la purtat, căci eu nu pot...) 7/30; *zărutșos* «încep să prânzesc, prânzesc» *Si vin si zărutșim unec* (o să viu să prânzim puțin) 5/72; *zășătășes* (șătășes) «mă plimb puțin» *S-mi zășătășes* (să mă plimb puțin) 11/58; *zășod* (șod) «sed puțin, mai sed» *Zășoz unec dea s-na zăldăfim* (mai șezi puțin să mai vorbim) 3/60; *zăsufu* (sufu) «încep să suflu» *Ca zăsufu un vint* (când începui să sufle un vânt) 7/6; *zățer* (țer) «cer» *La zățirut-ay Mușa chiștescu lu Peju* (Mușa ceru lanțul de ceasornic al lui) 8/IV; *zățin* (țin) «încep să cinez» *Ai si zăținom unec pōpi* (hai să începem să cinăm puțin părinte) 18/6. Tot așa *zăud* (ud «aud»); *zăurlu* (urlu); *zășburș* (zburoș) etc., etc.

Următoarele sunt formate după derivatele bulgărești: *zăcaț* (caț, după bg. *zakatšam* «aufhängen, anhängen, einhängen») «prind de ceva, atâră de ceva» *Ay zăcăto (setra) di par* (atâră haina de par) 12/55; *zădorm* (dorm, după bg. *zaspivam* «einschlafen») «adorm» *Ca zădurmiră, napcum... se sculō domnu* (după ce adormiră, iarăș... se sculă Domnul) 10/31 cf. 13/68. Mai ales la participiu: *zădurmit* «adormit» *Să ni fațim ca zădurmit* (să ne prefacem ca adormiți) 4/23 *Nu dără zădurmit'it* 7/68, cf. 22/6; *zăfăles* (făles, după bg. *zahvaljam*) «încep să (mă) laud mă laud» *Io s-mi duc si-l' mi zăfăles, di cu pot s-l' lēu* (eu o să mă duc ca să mă laud...) 2/77, cf. 15/55; *zăierb* (ierb mbg. *zavarja*) «fierb» *Ture-l' apu zăiartă* (varsă-i apă fiartă) 8/16; *zălag* (lag, «alerg» după bg. *zatitšam*) «alerg, mă dau după cineva» *Vițolu, una că vizū că māmă-sa al' vinī, si zălăgo* (vițelul îndată ce văzu că mămă-sa îi veni, dete fuga) 14/41; *zălipes* (lipes, după sau chiar bg. *zălēpia*) «lipesc bine» *Ay zălipi cartē pri tșeșmā* (lipi bine hârtia pe fântână) 3/16; *zămintșun* (mintșun, după bg. *zălāgvam*) «încep să-i vorbesc cuiva despre lucruri neadevărate,

ca să-l înșel, înșel *Io s-mi duc si-l zămintșun muraru* (o să mă duc ca să înșel pe morar) 11/72; *zărōd* (rōd, după bg. zasmivam) «râd, s. fac pe cineva să rădă» *Astăz di dqu or ti zărāseș* (astăzi ai răd de două ori). De observat este că acest verb se întrebuințează mai mult sub forma pronominală ca în bulg. (zasmivam se); *zāstau* (stau, după bg. zastojavam) «stau, mă opresc, stau pe loc» *Zāstoļ uneac sâ mi duc la soru-mea* (stai puțin să...) 8/85, cf. 12/9, 2/20; *zāvlitșos* (vlitșos, după bg. zavlitšam) «târisc, trag după mine». *Mai micu frāti... qu zāvlitșasti mămă-sa* 2/6; Dintre împrumuturile din limba bulgară avem: *zācātșos* (zakatšam, pentru înțeles, vezi mai sus *zācaț*) «prind de ceva, atârni» *Au zācātși mămă-sa di tșop și qu zāvlitși prin cali* (o prinse pe mamă-sa de cârlig și o târi pe drum) 4/71; *zātșudes* (zatšudvam) «mă mir, mă uimesc» *Urātșu si zātșudi* (plugarul se miră) 3/66; *zāimes* (zaemam) iau în primire (mai ales despre ieie și zâne) de aci apoi «îmbolnăvesc» *Nostru frati la qu zāimit samuvilili; zāsfires* (mbg. zasvirjam) «încep să fluer, fluer». *Cqn si zāsfires, cu fișta sfriel, si dună toată lumea lângă tini* (când voiu începe să fluer, cu fluerul acesta, toată lumea o să se strângă lângă tine) 18/2; cf. 13/71 *zātripnes* (mbg. zatrepnuvam) «închid ochii puțin, adorm, adorm puțin» *Feata zātripni uneac* «fata închise puțin ochii»; *zāușos* (mbg. zaušvam) «iau cu urechea, ascult, bag în minte (d); *zārijos* (zarēžvam) «las la o parte, părăsesc» *Li zārijō toate* (le lăsă pe toate la o parte) 942; *zāvāles* (zavalam) «acoper cu ceva» *Ca rudī un mācsqm, la zāvālī ān gnoļ* (după ce născu un copil, îl înveli (îngropă) în gunoiu) 2/29.

Formațiuni în unire cu alte prefixe avem: *zā + an: zāncālșos* (zā-ancalzșos) «încălzesc, mă încălzesc puțin» *Io ān budžac s. mi zāncālșos* 6/33; *zāngunises* (zā-angunisēs < ἀγγονίζω, prin înlocuirea lui a inițial cu prof. ān-) «mă grăbesc». *Iet zāngunisit lō mācsomu* (el grăbit luă pruncul) 4/41; *zānor* (zā-annor) «înouez fig. supăr, indispu» (d); *zānvārtes* (zā-ānvārtes) «învăresc». *Un tābur tāļ'ō la unā zānvārtiri* (tăie un batalion dintr'odată, la o singură întorsătură, cu sabia) 24/2, cf. 13/24; *zā + nā: zānāpnēs* (zā-nā-upnēs < opinam) «mă opintesc» *Ia zānāpnēa, poț sâ-u tureș sinduchja* (ia opinteste, poți să ridici lada) 27/68; *zā + pri: zāprislāgāies* (za-prislāgāies) refl. mă gândesc puțin, mă răsândesc. *Sā ni zāprislāgāim și pristi dqu zōli iel ar āncoa* (să ne mai răsândim puțin și peste două zile vino iară încoace) 15/93; *zā + pru: zāpruved* (zā-pru-ved) «încep să vād puțin» *Lō sâ si zāpruveadā unec* (încep să se vadă puțin, să se facă ziuă) 8/7; *zā + pu: zāpucat* (za-pu-cat) «mă uit puțin». *Ca si zāpucāț, vizū un foc pristi dqu sprāț di munț* (când se uită puțin, văzū un foc peste doisprezece munți) 11/7; *zā + pud: zāpudrōd* (za-pud-rōd) încep să răd puțin (pe ascuns)» *Tunțea anghīālu si zāpudrōs-au* (atunci îngerul începū să rădă puțin) 7/62.

Dintre adjective și adverbe compuse cu pref. zā- avem: *zābun* (bun) «bun, bine» *Di mātasi āi mai zābun* 3/XI; *mai zābunā* 2/XI; Printru *ținā āi mult zābun* (înainte de cină este foarte bine); *zāgalbin* (galbin) «gălbuiu» (d); *zābața* (baia) mult, multă vreme (d); *zādiparti* (diparti) «departe» *Ca fuži mai zādiparti* (după ce fugi ceva mai departe) 14/31; *zālāmardzinea* (zā-la-mardzine) «la margine» *Si turnō mai zālāmardzinea di drum* (se întoarse mai în spre marginea drumului) 26/41; *zāfrig* (frig) «puțin frig» *Țea seară fost-ay zāfrig* (în seara aceea a fost puțin frig) 1/60.

Tot aci aparține și *zāgad* (gad<bg. gad = gadina) insectă, vietuitoare, insectă care intră în ochiu, prin ext. orice corp străin care intră în ochiu; de aci expresia: *Cot gadu ān uocl'ū*, adică cât poți suferi un corp străin în ochiu; cf. p. aceasta 720) «piedecă» *Las-ti lantu lucru, tucu pācrovu și cu pernița al' dādeau zāgad di nu puteā si-l jungā* (în afară de aceasta, pocrovl și perna îl împiedecau și nu puteā să-l ajungā) 12/69.

D. S I N T A X A

§ 148. *Substantivul*. Atributul substantival în cazul genitiv se pune în totdeauna înaintea substantivului determinat: *Țeasta aî lu ămpirătu il'ă* (aceasta este fiica împăratului) 26/4. *Si tucmit-ău Petra... după lu Crăști fișor* (Petra s'a logodit după feciorul lui Crăstea) 1/II. *A fișorului mintșun' sa maș mătscati* (minciunile băiatului sunt mai mari) 3/63 (Vezi și *Observ.* ad § 74).

§ 149. *Atricolul*. Substantivul determinat de pronumele demonstrativ pus înaintea lui, primește atricolul hotărât: *Țișta frațil', doil' durmeau* (acești frați, ambii dormeau) 18/55. *Țea valea 9/55* cf. 6/25. *Tișta lupu la scuș* (pe acest lup îl ascunse) 7/36. *Țișta cazamu* 8/77.

Câte odată substantivul apare și fără articol: *Țișta drăc nu scuteă niți un tșărac* (acest drac nu scutea nici un cîrac) 10/79.

§ 150. *Cazurile*. Numele proprii, după cum s'a văzut la § 92, primesc la genitiv articolul înaintea numelui. În afară de această formă a genitivului care este cea mai răspândită, se mai întâlnește una precedată de prepoziția *de*, care este cea mai veche. Ea se observă astăzi numai la numele de persoană din vechile familii românești trecute la islamism: *Asan di Cole* (Asan al lui Nicola), *Asan di Goga*, *Musa di Cristu*, *Ștefu di Matoș*, etc. (Vezi *Introducere* p. 17). Din împreunarea acestei forme vechi cu cea mai nouă, a ieșit și forma: *de lu Crăști* 2, 3/II, pentru *de Crăști* sau *lu Crăști*; tot așa *de lu Murdgia* 3/III. Toate aceste genitive se întâlnesc numai în cântecele populare.

Numele de persoană la *cazul acuzativ* nu primește înaintea lor prepozițiunea *pe*, ca în dialectul dacoromân: *Să dăron ună carti să la peră fișoru picuraril'* (să facem o scrisoare pentru ca păstori să piară (ucidă) pe băiat) 7/2. Acelaș lucru și la plural: *Ur-dină-l'ă askeril'... și ămpirătu l'a urdino* (pune în rând pe soldați, și împăratul îi puse în rând) 8/50. În privința aceasta dialectul megl. merge paralel cu dialectul aromân și cu limba veche din textele literare. I. A. Candrea, ca să arate că, pe la începutul veacului al XVI, construcțiunea cu prepoziția *pre* (pe) există acolo unde se găsește și astăzi, cu toate că în textele rotacizante din aceea epocă întâlnim acuzativul fără *pre*, între altele, se sprijine și pe faptul că dialectele aromân și meglenit construiesc acuzativul cu *pre*. Din această cauză, dânsul socotește că «nu se poate admite ca, în mod independent de daco-româna, această prepoziție să fi ajuns cu timpul să aibă în dialecte exact aceeaș funcțiune»¹⁾. Socotesc de prisos a insista asupra unui lucru, care se poate cunoaște din citirea primului basm din textele megl. și arom. publicate până acum. Pentru dialectul aromân avem: *S- duse s'află aușlu* (se duse să găsească pe moș) Basme, 144/1. O construcție *pe auș* ar fi de neînchipuit, cu toate că fraza este lipsită de întrebuințarea pleonastică a pronumelui personal *lu*, cum ar fi: «s-duse s-lu află aușlu», o construcție care ar fi tot așa de armânească ca și cea din text. Este drept că pe alocuri se întâlnesc — asta însă numai în texte, nu și în dialectul vorbit — și construcții cu prepoziția *pe*; însă toate aceste sunt influențe din limba literară. Cele mai multe din textele aromâne sunt strânse de institutori care au trecut prin școala românească. Aceștia n'au ținut seamă de această particularitate a dialectului și, pentru mai multă claritate, au introdus și construcția acuzativului cu *pre*, din dialectul dacoromân. Adevăratul dialect, atât cel aromân cât și cel meglenit, nu întrebuințează construcția cu *pre*.

De sigur că de cele mai multe ori, din lipsă de întrebuințare a lui *pre*, se naște și în dialectul aromân confuzie între subiect și obiect. Dar, în cazul acela, pentru evitarea ei, poporul întrebuințează în mod pleonastic pronumele personal, pus înaintea obiectului, așa după cum am văzut în citatul de mai sus. Aceasta este și pricina pentru care

¹⁾ I. A. Candrea, *Psaltirea Scheiană*, comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI și XVII, traduse din slavonește, p. CCII.

întrebuințarea pleonastică a pronumelui personal în dialectele aromân și meglenit este mult mai deasă decât dialectul dacoromân ¹⁾.

§ 151. *Adjectivul*. La adjectiv observăm că, deși comparativul se formează cu «mai», ca în celelalte dialecte, totuși acest «mai» stă, în regulă generală, înaintea verbului, nu a adjectivului: *Carnea de curșută maș nu-ț bună di lu țerbu* (carnea de căprioară nu este mai bună decât a cerbului). *Cu jungl' area maș aș și chîrăre* (cu junghiatul — adică dacă aș junghia pe copii — este mai pe față) 10/85. Deasemenea nu există un grad superlativ propriu zis. Acesta se poate construi cu pronumele *țel, țea*, puse înaintea comparativului: *țela maș mari, țea maș mari*. În schimb, există un superlativ absolut construit cu adv. *mult*, având înțelesul de «foarte». *Țela fițor si dăro an ună rubă mult bună* (băiatul acela se îmbracă într'un rând de haine foarte bune, frumoase 2/43. *Raș mult țorbadășii* (erau foarte bogați) 2/38. Superlativul cu *mult* există și în dialectul aromân: *multu ghine* (foarte bine); *multu mușat* (foarte frumos) și este o construcție balcanică. Ea lipsește numai din dialectul dacoromân. Incolo, în bulg. *mnogu dobrë*; îngr. *poli kală* alb. *šum mire*; turc *çok islea*.

O singură dată am întâlnit superlativul absolut format cu *pri* (prea): *Domnu aș deadi pri mari puteari la fițor* (Dumnezeu îi dădu băiatului prea mare putere) 6/56.

Tot la adjective este de observat întrebuințarea adverbială a adjectivului *bun* pentru «bini»: *Țe bun an' triteam* (ce bine o duceam) 7/VI; *Bun tricură* (petrecură bine) 7/19. *Bun la Domnu* (bine [să ai] de la Dumnezeu), etc. Forma *bini* se întrebuințează mai rar. Aceasta se întâlnește câte odată și în funcțiune adjectivală: *di tunțea anțileasiră că ra binli Domnu* (de atunci înțeleseră că era bunul Dumnezeu) 19/56.

§ 152. *Pronumele*. Partea cea mai caracteristică în întrebuințarea pronumelui în acest dialect este așezarea pronumelui posesiv s. demonstrativ înaintea substantivului: *Si-n vină urdinu si-n contă și meș cucot* (o să-mi vie rându-l să-mi cânte și cocoșul meu) 167. *Meș stăpōn... la vigl' am* (pe stăpânul meu îl păzeam 6/12. *Noastră soră aș samuvild* (sora noastră este samovidă) 8/90. *Voi meș laf nu la scultaț* (voi nu ascultați de cuvântul meu) 3/58, cf. 6/12, 12/23 etc. De sigur că originea acestei pozițiuni a pronumelui posesiv trebuie căutată în limba bulgară. Aci el se pune înaintea substantivului: *mojata kniga, vașata kăšta* (cartea mea, casa voastră). De altfel, în dialectele bulgare din Macedonia poate sta și în urmă, ca în vechea slavă: *ѣмѣхте мѣхѣа вама* ²⁾.

Cu toate acestea, sunt cazuri, deși foarte rare, când pronumele posesiv se pune în urma substantivului: *Lumea noastră* 10/73. *Țăitșal' mel'* (moșii mei 6/76. (Despre pronume demonstrativ vezi § 149).

§ 153. *Numeralul*. La numeral este de observat că el se articulează cu articolul hotărât ca în dialectul aromân, nu cu articolul adjectival, ca în dialectul dacoromân, afară de un care face *umul*. Așa dar, de la *doi, două, trei* avem pentru amândouă genurile *doi', douăli; trei', treilă* (cei doi, cele două; cei trei, cele trei). Tot așa și în dialectul aromân: *doi'l'i, douăle; trei'l'i, treile*. Originea acestei abateri s'ar putea explica prin analogie cu un: *umu(l)* arom. *unlu*, decât sub influența limbei bulgare, în care avem aceeași construcție. Prin urmare, avem: *frățil' doi'l' durmeau* (cei doi frați dormeau) 8/55 cf. 2/9, 2/14, 6/7, 11/39; (Țărnareca) *doi'l' a în: Și viniră țel' doi'l' a* 14/65, cf. 6/64, 7/68, 12/16 (Liumnița) *doi'l' în douăli frăț* (cei doi frați) 5/73. *Feminin: douăli zești* (cele două degete) 9/74, cf. 3/66. Tot așa cu trei, patru, etc. *Si l'a manc țista trei'l' frăț* (să mănânc pe acești trei frați) 7/55. *Toț trei'l'* (câteși trei) 11/10 *Toț patrul' k'inisiră* (câteși patru porniră) 13/78, etc.

Legătura substantivului cu numeralul se face cu ajutorul prepoziției *de*, ca în toate dialectele, cu singura deosebire că această legătură începe de la unsprezece, ca în dialectul aromân, nu de la douăzeci în sus, ca în dialectul dacoromân: *Trețzot și nou di zoli* (39 de zile) 11/83. *Patruzot di zoli* (40 de zile), etc. Într'un singur caz se

¹⁾ Vezi despre aceasta mai pe larg observațiunile lui Weigand la studiul lui St. Stinghe, *Die Anwendung von pre als Akkusativzeichen*, publicat în *Jahresb.* III p. 183-197; IV, p. 228-249. Deasemenea S. Pușcariu, *Despre pre la acuzativ în Dacoromania II*, p. 565.

²⁾ A. Leskien, *Handbuch der albulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache* III Aufl., p. 161.

întâlnește de pus și după «zece»: *Mâncq vrină zați di cal'* pentru: *Mâncq vrină zați cal'* (mâncă vreo zece cai) 9/9.

§ 154. *Verbul*. Construcția verbului se deosebește de cea obișnuită din celelalte dialecte mai întâiu la *Perfectul compus*. Aci forma cea mai obișnuită este cea inversă: *Ună mumă aș vut-ay nouă fițșor și grit-ay toț si l'a ansoară...* I a *ansurat-ay* toț, *venit-ay* loc dirip paștii etc... De observat este că persoana 3 sing. este identică cu persoana 3 plural. Atunci când se simte nevoia ca să se facă o deosebire între aceste două persoane, persoana 3 sing. se construiește cu forma lungă a verbului ajutător, care se pune înaintea participiului: ari cîntat; — ari căzut; — ari bătut; — ari durmit. Iată și câteva citate extrase din texte: *ari dubiut* 3/10; *ari fat* 10/6; *ari pus* 7, 10, 11/84; *ari zis* 14/4. În Țarnareca se întrebuințează, deși cam rar, și participiul sub forma feminină, ca în dialectul aromân: *ari dărată* 24/68; *ari tricută* 8/65, etc.

În afară de perfectul compus construit cu verbul ajutător *veari* (habere), la verbele intransitive, care arată o mișcare, se mai întâlnește, deși mai rar, și unul construit cu verbul *iri* (fier). Că această construcție este nouă și nu-i decât o traducere a perfectului compus din limba bulgară, reese și din faptul că, întocmai ca și în bulgărește, participiul variază după gen și număr.

Așa dar, avem:

am vinit, -ă	am juns, -ă
ieș „ „	ieș „ „
ăi s. ăști vinit, -ă	ăi s. ăști juns, -ă
im viniți, vinit	im junși, junși
iț „ „	iț „ „
sa „ „	sa „ „

Iată și câteva citate: *Sam vinită stroinic* (bulg. *skm došla stroinik*) 4/81 *Io am vinit di un lucru* (săm doșăl za edna rabota) 10/43.

În graiul din Țarnareca, care nu cunoaște forma *am* pentru persoana 1 sing., se întrebuințează *escu*, *ies* (vezi § 121). Ceva mai mult, această construcție a perfectului compus cu verbul «a fi» se obișnuiește și cu verbe transitive: *ies avdăt* (am auzit): *S-întribăm, sincu, că nu ies avdăt cum al' dzăc* (să întrebăm, fiule, căci n'am auzit cum îi zic) 12/66. *Ei, bun că viniți, am pōini iț mîncat?* — *nu im mîncat* (ei bine că venirăți, dar pâine ați mîncat?) — n'am mîncat) 4/55.

Alături de perfectul compus construit cu verbul ajutător «a fi» avem, după cum s'a arătat la § 114, și mai mult ca perfectul construit tot cu «a fi»: *Ia ra șăzută lăngă ună tșășmă* (ea se așezase lăngă o fântână) 8/73.

Cu privire la forma infinitivului, observăm că, în afară de întrebuințarea expusă la § 117, ea mai are încă una care ține locul supinului. În privința aceasta dialectul megl. se identifică cu dialectul aromân: *Ancă trei an' ari di fățirea ascherlōc* (mai are trei ani de făcut armată) 15/21. *Un yom vea di ghiirea ancă trei zoli* (un om avea de trăit încă trei zile) 9/62. *Sfârșo di ararea* (sfârși de arat) 5/36. *Vini vacetu di gunirea danacu* 2/44. *Căpnî di rōdirea* (se prăpădi de răs) 109; *Loc di ghiiri* (de trăit) 16/69. *Propi ra di dūdărari* (eră aproape de isprăvit) 19/6. *Viniră la pārsirea* (veniră la cerșit) 15/29. *Du-l la pașțirea* (... la păscut), etc., etc.

De sigur că această întrebuințare a infinitivului s'a produs sub influența limbii bulgare. În această limbă se poate forma un număr destul de mare de derivate verbale (nomina actionis), cu ajutorul sufixului: *-ane* și *-ene*: *hod-ene* (mergere propriu zis: mers); *pis-ane* (scriere-scris); *mol-ene* (rugare-rugă); *tset-ene* (cetire-cetire), etc. Aceste derivate pot fi întrebuințate sau ca substantive, sau ca infinitive, păstrându-și acțiunea verbală și, în cazul din urmă, putând avea și un obiect. Astfel, traducând fraza de mai sus din dialectul meglinit: *un yom vea di ghiirea ancă trei zoli*, am avea în bulgărește: «edin čovek imaše za živene oște tri dni», prin urmare, cu același obiect «tri dni» (trei zoli).

De altfel, chiar și întrebuințarea infinitivului articulat: *ghiire-a* din dialectul meglinit se regăsește și în bulgărește. În această limbă infinitivul substantivat primește sau nu articolul, după trebuință: «dnes imame po golēma nužda za izučvaneto vsički balkanski ezici» (azi avem mai mare nevoie pentru învățarea tuturor limbilor balca-

nice). În această frază *za izuĉvaneto* este articulat și corespunde formei meglenite: *di anvițarea* ¹⁾. În aromână infinitivul, în această funcțiune, se întrebuițează numai sub forma nearticulată.

După Miletič ²⁾, în unele dialecte din limba bulgară avem, în această funcțiune, chiar infinitivul vechiu: *Za miti go zimame tos sapun* (de spălat luăm acest săpun). *Kato ne je nešto za kriti, kak šte go kriš?* (dacă nu-i ceva de ascuns, cum o să-l ascunzi?) Aici *miti, kriti* sunt infinitive vechi.

Alături de verbele reflexive, se întâlnesc și verbe sub forma pronominală, alcătuite din pronumele reflexiv precedat de pronumele personal de dativ: *an' ți mancă* (mi-e foame, propriu zis, mi se mănâncă) 11/56. *La iel nu-l' ți mănă, tucu gustă un-dou mutșcoț* (lui nu-i eră foame, numai că gustă câteva îmbucături) 15/42; *an'-ți bea* (mi-e sete, propriu zis «mi se bea») *La iâl' la si bja multă apu* (lor le eră sete mare, vroiau să bea apă multă) 2/79. *Al' si pribiu* (încep să i se facă sete) 10/64; *an'-ți pișă* (îmi vine să mă piș) 8/71; *an'-ți cacă; la si durmeă* (le eră somn). *Cățo si-l'-ți doarmă* (încep să-i vie somn) 5/90, etc., etc.

Toate aceste formațiuni, care se apropie de formele dacoromâne: *mi se pare, mi se cuvine, mi se cade*, etc., se deosebesc de acestea prin aceea că, pe când în limba română o astfel de construcție nu-i cu puțină decât numai la verbele unipersonale, în dialectul meglenoromân, din contră, ea se întâlnește la toate verbele și chiar la acelea care arată o mișcare: *nu-n' -ți duți* (nu-mi vine să mă duc); *nu-n' -ți scoală* (nu-mi vine să mă scol). În privința aceasta dialectul meglenit se aseamănă cu dialectul aromân și chiar cu dialectul istroromân. În aromână avem: *nu-n'-si măcă, nu-n'-si bea, nu-n'-si șade, nu-n'-si fudze, nu-n'-si n'ardze*.

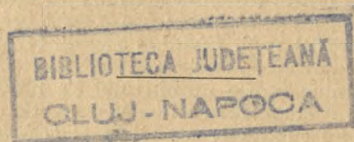
Se pare că originea acestei întrebuițări trebuie căutată, în ce privește dialectele meglenit și aromân, în limba bulgară. În bulgărește avem: *jadi mi se* sau (în Macedonia) *mi se jadi* (mi se mănâncă, adică mi-e foame) *pie mi se* sau *mi se pie* (mi-e sete); *spie mi se* sau *mi se spie* (mi-e somn), etc.

Nu cred că tot din limba bulgară trebuie explicate și formele pronominale alcătuite numai cu pronumele de dativ, ca: *aș durmeă* 22/41; *aș fuži* 10/56; *aș ișo* 24/15; *aș la l'irtô Domnu* 14/24, etc. care n'ar putea fi redate în dialectul dacoromân decât numai prin forma verbală simplă: *dormeă, fugi, ieși, îl iertă Dumnezeu*, adică *murî*, etc. În aromână întâlnim aceeași construcție ca în dialectul meglenit: *ș-durn'eă; ș-fudzî; ș-iși, ș-lu l'irtă Dumnidză*. În bulgărește (dialectul macedonean) se spune la fel: *si spieše; si otide* sau *si pobëgna; si go prosti Bog*.

În ce privește sintaxa *adverbului, prepozițiunii și conjuncțiunii*, a se vedea observațiunile făcute la §§ 127, 128, 129, 130, 131.

¹⁾ Vezi desprea ceasta și Weigand, *Bulgarische Gramm.* p. 58, 59.

²⁾ Dr. Lj. Miletič, *Südslavische Dialektstudien* II p. 141.

INDICE

I. CUVINTE

abà 18
 aber 98
 ac 32
 aclo 98
 acmuà 109
 acolo 109
 acrimi 190
 acsen 85
 acu 183
 (a)cutari 177
 adâncare arom. 179
 adet 104
 adžamija 93
 adžilqç 138
 adžilqchi 98
 aer 180
 aferon 185
 afli 76, 98, 163
 aflum 94, 159
 aftăses 85
 agru 52, 96
 ah! 185
 ahătü arom. 130
 aigor 98
 aïlp 136
 air 98, 139
 airi 193
 aista 153
 alat 98
 alb 76, 136
 alb 136
 albă 97
 albes 98, 123
 albeață 189
 albeț 189
 albi 136
 albină 98, 123
 Al-cule 11
 al-di 151
 al'ghij 136
 alghină 79
 Alghjoș di Riza 17
 alișvârqș 98
 aliz 180
 altar 78, 98
 altilăc 44, 192
 ama 183
 âmă 183
 amac 98, 186

aman 185
 ambalig 82
 ambar 98
 ambătărnes 110
 ambătărnes 110
 ambet 102, 156, 195
 Ameru arom. 20
 ami 183
 amnu 162
 amnum 93
 ampărătes 133
 ampl'u 134
 ampl'um 93
 ampart 195
 ampărțos 106, 108, 112
 ampeadic 122, 156, 195
 ampirăteasă 189
 ampirăteasți 188
 ampirătită 191
 ampirătitș 184
 ampirātu 97
 amplites 88, 89
 ampl'u 111, 154, 164
 ampl'um 159
 ampuțos 168
 am 97, 139
 ân 181
 înainti 177
 anant 135
 anbalig 195
 ancă 123, 179
 ancă 179
 ancălar 195
 ancalic 156, 195
 ancalt 156, 195
 ancălzămint 192
 ancăzqș 104, 113
 ancănescu arom. 101
 ancap 157, 195
 ancărcătură 194
 anc'ag 160
 anc'eg 107, 134, 195
 anc'id 157
 anc'in 78, 195
 anc'inătsuni 134, 188
 anc'initșuñ 102, 128
 ancq 177
 ancoa 177
 ancola 177,

ancqnt 78
 ancres 157
 ancrielat 187
 anculò 177
 ancüola 99, 177
 ancurun 157, 195
 ancurunatic 187
 andes 104
 andireg 157, 195
 anfaș 157
 anflăminzqș 108, 113
 anflu 157
 anfluminzqș 195
 anflures 195
 anfric 84, 199
 anfrichez 84, 195
 anfrigur 195
 anfrunzqș 113
 anga 179
 angă 133
 angălbines 195
 angan 101, 157
 angănescu 101
 anghil 85
 anghiluses 85
 anghios 177
 angl'eț 107, 134
 angl'it 157, 195
 angrăș 195
 angrec 157, 195
 angrop 83, 116, 195
 angunises 85, 196
 ănjos 177
 ănjug 157, 195
 ănjur 94, 157, 195
 ănlușqș 113
 ănlușqș 113
 ănmol' 111, 160
 ănmugur 82, 195
 ănrăies 113
 ănșărătură 41, 114, 194
 ănsor 157, 195
 ănșqr 113, 114
 ănsurzqș 195
 ănsus 177
 ănțap 89
 ănțăres 196
 ănțertu 98, 129
 ănțileg 136, 157, 195

- aņtileptšu 130
 aņķileš 130
 aņķing 157
 antirij 34
 aņtorn 195
 aņtreb 76, 157, 195
 antri 181
 antru 98, 109, 157, 177
 antrum 93, 109, 159
 aņtjārn 115, 195
 aņtuneric 106
 aņtunic 76, 157
 aņturb 157, 195
 aņturtšqs 196, 200
 aņuntru 178
 aņurizmā arom. 76
 aņvāles 88, 89, 196
 aņvārtes 88, 89, 196
 aņvescāmint 192
 aņvešmint 192
 aņveštimit 192
 aņveš 157
 aņviķes 196
 aņvinc 133
 aņving 112
 aņvirin 108, 138, 195
 aņvirinos 193
 aņvirzqs 195
 aņvišāmint 192
 aņvištūrā 194
 apā 96
 apansqz 98
 aplr 79, 158
 āpu 97
 apu 101
 ar 183
 arā 98
 arā 183
 aramdžija 188
 arat 98
 arburimi 190
 ardic 98, 112, 157
 ardos 193
 ardžescu 139
 argat 84
 argatļoc 192
 aric 30, 37, 190
 arie 30
 arises 85
 aritš 109
 aršānitš 190
 arsātūrā 194
 arzu 128, 160
 Asan di Cole 17, 206
 Asan di Christu 17
 Asan di Goga 17
 Asan di Seba 17
 aschitijā 85
 ašcosum 184
 aslan 98
 asprā 84
 aspru 84
 astāz 76
 asurdzqs 128
 asurzqs 113, 128
 aš 185
 atāntu 130
 atqr 139
 auzitūrā 121, 194
 avlijā 85
 az 76
 azqr 97, 138
 ba 185
 babā 88
 bābuchi 85
 bācādnaric 87
 bācqr 76
 bādnik bg. 38, 39
 bādžinic 190
 bahtšā 96
 baja 180
 Bāicuš 11
 baligā 82
 bālos 193
 bāltac 53, 87
 bāltijcā 190
 bāltitšcā 190
 bañā 88, 137
 bāñišt 191
 barā 88
 bārbāt 76
 bārbāt 97
 bārbātes 133
 bārbātimi 190
 bārbātītš 190
 bārbos 193
 bārdac 44, 99
 bārdac 99
 bārdet 189
 bārdi 53, 87
 bārdilic 190
 bardzā 82
 bardzu arom. 82
 bari 180
 barim 180
 bārlog 88, 89, 93
 bārnāvrec 32
 barništā 51, 191
 bārnitšqñā 52, 116, 190
 barošcā 194
 Barovištā 7, 19, 27
 bascā 82
 bāsearicā 102, 107
 bātārneaštā 110
 bātārnitšos
 batiz 129, 157
 Bātoañā 23
 batš 83
 batšcu 132
 bātšil'in 190
 bātšilišt 190, 191
 bātšql'ā 112
 be 185
 beal 88, 153
 bealuš 105, 194
 beatā 106
 beati 40
 beau 157
 bebi 87
 bejchi 180
 Beilic 11
 belcā 188
 belchi 180
 belištā 191
 berberništā 191
 beri 180
 berim 180
 bes 158
 betšfi 32, 127
 bibā 82
 bighištā 191
 bigorliv 192
 bijtūrā 194
 bilbištā 191
 bileag 105
 bileajnic 105, 192
 bilijqs 105
 bilitš 199
 biluc 120
 bini 123, 179
 binivrec 32
 birbeašt 107
 birbec 107
 Birislav 6, 7, 9, 20, 24
 birnivec 32
 biru 185
 bisagi bg. 84
 bisearicā 76, 102
 bisericā 106
 bišqcā 113
 bišqñā 113
 bišqs 102, 113
 bitārneaštā 109, 110
 bitārnes 158
 bivul 88
 bivulištā 191
 blastim 78, 157
 blazej 180
 blazejiništ 180
 bliznac 186
 bloñ 53

- blugusov 102
 blugusuves 102
 bobcă 33
 bodnic 37, 38, 192
 bol'că 115, 116
 Bolovan 20
 Borcă 116, 188
 borislavți 9, 10
 boș boași 79, 115
 boșu-cucotului 115
 boș 115
 boz 11, 115
 bra 185
 brad 82
 bradvă 87
 brântșel' 136
 brășlean 106
 bravdă 53
 brazdă 88
 bre 185
 breag, 43, 73, 105
 breaz 105
 brivinec 32
 broască 115
 broaști 33
 broatăc 115
 broatic 115
 brøn 83
 brusac 186
 bruvinec 32
 buău 115
 bucă 85
 bucată 76
 buclă 53
 bucl'iță 53, 192
 bucur 83
 bucuril'ă 83, 190
 bucuros 83, 193
 bucuryās 193
 budăindăra 170
 budală 99
 budaloc 192
 budimeancă 33, 189
 budzac 30
 bufca 188
 bufniță 191
 bugătil'ă 190
 Bugurudița 87
 bujadzija 188
 bujașă 188
 buimătșot 112
 bujancă 87
 bul'că 33, 136, 188
 bulgăreaști 189
 bulgur 43
 bul'uc 120
 buluvan 89
 bumbăchiști 191
 bumbățină 190
 bunăr 97
 bunățati 110, 112, 188
 bunil'ă 190
 bunitati 112
 bureati 76, 107, 117
 burghic 32, 190
 burș 107, 111
 bușeauă 94, 189
 butel' 53, 94
 buti 53, 94
 butijuni 101
 buțilușcă 53, 94, 195
 butșoană 116, 137, 193
 butșumigă 190
 buturachi 186
 buză 83
 buzeai 87, 105
 buzel' 117, 189
 ca 183
 că 183
 cabatea 99
 cac 157
 căcăracșă 85
 căcătos 193
 cacon 183
 cacqn 183
 căcot 118
 cacum 183, 179
 cădănușă 195
 cădănușcă 195
 cafcu 155
 caisturița 191
 cal 135
 cal (pricălicat) 199
 călămar 85
 călămusiri 54
 căldări 97, 187
 căldaru 81
 căldăruș 194
 cale 160
 călincă 87
 călincos 193
 călisar 44, 187
 călises 44, 85
 călit 89
 Calivele 27
 căloari 79, 116, 135
 calop 97
 căltșoc 188
 cămbană 87
 cămilă 84
 călimar 186
 cămișotșcă 190
 Cămpina 115
 căn 128, 178
 cândises 85
 cându 178
 cănlija 190
 căntător 194
 căntătură 194
 capăcu 97
 capelă 106
 căpic 44
 căpină 87, 115, 191
 căpinos 193
 căpitqn 97
 căprar 186
 căprină 79, 191
 căptșoc 188
 căpușă 82, 195
 căpușnit 193
 cara 184
 caracască arom. 85
 caraghios 39
 Caragiova 1, 6
 cară-groșă 41
 cărăbuș 85, 194
 cărbunar 186
 cărfijă 85
 cari 154, 183
 cărlăuș 85, 194
 cărluș 85, 194
 cărmes 89
 cărnat 79
 carni 96
 cărpatș 186
 carși 178
 cărșută 137
 cărtat 97, 135
 carti 76
 cărtitșoană 193
 cărttoapi 116
 cărul' 85
 casă 96, 178
 căsăbă 97
 căsăbq 99
 casc 175
 căselniță 87
 căsitșcă 190
 căsmjātu 103
 căstqn 80
 căstrăveț 107
 căstres 52
 cat 76, 157
 caț 97, 157
 cătălqc 186
 cătălin 179
 cătăluș 195
 cătălușcă 195
 cati 85, 155, 156
 cătija 85
 cătilin 179

- cărîrîu 111, 179
 cărîu 104, 189
 cărîon 80, 112
 cătră 118, 181
 cătun 83
 cătuncan 106, 189
 cătunişti 191
 Catunişti 25
 cătsuncă 87
 cătsuună 83, 121
 căvaj 185
 căvâinic 192
 cavaz 139
 căvinē 102
 căzanmac 99, 186
 Ceşma-albă 22
 chercă 87, 106
 chjadin 107, 122
 chjaja 107
 chjali 124
 chjaniţă arom. 125
 chjăptănitş 190
 chjaptin 107, 122, 157
 chjar 104
 chjarsic 107, 122
 chjarsică 107
 chjatră 107, 122
 chică arom. 123
 chicăses 85
 chicăşescu 122
 chiept 122
 chiluvet 33
 chinises 85
 chjoşur 33
 chipru 150
 chirămidă 84
 chirămidarniţă 193
 chirată 85, 185
 chirchez 139
 chirdises 85
 chirujes 104
 chisedz arom. 125
 chitcă 40, 188
 chitip 102
 chiusteca 33, 177
 clatin 89
 cleaşti 88, 108
 cl'em 107, 157
 cleţi 30, 92, 135
 cl'in 88
 clineati 107
 clineţ 107
 clintşar 53, 187
 clipă 105
 clipeală 105, 106, 189
 clo 97, 177
 cloaşnic 132, 192
 clopot 88
 clopuţu 104
 cloşnic 132, 192
 cloţă 86, 116
 cloţi 97, 177
 clupnes 101
 cluăţjes 86
 cl'utş 134
 cmo 97, 178
 cmuă 97, 115
 coadă 115
 coajă 88, 115
 coapă 115
 coapir 158
 coardă 115
 coarnă 115
 coasă 51, 88, 115
 coastă 115
 cocă 83, 116
 cocar 115, 116
 cochju arom. 83
 Cocişte 11
 codărăbadără 187
 codru 83, 115
 Codru-nalt 83
 Codru-negru 20, 83
 codzabaş 46
 coşini 97
 coinsco 7, 19, 27
 cola 97, 99, 177
 colac 88
 colbă 116
 colidă 129
 comp 97
 cõmp 97
 con 97
 cõn 128, 178
 cõnt 157
 copan 116
 copil arom. 83
 cõptşî-cu-chjustecur 33
 corbanghieu 128
 corin 51
 Cornişor 19
 corp 81
 cõrpă 93
 coş 88
 cõţ 154
 cota 99
 cõta 154
 coteţ 93
 cotniţă 191
 cõţva 154
 covă 116
 coză 88, 115
 crăblar 187
 crândzel' 136
 crăstav 88
 crăstăveati 107
 crăstăveţ 107
 crăstăveţ 107
 creastă 104
 cremini 89, 96
 Cremjat 20
 cremnă 104
 crep 157
 criel 79, 135
 crielat 187
 criilat 187
 crimirarcă 187
 crimmises 104
 cripătură 109, 194
 cripes 109
 cripit 48
 criştin 101
 criştinătati 188
 criştinic 87
 criv 88
 crivul'că 136, 194
 crivul'ti 33
 crivutişă 195
 crõblă 53
 crotnic 88, 192
 cruşes 88
 cu 181, 183
 cuăla 115, 177
 cûarb 115
 cuăva 115
 cucă 51, 79
 cucar 88
 cuclă 86
 cuconă 86
 cuconă 86
 cucot 88, 117
 cucureati 88, 107, 117
 cucureati prucõntat 199
 cucuşoană 117, 137, 193
 cucutaş 188
 cudiţă 191
 cudzabaşă 117
 cufăres 116, 118
 cufoari 116
 cufures 118
 cujoc 89, 117
 cujureati 107, 117
 cujureţ 52, 107
 culac 117
 culaş 179, 117
 culastră 117
 cul'b 136
 culc 157
 culeră 86, 106, 117
 culõ 97, 157
 cultşac 117

- eumarcă 187
 cumat 86, 117
 cumătitș 190
 cumătoș 189
 cuminic 78, 108, 157
 cuminicătură 194
 cumit 117
 cumnăt 117
 cumpăr 117
 cumpărător 194
 cumșijă 117
 cunac 117
 cunachjă 101
 cunăscător 194
 cundil' 84
 cunos 157
 cuntin 157
 cușă 83
 cușă di pimint 83
 cușola 97, 99, 177
 cușolo 97, 177
 cușovă 116
 Cupa 7, 25
 Cupa-veacl'e 26
 cupăc 97
 cupan 117
 cupană 53
 cupăran 32
 cupatș 82
 cupătșină 82, 190
 cupătșolnic 51, 82, 192
 cupilaș 39, 40, 44, 46, 83,
 117, 187
 cupineț 191
 cupirimint 192
 cuproavă 118
 cuproijă 85, 117
 cur 157
 curayă 107
 curijă 111, 117
 curijă dreazgă 105
 curișniță 193
 curită 53, 117
 curjută 136, 117
 curnet 189
 curobl'i 117
 curon 111
 curpăn 82
 curșum 76
 curșută 137
 Curu-di-brad 189
 curun 111
 Curună 25
 curundu 111
 Cusață 11, 18
 cuscrim 190
 cscurlqc 192
 cruces 89
 cusită 88, 89
 cusor 51, 89
 custandinatșcă 186
 cusurin ver 103
 cutari 154
 cuteț 89
 cuti 79
 cutijă 111
 cutitaș 187
 cutliță 191
 cuțot 112
 cutru 117, 118
 cutșan 88
 cuțutaș 187
 cuvalnă 51, 87, 89, 119
 cvătșqs 107
 cvătșqs 108
 dăblone arom. 41
 dalacu 36
 dali 184
 danac 186
 dănăpoij 177
 dănatșcă 186
 dăncă 186, 179
 dap 97, 157
 dăpă 181
 dar 90, 97, 157
 dărătură 194
 dărdžăuă 189
 dărjală 189
 dărjaș 55, 189
 dărtoari 51, 81
 dărujes 88
 daș 82
 dășărtat 100
 dascăl 86, 140
 dăscăliță 191
 dășclid 110, 133
 dau 155, 157, 163
 daug 97, 121
 dauzăț 104
 davg 121
 davija 99
 dead 105
 deadă 105
 deadzit arom. 128
 deal 76, 135
 deapin 157
 dea 105
 delchi
 delmi 184
 demi 184
 Demirhissar 6
 dermi 184
 des 79
 despici 157
 di 85, 184
 dichel 87
 dices 86
 dighios 128
 dijes 197
 dijos 128, 177
 dijuș 128, 177
 dijug 157, 196
 dijugătoari 116, 194
 dijules 196
 dilchi 184
 dimineața 129, 178
 dimi 184
 dimineațata 178
 din 188
 dinapcum 178
 dinapoij 177
 dinăuă 179
 dindi 178
 dinjuș 128, 177
 dințea 99, 158
 dinti 108
 dintri 184
 dintru 181
 dinuntru 178
 dinzur 133, 178
 diorm 119
 dipărtez 157
 diparti 178
 dira 90
 drept 102
 dirip 109
 dirim 184
 diriptati 130, 187
 diriptos 194
 dirmoņu arom. 85
 dirvișnic 46, 87, 192
 disagă 84
 disagi bg. 84
 discalț 157, 196
 discarc 157, 196
 dischic 122
 dișcl'id 133
 dișclitor 117, 194
 discoapir 158, 196
 discont 78, 174
 disfac 196
 disgl'eț 107
 disgrop 116
 dismarqes 105
 dișort 110, 157
 dispici 122, 197
 displites 196
 dispol' 196
 disprimines 109, 196
 diștet 157
 diștătășuni 188

- distorn 196
 disupră 181
 disupru 181
 disutcăies 118, 196
 disvirin 138
 dițe 184
 diți 184
 dițindea 99, 100, 129
 div 88
 divatșcă 186
 divițș 190
 divuțină 195
 dizgol' 196
 dizgrop 83, 196
 dizgulescu 196
 dizmărș 196
 dizvăles 196
 dizvișes 196
 doari 157
 doarma-popălă 16
 dodă 116
 dōmn 115
 dorm 119
 dōrm 160
 dosta 179
 dquă 120
 dqușpreț 155
 dquzot 155
 dovnic 87
 drac 78
 drăchiță 191
 drăcu 97
 drăclqc 192
 drăcuț 195
 drămoș 85
 drăpatș 186
 drăștal'ă 192
 drezgă 105
 dreptu 130
 drișteală 105
 drob 75, 87
 drum 90, 117
 drumac 186
 drumător 194
 Drumu-di-Urtie 23
 drușteală 105
 dūăj 115
 duăngrop 196
 duantru 196
 duard 196
 duay 155
 duăyot 115
 dubeay 196
 dubies 52, 196
 dubla bg. 41
 dublone arom. 41
 duc 77, 194
 ducărș 196
 duchimisses 85
 dudar 196
 dudies 196
 duduleț 190
 duglă 41
 dulțimi 190
 dumachincă 117, 188
 dumănănc 196
 dumănică 98
 dumbrevă 93
 dumbrovi 90
 dumi 31
 duminică 78, 108
 duminică
 duml'artă 157
 dumnes 133, 189
 dumnezeu 77
 dun 120, 157
 duovnic 90
 după 111
 dupărș 196, 200
 dupcă 88
 duplătes 196
 dupu 181, 184
 dur 100
 durmitez 77, 157
 durhiri 123
 duscap 196
 dușec 144
 dușmănești 189
 dușod 196
 dustur 111, 179
 dutal' 196
 duțin 129, 196
 dutot 196
 duves 87, 105, 117
 duviles 196
 dzăc 114
 dzăli 128
 dzamiță 111
 Dzâna arom. 20
 dzăngăraș 187
 dzănucl'u 133
 dzați 155
 dzeadzit arom. 128
 džjap 103
 džibdan 32
 dzivri 32, 127
 Džoasă băsearică 24
 dzuă 114
 džumătic 188
 džung 98
 dzuyă 114
 edvam 179
 eftin 84
 ela 103
 elă 106
 Elașniță 20
 em 184
 eră 183
 erbutină 195
 Erigon 6
 escu 172
 eșka bg. 39
 eșkari bg. 39
 fachircă 188
 falcă 77, 78
 fălitoari, 116
 fămeal' 107
 fămeal'ă 36, 101, 107, 111,
 134
 fântână 118
 fântăneayă 189
 făr 118, 181
 fără 98, 181
 faric 157
 fărinat 187
 fărțat 187
 fărțșes 112
 feamin 107, 109
 fearică 107
 feată 77
 fermeneă 32
 feș 131
 fet 157
 feță 106
 fetșu 131
 fjaș 103
 fitică 190
 fitișcă 191
 fititșcă 190
 fitoană 114, 137, 193
 fitșor 77, 113
 fitșuyăr 115
 fitșuric 190
 flămundos 194
 floari 116
 florcă 83, 119
 flurină 191
 foali 116, 143
 foali 116, 143
 foamiti 77
 foarfică 116
 foarfiț 116
 foc 115
 for 118, 181
 fortună 115
 fost 174
 frânt 130
 frântură 130
 frătești 188
 frătșes 112
 frătutș 194

frec 157
fredžu 131
frică 84
fricôs 193
friei 83, 123
frig 112
frigur 79
frimint 77, 108, 157
front 130
frunti 117
frunză 77, 117
ftari 98, 100, 129
fuăc 115
fuărtămă 115
fucară 99
fucarluc 97, 192
fug 162
fui 134
ful'or 54, 77
fum 157
fumeal'ă 101
fuñă 137
fuñar 186
fur 77, 157
furcă 54
furgl'tă 45
furgl'ițar 45, 186
furisi 85
furlină 40
furlinchi 41
furluc 192
furnică 127
furnicami arom. 133
furnigă 127, 133
furnigar 186
furnofcă 116
furtumar 117, 187
fus 54
Tuștani 6
fuști 53
fuz 134
gabaniță 87
gad 90, 202
găduñ 87, 128
găduñă 128
gailē 102
gălbinari 187
gălbinițșos 194
gălbinuș 195
găl'ină 134
găl'inar 186
gălitșuni 188
găluș 88
gănsac 88, 90
gărbov 90
gărbtșoană 193
gard 83

gărdină 88
gărdinar 187
gărdinițș 190
gărdușcă 195
gărgul'că 136, 184
gărliță 88, 191
gărnaț 133
gărnișor 51, 99, 191
gărnișorcă 51, 188, 191
gărnișurină 191
gărnișuristi 191
gărnuț 51 195
găselniță 88
gaură 121
găuriță 191
găuritișcă 190
găvană 53
gazetă 106
Geniș-dere 6
ghiafur 85
ghiarma 121
ghiasmă 85
ghiaspi 122
ghiață 121
ghioaă 122
ghipt 121
ghiptu 42
girnură 42
ghiu 112, 121
ghiuă 180
ghiuamiti 180
ghjubrină 191
ghiumatș 186
ghiumitș 190
ghjupc 141
ghjupcă 188
ghjutș-belea 180
gibanica sârb. 87
glas 90
gl'eată 92 119
gl'eț 134
gleznă 90
gloabă 90
glubnic 192
goi 88
Gopeși 125
goră 88, 116
gorb 97
Gorgop 19
Gorniț 11
goscă 90
gozbă 116
grăbăes 90
grăbtșoană 193
grad bg., sârb. 83
grădiști 90, 191
grămadă 90

grăntșar 187
grătlan 87, 186
greblă 106, 119
gres 88
grindă 88, 89, 93, 108
grışos 89, 109, 193
groapă 83, 116
grob 116
gron șutarc 51
gron tșiclăzat 51
grupiști 83, 117, 191
gulastră 135
gulitșuni 188
guluchj 122
gulup 88, 141
gulutiță 195
gunes 89, 117
gură 77
gurgașcă 187
gurgașlif 192
gurgul'aș 187
gurgul'at 187
guridă 84
gurubiñă 191
gușă 36, 83
gușnes 83
gust 76, 157
gutuvan 117, 186
gutflēs 110, 117
guvidarnică 117, 187
guvidină 88, 117, 191
havă 52
hei 185
htari 100
huleră 106
Huma 7, 25
i 155
iăl 103, 135
iălă 103
iară 183
iarbă 103
iarbaploc 192
iărbutină 195
iasli 90, 88
iăves 90
iazuvet 88
idănac 54
ied 77
iet 135
iělă 106
ier 103, 121, 155
ierar 53, 121
ierb 103, 121
ier-cari 155
iernatic 188
iert 134
ier-ți 155

- ies 103, 158, 142
 (i)estu 153
 iftibar 113
 iftinăţati 187
 ihtibăroasă 115
 ihtibăros 193
 ihtiză 113
 ihtizaliia 192
 iju 122
 il' 121
 il'ă 121
 ili 184
 imană 113
 inămă 100
 încă 123, 179
 inimă 77, 100
 iniri 121
 insănu 97
 ir 121
 iri 111, 121
 iribiţă 88, 191
 irmiloc 192
 iruş 113, 120
 Isia di Pavle 17
 iţal 121
 iţâl 135
 itru 88, 90, 138
 itş 180
 iunac 88
 iundi 177
 iuruşi 120
 izbat 196
 izdun 196
 izgustes 197
 izmeană 106
 izmet 108, 113
 izmetur 102
 izmichjariţă 191
 izminuşcă 195
 izprimines 196
 izung 196
 izved 196
 Izvoară 20
 izvoarcă 89
 izvor 89
 jzvuiachi 186
 jabă 88
 jal' 134
 jal'că 106
 jali 89
 jar 89
 javur 87
 jegaviţă 88
 jegli 51, 87
 jel'că 88
 jel'că 106
 jilăndreţ 87, 190
 jilindreţ 190
 jimitati 120
 jimitic 190
 jimito 185
 jir 87, 90
 jirească 189
 jiriaghjă 54, 87, 105, 108, 114
 joc 77
 joică 31, 138, 188
 jucător 194
 jucătură 194
 jucăreal'că 189
 judeţ 138
 judic 138
 jug 51
 jugăstru 97, 138
 julescu arom. 196
 jul'u 196
 jumatati 84
 junc 138
 jincatş 138, 186
 juneapini 97, 138
 juneată 189
 jung 98, 100, 157
 jungl'u 111
 jungl'um 138, 159
 juni 117
 jur 133
 jurămint 79, 138, 193
 jurimint 138, 193
 jurumint 102, 138, 193
 jutor 77, 194
 Kaimak-Zolan 6
 Kara-su 6
 klepatş bg. 106
 kleпка bg. 106
 Kožuh 6
 la 77
 lăcses 85
 lag 98, 157
 lăgondara 170
 lăgondura 170
 lălăn 137
 lalant 135
 lămărină 85
 lambă 86
 lanant 135
 lanat 135
 lanculo 177
 lăngă 181
 lănjos 177
 lăngoari 116
 lăjos 177
 lănos 193, 194
 lant 98, 135, 153
 lant pl. lañt 101
 lañt 98, 136
 lăpnes 105
 lăpos 193
 lapti 130
 lăptucă arom. 31
 lăpu 193
 lăpuş 195
 lariţă 51, 90
 las 157, 162
 las 157, 162
 lăstuvită 191
 lătăroñ 193
 latru 157
 laur 79
 leac 90, 105
 leadze arom. 78
 leaică 105, 188
 leamni 53
 leani 80, 92, 108
 leapcă 80, 188
 leasă 90, 105
 Leascova 19
 leaþ 77, 157, 160, 163
 leavă 105
 leg 98, 157
 leica 105, 106
 l'ert 77, 134, 157
 Lescova 24
 lesnic 88
 Letniţă 24
 ljaică 105
 liçsor 134
 licuitoari 116, 194
 limoñă 86
 lin 134
 lindină 108
 ling 77, 157
 lingură 77
 linguriţă 191
 linguritş 190
 linoasă 109
 linoş 193
 linti 108
 lipes 89
 l'irtătşuni 188
 discuveati 108
 lisiţă 88, 149
 lisitşonă 191
 lişnic 150
 lişnică 132
 liştoviţă 191
 l'itş 53, 134
 litşnic 192
 liturghijă 86
 Liurniţa 7, 25
 liutnicu 36
 livădişti 191

- Livădz 26, 27, 125
 livițsarcă 187
 livițsarcă 187
 lobudă 87, 90
 lonă 97
 loș 88
 lot 135
 loznă 87, 116
 luăc 115
 l'ubiniță 90, 92, 135, 191
 lucrez 77
 lucrir 135
 lucră 120
 Lugunța 6, 7, 24
 lumi 76, 77
 lumină 77
 luminari 187
 l'umintrea 99, 138, 179
 l'umtrea 138, 179
 lună 98
 luntși 188
 lupată 89, 116
 lupată-di-ier 51
 lupătar 186
 l'upitină 51
 lupoană 111, 193
 l'urea 77, 99, 178
 lurec 157
 luric 135
 luricos 193
 lușnac 87
 lustuviță 191
 l'ut 88, 134
 l'utiță 134, 191
 l'utnic 192
 luțol 77, 98, 104, 135, 189
 luvăț 186
 macar 86
 mādă 181
 măgar 113
 măgār 97
 măgāres 189
 măgārloc 192
 măgārqiță 191
 măgāruș 195
 maghiesnic 192
 măghii 44
 Maiadă 24
 majcă 99
 maicu 149
 măies 101
 măines 101, 136
 maisturloc 192
 mālnes 136
 mălu 97
 māl'ugă 53, 194
 māmă 97
 mamcă 188
 māmūș 45, 46
 mănānc 97, 100
 Mănāstir 11
 mānat 98
 mānată 187
 mānc 100
 manc 100
 māncătură 194
 māncos 193
 māncu 100
 māndāloană 116, 193
 māndāroasă 115
 māndāros 102, 115, 193
 mandžă 87
 māndzōnă 191
 māner 51
 mānicat 157
 māntari 85
 māntiza 100
 māntrescu 101
 māntșos 133
 mānușă 51, 98, 195
 mānzoc 193
 mara 185
 mārāfet
 mārari 98
 mārātșuni 188
 mārdeauă 77, 189
 mardzini 130
 Marianska-Planina 6
 mari 77, 185
 mări 185
 mārifet 102
 marit 157
 măros 194
 mārșă 87
 mārșol'ă 190
 mart 90
 marta 31, 90
 martina 31
 martir 85
 mārtoșcă 31, 194
 marzină 130
 măscat 129, 132
 măseauă 77, 189
 māsor 32
 măstegarcă 127
 maști 90
 mastic 79
 matcă 90
 mātiniș 191
 mātșcat 187
 mātșoc 129, 193
 mātșucă 129
 mbalț 157
 meară 46, 106, 144
 mearzi neao 176, 177
 measă 77, 106
 meastic 157
 Meglen 6, 8
 Meglenoromân 7
 mejluc 119, 123
 mel' barniță 51
 meliță 87, 92, 191
 melișos 193
 mel' răpes 51
 mel' urov 51
 Menăl'ă 33
 mer 185
 merg 77, 125, 157
 mertși 31
 mes 80
 metlă 102
 metșcă 88, 106
 metur 102
 meų 124, 152
 mi 98, 183
 mījāluăc 115, 119
 mījāluț 103, 123
 mījāu 103, 124
 mic 78, 77, 123
 micșel 123
 mīcu 112
 mighju 181
 migl'ină 138
 mijlucan 186
 mijos 90, 113
 milă 89
 mil'ă 123, 155
 mil'ină 52, 190
 miliun 155
 minghiș 32
 minghișarnic 32, 187
 mint 79
 mintes 89, 108
 minti 108
 mintșună 77, 128, 160
 mir 157
 mires 94
 mirindi 108
 mirindu 108
 miridz 157
 mirindzu 138
 miriz mă 76
 miros 76
 mirtșoc 188
 miruses 84
 miruslifică 192
 misircu 188
 misirculi 146
 mistrie 85
 misur 109
 mitșcut 123

- mlazniță 82
 mlăznițar 186
 mlecăr 187
 mletșcă 106
 mo 97, 178
 moară 115
 moarti 116, 106
 moașă 83, 116, 120
 mqc 124
 Moglena 7
 moîn 97
 moines 101
 mojinista 97, 121, 130, 179
 mol'itșă 191
 Moloviște 125
 monă 97
 mōnă 77, 97
 mōncă 90, 93
 mōnca 178
 mōndru 90, 93
 mōni 97
 mōnic 79
 montiza 129, 179
 mōntiza 97
 mōnz 82
 moș 83, 120
 mōș 115
 mōscă 97
 mōscă 88, 97
 moți 97, 178
 motnița 97
 motșcă 116
 mozăc 118
 mozuc 118
 mreajă 90
 mreancă 188
 mucl'ă 134
 mucos 79, 98
 mugur 82
 mulă 85
 mulac 186
 mul'ari 107
 muleață 108, 189
 muleati 108
 muleț 108
 mulg 157
 mulitvă 90
 mumudie 102
 munes 106
 muntur 81
 murar 117, 186
 murg 82
 murdži 82
 Murihova 6
 murmint 78
 murufet 102
 Musa di Christu 17, 216
 Mușăl'ă 33
 muscă 142
 mûscă 120
 mușturac 117, 186
 muțcă 188
 mutrescu 101
 mutșcată 187
 mutșcătură 194
 mutșcu 132
 mutșcum 159
 mutuvilă 54, 117
 ma 185
 nabuzqs 83
 năfară 120, 178
 nafilē 180
 nafură 84
 năgqiică 118
 năijqs 103, 197
 măimes 90
 năinti 177
 năjotă 113, 118
 năi 103, 123
 nalbă 79
 nălbantitșă 198
 nălbēs 113, 195
 nalt 77, 103
 nalț 113
 năltimi 113, 190
 nămānānc 197
 nămānc 197
 nămignes 197
 Nanăl'ă 33
 Nānta 11
 nāntean 106, 189
 napcunta 178
 năpicaies 197
 napoi 177
 năprășqs 197
 năpuăi 115, 177
 nărăies 113
 nărāntșatură 90, 129, 194
 nărāntșqs 129
 nărāșniți 129
 nari 143
 nări 123
 nas 79
 năstārves 197
 năstrășqs 197
 năstup 197
 natimă 85
 nătinusit 85
 nățșutșules 194
 năungl'u 197
 năuntru 178
 năved 197
 năvides 197
 năvișes 197
 năvirrit 197
 năzăt 98, 123, 128
 năzāz 128
 ncl'eg 134
 ncoa 177
 nclo 177
 ndiples 85
 ndoapir arom. 196
 ndulșes 158
 neac 105, 112
 neacă 105
 neagra 82
 nec 157
 negru 79
 negru son 52
 nei 123
 nēcur 123
 nērli 123
 nērtși 31, 188
 neșcă 31
 netot dacor. 196
 nez 123
 ngl'it 157
 niājnic 192, 197
 niāngrupat 197
 niāntribat 197
 nibun 197
 nica 133
 nicāsmet 197
 nīcură 123
 nīcuritșcă 190
 Nidsché 6
 niduāngrupat 83
 nidudārat 196, 197
 nidurat 197
 nidușăzut 196
 Nidžē 6
 nigreală 105, 188
 nigres 79
 nigritșos 194
 nișot 197
 nīlă 123
 nimea 79
 nimini 79
 nină 108, 149
 ninca arom. 133
 nineac 179
 nineastă 108, 189
 ninei 135, 138
 ninga arom. 133
 nipoată 115
 nīr 123
 nirdzeaiichi 127
 nișanlija 192
 niscăi 77
 niscăn 155
 niscot 77

niștea 99, 155
niști 77, 155
nistupat 197
niți 187
nițscum 180
niveastă 89, 106, 109
nivistul'ă 89, 136, 194
nivistul'că 136, 194
nivol'ă 89, 90, 116, 135
noapti 116, 130
noatin 116
noay 155
Nonteia 11
Nonti 11
nopti 116
nor 119
nōră 115, 143
Notjie 8
noy 120, 155
noyă
nsus 177
nșap 106
ntră ușe arom. 30
ntreb 123
nu 117, 179
nucă 77
nujb 81
numi 117
numir 138
numtă 138
nun 117
nuntă 39
nusilă 90, 117, 119
nuvitșitșcă
Oarur 23
ocă 116, 142
odrină 115
odvam 180
odă
oftică 115
oftșarnik bg. 38
ogлиндă 93
ohtu arom. 76
oj 185
oli 185
omrăzesc dacor. 200
ondăr 171
ons 109
opacu 90
opucu 102
or 77, 114
ora 185
oralnik bg. 38
ors 185
orur 30
Oșani 7, 19
păcătos 193

păcrov 119
pădar 89, 187
pădarnița 193
padi 89
padină 89
Paic 27
pajspreț 155
Pajak 7
pal' 51
pal'ă 111, 131
pălată 102
pălăumbră 79
păles 90
palișnic 51, 87, 192
pălmuță 198
păloasă 115
pălos 193
păl'uș 195
pân 181
până 181
pânăghir 80
pândar 187
pândi 188
pândză 128
păni 100
păpău 137
papră 79
para 85
pără 179
părdic 52
păreac'ă 107
păresiă 78
părli 97
părmătar 187
părnar 85, 187
părne 119
partalcu 188
părtălos 188, 193
părsiri 119
părvoi 51
pasc 133, 157
păspal' 85
pașt 78
pătăriță 110
pătărog 190
pățătură 194
patiț 87
pătpălușcă 195
păzăriști 191
peadică 122
peană 109, 106
peară 106
peaști 107
peaștiră 90, 108
peaștiri 90
peati 79
peatic 83, 107

peiviță 191
perd 123, 157
perniță 90
pertșic 188
peză 85
pic 123
pică 123
picat 78
picăses 85
picati 109
picătură 123, 194
pleavă 90, 105
plec 98
pleteancă 189
plicătoari 98
plicatșcă 98, 186
plin 108
plines 105
plyotșă 117
pluiros 194
pl'uscatș 135
plusnes 90
poală 89, 116
poarcă 115
poatși di țară 48
pod 90
podol' 53
podvărzi 51, 87
pogatșă bg. 58
picurar 113
picurar 97
picurăreasă 189
pidipses 85
piducl'os 194
pidureț 190
piduriță 81
piduțol 104, 189
pijuveață 191
pijuveati 88, 191
pimint 78, 102, 109
pin 123
ping 157
pindžarcă 103, 196
pindžercă 106
pînu 112
pipelnic 192
piper 89
pipercă 106
pipirugă 190
pipoi 85
pirățșuni 110, 123
pirg'el 53
pirițșuni 110, 123, 188
piros 200
pirtșic 187
pirtșoc 188
pirușan 195

- pirușani 32
 pitustiiă 85
 pis 157
 piș 123
 pișăies 102
 pișăitură 194
 pișat 187
 pișim 138
 pișmândises 105
 pisoc 193
 piștar 186
 piștarcă 187
 pisti 181
 piștolac 187
 pitru 182
 pitrund 157
 pitrup 85
 pițșoarili di dinapoi 53
 pițșor 77, 126
 pițșuruș 126
 pituliță 87
 piuviță 191
 plântu 157
 plas 90
 plătes 89
 plătintă 108
 plaz 51
 pleamniță 108, 193
 plean 90, 195
 pojar 90
 poia 98, 99
 poimoinista 129, 179
 poimontiza 129, 179
 pojni 97
 pojp 119
 pōni 97
 pōnză 97
 pop 115
 popă 90, 115, 116
 pirit 98
 port 157
 posestrimă 42, 45
 post 90
 poteș 81 190
 potș 84
 pra 90
 pră 182
 prag 89
 prăies 101
 prășos 90, 113
 prășlen 54, 87
 prasol' 135
 praști 89
 praștilă 89
 prătșcă 99
 prătucală 119
 precklandik bg. 38, 39
 prepilă 119
 pri 89, 182
 priaflum 197
 priățili 97
 pribeaș 198
 pribides 198, 200
 priblijeni 198
 priblijini 90
 pricăjos 107, 113, 198
 pricat 198
 pricaș 198
 priclutșot 198
 pricoc 198
 pricufăres 198
 pricuptes 85
 pricuptită 136
 pricur 81, 197
 pridar 197
 pridaș 89, 198
 pridun 120, 198
 prifac 197
 prifăles 198
 prifrōng 198
 prigatș 33
 prigofcă 47, 116, 188, 198
 Prigorită 18
 prijațil 90
 prijațiloc 192
 prijes 103
 prijăles 198
 prijung 138, 198
 prijur 133, 178
 pril' 81
 prima 156
 primănc 197
 primărit 198
 primătar 196
 primătiță 80, 102
 primăvăres 189
 primeajdă 90, 105
 primines 90, 198
 prind 98, 108
 pringhies 199
 primpărțos 112, 199
 printorn 199
 printru 177
 prinușb 198
 pripășot 113
 pirudes 198
 priscalic 199
 priscălicat 45
 priscurnicu 33
 prislăgăies 198
 prisol' 135
 pristănes 198
 priștet 198
 pristi 181
 prițe 184
 pritrorn 198
 prițop 199
 priubides 198, 200
 priumuvăres 189
 priună 179
 priuzot 198
 privărtal'că 53, 135
 prived 198, 199
 privedeari, 199
 privin 198
 priviser 199
 privurtal'că 53, 87
 prizăres 90, 199
 prizorcă 199
 prizăzburos 196
 proapi 178
 proaspăt 89, 117
 proată 85
 prochju 122
 prōpi 178
 prost 90
 Prour 11
 prot 156
 pruăbides 198
 prubărdes 117
 prubărdes 117
 prucnt 198
 prucur 197
 prudorm 124, 199
 prufăles 198
 prugălbines 199
 prungrec 199
 pruoș 199
 pruses 117
 prusfites 199
 prusmucnes 199
 pruşet 198
 prușop 199
 prușoș 115
 pruurlu 199
 pruvēd 199
 pruvideari 199
 pruvises 199
 pruvudes 117, 199
 pruvules 90, 117
 psăles 85
 ptu 185
 puolă 117
 puăt 115
 puartă 117
 pubărdes 90, 117
 pucat 199
 pucroavă 118
 pucrov 4, 3, 90, 117, 118
 pudardic 200
 pudloc 118

- pudloc 118
 pudlog 118
 pudmișcă 118
 pudmișnic 45, 292
 pudmitsarcă 187
 pudol' 118
 pudpizliv 20
 pueirc 119
 puerc 119
 pufă 89
 pugatșă 41, 90, 118
 pugazeaj 105, 118
 pugazeail' 48
 pugudes 118
 pujană 90
 pujangu 89
 pujață 118
 puives 90
 pul'ană 88, 118, 135
 Pul'ana-bealăl'ă 118
 Pul'ana-cu-pin 118
 pulată 102
 pul'ca 188
 pulies 118
 puliță 89, 118, 191
 pulivnic 48, 49, 118
 puloc 118
 pumeană 98, 93, 106, 118
 pumet 189
 pun 110, 157
 Puntea-di-padă 23
 Puntea-di-zadă 107
 Puntea-popăl'ă 23
 Punti 11
 punti 117
 punti 117
 pupadijă 118
 pupadijică 190
 pupăres 89, 118
 pupăretcă 118, 188
 purcar 186
 puric 132
 puriț 132, 141
 purțeauă 189
 purtiluș 195
 purtiță 191
 purțol' 104, 189
 purtucală 119
 pusleadie 87, 105, 108, 118, 190
 pust 89
 pustănes 118
 pustav 118
 pustel'ă 106, 118, 135
 pustes 118
 pustiîțati 187
 pustiîțitati 187
 putcumnic 47
 putină 53
 putires 118
 putpârqs 200
 putpizes 192
 putrizoî 193
 putoari 116
 puțon 112
 putorn 199
 putqs 158, 112
 putpizlif 192
 putrec 199
 putșudes 200
 puturnătură 199
 puturnitură 194
 puturtșqs 200
 puveal'a 105, 106, 118, 188
 puviles 118
 rac 88, 89, 111
 rachijă 111
 răd 114
 rădic 79
 Radomir 19
 raj 90
 raliță 87, 51
 rană 79
 rămătură 194
 rămasnic 41, 42, 87, 192
 Ramna 19
 rămön 110, 157
 ramură 79, 97
 rană 89
 rañă 100, 137
 rănes 138
 răñlif 100, 192
 răños 100, 193
 răp 97
 rap 112
 rapă 114
 răpas 157
 rapcă 188
 răpes 123, 158
 răpină 191
 raptșică 188
 răputină 195
 Răsădiști 20
 răscrep 200
 răsfires 200
 răslăgăies 200
 răslan 98
 răslancă 188
 răslaniță 191
 răsol' 99
 răsplong 200
 răstăl'ătură 194
 răstert 129, 200
 răștop 112, 200
 răstrucules 200
 răstupes 118, 200
 rățeală 188
 rați 107
 rățimi 190
 rățimint
 rayă 107, 119
 răzbat 200
 războju 53, 87
 răzburqs 200
 răzburqs 200
 răzday 200
 răzdrubes 200
 răzint 32, 98, 108
 răzintar 98
 răzjoc 138, 200
 răzlăbes 198
 răzmines 200
 reapă 105
 reati 107, 108
 remă 85
 riri 135
 roamig 121
 roată 115
 Robova 11
 rod 90, 112
 rog 78
 roghjă 76
 roguz 89
 rôm 112
 roncă 118
 rönză 34, 138
 ropă 114
 ropă 112, 142
 Ropa di Buduvlachi 22
 rosă 116
 rospiță 111
 rost 53
 Rqu-mari 112
 Roul Urei 23
 ruac 130
 ruăg 115
 ruc 98
 rudani 54, 118
 rudes 90, 118
 rugămint 79, 193
 rugătsumi 78, 188
 ruguzină 89, 118
 rumig 121
 runes 118
 rup 134, 157
 rupos 193
 rusa 82
 rusal' 78
 rusal'ă 39
 rușfet 49
 rușqs 158

- rutşoc 104, 107
 rutşos 107, 108
 rutşuăc 115
 şa 179
 sabailea 99, 178
 săcul' 194
 sădes 90
 sadi 180
 săghija 34
 şaic 32
 sal 180
 saldea 99, 180
 săldi 180
 sam 111, 172, 173
 sâm 173
 sămedru 78, 130
 Săm-Dzörz 39
 sâm-dzörz 130
 şamindoi 156
 şamindoi'
 şămii 33
 şămija 99
 Săm-Toader 11
 sâm-todre 130
 şamuvilă 118
 sam vinit 206
 sănătati 110, 187
 şangav 90, 200
 săntrată 53
 sănzirat 130
 sap 157
 sapă 51
 sapă-largă 51
 şăprăcă 82, 110
 săptămână 110
 şapti 113
 săpun 117
 şară 110
 şărătură 110
 şărbătoari 78, 110
 şărcă 188
 şăriin 80
 şărşos 99, 100
 şarpi 108, 104
 şărujes 44
 şărup 157
 şărut 79
 sât 99
 şătăjes 110
 săti 99
 şati 98, 179
 sätulimi 190
 savin 85
 scăcăleţ 9, 88
 scăculeati 108
 scăculeţ 108
 scafă 84
 scap 157
 scapir 157
 scapit 157
 scarchin 122
 scarchin 125
 scărnes 119
 scarpin 157
 schimb 79, 100
 şchin 122, 137
 şcl'ifur 137
 şcôm 89, 93
 scöndură 53
 scornî 87
 scot 157
 scovran 88, 116
 scripeati 53, 87
 sculie 85
 scul'ò 85
 scultă 98
 scund 117, 157
 scundžoş 128, 137, 194
 scunjoş 137
 scup 157
 scupeat 187
 scurnes 119
 scutur 78
 seac 104
 seamin 109, 157
 seană 105
 seară 104
 searta 179
 seaţără 107
 seaţir 107, 157
 seaţiri 51, 107
 secuţ 155
 Selişti 20
 selnic 150
 şeră 106
 setşcă 106, 119
 sfaca 155
 sfărşos 90
 Sfeti-Nicola 24
 sfires 119
 sfitul'că 194
 sfrujali 83, 120
 şjămn 109
 sicară 109
 sicărină 52, 190
 şichirê 180
 sicuri 51
 silă 90, 99
 silişti 191
 şimidoi 156
 şimindoi' 101
 siminătură 194
 şimindoi' 101
 siminţă 109, 128
 sîn 112
 sin 146
 sincu 146
 sinfadă 85
 sinijă 37
 sinor 85
 sint 76
 sintşe 138
 sirac 90
 sirbes 109, 123
 sirbimint 123
 sirbitşos 123
 sirin 190
 Sirminina 7, 19, 27
 Şiroka-reka 6
 sirumă 138
 sirumaşcă 186
 şistac 33, 40, 186
 sistră 85
 sită 89, 119
 şităjes 110
 şiti 98, 179
 siva 82
 sivu son 52
 slabină 87, 191
 şlapnic 192
 slatşcă 87, 188
 slaveaj 88
 slojnic 180
 slujoş 108
 sl'upcă 135
 smăcnes 102
 smăreacă 105, 102, 138
 smintes 93, 90, 108
 smucnes 102
 snop 90
 snuép 94
 snuép 119
 soari 116
 şoaric 116, 131
 soaţă 115
 sobă 116
 şod 104, 108
 sojcă 88, 116
 som 88
 şomburi 82
 şont 97, 130
 şondzi 130
 sonu siv 52
 şonzi 130
 sor 119
 söră 115
 spar 157
 sparg 157
 spărgătşuni 188
 spăstres 52
 spată 53

spei 157
spic 51, 123
spilătură 194
spin 123
spinzur 109, 157
splină 108
spotriva 99, 100
spridžur 80
spritcă 190
sprotiva 178
spure 79, 157
spurcătsuni 188
spuvidatș 186
spuvides 90
spuză 83
staidă 85
stăiă 85
stămăria 78
stăngatș 186
stăpon 83
stară 98, 178
stărnisti 191
stărpar 82
stau 157, 162
steajăr 105
steali 33
steană 87, 105
steavă 105
Ștefu di Matoș 17, 206
șterg 157
ștern 98, 157
sterp 82
ștet 98, 157
stifă 85
stignes 94
stines 105
sting 157
stinindurlea 170
știpcum 159
știrpar 82, 186
știrpes 82
știrpitșuni 82
stiva 36
stoc 89
stoi 134
stongă 105
stră 182
străjor 90
străl'uscă 195
strămulari 187
stratcă 88
străvilisti 191
streac'lă 135
streal'ă 105, 189
streaquă 93, 105, 139
strebrină 191
strejur 30, 38, 46

strel'a 36
strepiz 82
stri 182
stricătșuni 188
strimt 130
strin 182
stripijos 82
stroinic 40, 192
strug 53
strujos 113
strungă 83
stu 156
stumnitșcă 190
stup 98
stupancă 188
Ștur 25
su 182
sub 182
sucac 118
sucardi 32, 85
sucrimi 190
sud 98, 157
suflu 157
sug 136
sugar 187
sugl'it 157
sui 160, 164
șuir 157
Sultal'ă 33
sun 157
sunt 172
suptșu 130
surin 80, 190
surțoi 189
surumă 138
surumăș 97
surupiști 91
șut 89
sută 76, 89, 119
șutarcă 51, 187
sutșos 89
suval'că 53, 118, 136
tă 182
tăcăraș 187
tăceses 85
tați 99
tal' 157, 160
țal 98
tăl'atură 98
tălaz 85
taligă 90
taltșos 107, 112
taluptși 188,
tam 180
tamachjarloc 192
tamam 138
tambură 120

tămouă 110, 137
tămpănar 186
tăngos 193
țanțic 41
tântu 130, 155
țap 83
țapă 105, 106
țăpes 90
tăpolă 119
tăpuză 129
tar 120, 143
țară 78
tarană 44, 98
tărbusouă 87, 139
tari 99, 129, 154
tari-și-tari 154
Târna 6
Târnameca 7, 26
țărui 85, 139
țăruștimi 195
tas 32
tățarcă 187
tatcu 141, 188
tati 141
tătouă 193
tătșuni 114
țavi 53, 87
țeapă 89
tel' 52
țelalant 153
temenușcă 195
țer 102, 157, 161
țerb 102, 135
terc 79, 129
țert 103, 157
țesală 87
teslă 106
tetă 106
țiala 103
țiaslă 106, 103
ticfincă 31
ticuș 31
tigaia 85
țigarloc 192
țimbidi 85
timeal'ă 85
timel' 85
timniță 90
timp 79
țină 31, 108
tind 108
tindecl'i 53
tiouă 85
tinir 108, 109
ținț 155
tinuses 85
tipiloc 32, 109, 192

- tipsijă 111
 tirzii 53
 tislîm 180
 țista 153, 154
 Țitatea 11, 24, 25
 titșuni 114
 țiva 154
 țiva-gdea 99, 154
 toamnă 115
 tocmă 93, 116
 toî 134
 Tomarița 11
 Țon 157, 162
 Țop 112, 114
 topcă 116
 torbă 116
 Țorbă 88, 90, 93
 Țorliști 11
 tort 54
 Țos 103
 tot 155
 Țoță 128
 Țou 152
 tră 182, 183
 trăcat 33
 trăies 90
 traistur 84
 trană 51
 trăon 53, 114
 trap 89
 trapeznic 192
 trapnă 33
 trastu arom. 84
 trăznes 90
 tream 30, 105
 treamur 157
 trebuies 90
 trec 102, 157
 treispreț 155
 tri 182
 triămur 111
 trindafil 85
 trimet 102
 trisupașcă 187
 triușă 30, 46
 trizneaști 176
 tru 182
 trubuijaști 110,
 trup 87, 89
 Țăfutcă 188
 Țămbaș 51
 Țămpărliv 192
 Țămugă 129
 Țănitșcă 190
 Țănușă 36, 100, 131
 Țănușar 100
 Țăpărașcă 51, 187
 Țarcu-cu-runc 33
 Țarcu-cu urdini 33
 Țărnitș 52, 190
 Țas 89
 Țășmă 104
 Țeclăz 51, 87
 Țeșmă 99
 Țeșma popăl'a 149
 Țeștină 187
 Țetcă 106
 Țiclăzat 187
 Țiflicar 186
 Țintșinar 187
 Ținușă 131
 Ținușar 186
 Țîreașcă 188
 Țîreașchi 33
 Țîreip 94
 Țîrișar 186
 Țîitșă 87
 Țîitșor 126
 Țîitșuruș 126
 Țîiur 132
 Țîop 104, 116
 Țîopcă 33, 116, 188
 Țîorbadziă 190
 Țîorbadžoia 190
 Țîoșmă 104
 Țîouă 104, 143
 Țîoular 186
 Țîuărbă 115
 Țîubrică 190
 Țîubrică 87
 Țîucăies 105
 Țîuca-Dzâna arom. 20
 Țîucan 51
 Țîucutic 190
 Țîudă 88, 190
 Țîudbă 119
 Țîudi 41
 Țîudil'a 190
 Țîumă 36
 Țîuplitoarcă 194
 Țîur 132
 Țîurtșulean 106
 Țîuruîidă arom 84
 Țîutșul'că 136, 194
 Țîutșulean 106, 189
 Țîutșliga bg. 106
 tu 182
 Țuăt 115
 tucmes 93, 102, 118
 tucqi 33
 tucu 180, 184
 tudžarlqc 192
 Tufca di Tușim 11
 tufeac 111
 tufetșî 188
 tujağă 118
 tulăriști 191
 tumnatic 188
 tumșea 99, 100, 138
 tună 117
 tund 158
 tunșea 99, 100, 138
 tupes 89, 124
 tupilă 118
 tupolă 116, 118, 119
 tures 102, 105
 turtșos 107, 108
 turtură 80
 tutșos 118
 Țuțul'că 136
 Ța 79, 177
 Țajă 116
 Țaje 77
 Țală 116
 Țaltar 178
 Țară 117
 Țaspiț 111, 117
 Țați 98, 177
 Țăbavă 99
 Țăbavil'a 190
 Țăduveț 127, 201
 Țăduviță 125, 201
 Țăbel' 89
 Țăbides 105, 200
 Țăbor 87, 89
 Țăbraz 87
 Țăd 76, 98
 Țădărvit 201
 Țădișcă 190
 Țăglindală 90, 108, 119
 Țăgnar 187
 Țăgol' 136, 118
 Țăgol'că 118, 136, 188
 Țăgor 90, 88
 Țăgudes 200
 Țăgules 201
 Țălilă 190
 Țălandžam 185
 Țălar 186
 Țălm 79
 Țăl't 134
 Țăludes 201
 Țămărl'ă 190
 Țămbără 102, 117, 142
 Țămbros 194
 Țămineț 191
 Țămrăznes 200
 Țămrăznituli 200
 Țănă-Țără 156
 Țăn-leac 105
 Țăneac 105, 102, 179

- unsprăt 155
 unspreț 155
 unt 130
 untru 178
 untură 79
 unuzescu 85
 uocl'u 114, 134
 uocl'u-pul'cal'ă 33
 uom 114
 uopt 114
 uor 114
 uorb 114
 uorz 114
 uos 114
 uoy vb. 157
 uoy s. 114
 upăclqc 118
 upăcoasă 115
 upăcos 118, 194
 upăcot 118
 upincă 90, 118
 upnes 118
 upupes 118, 200
 uratș 118, 186
 urătșqs 112
 urdă 83
 urdin 81, 119, 157
 urdzătură 194
 urdzqri 54
 urdzqs 158
 ureacl'ă 51
 uricl'at 187
 uricl'ușă 195
 urlu 157
 urman 118
 uros 158
 urqs 112, 158
 urov 51
 urujes 118, 201
 urujqs 118, 200
 urzinic 31
 usc 157
 Uscai 24
 ușineț 191
 usnă 87
 uspeț 111
 ustrălu 36
 ūstură 54
 utcăjes 118, 200
 ufid 79
 utpăses 118
 utreș 51, 87
 utroavă 118
 utroavă 90, 118
 utrujes 118, 127
 utruves 118
 ușă 121
 uvă 121
 uvez 90, 118
 uvișqnă 52, 113, 190
 uzmichjar 187
 văcar 186
 Vacof 11
 val'aviță 92, 135, 191
 Valea-di-șari 23
 Valea-mari 24
 Valea-mică 24
 vâli 97
 vâltur 121
 vâlturniță 193
 vampir 37, 102
 vâpses 85
 var 90
 vârdăreț 102, 190
 varniță 193
 vârtești 54
 vârtică 190
 vartos 78
 vatâm 157
 veac 90, 106
 veaniț 44, 47, 108
 weară 87, 106
 veardză 106
 veargă 106
 wearigă 90
 ved 76
 vegl'u 134
 vegl'um
 venu 31
 ver 103
 vetșernik bg. 38
 viăr 176
 vicăjes 107
 vichi 180
 vichim 180
 videală 105, 119, 189
 vilă 51
 vin vb. 121
 vină 109
 viñă 121
 vinăt 108, 109, 110
 vind 109, 157
 vinițql'ă 190
 vint 109
 virdeață 189
 virdzeayă 189
 virgat 79, 109
 virin 108, 138
 virzeț 52
 vis 121
 visez 157
 vișinar 187
 vită 79
 viță 79, 121
 vițalar 187
 vițaluș 195
 vițql 121, 104, 189
 vitul'ar 186
 vla 139
 vlădică 90
 vlagă 90
 vlășes 189
 vlăstar 86
 vletșcă 188
 vlitșqs 133
 vodiță 87, 192
 voi 157
 vom 157
 vră 139
 vrăb 100
 vrăbă 100
 vrajal'că 87
 vrăjqs 108, 107, 113
 vrăptșan 186
 vrăstă 89
 vratniță 20
 vrătnițscă 87, 190
 vrătsulcă 194
 vrău 90
 vrednic 90, 108
 vreami 90, 108
 vrin 155
 vșăi 115
 vujcă 141
 vuitșe 141
 vumpir 102
 vâțișă 190
 yinghiț arom. 128
 yinyiț arom. 128
 yițâl arom. 125
 zăbaia 202
 zăboju 51
 zăboves 90
 zăbucur 36, 83, 201
 zăbun 34, 99, 202
 zăburqs 201
 zac 138
 zăcat 201
 zăcaț 101
 zăcătșqs 112, 202
 zăclatin 201
 zăclumbures 201
 zadă 107
 zădișes 197, 201
 zădinzur 201
 zădiparti 178, 202
 zădorm 124, 201
 zădurmit 201
 zăfăles 201
 zăfrig 202
 zăgad 202

- zăgalbin 202
 zăgariță 191
 zaghiță 107
 zăierb 201
 zăimes 202
 zălag 201
 zălămardzinea 202
 zăleau 201
 zăling 201
 zălipes 201
 zămăntres 101
 zămintșun 201
 zămitșcn 201
 zămnu 201
 zămumes 201
 zămutres 201
 zămutrescu 101
 zănăpnes 202
 zăncălzș 202
 zăncălzș 113, 202
 zăngunises 85, 202
 zăniță 44, 120, 191
 zănor 202
 zănu 201
 zănucl' 110, 130
 zănucl' 110
 zănucl' u 133
 zănvărtes 36, 202
 zănveț 102
 zăplec 201
 zăplong 201
 zăport 201
 zăpricăș 107
 zăprislăgășes 202
 zăpruved 202
 zăpucă 202
 zăpudrôd 112, 202
 zărijș 202
 zărno bg. 134
 zărôd 112
 zărôm 112
 zărș 112
 zărutșș 201
 zășătăies 110, 201
 zășfires 202
 zășôd 201
 zăstau 202
 zăsuflu 201
 zășer 201
 zăti 107, 112
 zătin 129, 201
 zătripnes 202
 zătsudes 202
 zătutșș 118
 zăud 201
 zăurlu 201
 zăușș 113
 zăvăles 202
 zăvlițșș 202
 zăzburș 118
 zbier 123, 157
 zburș 107, 118
 zduminari 138
 zdumirari 138
 zeat 120, 134
 zeană 109
 zeat 107, 112
 zeazit 128, 133
 zejst 128
 zejst 128, 134
 Zeljeznitza 6
 zgair 157
 zic 114, 158
 zid 90
 zijan 52
 zilimcă 127
 ziniri 130
 ziniritș 190
 zinucl' u 133
 zișă 143
 zizitic 133
 zlămboc 179
 zlătar 135
 zburș 111
 zmeș 90, 88
 zmutșș 112
 zombă 93
 Zona 6, 20
 zonă 78
 zur 133
 zușă 114, 121

2. S U F I X E

- ă 186
 -ac 186
 -achi 186
 -an 186
 -ar 186
 -arcă 187
 -ăres 187
 -ari 187
 -arnic 187
 -aș 187
 -așcă 187
 -at 187
 -ată 187
 -ătati 187
 -atic 188
 -atș 186
 -atșcă 186
 -atură 188
 -auă 189
 -că 188
 -cu 188
 -ca 189
 -eală 188
 -eal'că 189
 -ean 189
 -eancă 189
 -easă 189
 -ească 189
 -eașcă 189
 -eastă 189
 -eaști 189
 -eață 189
 -eauă 189
 -et 189
 -et 198
 -eț 190
 -ic 190
 -ică 190
 -igă 190
 -il'ă 190
 -imi 190
 -in 190
 -ină 190
 -incă 191
 -inet 191
 -jos 194
 -iș 191
 -ișan 191
 -ișcă 191
 -ișor 191
 -ișorcă 191
 -iști 191
 -ișurină 191
 -ișuriști 191
 -iță 191
 -itș 190
 -itșcă 190
 -itșos 190
 -lif 192
 -lifcă 192
 -lija 192
 -lôc 192
 -mint 192
 -nic 192
 -niță 193
 -oană 193

-oc 193
-oñ 193
-ou 193
-os 193
-oscă 193
-toari 194
-tor 194
-tši 188
-ugă 194

-ul' 194
-ul'că 194
-ură 194
-uş 194
-uşă 195
-uşan 195
-uşcă 195
-uştimi 195
-uţ 195

-uţă 195
-utiţa 195
-utină 195
-utş 194
-tşe 188
-tşic 188
-tşoc 197
-tşuni 188

3. PREFIXE

an- 195
di- 196
dis- 196
diz- 196
du- 196
iz- 196
nă- 197
ni- 197

pri- 197
prin- 199
pris 199
priză- 199
pru- 199
pu- 199
pud- 200
răs- 200

răz- 200
u- 200
ză- 201
zănă- 202
zăpri 202
zăpru- 202
zăpu- 202
zăpud- 202

PORT FEMEIESC DIN MEGLEN

O FAMILIE DIN LIUMNIȚA

CUPA

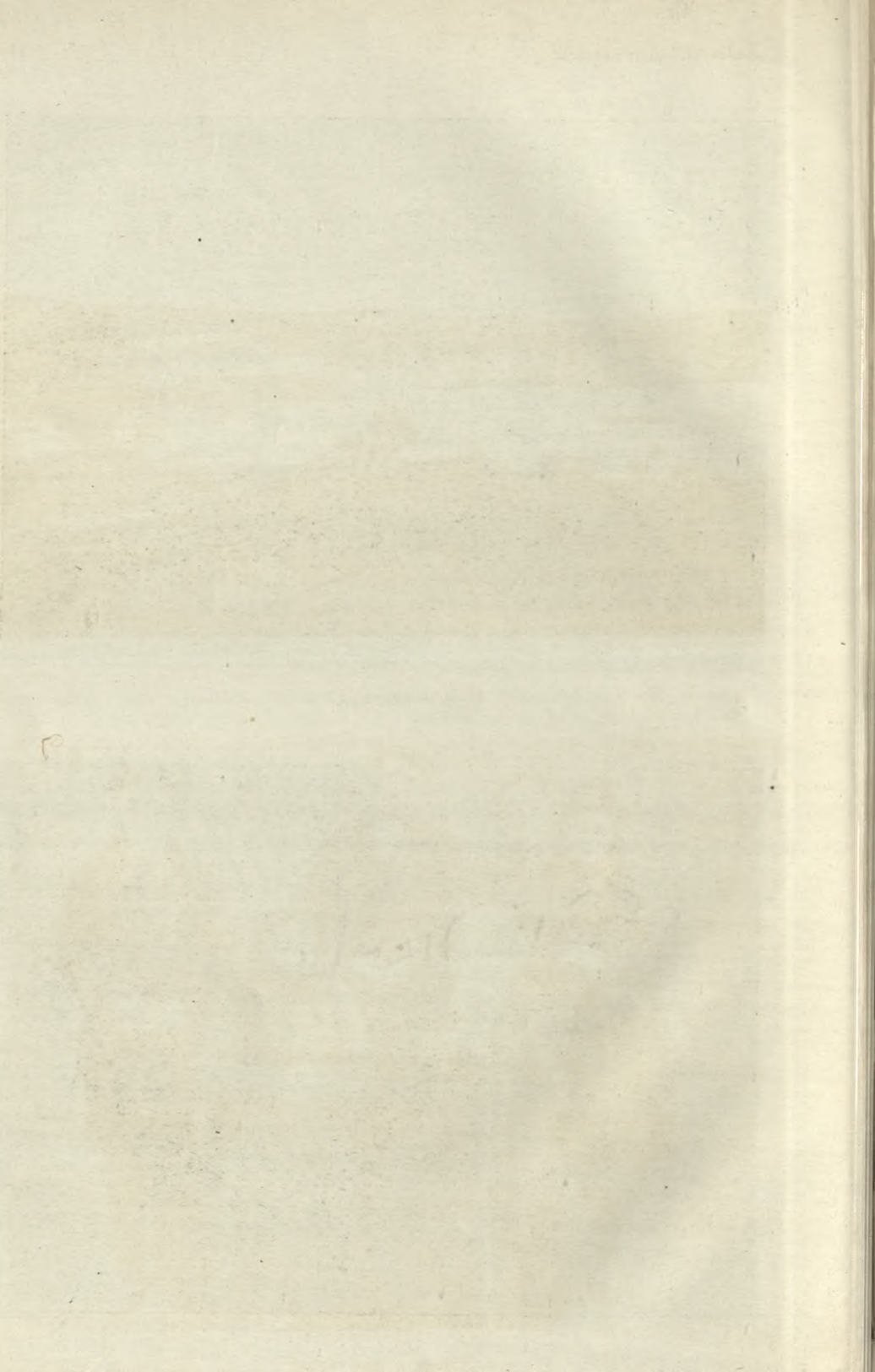
BIBLIOTECĂ JUDEȚEANĂ
GLUJ-NAPOCA

LUGUNȚA

NĂNTA

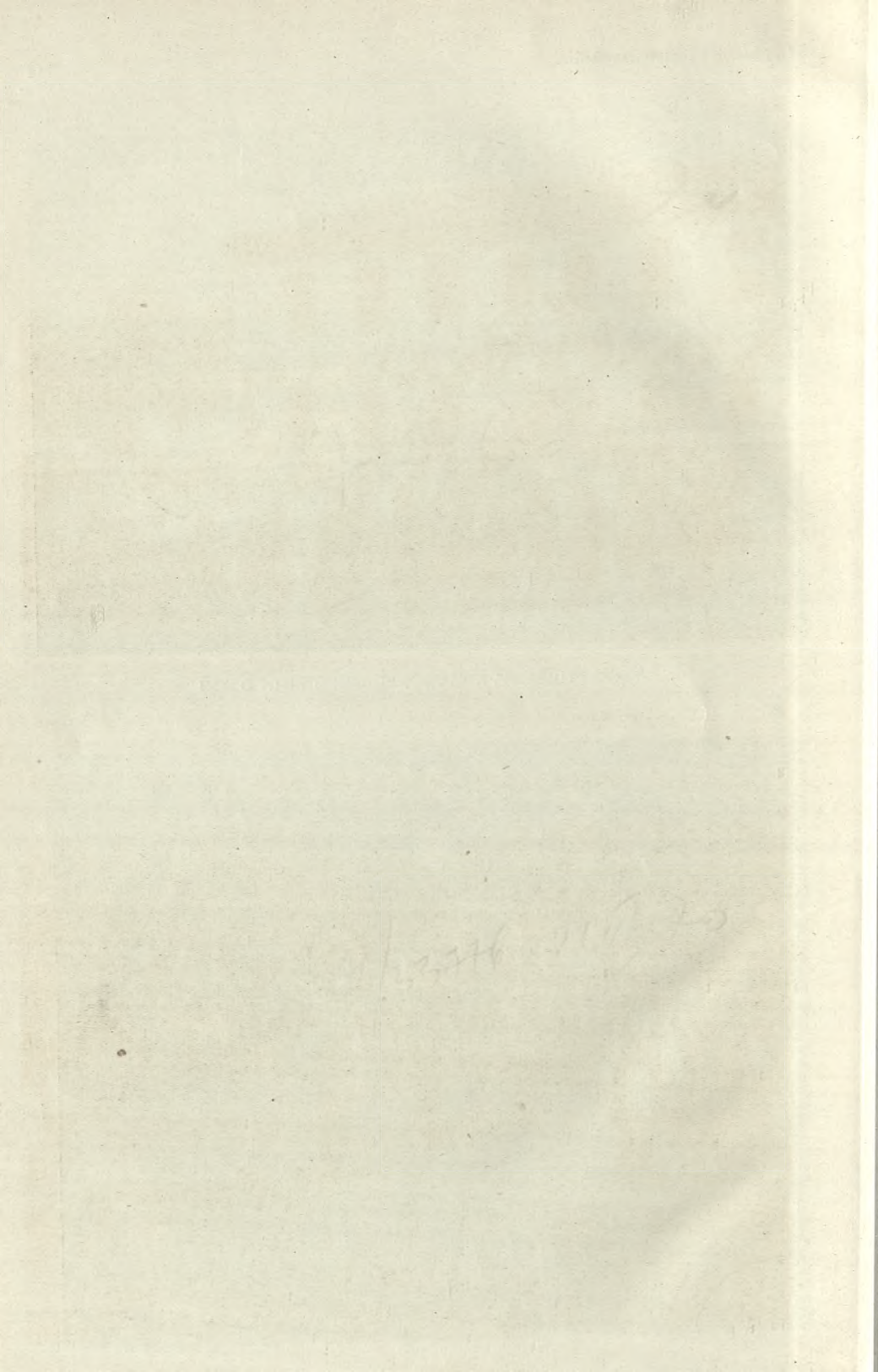

MĂNĂSTIREA SF. ARHANGHEL MIHAIL DIN OȘANI

FAMILIE DIN OȘANI

BIBLIOTECĂ JUDEȚEANĂ
OLUJ - APOCA

ȘCOALA DIN HUMA

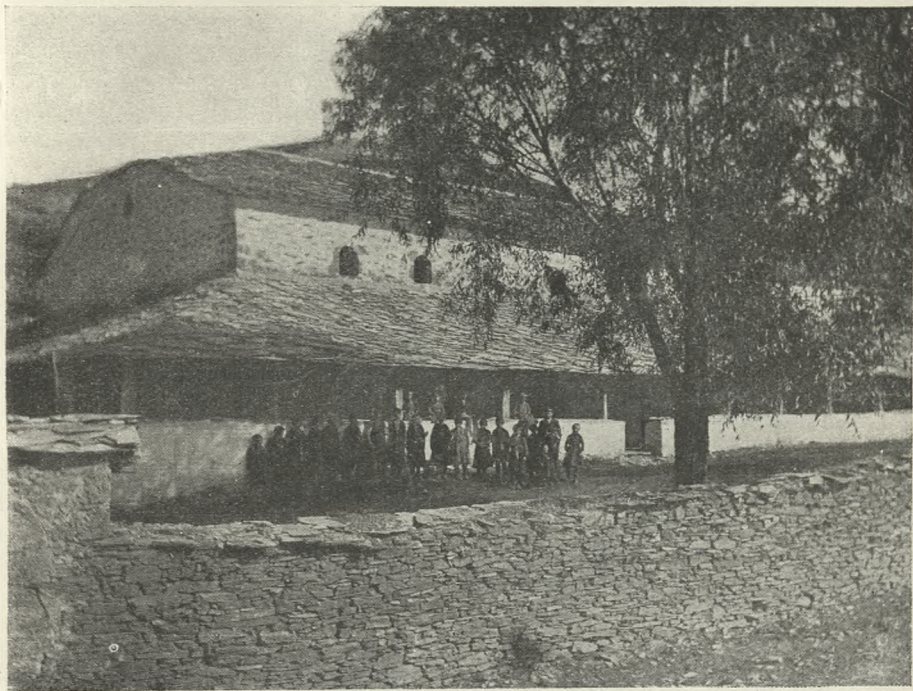
HORĂ IN HUMA

BIBLIOTECĂ JUDEȚEANĂ
CLUJ-NAPOCA

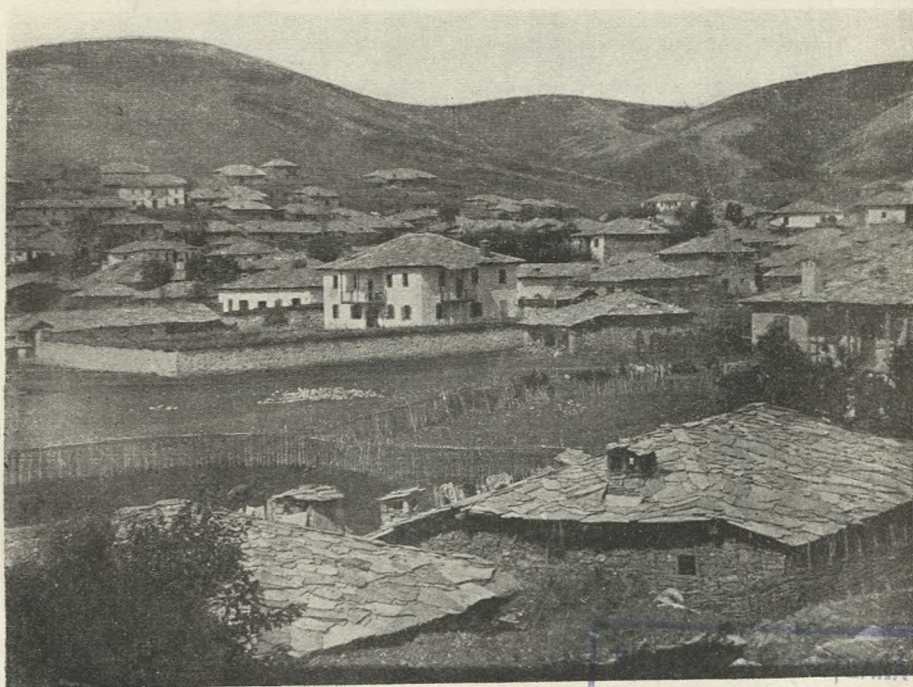
90 le

11/11/16 11/11/20

(300)

BISERICA DIN LIVĂDZ

175 150 11

~~70~~
~~70~~

70 lei

7/33776 - 11170

~~Anticariatul Nr. 4
Lei 70~~

Lei. 70⁰⁰/₂

(3041)